

Akademia Wychowania Fizycznego
im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu

AGATA RAK-WYWIAŁ

***SPORT W WOJEWÓDZTWIE KIELECKIM
W LATACH 1975–1998***

**Praca doktorska
napisana pod kierunkiem
Dr hab. prof. UJD Eligiusza Małolepszego**

POZNAŃ 2023

Spis treści

Wstęp	1
Rozdział I	13
Charakterystyka województwa kieleckiego	13
1. Zarys dziejów regionu do 1975 r.	13
2. Położenie geograficzne i warunki naturalne	21
3. Sytuacja demograficzna	25
4. Życie społeczno-polityczne	28
5. Gospodarka	29
6. Oświata, nauka i kultura	31
Rozdział II	41
Geneza i rozwój ruchu sportowego na Kielecczyźnie do 1975 r.	41
1. Geneza i rozwój sportu w regionie do 1939 r.	41
2. Konspiracyjne formy sportu podczas II wojny światowej.	49
3. Kielecki sport w latach 1945-1975	50
Rozdział III	81
Uwarunkowania rozwoju sportu w województwie kieleckim w latach 1975-1998	81
1. Uwarunkowania prawno-organizacyjne	81
1.1. W latach Polski Ludowej (1975-1989)	81
1.2. W okresie III Rzeczypospolitej (1990-1998)	88
2. Uwarunkowania finansowe	89
2.1. W latach Polski Ludowej (1975-1989)	89
2.2. W okresie III Rzeczypospolitej (1990-1998)	99
3. Infrastruktura sportowa	105
Rozdział IV	117
Kadra szkoleniowa, pedagogiczna, sędziowska i aktyw społeczny	117
1. Kadra szkoleniowa i pedagogiczna	117
2. Sędziowie	121
3. Działacze społeczni w zakresie sportu	126
4. Kształcenie, doksztalcanie i doskonalenie kadr	129
Rozdział V	139
Sport szkolny i akademicki w województwie kieleckim w latach 1975-1998	139
1. Działalność Szkolnego Związku Sportowego w Kielcach.	139
2. Sport w szkolnictwie w latach 1975-1998	152
3. Akademicki Związek Sportowy	169
Rozdział VI	175
Organizacje sportowe w województwie kieleckim w latach 1975-1998	175

1.	Wojewódzka Federacja Sportu.....	175
2.	Okręgowa Rada Związków Sportowych.....	182
3.	Okręgowe Związki Sportowe	184
3.1.	Okręgowy Związek Badmintonu w Kielcach.....	184
3.2.	Okręgowy Związek Bokserski w Kielcach	186
3.3.	Okręgowy Związek Brydża Sportowego	188
3.4.	Okręgowy Związek Jeździecki.....	195
3.5.	Okręgowy Związek Judo.....	197
3.6.	Okręgowy Związek Kolarski.....	199
3.7.	Okręgowy Związek Koszykówki	201
3.8.	Okręgowy Związek Lekkiej Atletyki.....	202
3.9.	Okręgowy Związek Łuczniczy	204
3.10.	Okręgowy Związek Motorowy.....	206
3.11.	Okręgowy Związek Narciarski.....	208
3.12.	Okręgowy Związek Piłki Nożnej.....	209
3.13.	Okręgowy Związek Piłki Ręcznej	215
3.14.	Okręgowy Związek Piłki Siatkowej	216
3.15.	Okręgowy Związek Piłki Siatkowej i Koszykówki.....	218
3.16.	Okręgowy Związek Pływacki.....	219
3.17.	Okręgowy Związek Podnoszenia Ciężarów, Kulturystyki i Trójboju Siłowego.....	220
3.18.	Okręgowy Związek Strzelecki.....	221
3.19.	Okręgowy Związek Szachowy	223
3.20.	Okręgowy Związek Tenisa Stołowego	224
3.21.	Okręgowy Związek Tenisowy.....	226
3.21.	Okręgowy Związek Zapaśniczy	227
3.22.	Okręgowy Związek Żeglarski	228
4.	Aeroklub Kielecki.....	229
5.	Automobilklub Kielecki.....	231
6.	Kieleckie Towarzystwo Cyklistów	235
7.	Towarzystwo Krzewienia Kultury Fizycznej.....	235
8.	Wojewódzkie Zrzeszenie Ludowe Zespoły Sportowe.....	240
9.	Kluby sportowe.....	249
	Rozdział VII	259
	Rozwój dyscyplin sportowych w województwie kieleckim w latach 1975-1998.....	259
1.	Sporty indywidualne	259
1.1.	Akrobatyka sportowa	259
1.2.	Jeździectwo.....	263

1.3.	Kolarstwo.....	266
1.4.	Lekkoatletyka.....	274
1.5.	Podnoszenie ciężarów	280
2.	Gry sportowe.....	282
2.1.	Badminton.....	282
2.2.	Koszykówka.....	284
2.3.	Piłka nożna.....	287
2.4.	Piłka ręczna.....	300
2.5.	Piłka siatkowa	306
2.6.	Tenis	307
2.7.	Tenis stołowy.....	311
3.	Sporty wodne	312
3.1.	Pływanie	312
3.2.	Żeglarsstwo	314
3.3.	Wioślarstwo	315
3.4.	Piłka wodna	315
4.	Sporty walki.....	316
4.1.	Boks.....	316
4.2.	Judo	320
4.3.	Karate	323
4.4.	Kung Fu	326
4.5.	Zapasy.....	327
5.	Sporty strzeleckie	327
5.1.	Łucznictwo	327
5.2.	Strzelectwo sportowe	329
6.	Sporty motorowe.....	330
6.1.	Rajdy samochodowe	330
6.2.	Wyścigi samochodowe.....	331
6.3.	Sport kartingowy.....	333
6.4.	Wyścigi motorowe	335
7.	Lotnictwo sportowe.....	337
7.1.	Sport samolotowy.....	337
7.2.	Szybownictwo.....	338
7.3.	Spadochroniarstwo sportowe.....	340
7.4.	Sport lotniowy.....	341
8.	Sporty zimowe	342
8.1.	Narciarstwo.....	342

8.2. Biathlon	344
9. Inne dyscypliny sportowe.....	346
9.2. Bilard.....	347
9.3. Brydż sportowy.....	347
9.4. Kulturystyka	351
9.5. Szachy	352
9.6. Duathlon, triathlon	356
Rozdział VIII	361
Sport osób niepełnosprawnych w województwie kieleckim w latach 1975-1998	361
1. Działalność Zrzeszenia Sportowego START	361
2. Działalność Kieleckiego Klubu Sportowego Polskiego Związku Głuchych SURDUS	372
Zakończenie	375
Bibliografia	379
Wykaz skrótów	413
Spis tabel	419
Summary.....	451

Wstęp

Celem pracy jest przedstawienie sportu w województwie kieleckim w latach 1975-1998. Cezurę początkową pracy stanowi 1975 r. – wówczas przeprowadzono reformę administracyjną, w wyniku której utworzono województwo kieleckie w zmienionych granicach terytorialnych. Końcową cezurę wyznacza 1998 r. – konsekwencja ostatniej reformy administracyjnej. Zakres terytorialny pracy obejmuje obszar województwa kieleckiego w granicach z lat 1975-1998¹.

Problematyka dziejów sportu w Polsce w II połowie XX w. podejmowana była m.in. w publikacjach J. Gaja, P. Godlewskiego, H. Hanusz, K. Hądzelka, T. Jurka, A. Kity, M. Łuczaka, E. Małolepszego, L. Nowaka, A. Pasko, M. Ponczka, L. Szymańskiego, R. Urban oraz B. Woltmanna².

Stan badań dotyczący dziejów kultury fizycznej w Polsce w latach 1975-1998 należy ocenić jako niezadowalający, głównie w odniesieniu do niektórych regionów Polski. Problematyka dziejów kultury fizycznej w jednostkach administracyjnych województwach w latach 1975-1998 była podejmowana w kilku ośrodkach naukowych historii kultury fizycznej w Polsce. Problematyka ta była poruszana przeważnie w dysertacjach doktorskich. Z tego zakresu zakończone zostały m.in. przewody doktorskie: D. Bakoty, R. Golanko, J. Jaroszewskiego, J. Jaszczura-Nowickiego,

¹ J. Swajdo, *Między Wisłą a Pilicą. Dzieje podziałów administracyjnych w regionie kielecko-radomskim do 1975 roku*. Kielce 2005.

² J. Gaj, K. Hądzelek, *Dzieje kultury fizycznej w Polsce w XIX i XX wieku: koncepcje, uwarunkowania i efekty instytucjonalnej działalności*. Poznań 1991; J. Gaj, K. Hądzelek, *Dzieje kultury fizycznej w Polsce*. Poznań 1997; J. Gaj, P. Pieczyński, R. Urban, *Sport w Polsce w okresie transformacji ustrojowej*, [w:] J. Gaj, B. Woltmann (red.), *Zarys historii sportu w Polsce 1867-1997*. Gorzów Wlkp. 1999; J. Gaj, B. Woltmann (red.), *Sport w województwie gorzowskim 1975-1990*, Gorzów Wlkp. 1993; J. Gaj, B. Woltmann B. (red.), *Zarys historii sportu w Polsce 1867-1997*. Gorzów Wlkp. 1999; J. Gaj, *Wychowanie fizyczne i sport w Polsce Ludowej*. Warszawa-Poznań 1987; P. Godlewski, *Polski Związek Zapaśniczy 1922-2004*. Gorzów Wlkp. 2004; P. Godlewski, *Sport w Polsce na tle politycznej rzeczywistości lat 1944-1956*, Poznań 2006; H. Hanusz, R. Wryk (red.), *Akademicki Związek Sportowy w Polsce Ludowej*, Poznań 2014; T. Jurek (red.), *Studia z dziejów kultury fizycznej*, Gorzów Wlkp. 2002; T. Jurek, B. Woltmann, *Kultura fizyczna w województwie zielonogórskim 1950-1989*, Zielona Góra 1990; M. Łuczak, *50 lat działalności Poznańskiego Okręgowego Związku Szermierczego 1948-1998*, Poznań 1998; M. Łuczak, *Szermierka w Polsce w latach 1945-1989*, Poznań 2002; E. Małolepszy, A. Nowakowski, M. Ponczek (red.), *Wybrane problemy z najnowszych dziejów kultury fizycznej w Polsce (po 1918 roku)*. Częstochowa 1997; E. Małolepszy, *Z dziejów organizacji i zarządzania kulturą fizyczną w Polsce w latach 1918-1998*, [w:] J. Rodziewicz-Gruhn, E. Małolepszy (red.), „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna”, z. IV. Częstochowa 2001; L. Nowak, *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, t. VI. Gorzów Wlkp. 2004; B. Woltmann (red.), *Przeobrażenia w systemie kultury fizycznej w Polsce i w Niemczech po 1989 roku*. Gorzów Wlkp. 2002; B. Woltmann (red.), *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, t. IV. Gorzów Wlkp. 2000, B. Woltmann (red.), *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, t. V. Gorzów Wlkp. 2002.

P. Króla, L. Lassoty, I. Pezdan-Śliż, A. Płomińskiego, A. Połanieckiej, P. Świdra, K. Warchoła³.

Problematyka sportu w województwie kieleckim była podejmowana w monografiach przedstawiających poszczególne dyscypliny sportu. Dość dobrze opracowano rozwój piłki nożnej⁴, boks⁵ i kolarstwa⁶ w województwie kieleckim. Zostały opublikowane wydawnictwa przedstawiające działalności Automobilklubu Kieleckiego⁷, Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe na Kielecczyźnie⁸ i Okręgowego Związku Piłki Ręcznej w Kielcach⁹. W zakresie stanu badań dotyczącego sportu w województwie kieleckim należy wymienić monografie klubów sportowych. Opracowań monograficznych doczekały się kluby sportowe z Kielc, Jędrzejowa, Skarżyska-Kamiennej, Chmielnika, Ostrowca Świętokrzyskiego, Kazimierzy Wielkiej, Suchedniowa, Bodzentyna, Nowin¹⁰. Na uwagę zasługują również publikacje Marka

³ R. Golanko, *Kultura fizyczna w województwie białkopodlaskim w latach 1975-1995*. AWF Poznań 1998; J. Jaroszewski, *Kultura fizyczna na Ziemi Kaliskiej w latach 1892-1998*. AWF Poznań 2008; J. Jaszczur-Nowicki, *Infrastruktura sportowa województwa elbląskiego w latach 1975-1995*. AWF Gdańsk 1997; P. Król, *Kultura fizyczna w województwie tarnobrzeskim w latach 1975-1998*. AWF Poznań 2004; P. Świder, *Kultura fizyczna w województwie krośnieńskim w latach 1975-1998*. ZWKF Gorzów Wlkp. 2007; K. Warchoła, *Kultura fizyczna w województwie przemyskim w latach 1975-1998*. AWF Warszawa 2000; A. Połaniecka, *Kultura fizyczna w województwie ślupskim w latach 1975-1998*. ZWKF Gorzów Wlkp. 2011; L. Lassota, *Rozwój kultury fizycznej w województwie zamojskim w latach 1975-1989*. URz 2014; I. Pezdan-Śliż, *Rozwój kultury fizycznej w województwie rzeszowskim w latach 1975-1998*. URz 2014; D. Bakota, *Kultura fizyczna w województwie częstochowskim w latach 1975-1998*. ZWKF Gorzów Wlkp. 2012; A. Płomiński, *Kultura fizyczna w województwie sieradzkim w latach 1975-1998*. ZWKF Gorzów Wlkp. 2014.

⁴ M. Michniak, A. Pawłowski, *Z piłką nożną przez Kielecczyznę. 70 lat Kieleckiego Okręgowego Związku Piłki Nożnej 1928-1998*. Kielce 1998; Sz. Piasta, *80 lat Świętokrzyskiego Związku Piłki Nożnej*. Kielce 2008; Sz. Piasta, D. Wikło, *75 lat świętokrzyskiej piłki nożnej*. Kielce 2003.

⁵ L. Drogosz, *Czarodziej ringu – wspomnienia*. Chicago 1998; M. Kaleta, *60 lat pięściarstwa na Kielecczyźnie*. Kielce 1988; M. Kowalski (red.), *Ludzie Ostrowieckiego Ringu*. Ostrowiec Świętokrzyski 2009;

⁶ M. Michniak, A. Pawłowski, *Cykliści z Gór Świętokrzyskich*. Kielce 2000; B. Tuszyński, *50 razy Tour de Pologne*. Warszawa 1993; B. Tuszyński, *Polscy olimpijczycy XX wieku (1924-2002)*. Wrocław 2004; B. Tuszyński, *Tour de Pologne: 60 lat*. Warszawa 1989; B. Tuszyński, *Wyścig Pokoju: 1948-1989*. Warszawa 1989; B. Tuszyński, *Złota księga kolarstwa polskiego*. Warszawa 1995; B. Tuszyński, *70 lat Tour de Pologne*. Warszawa 1999; B. Tuszyński, H. Kurzyński, *Leksykon Olimpijczyków Polskich 1924-2006*. Warszawa 2007.

⁷ R. Mikurda, *Historia Automobilklubu Kieleckiego plaketami pisana*. Kielce 2012; W. Wójcikiewicz (red.), *Automobilklub Kielecki 1936-1996*. Kajetanów 1996.

⁸ Z. Nowak (red.), *60 lat ze znakiem LZS na ziemi świętokrzyskiej*. Kielce 2006.

⁹ M. Cender, P. Kotwica, *50-lecie Okręgowego Związku Piłki Ręcznej w Kielcach 1958-2008*. Kielce 2008.

¹⁰ W. Bryła, *Z dziejów LZS Łysica Bodzentyn 1948-1998*. Bodzentyn 1998; Ł. Dziekan, E. Zaręba, *Zarys historii piłki ręcznej w Ostrowcu Świętokrzyskim 1964-2009. 80-lecie Klubu Sportowego KSZO Ostrowiec Świętokrzyski*. Ostrowiec Świętokrzyski 2009; W. Frańczak, *Piłkarskie potyczki ostrowieckiego klubu – 80 lat KSZO*. Starachowice 2009; K. Kita, *Sparta Kazimierza Wielka 1921-2000*. Kazimierza Wielka 2009; Z. Lesiak, *Granat - 75 lat piłkarskiej przygody*. Skarżysko-Kamienna 2003; M. Michniak, *25 lat futbolu w Nowinach*. Kielce 1999; M. Michniak, *30 lat w Koronie: od Ludwikowa do Kolportera*. Kielce 2003; M. Michniak, *Vive Kielce: zdobywca Pucharu Polski i Mistrz Polski w Piłce Ręcznej mężczyzn/Klub Sportowy Vive Kielce*. Kielce 2003; M. Michniak, A. Pawłowski, *40 lat w Koronie*. Kielce 2013; M. Michniak, A. Pawłowski, *Iskra dumą Kielc. 35 lat Klubu Sportowego Iskra Kielce*. Kielce 1999;

Michniaka oraz Antoniego Pawłowskiego – Świętokrzyski Leksykon Sportu¹¹ oraz jego kontynuacja i poszerzona wersja – Świętokrzyska Encyklopedia Sportu¹². Tematyka sportu szkolnego i akademickiego w województwie kieleckim, poruszona została w publikacjach okolicznościowych, przedstawiających opracowania monograficzne szkół średnich¹³ i uczelni wyższych¹⁴ z terenu województwa kieleckiego.

Problematykę dziejów sportu w województwie kieleckim w latach 1975-1998 podnoszono w pracach niepublikowanych. Były to głównie prace licencjackie i magisterskie. Tematyka większości prac niepublikowanych dotyczyła genezy i działalności klubów sportowych, organizacji, zrzeszeń i towarzystw sportowych. Pozostałe prace dotyczyły m.in. rozwoju kultury fizycznej w wybranych miastach i gminach województwa kieleckiego oraz rozwoju takich dyscyplin sportowych jak: piłka nożna, piłka siatkowa, piłka ręczna, narciarstwo, kolarstwo, judo, lekkoatletyka, piłka wodna, tenis stołowy i inne dyscypliny sportu¹⁵. Autorzy w swoich pracach w sposób ogólny poruszali podjętą tematykę, brak w nich konkretnych danych liczbowych, zestawień.

W zakresie stanu badań brak jest pracy, która w sposób syntetyczny przedstawiałaby dzieje sportu w województwie kieleckim w latach 1975-1998. Istnieją natomiast nieliczne opracowania przedstawiające działalność sportową na Kielecczyźnie, głównie odnoszące się do okresów wcześniejszych¹⁶. Warto wskazać, iż większość

M. Michniak, A. Pawłowski, *Od Czwartaków do Korony-Kolportera: historia piłki nożnej w Kielcach*. Kielce 2006; Sz. Piasta, D. Wikło, *Orlicz – najstarszy klub świętokrzyski*. Suchedniów 2000; D. Szproch, *Naprzód, klubie Ty nasz.... 80 lat Klubu Sportowego Naprzód Jędrzejów*. Jędrzejów 2008; J. Ślusarski, *Od Alarmu do Zenitu*. Chmielnik 2006;

¹¹ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyski Leksykon Sportowy*. Kielce 2002.

¹² M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia Sportu*. Kielce 2004.

¹³ *40 lat Technikum Mechaniczno-Odlewniczego w Końskich (1945-1985)*. Końskie 1985; *Dzieje szkoły w latach 1945-1982 w kalejdoskopie historii miasta*. Końskie 1985; J. Kosik, J. Pytel, P. Olszewski, *Szkoła Olimpijczyków*, Kielce 2000; A. Massalski, *Dzieje koneckiego gimnazjum i liceum 1915-1995*, Końskie 1995. *Monografia Technikum Budowlanego w Kielcach 1950-2000*. Kielce 2000; A. Pawlik (red.), *Ekonomik w latach 1989-1999*. Kielce 1999; S. Rachtan (red.), *Kronika Jubileuszowa 80-lecia szkoły: Liceum Ogólnokształcące im. Józefa Szermentowskiego w Bodzentynie*. Bodzentyn 1998; S. Rachtan (red.), *Dziewięćdziesiąt lat szkoły średniej w Bodzentynie 1918-2008*. Bodzentyn 2008; *Zjazd absolwentów liceum w Bliżynie*. Bliżyn 1997.

¹⁴ W. Dutkiewicz (red.), *XXX lat Międzywydziałowego Studium Wychowania Fizycznego i Sportu Akademii Świętokrzyskiej w Kielcach*. Kielce 2001; J. Niebudek, *Dwadzieścia lat minęło... Sekcja piłki nożnej Klubu Uczelnianego AZS Politechniki Świętokrzyskiej w latach 1976-1999*. Kielce 1999.

¹⁵ Pełny wykaz prac licencjackich, magisterskich i końcowych znajduje się w bibliografii.

¹⁶ I. Ciosek, *Rola instytucji państwowych, samorządowych i organizacji społecznych w rozwoju wychowania fizycznego i sportu w Kielcach (1918-1939)*. Kielce 2004; *Historia sportu w Kielcach do 1990 roku*. Kielce 2012; M. Kaleta, *Sport Kielecczyzny 1945-1980*. Kielce 1980; J. Świercz, *Z historii sportu w Wodzisławiu*. [w:] Zeszyty „Przyjaciel Wodzisławia” – pełny wykaz znajduje się bibliografii; T. Drozdek-Małołępsza, E. Małołępszy, *Przyczynek do dziejów Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w województwie kieleckim w latach 1919-1939*. [w:] „Rocznik Naukowy IWFis w Białej Podlaskiej”, t. VII. Biała Podlaska 2000, s.269-280.

publikacji, odnoszących się do problematyki sportu w województwie kieleckim, posiada charakter popularno-naukowy. W związku z tymi kwestiami, istnieje potrzeba przygotowania dysertacji doktorskiej, odnoszącej się do przedstawienia sportu w województwie kieleckim w latach 1975-1998.

Przygotowując dysertację doktorską dokonano kwerendy materiałów źródłowych w Archiwum Państwowym w Kielcach oraz Archiwum Urzędu Wojewódzkiego w Kielcach. W zakresie kwerendy źródeł najbardziej wartościowe materiały pozyskano w Archiwum Urzędu Wojewódzkiego w Kielcach. Na podstawie protokołów, uchwał, sprawozdań z działalności klubów, organizacji i towarzystw sportowych, pozyskano wiedzę na temat ich zarządzania, finansowania, liczby sekcji i zawodników, odnoszonych sukcesów oraz problemów, z którymi się mierzyli w codziennej działalności. Niestety dokumentacja w większości zespołów akt była niekompletna, zawierała spore luki, głównie z lat 90-tych XX w. Dokumentacja archiwalna poszerzona została o materiały ze zbiorów Bibliotek Miejskich m.in. w Kielcach, Włoszczowie, Jędrzejowie. Dokonano tam przede wszystkim kwerendy źródeł prasowych. Szczególnie cenne informacje pozyskano z następujących czasopism: „Echo Dnia” i „Słowo Ludu”. Były to dzienniki, w których każdego dnia na tematykę sportową poświęcona była cała strona – publikowano tam informacje na temat rozgrywek ligowych, imprez sportowych, wiadomości dotyczące funkcjonowania klubów, towarzystw sportowych, osiągnięć sportowców i drużyn z Kielecczyny na arenie krajowej i międzynarodowej.

Uzupełnienie powyższych źródeł stanowiła kwerenda składnic akt osób prywatnych, szkół podstawowych i ponadpodstawowych, klubów sportowych oraz organizacji sportowych, młodzieżowych i społecznych z terenu województwa kieleckiego jak również relacje trenerów, działaczy. Niestety nie udało pozyskać się materiałów z wielu okręgowych związków sportowych, klubów sportowych, gdyż po wielu reorganizacjach, zmianach władz i siedzib, likwidacji – dokumenty nie zachowały się. Uniemożliwiło to opracowanie w wyczerpujący sposób działalności tych związków oraz niektórych dyscyplin sportowych w omawianym okresie.

Uzupełnienie źródeł pierwotnych stanowiła literatura. Źródła wtórne były szczególnie pomocne przy przygotowaniu zagadnień związanych z opracowaniem części pracy dotyczącej charakterystyki województwa kieleckiego¹⁷.

¹⁷ Pełny wykaz składnic, w których autorka pracy przeprowadziła kwerendę oraz wykaz prasy, relacji i literatury zamieszczony został w bibliografii.

Podstawową metodą badawczą wykorzystaną przy przygotowywaniu dysertacji doktorskiej była analiza źródeł historycznych. Ponadto, w pracy zastosowano inne metody, m.in. indukcyjną, dedukcyjną, syntetyczną i komparatystyczną. Początkowa faza opracowywania materiału źródłowego koncentrowała się na metodzie indukcyjnej – odtworzeniu faktografii, wydarzeń sportowych, działalności towarzystw, zrzeszeń, organizacji młodzieżowych, sportowych i społecznych, klubów związanych z różnymi sekcjami sportowymi i osobami na terenie województwa kieleckiego. W kolejnym etapie rozprawy doktorskiej wykorzystana została metoda dedukcyjna, dzięki której przeprowadzono interpretację materiału faktograficznego. Metoda syntetyczna pozwoliła na sformułowanie właściwych wniosków w fazie końcowej dysertacji.

W pracy doktorskiej postawiono następujące problemy (pytania) badawcze:

Problem badawczy główny:

Jak kształtował się sport w województwie kieleckim w latach 1975-1998?

Problemy szczegółowe:

1. Jakie uwarunkowania miały wpływ na proces kształtowania się sportu w województwie kieleckim w latach 1975-1998?
2. W jakim stopniu w latach 1975-1998 nastąpił rozwój sportu w szkolnictwie w województwie kieleckim?
3. Jaką rolę w procesie kształtowania się sportu w województwie kieleckim w latach 1975-1998 odegrały organizacje sportowe, młodzieżowe i społeczne?
4. Jak kształtował się poziom dyscyplin sportowych w województwie kieleckim w latach 1975-1989 oraz 1990-1998?
5. Jakie sukcesy odnieśli sportowcy województwa kieleckiego na arenie ogólnopolskiej i międzynarodowej?
6. Jaką rolę w latach 1975-1998 na terenie województwa kieleckiego odegrał sport osób niepełnosprawnych?

Dysertacja doktorska składa się ze wstępu, ośmiu rozdziałów zasadniczych, zakończenia, bibliografii, wykazu skrótów, spisu tabel, indeksu nazwisk oraz streszczenia w języku angielskim.

Rozdział pierwszy został poświęcony charakterystyce województwa kieleckiego i dotyczy położenia geograficznego, warunków naturalnych i demograficznych, życia społeczno-politycznego, a także aspektów dotyczących gospodarki, oświaty, nauki i kultury. Rozdział drugi poświęcono na omówienie genezy i rozwoju ruchu sportowego na ziemi kieleckiej do 1975 r. W kolejnym rozdziale omówiono wpływ uwarunkowań

prawno-organizacyjnych i finansowych na rozwój sportu w województwie, uwzględniając podział na dwa okresy: 1975-1989 i 1990-1998 oraz stan infrastruktury sportowej. Rozdział czwarty odnosił się do przedstawienia kadry szkoleniowej, pedagogicznej, sędziowskiej i aktywu społecznego. W rozdziale piątym ukazano sport w szkolnictwie podstawowym i ponadpodstawowym, ze szczególnym uwzględnieniem działalności Szkolnego Związku Sportowego i Akademickiego Związku Sportowego. Rozdział szósty poświęcono działalności towarzystw, zrzeszeń, organizacji sportowych z terenu województwa kieleckiego. Omówiono w nim działalność Wojewódzkiej Federacji Sportu, okręgowych związków sportowych i klubów sportowych oraz działalność organizacji i towarzystw, m.in. Towarzystwa Krzewienia Kultury Fizycznej, Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe, Aeroklubu Kieleckiego oraz Automobilklubu Kieleckiego. W rozdziale siódmym zaprezentowano rozwój poszczególnych dyscyplin sportowych w województwie kieleckim. Przedstawione zostały sporty indywidualne, gry sportowe, sporty wodne, sporty walki, sporty strzeleckie, sporty motorowe, lotnictwo sportowe, sporty zimowe i inne dyscypliny sportowe. Natomiast ostatni rozdział (ósmy) poświęcono rozwojowi sportu wśród osób niepełnosprawnych w województwie kieleckim – działalności Zrzeszenia Sportowego START oraz Kieleckiego Klubu Sportowego Polskiego Związku Głuchych SURDUS.

Autorka dysertacji szczególne słowa wdzięczności kieruje do dra hab. prof. UJD Eligiusza Małolepszego za opiekę naukową.

Rozdział I

Charakterystyka województwa kieleckiego

1. Zarys dziejów regionu do 1975 r.

Najstarsze ślady bytności człowieka w regionie pochodzą sprzed około VIII tysiąclecia przed naszą erą. Odkryli je archeolodzy w Jaskini Raj pod Chęcunami. Również na ten okres datowane są prymitywne narzędzia kamienne odnalezione w okolicach Ostrowca Świętokrzyskiego. 3000-1700 lat p.n.e. na terenie dzisiejszych Krzemionek obok Ostrowca Św. istniała ogromna kopalnia krzemienia pasiastego, której pokłady doskonale zachowały się do dnia dzisiejszego. W epoce brązu (1700-700 lat p.n.e.) tereny dzisiejszej Kielecczyny należały do kultury łużyckiej, a szczytowy ich rozwój przypadł na okres halszacki epoki żelaza. Najazdy Scytów, a następnie Celtów dokonały zmian w kulturze materialnej zamieszkałych tu ludów, m.in. przyniosły znajomość koła garncarskiego, żarn obrotowych, metalurgii żelaza.

W ciągu 4 pierwszych wieków naszej ery na tych ziemiach rozwinął się jeden z największych w Europie ośrodków produkcji żelaza z rud darniowych kopalnych odkrywkowo i hematytu wydobywanego z podziemnej kopalni w okolicach Rudek. Odbynał się tutaj pełny proces metalurgiczny, a wytopu żelaza dokonywano w piecach hutniczych zwanych dymarkami¹⁸. W VII i VIII w. n.e. powstały już silne organizacje plemienne, budujące potężne grody obronne (np. w Stradowie) i wały obronne (np. Łysa Góra). Z czasem utworzyły one państwo Wiślan, które około 880 r. zostało podbite przez Wielkomorawian. 100 lat później ziemia kielecka została włączona do ziem Mieszka I i znalazła się w państwie Polan. Za czasów Bolesława Chrobrego założono klasztor Świętego Krzyża na Łysej Górze, którego nazwa dała określenie całej krainie. Za pierwszych Piastów powstało już wiele miejscowości, m.in.: Kielce, Chroberz, Sieciechów, jak również osad służebnych – Kuchary, Grotniki, Piekary, Szczytniki, Szewce¹⁹. Ziemie te wchodziły w skład istniejącej w końcu XI w. prowincji sandomierskiej, stanowiącej jeden z siedmiu głównych okręgów administracyjnych państwa. Na mocy testamentu Bolesława Krzywoustego z 1138 r. prowincje zastąpiono księstwami dzielnicowymi. Księciem sandomierskim został 12-letni syn Krzywoustego – Henryk. W czasie jego rządów, księstwo sandomierskie powiększyło się o tereny podległe grodom kasztelańskim w Małogoszczy, Skrzynnie i Żarnowie. W 1166 r.

¹⁸ *Kieleckie 2000 – W drodze ku przyszłości*, Kraków 1996, s. 37-40.

¹⁹ Tamże, s. 40.

Henryk ufundował w Zagościu pod Pińczowem opactwo jedyne na tym terenie rycerskiego zakonu joannitów. Świadczy to o tym, że w skład księstwa sandomierskiego wchodziła ziemia wiślicka. Po śmierci Henryka, w 1166 r. wydzielono odrębną dzielnicę wiślicką dla najmłodszego syna Krzywoustego – Kazimierza Sprawiedliwego, który w 1175 r. zawładnął Sandomierzem, a najpóźniej w roku 1177 – całym księstwem sandomierskim. Ośrodkami administracji sądowej, wojskowej i gospodarczej były wówczas grody kasztelańskie w Sandomierzu, Lublinie, Połańcu, Radomiu, Sieciechowie, Wiślicy, Zawichoście, Czechowie, Małogoszczy, Skrzynnie, Żarnowie²⁰. W 1171 r. biskup Gedeon ufundował kolegiatę w Kielcach, a w 1179 r. klasztor Cystersów w Wąchocku, któremu nadał kilka wsi i dziesięciny. Celem nadania książęcego na rzecz biskupów była chrystianizacja kraju i kolonizacja słabo zaludnionych terenów²¹. W 1244 r. Kielce zostały zniszczone przez wojska księcia Konrada Mazowieckiego. Brak jednak bliższych informacji o tym wydarzeniu²². Wiek XIII przyniósł również najazdy tatarskie i zniszczenie wielu grodów i osad, ośrodków gospodarczych, klasztorów: na Świętym Krzyżu, w Jędrzejowie, Wąchocku. Dopiero czasy Władysława Łokietka przyniosły rozwój i wzrost znaczenia regionu, a zamek w Chęcinach, jako warowna twierdza, stał się miejscem ulokowania skarbcza królewskiego. W roku 1347, Kazimierz Wielki ogłosił w Wiślicy słynne Statuty Wiślickie, porządkujące przepisy zwyczajowe. W tych czasach, z ziemi kieleckiej pochodzili arcybiskupi gnieźnińscy, posłowie królewscy, a także pierwszy rektor uniwersytetu w Krakowie – Stanisław ze Skalbmierza. Wiele grodów otrzymało wówczas lokację na prawie magdeburskim. Budowane były liczne zamki, kościoły, fortyfikacje miejskie (np. Szydłów)²³.

Po zjednoczeniu państwa, w XIV w. powstało województwo sandomierskie. W okresie XV-XVIII w. obejmowało ono powiaty: chęciński, opoczyński, radomski, sandomierski i wiślicki na lewym brzegu Wisły, oraz powiat pilzneński i ziemię Stężycką na prawym brzegu. Kielce, stanowiące wówczas własność biskupstwa krakowskiego nie odgrywały żadnej roli administracyjno-politycznej i należały do powiatu chęcińskiego. Był to okres wielkiego ożywienia gospodarczego i kulturalnego Kielecczyny. Rozwinęło się górnictwo, hutnictwo i inne gałęzie przemysłu i rzemiosła, budownictwo i architektura. Pracowały kopalnie miedzi, kuźnice, wydobywano ołów, srebro i rudy

²⁰ P. Pierściński, *Między Wisłą a Pilicą-Skarby przyrody kultury*, Lublin 2001, s. 166.

²¹ Z. Guldon, A. Massalski, *Historia Kielc*, Kielce 2000, s. 11.

²² Tamże, s. 15.

²³ *Kieleckie 2000...*, s. 42.

żelaza. Wzniesiono wielkie piece w Samsonowie i Bobrzy. Rozwijał się Staropolski Okręg Przemysłowy (dalej: SOP). Równocześnie rozkwitała sztuka i życie intelektualne. W Nagłowicach i Oksie tworzył ojciec literatury polskiej – Mikołaj Rej. W Pińczowie Piotr Statorius wydał gramatykę języka polskiego. Kielecczyzna stała się najsilniejszym ośrodkiem reformacji, ze stolicami arian w Pińczowie i Rakowie. Zbory ariańskie i kalwińskie powstały także w wielu innych miejscowościach²⁴.

Pod koniec XV w. Kardynał Fryderyk Jagiellończyk nadał miastu Kielce herb: złotą koronę w czerwonym polu, a pod koroną litery "C.K." (Civitas Kielcensis – Miasto Kielce). Centralnym punktem miasta był rynek. W XVI w. w kieleckim rynku stanął murowany ratusz. Na jego paterze znajdowała się przystrzygalnia sukna oraz waga miejska. Przy ratuszu stał pręgierz oraz żelazna „kuna”²⁵. W rynku znajdowały się kramy, w których sprzedawano mięso, chleb, obuwie i inne artykuły²⁶. Pod koniec 1661 r. Kielce stały się siedzibą władz skonfederowanych wojsk, tak zwanego „Związku Święconego”, który domagał się zapłaty zaległego żołdu. W 1662 r. w Kielcach i okolicy wybuchła zaraza. W tym okresie poważnie osłabił się rozwój gospodarczy miasta i okolicy²⁷.

30 czerwca 1702 r. Kielce zajął król szwedzki, Karol XII idący przeciwko Augustowi II. Do 9 lipca przebywał on w pałacu biskupów. Kilka lat później miasto ucierpiało podczas wojny domowej między zwolennikami Augusta II i Stanisława Leszczyńskiego. Działania wojenne trwały do 1711 r. Usuwanie zniszczeń okazało się dużym wyzwaniem – z wielkich pożarów ocalały jedynie pałac, katedra i klasztor na wzgórzu Karczówka. Wybudowano wówczas seminarium duchowne, szkołę średnią (w 1735 r. przyjętą pod patronat Akademii Krakowskiej) teatr, browar, szpital siostr miłosierdzia przy kościele św. Leonarda oraz istniejące do dziś kamienice z podcieniami na Rynku. Działalność rozpoczęła kopalnia wapienia na Kadzielni oraz dwie cegielnie. Obok pałacu biskupów wzniesiono stajnie, wozownie i szkołę jazdy konnej. Ludność miasta wzrosła do ponad 2000, znacznie zwiększyła się liczba domów i ulic. Rezultatem troski o rozwój gospodarstw w okolicznych wsiach było założenie pierwszej, bezprocentowej kasy pożyczkowej „Mons Pietatis”, ufundowanej przez bp Andrzeja Załuskiego, pożyczającej pieniądze na zakup wołów osobom posiadającym poręczenie od

²⁴ Tamże, s. 42.

²⁵ „Kuna” to obręcz lub obręcze żelazne składające się z dwóch zamykanych części, przytwierdzone łańcuchem lub powrozem do pręgierza, portalu ratusza lub kościoła, wkładane na szyję lub rękę skazańcom i zamykane na kłódkę. Kuna była urządzeniem służącym do przytwierdzenia skazanego przy innych karach wystawienia na widok publiczny, np. pręgierza, lub karą samodzielną (stanie w kunie).

²⁶ Z. Guldon, A. Massalski, *op. cit.*, s. 26-27.

²⁷ Tamże, s. 28.

wójta i plebana. Za panowania Sasów, Kielcami zarządzali kolejno bp Jan Aleksander Lipski oraz bp Andrzej Stanisław Kostka Załuski, brat fundatora Biblioteki Załuskich w Warszawie. W 1761 r. na mocy biskupiego dekretu usunięto z miasta wszystkich Żydów. Bp Kajetan Sołtyk zakazał wznoszenia w śródmieściu budowli drewnianych, okazując przy tym wszechstronną pomoc tym, którzy zdecydowali się stawiać domy murowane²⁸. Wskutek wybuchu wojny polsko-rosyjskiej, a następnie powstania kościuszkowskiego, Kielce były znowu niszczone przez przemarsze wojsk, a kasa miejska narażona na uszczerbek wskutek kontrybucji. Naczelnik Tadeusz Kościuszko po bitwie pod Szczekocinami przebywał w Kielcach wraz ze swoimi oddziałami przez 3 dni: od 7 do 9 czerwca 1794 r. Z Kielc wydał manifest o wypowiedzeniu wojny Prusom. Natomiast Bartosz Głowacki, ciężko ranny w bitwie pod Szczekocinami, przywieziony do Kielc, zmarł w miejscowym szpitalu i został pochowany najprawdopodobniej na cmentarzu kolegiaty²⁹. Po III rozbiorze Polski w 1795 r., Kielecczyzna znalazła się pod panowaniem Austrii, wchodząc w skład tzw. Galicji Zachodniej. Zaborca uczynił Kielce stolicą cyrkułu ze starostą na czele, podległym bezpośrednio władzom krajowym we Lwowie. W mieście wprowadzono niemiecki język urzędowy i rozpoczęto nabór rekrutów do zaborczej armii. W celu sprawniejszego zarządzania zakładami przemysłowymi i wydobywczymi ustanowiono tu Dyрекcję Górnica³⁰.

Kolejnym awansem było powołanie za pośrednictwem bulli papieża Piusa VII kieleckiej diecezji. Uroczysty ingres biskupa Wojciecha Górskiego miał miejsce w 1805 r. W 1809 r. Kielecczyzna weszła w skład terytorium Księstwa Warszawskiego. Kielce były wówczas siedzibą władz powiatowych departamentu radomskiego. Funkcjonowała też nadal Dyрекcja Górnica. W wyniku ustaleń Kongresu Wiedeńskiego w 1815 r. ziemia kielecka podlegała rosyjskiemu zaborcy i znalazła się w Królestwie Kongresowym³¹. Kielce stały się stolicą województwa krakowskiego w 1818 r. Za sprawą Stanisława Staszica, nastąpił szybki rozwój przemysłu metalurgicznego, ponieważ rozbudował on zakłady zbrojeniowe, huty, odlewnie, kopalnie w Staropolskim Zagłębiu Przemysłowym. Utworzył także w Kielcach Szkołę Akademiczno-Górnica, będąca pierwszą polską politechniką. Wykształciła ona ponad 40 inżynierów. W mieście funkcjonowała rządowa męska szkoła średnia, w której nauka kończyła się maturą. Powstały też pierwsze średnie prywatne szkoły żeńskie oraz księgarnia i drukarnia.

²⁸ Tamże, s. 32.

²⁹ Tamże, s. 84.

³⁰ Tamże, s. 94-95.

³¹ *Kieleckie 2000...*, s. 42-44.

Usytuowanie w Kielcach wielu urzędów spowodowało znaczne ożywienie w zakresie budownictwa. Pociągało to za sobą konieczność sporządzenia planu zabudowy miasta. Dokonał tego geometra M. Potocki, który plan taki przedstawił w roku 1823. Pomyślny okres rozwoju dla Kielecczyny zakończył się po upadku powstania listopadowego (1831 r.). W momencie wybuchu powstania, w Kielcach działało Towarzystwo Patriotyczne, miało miejsce formowanie dwóch pułków krakusów i dwóch pułków piechoty. Okoliczne huty produkowały broń i amunicję dla potrzeb wojska polskiego. Po zajęciu miasta przez wojsko rosyjskie, mieszkańcy Kielc odczuli, że nadeszły nowe czasy. Najwyższą władzę w województwie (a od 1837 r. w guberni) sprawował naczelnik wojenny. W roku 1840 car podjął decyzję o likwidacji gimnazjum w Kielcach. Była to represja za próbę ucieczki do Galicji dwóch kilkunastoletnich uczniów, którzy w czasie śledztwa wydali pozostałych spiskowców – kolegów. Dopiero po czterech latach władze oświatowe zezwoliły na uruchomienie w Kielcach szkoły wyższej realnej, której absolwenci, mimo wysokiego poziomu nauczania, nie posiadali prawa do kontynuowania nauki na uniwersytecie. Jednym z uczniów tej szkoły był Adolf Dygasiński. Wznowienie nauki w szkole średniej zbiegło się z ważnymi wydarzeniami o charakterze politycznym, bowiem w październiku 1844 r. wykryty został spisek ks. Piotra Ściegiennego. Został on aresztowany w Kielcach w czasie finałowych przygotowań do wystąpienia przeciwko zaborcy³².

W związku z reformą administracji w Królestwie Polskim, Kielce przestały być miastem gubernialnym i od 1 stycznia 1845 r. spełniały funkcję miasta powiatowego. Dla Kielc była to znacząca degradacja³³.

W 1860 r. do Kielc zaczęły napływać wiadomości o odbywających się w Warszawie manifestacjach religijno-patriotycznych. Znalazły one podatny grunt zwłaszcza wśród uczniów starszych klas szkoły wyższej realnej, kleru i inteligencji. Wystąpienia patriotyczne nie ustały w mieście także po wprowadzeniu 17 października 1861 r. stanu wojennego. Około połowy stycznia 1863 r. odbyła się w Kielcach, w mieszkaniu W. Biechońskiego przy ul. Dużej, narada z udziałem Mariana Langiewicza, podczas której z Warszawy dotarła wiadomość o dacie wybuchu powstania. W pierwszych dniach działań zbrojnych, nie powiodły się próby opanowania Kielc przez powstańców. Władze rosyjskie wzmocniły w mieście garnizon, który obok smoleńskiego pułku piechoty, stanowiły 2 szwadrony jazdy, sotnia kozaków i 8 dział. Nastąpiły

³² Z. Guldon, A. Massalski, *op. cit.*, s. 123-192.

³³ P. Pierściński, *op. cit.*, s. 166.

aresztowania, zapełniło się kieleckie więzienie. Mimo to, do leśnych oddziałów podążyło kilkadziesiąt osób, głównie młodzieży ze starszych klas gimnazjum, rzemieślnicy i alumni seminarium duchownego. Wielu kielczan ratując się przez zesłaniem emigrowało na zachód³⁴.

W 1867 r., w związku z kolejnym podziałem administracyjnym, reaktywowana została gubernia kielecka. Równocześnie systematycznie rusyfikowane było gimnazjum męskie. Uczeń tej szkoły Stefan Żeromski, przedstawił później te kwestie w „Syzyfowych pracach”. Niebawem zostało otwarte w Kielcach progimnazjum żeńskie, przekształcone w roku 1883 w gimnazjum. Nie cieszyło się ono wielką popularnością ze względu na obcy narodowo charakter. Kolejne szkoły średnie prywatne i miejskie powstały na początku XX w. Należy wśród nich wymienić dwa gimnazja żeńskie oraz miejską szkołę handlową (dzisiejsze Liceum Ogólnokształcące im. J. Śniadeckiego). Symbolem rusyfikacji stała się okazała cerkiew prawosławna, wzniesiona po upadku powstania styczniowego obok katedry w centralnej części miasta. W 1893 r. władze zamknęły na 4 lata seminarium duchowne w Kielcach, a kilku księży zesłano na Syberię. Mimo ograniczeń ze strony zaborcy, rozwijało się życie kulturalne, wzrosła liczba księgarń, od 1870 r. zaczęła się ukazywać „Gazeta Kielecka”, a w roku 1877 wybudowany został gmach teatralny. Stale rosła liczba ludności, w roku 1875 było już 8082 mieszkańców, wśród nich sporą grupę stanowili Żydzi, którzy po powstaniu styczniowym uzyskali prawo zamieszkiwania w Kielcach. O dynamicznym rozwoju demograficznym świadczył fakt, że w roku 1897 Kielce liczyły już 13456 stałych mieszkańców. Ożywienie gospodarcze wywołało otwarcie w 1885 r. linii kolejowej biegnącej przez Kielce, a łączącej Iwanogród (Dęblin) z Dąbrową Górniczą. Zaczęły powstawać pierwsze duże zakłady przemysłowe m.in. „Wapienniki”, „Kadzielnia” i „Wietrznia”, oraz na przełomie XIX i XX w. Zakład „Społem” i fabryka szkła. Ożywił się też ruch budowlany, powstały reprezentacyjne hotele przy ul. Konstantego oraz synagoga przy ul. Warszawskiej. Świadectwem nowoczesności była telefonizacja miasta, która rozpoczęła się w roku 1904³⁵.

W 1905 r. wzrosły nastroje patriotyczne. Mnożyły się strajki, manifestacje robotnicze, starcia z carską policją w Kielcach, Skarżysku, Ostrowcu, Suchedniowie. Kielecka młodzież gimnazjalna żądała przywrócenia języka polskiego w szkołach.

³⁴ Z. Guldon, A. Massalski, *op. cit.*, s. 192-196.

³⁵ Tamże, s. 240-252.

W 1907 r. powstał w Kielcach oddział Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, którego zasługą było założenie Muzeum Świętokrzyskiego w 1908 r.³⁶

W 1914 r. do Kielc wkroczyła Kompania Kadrowa Strzelców Józefa Piłsudskiego. Na terenie dzisiejszego skrzyżowania ul. Warszawskiej z ul. Świętokrzyską odbyło się zaprzysiężenie I Pułku Legionów Polskich. Społeczeństwo nie odniosło się do tych wydarzeń z entuzjazmem. Zwolennicy narodowej demokracji nie uznawali koncepcji odzyskania niepodległości w oparciu o zryw zbrojny. Natomiast obóz zwolenników walki czynnej z radością powitał strzelców, pod jego patronatem powstały pro legionowe organizacje „Liga Kobiet Polskich” oraz „Piechur”. Pod sztandary Piłsudskiego zaciągnęło się około 600 mieszkańców Kielc. Podczas walk zburzony został dworzec kolejowy. Miasto zajęły wojska austrowęgierskie, które uczyniły Kielce miastem obwodowym oraz zliberalizowały życie społeczne. W czasie wojny połączono także Kielce z Częstochową nowo wybudowaną linią kolejową. Zintensyfikowało się też życie polityczne. Funkcjonowała Polska Organizacja Wojskowa (dalej: POW), przygotowująca się do wystąpienia przeciw wojskom austriackim. Na wieść o abdykacji cesarza Austro-Węgier, w Kielcach w listopadzie 1918 r. POW i mieszkańcy miasta rozbili miejscowy garnizon. Po 123 latach zaborów, Kielce były wolne, ale miasto było wyniszczone wojną³⁷.

W roku 1919 powstało złożone z 16 powiatów województwo kieleckie, jedno z największych w Polsce, graniczące od zachodu z Niemcami. W 1938 r. zostało pomniejszone o powiaty konecki i opoczyński³⁸.

Po wojnie miasto wracało powoli do normalności. Rosła stale liczba mieszkańców, która wynosiła w 1921 r. – 41300, w 1935 r. – 58200 i w roku 1939 – 71500, z czego około 1/3 to była ludność narodowości żydowskiej. Już w roku 1919 w Kielcach uruchomiona została Fabryka Odlewów „Ludwików”, popularna „SHL”. Miasto wyposażone zostało w roku 1926 w nową, wydajniejszą elektrownię. Rok później uruchomiono sieć kanalizacyjną, a w 1929 r. - wodociągową. Kolejne inwestycje to fabryka „Granat” – późniejsza „Iskra”, ponadto liczne cegielnie i fabryka mebli „Henryków”. W latach 1927-1930 w granice Kielc włączono folwark Szydłówek, Barwinek, Kawetczynę, Pakosz, Czarnów i Karczówkę. Ważną rolę odgrywał garnizon wojskowy. Przez cały okres międzywojenny stanowiły go: 4 Pułk Piechoty Legionów

³⁶ *Kieleckie 2000...*, s. 44.

³⁷ Z. Guldon, A. Massalski, *op. cit.*, s. 296-305.

³⁸ P. Pierściński, *op. cit.*, s. 166.

i 2 Pułk Artylerii Lekkiej. 4 Pułk Piechoty Legionów w roku 1928 otrzymał nowo wzniesione koszary na Bukówce. 2 Pułk Artylerii Lekkiej – koszary w lesie na Stadionie w 1932 r. Tam też w roku 1928 w obecności prezydenta Ignacego Mościckiego oddano do użytku obiekty sportowe. W 1936 r. rozpoczęła się budowa Centralnego Okręgu Przemysłowego (dalej: COP), a z nią ogromne przyspieszenie gospodarcze, zwłaszcza w takich miastach jak Kielce, Końskie, Starachowice, Ostrowiec, Skarżysko³⁹. Ten pomyślny okres w dziejach Kielc przerwał wybuch II wojny światowej.

We wrześniu 1939 r. miały miejsce bitwy wojsk polskich z niemieckimi pod Pińczowem, Broniną, Stopnicą, Końskimi. W okresie okupacji niemieckiej działał tu oddział majora Hubala oraz oddziały „Jędrusiów”, „Ponurego”, „Barabasza”, „Szarego”, „Narbutta”, „Wilka”, „Ośki”. Szczególnie silne były oddziały Armii Krajowej (dalej: AK), Narodowych Sił Zbrojnych (dalej: NSZ) i Batalionów Chłopskich (dalej: BCh), później także Gwardii Ludowej (dalej: GL) i Armii Ludowej (dalej: AL). Po licznych akcjach dywersyjnych i bojowych, doszło do wielkich bitew partyzanckich pod Miedzierzą, Gruszką, Szewcami, Stefanowem, na Świniej Górze, w lasach siekierczyńskich i włoszczowskich. W czasie II wojny światowej zginęło 400000 mieszkańców województwa kieleckiego, okupanci niemieccy spalili dziesiątki wsi. W Kielcach prężnie działał hufiec kieleckich Szarych Szeregów. W mieście funkcjonowały również w sposób konspiracyjny struktury cywilne podziemnego państwa polskiego. Zorganizowane było na szeroką skalę tajne nauczanie na poziomie szkoły średniej i powszechnej. Ewenementem było uruchomienie w 1943 r. Kursów Uniwersyteckich w porozumieniu z Uniwersytetem Ziem Zachodnich i Katolickim Uniwersytetem Lubelskim. Działalność konspiracyjna i terror niemieckiego okupanta powodowały ofiary wśród ludności. Do rangi symbolu urosła śmierć bestialsko zamordowanego przez hitlerowców już w pierwszych dniach okupacji Stefana Artwińskiego, prezydenta miasta. Odbywały się też zbiorowe egzekucje m.in. na Stadionie. W roku 1945 w Kielcach mieszkało tylko około 50000 osób⁴⁰.

W styczniu 1945 r. ofensywa żołnierzy radzieckich I Frontu Ukraińskiego przyniosła oswobodzenie ziemi kieleckiej spod niemieckiej okupacji⁴¹. Po wojnie utworzono województwo kieleckie w granicach międzywojennych, ale w latach 1945-1950 odłączono od niego powiaty: miechowski, będziński, zawierciański, sosnowiecki

³⁹ *Kieleckie 2000...*, s. 44-45.

⁴⁰ Z. Guldon, A. Massalski, *op. cit.*, s. 353-355.

⁴¹ *Kieleckie 2000...*, s. 45.

miejski, częstochowski i częstochowski miejski, włączono zaś konecki i opoczyński⁴². Kielce stały się siedzibą województwa o obszarze 19517 km². Pałac Biskupów Krakowskich od zakończenia wojny stał się siedzibą Wojewódzkiej Rady Narodowej w Kielcach i Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. W 1952 r. rozpoczął działalność kielecki oddział Polskiego Radia, przekształcony w 1958 r. w rozgłośnię kielecką, natomiast w 1959 r. powstało Kieleckie Towarzystwo Naukowe (dalej: KTN), a pierwszym prezesem został Edmund Massalski, krajoznawca i wieloletni dyrektor Muzeum Świętokrzyskiego⁴³.

2. Położenie geograficzne i warunki naturalne

28 maja 1975 r. weszła w życie ustawa o dwustopniowym podziale administracyjnym państwa, w wyniku której Polska została podzielona na 49 województw. Pod względem wielkości powierzchni (9211 km²), województwo kieleckie zajmowało 6 miejsce w kraju⁴⁴. Według danych z 1996 r., województwo kieleckie podzielone było na 80 jednostek administracyjnych, w tym: 4 miasta wydzielone – gminy miejskie: Kielce, Ostrowiec Świętokrzyski, Starachowice i Skarżysko-Kamienna, 18 gmin miejsko-wiejskich, 58 gmin wiejskich. Na terenie województwa znajdowało się 1613 sołectw⁴⁵.

Województwo kieleckie od wschodu graniczyło z województwem tarnobrzescim, od południa z tarnowskim i krakowskim, od zachodu z katowickim, częstochowskim i piotrkowskim, a od północy z województwem radomskim⁴⁶. Rozciągłość południkowa wynosiła 124 km, zaś równoleżnikowa – 133 km⁴⁷.

Obszar województwa kieleckiego w ówczesnych granicach administracyjnych leżał w obrębie prowincji – Wyżyna Małopolska, podprowincji – Wyżyna Środkowomałopolska oraz makroregionów: Wyżyna Przedborska, Niecka Nidziańska i Wyżyna Kielecko-Sandomierska⁴⁸.

Północno-wschodnia część województwa w ujęciu fizyczno-geograficznym leżała na Wyżynie Kielecko-Sandomierskiej i obejmowała Płaskowyż Suchedniowski, Góry Świętokrzyskie, skrawki Przedgórze Iłżeckiego i Wyżyny Sandomierskiej oraz Pogórze

⁴² P. Pierściński, *op. cit.*, s. 167.

⁴³ *Kielce – historia, kultura, sztuka*, Kielce 2003, s. 204-206.

⁴⁴ *Województwo kieleckie w liczbach*, Wojewódzki Urząd Statystyczny w Kielcach, Kielce 1991, s. 1.

⁴⁵ *Kieleccyzna 1993-1996*, Urząd Statystyczny, Urząd Wojewódzki w Kielcach, Kielce 1997, s. 5

⁴⁶ *Województwo kieleckie w liczbach...*, s. 2.

⁴⁷ J. Ćmok, M. Stachurski, M. Tomków, *Województwo kieleckie, radomskie, tarnobrzescie*, Warszawa 1985, s.9.

⁴⁸ Tamże, s.26.

Szydłowskie, południową część natomiast zajmowała rozległa Niecka Nidziańska z lessową Wyżyną Miechowską na zachodzie (wys. do 415 m. n.p.m. – Biała Góra) i fragmentami Wyżyny Przedborskiej na północnym zachodzie. Krajobraz tego terenu był dość urozmaicony, zwłaszcza w Górach Świętokrzyskich, które tworzyły kilka równoległych pasm (najwyższe pasmo – Łysogóry z Łysicą 612 m. n.p.m.). Gleby w północnej części województwa były mało urodzajne (bielicowe, brunatne, płowe), w południowej – występowały żyzne gleby brunatne i czarnoziemy utworzone z lessów oraz rędziny. Główne rzeki to: Wisła (stanowiąca południową granicę województwa) oraz jej dopływy: Nida i Kamienna. Na północy spory obszar zajmowała Puszcza Jodłowa (nazwana tak przez Stefana Żeromskiego), wchodząca w skład Świętokrzyskiego Parku Narodowego⁴⁹. Sieć rzeczna w województwie kieleckim miała układ promienisty, rozbieżny. Na terenie Kielecczyzny nie było jezior naturalnych⁵⁰.

Miasto Kielce – stolica województwa – położone jest w kotlinowatej dolinie rzecznej, stanowiącej część obszernego padołu pomiędzy grzbietami górskimi oraz na kilku zboczach tych górskich wzniesień. Posiadają urozmaicone ukształtowanie powierzchni. Najwyżej położony punkt w mieście znajduje się w południowej części. Stanowi go wzgórze Telegraf, o wysokości 410 m n.p.m. Bogactwo rzeźby miasta stanowią mniejsze wzgórza i doliny. Do najbardziej interesujących wzgórz należą: Kadzielnia, Wietrznia, Psie Górki, Szydłówek, Karczówka. Najniżej położone punkty miasta znajdują się w dolinie Silnicy. Interesująca jest budowa geologiczna obszaru, jaki zajmują Kielce. Występują w budowie geologicznej niemal wszystkie formacje paleozoiczne, począwszy od najstarszych, kambryjskich, aż do najmłodszych – permskich. Utwory kambryjskie złożone są z piaskowców, szarogłazów, łupków. Występują w pasmach otaczających Kielce od południa, w górze Telegraf oraz w paśmie posłowickim i zagórskim. Utwory dewońskie występują w rejonie Karczówki, Kadzielni i Białogonu. Są m.in. wapienie rafowe i im pokrewne. Młodsza seria utworów reprezentują łupki z wkładami wapieni, oznaczające się mniejszym stopniem odporności. U podnóża Karczówki występują także łupki krzemionkowe i litydy. Miasto przecina rzeka Silnica. Zaczyna się ze źródeł łańcucha górskiego, położonego na północ od miasta. Jej długość wynosi około 15 km, wpada do Bobrzy pod Białogonem. Na Piaskach

⁴⁹ Tamże, s. 11-12.

⁵⁰ A. Leśniak, M. Stachurski, B. Wójtowicz, *Przyroda województwa kieleckiego*, Kielce 1995, s.23-24.

znajduje się zbiornik wodny – Zalew, służy nie tylko do kąpieli, ale do wyrównywania wody w Silnicy⁵¹.

Przeważająca część województwa kieleckiego zaliczana była do regionu klimatycznego Małopolski – Krainy Gór Świętokrzyskich, rozciągającej się od północy, aż po środkową część województwa. Góry Świętokrzyskie, mimo nieznacznego wyniesienia ponad poziom morza, mają klimat dość ostry, charakteryzujący się znacznym zachmurzeniem i obfitymi opadami atmosferycznymi. Średnia suma opadów stanowiła wówczas 600-800 mm, osiągając nawet 950 mm na Świętym Krzyżu. Szczególnie obfite w opady były w lato trwające 60-80 dni, podobnie jak w typowych regionach górskich. Średnia temperatura lipca dla Gór Świętokrzyskich wynosiła 17°C, stycznia -4°C. Zima trwała tutaj powyżej 100 dni. Śniegi były obfite i zalegały długo na zimnych skałach, miejscami nawet do pierwszych dni maja⁵².

Tereny zachodnie i południowe województwa kieleckiego miały klimat łagodniejszy, typowy dla wyżynnego regionu Małopolski. Średnia temperatura stycznia wynosiła -3°, zaś lipca około 18°. Zima trwała 80 dni, lato 85-90 dni. Suma rocznych opadów dla terenów znajdujących się na zachodzie była wyższa (600-700 mm) niż w centrum i na południu (550-600 mm) W tej części województwa leżała Niecka Nidziańska, która zajmuje obszar między Górami Świętokrzyskimi a Wyżyną Krakowsko-Częstochowską. Klimat Niecki Nidziańskiej był pozbawiony gwałtownych zmian temperatury i uchodził za najcieplejszy w województwie, a uzdrowisko Busko-Zdrój należało do najbardziej nasłonecznionych w Polsce (tylko 116 dni z opadami w ciągu roku). Średnia roczna temperatura Ponidzia zawierała się w granicach 7,5-8°C. Zimy były łagodne, a dni mroźnych około 30-40 rocznie. Pokrywa śnieżna utrzymywała się przez 60 dni. Przeważały wiatry zachodnie, północno-zachodnie, przy czym dominowały wiatry słabe – do 5m/sek. Łagodne warunki klimatyczne stwarzały korzystne warunki do uprawy winogron, tytoniu, chmielu. Część południowa województwa kieleckiego, poniżej Kazimierzy Wielkiej, należała do Subregionu Podkarpackiego, charakteryzującego się długim i ciepłym latem oraz dużą liczbą dni pochmurnych. Klimat był tu przejściowy. Średnie temperatury wynosiły dla stycznia od 2 do -3°C, a dla lipca powyżej 18°C. Roczna suma opadów zawierała się w granicach 550-750 mm. Południowo-wschodnie tereny województwa kieleckiego wchodziły

⁵¹ J. Zieliński, *Kielce w Polsce Ludowej*, Warszawa 1978, s.22.

⁵² J. Ćmok, M. Stachurski, M. Tomków, *op. cit.*, s. 50.

w skład subregionu klimatycznego Nizinnego Sandomierskiego, z przewagą wpływów kontynentalnych oraz dużą liczbą dni pogodnych⁵³.

Ze względu na położenie geograficzne oraz spore wyniesienie ponad poziom morza, Kielce posiadają klimat chłodniejszy i wilgotniejszy niż inne części województwa kieleckiego. Różnice w klimacie są wyraźnie odczuwalne również na obszarze miasta. Chłodniej niż w centrum miasta jest na jego obrzeżach. Różnica temperatur dochodzi do 2°C. Na różnorodność klimatyczną na obszarze miasta wpływają też chłodne prądy powietrzne idące od północy i wschodu przez bruzdy terenowe, jakie stanowią dolina Silnicy i przełom białogórski. Przeważają ze względu na specyficzny układ wzniesień górskich wiatry wschodnie lub zachodnie. Pokrywa śnieżna trwa przeciętnie 60 dni w roku⁵⁴.

Wielka zmienność oraz bogactwo form ukształtowania powierzchni terenu, budowy geologicznej, zasobność złóż kopalin, warunków klimatycznych, hydrologicznych, szaty roślinnej i świata zwierzęcego oraz mozaikowość gleb spowodowały, że zagadnienia ochrony przyrody w województwie kieleckim od dawna były przedmiotem zainteresowania naukowców z różnych dziedzin wiedzy przyrodniczej. Wysiłki ich skierowane były w kierunku poznania, udokumentowania oraz odpowiedniego zabezpieczenia najbardziej wartościowych i niepowtarzalnych tworów przyrody żywej i nieożywionej. W związku z tym utworzono: Świętokrzyski Park Narodowy, 8 parków krajobrazowych (Szaniecki Park Krajobrazowy, Nadnidziański Park Krajobrazowy, Kozubowski Park Krajobrazowy, Suchedniowsko-Oblęgorski Park Krajobrazowy, Sieradowicki Park Krajobrazowy, Cisowsko-Orłowiński Park Krajobrazowy, Jeleniowski Park Krajobrazowy, Przedborski Park Krajobrazowy), 52 rezerwaty przyrody, 335 pomników przyrody, 5 zespołów krajobrazowo-przyrodniczych, 7 użytków ekologicznych, 3 stanowiska dokumentacyjne⁵⁵. W latach 1993-1996 powiększono Świętokrzyski Park Narodowy o powierzchnię 1729,45 ha oraz ustanowiono 13 rezerwatów przyrody. Utworzono także dziewięć – Chęcińsko-Kielecki Park Krajobrazowy o powierzchni 20,480 ha, jako ostatnie ogniwo Wielkoprzestrzennego Systemu Obszarów Chronionych Województwa Kieleckiego o łącznej powierzchni 123,302 ha. Ogółem w systemie powierzchniowym szczególnej ochrony prawnej

⁵³ Tamże, s. 9.

⁵⁴ J. Zieliński, *op. cit.*, s. 22-23.

⁵⁵ A. Leśniak, M. Stachurski, B. Wójtowicz, *op. cit.*, s.40-43.

poddany był wówczas obszar ponad 616000 ha, który stanowił około 67% powierzchni województwa kieleckiego⁵⁶.

3. Sytuacja demograficzna

W 1975 r. województwo kieleckie zamieszkiwało 1037100 mieszkańców, w tym 534700 kobiet. Gęstość zaludnienia wynosiła średnio 112,6 osób na km². Większość osób zamieszkiwała tereny wiejskie, w miastach mieszkało 38,2% ludności województwa⁵⁷. W kolejnych latach, systematycznie wzrastała liczba ludności w województwie. Przybywało ludności w miastach, natomiast ubywało na wsiach. Np. w 1977 r. ogólna liczba ludności wynosiła 1050200, w tym 540900 kobiet. Miasta zamieszkiwało 39,5% ogólnej liczby ludności⁵⁸. W 1980 r. województwo zamieszkiwało 1068700 mieszkańców, w tym 548300 kobiet. Gęstość zaludnienia wynosiła średnio 117,3 os./km². W miastach mieszkało 43,4% ludności województwa⁵⁹. W latach 1984-1987 województwo charakteryzował stały przyrost naturalny. W tym okresie ludność zwiększyła się o 22000 osób i wynosiła według stanu na dzień 31 grudnia 1987 r. – 1115600 osób. W ogólnej liczbie ludności województwa ponad 50% stanowiły kobiety. Ich liczba w 1987 r. wynosiła 571200 i w porównaniu do 1983 r. zwiększyła się o 11500. Miasta zamieszkiwało 508600 osób i w stosunku do 1983 r. było to o 28400 osób więcej (5,9%). Wskaźnik udziału ludności miejskiej zwiększył się z 43,9% w 1983 r. do 45,6% w 1987 r. Liczba ludności wiejskiej zmniejszyła się w tym okresie o 6400 osób i wyniosła na koniec 1987 r. 607000 osób. Stały ubytek ludności wiejskiej spowodowany był utrzymującą się od 1946 r. migracją ludności ze wsi do miast województwa kieleckiego oraz poza jego granice. W latach 1984-1987 w ruchu naturalnym wystąpiły następujące tendencje: zmniejszyła się liczba zawartych małżeństw i urodzeń, wzrosła natomiast liczba zgonów. Przyrost naturalny liczony na 1000 osób, zmniejszył się w z 9,4 do 5,2 urodzeń⁶⁰. Według stanu na dzień 31 grudnia 1989 r. ludność województwa liczyła 1123700 osób, w porównaniu do 1987 r. zwiększyła się o 8100. Wzrost ludności wynikał wyłącznie z przyrostu naturalnego. W ogólnej liczbie ludności województwa, 51,2% stanowiły kobiety. Ich liczba wynosiła 575700 i w porównaniu do 1987 r. zwiększyła się

⁵⁶ *Kielecczyzna 1993-1996 cz. II*, Urząd Wojewódzki w Kielcach, Kielce 1997, s. 80-81.

⁵⁷ *Rocznik statystyczny województwa kieleckiego 1977*, Wojewódzki Urząd Statystyczny w Kielcach, Kielce 1977, s. 47

⁵⁸ *Rocznik statystyczny województwa kieleckiego 1981*, Wojewódzki Urząd Statystyczny w Kielcach, Kielce 1981, s. 15.

⁵⁹ J. Ćmok, M. Stachurski, M. Tomków, *op. cit.*, s.13.

⁶⁰ *Województwo kieleckie. Rozwój społeczno-gospodarczy w okresie kadencji rad narodowych 1984-1987*, Wojewódzki Urząd Statystyczny, Kielce 1988, s. 10-11.

o 4500. W miastach zamieszkiwało 520300 osób, wskaźnik udziału ludności miejskiej zwiększył się do 46,3%. W latach 1988-1989 w dalszym ciągu występował ubytek mieszkańców wsi spowodowany migracją ludności do miast. Liczba ludności zamieszkałej na wsi zmniejszyła się w stosunku do lat poprzednich i wynosiła na koniec 1989 r. 603400 osób. Wskaźnik zawartych małżeństw nie uległ zmianie, natomiast wskaźniki urodzeń, zgonów i przyrostu naturalnego uległy obniżeniu⁶¹. W 1990 r. województwo kieleckie zamieszkiwało 1127600 osób, w tym 577100 kobiet. Miasta zamieszkiwało 527900 osób, wsie – 599700 osób⁶². Na zakończenie 1996 r. zaludnienie wynosiło 1135387 osób, co stanowiło 2,9% ludności kraju i 7 miejsce pod względem województw. Gęstość zaludnienia wynosiła 123,3 osoby na km². W miastach mieszkało 48,2% populacji województwa, a pozostała ludność – 51,8% to byli mieszkańcy wsi. Kobiety stanowiły 51% ogółu ludności województwa. Lata 1993-1996 charakteryzowały się niskim poziomem dzietności, małą liczbą zawieranych małżeństw. W 1996 r. odnotowano bardzo niski przyrost naturalny – 0,5 urodzenia na 1000 osób. Tempo przyrostu naturalnego w stosunku do 1993 r. obniżyło się trzykrotnie. Podstawową przyczyną wolniejszego przyrostu ludności w latach 1993-1996 była zmniejszająca się z roku na rok nadwyżka liczby urodzeń nad liczbą zgonów. W 1996 r. liczba urodzeń przewyższyła liczbę zgonów tylko o 524 osoby⁶³.

Tabela 1. Ludność województwa kieleckiego w latach 1975-1998.

Rok	Ludność ogółem	Gęstość zaludnienia	Kobiety	Mężczyźni	Ludność w miastach	Ludność na wsiach
1975	1037100	112,6	534700	502400	395800	641300
1976	1043700	113,3	537800	505900	406300	637400
1977	1050200	114	540900	509300	415100	635100
1978	1058200	114,9	543000	515200	418700	639500
1979	1062800	115,4	545300	517500	441200	621600
1980	1068700	116	548300	520400	451000	617700
1981	1073500	116,5	551100	522400	460500	613000
1982	1080300	117,3	554400	525900	469000	611300
1983	1093600	118,7	559700	533900	480200	613400
1984	1101400	119,6	563800	537600	489500	611900

⁶¹ *Województwo kieleckie. Sytuacja społeczno-gospodarcza 1988-1989*, Wojewódzki Urząd Statystyczny w Kielcach, Kielce 1990, s. 8-9.

⁶² *Województwo kieleckie w liczbach...*, s. 4.

⁶³ *Kieleccyzna 1993-1996...*, s. 14-15.

1985	1107900	120,2	567000	540900	496000	611900
1986	1112600	120,8	569600	543000	502900	609700
1987	1115600	121,1	571200	544400	508600	607000
1988	1122500	121,9	575100	547400	515500	607000
1989	1123700	122	575700	548000	520300	603400
1990	1127600	122,4	577100	550500	527900	599700
1991	1127300	122,4	577300	550000	538300	589000
1992	1135600	123,3	579400	556200	536600	599000
1993	1135483	123,3	579542	555941	537965	597517
1994	1137186	124,1	579961	557225	541714	595472
1995	1136600	123,4	579700	556900	543500	593100
1996	1135387	123,3	579036	556351	547719	587668
1997	1132800	123	577900	554900	545900	586900
1998	1131700	122,9	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.

Źródło: Archiwum Urzędu Wojewódzkiego w Kielcach. Opracowano na podstawie: *Kielecczyzna 1993-1996*, Urząd Statystyczny, Urząd Wojewódzki w Kielcach, Kielce 1997, s. 14-15; *Rocznik Statystyczny Województw 1996*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 1996, s.25-26; *Rocznik Statystyczny Województwa Kieleckiego 1977*, Wojewódzki Urząd Statystyczny w Kielcach, Kielce 1977, s. 47; *Rocznik Statystyczny Województwa Kieleckiego 1980*, Wojewódzki Urząd Statystyczny w Kielcach, Kielce 1980, s. 76; *Rocznik Statystyczny Województwa Kieleckiego 1981*, Wojewódzki Urząd Statystyczny w Kielcach, Kielce 1981, s. 15; *Rocznik Statystyczny Województwa Kieleckiego 1984*, Wojewódzki Urząd Statystyczny w Kielcach, Kielce 1984, s. 157; *Rocznik Statystyczny Województwa Kieleckiego 1998*, Urząd Statystyczny w Kielcach, Kielce 1998, s. 44-45; *Rocznik Statystyczny Województwa Świętokrzyskiego 2001*, Urząd Statystyczny w Kielcach, Kielce 2001, s. 19; *Województwo kieleckie. Rozwój społeczno-gospodarczy w okresie kadencji rad narodowych 1984-1987*, Wojewódzki Urząd Statystyczny, Kielce 1988, s. 83; *Województwo Kieleckie. Sytuacja społeczno-gospodarcza 1988-1989*, Wojewódzki Urząd Statystyczny w Kielcach, Kielce 1990, s. 49; *Województwo kieleckie w liczbach*, Wojewódzki Urząd Statystyczny w Kielcach, Kielce 1991, s. 4.

Tabela 2. Ruch naturalny na 1000 osób w latach 1975-1998.

Rok	Małżeństwa	Urodzenia żywe	Zgony	Przyrost naturalny
1975	10,2	19,1	9,5	9,6
1980	8,3	19,7	10,6	9,1
1985	7,0	17,8	10,6	7,2
1990	6,5	14,4	10,8	3,6
1995	5,6	11,2	10,7	0,4
1998	5,6	11,3	10,8	0,4

Źródło: Archiwum Urzędu Wojewódzkiego w Kielcach. Opracowano na podstawie: *Kielecczyzna 1993-1996*, Urząd Statystyczny, Urząd Wojewódzki w Kielcach, Kielce 1997, s. 14-1; *Rocznik Statystyczny Województwa Kieleckiego 1981*, Wojewódzki Urząd Statystyczny w Kielcach, Kielce 1981, s. 126; *Rocznik Statystyczny Województwa Świętokrzyskiego 2001*, Urząd Statystyczny w Kielcach, Kielce 2001, s. 19; *Województwo kieleckie. Rozwój społeczno-gospodarczy w okresie kadencji rad narodowych 1984-1987*, Wojewódzki Urząd Statystyczny, Kielce 1988, s. 83; *Województwo kieleckie w liczbach*, Wojewódzki Urząd Statystyczny w Kielcach, Kielce 1991, s. 5.

4. Życie społeczno-polityczne

Kielecczyzna była ważnym węzłem komunikacyjnym Polski. Układ drogowy województwa stanowiły na kierunku północ-południe droga nr 7 (Gdańsk- Warszawa- Kielce-Kraków-Chyżne-granica państwa), droga nr 9 (Radom- Ostrowiec Św.-Rzeszów), droga nr 73 (Kielce-Busko-Zdrój-Tarnów). Na kierunku wschód-zachód była to droga nr 74 (Sulejów-Kielce-Kraśnik) i droga nr 78 (Siewierz-Jędrzejów). W podstawowym układzie autostrad i dróg ekspresowych, drogi nr 7 i 74 zaliczone zostały do dróg ekspresowych, jako drogi przenoszące bardzo duże obciążenie ruchem. Jednocześnie droga nr 7 i 9 zaliczone zostały do układu dróg międzynarodowych. Długość dróg krajowych i wojewódzkich oraz długość dróg gminnych i lokalnych o nawierzchni twardej wynosiła na koniec 1996 r. – 8243 km, z tego drogi krajowe to 1394 km. Pod względem gęstości sieci dróg, województwo kieleckie zajmowało czołowe miejsce w kraju. Wskaźnik gęstości dla województwa kieleckiego wynosił 89,5 km², przy średniej krajowej 75,8 km².⁶⁴ Długość linii kolejowych normalnotorowych wynosiła w latach 1980-1997 od 585 do 595 km. Ponadto przez teren województwa przebiegała tzw. linia hutniczo-siarkowa. Ważnymi węzłami kolejowymi były Skarżysko-Kamienna i Kielce, największe znaczenie miała linia kolejowa Radom-Kielce-Tunel⁶⁵.

Liczba mieszkań oddawanych do użytku w województwie kieleckim malała z roku na rok. W roku 1978 oddano ich do użytku 8408, w 1980 r. – 6232, w 1985 r. – 4581, w roku 1987 – 4708⁶⁶. Natomiast w 1993 r. były to 2792 mieszkania, w 1995 r. – 1971 mieszkań. Według danych, w ramach oddanych do użytku mieszkań w 1995 r. – 40,5% przypadło na budownictwo spółdzielcze, 58,9% - budownictwo indywidualne, a tylko 0,6% na budownictwo komunalne i zakładów pracy. W tym samym roku, wydano 1946 pozwoleń na budowę domów w budownictwie indywidualnym. W 1997 r. oddano do użytku 1887⁶⁷, w 1998 r. – 1800 mieszkań. Ponadto w analizowanym okresie czasu poprawiły się warunki życia mieszkańców województwa poprzez rozwój sieci wodociągowej, kanalizacyjnej i gazowej. Długość sieci wodociągowej na koniec 1998 r. wynosiła 8083,2 km, sieci kanalizacyjnej – 1236 km, gazowej – 2628,3 km⁶⁸.

⁶⁴ *Kielecczyzna 1993-1996...*, cz. II, s. 99.

⁶⁵ *Rocznik statystyczny województwa kieleckiego 1998*, Urząd Statystyczny w Kielcach, Kielce 1998, s. 128.

⁶⁶ *Podstawowe dane statystyczne według miast i gmin za 1987 r.*, Wojewódzki Urząd Statystyczny w Kielcach, Kielce 1988, s. 14-15.

⁶⁷ *Rocznik statystyczny województwa kieleckiego 1998...*, s. 244-245.

⁶⁸ *Rocznik statystyczny województwa świętokrzyskiego 2001*, Urząd Statystyczny w Kielcach, Kielce 2001, s. 23.

Na terenie województwa, w latach 1995-1998 funkcjonowało także 18 szpitali, 161 przychodni, 138 ośrodków zdrowia, 179 aptek oraz 22 domy pomocy społecznej⁶⁹. Województwo kieleckie w południowo-wschodniej części posiadało naturalne warunki do prowadzenia lecznictwa uzdrowiskowego. Występowały tu źródła wód mineralnych o znaczeniu leczniczym – wody siarczkowe. Baza sanatoryjna prowadzona była przez Przedsiębiorstwo Państwowe „Uzdrowisko Busko-Solec”. Z usług leczniczych szpitali uzdrowiskowych korzystało rocznie około 5600 osób z całego kraju, a także z zagranicy, głównie ze schorzeniami reumatycznymi, dermatologicznymi, pourazowymi narządów ruchu. Głównym zagrożeniem dla zdrowia mieszkańców województwa kieleckiego były choroby układu krążenia, nowotworowe, układu oddechowego. Z innych chorób występujących często wśród mieszkańców należy wymienić: schorzenia układu ruchu, zaburzenia zdrowia psychicznego i cukrzycę⁷⁰.

W latach 90-tych XX w. w województwie funkcjonowało 80 ośrodków pomocy społecznej, były one powoływane w każdej gminie oraz 25 domów pomocy społecznej⁷¹.

Na zakończenie 1996 r., wskaźnik liczby telefonów na 100 mieszkańców województwa wynosił 14,3 przy ogólnej liczbie około 163000 abonentów⁷². W 1997 r., liczba abonentów wzrosła do 188200⁷³. W 1998 r. liczba abonentów wzrosła do 233400 osób⁷⁴.

W 1980 r. w województwie zarejestrowano 45200 samochodów osobowych, w 1985 r. – 78500 samochodów osobowych, a w 1989 r. – 97800⁷⁵. Lata 1993-1996 były okresem dalszego, systematycznego wzrostu liczby zarejestrowanych pojazdów samochodowych. Na koniec 1996 r. liczba zarejestrowanych samochodów osobowych wynosiła 1944700 sztuk i w porównaniu do 1993 r. wzrosła o 18%⁷⁶. W 1998 r., zarejestrowanych samochodów osobowych było w województwie 212200⁷⁷.

5. Gospodarka

Województwo kieleckie miało charakter rolniczo-przemysłowy. W SOP dominowały hutnictwo i przemysł metalowy, a w okresie międzywojennym rozbudowano

⁶⁹ *Kieleckie 2000...*, s.54.

⁷⁰ *Kielecczyzna 1993-1996...*, cz. II, s. 41

⁷¹ Tamże, s. 48-50.

⁷² *Kielecczyzna 1993-1996...*, cz. II, s. 99

⁷³ *Rocznik statystyczny województwa kieleckiego 1998...*, s. 242-243.

⁷⁴ *Rocznik statystyczny województwa świętokrzyskiego 2001...*, s. 30.

⁷⁵ *Województwo kieleckie. Dane statystyczne 1990*, Wojewódzki Urząd Statystyczny, Kielce 1990, s. 32.

⁷⁶ *Kielecczyzna 1993-1996...*, s. 55.

⁷⁷ *Rocznik statystyczny województwa świętokrzyskiego 2001...*, s. 30.

Centralny Okręg Przemysłowy (dalej: COP). Później rozwinęły się także inne gałęzie przemysłu: elektromaszynowy, materiałów budowlanych, metalurgiczny i spożywczy. Głównymi produktami przemysłowymi były samochody ciężarowe i o nadwoziach specjalnych, wyroby walcowane i prasowane, odlewy żeliwne i stalowe, pralki, aparatura drewniana, maszyny rolnicze, obrabiarki, krosna, pompy, łożyska, świece zapłonowe, materiały budowlane, cement, wapno, gips, wyroby kamionkowe, tarcica, meble, stolarka budowlana, wyroby papierowe, cukier, przetwory owocowo-warzywne, tytoń⁷⁸. Na Kielecczyźnie wytwarzano 90% krajowej produkcji wyrobów gipsowych, 40% wapna, 11,5% cementu. Do największych potentatów w skali ogólnopolskiej należały: Zakłady Cementowo-Wapiennicze „Nowiny”, Zakłady Przemysłu Wapienniczego „Truskawica”, Cementownia „Małogoszcz”, Zakłady Przemysłu Wapienniczego „Bukowa”, „Nida Gips”. W parze z rozwojem produkcji materiałów budowlanych szedł rozwój przedsiębiorstw budowlanych. Największe z nich to „Exbud”, „Piasecki”, „Kieleckie Przedsiębiorstwo Budownictwa Miejskiego”. Na Kielecczyźnie produkowano 60% wytwarzanych w Polsce łożysk tocznych (fabryka „Iskra” w Kielcach). Największy eksport z województwa kieleckiego stanowił cement i klinkier (20,6%), odzież (11,3%), środki transportu samochodowego (10,5%), przetwory owocowo-warzywne (7,7%), wyroby walcowane na gorąco (4,1%)⁷⁹. W latach 1990-1991 rozpoczęcie procesu radykalnej reformy gospodarczej wywołało gwałtowny spadek liczby zatrudnionych i pojawienie się zjawiska bezrobocia. Liczba pracujących w województwie obniżyła się w 1994 r. o 2,6%. W następnym roku spadek wyniósł 0,5%. W 1996 r. nastąpił wyraźny wzrost zatrudnienia o 5%, a liczba pracujących ukształtowała się na poziomie 511000⁸⁰.

W 1998 r. użytki rolne zajmowały 48,3% ogólnej powierzchni województwa, czyli 732000 ha (w tym grunty rolne – 563400 ha)⁸¹. Największy areał zajmowały uprawy zboża, ziemniaków i buraków cukrowych. Pod względem hodowli była województwo kieleckie notowane było na 7 miejscu w Polsce. Skup i przetwórstwo mleka prowadziło 8 okręgowych spółdzielni mleczarskich. Zakłady przetwórstwa mięsnego przerabiały około 100000 ton mięsa rocznie⁸².

Sieć obsługi obiektów rolnictwa i urzędów infrastruktury na kieleckiej wsi była słabo rozwinięta. Znaczna większość gospodarstw posiadała źródło zaopatrzenia w wodę

⁷⁸ J. Ćmok, M. Stachurski, M. Tomków, *op. cit.*, s. 13.

⁷⁹ *Kieleckie 2000...*, s. 49-50.

⁸⁰ *Kielecczyzna 1993-1996...*, s. 19.

⁸¹ *Rocznik statystyczny województwa świętokrzyskiego 2001...*, s. 27.

⁸² *Kieleckie 2000...*, s. 51-52.

we własnej zagrodzie, indywidualnie wyposażano się w sieci gazowe, kanalizacyjne i telefoniczne. Podstawowymi problemami gospodarczymi dotyczącymi rolnictwa były: niski parytet dochodów z produkcji rolnej, struktura agrarna przejawiająca się dużym rozdrobnieniem gruntów i dużą liczbą gospodarstw, słabe wyposażenie obszarów wiejskich w infrastrukturę techniczną, słabo rozwinięta sieć usług rolniczych, brak ścisłych powiązań pomiędzy producentem rolnym a zakładami przetwórstwa rolno-spożywczego, brak nowoczesnych kanałów zbytu, zwłaszcza ich ogniw w terenach wiejskich, słaby rozwój organizacji producenckich na wsi, bezrobocie, niewystarczające środki finansowe na dotacje do budowy wodociągów i kanalizacji wiejskich oraz na budowę i odbudowę urządzeń melioracyjnych⁸³.

6. Oświata, nauka i kultura

W roku szkolnym 1975/1976, na terenie województwa funkcjonowały 303 przedszkola, 125 oddziałów przedszkolnych przy szkołach podstawowych oraz 421 ognisk przedszkolnych, w których zapewniono dla dzieci 14329 miejsc. Zapotrzebowanie było znacznie większe, w związku z tym do wszystkich placówek przyjęto ogółem 27525 dzieci. Opiekę w różnych formach wychowania przedszkolnego sprawowało 1607 nauczycieli. W 1980 r. liczba placówek została zwiększona do 916 (przedszkola – 374, oddziały przedszkolne – 168, ogniska – 374), z których korzystało 34283 dzieci⁸⁴. W 1985 r., na terenie województwa objęto wychowaniem przedszkolnym 36903 dzieci⁸⁵. W 1987 r. w województwie działało 401 przedszkoli i 507 oddziałów przedszkolnych przy szkołach podstawowych⁸⁶. W 1989 r. funkcjonowały 392 przedszkola i 507 oddziałów⁸⁷ oraz 30 żłobków⁸⁸. W 1990 r. na terenie województwa kieleckiego funkcjonowało 28 żłobków oraz 362 przedszkola⁸⁹. W latach 90-tych XX w. nastąpił spadek liczby dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym. Wynikało to zarówno z sytuacji demograficznej, jak i ze wzrostu opłat za przedszkola oraz spadku zapotrzebowania na opiekę nad dziećmi w związku z bezrobociem rodziców. Nastąpiła również likwidacja placówek, szczególnie wiejskich, ze względów oszczędnościowych

⁸³ *Województwo kieleckie w latach 1990-1995*, Urząd Wojewódzki – Wydział Polityki Regionalnej, Urbanistyki i Architektury, Kielce 1996, s.78.

⁸⁴ *Rocznik statystyczny województwa kieleckiego 1981*, Wojewódzki Urząd Statystyczny w Kielcach, Kielce 1981, s. 249.

⁸⁵ *Województwo kieleckie. Dane statystyczne 1990...*, s. 34.

⁸⁶ *Podstawowe dane statystyczne według miast i gmin za 1987 r.*, s. 98.

⁸⁷ *Podstawowe dane statystyczne według miast i gmin za 1989 r.*, Wojewódzki Urząd Statystyczny w Kielcach, Kielce 1990, s. 77.

⁸⁸ Tamże, s. 21.

⁸⁹ *Województwo kieleckie w liczbach...*, s. 20.

po przejęciu wychowania przedszkolnego przez gminy. W roku szkolnym 1996/1997 w województwie kieleckim działało 747 placówek wychowania przedszkolnego (218 przedszkoli i 529 oddziałów przedszkolnych przy szkołach podstawowych), tj. o 28 przedszkoli mniej niż w roku szkolnym 1993/1994. Rok szkolny 1996/1997 rozpoczęło w placówkach wychowania przedszkolnego 24984 dzieci, z tego 16455 w przedszkolach i 8529 w oddziałach przedszkolnych. Było to mniej o 1,4% niż w roku 1993/1994⁹⁰.

W roku szkolnym 1975/1976 na terenie województwa funkcjonowały 582 szkoły podstawowe, w których naukę pobierało 138900 uczniów. W ciągu kilku następnych lat, liczba placówek i uczniów ulegała zmniejszaniu. W roku szkolnym 1980/1981 na terenie województwa naukę pobierało 130600 uczniów w 510 szkołach⁹¹. Kolejne lata to wzrost liczby uczniów w szkołach oraz etap powstawania nowych placówek. W roku szkolnym 1985/1986, uczniów szkół podstawowych było 147545⁹². W roku szkolnym 1989/1990, w województwie kształcenie prowadziło 646 szkół podstawowych (100 w miastach, 546 na wsiach), w których kształciło się 155788 uczniów (77313 w miastach, 78475 na wsiach)⁹³. W latach 1993-1996 zmniejszyła się w województwie nieznacznie liczba szkół podstawowych i filialnych z 748 do 728, głównie w związku z likwidacją szkół filialnych. Równocześnie zmalała liczba uczniów – z 157557 w roku 1993 do 147614 w roku 1996, tj. o 6,3%. Zmniejszeniu się liczby uczniów towarzyszył spadek liczby nauczycieli pełnozatrudnionych w szkołach (z 11184 w 1993 r. do 10885 w 1996 r.)⁹⁴. W roku szkolnym 1997/1998, na terenie województwa działało 629 szkół podstawowych (w tym 3 dla dorosłych) oraz 95 szkół filialnych, w których naukę pobierało 143156 uczniów⁹⁵.

Na terenie województwa kieleckiego w okresie 1975-1998 działały 54 licea ogólnokształcące, 169 średnich szkół zawodowych, 73 zasadnicze szkoły zawodowe oraz 41 szkół policealnych⁹⁶. W roku szkolnym 1975/1976 na terenie województwa funkcjonowało 171 szkół średnich, do których uczęszczało 45300 uczniów (do szkół ogólnokształcących – 21100 uczniów, do szkół zawodowych – 29200). Do 29 szkół policealnych uczęszczało 4300 uczniów⁹⁷. W roku szkolnym 1980/1981 do liceów

⁹⁰ *Kielecczyzna 1993-1996...*, s. 23-24.

⁹¹ *Rocznik statystyczny województwa kieleckiego 1981...*, s. 233.

⁹² *Województwo kieleckie. Dane statystyczne 1990...*, s. 34.

⁹³ *Podstawowe dane statystyczne według miast i gmin za 1989r...*, s. 72.

⁹⁴ *Kielecczyzna 1993-1996...*, s. 24-25.

⁹⁵ *Rocznik statystyczny województwa kieleckiego 1998...*, s. 107.

⁹⁶ *Kieleckie 2000...*, s. 54.

⁹⁷ *Rocznik statystyczny województwa kieleckiego 1981...*, s. 233.

ogólnokształcących w województwie uczęszczało 14435 uczniów, do szkół zawodowych – 53679 uczniów⁹⁸. Zwiększeniu uległa także liczebność szkół policealnych do 39 placówek, naukę w nich pobierało 4800 uczniów⁹⁹. W roku szkolnym 1985/1986 uczniów szkół ogólnokształcących było 13596, a szkół zawodowych (wraz ze szkołami specjalnymi) – 43866¹⁰⁰. W roku szkolnym 1989/1990 w województwie działało 36 liceów ogólnokształcących, w których kształciło się 16216 uczniów, natomiast szkół zawodowych było 245. Uczyło się w nich 50500 uczniów¹⁰¹. W roku szkolnym 1990/1991, w liceach ogólnokształcących naukę pobierało 16800 uczniów (w tym 1200 w liceach dla pracujących), w szkołach zawodowych – 48300 uczniów, w szkołach policealnych – 3100 uczniów¹⁰². Duża liczba absolwentów szkół podstawowych i średnich w latach 90-tych XX w. (z utrzymującego się od wielu lat wyżu demograficznego) wpłynęła na znaczny napływ kandydatów do szkół średnich i policealnych. Zmniejszony został nabór do zasadniczych szkół zawodowych – w porównaniu do 1993 r. obniżył się o 8,6%, natomiast zwiększyła się liczba uczniów przyjętych do szkół średnich zawodowych i policealnych (o 30%) oraz do liceów ogólnokształcących – o 11,8%. W 1993 r., w liceach ogólnokształcących na terenie województwa uczyło się 22248 uczniów, w szkołach zawodowych – 53945 uczniów. W 1996 r. do liceów uczęszczało 24883 uczniów, do szkół zawodowych – 61830 uczniów. Wzrastała także liczba szkół niepublicznych – w 1996 r. na terenie województwa funkcjonowało 35 szkół zawodowych i 2 licea ogólnokształcące. Pomimo trudności finansowych utrzymano także sieć szkół dla dorosłych (3 zawodowe, 49 średnich, 20 policealnych), w których uczyło się ogółem 9151 osób¹⁰³. W roku szkolnym 1997/1998, średnich szkół ogólnokształcących było na terenie województwa 54 (uczyło się w nich 25709 uczniów), zawodowych ogólnokształcących – 194 (39744 uczniów), zasadniczych zawodowych – 67 (19398 uczniów), policealnych – 43 (4693 uczniów)¹⁰⁴.

Głównym ośrodkiem kulturalno-oświatowym i naukowym województwa były Kielce. Placówki wychowania przedszkolnego w Kielcach nie zawsze mogły sprostać zapotrzebowaniu społecznemu, co w dekadzie lat 70-tych i 80-tych XX w. spowodowało

⁹⁸ *Województwo kieleckie. Dane statystyczne 1990...*, s. 34.

⁹⁹ *Rocznik statystyczny województwa kieleckiego 1981...*, s. 233.

¹⁰⁰ *Województwo kieleckie. Dane statystyczne 1990...*, s. 34.

¹⁰¹ *Podstawowe dane statystyczne według miast i gmin za 1989r...*, s. 75.

¹⁰² *Województwo kieleckie w liczbach...*, s. 20.

¹⁰³ *Kielecczyzna 1993-1996...*, s. 24-25.

¹⁰⁴ *Rocznik statystyczny województwa kieleckiego 1998...*, s. 107.

ich nadmierne zaludnienie. W połowie lat 80-tych XX w. wskaźnik zagęszczenia wynosił 1,31, zaś liczba miejsc według stanu z 1 września 1986 roku wynosiła niewiele ponad 4500, a więc na każde 100 miejsc w przedszkolach kieleckich przyjęto 131 dzieci. W roku szkolnym 1985/1986 w Kielcach funkcjonowały 63 placówki wychowania przedszkolnego prowadzone i utrzymywane głównie przez instytucje oświatowe finansowane z budżetu państwa. Znacznego deficytu miejsc nie zlikwidowano także w roku szkolnym 1986/1987, mimo że sieć placówek wychowania przedszkolnego powiększyła się o 6 placówek i 600 miejsc. Łącznie funkcjonowało wówczas w Kielcach 68 przedszkoli. Uzupełnieniem sieci wychowania przedszkolnego stały się klasy zerowe w szkołach podstawowych. W latach szkolnych 1988/1989-1991/1992 nastąpił spadek liczby dzieci w wieku 3-6 lat z 14703 do 12452. Zmieniły się także zasady odpłatności za przedszkole i niektóre dzieci 6-letnie zostały przez rodziców przeniesione do oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych, gdyż tam nie ponosili kosztów utrzymania. W latach 1990-1992 nastąpiły poważne zmiany w zakresie wychowania przedszkolnego. Zmniejszała się liczba placówek, co za tym idzie oddziałów i liczba dzieci¹⁰⁵. W roku szkolnym 1991/1992 zapoczątkowano modernizację sieci przedszkoli w Kielcach. W roku 1992/1993 funkcjonowało już 45 przedszkoli, do których uczęszczało 3985 dzieci. Podobne tendencje w przekształcaniach sieci placówek wychowania przedszkolnego w Kielcach utrzymały się do roku 1997. W latach 1995-1997 liczba przedszkoli samorządowych w mieście zmniejszyła się do 35 (w tym 4 filie). Do pozytywnych zmian okresu transformacji w dziedzinie wychowania przedszkolnego zaliczyć można powołanie 2 przedszkoli integracyjnych dla dzieci z wadami słuchu i wymowy oraz innymi deficytami rozwojowymi, a także racjonalizację i zdecydowaną poprawę poziomu wykształcenia kadry pedagogicznej przedszkoli. W latach 1996-1997 przedszkola posiadały 360 etatów nauczycielskich¹⁰⁶.

Główne problemy funkcjonowania szkolnictwa podstawowego w Kielcach wynikały z rozwoju przestrzennego miasta oraz możliwości finansowych gminy w zakresie utrzymania na odpowiednim poziomie technicznym i higieniczno-sanitarnym budynków szkolnych, a także wyposażenia sal i pracowni przedmiotowych w odpowiedni sprzęt i pomoce naukowe. Na skutek zmian granic administracyjnych miasta, a także realizacji osiedli mieszkaniowych na jego obrzeżach i rozwoju zakładów przemysłowych i usługowych w dzielnicach peryferyjnych, nastąpiły poważne przemieszczenia

¹⁰⁵ K. Frysztański, A. Kościółek (red.), *Miasto... Studia nad Kielcami*, Kielce 1998, s.15-18.

¹⁰⁶ Tamże, s.15-18.

ludnościowe, co spowodowało bardzo zróżnicowane zapotrzebowanie na miejsca w szkołach podstawowych. Do Kielc włączono część miejscowości należących poprzednio do okolicznych gmin i stały się one bardzo szybko dużymi dzielnicami mieszkalno-usługowymi. Liczba dzieci z około 17670 w połowie lat 70-tych XX w. wzrosła do 29640 w roku szkolnym 1989/1990. W roku szkolnym 1993/1994 funkcjonowały 34 placówki, w których naukę pobierało 28992 uczniów. W roku szkolnym 1996/1997 liczba szkół nie uległa zmianie, powstała natomiast jedna filia – placówki te skupiały razem 26293 uczniów. W szkołach zajęcia realizowano często na dwie, trzy zmiany. Drugim poważnym problem kieleckiego szkolnictwa były tzw. szkoły peryferyjne – mniej obciążone uczniami, ale będące w bardzo trudnych warunkach lokalowych. Według danych z raportu o stanie miasta Kielce (1994 r.) struktura wykształcenia nauczycieli przedstawiała się następująco: wykształcenie wyższe magisterskie – 1579 osób (76%), wykształcenie wyższe zawodowe – 119 osób (7%), studium nauczycielskie – 198 osób (12%), średnie i inne – 47 osób (5 %) ¹⁰⁷.

Na rozwój i przemiany szkolnictwa średniego zarówno ogólnokształcącego jak i zawodowego w Kielcach miało wpływ wiele czynników, wśród których wymienić należy politykę oświatową państwa, a także rozwój przemysłu w mieście. W latach 70-tych XX w., w Kielcach funkcjonowało 6 liceów ogólnokształcących, a szkolnictwo zawodowe reprezentowane było przez 62 różnorodne placówki – zasadnicze i średnie szkoły zawodowe. Podobne proporcje utrwały się na długie lata nie tylko w województwie kieleckim, ale także w całej Polsce. Przemiany gospodarcze, likwidacja wielu nierentownych zakładów przemysłowych, zmniejszone zapotrzebowanie na wykwalifikowanych robotników wymusiły restrukturyzację szkolnictwa zawodowego, rezygnację z kształcenia wąskoprofilowego na rzecz szerokoprofilowego. Drugą tendencją, jaka uwidoczniła się także w Kielcach, była rezygnacja zakładów pracy z prowadzenia szkół przyzakładowych. Pozytywną tendencją, zgodną z założeniami polityki oświatowej państwa, było powstawanie w latach 1990-1996 przy szkołach zawodowych, a także szkołach podstawowych, klas liceum ogólnokształcącego ¹⁰⁸. W latach 1993-1996 w szkolnictwie zawodowym i ogólnokształcącym zaszły znaczne zmiany organizacyjne i strukturalne. Od 1996 r. prowadzenie i pełne finansowanie szkolnictwa zawodowego i ogólnokształcącego miasta Kielce przejęte zostało przez władze samorządowe. Pozostałe szkoły w województwie prowadzone były przez

¹⁰⁷ *Województwo kieleckie w liczbach...*, s. 20.

¹⁰⁸ K. Frysztański, A. Kościółek (red.), *op. cit.*, s.23-25.

Kuratorium Oświaty i odpowiednie resorty¹⁰⁹. Sieć szkolnictwa ponadpodstawowego, publicznego w roku szkolnym 1996/1997 tworzyło w Kielcach 10 liceów ogólnokształcących, 16 zespołów szkół zawodowych, 1 szkoła przysposabiająca do zawodu. Oprócz tego istniały placówki niepubliczne o uprawnieniach szkół publicznych. W liceach ogólnokształcących pracowało 502 nauczycieli, natomiast kadra szkół zawodowych liczyła 1135 nauczycieli¹¹⁰.

Mimo tradycji szkolnictwa wyższego w Kielcach, sięgającej XVIII i XIX w. (Seminarium Duchowne – 1727 r., Szkoła Akademiczno-Górnicza – 1816 r.), a także istnienia w okresie II wojny światowej Tajnych Kursów Uniwersyteckich, właściwy rozwój szkolnictwa wyższego w Kielcach datuje się na drugą połowę XX w. Zapoczątkowany został w 1965 r. powołaniem Kielecko-Radomskiej Wieczorowej Szkoły Inżynierskiej, przekształconej 2 lata później w Kielecko-Radomską Szkołę Inżynierską prowadzącą już studia dzienne. Szkoła ta stała się podstawą do powołania w 1974 r. Politechniki Świętokrzyskiej i Wyższej Szkoły Inżynierskiej w Radomiu (1978 r.), obecnie Politechniki Radomskiej. Dzieje drugiej uczelni (humanistycznej) w Kielcach rozpoczęły się w 1969 r. powołaniem Wyższej Szkoły Nauczycielskiej przekształconej w uczelnię akademicką w latach 1973/1974. U progu zmian ustrojowych istniały więc w Kielcach dwie uczelnie państwowe: Politechnika i Wyższa Szkoła Pedagogiczna (dalej: WSP) oraz jedna prywatna: Wyższe Seminarium Duchowne. W latach 1993-1998 powstały 4 kolejne uczelnie prywatne. Z inicjatywy Staropolskiej Izby Przemysłowo-Handlowej powstała najpierw Szkoła Zarządzania i Marketingu, która na podstawie decyzji Ministerstwa Edukacji Narodowej (dalej: MEN) z 15 września 1993 r. została przemianowana w Wyższą Szkołę Handlową (dalej: WSH) kształcąca w dziedzinie zarządzania i marketingu. Historia drugiej, dynamicznie rozwijającej się uczelni prywatnej w Kielcach – Wszechnicy Świętokrzyskiej (dalej: WŚ), rozpoczęła się rok później. Uczelnia powstała dzięki staraniom pracowników naukowych WSP w Kielcach, jednocześnie członków Ludowego Towarzystwa Naukowo-Kulturalnego, którego Zarząd Główny przejął patronat nad szkołą. Decyzję o jej otwarciu od roku akademickiego 1994/1995 wydało MEN 15 czerwca 1994 r. Początkowo w tej uczelni istniał Wydział Pedagogiczny, a od roku akademickiego 1997/1998 powstał Wydział Kultury Fizycznej i Turystyki. W latach 1995-1998 powstały w Kielcach dwie kolejne

¹⁰⁹ *Kielecczyzna 1993-1996...*, s. 24.

¹¹⁰ K. Frysztański, A. Kościółek (red.), *op. cit.*, s. 25.

prywatne uczelnie: Wyższa Szkoła Ubezpieczeń (dalej: WSU) i Wyższa Szkoła Ekonomii i Administracji (dalej: WSEiA)¹¹¹.

Zdecydowana większość studentów kieleckich uczelni studiowała w systemie zaocznym. Kadra naukowa uczelni prywatnych wywodziła się głównie z dwóch kieleckich uczelni państwowych – WSP i Politechniki, a także ze starszych i silniejszych od Kielc ośrodków naukowych – m.in. Krakowa, Warszawy, Łodzi, Lublina. Poważnym problemem uczelni kieleckich była baza lokalowa i naukowo-dydaktyczna. Bardzo zróżnicowane było wyposażenie uczelni w sprzęt, nowoczesne pomoce naukowe, aparaty pomiarowe, itp. a zwiększającej się liczbie studentów coraz trudniej było korzystać z bibliotek uczelnianych i publicznych¹¹². W roku akademickim 1975/1976, w 2 uczelniach wyższych – Politechnice i WSP, kształciło się 8320 studentów (w tym 4496 kobiet) oraz zatrudnionych było 687 nauczycieli akademickich. W roku 1979/1980 – naukę pobierało 7546 studentów (4397 kobiet), a nauczało 724 nauczycieli akademickich¹¹³. W roku akademickim 1980/1981, wyższe uczelnie kształciły 7234 studentów, kadra nauczycieli akademickich liczyła 724 osoby, w roku 1985/1986 – 6500 studentów, 738 nauczycieli¹¹⁴. W roku akademickim 1990/1991, w uczelniach wyższych kształciło się 8741 studentów (5485 kobiet), których edukowało 977 nauczycieli akademickich¹¹⁵. W roku akademickim 1995/1996, na czterech wyższych uczelniach w województwie, studiowało 21687 osób (15673 kobiety). Zajęcia prowadziło 1131 nauczycieli. W roku akademickim 1997/1998, na 7 uczelniach wyższych kształciło się 31846 studentów (20923 kobiety). Kadra akademicka liczyła 1323 wykładowców¹¹⁶.

W latach 1975-1998 w Kielcach funkcjonowały 2 teatry (Kielecki Teatr Dramatyczny im. Stefana Żeromskiego w Kielcach i Teatr Lalki i Aktora „Kubuś”) oraz Państwowa Filharmonia im. Oskara Kolberga. Te 3 instytucje, w 1980 r. przygotowały 1789 przedstawień i koncertów. W 1985 r. – 1943, w 1990 r. – 1392, w 1995 r. – 1076, w 1997 r. – 1310 przedstawień i koncertów¹¹⁷. Kielecki Teatr Dramatyczny im. Stefana Żeromskiego w Kielcach przygotował w 1993 r. – 197 przedstawień, a w 1996 r. – 200 przedstawień. Teatr Lalki i Aktora „Kubuś” – w 1996 r. przygotował 428 przedstawień dla 60753 widzów. Filharmonia im. Oskara Kolberga zrealizowała w 1996 r. 466

¹¹¹ Tamże, s.26-27.

¹¹² Tamże, s.28.

¹¹³ *Rocznik statystyczny województwa kieleckiego 1981...*, s. 247-249.

¹¹⁴ *Województwo kieleckie. Dane statystyczne 1990...*, s. 34.

¹¹⁵ *Województwo kieleckie w liczbach...*, s. 20.

¹¹⁶ *Rocznik statystyczny województwa kieleckiego 1998...*, s. 107-119.

¹¹⁷ Tamże, s. 128.

koncertów¹¹⁸. Ważnym ośrodkiem kulturalnym w całym województwie były kina. Niestety ich liczba w omawianym okresie sukcesywnie się zmniejszała. W 1975 r. działało 84, w 1979 r. – 72, a w 1980 r. – 69 kin stałych i ruchomych¹¹⁹. W 1985 r. było to 61 kin, w tym 51 stałych¹²⁰. W 1987 r. w województwie funkcjonowało 48 kin stałych, w tym 27 w miastach oraz 21 na wsiach¹²¹. W 1989 r. było 31 kin – 21 w miastach, 10 na wsiach¹²². W 1990 r. na terenie województwa kieleckiego liczba kin stałych zmniejszyła się do 29 obiektów¹²³. W roku 1996 było już tylko 18 kin stałych¹²⁴. W 1997 r. w województwie funkcjonowało 16 kin stałych, w tym jedno na wsi¹²⁵.

Artyści profesjonalni zorganizowani w związkach twórczych byli reprezentowani w województwie przez: Związek Literatów Polskich, Związek Polskich Artystów Fotografików, Związek Polskich Artystów Plastyków, Związek Polskich Artystów Plastyków „Polska Sztuka Użytkowa”, Związek Artystów Rzeźbiarzy, Stowarzyszenie Polskich Artystów Muzyków. Amatorski ruch artystyczny był natomiast reprezentowany przez ponad 300 zespołów (taneczne, plastyczne, fotograficzne, filmowe, teatralne, chóry, orkiestry). W zakresie działalności artystycznej realizowane były: premiery teatralne, koncerty filharmoniczne i festiwale muzyczne, wystawy plastyczne i fotograficzne, plenery plastyczne, wydawnictwa literackie. Spośród ważniejszych imprez artystycznych, należy wymienić: Międzynarodowy Festiwal „Jeunesses Musicales”, Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej i Sakralnej, Krajowy Przegląd Wiejskich Zespołów Artystycznych, Dymarki Świętokrzyskie, Wojewódzki Przegląd Pieśni i Poezji Legionowej, Tydzień Kultury Języka, Przegląd Orkiestr Ochotniczych Straży Pożarnych, Harcerski Festiwal Kultury Młodzieży Szkolnej w Kielcach¹²⁶.

Ważnym punktem na kulturalnej mapie województwa były także biblioteki. W 1975 r. w województwie kieleckim działalność prowadziło 1413 placówek bibliotecznych (324 biblioteki i filie, 1089 punktów bibliotecznych). Księgozbiór liczył 2300 woluminów¹²⁷. W 1980 r., w województwie było 1399 placówek bibliotecznych (łącznie z punktami bibliotecznymi) oraz 329 bibliotek i filii. W swoich zasobach

¹¹⁸ *Kielecczyzna 1993-1996...*, s. 25.

¹¹⁹ *Rocznik statystyczny województwa kieleckiego 1981...*, s. 256.

¹²⁰ *Rocznik statystyczny województwa kieleckiego 1998...*, s. 128.

¹²¹ *Podstawowe dane statystyczne według miast i gmin za 1987 r.*, s. 107.

¹²² *Podstawowe dane statystyczne według miast i gmin za 1989 r.*, s. 89.

¹²³ *Województwo kieleckie w liczbach...*, s. 20.

¹²⁴ *Kielecczyzna 1993-1996...*, s. 25.

¹²⁵ *Rocznik statystyczny województwa kieleckiego 1998...*, s. 128.

¹²⁶ *Województwo kieleckie w latach 1990-1995...*, s. 40-41.

¹²⁷ *Rocznik statystyczny województwa kieleckiego 1981...*, s. 254.

posiadały księgozbiór liczący 2961 woluminów. W 1985 r. liczba placówek zmalała do 1297, a liczba bibliotek wzrosła do 339. Księgozbiór liczył 3630 woluminów¹²⁸. W 1987 r. istniały 1292 placówki biblioteczne (74 biblioteki, 272 filie, 946 punktów bibliotecznych)¹²⁹. W 1989 r. placówek bibliotecznych było jeszcze mniej – 1219, natomiast liczba bibliotek i filii wzrosła do 348 obiektów. W swoich zasobach posiadały stale powiększający się księgozbiór liczący 4185 woluminów¹³⁰. W latach 90-tych XX w. liczba placówek bibliotecznych znacznie zmniejszyła się. W roku 1996 w stosunku do roku 1993 zmalała w województwie o 122, z 480 do 358 obiektów. Liczba czytelników jednak wzrosła o 4,5%, a liczba wypożyczeń o 6,2%. Księgozbiór liczył w 1996 r. 3815 woluminów¹³¹. W 1997 r. wszystkich placówek bibliotecznych było 338. Zgromadzono w nich 3793 woluminów¹³². W 1998 r. czynnych było 265 bibliotek publicznych, łącznie z filiami, posiadających 3800 woluminów¹³³.

W latach 1975-1998 w Kielcach mieściły się także m.in. Stacja Terenowa Zakładów Ochrony Przyrody i Zasobów Naturalnych PAN, Kieleckie Towarzystwo Naukowe (dalej: KTN), Muzeum Narodowe (świętokrzyskie)¹³⁴. W 1996 r. w całym województwie funkcjonowało 18 muzeów¹³⁵, m.in. Muzeum Starożytnego Górnictwa i Hutnictwa w Nowej Słupi (przy którym odbywały się coroczne „Świętokrzyskie Dymarki” z pokazem wytopu żelaza starożytnym sposobem), Muzeum Zagłębia Staropolskiego w Sielpi Wielkiej, Muzeum im. Przytkowskich w Jędrzejowie, rezerwat archeologiczny Krzemionki koło Ostrowca Św. oraz Muzeum Archeologiczne w Wiślicy. Ważne znaczenie kulturotwórcze w województwie miały również regionalne ośrodki o dobrze rozwiniętym życiu społeczno-kulturalnym i o dużych tradycjach (Pińczów, Włoszczowa, Końskie, Miechów), a także ośrodki przemysłowe (Ostrowiec Św., Starachowice, Skarżysko-Kamienna). Odrębną funkcję o dużym znaczeniu dla upowszechniania wiedzy o ochronie przyrody i badaniach regionalnych z tego zakresu pełnił ośrodek Świętokrzyskiego Parku Narodowego na Świętym Krzyżu (Pracownia Naukowo-Badawcza i Muzeum Przyrodniczo Leśne)¹³⁶.

¹²⁸ *Województwo kieleckie. Dane statystyczne 1990...*, s. 34.

¹²⁹ *Podstawowe dane statystyczne według miast i gmin za 1987 r...*, s. 103.

¹³⁰ *Województwo kieleckie. Dane statystyczne 1990...*, s. 34.

¹³¹ *Kielecczyzna 1993-1996...*, s. 25-26.

¹³² *Rocznik statystyczny województwa kieleckiego 1998...*, s. 126.

¹³³ *Wojewódzki Biuletyn Statystyczny*, Urząd Statystyczny w Kielcach, Kielce 1998, nr 12, s. 50.

¹³⁴ J. Ćmok, M. Stachurski, M. Tomków, *op. cit.*, s. 14-16.

¹³⁵ *Kielecczyzna 1993-1996...*, s. 26.

¹³⁶ J. Ćmok, M. Stachurski, M. Tomków, *op. cit.*, s. 14-16.

Rozdział II

Geneza i rozwój ruchu sportowego na Kielecczyźnie do 1975 r.

1. Geneza i rozwój sportu w regionie do 1939 r.

W dniach 20-22 września 1918 r. w Warszawie, a więc na 2 miesiące przed odzyskaniem przez Polskę niepodległości odbył się zjazd, w którym uczestniczyło kilkuset członków różnych towarzystw, klubów sportowych i organizacji gimnastycznych. Zjazd odwołał się do zasady „viribus unitis” (połączonymi siłami). Celem Zjazdu było ujednoczenie opinii i poglądów na znaczenie wychowania fizycznego i sportu oraz utworzenie ogólnopolskiej organizacji sportowej – Związku Polskich Zrzeszeń Sportowych (dalej: ZPZS) – zajmującej się sportem całej odradzającej się ojczyzny¹³⁷. Sport w II Rzeczypospolitej Polskiej (dalej: RP) z każdym rokiem stawał się coraz popularniejszy. Uroki sportu zaczęły dostrzegać zarówno elity polityczne, kulturalne, wojskowe, jak i robotnicy i rzemieślnicy. Zawody sportowe gościły często nawet w niewielkich wsiach. Kultura fizyczna trafiała do wszystkich, niezależnie od poglądów politycznych, religijnych przekonań i pochodzenia narodowościowego. W 1921 r. w odrodzonym kraju było zaledwie 70000 sportowców. 3 lata później do klubów i towarzystw sportowych należało już ponad 115000 osób, a w 1938 r. było to ponad 352000 osób uprawiających sport w 4500 organizacjach¹³⁸.

Historia sportu w regionie sięga schyłku XIX w. W lipcu 1895 r. około 50 kieleckich cyklistów, wystąpiło do gubernatora z podaniem o zarejestrowanie Kieleckiego Towarzystwa Cyklistów (dalej: KTC). Ostateczne zatwierdzenie Towarzystwa dokonało się w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych w Warszawie w dniu 15 września 1895 r. Założycielami KTC byli: radca Wejcenberg, kupcy – J. i W. Henigmanowie, drukarz M. Żelichowski, mecenas Zaborowski, lekarz R. Laskowski, przemysłowcy – Welke, Nowak, Krzyżkiewicz. W listopadzie 1895 r. odbyły się wybory do zarządu KTC. Pierwszym prezesem został wówczas Michał Żelichowski. Towarzystwo posiadało własny lokal przy ul. Ruskiej, organizowano wyjazdy turystyczne na Słowik, Białogon, Występę. Dwa razy do roku odbywały się na szosie wyścigi z udziałem gości z Warszawy, Łodzi, Kalisza, Radomia¹³⁹. W 1896 r.

¹³⁷ M. Rotkiewicz, K. Hądzelek, *Powstanie i działalność polskich związków sportowych (I). Przełom wieku XIX i XX*, „Sport Wyczynowy” 2007, nr 7-9, s. 137-138.

¹³⁸ R. Gawkowski, *Sport w II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2012, s.13; <http://www.dwudziestolecie.muzhp.pl> [dostęp 20.05.2014 r.]

¹³⁹ „Echo Dnia”, 1986, nr 71, s. 12.

działacze KTC zorganizowali trzy imprezy sportowe. Pierwsza impreza składała się z trzech konkurencji – wyścigów na dystansach 5 i 10 wiorst oraz na jedną ówczesną milę (około 7,5 km) Do rywalizacji zgłosiło się 16 cyklistów. Nie zachowały się nazwiska zwycięzców tych wyścigów¹⁴⁰. W lipcu tego samego roku kielczanie byli uczestnikami i współorganizatorami kolarskiego maratonu Warszawa-Kielce-Warszawa na dystansie 300 mil – około 320 km. Zawodnicy musieli zmieścić się w limicie czasu, który wynosił 22 godziny. Najlepszy zawodnik przejechał trasę w czasie 15 godzin 43 minuty i otrzymał w nagrodę 150 rubli, rower tandem oraz komplet dzieł Sienkiewicza i Prusa¹⁴¹. Na zakończenie 1896 r. odbyła się w Kielcach gonitwa (tak wówczas nazywano wyścig kolarski) na dystansie 25 wiorst. Jej zwycięzcą został Józef Czarnecki, długoletni urzędnik kieleckiego magistratu. Trasę pokonał w czasie 58 minut i 38 sekund. Po roku istnienia, KTC zrzeszało 160 osób, w tym 70 członków wspierających organizację finansowo. Towarzystwo posiadało również własną odznakę – koło rowerowe z wpisaniem w środek herbem Kielc – do jej noszenia mieli prawo członkowie oraz osoby wyjątkowo zasłużone dla KTC. W dniu 6 sierpnia 1899 r. odbyło się w Kielcach uroczyste otwarcie toru wyścigowego dla cyklistów¹⁴². Cyklodrom wyposażony był w szatnię, bufet, trybuny dla około 1000 osób, podium dla orkiestry. Całość była otoczona wysokim parkanem z desek¹⁴³. Wyścigi były ważnymi wydarzeniami w życiu miasta. Na trybunach zasiadali przedstawiciele każdej klasy społecznej, w przerwach zawodów grała orkiestra¹⁴⁴. Na cyklodromie prowadzono naukę jazdy na rowerze przy użyciu specjalnej maszyny, która zabezpieczała rowerzystę przed zniszczeniem ubrania i upadkiem. KTC przetrwało w samodzielnej formie do 1905 r., kiedy to na ogólnym zebraniu członków, których było wówczas ponad 200, przegłosowano projekt reorganizacji i przeniesienia do Towarzystwa Resursy Kieleckiej. Przyczyną tego były problemy finansowe. W latach 20-tych XX w. ze względu na rozbudowę miasta, zlikwidowano także cyklodrom¹⁴⁵. W latach 30-tych XX w. kolarstwo uprawiano w KTC, Towarzystwie Cyklistów Victoria Częstochowa i Towarzystwie Cyklistów Wierzbnik-Starachowice. Istniały też sekcje kolarskie przy klubach sportowych, m.in. w Broni Radom, Radomskim Kole Sportowym, Prochu Pionki, Ludwikowie Kielce, KSZO

¹⁴⁰ M. Michniak, A. Pawłowski, *Cykliści z Gór Świętokrzyskich*, Słowo Kibica, Kielce 2000, s.11-15.

¹⁴¹ „Echo Dnia”, 1986, nr 71, s. 12.

¹⁴² M. Michniak, A. Pawłowski, *Cykliści...*, s.11-15.

¹⁴³ „Echo Dnia”, 1986, nr 71, s. 12.

¹⁴⁴ M. Michniak, A. Pawłowski, *Cykliści...*, s.11-15.

¹⁴⁵ „Echo Dnia”, 1986, nr 71, s. 12.

Ostrowiec Świętokrzyski¹⁴⁶. W 1933 r. przy ul. Solnej w Kielcach powstał nowy cykłodrom. W inauguracyjnych zawodach na nowym torze zwyciężył Franciszek Kafar¹⁴⁷. Pod koniec 1935 r. powołano w Radomiu komisaryczny zarząd Kieleckiego Okręgowego Związku Kolarskiego a Okręgowy Związek Kolarski (dalej: OZKol.) w Kielcach został założony w 1936 r.¹⁴⁸

Najbardziej popularnym sportem w całym regionie już w latach 20-tych XX w. była piłka nożna. Jako pierwszy wśród związków sportowych, powołany został w styczniu 1928 r. Kielecki Okręgowy Związek Piłki Nożnej (dalej: KOZPN) z siedzibą w Sosnowcu. W 1929 r. rozgrywki i siedzibę przeniesiono do Częstochowy. W 1937 r. podokręg kielecki trafił do Okręgowego Związku Piłki Nożnej (dalej: OZPN) w Krakowie¹⁴⁹. Pierwszym prezesem KOZPN był inż. Jerzy Blay wybrany na zebraniu w dniu 26 lutego 1928 r. W latach następnych tę funkcję pełnili: mjr Tadeusz Doniec (1929-1936), mjr Roman Spaltenstein (1937), Władysław Wolski (1937)¹⁵⁰.

Na początku lat 20-tych XX w. na terenie Suchedniowa działało kilkanaście klubów sportowych, m.in.: Świt, Strzelec, Błyskawica, Klub Starszych Harcerzy, Marywil oraz żydowskie: Młot, Makkabi i Hapoel. Kluby powstawały bardzo szybko, lecz równie szybko zawieszały swą działalność. Pierwszymi animatorami suchedniowskiego sportu byli: Jerzy Szymański, Jan i Franciszek Karasiowie, Tadeusz Krogulec, Kazimierz Kopeć. Nie były to łatwe czasy dla młodych amatorów futbolu. Wypominano im sportowe zainteresowania jako marnotrawienie czasu, który mogliby spożytkować na inne zajęcia i prace, których w przydomowych gospodarstwach nie brakowało. Często dochodziło do konfliktów z miejscowymi gospodarzami, ponieważ mecze rozgrywano w sąsiedztwie pól uprawnych. Z czasem gra w piłkę nożną coraz mniej gorszyła otoczenie i zyskiwała nowych sympatyków, którzy pomagali organizować spotkania piłkarskie¹⁵¹. Klub Orlicz Suchedniów jest zaliczany do najstarszych organizacji sportowych Kielecczyzny. Za datę powołania klubu przyjęto rok 1924. Przechodził on różne reorganizacje: rozpoczęło się od Sarmacji i Świtu, następnie klub przyjęty został przez Strzelca. Po 1945 r. funkcjonował m.in. pod nazwą Orlicz, Budowlani, Ludowy Klub Sportowy (dalej: LKS), Ludowy Zespół Sportowy (dalej:

¹⁴⁶ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia Sportu*, Kielce 2004, s.203.

¹⁴⁷ „Echo Dnia”, 1986, nr 71, s. 12.

¹⁴⁸ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s.203.

¹⁴⁹ Sz. Piasta, D. Wikło, *75 lat świętokrzyskiej piłki nożnej*, Kielce 2003, s. 11

¹⁵⁰ „Echo Dnia” 1979, nr 274, s. 12.

¹⁵¹ Sz. Piasta, D. Wikło, *Orlicz – najstarszy klub świętokrzyski*, Suchedniów 2000, s. 9-15.

LZS)¹⁵². Klub swą ostateczną nazwę otrzymał na cześć działacza politycznego, który zginął w katastrofie lotniczej gen. Gustawa Dreszera o pseudonimie Orlicz. Funkcje prezesa nieformalnie powierzono Jerzemu Szymańskiemu. Wielkim wydarzeniem na tamte czasy było sprowadzenie do Suchedniowa pierwszych sportowych strojów, które w 1926 r. przywiozła z Łodzi matka Jerzego Szymańskiego. Zaczęto systematycznie rozgrywać mecze z drużynami z sąsiednich miejscowości. Piłkarze na własny koszt jeździli do Skarżyska, Bliżyna, Wiśniówki, Kielc, Starachowic, a nawet Jędrzejowa. Na boiska odległe o kilka czy kilkanaście kilometrów dochodzili boso lub dojeżdżali konnym zaprzęgiem. W suchedniowskim klubie uprawiano w tym okresie również inne dyscypliny – pojawiły się sekcje koszykówki, siatkówki, lekkoatletyki, boksu¹⁵³.

Przy Męskim Seminarium Nauczycielskim w Jędrzejowie powstały drużyny piłkarskie Błysk, Świt, a pod koniec 1922 r. powstał zespół piłkarski Czarnych, działający do roku 1924. Dominującą rolę w jędrzejowskim sporcie odegrała drużyna Błysk. Cieszyła się ona w mieście i poza jego granicami największą popularnością. W ciągu roku rozgrywała ona przeciętnie 6-7 meczy, przy czym większość kończyła się korzystnym wynikiem. Wielu zawodników tego klubu jak np. R. Osiński, B. Walentek grali później w A-klasowym Granacie Kielce i w innych kieleckich klubach. Najprawdopodobniej, z w/w drużyn piłkarskich utworzono w 1928 r. Klub Sportowy Naprzód. Założycielem był Michał Rogala, nauczyciel wychowania fizycznego¹⁵⁴.

Dzieje sportu na terenie Wierzbnika i Starachowic były nierozzerwalnie związane z rozwojem przemysłu i życiem organizacji młodzieżowych. Natychmiast po odbudowaniu państwa polskiego w 1918 r. na terenie tych miejscowości powstawały spontanicznie amatorskie drużyny piłkarskie. W Starachowicach ożywioną działalność w zakresie sportu prowadził utworzony w 1923 r. Robotniczy Klub Sportowy (dalej: RKS) Feniks oraz harcerski Orkan. Szczególne zasługi na polu rozwoju amatorskiego sportu położyli: Edward Nuke, Bolesław Pietrzyk, bracia H. i J. Mosurowie, Piotr Majewski, Tadeusz Krakowski oraz Włodzimierz Czepek. Natomiast w sąsiednim Wierzbniku działały 2 kluby polskie, tj. Ogniwko i Strażak oraz 2 żydowskie drużyny piłkarskie, tj. Gwiazda i Makkabi. Organizowały one rozgrywki sportowe, które od 1923 r. odbywały się głównie na starachowickich wrzosowiskach. Skromna baza

¹⁵² „Echo Dnia”, 1982, nr 129, s. 8.

¹⁵³ Sz. Piasta, D. Wikło, *Orlicz...*, s. 9-15.

¹⁵⁴ D. Szproch, *Naprzód, klubie Ty nasz... 80 lat Klubu Sportowego Naprzód Jędrzejów*, Jędrzejów 2008, s. 7-10; R. Osiński, Sport w czasie okupacji w Jędrzejowie, (w:) *Sport robotniczy. Współczesne zagadnienia kultury fizycznej: opracowania, dokumenty, wspomnienia*, Wohl Andrzej (red), tom VII, Warszawa 1971;

źródłowa nie pozwala na ustalenie poziomu gry oraz wkładu drużyn żydowskich w rozwój starachowickiego piłkarstwa. Niewątpliwie istnienie tak dużej liczby klubów nie było czynnikiem wpływającym pozytywnie na rozwój sportu¹⁵⁵. 26 marca 1926 r. podczas nadzwyczajnego zebrania działaczy i zawodników Feniksa i Orkana, dokonano fuzji obu drużyn pod patronatem Organizacji Młodzieżowej Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego (dalej: OM TUR). W 1932 r. nowym opiekunem klubu zostały Zakłady Starachowickie, zmieniono wówczas nazwę klubu na Starachowicki Klub Sportowy. W 1933 r. drużyna awansowała do kieleckiej klasy A. W roku 1936 zawodnicy tego klubu, po zwycięstwie nad Wojskowym Klubem Sportowym (dalej: WKS) Kielce wywalczyli mistrzostwo okręgu kieleckiego i zakwalifikowali się do rozgrywek eliminacyjnych o wejście do ligi państwowej, które ostatecznie przegrali. W tym okresie w drużynie występowały następujący piłkarze: Ćwieluch, Aścik, Orawic, bracia Mosurowie, Jędrzejczyk, Poleski, Zbroja, Gwóźdź, Miszta, Kliś, Matajaśkiewicz, Brzozowski, Sroczyński, Boliński, Witkowicz, Dekutowski, Górecki, Michalak. W następnym sezonie, 1936/1937 pozyskano napastników ze Lwowa. Zespół znów zdobył mistrzostwo KOZPN i stanął przed szansą wywalczenia awansu do I ligi. Niestety, w trakcie eliminacji KOZPN został zlikwidowany i klub nie dokończył rozgrywek¹⁵⁶. Oprócz piłki nożnej utworzono również sekcje: siatkówki, tenisa ziemnego, motorową, pięściarską i kolarską. Siatkówka nie zyskała popularności. Jedną z głównych przyczyn stosunkowo niskiego poziomu starachowickiego sportu w dwudziestoleciu międzywojennym były poważne trudności finansowe, które szczególnie dawały znać o sobie w czasie wielkiego kryzysu. Fundusze zdobyte z imprez sportowych, z wystawianych sztuk teatralnych i organizowanych zabaw nie wystarczały na zaspokojenie podstawowych potrzeb¹⁵⁷.

Tradycje piłkarskie w Kazimierzy Wielkiej w formie zorganizowanej sięgają początków lat 20-tych XX w. Pionierami futbolu kazimierskiego była ówczesna młodzież szkolna, pobierająca naukę w szkołach średnich w Kielcach, Warszawie, Poznaniu, Tarnowie oraz w najbliższym Krakowie. W miastach tych istniały już kluby piłkarskie i to właśnie stamtąd uczniowie i studenci przywozili nowinki sportowe, głównie piłkarskie, do swojej rodzinnej miejscowości. Zafascynowani futbolem, założyli w Kazimierzy Wielkiej klub sportowy o nazwie Nidzica – nazwę zapożyczyli od nazwy

¹⁵⁵ Sz. Piasta, *80 lat Świątokrzyskiego Związku Piłki Nożnej*, Kielce 2008, s. 278-280.

¹⁵⁶ „Echo Dnia”, 1986, nr 178, s. 16.

¹⁵⁷ M. Adamczyk, S. Pastuszka, *Starachowice - zarys dziejów*, Warszawa 1984, s. 121.

rzeki przepływającej w pobliżu miasta¹⁵⁸. Powstanie klubu łączy się z nazwiskiem studenta Wyższej Szkoły Nauk Politycznych w Warszawie – Leona Czekaja, który poświęcał ferie na prace organizacyjne i sportowe w klubie. Był kapitanem drużyny, co było równoznaczne z funkcją prezesa klubu¹⁵⁹. Prawą ręką Leona Czekaja był Kazimierz Klimczyk, a do drużyny należeli także m.in.: Teofil Klimczyk, Franciszek Jędraski, Andrzej Jędraski, Antoni i Bolesław Maniokowie, Stefan, Antoni i Jerzy Kędraccy oraz E. Pinek. Ciekawostką jest fakt, że klub Nidzica w okresie 1924-1927 miał własnego trenera, piłkarza czeskiego pochodzenia o nazwisku Metoga. W latach 20-tych XX w. bez jakiegokolwiek pomocy ze strony miejscowych władz i instytucji zorganizowano pełną samodzielność klubową, zakupiono stroje i buty, z własnych środków opłacano transport i organizację meczów. Wyjazdy na mecze do okolicznych miejscowości odbywały się transportem konnym. W okresie międzywojennym o udziale w zorganizowanych rozgrywkach piłkarskich nie było mowy, a barierą były odległości i brak właściwych środków transportowych. Pokonanie w tamtym czasie 20-kilometrowej odległości w jedną stronę trwało około 3 godzin, jazda odbywała się po trudnym, ilastym terenie, często w głębokim błocie, drogi prowadziły wąwozami i jarami, które rzadko kiedy wysychały po deszczach. Mecze rozgrywano przeważnie podczas wakacji. Partnerami KS Nidzica były drużyny z Proszowic, Nowego Brzeska, Koszyc, Działoszyc, Skalbmierza i Pińczowa¹⁶⁰.

Działalnością sportową w Bodzentynie zajmowały się organizacje młodzieżowe i społeczne, takie jak: Towarzystwo Gimnastyczne (dalej: TG) Sokół, Związek Strzelecki, Związek Harcerstwa Polskiego (dalej: ZHP) czy też Katolickie Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej i Żeńskiej (dalej: KSMMiŻ). Do najbardziej znanych propagatorów sportu i wychowania fizycznego w tym okresie należeli m.in.: ks. Stanisław Miegoń, ks. Aleksander Grobodziński, Adam Bieroń, Stanisław Kudliński, Włodzimierz Babka, Henryk Gorbaczi, Tadeusz Dybczyński, Ludomir Kosiński, Jadwiga Falkowska, Wasyl Jaciw, Jadwiga Pyzik, Kazimierz Pyzik, ks. Leon Bonarski, ks. Jan Cygan, Zenon Ruzikowski. Nie brakowało również w Bodzentynie w latach 20-tych i 30-tych XX w. zaangażowanych sportowców. Zaliczyć do nich można przede wszystkim: Jana Rubinkiewicza, Józefa Sadkowskiego, Leopolda Świątkiewicza, Tadeusza Krogulca, Zenona Kazubińskiego, Józefa Toporkiewicza, Jerzego Świderskiego, Wacława Dyka.

¹⁵⁸ K. Kita, *Sparta Kazimierza Wielka 1921-2000*, Kazimierza Wielka 2009, s. 19.

¹⁵⁹ „Echo Dnia”, 1982, nr 66, s. 8.

¹⁶⁰ K. Kita, *op. cit.*, s. 19-20.

Antoniego Sokoła, Stefana Gawlickiego, Antoniego Strojanowskiego, Adama i Franciszka Kozerów, Stanisława Wacińskiego. Piłkę nożną uprawiano na placu zamkowym, a bramki składały się tylko ze słupków, bez poprzeczek. Jeśli zepsuła się piłka (a zdarzało się to często), napychano ją sianem i grano dalej. Kto nie miał spodenek, ten nie mógł uczestniczyć w grze, gdyż do tego nie dopuszczał dyrektor Włodzimierz Babka prowadzący zajęcia sportowe. Najlepszymi piłkarzami byli: Józef Toporkiewicz, Józef Sadkowski, Stanisław Chróściel, Leopold Świątkiewicz, Jan Rubinkiewicz. Największe umiejętności techniczne posiadał Leopold Świątkiewicz. Wszyscy oni pochodzili z Bodzentyna i uczęszczali do miejscowej szkoły średniej. Pierwszy mecz piłki nożnej w historii Bodzentyna rozegrała drużyna złożona z uczniów szkoły średniej. Odbył się w Bliżynie, gdzie mieszkał Eustachy Sadkowski – organizator spotkania. Bodzentyńscy piłkarze zanim stawili się na mecz najpierw musieli przejść pieszo do Suchedniowa (16 km), stąd pociągiem dojechali do Bliżyna. Przegrali to spotkanie 2:3. Podobnie jak w koszykówkę i piłkę nożną, także w siatkówkę grano na placu zamkowym. Sport ten uchodził za bardzo popularny w ówczesnym okresie, a czołowi siatkarze Jerzy Woźniak, Jerzy Cybulski czy bardzo wszechstronny Józef Toporkiewicz tworzyli trzon zespołu szkoły średniej. Dzięki Włodzimierzowi Babce w szkole rozwijała się również lekkoatletyka. W 1929 r. najlepsi sportowcy bodzentyńscy wyjechali do miejscowości Skole pod Lwowem na miesięczny obóz przysposobienia wojskowego i wychowania fizycznego. Reprezentowali oni Związek Strzelecki powiatu Kielce. W pobliżu zamku w Bodzentyńcu urządzona była także strzelnica. Odbływały się na niej zawody miejscowego Strzelca. Jednym z wyróżniających się strzelców był Roman Jaćwiąg, startujący z powodzeniem w zawodach wojewódzkich. Z inicjatywy władz powiatowych Związku Strzeleckiego we wszystkich gminach zostały utworzone Gminne Komitety Przysposobienia Wojskowego i Wychowania Fizycznego (dalej: GKPWiWF). W Bodzentyńcu taki komitet powstał w 1934 r. Szkolono w nim instruktorów sportu dla całego powiatu. W ośrodku tym organizowano zawody narciarskie oraz strzeleckie (strzelnica – Pod Górą), tenisa ziemnego – korty przy ulicy Wolności, siatkówki – dwa boiska urządzone na placu zamkowym, gdzie również znajdowały się dwie skocznie lekkoatletyczne. Ośrodek w Bodzentyńcu początkowo zaliczany był do sezonowych, z czasem stał się ośrodkiem stałym¹⁶¹.

¹⁶¹ W. Bryła, *Z dziejów LZS Łysica Bodzentyn 1948-1998*, Bodzentyn 1998, s. 63-67.

Klub SHL powstał w 1928 r. przy Hucie Ludwików w Kielcach. Działalność prowadził do wybuchu II wojny światowej. W tym czasie istniały w nim sekcje piłki nożnej, lekkoatletyki, boks i tenisa¹⁶². Pierwszym prezesem był Edward Skoczylas, następnie funkcję tę pełnił Paweł Kania¹⁶³. W 1939 r. wybrano ostatecznie, przedwojenne władze klubu. Na czele zarządu stanął inż. Stefan Pragłowski. W tym czasie piłkarze SHL uczestniczyli w rozgrywkach podokręgu kieleckiego¹⁶⁴.

W 1935 r. przy Zakładach Zbrojeniowych Granat w Kielcach powstało Towarzystwo Sportowo-Oświatowe Granat. Jego sportowcy przodowali w Kielcach w piłce nożnej, boksie i kolarstwie. Piłkarze występowali w rozgrywkach podokręgu kieleckiego, a w ostatnim przed wybuchem wojny sezonie 1938/39 uczestniczyli w rozgrywkach klasy A Krakowskiego OZPN¹⁶⁵.

Pierwsza sekcja bokserska powołana została w 1928 r. w Klubie Sportowym Zakładów Ostrowieckich (dalej: KSZO) Ostrowiec Św., a jej założycielem był Władysław Dowbor. Dopiero 6 lat później boks zaczęto uprawiać w kieleckich klubach: Granacie, Ludwikowie, WKS oraz w Żydowskim Towarzystwie Gimnastyczno-Sportowym (dalej: ŻTGS) Makkabi. Wraz z rozwojem pięściarstwa na terenie Kielecczyny pojawiły się pierwsze indywidualne sukcesy. W 1937 r. Stanisław Stachurski z KSZO Ostrowiec zdobył brązowy medal mistrzostw Polski¹⁶⁶.

W 1935 r. w Kielcach oddano do użytku Dom PWiWF im. J. Piłsudskiego, przy którym znajdowała się hala sportowa¹⁶⁷. Na terenie Stadionu Leśnego wzniesiono też drewnianą skocznię narciarską.

Od 1936 r. istniał w Kielcach Automobilklub Kielecki¹⁶⁸. Zebranie założycielskie odbyło się 9 września 1936 r., uczestniczyło w nim 15 osób. Na podstawie zgłoszonego wniosku, Urząd Wojewódzki w Kielcach wpisał do rejestru pod pozycją 1408 stowarzyszenie pod nazwą Automobilklub Kielecki. Zatwierdzony statut nowej organizacji określał w paragrafie nr 17 organ kierujący, którym był zarząd wybierany na okres 2 lat, składający się co najmniej z 12 członków. W skład pierwszego zarządu weszli działacze kieleccy: dr Wincenty Jokiel - prezes, inż. Kazimierz Krug – wiceprezes,

¹⁶² M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyski Leksykon Sportowy*, Kielce, 2002, s. 125.

¹⁶³ M. Michniak, A. Pawłowski, *30 lat w Koronie: od Ludwikowa do Kolportera*. Kielce, 2003, s.11;

¹⁶⁴ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyski Leksykon...*, s. 125.

¹⁶⁵ M. Michniak, A. Pawłowski, *Z piłką nożną przez Kielecczynę. 70 lat Kieleckiego Okręgowego Związku Piłki Nożnej 1928-1998*, Kielce 1998, s. 25.

¹⁶⁶ *Ludzie Ostrowieckiego Ringu*, Ostrowiec Świętokrzyski 2009, s. 12.

¹⁶⁷ M. Michniak, A. Pawłowski, *Od Czwartaków do Korony-Kolportera: historia piłki nożnej w Kielcach*, Kielce 2006;

¹⁶⁸ W. Wójcikiewicz (red.), *Automobilklub Kielecki 1936-1996*, Kajetanów 1996, s. 5.

inż. Stanisław Paszyc – skarbnik, Stanisław Tomicki – sekretarz, ks. płk Stanisław Cieśliński, Kazimierz Olszewski, inż. Stefan Czajkowski – członkowie. Ponadto zarząd uzupełniali: inż. Aleksander Chądzyński z Radomia – wiceprezes, Ignacy Bereszko z Sosnowca – wiceprezes oraz członkowie: dr Józef Marczewski z Częstochowy, Teodozja Wokalska ze Starochęcin, inż. Mieczysław Labnic. Pierwsza siedziba stowarzyszenia mieściła się w Kielcach przy ul. Sienkiewicza 25. Działalność statutową organizacji do 1939 r. stanowiły głównie imprezy o charakterze sportowo-turystycznym. m.in. 8 maja 1938 r. odbyła się na Św. Krzyżu impreza otwierająca sezon sportowy. Podobne spotkanie w tym samym miejscu zorganizowano 7 maja 1939 r., w którym wzięło udział około 20-30 załóg. Ponadto Automobilklub posiadał uprawnienia do wydawania prawa jazdy¹⁶⁹.

2. Konspiracyjne formy sportu podczas II wojny światowej.

Hitler i jego poplecznicy doskonale rozumieli, że sport, a zwłaszcza piłka nożna stanowi ważną część polskiej kultury. Dlatego Polska stała się jedynym okupowanym przez Niemców krajem, w którym uprawianie sportu zostało zabronione. Pomimo tego, w zniewolonej przez okupantów ojczyźnie, rzesze kibiców przez cały okres wojny emocjonowały się piłkarskimi pojedynkami. W Polsce sport mogli uprawiać wyłącznie niemieccy ubermenschen, a za złamanie zakazu gry w piłkę nożną przyszło naszym przodkom płacić bardzo wysoką cenę. Do obozu Auschwitz trafiło w czasie wojny około 5000 polskich piłkarzy¹⁷⁰.

Pomimo iż wybuch wojny przerwał rozgrywki ligowe, to w lipcu 1940 r. na terenie Kielc powstały 3 zespoły noszące nazwy ulic lub dzielnic – Podwalna, Herby, Nowy Świat oraz Żydowski Klub Sportowy. Pierwsze spotkanie rozegrane zostało w sierpniu 1940 r. pomiędzy Podwalną a Żydowskim KS i zakończyło się zwycięstwem Podwalnej 7:4. Potem rozgrywano kolejne mecze. Zawodnicy grali w 9 osobowych drużynach, w strojach na wół sportowych, w tenisówkach lub zwykłych butach. W 1942 r. w Kielcach utworzony został Amatorski Klub Sportowy, oparty na zawodnikach Podwalnej, Herbów, Nowego Świata. Istniały jeszcze inne drużyny, m.in. Baudienst – składająca się z junaków hufców pracy oraz zespoły w innych miejscowościach województwa m.in. w Sędziszowie, Miechowie, Jędrzejowie.

¹⁶⁹ „Echo Dnia”, 1986, nr 233, s. 16.

¹⁷⁰ J. Kulesza, *Podziemny futbol 1939-1944*, Warszawa 2012, s. 8.

Postanowiono utworzyć rozgrywki w rodzaju ligi¹⁷¹. W latach 1941-1942 odbywały się m.in. rozgrywki Naprzodu Jędrzejów z drużynami z Kielc i Wolbromia. Mecze rozgrywano na łące w Piaskach, w ścisłej tajemnicy przed Niemcami. Obok piłki nożnej, podjęto próby gry w piłkę siatkową. Pierwszy na szerszą skalę mecz rozegrali zawodnicy z Jędrzejowa z młodzieżą kielecką we wrześniu 1940 r. w miejscowości Słowik. Drużynę jędrzejowską reprezentowali m.in. A. Piotrowski, J. Gołąb, R. Osiński. Spotkanie zakończyło się zwycięstwem drużyny jędrzejowskiej 2:1¹⁷². Współzawodnictwo przeprowadzano także w innych rejonach Kielecczyzny. W okolicach Ćmielowa, nad rzeką Kamienną spotykali się zawodnicy ze Skarżyska, Ostrowca, Starachowic¹⁷³. W Starachowicach organizowano treningi, potajemnie rozgrywano na polankach pod Michałowem mecze piłki nożnej oraz mecze wyjazdowe. Hitlerowcy brutalnie je rozpędzali. W czasie powrotu z meczu w Suchedniowie został zastrzelony na torach kolejowych starachowicki piłkarz Lesiewicz pseudonim „Wujer”. Wielu zawodników poległo za ojczyznę, m.in.: W. Piątek, M. Nowak J. Gorzkowski, J. Michalski¹⁷⁴. Wybuch wojny spowodował przerwanie rozgrywek okręgowych i podokręgowych. Piłkarze Granatu Kielce uczestniczyli w rozgrywkach klasy A Krakowskiego OZPN. Zdobyli 1 miejsce w jednej z grup, jednak rozgrywek o awans do ligi państwowej nie dokończono¹⁷⁵.

Wojna przerwała pracę wielu organizacji, klubów i towarzystw sportowych, m.in. Automobilklubu. Wielu członków zostało aresztowanych, wywiezionych do Niemiec na przymusowe roboty. Ci, którzy pozostali, walczyli z wrogiem, m.in. inżynier Stanisław Kapela. Był on w czasie okupacji zatrudniony na stanowisku inżyniera drogowego i wykorzystując to stanowisko prowadził działalność sabotażową, np. celowo opóźniał prace związane z odśnieżaniem, co uniemożliwiało komunikację wojskom niemieckim. Za to postępowanie zesłano go do obozu w Oświęcimiu, gdzie zmarł¹⁷⁶

3. Kielecki sport w latach 1945-1975

Od pierwszych dni po wyzwoleniu, aktywną działalność społeczno-polityczną wykazywał Związek Walki Młodych (dalej: ZWM). Jednym z zadań młodzieży

¹⁷¹ M. Michniak, A. Pawłowski, *Z piłką nożną...*, s. 41.

¹⁷² D. Szproch, *op. cit.*, s. 7-10; R. Osiński, Sport w czasie okupacji w Jędrzejowie, (w:) *Sport robotniczy. Współczesne zagadnienia kultury fizycznej: opracowania, dokumenty, wspomnienia*, Wohl Andrzej (red), tom VII, Warszawa 1971;

¹⁷³ M. Michniak, A. Pawłowski, *Z piłką nożną...*, s. 42.

¹⁷⁴ J. Kulesza, *op. cit.*, s. 17.

¹⁷⁵ M. Michniak, A. Pawłowski, *Z piłką nożną...*, s. 41-42.

¹⁷⁶ W. Wójcikiewicz (red.), *op. cit.*, s. 9.

zrzeszonej w ZWM było rozwijanie pracy w zakresie kultury fizycznej i sportu, tworzenie klubów i kół sportowych oraz udział w kierowaniu odradzającym się po wyzwoleniu ruchem sportowym. W założeniach dotyczących zasad i form pracy, ZWM deklarował organizowanie zawodów i meczów oraz szkolenie nowych instruktorów sportowych. W takim działaniu władze ZWM widziały umasowienie sportu zmierzające do tego, aby każdy młody Polak i Polka, każda wioska i miasteczko objęte było wychowaniem fizycznym. W kwietniu i maju 1945 r. pierwsze drużyny pod egidą ZWM zorganizowano w Kielcach, Radomiu, Ostrowcu, Jędrzejowie i Skarżysku. Z czasem działalność rozszerzono na inne dyscypliny: m.in. lekkoatletykę i tenis stołowy. Duże zasługi w odbudowie sportu miała także Organizacja Młodzieżowa TUR¹⁷⁷.

11 kwietnia 1945 r., w Domu Kultury i Sztuki w Kielcach odbyło się spotkanie działaczy, czynnych sportowców oraz wszystkich entuzjastów, którym zależało na odbudowie sportu na Kielecczyźnie. Komitet sportowy zaproponował powołanie okręgowych związków sportowych i tymczasowych władz tych związków. Po raz pierwszy w historii, Kielce stały się siedzibą władz okręgowych. Powstały 4 związki: piłki nożnej, lekkoatletyki, gier sportowych i boks. Najlicniejszy zarząd miał OZPN, tj. prezes – mgr Grzegorz Korduba, wiceprezes i kapitan związkowy – Bolesław Kaczmarski, przewodniczący Wydziału Gier i Dyscypliny (dalej: WGiD) – dr Roman Korduba, sekretarz Zbigniew Strzębalski, trener okręgowy – Jan Korduba. We władzach Okręgowego Związku Lekkiej Atletyki (dalej: OZLA) znalazło się 2 działaczy: prezes Wacław Wilczyński i jego zastępca Zygmunt Florczyk. Również dwuosobowy zarząd posiadał Okręgowy Związek Gier Sportowych (dalej: OZGS), któremu przewodniczył Józef Młynarski, a jego zastępcą był Mieczysław Słomka. W związku bokserskim powołano prezesa, którym został Eugeniusz Niechciał, zastępcę – Mariana Kulczyckiego oraz sekretarza – Stanisława Kulczyckiego. Powołano również wspólne dla wszystkich związków Okręgowe Kolegium Sędziów, któremu przewodniczył przedwojenny arbiter piłkarski Ludwik Trzaska, a jego zastępcą został Mieczysław Porwet. Powstała także Okręgowa Poradnia Sportowo-Lekarska, której kierownictwo powierzono dr Romanowi Kordubie¹⁷⁸. Poradnia była czynna 3 razy w tygodniu, początkowo w prywatnym gabinecie dr Romana Korduby, a później w lokalu związku. Porady lekarskie udzielane

¹⁷⁷ „Echo Dnia”, 1984, nr 93, s. 8.

¹⁷⁸ „Echo Dnia”, 1984, nr 60, s. 8.

były bezpłatnie, prowadzono także księgę ewidencyjną wizyt. Każdy piłkarz był zobowiązany, aby przebadać się w poradni¹⁷⁹.

W dniu 11 kwietnia 1945 r. samoistnie rozwiązał się Kielecki Komitet Sportowy. Na jego miejsce powołano tymczasowe władze sportowe województwa kieleckiego – Kielecki Okręgowy Związek Związków Sportowych (dalej: KOZZS)¹⁸⁰. Zadaniem tej organizacji było koordynowanie pracy okręgowych związków oraz udzielanie im wszechstronnej pomocy. Na jej czele stanął prezes OZGS – Józef Młynarski, a stanowisko sekretarza połączono z funkcją sekretarza OZPN. W skład zarządu weszli przedstawiciele związków i klubów. Pierwszy okólnik wydany został 3 dni po powstaniu KOZZS – 14 kwietnia 1945 r. Przesłano go wszystkim starostów grodzkich i powiatowych z prośbą o poparcie. Działalność prowadzono wówczas bez posiadania osobowości prawnej¹⁸¹. Na drugim posiedzeniu prezydium KOZZS w Kielcach, które odbyło się w połowie kwietnia, powołano 2 nowe okręgowe związki sportowe: Kielecki Okręgowy Związek Kolarski (dalej: KOZKol.) i Kielecki Okręgowy Związek Pływacki (dalej: KOZP). Prezesem kolarzy został znany w okresie przedwojennym działacz najstarszego stowarzyszenia sportowego w Kielcach – KTC – Władysław Woźniak, a jego zastępcą również działacz KTC – Mieczysław Nowak. Prezesem związku pływackiego został były zawodnik warszawskiego Akademickiego Związku Sportowego (dalej: AZS) i Delfina – Tomasz Kamiński, który jeszcze przed wojną był instruktorem w Klubie Pływacko-Wioślarskim (dalej: KPW) Rejów w Skarżysku oraz na kieleckiej pływalni letniej na Stadionie¹⁸².

W Wydziale Wojskowym Urzędu Wojewódzkiego (dalej: UW) w Kielcach powołany został w pierwszych dniach czerwca 1945 r. referat sportowy, którego zadaniem było sprawowanie opieki nad rozwijającym się sportem na terenie całego województwa, jak również nadzór nad działalnością związków, klubów i organizacji sportowych¹⁸³. Dzień 19 lipca 1945 r. miał dla sportu kieleckiego duże znaczenie. W gabinecie prezydenta miasta, Tadeusza Zareckiego zebrała się grupa działaczy sportowych oraz przedstawiciele wydziałów wojskowych UW i Zarządu Miejskiego, Kuratorium Okręgu Szkolnego, Referatu PWiWF Rejonowej Komendy Uzuppełnień (dalej: RKU), dowództwa miejscowego pułku, organizacji młodzieżowych, KOZZS,

¹⁷⁹ „Echo Dnia”, 1984, nr 80, s. 8.

¹⁸⁰ „Echo Dnia”, 1984, nr 60, s. 8.

¹⁸¹ „Echo Dnia”, 1984, nr 65, s. 8.

¹⁸² „Echo Dnia”, 1984, nr 80, s. 8.

¹⁸³ „Echo Dnia”, 1984, nr 137, s. 8.

klubów sportowych oraz sekcji sportów wodnych Ligi Morskiej. 3 godziny trwały obrady poświęcone reaktywowaniu życia sportowego w mieście, wyszkoleniu kadry instruktorskiej i finansowemu wspomaganie klubów oraz organizacji sportowych. Podczas konferencji powołano pierwszy po wojnie Miejski Komitet Wychowania Fizycznego (dalej: MKWF), który miał być organem kierującym sportem w Kielcach, a jednocześnie społeczną komórką koordynującą działalność w zakresie wychowania fizycznego. Przewodniczącym MKWF został prezydent miasta mgr Tadeusz Zarecki, a na członków prezydium wybrano kpt. Bronisława Brzezińskiego i dra Grzegorza Kordubę. W skład komitetu weszli przedstawiciele wymienionych wyżej władz i organizacji oraz działacze związków i klubów sportowych. Uczestnicy zebrania postanowili poczynić starania o przywrócenie sportowi kieleckiemu części gmachu ówczesnego Domu Kultury i Sztuki, nazywanego później Domem Kultury Robotniczej, który wybudowany został w latach 1933-1935 z przeznaczeniem dla sportu i nosił nazwę Domu WFiPW¹⁸⁴.

Przy Państwowym Zakładzie Zdrojowym (dalej: PZZ) w Busku, z inicjatywy ówczesnego dyrektora tej placówki Michała Miki zorganizowany został w sierpniu 1945 r. referat sportowy, którego zadaniem było krzewienie kultury fizycznej i sportu wśród licznych kuracjuszy odwiedzających buskie sanatoria i zakłady lecznicze. Zaangażowano instruktora, który prowadził wśród gości PZZ gimnastykę, gry sportowe i zabawy lekkoatletyczne. Osoby uczestniczące w zajęciach miały zagwarantowaną opiekę lekarską¹⁸⁵.

W 1946 r. działał już Państwowy Urząd WFiPW, którego dyrektorem został inż. Tadeusz Kuchar. W trakcie organizacji były jednostki wojewódzkie tego urzędu. Delegacja kieleckiego sportu w rozmowie z dyrektorem T. Kucharem poruszyła kwestię administrowania urządzeniami sportowymi na terenie Kielc. Zaproponowano, aby wszystkie urządzenia sportowe znajdujące się przy Domu Kultury Robotniczej, a więc stadion piłkarski, strzelnicę, boiska do gier, korty tenisowe, wieżę spadochronową, szatnie, sanitariaty oraz salę gimnastyczną przejął Wojewódzki Urząd WFiPW, który mógłby z państwowej kasy zainwestować w generalny remont zniszczonych podczas wojny obiektów¹⁸⁶.

¹⁸⁴ „Echo Dnia”, 1984, nr 202, s. 8.

¹⁸⁵ „Echo Dnia”, 1985, nr 27, s. 8.

¹⁸⁶ „Echo Dnia”, 1985, nr 95, s. 8.

W lutym 1951 r. zlikwidowano związki sportowe, podporządkowując je sekcjom w wojewódzkich komitetach kultury fizycznej. Taki stan trwał do 1956 r.¹⁸⁷ W 1973 r. powołano Wojewódzką Federację Sportu (dalej: WFS) w Kielcach¹⁸⁸.

Funkcjonowanie okręgowych związków i klubów od momentu ich powołania nie było formalne w świetle prawa. Celem działaczy była odbudowa sportu polskiego, więc nie zastanawiali się wówczas nad zawiłościami prawnymi. Umowną akceptację na taką działalność wyraził Wojewódzki Urząd Informacji i Propagandy, mimo iż sport tak naprawdę mu nie podlegał. W połowie maja działalnością na odcinku kultury fizycznej zainteresował się Referat PWiWF RKU, wydając organizatorom sportu odpowiednie zaświadczenia¹⁸⁹.

W kwietniu 1945 r. reaktywowany został KOZPN¹⁹⁰. Funkcję prezesa KOZPN w kolejnych latach pełnili: Grzegorz Korduba (1945, 1947), Marian Słoń (1946), Jan Budźko (1948, 1957-1966, 1969-1973), Piotr Jędrzejczyk (1949-1950), Alojzy Mazur (1951-1952), Zygmunt Florczyk (1953-1954), Stefan Wiczorek (1955-1956), Maciej Chrapkiewicz (1967-1969)¹⁹¹. Zarząd KOZPN bardzo aktywnie podszedł do realizacji zaplanowanych działań. Między 11 a 28 kwietnia 1945 r. odbył 5 posiedzeń¹⁹². W ciągu 2 tygodni kwietnia władze OZPN powiększyły się o 4 osoby. Stanowisko skarbnika i gospodarza objął były sekretarz WKS i członek podokręgu piłki nożnej sprzed wojny – Antoni Łapiński. Rola gospodarza sprowadzała się do zarządzania stadionem i nadzorowaniu planowanych remontów na zdewastowanym przez okupanta obiekcie. Funkcję zastępcy kapitana związkowego objął Stefan Orawiec – jeden z najpopularniejszych piłkarzy kieleckich okręgu międzywojennego. Zastępcą przewodniczącego WGiD został Aleksander Banasik oraz Władysław Radek. Z ramienia czynnych zawodników, w pierwszych posiedzeniach brał udział Zygmunt Florczyk¹⁹³. 15 kwietnia 1945 r. rozpoczęła działalność Komisja Propagandy i Wychowania OZPN w jednoosobowym składzie. Jedną z pierwszych decyzji było zobowiązanie klubów do umieszczania na afiszach haseł wychowawczych, m.in.: „Każdy sportowiec gra fair”, „Drużyna umie wygrać, ale umie też i przegrać”. Nawiązano także kontakt z kierownictwem kieleckiego radiowęzła – kpt. Stefanem Makowieckim i Tadeuszem

¹⁸⁷ „Echo Dnia”, 1982, nr 22, s. 8.

¹⁸⁸ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 321.

¹⁸⁹ „Echo Dnia”, 1985, nr 12, s. 8.

¹⁹⁰ M. Michniak, A. Pawłowski, *Z piłką nożną...*, s. 42.

¹⁹¹ „Echo Dnia”, 1979, nr 274, s. 12.

¹⁹² „Echo Dnia”, 1984, nr 80, s. 8.

¹⁹³ „Echo Dnia”, 1984, nr 75, s.8.

Galińskim i uzyskano zgodę na nadawanie 2 razy w tygodniu audycji sportowych. W soboty i poniedziałki o godzinie 16.15 nadawano na żywo pogadanki oraz informacje sportowe z całego województwa¹⁹⁴. Pierwszy komunikat OZPN został wydany 25 kwietnia 1945 r. Wskazano w nim na niszczyielską działalność okupanta niemieckiego w dziedzinie kultury fizycznej i sportu, omówiono perspektywy, jakie otwierają się przed młodzieżą polską¹⁹⁵. Działacze borykali się wówczas z problemami lokalowymi, brakowało podstawowych materiałów biurowych, sprzętu. Maszynę do pisania, powielacz, papier, koperty, znaczki otrzymano z UW, w którym kierownicze stanowisko zajmował prezes OZPN – Grzegorz Korduba¹⁹⁶. Zebrania odbywały się w instytucjach, w których pracowali działacze, najczęściej w Wydziale Wojskowym UW i w lokalu Ligi Morskiej. OZPN osiedlił się w jednym pokoju Domu WFIPW, który po wyzwoleniu nazywał się Domem Kultury i Sztuki, a po przejęciu przez związki zawodowe – Domem Kultury Robotniczej. Niestety administracja budynku zakwaterowała na sali gimnastycznej wojsko i działacze musieli opuścić swoje biuro. Następnie związek zajął mały pokój przy szatniach na stadionie przy ul. 3 Maja, gdzie zorganizowano dyżury działaczy. Niestety w lipcu 1945 r. przeszła nad Kielcami olbrzymia burza, która zerwała dach nad lokalem OZPN, woda zalała całe pomieszczenie, zniszczone zostały akta i dokumenty. Przez całe lato działacze OZPN odbywali posiedzenia pod gołym niebem, na schodach obok kortów¹⁹⁷.

Kolejnym działaniem OZPN było wytyczenie granic podokręgów rozgrywkowych oraz renowacja boiska – ustawienie ławek wokół murawy, naprawa płotu. Podjęto uchwałę, o ustaleniu stawki 500 zł za jednorazowe wynajęcie przez kluby boiska piłkarskiego na zawody. Z tej kwoty 1/5 przekazywano na rzecz Administracji Domu Kultury i Sztuki, która była właścicielem obiektu, gdyż przed wojną, stadion był integralną częścią Domu WFIPW. Dzięki poparciu protektora i przyjaciela sportu – wicewojewody Henryka Urbanowicza, OZPN otrzymał dotację z UW w wysokości 5000 zł¹⁹⁸. 4 czerwca 1945 r. odbyło się siódme od momentu powołania, posiedzenie zarządu KOZPN. Na stanowisko wiceprezesa organizacyjnego powołano majora pożarnictwa Stanisława Drożdżeńkiego, komendanta Miejskiej Zawodowej Straży Pożarnej (dalej: MZSP). Wystąpiono także do prezydenta miasta o przydział tkaniny na kostiumy dla

¹⁹⁴ „Echo Dnia”, 1984, nr 80, s. 8.

¹⁹⁵ „Echo Dnia”, 1984, nr 75, s. 8.

¹⁹⁶ Tamże.

¹⁹⁷ „Echo Dnia”, 1984, nr 221, s. 8.

¹⁹⁸ „Echo Dnia”, 1984, nr 98, s. 8.

reprezentacji piłkarskiej okręgu, a do Wydziału Apropowizacji o skórę na futbolówki, płótna na ręczniki oraz przydzielenie mydła i bielidła¹⁹⁹. Na posiedzeniu 9 czerwca 1945 r., z uwagi na powołanie dotychczasowego trenera okręgowego Jana Korduby do służby wojskowej, na jego miejsce powołano znanego kieleckiego bramkarza i instruktora piłki nożnej – Witolda Chećko. Postanowiono odciążyć także z podwójnej roli Antoniego Łapińskiego, pełniącego równocześnie funkcję skarbnika i gospodarza – stanowisko gospodarza powierzono Jerzemu Czechowskiemu. Jego zadaniem było prowadzenie i nadzorowanie prac nad renowacją stadionu, którym zarządzał OZPN. Do WGiD, którego zadaniem było prowadzenie rozgrywek powołano Józefa Kędziora, Jerzego Terpiłowskiego i Seweryna Żrałka. Od pierwszych dni czerwca w OZPN działał w organizacji sędziowskiej Jan Budźko, a w WGiD – Mieczysław Sołkiewicz, dawny piłkarz Orlicza Suchedniów²⁰⁰. Powołano Komisję Statutową dla nadania ostatecznego kształtu statutu KOZPN, który opracowany został przez 3 działaczy jeszcze w czasie trwania wojny. Działacze KOZPN wobec trudności finansowej klubów, wystąpili do Ministerstwa Komunikacji w sprawie przyznania zniżek kolejowych dla ekip piłkarskich udających się na zawody. Ponadto KOZPN otrzymał surowiec – skórę na obuwie sportowe. Opracowano kalendarz treningów – na boisku KOZZS trenowały 4 kluby: Społem, Syrena, TUR i ZWM, a na płycie byłego WKS na Stadionie – Partyzant i Szturmowiec²⁰¹. W czerwcu 1945 r. Zarząd KOZPN odbył 5 posiedzeń, podczas których m.in. powołano do życia Podokręg Starachowicki z siedzibą w Ostrowcu Św. obejmujący swym zasięgiem 3 powiaty: iłżecki, opatowski i sandomierski. Władze tego podokręgu wystąpiły do OZPN o zmianę nazwy, proponując w miejsce słowa starachowicki – świętokrzyski. Propozycja została zaakceptowana. Odnowiono kontakty z okręgiem śląskim i krakowskim. Majątek KOZPN zwiększył się o 2 siatki tenisowe, 3 walizeczki, 19 ochraniaczy, 1 nakolanniki i 2 nakostniki. Wykonano także 6 chorągiewek autowych²⁰². Działacze piłkarscy postanowili także uregulować swoją sytuację prawną. W tym celu 2 sierpnia 1945 r. odbyło się walne zgromadzenie klubów – pierwszy powojenny sejmik piłkarski. Wzięli w nim udział przedstawiciele działających na terenie okręgu klubów legitymujący się odpowiednimi pełnomocnictwami. Zjazdowi przewodniczył delegat Granatu Skarżysko – Julian Krause. Po 80 dniach zarządzania związkiem przez ludzi, którzy z własnej woli podjęli się tej pracy, wybrano formalnie

¹⁹⁹ „Echo Dnia”, 1984, nr 118, s. 8.

²⁰⁰ „Echo Dnia”, 1984, nr 137, s. 8.

²⁰¹ „Echo Dnia”, 1984, nr 142, s. 8.

²⁰² „Echo Dnia”, 1984, nr 152, s. 8.

nowe władze. Znaleźli się w nich niemal wszyscy dotychczasowi działacze. Na zjeździe otrzymali podziękowania za postawę społeczną. Na czele OZPN stanął wicewojewoda kielecki Henryk Urbanowicz, jako protektor piłkarstwa w województwie. W skład zarządu weszli: prezes – Grzegorz Korduba, wiceprezesa – mjr pożarnictwa Stanisław Drożdżeński, dr Roman Korduba (WGiD) oraz Ludwik Trzaska (WSS), sekretarz – Zbigniew Strzabalski, skarbnik – Józef Kędzior, z-ca skarbnika – Zdzisław Maciejczak, gospodarz – Jerzy Czechowski, kapitan związkowy – Stefan Orawiec, członkowie zarządu – mec. Witold Chęciński, Konrad Kopecki, Wacław Wesołowski. Jedno miejsce zarezerwowano dla przedstawiciela Podokręgu Świętokrzyskiego. W skład WGiD weszli: przewodniczący – dr Roman Korduba, członkowie – Aleksander Banasik, Bolesław Barański, Julian Krause, Artur Lisiecki, Władysław Radek, Tadeusz Sławiński, Mieczysław Sołkiewicz, Jerzy Terpiłowski i Seweryn Żrałek. W skład komisji rewizyjnej weszli: Stefan Adamczyk, Stanisław Lamparski, Jan Łęski, Leon Malinowski i Mirkowski. Działacze Ci wywodzili się z Lechii, Partyzanta, Syreny, Tęczy i Szturmowca z Kielc, Orlicza Suchedniów, Granatu i Ruchu Skarżysko oraz Naprzodu Jędrzejów. W ten sposób zakończył się dla kieleckiej piłki nożnej okres tymczasowości, który trwał od 11 kwietnia do 2 sierpnia 1945 r.²⁰³.

Dla ułatwienia kontaktów klubów sportowych z władzami Wydziału Spraw Sędziowskich (dalej: WSS) OZPN, w sierpniu 1945 r. powołano dwóch terenowych referentów obsady zawodów piłkarskich. W Jędrzejowie funkcje delegata WSS powierzono Kazimierzowi Michalskiemu, a w Skarżysku-Kamiennej – Michałowi Wiśniewskiemu. Obsadą zawodów dla rejonu kieleckiego kierował Zbigniew Sieradzki²⁰⁴.

Pierwsze, statutowe Walne Zgromadzenie Sprawozdawczo-Wyborcze OZPN odbyło się 27 stycznia 1946 r. Związek liczył wówczas 16 zarejestrowanych klubów. Przewodniczącym zjazdu wybrano pierwszego po wojnie prezydenta Kielc – inż. Mariana Słonia, który był dyrektorem naczelnym Zakładów Wytwórczych Społem. W prezydium zasiedli ponadto: Stefan Janiec ze Starachowic, Marian Skrobot z Suchedniowa oraz Antoni Łapiński i Zbigniew Strzabalski z Kielc. Walny zjazd uczcił pamięć zamordowanego w Oświęcimiu byłego prezesa kieleckiej organizacji piłkarskiej ppłk Jana Cudeka oraz wszystkich działaczy i sportowców, którzy zginęli w czasie wojny. W przeprowadzonych wyborach do władz OZPN weszli w większości działacze, którzy

²⁰³ „Echo Dnia”, 1985, nr 12, s. 8.

²⁰⁴ „Echo Dnia”, 1985, nr 21, s. 8.

od początku pracowali nad odbudową piłkarstwa Kielecczyny. Na czele zarządu stanął inż. Marian Słoń, a wiceprezesami zostali: mgr Grzegorz Korduba i Seweryn Żrałek, sekretarzem – Antoni Łapiński, skarbnikiem – Stefan Wieczorek, zastępcą skarbnika – mgr Józef Kędzior, kapitanem związkowym – Stefan Orawiec, a gospodarzem – Jerzy Czechowski²⁰⁵. W lutym 1946 r. w poczet członków KOZPN przyjęto KS Przyczółek ze Staszowa, a w marcu KS Kazimierza Wielka, jako 20 stowarzyszenie sportowe. W tym samym czasie akces do OZPN zgłosił przedwojenny Robotniczy Klub Sportowy (dalej: RKS) Górnik Wiśniówka oraz KS ZWM Zryw z Kielc. Również w marcu 1946 r., KS Orlicz w Suchedniowie znalazł nowego protektora, którym został Związek Harcerstwa Polskiego (dalej: ZHP). Klub zmienił nazwę na Harcerskie Koło Sportowe Orlicz. Prezesem został Aleksander Świat, wiceprezesem – Alfons Jasiński²⁰⁶. W maju 1946 r. do OZPN przyjęto kolejne kluby: Kordian z Bliżyna, Pikieta z Kielc oraz Strażacki KS z Sandomierza. Kordian posiadał tradycje przedwojenne. Nazwa stowarzyszenia ze Staszowa była związana z wydarzeniami wojennymi w tamtejszym rejonie. KS Pikieta powstał w maju 1945 r., ale do OZPN przystąpił dopiero po roku działalności. SKS Sandomierz założony został 20 maja 1946 r. W tym czasie OZPN w Kielcach posiadał w swoim rejestrze 26 klubów²⁰⁷.

W lipcu 1945 r. w Kielcach zorganizowano pierwszy kurs sędziowski – 8 kandydatów otrzymało uprawnienia sędziego piłki nożnej. Byli to: Bolesław Kaczmarek i Jan Korduba z Ludwikowa, Stefan Orawiec, Zbigniew Sieradzki i Ryszard Wolnicki z Kieleckiego Klubu Sportowego (dalej: KKS) i Sokoła oraz bramkarz WKS Mieczysław Porwet. Komisję egzaminacyjną stanowili Ludwik Trzaska, Stanisław Batorski i Jan Budźko. W pierwszych miesiącach po wyzwoleniu zawody piłkarskie nie zawsze prowadzone były przez wyszkolonych arbitrow, ale często przez byłych zawodników. Wśród nich znajdowali się: Marian Skrobot z Suchedniowa, Mieczysław Ereth, Henryk Kucharski i Bronisław Siemieniuch z Ostrowca, Kazimierz Michalski z Jędrzejowa i Mieczysław Wolski z Sandomierza. W innych ośrodkach rozpoczęli działalność sędziowie przedwojenni: Kazimierz Bukowski i Mikołaj Fomin na terenie Radomia, Marian Wójcik w Starachowicach, Michał Wiśniewski w Skarżysku i kielczanin Antoni Szelański. Za prowadzenie meczu miejscowego, sędzia otrzymywał w sierpniu 1945 r. wynagrodzenie w kwocie 100 zł, podczas gdy np.

²⁰⁵ „Echo Dnia”, 1985, nr 90, s. 8.

²⁰⁶ „Echo Dnia”, 1985, nr 95, s. 8.

²⁰⁷ „Echo Dnia”, 1985, nr 105, s. 8.

miesięczna opłata abonamentu za korzystanie z aparatu radiowego wynosiła 50 zł²⁰⁸. Kolejny kurs sędziowski odbył się wiosną 1946 r. Po przeprowadzeniu egzaminów, uprawnienia otrzymało 12 osób: Jan Chrabień, Mieczysław Jopowicz, Jerzy Karwowski, Józef Mazur, Czesław Nawrocki, Antoni Reinhole i Mirosław Staniewski z Kielc, Zdzisław Skrobot ze Skarżyska, Jan Karaś z Suchedniowa. Bronisław Siemieniuch, Edmund Sudwoj i Stefan Żółciński z Ostrowca Św. Wydział sędziowski KOZPN liczył wówczas ponad 30 arbitrów²⁰⁹.

W latach 50-tych XX w. wielu piłkarzy kończąc karierę nie zerwało całkowicie ze sportem. Wybrali pracę sędziego, szkoleniowca, działacza, aby móc przekazywać swoje doświadczenia młodzieży. W Kielcach pracy szkoleniowej poświęciło się kilku piłkarzy Partyzanta, wśród nich: Jan Broniś, Jan Chałupko, Włodzimierz Czak, Marian Jabłoński, Bogumił Toporski oraz Zdzisław Zięba. Z SHL Kielce, pracy instruktora poświęcili się Zbigniew Dziurski, bramkarz Henryk Sachajski, Sylwester Siudak, z Tęczy – Henryk Gołasz i Adam Stankiewicz przedwojenny reprezentant Ludwikowa, wiceprezes WTKKF – Mieczysław Ziental. Również Ostrowiec zadbał o to, aby mieć własnych szkoleniowców, umożliwiając zdobycie praw instruktorskich Henrykowi Bełczewskiemu, Waławowi Erygielowi, Jerzemu Olszewskiemu i Bogusławowi Rachlewiczowi. W Starachowicach rozpoczęli pracę w charakterze szkoleniowców: Tadeusz Kołda, Józef Mosur, Władysław Pietrzyk i Franciszek Pytel. Bardzo dużą liczbę instruktorów posiadało Skarżysko, a wśród nich Stanisława Kaprańskiego, Tadeusza Kozaka, Henryka Kozubka, Henryka Paczkowskiego, Tadeusza Pietrzaka, Ryszarda Wojciechowskiego, Stefana Szlezyngiera i Stanisława Zbroję. Spośród instruktorów sprzed lat, nie sposób pominąć piłkarza Orlicza Suchedniów i Tęczy Kielce – Zdzisława Rutkowskiego, Ryszarda Osińskiego z Jędrzejowa oraz Waławę Łyczkowskiego z Końskich²¹⁰.

W ostatnim kwartale 1956 r. zaczęto przygotowania do reaktywowania OZPN, zaproszono do współpracy dawnych działaczy i 13 stycznia 1957 r. powołano ponownie KOZPN z siedzibą w Kielcach, na czele którego stanął prezes Jan Budźko. Wybrano również 5 wiceprezesów: Antoniego Łapińskiego, Aleksandra Sowińskiego, Tadeusza Nowaka, Bolesława Kaczmarskiego i Zbigniewa Strząbalskiego. Sekretarzem okręgu został Mieczysław Jopowicz, skarbnikiem Wiktor Stobecki, kapitanem związkowym

²⁰⁸ „Echo Dnia”, 1984, nr 251, s. 8.

²⁰⁹ „Echo Dnia”, 1985, nr 105, s. 8

²¹⁰ „Echo Dnia”, 1982, nr 89, s. 8.

Adam Stankiewicz, kronikarzem red. Mieczysław Kaleta, a członkami zarządu Stanisław Batorski i Jacek Kołodziejski. Powołano również komisję rewizyjną, wydział gier i dyscypliny oraz kolegium sędziów. Zorganizowano także biuro okręgu, na czele którego stanął były prezes Sekcji Piłki Nożnej Wojewódzkiego Komitetu Kultury Fizycznej Piotr Jędrzejczyk. W ciągu 1 kwartału 1957 r. do OZPN przystąpiły w charakterze członków 104 kluby sportowe. Zorganizowano również podokręgi rozgrywkowe w Kielcach, Radomiu, Skarżysku i Starachowicach. Wiele z przynależnych do OZPN klubów zaprzestało w kolejnych latach całkowicie działalności lub zlikwidowało sekcje²¹¹. Pierwszą uchwałą, jaka zapadła na spotkaniu organizacyjnym kieleckiego OZPN była sprawa powołania podokręgów rozgrywkowych, natychmiastowego zrzeszenia wszystkich działających klubów i drużyn, ewidencja zawodników oraz uroczyste otwarcie sezonu wiosennego w dniu 1 maja 1945 r. atrakcyjnym meczem Kielce – Częstochowa²¹².

Do reprezentacji Kielc na mecz z Częstochową powołani zostali piłkarze Zakładowego Związku Kolejarzy (dalej: ZZK), Związku Zawodowego Pracowników Poczty (dalej: ZZPP) i Związku Walki Młodych²¹³. Władze OZPN zwróciły się do Antoniego Młynarczyka, długoletniego gospodarza WKS na Stadionie Leśnym z prośbą o przekazanie władzom sportowym przechowywanego przez niego w okresie okupacji sprzętu piłkarskiego. Otrzymano kilka par butów, zdekompletowane getry i spodenki. Reprezentanci Kielc wystąpili we własnych, białych koszulkach lub pożyczili je od domowników, sąsiadów oraz we własnych, najczęściej wojskowych butach podkutych gwoździemi. Goście wybiegli na boisko w nowych strojach, dobranych kolorem getrach oraz butach piłkarskich. Reprezentacja Kielc składała się z 5 zawodników ZZK, 4 – ZZPP, 1 – ZMW oraz 2 zawodników niestowarzyszonych. Skład drużyny ustalił zastępca kapitana związkowego Stefan Orawiec, bowiem kapitan okręgu, a jednocześnie wiceprezes OZPN Bolesław Kaczmarek powołany został do reprezentacji. Mecz zakończył się zwycięstwem częstochowian 3:2²¹⁴. W połowie kwietnia 1945 r., sympatyk piłkarstwa Tadeusz Sewerzyński, przekazał władzom OZPN 1 parę butów piłkarskich, które miały stanowić nagrodę dla wyróżniającego się zawodnika w tym meczu²¹⁵. Rozliczenie meczu Kielce – Częstochowa przyniosło dochód 2439 zł (gazeta kosztowała

²¹¹ „Echo Dnia”, 1982, nr 22, s. 8.

²¹² „Echo Dnia”, 1984, nr 75, s.8.

²¹³ Tamże.

²¹⁴ „Echo Dnia”, 1984, nr 88, s. 8.

²¹⁵ „Echo Dnia”, 1984, nr 75, s. 8.

wówczas 2 zł). Część tej kwoty wydano na naprawę siatek bramkowych wykonaną na kredyt przed meczem²¹⁶.

Początek eliminacji do nowo tworzonych klas rozgrywkowych został decyzją KOZPN wyznaczony na 29 lipca 1945 r. Do tego czasu, aby dobrze przygotować się do rozgrywek, zespoły realizowały wiele towarzyskich pojedynków²¹⁷. W kwietniu 1945 r. KOZPN zorganizował w Kielcach turniej siódemkowy o mistrzostwo miasta. Do rozgrywek zgłosiło się 12 zespołów: Funkcja, KKS (drużyna składająca się z zawodników przedwojennych), Lechia, Ludwików, Szturmowiec, Partyzant i Tęcza – z Kielc oraz Górnik z Wiśniówki. Niektóre kluby zgłosiły po 2, a nawet 3 siódemki. Mistrzem Kielc została Tęcza po zwycięstwie w finale nad Lechią 2:0 i Partyzantem 3:0. 2 miejsce zajął Partyzant, 3 – Lechia²¹⁸. 20 i 21 maja tego samego roku w Kielcach odbył się pierwszy powojenny turniej błyskawiczny w piłce nożnej o mistrzostwo Kielc i nagrodę KOZPN. Udział wzięło 8 drużyn: Kolejowiec, WBKS II, Partyzant, ZWM, Społem, Lechia, WBKS I, Syrena. Mistrzem Kielc został Kolejowiec. Dochód z turnieju wyniósł 19125 zł. Kosztem 9000 zł zakupiono nowe siatki na bramki, 6 chorągiewek na narożniki i linię środkową boiska²¹⁹. Kapitanem zwycięskiej drużyny był Mieczysław Kulesza, poza nim w zespole wystąpił bramkarz Marian Kargulewicz i 5 zawodników w polu: Zdzisław Adamczyk, Adam Barchólski, Czesław Naporowski, Stanisław Zagórski, Henryk Zymer. Po zwycięskim turnieju, działalność drużyny kolejowej podupadła, a jej zawodnicy przeszli do Partyzanta. 2 miejsce w turnieju błyskawicznym zajął zespół Społem, w którym wystąpili: Bolesław Janowski, Józef Kwiecień, Mirosław Ziental, Stanisław Schmeidel, Zdzisław Moskał, Tadeusz Wójcik, Mieczysław Zagórski. Pierwszy powojenny turniej błyskawiczny był w pewnym sensie przeglądem sił kieleckiej piłki nożnej i umożliwiał działaczom zwerbowanie zawodników do swoich klubów²²⁰. 19 sierpnia 1945 r. odbył się mecz rewanżowy w Częstochowie. Spotkanie rozegrane zostało w sportowej atmosferze, kielczanie przegrali go 5:2. Obie bramki dla Kielc zdobył Ulicki. Drużyna grała w składzie: Eryk Cyroń, Stanisław Zagórski, Edward Laskowski, Adam Borchólski, Antoni Majchrzyk, Zdzisław Adamczyk, Zygmunt Florczyk, Mieczysław Ziental, Kazimierz Wasiewicz, Ulicki i Kazimierz Kwiatkowski²²¹. Działacze KOZPN zaprosili na dzień 13 lipca 1945 r. zespół piłkarski pułku, który brał

²¹⁶ „Echo Dnia”, 1984, nr 98, s. 8.

²¹⁷ „Echo Dnia”, 1984, nr 187, s. 8.

²¹⁸ „Echo Dnia”, 1985, nr 100, s. 8.

²¹⁹ „Echo Dnia”, 1984, nr 108, s. 8.

²²⁰ „Echo Dnia”, 1984, nr 113, s. 8.

²²¹ „Echo Dnia”, 1985, nr 22, s. 8.

udział w „wyzwalaniu” Kielc. Pierwsze, powojenne spotkanie międzynarodowe miało charakter bardzo uroczysty. Przybyli na nie: generał Kieraseni, oficerowie oraz komendant wojenny Kielc, ppłk Kuprij. Władze Polskie reprezentował wicewojewoda Henryk Urbanowicz. Dla upamiętnienia zawodów drużyna radziecka otrzymała proporzec, na którym wyhaftowany był herb miasta i okolicznościowy napis „*Od piłkarzy miasta Kielc dla Gwardyjskiego Pułku Kieleckiego Sztandaru imienia Suworowa*”. Mecz zakończył się zwycięstwem drużyny z Kielc 3:0. 2 bramki zdobył Ulicki i jedną Jan Charabień. Wraz z piłkarzami przybyli do Kielc także siatkarze radzieccy, występując w tym samym dniu przeciwko kieleckiej Lechii. W pierwszym po wojnie, międzynarodowym meczu piłki siatkowej kielczanie wygrali w dwóch setach: 15:3 i 15:10. Mecz piłkarzy nożnych i siatkarzy prowadził opiekun sportowców radzieckich por. Ibadulajew²²². 18 lipca 1945 r. kielczanie byli świadkami kolejnego spotkania międzynarodowego. Do Kielc przybyła radziecka drużyna piłkarska Gwardiejec. Jej przeciwnikiem był zespół milicyjnego Partyzanta. Spotkanie wygrał Partyzant 3:2. Bramki zdobyli Jerzy Jung, Kazimierz Kwiatkowski, Czesław Naporowski. 24 lipca, na zaproszenie Tęczy (był to zespół Zakładów Wytwórczych Społem, który zmienił nazwę), do Kielc przyjechali piłkarze radzieckiego zespołu Artilerist. Wysokie zwycięstwo odniosła Tęcza. Po 2 bramki w tym meczu zdobyli: Jan Charabień, Zygmunt Florczyk i Mieczysław Ziental, jedną strzelił Mieczysław Kulesza²²³.

W okresie międzywojennym jak i w pierwszych latach po wojnie panował zwyczaj organizowania dnia Polskiego Związku Piłki Nożnej (dalej: PZPN). W wyznaczonym przez władze piłki nożnej terminie, w całym kraju rozgrywano spotkania towarzyskie z udziałem reprezentacji okręgowych. Zestawienia par dokonywał PZPN. Pierwszy po wojnie Dzień PZPN wyznaczony został na 9 września 1945 r., a Kielce decyzją władz centralnych gościły reprezentację Krakowa. Spotkanie z reprezentacją okręgu krakowskiego poprzedzone było zawodami kontrolnymi 2 drużyn złożonych z zawodników 5 klubów okręgu kieleckiego. Mecz Kielce – Kraków wzbudził olbrzymie zainteresowanie. Odbył się na stadionie przy ul. 3 Maja. Reprezentacja okręgu kieleckiego wygrała spotkanie 2:1. Bramki zdobyli zawodnicy ze Skarżyska: J. Józwiak i Wojciechowski. W skład reprezentacji okręgu kieleckiego wchodził następujący piłkarze: Eryk Cyroń, Marian Broniś, Stanisław Zagórski, Roman Duczyński, Stefan Lisicki, Jan Sułek, Kazimierz Kwiatkowski, Jan Józwiak, Zygmunt Zbroja, Adam

²²² „Echo Dnia”, 1984, nr 192, s. 8.

²²³ „Echo Dnia”, 1984, nr 212, s. 8.

Borchólski i Wojciechowski. W tym samym czasie na terenie okręgu kieleckiego odbyło się w ramach dnia PZPN kilka innych spotkań, m.in. w Ostrowcu, Jędrzejowie Starachowicach, Suchedniowie, Skarżysku²²⁴. 4 listopada 1945 r. obchodzono natomiast w Kielcach Dzień KOZPN. Odbyło się wiele spotkań na terenie okręgu, m.in. w Skarżysku, na boisku Granatu odbył się mecz reprezentacji tego miasta z reprezentacją Kielc, który obejrzało 5000 widzów. Spotkanie wygrali kielczanie 3:2. Reprezentacje grały w następujących składach: Kielce - Jan Broniś (po przerwie Eryk Cyroń), Stanisław Zagórski, Edward Laskowski, Marian Broniś, Bolesław Janowski, Józef Mojecki, Józef Kwiecień, Stanisław Klimek, Mieczysław Kulesza, Mieczysław Ziental i Adam Borchólski; Skarżysko: Mieczysław Filipowski, Waclaw Witczak, Stefan Szlezyngier, Witold Lange (po przerwie Stefan Lisicki), Roman Duczyński, Jan Sułek, Bronisław Kopecki, Jerzy Markowski, Zygmunt Zbroja, Marian Marczewski i Wojciechowski²²⁵.

Do pierwszych rozgrywek piłkarskich w 1945 r. przystąpiło 18 zespołów²²⁶. Eliminacje odbywały się w 3 podokręgach: kieleckim, radomskim i świętokrzyskim. W ośrodku kieleckim utworzono 2 grupy rozgrywkowe po 6 zespołów: I – Syrena, Tęcza i TUR z Kielc, Orlicz Suchedniów, Ruch Skarżysko i TUR Jędrzejów; II – Lechia, Partyzant i Szturmowiec z Kielc, Granat Skarżysko, ZWM Olkusz i ZZK Sędziszów. Z udziału w eliminacjach zrezygnowały Syrena i TUR z Kielc oraz ZWM z Olkusza. Na miejsce piłkarzy TUR Kielce dopuszczono do eliminacji TUR Suchedniów²²⁷. Po zakończeniu spotkań eliminacyjnych, zespoły w zależności od liczby zdobytych punktów, zostały podzielone na 3 klasy – najmocniejszą A, oraz odpowiednio słabsze B i C²²⁸. Do najwyższej klasy okręgu A weszli mistrzowie grup eliminacyjnych: Tęcza Kielce, Granat Skarżysko, SKS Starachowice oraz wicemistrzowie tych grup – Ruch Skarżysko, Partyzant Kielce i KSZO Ostrowiec. Do klasy B zaszeregowano: Czwartaków, Lechię i Szturmowca z Kielc, Naprzód Jędrzejów, Orlicza Suchedniów i Strażaka Opatów. Do klasy C weszły pozostałe kluby, m.in. Funkcja, Ludwików, Syrena, TUR i Zryw z Kielc, Górnik Wiśniówka, Zorza Suchedniów i ZZK Sędziszów²²⁹. W 1946 r. formalnie rozegrano mistrzostwa okręgu, których stawką był historyczny,

²²⁴ „Echo Dnia”, 1985, nr 57, s. 8.

²²⁵ „Echo Dnia”, 1985, nr 71, s. 8.

²²⁶ Sz. Piasta, D. Wikło, *75 lat...*, s. 15

²²⁷ „Echo Dnia”, 1984, nr 231, s. 8.

²²⁸ Sz. Piasta, D. Wikło, *75 lat...*, s. 15

²²⁹ „Echo Dnia”, 1985, nr 71, s. 8.

pierwszy tytuł najlepszej futbolowej drużyny regionu świętokrzyskiego. Najlepszą drużyną w okręgu okazała się kielecka Tęcza²³⁰.

Pierwsze rozgrywki w lidze międzyokręgowej łódzko-kieleckiej rozpoczęły się w 1953 r. Wśród 12 zespołów ligi było 6 drużyn łódzkich, 2 częstochowskie i 4 kieleckie: LZS Suchedniów, Stal Skarżysko, Stal Starachowice i Włókniarz Radom. W 1954 r. liga liczyła 10 klubów, dalej walczyły w niej 4 zespoły z okręgu kieleckiego: Stal Skarżysko, Stal Starachowice, Włókniarz Radom i Stal Radom. W roku 1955 liga liczyła 14 drużyn, w tym 5 z okręgu kieleckiego²³¹. Mistrzostwo ligi łódzko-kieleckiej zdobyła w sezonie 1956 r. Stal Radom po decydującym spotkaniu z Włókniarzem Pabianice na neutralnym boisku w Tomaszowie Mazowieckim. Radomianie wygrali 2:0²³². Wiosną 1957 r., 6 drużyn okręgu kieleckiego brało udział w rozgrywkach ligi międzywojewódzkiej łódzko-kieleckiej, prowadzonej przez OZPN w Łodzi, przy udziale delegatów OZPN w Kielcach. Były to zespoły Partyzanta Kielce, Stali Ostrowiec, Stali Skarżysko, Stali Starachowice, Sparty Kazimierza Wielka i Włókniarza Radom. Na terenie okręgu kieleckiego, w 1957 r. prowadzone były rozgrywki w klasach A, B, C oraz w kategorii juniorów i trampkarzy. Klasa A liczyła 14 drużyn: Armatura, Partyzant II, Stal KZWM i Stal ZMK z Kielc, Stal II i Garbarz z Radomia, Granat II i Ruch ze Skarżyska Kamiennej, Naprzód Jędrzejów, Opocznianka Opoczno, Orlicz Suchedniów, Proch Pionki, KKS Stal Końskie i Start Iłża. W pierwszych miesiącach 1957 r. kluby masowo zmieniały swoje nazwy, powracając do nazw nadawanych klubom po wyzwoleniu, np.: Gwardia Kielce – Partyzant, Stal Ostrowiec – KSZO, Stal Skarżysko – Granat, Sparta Busko – AKS, Sparta Białogon – Bobrza, Sparta Włoszczowa – Kłos, Stal Stąporków – RKS, Budowlani Pińczów – Nida, Kolejkarz Skarżysko – Ruch²³³.

W listopadzie 1957 r. działacze ŁOZPN poczęli czynić pierwsze kroki w celu stworzenia własnej klasy rozgrywkowej. Pomimo protestów działaczy i przedstawicieli okręgów, którzy uważali, że poziom czołówki okręgu po odłączeniu drużyn kieleckich będzie się obniżał, rok 1957 był ostatnim sezonem rozgrywek w III lidze międzyokręgowej łódzko-kieleckiej. W sezonie 1958, Kielce rozpoczęły rozgrywki we własnej lidze okręgowej²³⁴.

²³⁰ Sz. Piasta, D. Wikło, *75 lat...*, s. 15

²³¹ „Echo Dnia”, 1982, nr 37, s. 8.

²³² „Echo Dnia”, 1982, nr 27, s. 8.

²³³ Tamże.

²³⁴ „Echo Dnia”, 1982, nr 37, s. 8.

Spośród 9 klubów regionu kieleckiego, które uczestniczyły w rozgrywkach III ligi łódzko-kieleckiej, w ciągu 5 lat jej istnienia najkrócej egzystowały 3 zespoły: LZS Suchedniów, Unia Pionki i KSZO Ostrowiec²³⁵. Drużyna z Suchedniowa uczestniczyła w mistrzostwach wyższego szczebla w roku 1953 r. Przeciwnicy z Łodzi, Częstochowy, Piotrkowa, Radomia, Skarżyska i Starachowic okazali się zbyt silni dla mniej doświadczonych piłkarzy LZS, którzy zdobyli w rundzie 12 punktów, a do utrzymania się w grupie należało ich mieć co najmniej 16. LZS wrócił do klasy A, w której grał ze zmiennym szczęściem zajmując w 1954 r. 9 miejsce, w 1955 r. – 5, a w 1957 – 6 pozycję²³⁶.

W kwietniu 1957 r. PZPN mając na celu konieczność ożywienia kontaktów międzyokręgowych postanowił zorganizować rozgrywki pucharowe włączając w te imprezy reprezentacje wszystkich okręgów. Reaktywowano przerwane w roku 1949 rozgrywki o Puchar im. Józefa Kałuży, przeznaczony dla 6 okręgów: Katowice, Kraków, Łódź, Opole, Poznań, Warszawa. W Pucharze im. Andrzeja Przeworskiego udział wzięły reprezentacje: Białegostoku, Gdańska, Lublina, Rzeszowa, Wrocławia i Zielonej Góry. Kolejne rozgrywki międzyokręgowe odbywały się o Puchar im. Jerzego Michałowicza. W tej grupie wystąpiły reprezentacje okręgu kieleckiego, Bydgoszczy, Koszalina, Olsztyna, Szczecina, Zagłębia. W pierwszej, inauguracyjnej edycji Pucharu J. Michałowicza, zgodnie z obowiązującym regulaminem brały udział najsilniejsze reprezentacje okręgów, a od roku 1958 w rozgrywkach tych uczestniczyli także juniorzy. W pozostałych dwóch pucharach udział mogły brać zespoły seniorów i młodzieżowe. Kierownictwo ligi łódzko-kieleckiej nie zgodziło się na przełożenie terminów spotkań, więc zawodnicy w sobotę rozgrywali mecze mistrzowskie, a w niedzielę pucharowe. Reprezentanci Kielecczyny, 19 maja 1957 r. zegrali mecz na bardzo wysokim poziomie i pokonali piłkarzy ze Szczecina 5:2. Wynik ten był zasługą następujących piłkarzy: Tadeusza Turlejskiego (KKS Końskie), Jana Chałupko (Partyzant Kielce), Edwarda Miechowicza (Broń Radom), Tadeusza Koszli (Star Starachowice), Zbigniewa Dziurskiego (SHL Kielce), Tadeusza Pietrucha, Bogumiła Toporskiego, Mariana Jabłońskiego i Ireneusza Derlatki (Partyzant), Sławomira Szymańskiego i Edwarda Strzechy (Broń) oraz Zdzisława Wesołowskiego (Star). Dla reprezentacji okręgu kieleckiego, dwie bramki strzelił Szymański, po jednej – Wesołowski, Miechowicz i Jabłoński. Kolejny mecz pucharowy, z Bydgoszczą odbył się na 23 czerwca 1957 r.

²³⁵ „Echo Dnia”, 1982, nr 129, s. 8.

²³⁶ „Echo Dnia”, 1982, nr 129, s. 8.

Kapitan związkowy KOZPN, Adam Stankiewicz powołał dodatkowo Hieronima Grzegorzcyka, Zenona Kowalczyka i Adolfa Kwasiborskiego z Broni, Ryszarda Wojciechowskiego z Granatu oraz Marcina Żurkowskiego z Partyzanta. Drużyna wyjechała z Kielc nocnym pociągiem do Bydgoszczy, niestety zmęczeni trudami podróży piłkarze nie zdołali oprzeć się silniejszemu przeciwnikowi i przegrali 0:3. Trzeci mecz pucharowy reprezentacja okręgu kieleckiego rozegrała 12 października w Końskich z drużyną z Olsztyna. Kielczanie powtórzyli szczeciński sukces, deklasując przeciwnika 7:1. Bohaterem dnia został strzelec 5 bramek – Janusz Dobosz. Pozostałe zdobyli Gajewski i Derlatka. W składzie reprezentacji kieleckiej wystąpili: Tadeusz Turlejski (KKS), Henryk Paczkowski (Granat), Jan Chałupko (Partyzant), Stanisław Belczowski (KSZO), Henryk Kurdziej (Radomiak), Tadeusz Pietruch (Partyzant), Ryszard Wojciechowski (Granat), Marian Jaboński, Janusz Dobosz i Ireneusz Derlatka (Partyzant), Edward Gajewski (Star) i Ryszard Sieczka (Granat). Wobec trudności z uzgodnieniem terminów między przeciwnikami z powodu toczących się rozgrywek mistrzowskich, nie doszły do skutku spotkania z Koszalinem i Zagłębiem²³⁷.

11 kwietnia 1945 r. powstał w Kielcach Okręgowy Związek Gier Sportowych (dalej: OZGS), który był odpowiedzialny za rozgrywki siatkówki, koszykówki i piłki ręcznej. W kolejnych latach zmieniał on swój zasięg i nazwy na: Kielecki Okręgowy Związek Piłki Ręcznej (dalej: KOZPR) - (1947-1949), Kielecki Okręgowy Związek Siatkówki, Koszykówki i Szczypiorniaka (1949-1951), a po reorganizacji polskiego sportu powstały sekcje Wojewódzkiego Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki (dalej: WKKFiT) w Kielcach. Prezesami tych organizacji byli: Józef Młynarski (1945-1946), Czesław Nawrocki (1947-1949), Ryszard Siuda (1948-1951), Wanda Kasiura (1951-1957)²³⁸.

W 1956 r. powstał w Kielcach samodzielny Okręgowy Związek Piłki Siatkowej (dalej: OZPS)²³⁹. Męska drużyna siatkarska SHL rywalizowała w rozgrywkach okręgowych. W 1955 r. została mistrzem okręgu²⁴⁰. Czołowymi zawodnikami byli: Henryk Czaja, Ryszard Żarnotał, Zygmunt Gubała, Zbigniew Dąbrowski, Leszek Mulik²⁴¹. Sekcja siatkarska mężczyzn Lechii Kielce w latach 1962-1963 występowała

²³⁷ „Echo Dnia”, 1982, s. 123, s. 8.

²³⁸ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 204.

²³⁹ Tamże, s. 209.

²⁴⁰ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyski Leksykon...*, s. 128.

²⁴¹ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 166.

w II lidze²⁴². Potem kielecka siatkówka podupadła. Istniały liczne kluby, ale występowały one w rozgrywkach okręgowych i oparte były na wychowankach. Warto dodać, że ostatnim męskim klubem z regionu świętokrzyskiego grającym w klasie rozgrywkowej byli Skórzani Skarżysko. Zespół ten przez kilka sezonów występował w II lidze. Ostatnie spotkanie Skórzani rozegrali w sezonie 1972/73²⁴³.

Okręgowy Związek Koszykówki (dalej: OZKosz) powstał w 1957 r. w Kielcach²⁴⁴. Pierwszym klubem, w którym uprawiano koszykówkę, byli Błękitni Kielce. Klub ten istniał w latach 1949-1954 i odnosił spore sukcesy w okręgu. Kolejnym klubem był Garnizonowy Wojskowy Klub Sportowy (dalej: GWKS). Działał w latach 1950-1954 i występował z nim w nim kielczanie powołani do służby wojskowej. Klub Tęcza Kielce działał w latach 1949-1989. Męska drużyna, jako pierwsza w regionie awansowała w 1960 r. do II ligi i występowała w niej przez 10 sezonów. Kobieca sekcja koszykówki była natomiast czołową trzecioligową drużyną²⁴⁵.

Świętokrzyski Okręgowy Związek Piłki Ręcznej (dalej: OZPR) został założony w 1958 r. Pierwszym prezesem związku został Krzysztof Rogóyski, a do najsilniejszych ośrodków należały: Kielce, Końskie, Busko, Ostrowiec, Sandomierz, Skarżysko, Jędrzejów, Wolica²⁴⁶. Największe sukcesy w piłce ręcznej były zasługą klubu Korona Kielce, trenerem był wówczas Edward Strząbała. W sezonie 1973/1974, kielczanie zajęli w rozgrywkach II ligi – drugie miejsce za Grunwaldem z Rudy Śląskiej. Wówczas w zespole występował m.in. Jan Piotrowicz, Marek Boszczyk oraz Zbigniew Tłuczyński. W sezonie 1974/1975 Korona awansowała do I ligi. Wraz z awansem nadeszły kłopoty: Korona nie miała hali sportowej, w której można było rozgrywać mecze. Przystąpiono do modernizacji szkolnej sali przy ul. Jagiellońskiej, ale całą pierwszą rundę rozgrywek, Korona grała w obcych halach, a jako gospodarz spotkania – korzystała z hali w odległym Mielcu. Skutkiem tego był spadek do II ligi²⁴⁷.

Kielecki Okręgowy Związek Lekkiej Atletyki (dalej: KOZLA) powołany został 11 kwietnia 1945 r. Początkowo kierowany był przez Wacława Wilczyńskiego, a w latach 1946-1947 prezesem związku był znany przed wojną łódzki oszczepnik Józef Babiński. W 1948 r. pierwszy medal w Mistrzostwach Polski zdobył dla okręgu Roman Kujawa z Dąbrowszczaka Kielce. W latach 1949-1956 zamiast związku istniała sekcja

²⁴² Tamże, s. 159.

²⁴³ Tamże, s. 259.

²⁴⁴ Tamże, s. 209.

²⁴⁵ *Historia sportu w Kielcach do 1990 r.*, Kielce 2012, s. 26.

²⁴⁶ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 209.

²⁴⁷ „Echo Dnia”, 1975, nr 104, s. 16.

lekkoatletyki przy WKKFiT w Kielcach²⁴⁸. Najsłynniejszym kieleckim klubem był KS Budowlani. Sekcja lekkoatletyczna powstała tam w 1953 r., by po 2 latach zaprzestać działalności. Wznowiono ją w 1958 r., kiedy pracę w klubie rozpoczął m.in. Adam Józwik. 4 lata później pierwszy medal dla Budowlanych zdobyła na mistrzostwach Polski jego żona Henryka, zajmując 2 miejsce w biegu przełajowym na dystansie 1,2 km. W następnym roku była już najlepsza w kraju - zarówno na przełaj, jak i na stadionie na dystansie 800 m. W połowie lat 60-tych XX w. Budowlani zdetronizowali Granat Skarżysko i na wiele lat stali się najlepszym klubem lekkoatletycznym w województwie kieleckim. Sekcję wzmocniła wówczas bardzo wszechstronna zawodniczka Mirosława Sałacińska-Sarna. Zdobyła ME w Atenach i zajęła 5 miejsce na IO w Meksyku, wywalczyła 7 złotych medali MP. Wraz z mężem Edmundem prowadziła też szkolenie młodych lekkoatletów. Ich wychowankowie zaczęli odnosić sukcesy na początku lat 70-tych XX w. W połowie lat 70-tych XX w. Sarnowie opuścili Budowlanych, zakładając klub AZS NOWI²⁴⁹. Podczas międzyszkolnych zawodów lekkoatletycznych, jakie odbyły się w Kielcach, w czerwcu 1945 r., zwrócono uwagę na 3 utalentowanych zawodników: skoczka wzwyż - Stanisława Brzozowskiego, skoczka w dal - Stanisława Kowala oraz sprintera - Macieja Piwowońskiego. 25 sierpnia 1945 r. w ramach święta „Kielce – swemu wojsku” odbyły się w Kielcach zawody lekkoatletyczne. Przystąpili do nich zawodnicy z 6 klubów kieleckich: Lechii, MKS, RKU, Syreny, Tęczy i ZWM. Najlepszy wynik w skoku w dal osiągnął zawodnik RKU – Kujawski, który rezultatem 656 cm osiągnął wówczas najlepszy, powojenny wynik w kraju. W konkurencjach kobiecych dominowała Górecka z ZWM, która 60 m przebiegła w czasie 9,5 sek., a w skoku w dal osiągnęła wynik 405 cm. Zawodnik Tęczy, Zygmunt Florczyk zdobył trzy 1 miejsca w następujących konkurencjach: pchnięcie kulą, rzut dyskiem i rzut oszczepem. Bieg na dystansie 100 m wygrał Stradowski, zawodnik Lechii, w czasie 12,5 sek., a bieg na dystansie 800 m – Jasiński (MKS) z czasem 2 min. 25 sek.²⁵⁰ 10 czerwca 1945 r. odbyły się pierwsze po wojnie zawody lekkoatletyczne zorganizowane przez Międzyszkolne Koło Sportowe pod protektoratem KOZZS. Były to mistrzostwa męskich szkół średnich. Startowały 4 reprezentacje: Gimnazjum Handlowe (SKS Merkury), Gimnazjum im. Stanisława Kostki, Gimnazjum im. Stefana Żeromskiego (SKS Rejak) i Gimnazjum im. Jana Śniadeckiego. Rozegrano 9 konkurencji: 5 biegowych

²⁴⁸ M. Michniak M., A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 205.

²⁴⁹ M. Kaleta, *Sport Kielecczyzny 1945-1980*, Kielce 1980, s. 13.

²⁵⁰ „Echo Dnia”, 1985, nr 32, s. 8.

i 4 techniczne – skoki i rzuty²⁵¹. Wiosną 1946 r. KOZLA zorganizował w Kielcach zawody z udziałem 5 klubów kieleckich: Lechii, Partyzanta, Tęczy, Zrywu i SKS Gimnazjum im. St. Kostki. Rozegrano 10 konkurencji. W zawodach wzięło udział około 50 zawodników. W biegu na dystansie 100 m triumfował Maciej Piwowoński (SKS) z czasem 11,3 sek., na dystansie 800 m Jan Frandofert (Lechia) – 2,31 min., na dystansie 1500 m – Edward Radomski (Zryw) – 4,54 min, w pchnięciu kulą – Stefan Stradowski (Lechia) – 11,32 m, w rzucie dyskiem – Zygmunt Florczyk (Tęcza) – 33,38 m, w rzucie oszczepem – Józef Bobiński (niestowarzyszony) – 44,80 m, w skoku w dal – Tadeusz Ksel (Tęcza) – 5,83 m, w skoku wzwyż – Adam Borchólski – 1,65 m, w skoku o tyczce – Zygmunt Florczyk (Tęcza) – 2,80 m, sztafeta 4x100 m (Tęcza) – 52 sek.²⁵².

11 kwietnia 1945 r. powołano do życia Okręgowy Związek Kolarski (dalej: OZKol.) w Kielcach, na czele którego stanęli dawni działacze KTC – Władysław Woźniak i Mieczysław Nowak²⁵³. 27 maja 1945 r. na Placu Niepodległości, obok dworca kolejowego w Kielcach, zebrało się 16 kolarzy z KTC, aby wziąć udział w uroczystej ceremonii otwarcia pierwszego po wojnie sezonu kolarskiego. Specjalnie udekorowano na tę okoliczność rowery, mocując na kierownicach biało-czerwone proporce, niektórzy cykliści wystąpili w klubowych swetrach i czapkach z otokami w barwach KTC. Kolarze przejechali głównymi ulicami Kielc, aż do Słowika, gdzie odbył się skromny poczęstunek. KTC liczyło w tym czasie 60 członków²⁵⁴. 29 lipca 1945 r., w ramach Tygodnia Strażackiego, KTC zorganizowało w Kielcach, pierwsze po wyzwoleniu zawody na torze. Torem była bieżnia na stadionie. 8 zawodników wystartowało do wyścigu na 10 okrążeń – dystans 4 km. Wygrał Skorupski z Lechii, osiągając czas 9 minut 27 sekund, drugi był M. Janyst z KTC, a trzeci był Przewoźniak z Lechii, jadący na zwykłym rowerze²⁵⁵.

Największe sukcesy w sporcie kolarskim odnosiła sekcja kolarska Ludwikowa (później Stal SHL, a od 1956 r. - SHL) istniejąca od 1949 do 1973 r. Jej rozwój nastąpił w czasie, kiedy funkcję trenera sprawował Mieczysław Mela²⁵⁶. W 1957 r. zawodnicy SHL, Władysław Kołodziej i Franciszek Kosela, zostali mistrzami Polski juniorów. Ten pierwszy zdobył złoty medal w wyścigu ze startu wspólnego na dystansie 100 km,

²⁵¹ „Echo Dnia”, 1984, nr 137, s. 8.

²⁵² „Echo Dnia”, 1985, nr 105, s. 8.

²⁵³ „Echo Dnia”, 1986, nr 242, s. 8.

²⁵⁴ „Echo Dnia”, 1984, nr 118, s. 8.

²⁵⁵ „Echo Dnia”, 1984, nr 231, s. 8.

²⁵⁶ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyski Leksykon...*, s. 125.

natomiast drugi stanął na najwyższym stopniu podium w wyścigu przełajowym²⁵⁷. 17 lipca 1960 r. Franciszek Kosela zajął pierwsze miejsce w mistrzostwach kraju seniorów w wyścigu górskim. Zawodnik SHL był najszybszy na trasie biegnącej przez Kubalonkę, wygrał finisz w Wiśle, wyprzedzając Bogusława Fornalczyka. Dzięki temu sukcesowi miał pojechać na Igrzyska Olimpijskie do Rzymu, lecz trener kadry narodowej, który obiecał młodemu zawodnikowi wyjazd, nie dotrzymał słowa²⁵⁸. W sierpniu 1960 r. Kosela wystartował w Mistrzostwach Świata, natomiast we wrześniu wziął udział w Tour de Pologne (dalej: TdP). Zwyciężył na 7 etapie, który odbył się na trasie z Bielska-Białej do Opola. W klasyfikacji końcowej uplasował się na 12 miejscu ze stratą ponad 13 minut do zwycięzcy²⁵⁹. W 1963 r. Franciszek Kosela ukończył TdP na 15 miejscu²⁶⁰. W 1964 r. zawodnik SHL, Marian Forma, został wicemistrzem Polski seniorów w wyścigu górskim na dystansie 114 km²⁶¹. Trasa prowadziła przez Karkonosze, finisz odbył się w Jeleniej Górze. Około 25 km przed metą Forma wraz z Manfredem Matuszewskim rozpoczęli ucieczkę. Walkę o złoty medal stoczyli między sobą – lepszy okazał się rywal, reprezentujący barwy LZS Dolny Śląsk²⁶². Ponadto Forma zadebiutował w TdP i zajął w nim 17 miejsce. W wyścigu uczestniczył także Franciszek Kosela, który na drugim etapie zajął 2 pozycję, w kilku innych przyjeżdżał w czołówce. W klasyfikacji generalnej uplasował się na 8 lokacie²⁶³. W 1965 r. Marian Forma ponownie wywalczył srebrny medal mistrzostw Polski seniorów, tym razem w wyścigu ze startu wspólnego na dystansie 180 km²⁶⁴. Ponadto Forma był piąty w TdP. Zarówno na szóstym jak i ósmym etapie zajął 2 miejsce, na piątym etapie dojechał do mety jako trzeci. W 1967 r. w TdP zadebiutował zawodnik SHL, Jan Baćkowski. Na ostatnim etapie, który prowadził ze Świdnicy do Kalisza, uplasował się na 10 miejscu. W klasyfikacji generalnej nie znalazł się jednak w pierwszej dwudziestce. W 1968 r. Marian Forma uplasował się w Tour de Pologne na 2 miejscu. Po 4 etapach zajmował pierwszą pozycję, którą utrzymywał do 10 etapu, ale do mety dojechał ostatecznie ze stratą ponad 3 minut do zwycięzcy. Spowodowało to, że nie zdołał utrzymać pierwszej lokaty. Ponadto w TdP w 1968 r. wystąpił Ryszard Zapała, który na zakończenie

²⁵⁷ M. Michniak, A. Pawłowski, *Cykliści...*, s. 69

²⁵⁸ Tamże, s. 172.

²⁵⁹ Tamże, s. 115.

²⁶⁰ Tamże, s. 116

²⁶¹ Tamże, s. 68

²⁶² Tamże, s. 163.

²⁶³ Tamże, s. 116.

²⁶⁴ Tamże, s. 68.

sportowej kariery przeszedł do SHL z Piasta Chęciny²⁶⁵. W 1969 r. Marian Forma zajął w Wyścigu Pokoju 22 miejsce²⁶⁶. Na etapie prowadzącym z Warszawy do Łodzi jechał w czołówce. Kilka kilometrów przed metą zaatakował, został jednak dogoniony przez grupę pościgową i ostatecznie uplasował się na siódmej pozycji²⁶⁷. W 1970 r. zawodnik SHL Kielce, Bogdan Banak, został wicemistrzem Polski juniorów w wyścigu ze startu wspólnego na dystansie 135 km²⁶⁸. Ponadto w TdP wziął udział Jan Baćkowski, plasując się w drugiej dziesiątce. Zawodnik ten w tamtym okresie osiągnął swoje największe sukcesy, był m.in. w grupie młodych kolarzy, którą Polski Związek Kolarski objął przygotowaniem do Igrzysk Olimpijskich w Monachium. W 1971 r. Jan Baćkowski, znalazł się w kadrze narodowej i olimpijskiej. Wystąpił w Wyścigu Dookoła Maroka, w którym jechał aktywnie, a wraz z reprezentacją zajął 2 miejsce. Ponadto wygrał Kryterium Asów w Katowicach, wziął także udział w TdP, zajmując 19 miejsce²⁶⁹. W 1972 r. zawodnicy SHL, Jan Baćkowski i Bogdan Banak, wzięli udział w TdP, zajmując w klasyfikacji generalnej dalsze miejsca²⁷⁰. W 1973 r. klub SHL połączył się z Iskrą, tworząc Koronę Kielce²⁷¹. Sekcja kolarska została przeniesiona do nowo powstałej drużyny. Kolarzami Korony w następnych latach opiekowała się Fabryka KZWM SHL²⁷².

Z inicjatywy działaczy KOZPN w dniu 15 lutego 1946 r. odbyło się zebranie organizacyjne Kieleckiego Okręgowego Związku Tenisa Stołowego (dalej: KOZTS), który objął swym zasięgiem następujące powiaty: jędrzejowski, kielecki, opatowski, pińczowski, sandomierski, starachowicki i stopnicka. W skład władz związku weszli działacze piłkarscy (z wyjątkiem 2 osób). W marcu 1946 r. zorganizowano w Kielcach turniej o mistrzostwo województwa kieleckiego drużyn OMTUR. Do walki stanęły zespoły z Jędrzejowa, Kielc, Ostrowca i Radomia. Protektorem imprezy był wicewojewoda Henryk Urbanowicz. W pierwszym okresie działalności nowego związku, w marcu 1946 r. do KOZTS zgłosiło akces 12 klubów: Czwartacy, Lechia, Ludwików, Międzyszkolny Klub Sportowy, Partyzant, Tęcza, TUR i Zryw z Kielc, Naprzód Jędrzejów, Orlicz i Zorza z Suchedniowa oraz ZZK Sędziszów. 29 września 1946 r.

²⁶⁵ Tamże, s. 116-118.

²⁶⁶ Tamże, s. 166.

²⁶⁷ Tamże, s. 77.

²⁶⁸ Tamże, s. 70.

²⁶⁹ Tamże, s. 145-146.

²⁷⁰ Tamże, s. 119

²⁷¹ „Echo Dnia”, 1981, nr 104, s. 16.

²⁷² M. Michniak, A. Pawłowski, *Cykliści...*, s. 35.

odbyło się walne zgromadzenie KOZTS. Wybrano formalnie władze związku w następującym składzie: prezes – Grzegorz Korduba, wiceprezes – Zbigniew Strzębalski, sekretarz – Mieczysław Sołkiewicz, skarbnik – Jerzy Czechowski, kapitan związkowy – Stefan Orawiec, przewodniczący WGiD Aleksander Banasik, przewodniczący WSS – Stanisław Czarnocki, członek zarządu – Wilhelm Staniek. Wydział Gier i Dyscypliny: Aleksander Banasik, Tomasz Kamiński, Stefan Lipiński. Wydział Spraw Sędziowskich: Stanisław Czarnocki, Ryszard Wolnicki, Marian Skrobot. Komisja rewizyjna: Stanisław Batorski, Leon Malinowski, Jan Łęski. Siedziba KOZTS mieściła się w Lidze Morskiej, która gościnnie udzieliła działaczom tenisa stołowego swego lokalu²⁷³. Wiosną 1945 r. KOZTS zorganizował drużynowe mistrzostwa okręgu, w których uczestniczyło 12 zespołów: Czwartacy, Lechia, Ludwików, Międzyszkolny Klub Sportowy, TUR, Zryw i Tęcza z Kielc oraz Naprzód z Jędrzejowa. Niektóre kluby wystawiły po dwie, a Tęcza nawet 3 drużyny. Do finału zakwalifikowały się: Tęcza, Czwartacy oraz Ludwików i w takiej kolejności zespoły te zakończyły mistrzostwa. Turniej trwał 3 dni. Kluby otrzymały nagrody ufundowane przez OZTS, Hutę Ludwików, Zakłady Wapiennicze Kadzielnia i Fabrykę Marmury Kieleckie. Nagrodę Elektrowni otrzymał najlepszy zawodnik turnieju ppor. Czesław Bass z Czwartaków²⁷⁴. Zawodnicy sekcji tenisa stołowego SHL należeli do najlepszych graczy w województwie. W 1950 i 1955 r. zdobyli oni drużynowe mistrzostwo okręgu²⁷⁵. Czołowymi zawodnikami byli: Jerzy Osiński, Władysław Ziółkowski, Maciej Terpiński, Maksymilian Łatasiewicz, Idalia Jaszczurówna²⁷⁶.

Zaraz po wyzwoleniu, w Kielcach i Ostrowcu zaczęły odradzać się także tradycje pływackie. Dalszy rozwój tej dyscypliny na Kielecczyźnie wiązał się z oddaniem do użytku krytych pływalni w tych miastach. Okręgowy Związek Pływacki (dalej: OZP) w Kielcach powstał w 1945 r. W latach 1946-1956 był sekcją WKKF²⁷⁷.

Liga Morska powstała w Kielcach 18 marca 1945 r. Pierwsze, powojenne Dni Morza zorganizowali działacze Ligi Morskiej, trwały one przez cały tydzień – od 23 do 30 czerwca 1945 r. W obchodach oprócz członków udział wzięło wojsko, milicja, organizacje społeczne, polityczne, młodzieżowe i sportowe. W czerwcu 1945 r. Miejski Ośrodek Wychowania Fizycznego wspólnie z Kieleckim Okręgowym Związkiem

²⁷³ „Echo Dnia”, 1985, nr 85, s.8.

²⁷⁴ „Echo Dnia”, 1985, nr 105, s. 8.

²⁷⁵ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyski Leksykon...*, s. 128.

²⁷⁶ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s.166-167.

²⁷⁷ Tamże, s. 210.

Pływackim i Ligą Morską zapowiedziały w Kielcach kurs nauki pływania, realizując hasło „Wszyscy muszą umieć pływać”. Nauka pływania obejmowała 12 lekcji, koszt uczestnictwa w kursie wynosił 165 zł dla uczniów, 190 zł dla członków organizacji młodzieżowych oraz 380 zł dla osób dorosłych. Oddzielnie odbywała się nauka pływania stylowego dla zaawansowanych. Głównym inspiratorem nauki pływania był trener Tomasz Kamiński²⁷⁸.

Po wyzwoleniu, doprowadzeniem pływalni w Kielcach do stanu używalności zajął się Miejski Ośrodek Wychowania Fizycznego. 6 czerwca 1945 r. odbyło się uroczyste otwarcie pływalni, podczas którego przeprowadzony został konkurs skoków z trampoliny. Młodzież oraz członkowie Ligi Morskiej mieli prawo do ulgowego wstępu na basen²⁷⁹. 24 czerwca 1945 r. na pływalni na Stadionie odbyły się pierwsze po wojnie zawody pływackie połączone z popisami skoczków do wody z wieży i trampoliny. Organizatorem zawodów był OZP. Niesprzyjająca aura była przyczyną, że do zawodów zgłosiło się zaledwie kilkunastu zawodników reprezentujących 3 kluby kieleckie: Lechię, MKS i wojskowy Szturmowiec. Startował też 1 zawodnik warszawskiego Delfina. Program imprezy zawierał 4 konkurencje. Na dystansie 50 m stylem dowolnym zwyciężył Król (Lechia) w czasie 39,9 sek. Startujący poza konkursem Husarski (Delfin) uzyskał czas 38,1 sek. Wynik 46,7 sek. osiągnął na dystansie 50 m stylem klasycznym Zajączkowski z MKS. W konkurencji kobiet na dystansie 50 m stylem klasycznym, Golkówna z MKS uzyskała czas 1.03,7 min. Sztafetę 3x50 m stylem zmiennym wygrali pływacy Szturmowca (Bronowski, Niedźwiecki, Płaskojć) z czasem 3.04,0 min. przed drużyną MKS²⁸⁰.

Działacze pływania w Ostrowcu zaraz po wojnie reaktywowali sekcję. Kierownictwo objął wówczas Mieczysław Kierysz. Ponadto, w skład zarządu weszli: Z. Malanowski, J. Utnikówna, K. Surowiecki, J. Pacelt, R. Zarzycki. Pierwszym szkoleniowcem został Antoni Kierysz. Sekcja zorganizowała naukę pływania dla młodzieży szkół średnich, wojska, milicji oraz członków organizacji i stowarzyszeń społecznych²⁸¹. Otwarcie pływalni odbyło się w lipcu 1945 r. Na uroczystość przybyła półtora tysięczna widownia i przedstawiciele władz miasta, a prezydent Władysław Greszczyński wygłosił przemówienie. Otwarcie pływalni połączone było z imprezą pływacką, w której udział wzięło 60 zawodników startujących w 12 konkurencjach.

²⁷⁸ „Echo Dnia”, 1984, nr 177, s. 8.

²⁷⁹ „Echo Dnia”, 1984, nr 132, s. 8.

²⁸⁰ „Echo Dnia”, 1984, nr 177, s. 8.

²⁸¹ „Echo Dnia”, 1984, nr 231, s. 8.

Sekcja pływacka i piłki wodnej KSZO zaraz po otwarciu basenu odnowiła kontakty z pływakami z Krakowa i Śląska, nawiązując do przedwojennych tradycji²⁸².

W 1950 r. powołano Kielecki Okręgowy Związek Bokserski (dalej: KOZB), którego prezesem został redaktor Czesław Michniak²⁸³. Reaktywację sekcji bokserskich zaczęto wcześniej, bo już jesienią 1945 r. W październiku 1945 r. KSZO Ostrowiec Św. zorganizował kurs bokserski dla początkujących, który był prowadzony przez znanego przed wojną pięściarza, wychowanka poznańskiej Warty – Janisława Sipińskiego, dyplomowanego instruktora PZB²⁸⁴. Lata 50-te, 60-te i 70-te XX w. to szybki rozwój pięściarstwa na Kielecczyźnie. Prężnie działały sekcje nie tylko w Ludwikowie Kielce, KSZO Ostrowiec i SKS Starachowice, ale także w Gwardii Kielce i Granacie Skarżysko²⁸⁵. Pierwsza powojenna sekcja bokserska na terenie Kielc powstała z inicjatywy działacza i prezesa Klubu Sportowego Ludwików – Wilhelma Stanieka. Z dawnych pięściarzy kilku postanowiło kontynuować dalszą karierę, byli to: Marian i Stanisław Kulczyccy, Stefan Kurek, Tadeusz Orman, Jan Sykulski, szkolono także młodzież. Pięściarze Ludwikowa odbywali treningi w trudnych warunkach, na sali konferencyjnej Domu PWiWF. Ćwiczenia gimnastyczne mogło tam przeprowadzać z trudem 8-10 osób, a sparingi – co najwyżej 2 pary. Nie było odpowiedniego sprzętu. Treningi przeprowadzał czynny zawodnik – Stanisław Kulczycki²⁸⁶. Pierwsze powojenne zawody bokserskie odbyły się w Kielcach 20 stycznia 1946 r. Pięściarze Ludwikowa zaprosili zespół Radomiaka Radom. Na kieleckim ringu stoczono 8 pojedynków, w tym po dwa w wadze lekkiej i półśredniej. Kielczanie wygrali z Radomiakiem 10:6. Punkty dla Ludwikowa zdobyli: Tadeusz Orman, który zwyciężył przez nokaut ze Stępniewskim, Jan Sykulski, który pokonał Kołodzieca, Stanisław Kulczycki w walce z Gryzem, Marian Kulczycki zwyciężając przez k.o. Filę oraz Stefan Kurek na skutek dyskwalifikacji Kotkowskiego. W pozostałych walkach Witold Marcys uległ Przybytniewskiemu, Stanisław Ratał przegrał z Kruszewskim, a Sępowicz z Siudzińskim. Sędziom ringowym był Witold Chećko, a werdykty punktowe wydawał Jan Czerwonka. 24 lutego 1945 r. zespół Ludwikowa wyjechał na rewanż do Radomia. Zamiast pojedynku w wadze ciężkiej odbyły się 2 walki w wadze półśredniej. Zawody wygrali gospodarze 9:7²⁸⁷. Drugie po wojnie zawody pięściarskie rozegrano w Kielcach 3 marca 1946 r.

²⁸² „Echo Dnia”, 1984, nr 241, s. 8.

²⁸³ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s.201.

²⁸⁴ „Echo Dnia”, 1985, nr 62, s. 8.

²⁸⁵ M. Kaleta, *60 lat pięściarstwa na Kielecczyźnie*, Kielce 1988, s. 12-13.

²⁸⁶ „Echo Dnia”, 1985, nr 76, s. 8.

²⁸⁷ „Echo Dnia”, 1985, nr 81, s. 8.

Przeciwnikiem Ludwikowa byli bokserzy Częstochowskiego Klubu Budowlanego (dalej: CKB) Częstochowa, którzy wygrali to spotkanie 8:6. Odkonano 6 walk, w wadze półciężkiej CKS oddał punkty walkowerem. Kielczanie wystąpili w składzie: Witold Marcys, Stanisław Ratał, Tadeusz Orman, Jan Sykulski, Marian Kulczycki, Stefan Kurek. W marcu odbyły się pierwsze po wojnie mistrzostwa okręgu w boksie. Prócz kielczan, w mistrzostwach okręgu wzięli udział bokserzy z Częstochowy. Z powodu chorób i kontuzji Jana Kulczyckiego, Tadeusza Ormana i Jana Sykulskiego, Kielce reprezentowane były tylko przez 3 pięściarzy: Ratała, Kulczyckiego oraz Kurka. Mistrzostwo zdobył Ratał, pozostali zostali wicemistrzami, ale jako bardziej rutynowani zawodnicy dostali powołanie na obóz przed mistrzostwami Polski²⁸⁸. Wiosną 1946 r. sekcja bokserska KS Ludwików zaprosiła na mecz Cracovię. Mecz zakończył się wygraną ósemki kieleckiej 9:7. Po 2 punkty zdobyli: Marcys, Ratał, Bogdan oraz Kulczycki, zremisował Kurek, natomiast swoje walki przegrali: Morawiak, Sępowicz i Chorążek²⁸⁹.

Boks rozwijał się także w Starachowicach. W pierwszych latach po wyzwoleniu, boks uprawiano tam w zespołach utworzonych przez ZMW i ZHP. W 1948 r. utworzono w SKS Starachowice sekcję bokserską, do której należeli wówczas: Teodor Siedlak, Eugeniusz i Jerzy Mamełowie, Bronisław Biesiada, Stanisław Prokopek, Kazimierz Bzymek, Tadeusz Rybski, Czesław Głuchowski, Ryszard Sieradzki i Bolesław Dudek. Trenerem drużyny był przedwojenny mistrz Roman Kwaśniewski. SKS Starachowice zaczął rozgrywki w kielecko-częstochowskiej klasie B, gdzie już w pierwszym sezonie wywalczył mistrzostwo i awans do klasy A. Przez kilka sezonów nie odnotowano sukcesów na koncie pięściarzy, dopiero w 1954 r. SKS po raz pierwszy włączył się do walki o mistrzostwo, którą niestety przegrał z pięściarzami KSZO. Kilkakrotnie pięściarze Staru walczyli o wejście do II ligi – było to w latach 1963-1966. Niestety bez powodzenia. Od tego momentu nastąpiła degradacja starachowickiego pięściarstwa. Lata 50-te i 60-te XX w. były najlepszymi w historii boksu w Starachowicach. W 1957 r. mistrzostwo Polski juniorów zdobył Jerzy Grejner, a Tadeusz Ścibor brązowy medal na mistrzostwach Polski seniorów. W okresie powojennym bokserzy Staru Starachowice 22 razy zdobywali tytuły mistrzów Kielecczyzny w kategorii seniorów²⁹⁰.

²⁸⁸ „Echo Dnia”, 1985, nr 95, s. 8.

²⁸⁹ „Echo Dnia”, 1985, nr 100, s. 8.

²⁹⁰ „Echo Dnia”, 1987, nr 10, s. 8.

Leszek Drogosz, Witold Stachurski, Andrzej Stawski i Sławomir Zapart to czwórka pięściarzy wywodzących się z Kielecczyny, którzy wywalczyli najwyższe trofea na mistrzostwach Polski, zdobywając złote medale. Pierwszy na najwyższym stopniu podium stanął Leszek Drogosz, było to w 1953 r., na ringu w Poznaniu. Reprezentujący wówczas barwy kieleckiej SHL, Drogosz zdobył swój pierwszy mistrzowski tytuł w wadze lekkopółśredniej. W kolejnych latach, ten pięściarz jeszcze siedmiokrotnie stawał na najwyższym podium, ostatni tytuł zdobywając w wieku 34 lat. Dla kieleckich barw wywalczył jednak tylko 5 tytułów mistrzowskich (1953 – SHL Kielce, 1960, 1961, 1964, 1967 – Błękitni Kielce), ponieważ w latach 1954 i 1955 zdobył tytuły dla Legii Warszawa, a w 1958 r. dla ŁTS Łabędy. Następcą Drogosza był jego wychowanek, Witold Stachurski z Błękitnych Kielce, który czterokrotnie zdobył tytuł mistrza Polski: w latach 1970-1973. Dwukrotnie na najwyższym podium stawał Andrzej Stawski (1972-1973). Do 1975 r., kielczanie zdobyli na mistrzostwach Polski 11 złotych medali. Kieleccy bokserzy zdobyli, ponadto 8 tytułów wicemistrzowskich, jednak żadnemu z nich nie udało się dwukrotnie wywalczyć srebrnego medalu. Wicemistrzami Polski byli: Adam Romaniszyn i Zenon Trzepieciński w 1966 r., Marian Treliński i Marek Kudła w 1967 r., Andrzej Wnuk i Leszek Ciuka w 1970 r., Stanisław Niebudek w 1972 r. Czesław Bielecki w 1974 r. Wszyscy reprezentowali Błękitnych Kielce. Brązowymi medalistami Mistrzostw Polski było 10 pięściarzy: Marek Kudła zdobył 4 medale (1965 r., 1968 r., 1970 r., 1971 r.), dwukrotnie brązowym medalistą został Andrzej Wnuk (1971 r. i 1973 r.), a oprócz nich po 1 medalu zdobyli: Eugeniusz Żyła (1959 r.), Eugeniusz Cukrowski (1960 r.), Tadeusz Wątroba (1960 r.), Zenon Trzepieciński (1962 r.), Stanisław Ścibor (1962 r.), Zygmunt Sendrowicz (1967 r.), Marian Treliński (1968 r.), Andrzej Stawski (1970 r.). W sumie kieleccy pięściarze zdobyli 14 brązowych medali. Łączny dorobek to 33 medale, w tym 11 złotych, 8 srebrnych i 14 brązowych²⁹¹. Najwybitniejszym bokserem tamtego okresu był Leszek Drogosz, który w 1952 r. reprezentował województwo i kraj na Igrzyskach Olimpijskich w Helsinkach, zajmując 5-8 miejsce w wadze piórkowej. Drogosz jeszcze dwukrotnie wystąpił na igrzyskach: w Melbourne (1956) i w Rzymie (1960) – gdzie zdobył brązowy medal. Ponadto, był trzykrotnym mistrzem Europy (1953, 1955, 1959)²⁹².

W 1946 r. w wyniku uchwał II Kongresu Związku Samopomocy Chłopskiej zaczęły powstawać pierwsze ogniwa LZS, m.in. w powiatach: buskim, kieleckim,

²⁹¹ „Echo Dnia”, 1981 r., nr 50, s. 8.

²⁹² M. Kaleta, *60 lat pięściarstwa...*, s. 51-53.

sandomierskim. Działalność w 1946 r. rozpoczęły LZS Ludwików w powiecie Opoczno, LZS Wiślica, Pacanów, Stopnica, Radoszyce. W 1948 r. na Kielecczyźnie działało 67 ogniw LZS w 8 powiatach. W tym samym roku, w grudniu rozpoczęto powoływanie Rad Sportu Wiejskiego. Ich głównym zadaniem było umacnianie i powoływanie nowych kół LZS. W skład Wojewódzkiej Rady Sportu Wiejskiego (dalej: WRSW) w Kielcach weszli: przewodniczący Jan Kejwan, reprezentujący Powszechną Organizację „Służba Polsce” oraz jako członkowie: Henryk Kojac z Zarządu Wojewódzkiego ZMP, Bronisław Muciek z Kuratorium Okręgu Szkolnego, Julian Jaworz-Dutka z Wojewódzkiego Urzędu Kultury Fizycznej, Ludwik Ferlina z Wojewódzkiego Zarządu Związku „Samopomoc Chłopska” i przedstawiciel Wojewódzkiego Zarządu Gminnych Spółdzielni. Powołana Rada, za podstawowe dyscypliny uprawiane w LZS uznała piłkę nożną, piłkę siatkową i tenis stołowy. Do kwietnia 1955 r. funkcję społecznego przewodniczącego LZS, po wyjeździe Jana Kewajna do Warszawy, pełnił komendant wojewódzki PO „Służba Polsce” Wacław Barszcz. 3 kwietnia 1955 r. na II Konferencji Sprawozdawczo-Wyborczej Zrzeszenia LZS, na stanowisko etatowego przewodniczącego powołano Juliana Jaworza-Dutkę. W lipcu stan organizacyjny Zrzeszenia LZS w województwie kieleckim liczył 942 ogniwa²⁹³.

Następny okres działalności Zrzeszenia LZS wiąże się ściśle z przemianami polityczno-społecznymi, jakie miały miejsce w 1956 r. i wiążącą się z tym reorganizacją kultury fizycznej. Po rozwiązaniu PO „Służba Polsce”, Zrzeszenie LZS stało się organizacją samodzielną. Uchwała Głównego Komitetu Kultury Fizycznej umożliwiła nadawanie klubom sportowym osobowości prawnej. Na mocy tej uchwały zaczęły powstawać LZS, które wchodziły w skład Wojewódzkich Zrzeszeń LZS jako członkowie prawni. Poszerzył się także zakres dyscyplin – wprowadzono do programu kolarstwo, łucznictwo, zapasy oraz rozbudowano ofertę imprez sportowych. Od tego czasu nastąpiła ponowna, lecz bardziej planowa i systematyczna praca nad organizacją nowych i silniejszych LZS oraz sekcji sportowych opartych o pomoc instytucji pracujących na wsi. W 1964 r. w każdej gromadzie działał przynajmniej jeden LZS. Pod koniec 1966 r. na terenie województwa działało 1040 ogniw LZS i 10 LKS zrzeszających łącznie 39930 członków, w tym 12201 kobiet. W latach 1967-1970 przybyło 275 LZS oraz powstało 8 nowych LKS²⁹⁴.

²⁹³ M. Michniak (red.), *60 lat ze znakiem LZS na ziemi świętokrzyskiej*, Kielce 2006, s. 15.

²⁹⁴ *25 lat LZS w Kielecczyźnie*, Kielce 1971, s. 19-25.

Już w pierwszych dniach po wyzwoleniu, automobiliści z województwa kieleckiego zaczęli organizować imprezy w formie jazd sprawnościowych oraz wycieczek turystycznych. W tym czasie działalność prowadziły także agendy terenowe, m.in. delegatura w Częstochowie kierowana przez Eugeniusza Ozgowskiego²⁹⁵. W 1946 r. działacze przedwojenni powołali kielecki oddział Automobilklubu Polski²⁹⁶. W 1947 r. delegatura została uznana za samodzielny oddział Automobilklubu Kieleckiego. Działalność ta trwała do 1950 r., do czasu likwidacji Automobilklubu Polski i powołania Polskiego Związku Motorowego (dalej: PZMot). Wówczas wszystkie oddziały na terenie całego kraju przestały istnieć. Pierwsze próby wznowienia działalności Automobilklub Kieleckiego podjęto we wrześniu 1957 r. Prezesem został wybrany Waław Hebda, jednak formalnie nie potwierdzono tego w odpowiednich organach i stowarzyszenie nie uzyskało osobowości prawnej. Organizacja nie rozwinęła żadnej działalności i po kilku miesiącach, w styczniu 1958 r. pod nazwą Automobilklubu Świętokrzyskiego została przeniesiona do Radomia. W 1969 r. podjęto próbę utworzenia delegatury Automobilklubu Świętokrzyskiego²⁹⁷. Dzięki staraniom działacza Włodzimierza Wójcikiewicza, 24 czerwca 1970 r. zorganizowano zebranie, na którym uchwalono statut klubowy i wybrano piętnastoosobowy zarząd z Henrykiem Górczyńskimi na czele²⁹⁸. W październiku tego samego roku Wydział Spraw Wewnętrznych Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Kielcach wpisał w rejestr stowarzyszeń pod nr 2314 organizację pod nazwą Automobilklub Kielecki. Faktyczny początek działalności datuje się od 25 stycznia 1971 r., ponieważ wtedy ukonstytuował się zarząd²⁹⁹. Prezesem został dr Adam Trybus, a następnie w maju 1972 r. nowym prezesem został Włodzimierz Wójcikiewicz. Automobilklub w latach 70-tych XX w. rozpoczął organizowanie szeregu imprez o charakterze turystycznym³⁰⁰.

Sport motorowy uprawiano w Kieleckim Klubie Motorowym (dalej: KKM) oraz SHL Kielce. KKM został założony w 1947 r. Wśród jego założycieli byli m.in. przedwojenni działacze sportów motorowych: Stanisław Lesiak, Bronisław Kozakiewicz, Ryszard Konitz, Wiesław Henzel, Kazimierz Rudnicki, Wiktor Siedlecki, Andrzej Openchowski. Zawodnicy KKM odnosili sukcesy na arenach krajowych

²⁹⁵ „Echo Dnia”, 1986, nr 243, s. 16.

²⁹⁶ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 11-12.

²⁹⁷ „Echo Dnia”, 1986, nr 243, s. 16.

²⁹⁸ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 11-12.

²⁹⁹ „Echo Dnia”, 1986, nr 243, s. 16

³⁰⁰ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 11-12.

i międzynarodowych³⁰¹. Sekcja motorowa SHL powstała w 1948 r. Sekcja po kilku latach przestała istnieć, a ponownie reaktywowano ją w 1959 r. Jej zawodnicy wielokrotnie zostawali mistrzami i wicemistrzami kraju, brali udział w Sześciodniówkach³⁰². W 1949 r. Mieczysław Markiewicz zdobył pierwszy w historii kieleckiego sportu tytuł Mistrza Polski w rajdach motocyklowych. W barwach SHL startowali najlepsi kieleccy motocykliści: Tomasz Armata, Henryk Jacek Drogosz, Leszek Dzionak, Eugeniusz Frelich, Gerard Harazim, Andrzej Józwicki, Zdzisław Kałuża, Zbigniew Klimecki, Ryszard Potocki, Mieczysław Radek, Jerzy Syska, Feliks Świercz, Zenon Wieczorek, Marian Zając, Bartłomiej Zawadzki³⁰³. W 1970 r. motocykliści zostali przejęci przez Klub Sportowy SHL. Po połączeniu z Iskrą sekcja motorowa prowadziła swoją działalność w Koronie³⁰⁴.

Pierwsze zebranie założycielskie Aeroklubu Kieleckiego miało miejsce dnia 28 września 1945 r. Ukonstytuował się wówczas zarząd w składzie: prezes honorowy – Eugeniusz Wiślicz-Iwańczyk, prezes – inż. Ottmar Kwieciński, członkowie zarządu: Władysław Paszyc, Eugeniusz Zagrodzki, Anna Czarnecka, Jerzy Słaski, Adam Winiarski, Kazimierz Krzyżanowski, Marian Miller, Jerzy Szczepkowski, Józef Gabszewicz, Konrad Poniewierski, Leon Kamiński, Stanisław Choreb. Przewodniczącymi sekcji zostali: Stanisław Czarnocki (sekcja samolotowa), Zdzisław Uchański (sekcja szybowcowa), Mieczysław Grabarczyk (sekcja spadochronowa), Michał Michta (sekcja modelarska), Mieczysław Miller (sekcja propagandowa). W latach 1945-1970, Aeroklub był organizatorem wielu imprez, m.in.: I i II Zawody Szybowcowe (1947, 1949), I i II Okręgowe Zawody Szybowcowe (1952, 1962), Szybowcowe Mistrzostwa Polski Juniorów (1958), I i II Nocne Zawody Spadochronowe Ziemi Kieleckiej (1964, 1968), VII Samolotowy Rajd Dziennikarzy i Pilotów (1967), XII Ogólnopolskie Zawody Akrobacji Samolotowej Zespołowej (1969). Aeroklub Kielecki współpracował z władzami partyjnymi, młodzieżowymi i administracyjnymi. Członkowie klubu, oprócz popularyzacji lotnictwa, pełnili także obowiązki pilotów samolotowych w powietrznych patrolach przeciwpowodziowych, współpracowali z Polskim Radiem i Telewizją. W 1970 r. klub posiadał 5 czynnych sekcji: samolotową, szybowcową, spadochronową, modelarstwa lotniczego i kół lotniczych. Aeroklub liczył 400 członków specjalizujących się w modelarstwie oraz 1150 członków zrzeszonych

³⁰¹ Tamże, s. 116.

³⁰² M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyski Leksykon...*, s. 126.

³⁰³ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 166.

³⁰⁴ Tamże, s. 126.

w 49 kołach lotniczych. W latach 1945-1970 wyszkolono 8200 osób, w tym 7000 modelarzy lotniczych, którzy stworzyli bazę do szkolenia pilotów i skoczków spadochronowych. Ogółem uprawnienia skoczków i pilotów zdobyło 1200 członków Aeroklubu. Piloci wylatali 30000 godzin. Spadochroniarze wykonali 12000 skoków z samolotów, modelarze wykonali ponad 1800 modeli latających. Piloci i skoczkowie ustanowili także 5 rekordów krajowych³⁰⁵.

W 1968 r. w Wyższej Szkole Inżynierskiej w Kielcach powstał Klub Uczelniany Akademickiego Związku Sportowego (dalej: AZS), który wspólnie ze Studium Wychowania Fizycznego stanowił centrum życia sportowego uczelni. Inicjatorem utworzenia AZS był Jerzy Kluźniak, kierownik Studium, pełniący w początkowym okresie także funkcję prezesa klubu³⁰⁶. Zajęcia odbywały się w wynajętych salach na terenie całego miasta. Pierwszą sekcją utworzoną w ramach Klubu AZS, była piłka siatkowa mężczyzn. W 1974 r., wówczas już na Politechnice Świętokrzyskiej, działalność prowadziło kilka sekcji sportowych: żeglarska, narciarska, karate, tenisa ziemnego, pływania, piłki ręcznej, a Studium Wychowania Fizycznego przyjęło nową nazwę – Studium Wychowania Fizycznego i Sportu (dalej: SWFiS)³⁰⁷.

W 1970 r. w Młodzieżowym Domu Kultury (dalej: MDK) w Kielcach z inicjatywy dyrektora Zbigniewa Rajcy i trenera Lechii Kielce Henryka Dylewskiego powstały pierwsze kółka zainteresowań samoobrony dla chłopców. W 1971 r. zatrudniony został instruktor judo Ryszard Gołdziński, który utworzył sekcję judo dla dziewcząt i chłopców. Sekcja ta nosiła nazwę MDK Kielce Judo. Do roku 1974 kółka zainteresowań samoobrony i judo były zapleczem dla sekcji judo chłopców KS Lechia Kielce³⁰⁸.

³⁰⁵ 25 lat Aeroklubu Kieleckiego, Kielce 1970, brak paginacji.

³⁰⁶ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 13.

³⁰⁷ J. Niebudek, *Dwadzieścia lat minęło... Sekcja piłki nożnej Klubu Uczelnianego AZS Politechniki Świętokrzyskiej w latach 1976-1999*, Kielce 1999, s. 9.

³⁰⁸ http://www.judo.msos.kielce.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=25&Itemid=64 [dostęp 20.05.2014 r.]

Rozdział III

Uwarunkowania rozwoju sportu w województwie kieleckim w latach 1975-1998

1. Uwarunkowania prawno-organizacyjne

1.1. W latach Polski Ludowej (1975-1989)

Z dniem 1 czerwca 1975 r. wprowadzono nowy podział terytorialny kraju, a więc także zmianę organizacji władz i administracji terenowej. Zlikwidowanie szczebla powiatowego spowodowało przeniesienie jego kompetencji do innych organów administracji państwowej³⁰⁹. Dotychczasowe zadania i uprawnienia urzędów powiatowych zostały przejęte przez miasta i gminy. Społeczne organizacje kultury fizycznej i turystyki posiadały dwojaką strukturę terytorialnego zasięgu. Cztery masowe organizacje – Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze (dalej: PTTK), Zrzeszenie LZS, Towarzystwo Krzewienia Kultury Fizycznej (dalej: TKKF) oraz Szkolny Związek Sportowy (dalej: SZS) miały swoje instancje we wszystkich województwach. Jednocześnie rozwiązano ich instancje powiatowe, z których etaty zostały przekazane w przeważającej części do podstawowych ogniw, z zadaniem wzmocnienia pracy organizacyjno-szkoleniowej. W pozostałych organizacjach utrzymano dotychczasową działalność wojewódzkich instancji, z jednoczesnym określeniem ich międzywojewódzkiego, nowego zasięgu, jak również rozwiązanie agend powiatowych. Struktura AZS obejmowała miasta posiadające wyższe uczelnie. W zrzeszeniu sportowym Start nastąpiło rozwiązanie instancji wojewódzkich, a zaoszczędzone w ten sposób finanse zostały przeznaczone na działalność instruktorską w międzypółdzielczych ogniwach zrzeszenia. W sporcie wyczynowym, istniejące już wojewódzkie federacje sportu otrzymały charakter międzywojewódzki, natomiast w nowo powstałych województwach – federacje miały być tworzone dopiero, gdy zaistnieją niezbędne ku temu warunki³¹⁰.

Na mocy ustawy z dnia 26 maja 1978 r. powołano Główny Komitet Kultury Fizycznej i Sportu (dalej: GKkFiS) oraz Główny Komitet Turystyki (dalej: GKT), a zlikwidowano Główny Komitet Kultury Fizycznej i Turystyki (dalej: GKkFiT) oraz Polską Federację Sportu (PFS)³¹¹. Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 12 lipca

³⁰⁹ Z. Jaworski, J. Łysakowski, *Makrostruktury organizacyjne kultury fizycznej w Polsce w latach 1946-1980*, Warszawa 1985, s. 54-55.

³¹⁰ „Echo Dnia”, 1975, nr 130, s. 8.

³¹¹ J. Gaj, K. Hądzelek, *Dzieje kultury fizycznej w Polsce w XIX i XX w.*, Poznań 1997, s. 191.

1978 r. został określony zakres zadań GKKFiS, a uchwałą Rady Ministrów nr 91/78 nadano resortowi statut i podporządkowano go Prezesowi Rady Ministrów³¹². W ramach resortu podejmowały działalność dwie rady: Rada Upowszechniania Kultury Fizycznej i Rada Polskich Związków Sportowych, a następnie także Rada Szkolnictwa Wyższego Kultury Fizycznej³¹³.

Wprowadzenie stanu wojennego w grudniu 1981 r. spowodowało opóźnienie w zmianach struktur organizacyjnych kultury fizycznej³¹⁴. W dniu 3 lipca 1984 r. Sejm uchwalił ustawę o kulturze fizycznej, która „(...) regulowała zakres obszarów i form uczestnictwa w kulturze fizycznej oraz sprawy wychowania fizycznego, sportu, rekreacji fizycznej i rehabilitacji ruchowej. Ponadto, określała status kadry trenerskiej i instruktorskiej, podstawy prawne działalności stowarzyszeń kultury fizycznej, przynależności zawodników do klubów i organizacji sportowych oraz zasady opieki medycznej w sporcie”³¹⁵.

12 listopada 1985 r. ukazała się ustawa, na mocy której ponownie utworzono Główny Komitet Kultury Fizycznej i Turystyki, a zlikwidowano Główny Komitet Kultury Fizycznej i Sportu i Główny Komitet Turystyki. 27 grudnia 1985 r. Rada Ministrów uchwałą nadała statut GKKFiT. Ponownie połączono sprawy kultury fizycznej i turystyki, ponieważ w zakres działania tego urzędu wchodziły sprawy znajdujące się dotychczas w gestii GKKFiS oraz GKT. Zgodnie z ustawą, przewodniczący stawał się centralnym organem administracji państwowej do spraw kultury fizycznej, sportu, turystyki i wypoczynku. Zadaniem GKKFiT było m.in. programowanie, koordynowanie i kontrola procesu szkoleniowego, określanie zasad współzawodnictwa sportowego, koordynowanie spraw związanych z udziałem w igrzyskach olimpijskich i międzynarodowych imprezach sportowych, ustalanie zasad wyjazdu polskich zawodników do zagranicznych klubów sportowych³¹⁶.

Po 2 latach doszło do kolejnej reorganizacji. 23 października 1987 r. utworzony został nowy urząd – Komitet ds. Młodzieży i Kultury Fizycznej (dalej: KdsMiKF), który

³¹² B. Marszałek, *Zarządzanie sprawami kultury fizycznej na szczeblu lokalnym w Polsce w latach 1973-1990*, [w:] J. Rodziewicz-Gruhn, E. Małolepszy (red.), „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna”, zeszyt V, Częstochowa 2003, s. 123.

³¹³ J. Gaj, K. Hądzelek, *Dzieje kultury fizycznej w Polsce*, Poznań 1997, s.244.

³¹⁴ A. Pasko, *Zmiany w zarządzaniu sportem w Polsce w latach osiemdziesiątych XX wieku*, [w:] J. Rodziewicz-Gruhn, E. Małolepszy (red.), „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna”, zeszyt X, Częstochowa 2011, s. 113.

³¹⁵ E. Małolepszy, *Z dziejów organizacji i zarządzania kulturą fizyczną w Polsce w latach 1918-1998*, [w:] J. Rodziewicz-Gruhn, E. Małolepszy (red.): „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna”, z. IV. Częstochowa 2001, s. 95.

³¹⁶ A. Pasko, *op. cit.*, s. 115-116.

miał na celu ożywić sportowy ruch młodzieżowy. Przewodniczącym Komitetu został Aleksander Kwaśniewski³¹⁷.

W 1989 r. uchwalono nowe prawo o stowarzyszeniach. Organem rejestrującym stowarzyszenie w miejsce urzędu administracji państwowej stał się sąd. Stowarzyszenia kultury fizycznej wyłączono spod działania tej ustawy, kompetencje organu rejestrującego i nadzorującego powierzono przewodniczącym GKKFiT³¹⁸.

Utworzenie nowych województw nie spowodowało zmian w sferze uprawnień organów administracji państwowej w dziedzinie kultury fizycznej i turystyki. We wszystkich urzędach wojewódzkich działały Wydziały Kultury Fizycznej i Turystyki (dalej: WKFiT). Dotyczyło to miast liczących powyżej 150000 mieszkańców, a więc także Kielc³¹⁹. Oprócz WKFiT UW w Kielcach, na terenie województwa kieleckiego funkcjonowała już także Wojewódzka Federacja Sportu (dalej: WFS). Zadaniem WFS było koordynowanie i kierowanie rozwojem sportu wyczynowego w województwie³²⁰. Integralną część WFS stanowiły okręgowe związki sportowe (dalej: OZS), działające jako jej członkowie w oparciu o regulaminy. OZS zrzeszały sekcje sportowe klubów i prowadziły działalność decydującą w zasadniczej mierze o całokształcie spraw w danej dyscyplinie, a więc o jej poziomie³²¹.

Poza tym, w Kielcach miały swoje siedziby zarządy wojewódzkie kilku organizacji sportowych:

- SZS - odpowiedzialnego za programowanie i rozwój kultury fizycznej w środowisku szkolnym,
- Wojewódzkie Zrzeszenia LZS - odpowiadające za rozwój kultury fizycznej na wsi,
- TKKF – zajmującego się kulturą fizyczną w środowisku miejskim i zakładach pracy,
- Zrzeszenia Sportowego Spółdzielczości Pracy (dalej: ZSSP) Start – koordynującego sport niepełnosprawnych.

Uchwała Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Kielcach z dnia 2 września 1976 r. w sprawie dalszego rozwoju kultury fizycznej i turystyki oraz podniesienia na wyższy poziom sportu wyczynowego Kielecczyzny określała zadania stojące przed resortem

³¹⁷ T. Dubrawski, *Zmiany w organizacji kierowania przez państwo kulturą fizyczną w Polsce w okresie od 1984 do 2000 roku*, [w:] J. Rodziewicz-Gruhn, E. Małolepszy (red.), „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna”, z. V, Częstochowa 2011, s. 130-131.

³¹⁸ Tamże, s. 134.

³¹⁹ „Echo Dnia”, 1975, nr 130, s. 8.

³²⁰ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s.321

³²¹ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie Wojewódzkiej Federacji Sportu w Kielcach za rok 1983, Kielce 1983 r., s. 4.

kultury fizycznej i turystyki oraz podległym mu organizacjom i stowarzyszeniom. W wyniku likwidacji powiatów, sprawami kultury fizycznej i turystyki zajęli się pracownicy urzędów gminnych i miejskich, powołani przez naczelnika do koordynowania całości zagadnień w tym zakresie. W wielu przypadkach problemy te spadły na ludzi nieprzygotowanych do ich rozwiązywania, mających ponadto w zakresie swych obowiązków wykonywanie innych prac niezwiązanych ze sportem czy turystyką. W wielu gminach województwa kieleckiego przez 10 miesięcy 1976 r. wykorzystano zaledwie 43,7% środków przeznaczonych na wychowanie fizyczne w szkołach, a w gminach Sobków i Sędziszów wykorzystano natomiast niespełna 2%. Środki te miały być przeznaczone na zakup sprzętu sportowego, wyposażenie sal gimnastycznych oraz na zawody sportowe i były do dyspozycji naczelnika gminy lub miasta. WKFiT zorganizował naradę szkoleniową z pracownikami urzędów gminnych i miejskich, gdzie zapoznano ich z prawidłowym prowadzeniem gospodarki finansowej i inwestycyjnej³²².

Decyzją wojewody kieleckiego powołany został w 1976 r. także Wojewódzki Komitet Kultury Fizycznej i Turystyki (dalej: WKKFiT) w Kielcach, na czele którego stanął Maciej Chrapkiewicz, a jego zastępcami zostali – przedstawiciel KW PZPR Andrzej Pawlik oraz prezes WFS Waław Rutkowski. W skład komitetu weszli przedstawiciele instytucji i organizacji społecznych zainteresowanych rozwojem sportu i turystyki³²³. WKKFiT był ciałem społecznym, stanowiącym organ doradczy władz wojewódzkich³²⁴. Dyrektor WKFiT UW – Henryk Dylewski postanowił także powołać do końca 1976 r. w każdej gminie komitety kultury fizycznej i turystyki. W ich skład wchodził najbardziej doświadczeni aktywiści sportowi i turystyczni środowiska³²⁵.

Rada Kultury Fizycznej i Turystyki była ważnym ogniwem w upowszechnianiu sportu. W województwie kieleckim w 1976 r. na ogólną liczbę 143 istniejących zakładów, w 120 działały rady kultury fizycznej i turystyki. Na początku 1976 r. 9 zakładów zatrudniało instruktorów do spraw sportu i rekreacji. Organizowano atrakcyjne formy spędzania wolnych sobót – spartakiady i międzyzakładowe spartakiady branżowe (w Hucie im. M. Nowotki w Ostrowcu Św., Fabryce Samochodów Ciężarowych (dalej: FSC) w Starachowicach, FSC w Końskich, Predom-Mesko w Skarżysku-Kamiennej, Fabryce Samochodów Specjalizowanych Polmo-SHL

³²² „Echo Dnia”, 1976, nr 268, s. 12.

³²³ „Echo Dnia”, 1976, nr 4, s. 8.

³²⁴ „Słowo Ludu”, 1976, nr 4, s. 8.

³²⁵ „Echo Dnia”, 1976, nr 268, s. 12.

i Zakładach Urzędzeń Chemicznych i Armatury Przemysłowej w Kielcach). Organizowano także pikniki, narodowe biegi przełajowe, spartakiady szkół zakładowych, konkursy sportowe mieszkańców hoteli robotniczych, imprezy popularyzatorskie, np. wyścig kolarski „Szlakami Budowli Socjalizmu”, zawody pływackie³²⁶.

W 1977 r. z udziałem sekretarza generalnego Polskiego Komitetu Olimpijskiego (dalej: PKOl) - Stanisława Drażdżewskiego odbyło się w Kielcach otwarcie Klubu Olimpijczyka. Obecni byli sekretarz KW PZPR w Kielcach – Witold Gadomski, wicewojewoda kielecki - Bronisław Hyziak, kierownictwo wojewódzkich władz sportowych, olimpijczycy – Mirosława Sarna, Witold Stachurski, Jerzy Melcer oraz działacze sportowi i szkoleniowcy. Podczas inauguracyjnego spotkania przyjęto program działania Klubu Olimpijczyka, który swą siedzibę miał w kawiarni hali sportowej Wojewódzkiego Ośrodka Sportu i Rekreacji (dalej: WOSiR) w Kielcach³²⁷.

W 1981 r. podczas obrad wojewódzkiego sejmiku działacze kultury fizycznej, w którym udział wzięło ponad 100 przedstawicieli OZS, klubów, organizacji i instytucji sportowych Kielecczyny, powołano 14-osobowy tymczasowy Społeczny Wojewódzki Komitet Kultury Fizycznej (dalej: SWKKF). Na jego czele stanął radny WRN w Kielcach, działacz LZS – Stanisław Biernat. Celem SWKKF było koordynowanie i inspirowanie działalności w zakresie kultury fizycznej i sportu Kielecczyny, a także społeczna kontrola tej działalności. Uczestnicy narady, zobowiązali członków komitetu do opracowania regulaminu działalności oraz przygotowania zebrania, na którym wybrany zostanie zarząd SWKKF³²⁸.

Przejawem uznania wysokich wartości ideowo-wychowawczych i zdrowotnych kultury fizycznej oraz troski o dalszy rozwój dziedzin życia społecznego w województwie kieleckim, była Uchwała Wojewódzkiej Rady Narodowej (dalej: WRN) w Kielcach z dnia 17 grudnia 1984 r. W Uchwale sprecyzowano zadania dla rad narodowych stopnia podstawowego, wojewódzkich organizacji kultury fizycznej i turystyki, państwowych i spółdzielczych jednostek organizacyjnych w zakresie: wychowania fizycznego i sportu dzieci i młodzieży, powszechnej kultury fizycznej i turystyki w zakładach pracy i miejscach zamieszkania, poprawy bazy sportowej, działalności turystyczno-wypoczynkowej, działalności propagandowo-uświadamiającej. Przy ustalaniu programu brano pod uwagę główne zasady wynikające z postanowień

³²⁶ „Echo Dnia”, 1976, nr 6, s. 8.

³²⁷ „Echo Dnia”, 1977, nr 57, s. 12.

³²⁸ „Echo Dnia”, 1981, nr 121, s. 8.

Ustawy o kulturze fizycznej oraz tworzenia warunków do dalszej działalności. Obowiązek współpracy nałożono na rady narodowe, terenowe organy administracji państwowej oraz zakłady pracy. Inicjatorami działań w tym zakresie mianowano środowiskowe organizacje społeczne oraz terytorialne społeczne ciała samorządowe³²⁹. Istniała potrzeba elastycznego dostosowywania działalności w zakresie kultury fizycznej do tempa rozwoju gospodarczego kraju, a co się z tym wiązało – odpowiedniego wykorzystania posiadanych funduszy na ten cel, a także pozyskiwania i gromadzenia nowych oraz ich przeznaczenie na rozwój kultury fizycznej i sportu³³⁰.

W większości komórek zajmujących się sportem w urzędach miast i gmin, ze względu na to, iż na terenach ich działania występowało zawsze kilka instytucji zajmujących się upowszechnianiem kultury fizycznej, zajmowano się głównie koordynowaniem działań sportowych i współdziałaniem z tymi organizacjami nad równomiernym rozwojem sportu.

W urzędzie Miasta i Gminy Chęciny, opracowywano rokrocznie harmonogram rozwoju kultury fizycznej, sportu i turystyki. Głównymi założeniami harmonogramu było położenie nacisku na m.in.: rozwój aktywności ludzi w imprezach sportowo-rekreacyjnych i turystycznych organizowanych na terenie gminy, rozbudowa i kształtowanie zainteresowań młodzieży i dzieci uprawianiem sportu wyczynowego w sekcjach działających przy klubach sportowych na terenie gminy, rozwój aktywności zakładów pracy w organizowaniu imprez sportowo-rekreacyjnych dla swoich pracowników oraz imprez międzyzakładowych, rozpowszechnianie imprez biegowych jako najtańszej i najprostszej formy wypoczynku i rekreacji, przygotowanie młodzieży do samodzielnego uprawiania sportu, kierowanie treściami amatorskiego ruchu sportowego skupionego na terenie gminy w kołach LZS³³¹.

Głównymi kierunkami działania WKKFiT Urzędu Miejskiego w Skarżysku-Kamiennej w latach 1976-1985 w zakresie sportu była: koordynacja działalności sportowej, dalszy rozwój i wzbogacanie działalności organizacji zajmujących się upowszechnianiem kultury fizycznej, czuwanie nad rozwojem i popieranie inicjatyw społecznych w zakresie sportu, inspirowanie czynów społecznych na rzecz rozwoju

³²⁹ Archiwum Państwowe w Kielcach, Urząd Miasta w Skarżysku Kamiennej, sygn. 3119/95, Miejski program rozwoju kultury fizycznej i turystyki na lata 1986-1990, s. 23-24.

³³⁰ APK, Urząd Miasta i Gminy w Chęcinach, sygn., 1203/355, Programy rozwoju kultury, sportu i turystyki w latach 1984-1988, s. 19.

³³¹ APK, Urząd Miasta i Gminy w Chęcinach, sygn. 1203/355, Programy rozwoju kultury, sportu i turystyki w latach 1984-1988, s. 14-15.

kultury fizycznej, rozwój bazy do działalności sportowej w mieście³³². W planie na lata 1986-1990 pojawiły się postulaty dotyczące zwiększania stopnia popularyzacji różnorodnych form uprawiania kultury fizycznej, poprzez rozwijanie idei olimpijskich w trakcie imprez sportowych, realizowanych w ramach Dni Olimpijczyka, organizację masowych imprez sportowych dla uczczenia świąt państwowych, zwiększenie masowego udziału w biegach zwycięstwa, organizacja Tygodnia Kultury Fizycznej, zwiększenie propozycji imprez sportowych w okresie wakacji dla dzieci przebywających w miejscu zamieszkania. Kolejnym istotnym punktem była pomoc organizacyjno-finansowa klubom sportowym i organizacjom upowszechniania kultury fizycznej prowadzącym działalność w sportach indywidualnych, w kategoriach młodzieżowych oraz pozyskiwanie nowych działaczy społecznych do pracy w kulturze fizycznej³³³.

W Urzędzie Miasta i Gminy (dalej: UMiG) Busko-Zdrój funkcjonowało specjalne stanowisko do spraw Kultury, Kultury Fizycznej i Turystyki. Do zadań tej komórki należało m.in. opracowywanie miejsko-gminnego kalendarza imprez sportowo-turystycznych na kolejne lata, współpraca z organizacjami kultury fizycznej, zakładami pracy, nadzór, organizacja i wspomaganie realizacji imprez sportowych, rozbudowa i remontowanie infrastruktury sportowej. Opracowywano także 5-letnie programy rozwoju kultury fizycznej i turystyki. W latach 1982-1987 na terenie MiG Busko-Zdrój odbyło się wiele imprez masowych, m.in. turnieje tenisa stołowego i ziemnego, turnieje szachowe, warcabowe, zawody w piłkę nożną, siatkówkę i piłkę ręczną, igrzyska młodzieży szkolnej, sztafetowe biegi przełajowe, zawody lekkoatletyczne, biegi zwycięstwa, wyścigi rowerowe, zawody pływackie, spływy kajakowe, kuligi. Jedną z największych imprez był turniej piłki nożnej o Puchar Przechodni Naczelnika Miasta i Gminy dla zakładów pracy z terenu miasta. Rozgrywki te trwały od maja do października. Regularnie organizowano także turnieje gmin. Systematycznie modernizowano obiekty sportowe znajdujące się na terenie miasta, należące do AKS Busko-Zdrój, m.in. doprowadzono wodę do dolnej płyty boiska, ogrodzono korty tenisowe i boisko, wykonano ściankę treningową na kortach, wykonano zadaszenie dla zawodników i sędziów, wybudowano boisko treningowe, wyremontowano ławki, wybudowano boiska do małych gier. W mieście funkcjonował także Społeczny Komitet Budowy Hali, który swoimi staraniami doprowadził do wybudowania hali sportowo-

³³² APK, Urząd Miejski w Skarżysku Kamiennej, sygn. 3119/40, Roczne plany pracy i programy działalności Wydziału Kultury, Kultury Fizycznej i Turystyki 1976-1987, s. 1-46.

³³³ APK, Urząd Miejski w Skarżysku Kamiennej, sygn. 3119/95, Miejski program rozwoju kultury fizycznej i turystyki na lata 1986-1990, s. 23-24.

rehabilitacyjnej. Modernizowano i wybudowano boiska w mniejszych miejscowościach: Szańcu, Owczarach, Kamedułach, Kotkach, Widuchowej³³⁴.

Urząd Miasta i Gminy Pińczów w omawianym okresie, w zakresie sportu i kultury fizycznej współpracował m.in. z Miejskim Ośrodkiem Sportu i Rekreacji (dalej: MOSiR), PTTK, LZS, Ludowym Klubem Jeździeckim (dalej: LKJ), SZS, Ligą Obrony Kraju (dalej: LOK), KS Nida, ZHP. Efektem współdziałania było np. zorganizowanie 33 imprez sportowych w 1985 r., w których czynny udział wzięło około 1500 osób, a ponad 10000 osób kibicowało zawodnikom³³⁵. Kładziono nacisk głównie na tworzenie warunków do powszechnego uprawiania sportu, a szczególnie ćwiczeń fizycznych przez jak największą liczbę mieszkańców, a zwłaszcza przez młodzież, oraz usług w zakresie wypoczynku po pracy³³⁶.

1.2. W okresie III Rzeczypospolitej (1990-1998)

W styczniu 1991 r. w miejsce KdSMiKF został powołany Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki (dalej: UKFiT)³³⁷. Prezes UKFiT m.in. przejął kompetencje organu rejestrującego i nadzorującego stowarzyszenia, stał się organem założycielskim dla przedsiębiorstw państwowych, związanych z produkcją sprzętu sportowego, turystyką. Przejął także nadzór nad instytutami badawczymi w zakresie kultury fizycznej i szkoleniem kadr wychowania fizycznego w szkołach wyższych³³⁸.

Brak porozumienia pomiędzy Zarządem Miasta Kielce a ludźmi sportu, niewystarczające środki finansowe i nieumiejętne gospodarowanie finansami przeznaczonymi na kulturę fizyczną spowodowały, że postanowiono powołać do życia społeczną organizację, która miała być ciałem opiniodawczym, decydującym, pilnującym i egzekwującym w sprawach kultury fizycznej i sportu w Kielcach. 7 maja 1992 r. decyzją Wojewody Kieleckiego nr 12/92 wpisano do rejestru stowarzyszeń kultury fizycznej i ich związków stowarzyszenie pod nazwą Rada Kultury Fizycznej i Turystyki (dalej: RKFiT) w Kielcach. Zgodnie ze statutem, terenem działania Rady było miasto Kielce, a celem m.in.: opracowywanie programów i kierunków rozwoju kultury fizycznej i turystyki we wszystkich płaszczyznach jej działalności, współdziałanie na rzecz

³³⁴ APK, Urząd Miasta i Gminy w Busku-Zdroju, sygn. 2548/30, Okresowe plany pracy i sprawozdania z realizacji stanowiska ds. Kultury, Kultury Fizycznej i Turystyki 1982-1987, s. 13-49.

³³⁵ APK, Urząd Miasta i Gminy w Pińczowie, sygn. 2667/236, Program rozwoju kultury fizycznej na lata 1977-1990, s. 48.

³³⁶ APK, Urząd Miasta i Gminy w Pińczowie, sygn. 2667/237, Kierunki rozwoju kultury fizycznej i Turystyki, s. 2.

³³⁷ E. Małolepszy, *Z dziejów organizacji...*, s. 96.

³³⁸ T. Dubrawski, *op. cit.*, s. 134.

rozbudowy i modernizacji bazy materialnej obiektów i urządzeń sportowych, rekreacyjnych, turystycznych oraz dbałość o ich właściwe zagospodarowywanie i wykorzystanie, organizowanie form doskonalenia kadr poprzez specjalistyczne kursy, seminaria, współdziałanie ze stowarzyszeniami i instytucjami działającymi na rzecz kultury fizycznej i turystyki, reprezentowanie i obrona interesów kultury fizycznej wobec samorządowych władz ustawowych i wykonawczych, powołanie fundacji oraz prowadzenie działalności gospodarczej w celu pozyskania środków dla stowarzyszeń kultury fizycznej i turystyki³³⁹. W skład Rady wchodził przedstawiciel kultury fizycznej i turystyki działający na terenie miasta oraz zainteresowani działalnością społeczną: przewodniczący – Jerzy Jarmołowicz, wiceprzewodniczący – Stanisław Hojda i Gabriel Szemraj, sekretarz – Alicja Kozłowska, członkowie – Marian Barczewski, Bogumił Bujak, Leszek Drogosz, Adam Józwicki i Zbigniew Świt³⁴⁰. Niestety Rada nie podjęła żadnej działalności oraz nie wywiązała się ze zobowiązań statutowych, i w związku z tym, w dniu 26 listopada 1993 r. została rozwiązana i wykreślona z rejestru stowarzyszeń kultury fizycznej i ich związków województwa kieleckiego przez Wojewodę Kieleckiego³⁴¹.

2. Uwarunkowania finansowe

2.1. W latach Polski Ludowej (1975-1989)

W 1976 r. w województwie kieleckim na działalność w sferze kultury fizycznej i turystyki przeznaczono 151 000 000 zł (w tym na sport – 40 000 000 zł). Było to więcej o 11% w porównaniu do roku 1975. Zwiększone środki zostały przeznaczone głównie na działalność ośrodków sportu i rekreacji. Zauważono także, że istnieje konieczność wzrostu liczebności organizacji takich jak TKKF, LZS, zwiększenie uczestnictwa kobiet w działalności tych organizacji a także budowanie czynami społecznymi prostych urządzeń sportowych, jak np. ścieżki zdrowia, zielone sale gimnastyczne, itp. Założono również wzrost liczby klubów i sekcji sportowych, tam gdzie istniały ku temu warunki i możliwości finansowe³⁴². Państwowe Przedsiębiorstwo Totalizator Sportowy zorganizowało w dniu 31 grudnia 1976 r. zakłady jubileuszowe, z których zysk przeznaczony był na rozwój sportu szkolnego. Od grających w województwie kieleckim

³³⁹ Archiwum Urzędu Wojewódzkiego w Kielcach, Urząd Wojewódzki w Kielcach, Wydział Kultury, Sportu i Turystyki, sygn. 5/25, Rada Kultury Fizycznej i Turystyki w Kielcach 1992-1993, s. 1-21.

³⁴⁰ „Słowo Ludu”, 1992, nr 69, s. 15.

³⁴¹ AUW w Kielcach, Urząd Wojewódzki w Kielcach, Wydział Kultury, Sportu i Turystyki, sygn. 5/25, Rada Kultury Fizycznej i Turystyki w Kielcach 1992-1993, s. 1-21.

³⁴² „Echo Dnia”, 1976, nr 4, s. 8.

wpłynęło 1 185 340 zł. Zgodnie z regulaminem, po odliczeniu kwoty przeznaczonej na wygrane i koszty, czysty dochód w wysokości 308 188 zł został przekazany w dniu 21 stycznia 1977 r. na konto Wojewódzkiego Funduszu Turystyki i Wypoczynku w Kielcach³⁴³.

Na szczeblu wojewódzkim, utworzono uchwałą nr XX/75/79 z dnia 29 października 1979 r. specjalny fundusz – Wojewódzki Fundusz Rozwoju Kultury Fizycznej i Sportu (dalej: WFRKFiS), który pozostawał do dyspozycji Wojewody. Źródłami dochodów tego funduszy były: dotacje celowe ze środków Centralnego Funduszu Rozwoju Kultury Fizycznej i Sportu (dalej: CFRKFiS), dotacje budżetowe na zrównoważenie planów finansowych organizacji społecznych kultury fizycznej i sportu, dochody z tytułu dopłat do cen za bilety wstępu na imprezy i zawody sportowe, wpłaty ze środków będących w dyspozycji załóg państwowych, spółdzielczych i społecznych jednostek organizacyjnych³⁴⁴. Zgromadzone środki przeznaczone były w formie dotacji na upowszechnianie kultury fizycznej, szkolenie sportowe oraz organizację imprez sportowych, utrzymanie, budowę, rozbudowę, modernizację i remonty obiektów sportowych i rekreacyjnych, dokształcanie i doskonalenie zawodowe pracowników kultury fizycznej, współpracy w dziedzinie kultury fizycznej z zagranicą oraz na finansowanie bieżącej działalności organizacji społecznych kultury fizycznej i sportu³⁴⁵. Środki WFRKFiS będące w dyspozycji Wojewody w całości były przeznaczone na sfinalizowanie zadań planowych w danym roku, tak więc zarówno w podziale jak i w realizacji uczestniczyły organy WRN. Obsługę finansowo-księgową funduszu prowadził Wydział Kultury Fizycznej, Sportu i Turystyki (dalej: WKFSiT) UW z upoważnienia dyrektora Wydziału Budżetowo-Gospodarczego, ponieważ fundusz nie miał osobowości prawnej. Kontrola wykorzystania funduszu była dokonywana w dwóch płaszczyznach: finansowej, przez organa finansowe oraz merytorycznej przez ocenę realizacji zadań zawartych w planach rocznych. Wykonywał ją aparat kontroli podległy Wojewodzie. Wykorzystanie funduszu kontrolowane było również przez GKFiS w zakresie dotacji z CFRKFiS. Budżet Funduszu w 1983 r. wyniósł około 140 000 000 zł. Otrzymano także z GKFiS dodatkowe środki – 14 000 000 zł z przeznaczeniem na finansowanie obozów młodzieżowych „Lato 83”, zakup sprzętu sportowego, konserwację

³⁴³ „Echo Dnia”, 1977, nr 38, s.8.

³⁴⁴ APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/484, Protokoły z posiedzeń Komisji Zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN, s. 459-460.

³⁴⁵ APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/408, Materiały z posiedzeń Komisji Kultury, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN w Kielcach 1984-1986, s. 157.

obiektów i na potrzeby olimpijskich sportów indywidualnych. Z nadwyżki budżetowej wpłynęła także kwota 19 000 000 zł, z tego 7 500 000 zł przekazano na poprawę sytuacji gospodarczej klubów sportowych, a 11 500 000 zł na dofinansowanie budowy obiektów sportowych³⁴⁶. Plan finansowy Funduszu na dzień 31 grudnia 1985 r. zamknął się kwotą bilansową w wysokości 406 593 000 zł, tj. o 225 101 000 zł więcej niż zakładano w pierwszym planie na rok 1985. Wzrost ten wynikał z otrzymania z CFRKFiS dodatkowych środków finansowych w wysokości 42 767 000 zł z przeznaczeniem na sfinansowanie obozów młodzieżowych „Lato 85”, upowszechnienie kultury fizycznej i sportu w środowisku wiejskim i małomiasteczkowym, na wypłatę stypendiów sportowych oraz dofinansowanie zadań inwestycyjnych:

- hali sportowej przy Fabryce Łożysk Tocznych (dalej: FŁT) „Iskra” w Kielcach – 20 000 000 zł,
- strzelnicy sportowej FSO w Starachowicach – 9 000 000 zł,
- elektronicznych tablic świetlnych do wyświetlania wyników gier sportowych – 2 004 000 zł.

Ponadto z rezerwy i nadwyżki budżetowej otrzymano dodatkowe środki w wysokości 175 503 000 zł, z tego na zadania inwestycyjne – 122 500 000 zł, na remonty i zakupy – 305 000 000 zł, na rozwój sportu kwalifikowanego – 19 059 000 zł. Z dobrowolnych wpłat z zakładów pracy pozyskano kwotę 25 000 zł, a także 5 000 zł przekazane przez Hutę im. M. Nowotki z Ostrowca z przeznaczeniem dla KS KSZO Ostrowiec na działalność sportową. Wydział podejmował działania na rzecz dalszego pozyskiwania dodatkowych środków finansowych z przewidywanych ustawowo źródeł. Na dzień 1 stycznia 1985 r. stan środków finansowych na rachunku bankowym wynosił 7 106 000 zł, a na dzień 31 grudnia 1985 r. – 968 000 zł. Część z tych środków – 5 153 000 zł przekazano na fundusz rozwoju kultury fizycznej w Starachowicach, na sfinansowanie kosztów poniesionych za przeprowadzoną XII Ogólnopolską Spartakiadę Młodzieży (dalej: OSM) w strzelectwie sportowym w Starachowicach. Realizacja zadań rzeczowych przebiegała prawidłowo, a jedynie brak środków w wielu przypadkach uniemożliwił zakończenie i przekazanie obiektów do użytku³⁴⁷.

Na początku lat 80-tych XX w. na całą kulturę fizyczną na wsi wydatkowano 6,7% wszystkich środków przeznaczonych na rozwój kultury fizycznej w kraju, podczas

³⁴⁶ APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/484, Protokoły z posiedzeń Komisji Zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN, s. 459-460.

³⁴⁷ APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/408, Materiały z posiedzeń Komisji Kultury, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN w Kielcach 1984-1986, s. 157.

gdy na wsiach mieszkało 45% ludności. Rozwój kultury fizycznej odbywał się głównie dzięki społecznemu zaangażowaniu działaczy zgrupowanych w LZS, którzy swoją działalnością obejmowali 1/3 część wsi województwa kieleckiego. Przyczyn niewystarczającego finansowania LZS należy głównie upatrywać w odcięciu ich od środków inwestycyjnych oraz możliwości pozyskiwania i zatrudniania instruktorów i organizatorów kultury fizycznej. Doprowadzono do tego, że na 1 instruktora przypadało średnio 5-6 gmin, a więc około 100 wsi, co praktycznie wykluczało możliwość planowej i zorganizowanej działalności³⁴⁸. Środki finansowe na działalność sportową w środowisku wiejskim a także limity zatrudnienia w organizacjach społecznych kultury fizycznej przekazywane były przez WKFSiT UW w Kielcach. Ponadto jednostki administracji państwowej otrzymywały niewielkie wskaźniki do planu budżetu. Przykładowo na rok 1981 r. przeznaczono dla RW LZS 3 350 000 zł dotacji, 22 etaty oraz 1 210 000 zł osobowego funduszu płac. Dla ZO SZS było to 2 460 000 zł dotacji, 7 etatów oraz 708 000 zł osobowego funduszu płac, z czego około 1/3 przeznaczona była dla 4 miast. Kluby sportowe spoza pionu LZS otrzymały około 700 000 zł z WFS. Wielkość środków, jakimi dysponowały urzędy miast i gmin kształtowały się w granicach od 10 000 zł do 120 000 zł. Łącznie stanowiło to 2 409 000 zł. Wynikało z tego, że ponad 700 000 mieszkańców województwa kieleckiego posiadało niecałe 8 000 000 zł środków zabezpieczonych na organizowanie działalności na polu kultury fizycznej, sportu i turystyki. Stanowiło to około 11 zł na osobę, w związku z tym, tylko niewielka grupa społeczeństwa mogła korzystać z zalet wynikających z uprawiania sportu³⁴⁹.

W projekcie budżetu województwa kieleckiego na rok 1982 na utrzymanie urzędzeń w zakresie kultury fizycznej, sportu, turystyki i wypoczynku przeznaczono 56 362 000 zł. Kwota ta była wyższa od uchwalonej w budżecie na 1981 r. o 17,1%. Koszty urzędzeń kultury fizycznej i sportu wyniosły 53 861 000 zł. Środki te były przeznaczone na finansowanie obiektów sportowych, w tym 2 nowych obiektów – hali treningowej KS Tęcza w Kielcach oraz hali sportowej w Końskich. Ponadto z tych środków były finansowane zadania w zakresie upowszechniania kultury fizycznej, ośrodki sportu i rekreacji, działalność organizacji społecznych oraz sport młodzieży

³⁴⁸ APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/482, Protokoły z posiedzeń Komisji Zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN, s.462-463.

³⁴⁹ APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/482, Protokoły z posiedzeń Komisji Zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN, s. 384-385.

szkolnej. Organizacje społeczne i ośrodki sportu i rekreacji finansowane były przez WFRKFiS, dla których przewidziano dotację z budżetu w wysokości 37 622 000 zł³⁵⁰.

W początkowym okresie lat 80-tych XX w., kluby zrzeszone w WFS, które prowadziły działalność statutową i były dotowane, objęte były nadzorem finansowo-kontrolnym. Pozostałe otrzymywały pomoc finansową poprzez okręgowe związki sportowe w formie refundacji kosztów i pomoc w postaci sprzętu sportowego³⁵¹. Budżet WFS w Kielcach w 1982 r. wyniósł 57 882 000 zł. Składały się na niego: pozostałości z funduszu z 1981 r. – 1 662 000 zł, dotacje z WFRKFiS – 54 378 000 zł, środki własne i inne zewnętrzne – 1 648 000 zł, zadania i akcje zleczone – 185 000 zł, nieodpłatnie otrzymany sprzęt sportowy – 9 000 zł. Koszty działalności WFS w 1982 r. wyniosły 57 882 000 zł³⁵². W 1983 r. budżet WFS zamknął się w kwocie 73 500 000 zł. Środki pozyskano m.in. z dotacji z WKFSiT – 65 074 000 zł oraz dochodów własnych – 3 122 000 zł w tym m.in. na zawody i obozy wydano 24 908 000 zł a na dotacje dla klubów – 36 672 000 zł. Zadłużenie klubów z tytułu przynależności do OZS na koniec 1983 r. wynosiło 168 760 zł (składki członkowskie, wpisowe do zawodów, kary)³⁵³. W 1984 r. dochód WFS wyniósł 97 726 000 zł, z czego na działalność WFS i OZS wydano 28 397 000 zł, na akcje i zadania zleczone – 1 534 000 zł, na dotacje dla klubów – 55 005 000 zł, na nieodpłatnie przekazany sprzęt sportowy – 6 125 000 zł. W następnym, 1985 r. dochód WFS był większy niż w poprzednich latach i wyniósł 113 756 000 zł. Największa część pochodziła z dotacji z WFRKF – 99 846 000 zł. Wzrosły również koszty wydatków – m.in. na dotacje dla klubów przekazano 66 908 000 zł a na działalność WFS i OZS – 31 305 000 zł³⁵⁴. W 1986 r. wpływy do budżetu wyniosły 141 506 000 zł. Koszty i wydatki wyniosły 141 506 000 zł, w tym m.in. dotacje przekazane klubom sportowym wyniosły 79 757 000 zł, zawody i obozy organizowane przez OZS – 16 942 000 zł, fundusz obrotowy na koniec roku – 17 506 000 zł³⁵⁵. W kolejnym, 1987 r. budżet WFS zamknął się w kwocie 147 296 000 zł³⁵⁶. W 1989 r. dochody w budżecie wyniosły 1 546 171 000 zł, natomiast wydatki – 1 408 663 000 zł³⁵⁷.

³⁵⁰ Tamże, s. 623-624.

³⁵¹ APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/483, Komisja Zdrowia Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN – 1982 r., s. 556-561.

³⁵² Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiej Federacji Sportu za lata 1982-1985, Kielce 1986, s. 52.

³⁵³ Sprawozdanie Wojewódzkiej Federacji Sportu w Kielcach za rok 1983, Kielce 1983, s. 21-22.

³⁵⁴ Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiej Federacji Sportu za lata 1982-1985, Kielce 1986, s. 52.

³⁵⁵ Wojewódzka Federacja Sportu w Kielcach. Sprawozdanie z działalności za rok 1986, Kielce 1987, s. 23-24.

³⁵⁶ Wojewódzka Federacja Sportu w Kielcach. Sprawozdanie z działalności za 1987 r., Kielce 1988, s. 17.

³⁵⁷ Wojewódzka Federacja Sportu w Kielcach. Sprawozdanie z działalności za rok 1989, Kielce 1990, s. 19.

Tabela 3. Wysokość budżetu WFS w Kielcach w latach 1982-1989.

Rok	Wpływy i dochody	Koszty i wydatki
1982	57 882 000	57 882 000
1983	73 500 000	61 580 000
1984	97 726 000	91061000
1985	113 756 000	98 213 000
1986	141 506 000	141 506 000
1987	147 296 000	117 762 000
1988	b.d.	b.d.
1989	1 546 171 000	1 408 663 000

Źródło: Składnica Akt Wojewódzkiej Federacji Sportu w Kielcach. Opracowano na podstawie: Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiej Federacji Sportu za lata 1982-1985, Kielce 1986, s. 52; Sprawozdanie Wojewódzkiej Federacji Sportu w Kielcach za rok 1983, Kielce 1983, s. 21-22; Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiej Federacji Sportu za lata 1982-1985, Kielce 1986, s. 52; Wojewódzka Federacja Sportu w Kielcach. Sprawozdanie z działalności za rok 1986, Kielce 1987, s.23-24; Wojewódzka Federacja Sportu w Kielcach. Sprawozdanie z działalności za rok 1986, Kielce 1987, s.23-24; Wojewódzka Federacja Sportu w Kielcach. Sprawozdanie z działalności za 1987 r. Kielce 1988, s. 17, 21-24; Wojewódzka Federacja Sportu w Kielcach. Sprawozdanie z działalności za rok 1989, Kielce 1990, s. 19.

Problemy finansowe nie ominęły Zrzeszenia LZS w województwie kieleckim. Pracę Zrzeszenia utrudniały zmiany personalne i częste rotacje na stanowisku przewodniczącego i zastępcy RW ZLZS. W 1978 r., po przejściu do pracy w Komitecie Wojewódzkim PZPR, ze stanowiska przewodniczącego – po 4 letniej kadencji – zrezygnował Leszek Puchała. Jego miejsce zajął zastępca – Józef Doliński, który zrezygnował w 1984 r., a na stanowisko urzędującego zastępcy przewodniczącego RW ZLZS wybrano wówczas Zdzisława Stawiarza³⁵⁸.

W zakresie finansowania działalności Zrzeszenia LZS w latach 1975-1978, były to środki otrzymywane głównie z WKFiT UW, Rady Głównej Zrzeszenia LZS oraz w niewielkich sumach z innych źródeł. Od 1977 r. Wojewódzkie Zrzeszenie LZS otrzymywało także nieodpłatnie środki obrotowe w postaci sprzętu sportowego z innych organizacji, jak WFS, które następnie były przekazywane do LKS i LZS³⁵⁹.

³⁵⁸ Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1984-1987, s. 34.

³⁵⁹ Sprawozdanie Rady Wojewódzkiej Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Kielcach z działalności w latach 1975-1978, Kielce 1979, s.23.

Tabela 4. Budżet Wojewódzkiego Zrzeszenia LZS w Kielcach latach 1979-1989.

Rok	Dochody i wpływy	Koszty i wydatki
1979	3 490 000	3 481 000
1980	3 479 000	3 508 000
1981	4 063 000	4 515 000
1982	8 855 000	5 830 000
1983	9 494 000	10 289 000
1984	14 480 125	12 903 076
1985	17 881 000	15 998 000
1986	32 095 000	32 203 000
1987	23 664 000	23 024 000
1988	62 469 000	66 468 000
1989	148 221 000	162 768 000

Źródło: Składnica Akt Wojewódzkiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Kielcach. Opracowano na podstawie: Sprawozdanie Rady Wojewódzkiej Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Kielcach z działalności w latach 1979-1983, Kielce 1984, s. 24; Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1984-1987, Kielce 1988, s. 30; AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/18 t. II, Wojewódzkie Zrzeszenie Ludowe Zespoły Sportowe w Kielcach – lata 1988-1995, b.pag.; Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1988-1990, Kielce 1991, s. 21.

W 1979 r. dochody i wpływy do budżetu Wojewódzkiego Zrzeszenia LZS wyniosły – 3 490 000 zł (koszty i wydatki – 3 481 000 zł), w 1980 r. – 3 479 000 zł (koszty i wydatki – 3 508 000 zł), w 1981 r. – 4 063 000 zł (koszty i wydatki – 4 515 000), w 1982 r. – 8 855 000 zł (koszty i wydatki – 5 830 000 zł), w 1983 r. – 9 494 000 zł (koszty i wydatki – 10 289 000 zł)³⁶⁰. W 1984 r. budżet Zrzeszenia wyniósł 14 480 125 zł, a koszty działalności – 12 903 076 zł. W 1985 r. dochód LZS kształtował się na poziomie 17 881 000 zł, z czego rozdysponowano sumę 15 998 000 zł. W 1986 r. budżet był znacznie wyższy w stosunku do lat poprzednich i wynosił 32 095 000 zł, natomiast wydatki – 32 203 000 zł. Wysoki wzrost wykonania planu i kosztów 1986 r. spowodowany był otrzymaniem przez WZ LZS z WKFSiT 8 000 000 zł na uruchomienie 2 wypożyczalni sprzętu sportowo-turystycznego, jak również większą liczbą zadań zleconych. W roku 1987 wielkość budżetu w porównaniu z rokiem ubiegłym była niższa

³⁶⁰ Sprawozdanie Rady Wojewódzkiej Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Kielcach z działalności w latach 1979-1983, Kielce 1984, s. 24.

i wynosiła 23 664 000 zł. Wydatki i koszty wyniosły natomiast 23 024 000 zł³⁶¹. Mimo corocznego wzrostu dotacji z UW i UG, ze względu na coroczny wzrost kosztów utrzymania, kwota ta była niewystarczająca i ograniczała realizację przyjmowanych planów rozwoju sportu i turystyki, a w szczególności rozwoju sportu wyczynowego. Działacze Zrzeszenia podejmowali współpracę z zakładami i instytucjami w celu uzyskania pomocy finansowej, gospodarczej i organizacyjnej. Dużą pomocą w tym zakresie służyła reaktywowana w 1985 r. Wojewódzka Rada Przyjaciół LZS, której przewodniczyli do stycznia 1987 r. – Jarosław Motyka, a później Henryk Oziębłowski – sekretarze KW PZPR. W skład Rady wchodził dyrektorzy i prezesi wojewódzkich jednostek gospodarki żywnościowej i sympatycy Zrzeszenia LZS³⁶². W kolejnych latach, koszty przewyższyły planowane dochody, co było spowodowane wzrostem cen i kosztów utrzymania. W 1988 r. dochody i wpływy do budżetu Zrzeszenia wyniosły 62 469 000 zł, a wydatki – 66 468 000 zł, w 1989 r. budżet wynosił 148 221 000 zł, natomiast wydatki aż 162 768 000 zł³⁶³. W 1989 r. tym roku zaprzestano finansowania zrzeszeń sportowych z budżetu centralnego. Zakłady pracy, a w szczególności ich załogi odstępowały od członkostwa w klubach i LZS. Ta sytuacja stała się przedmiotem i przyczyną uchwały RW LZS z dnia 16 grudnia 1989 r. – zobowiązano LKS do prób podejmowania działalności gospodarczej, zwrócono również uwagę, aby rozwijający się na wsiach samorząd terytorialny stawiał sprawy wychowania fizycznego na naczelnym miejscu w programie swej działalności. Władze wojewódzkie podjęły działalność gospodarczą już w 1988 r. Polegała ona na prowadzeniu robót o charakterze remontowo-budowlanym, jednak zakres tych prac był niewielki i nie przynosił zakładanych dochodów, natomiast ograniczył czas potrzebny na kontakty z LZS³⁶⁴.

Zarząd Oddziału WSZS w latach 1980-1987 w zakresie działalności statutowej był dotowany z Urzędu Wojewódzkiego przez Wydział Kultury Fizycznej Sportu i Turystyki. Na działalność związaną z organizacją imprez, zawodów, obozów otrzymywano wsparcie z Kuratorium Oświaty i Wychowania³⁶⁵. Od roku 1988

³⁶¹ Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1984-1987, Kielce 1988, s. 30.

³⁶² AUF, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/18 t. II, Wojewódzkie Zrzeszenie Ludowe Zespoły Sportowe w Kielcach - lata 1988-1995, b.pag.

³⁶³ Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1988-1990, Kielce 1991, s. 21.

³⁶⁴ M. Szczygieł, *Przyczynek do dziejów Ludowych Zespołów Sportowych na Kielecczyźnie w latach 1946-2000*, praca magisterska, AWF Katowice 2002, s.73.

³⁶⁵ Składnica Akt Szkolnego Związku Sportowego w Kielcach, Materiały sprawozdawcze SZS 1981-1984, Kielce 1984, s. 30-32; Materiały sprawozdawcze SZS 1985-1988, Kielce 1984, s. 20-22.

gospodarka finansowa SZS uległa diametralnej przebudowie. Były to dotacje z Urzędu Wojewódzkiego z wieloma limitami wykorzystania środków na różne cele – osobowy fundusz płac, bezosobowy fundusz płac, fundusz nagród i inne³⁶⁶.

Działalność Wojewódzkiego TKKF początkowo finansowana była wyłącznie z dotacji WFRKFiS. Natomiast źródłami dochodów jednostek podstawowych – ognisk były składki członkowskie, wpływy z wypożyczonego sprzętu sportowego, dochody ze stałych sekcji ćwiczących, dofinansowywanie z Wojewódzkiego TKKF, dotacje macierzystych zakładów pracy. Członkowie ognisk opłacali składki członkowskie, których wysokość do 1982 r. wynosiła 24 zł w skali roku, a od 1 stycznia 1983 r. – 50 zł. Uchwalona nowa wysokość stawki była stawką minimalną – niektóre koła podjęły wewnętrzne uchwały o zwiększeniu składek członkowskich do 120 zł w skali roku. Na finansowanie działalności programowo-szkoleniowej ogniska statutowe dofinansowywane były przez Wojewódzkie TKKF w kwocie średnio 50 000 zł w skali roku³⁶⁷. Według danych z 1980 r. TKKF przeznaczał rocznie na organizację masowych imprez sportowych kwotę 200 000 zł³⁶⁸. Zarząd Wojewódzki TKKF za lata 1981-1984 uzyskał przychód 15 492 000 zł, natomiast wydatki wyniosły 14 900 000 zł. Ze środków otrzymanych z WFRKFiT przekazano do ognisk 9 057 000 zł, w tym w formie dotacji 5 657 000 zł, a w sprzęcie – 3 400 000 zł. Ogniska na działalność statutową dysponowały kwotą z dochodów w wysokości 18 332 000 zł, z czego wydano ogółem 17 463 000 zł. Ponadto ogniska posiadały także na stanie przedmioty nietrawne na sumę 9 231 000 zł³⁶⁹. Od 1990 r. TKKF otrzymywał środki finansowe z Wydziału Spraw Obywatelskich UW na realizację zadań zleconych. W latach 1990-1993, TKKF otrzymał łącznie 250 000 000 zł, ponadto Towarzystwo wypracowało własne środki. W 1990 r. dochód TKKF wyniósł 148 516 zł, w 1991 – 105 666 zł, w 1992 – 67 110 zł, w 1993 r. – 80 338 zł. Dochody własne i dotacje z budżetu na zadania zlecone nie pozwalały na pokrycie wszystkich wydatków związanych z realizacją imprez, utrzymaniem obiektów, szkoleniem i kursami doszkalającymi, których koszt musieli pokrywać sami uczestnicy³⁷⁰.

³⁶⁶ Składnica Akt SZS w Kielcach, Materiały sprawozdawcze SZS 1989-1992, Kielce 1992, s. 25;

³⁶⁷ AUW W Kielcach, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/15, Wojewódzkie Towarzystwo Krzewienia Kultury Fizycznej w Kielcach – lata 1983-1994, s. 1-2.

³⁶⁸ APK, Biuro Wojewódzkiej Rady Narodowej w Kielcach, sygn. 1164/487, Protokoły z posiedzeń Komisji Zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN nr 1-8/80, s. 485.

³⁶⁹ Sprawozdanie na IX Wojewódzki Zjazd Delegatów TKKF za lata 1981-1984, Kielce 1985, s. 13.

³⁷⁰ Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego TKKF w Kielcach za lata 1990-1994, s. 12.

Działalność Wojewódzkiego Zrzeszenia Sportowego Spółdzielczości Pracy (dalej: WZSSP) Start w Kielcach była finansowana z dotacji Rady Głównej Zrzeszenia Sportowego Start, Regionalnego Związku Spółdzielni Inwalidów, Spółdzielni Niewidomych i odpisów z podziału czystej nadwyżki spółdzielni pracy. Łączna dotacja wynosiła w: 1979 r. – 1 252 000 zł, w 1980 r. – 1 715 000 zł, w 1981 r. – 1 844 000 zł, w 1982 r. – 1 292 000 zł. Wysokość dotacji była zróżnicowana i wskazywała raczej tendencje malejące, zwłaszcza, jeśli chodzi o środki przyznawane przez Radę Główną Zrzeszenia, która w 1981 r. przekazała sumę 968 000 zł, a w 1982 r. zaledwie 215 000 zł. Budżet uzupełniały dochody z imprez masowych i sportu inwalidów, które były pozycjami dowolnymi przeznaczonymi na realizację konkretnych poczynań w ramach zatwierdzonych porozumień oraz składek członkowskich. Dochody te były coraz wyższe – w 1979 r. wynosiły 868 000 zł, a w 1982 r. – 2 686 000 zł. Koszty z prowadzenia działalności w 1979 r. wyniosły 2 180 000 zł, a w 1981 r. 2 776 000 zł. W 1982 r. koszty wyniosły 4 355 000 zł, w tym na dofinansowanie sportu kwalifikowanego poprzez akcje zlecone, tj. obozy, zgrupowania wydano 199 000 zł, na finansowanie sportu masowego i turystyki w pionie spółdzielczości pracy wydano 889 000 zł, na finansowanie sportu inwalidów wydano 857 000 zł, na prowadzenie akcji zleconych związanych z prowadzeniem wycieczek turystyczno-krajoznawczych dla spółdzielców wydano 1 569 000 zł oraz na koszty administracji, organizacji i propagandy przeznaczono łącznie 841 000 zł³⁷¹. Zrzeszenie Sportowe Spółdzielczości Pracy (dalej: ZSSP) Start przeznaczało dość duże sumy na organizację sportu masowego. W 1980 r., na sport masowy w spółdzielczości pracy przekazano 1 035 000 zł, w spółdzielczości inwalidzkiej – 1 198 000 zł i dla niewidomych – 109 000 zł. Ogółem wydano 2 342 000 zł³⁷². Sport niepełnosprawnych od 1990 r. został objęty dotacjami z UW. Przyznawane środki, choć niewystarczające, to jednak pozwoliły utrzymywać sport na dość wysokim poziomie³⁷³.

Nakłady na sport w poszczególnych miastach i gminach województwa kieleckiego były bardzo zróżnicowane. Przykładowo w gminie Miechów w 1977 r. na sport szkolny zaplanowano 35 000 zł, z czego wykonano 33 000 zł. Oprócz tego, pod koniec roku uzyskano dodatkową dotację z WZ SZS w Kielcach w wysokości 27 000 zł na zakup sprzętu sportowego w szkołach, które prowadzą SKS. Kwota ta została podzielona

³⁷¹ AUW W Kielcach, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/14, Zrzeszenie Sportu i Rehabilitacji Start w Kielcach-lata 1983-1994, s. 28.

³⁷² APK, Biuro Wojewódzkiej Rady Narodowej w Kielcach, sygn. 1164/487, Protokoły z posiedzeń Komisji Zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN nr 1-8/80, s. 488.

³⁷³ Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Zrzeszenia Sportowego Start w Kielcach za lata 1988-1993, s. 2.

i wydana w całości. Na organizację sportów zimowych łącznie z wykonaniem lodowisk PZU Inspektorat w Miechowie przyznał dotację w wysokości 10 000 zł. Na działalność w zakresie sportu szkolnego w 1978 r. budżet w Inspektoracie Oświaty i Wychowania wyniósł 35 000 zł. Doceniając wagę rozwoju sportu wśród społeczeństwa MiG Miechów, uchwałą nr XIII/51/77 został powołany Fundusz Rozwoju Sportu i Rekreacji, który tworzyły poszczególne instytucje i zakłady pracy z terenu MiG Miechów wpłacając odpowiednio wyliczone im sumy, na konto funduszu. Fundusz ten był przeznaczony w całości na dotacje dla organizacji sportowych – KS Pogoń – 250 000 zł oraz kół LZS – 50 000 zł. Środki były przeznaczane przez te organizacje na bieżącą działalność sportową. Natomiast ze środków budżetowych – zgodnie z zarządzeniem Wojewody Kieleckiego – nie wolno było przyznawać dotacji dla organizacji sportowych. Środki z budżetu mogły być przeznaczone zgodnie z obowiązującymi wówczas przepisami finansowymi – na zakup sprzętu sportowego, zwroty kosztów przejazdu zawodników na zawody sportowe, zakup dyplomów, drobnych nagród. W 1977 r. na ogólny plan 183 000 zł z budżetu wykonano 114 000 zł. Niewykonanie planu było spowodowane właśnie zakazem przyznawania dotacji organizacjom sportowym³⁷⁴. W 1980 r. w gminie Chęciny wydatki na kulturę fizyczną i sport z funduszu gminnego wyniosły ogółem 162 443 zł, w tym na działalność KS Piast Chęciny – 142 958 zł, KS Świt Wolica – 19 485 zł. Z budżetu ogółem wydatkowano kwotę 49 564,10 zł, w tym na KS Znicz Podzamcze – 32 509,10 zł, na LZS (organizacja imprez okolicznościowych) – 11 460 zł, na KS Piast Chęciny – 5 595 zł. W 1981 r. na kulturę fizyczną i sport z budżetu przypadła kwota 60 000 zł oraz z funduszu gminnego – 150 000 zł³⁷⁵. W MiG Skalbmierz, z zaplanowanych 40 000 zł na kulturę fizyczną i sport w 1984 r. wykorzystano 36 000 zł. Były to wydatki na nagrody w rozgrywkach piłkarskich, zakup stołów do tenisa stołowego. Dodatkowo uchwalono także 100 000 zł z nadwyżki budżetowej na remont budynku na stadionie³⁷⁶.

2.2. W okresie III Rzeczypospolitej (1990-1998)

W 1990 r. budżet kultury fizycznej ustalono na 7 168 000 000 zł. Prezydium WRN nie uwzględniło wniosków komisji kultury i kultury fizycznej o przyznanie

³⁷⁴ APK, Komitet Miejsko-Gminny Polska Zjednoczona Partia Robotnicza Miechów, sygn. 902/10, Protokoły plenarnych posiedzeń KM-G z załącznikami, s. 19.

³⁷⁵ APK, Gromadzka Rada Narodowa w Chęcinach, sygn. 1203/33, Protokoły posiedzeń Miejskiego Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki 1979-1981, s. 21-22, 28.

³⁷⁶ APK, Urząd Miasta i Gminy w Skalbmierzu, sygn. 2663/55, Kierunki i programy rozwoju kultury fizycznej 1985-1987, s. 16.

dodatkowych funduszy na remonty i dokończenie inwestycji. WFS otrzymała 2 700 000 000 zł (w tym także na zadania zlecone dla klubów, a nie na dotacje), RW LZS przyznano 500 000 000 zł, SZS otrzymał 743 000 000 zł, AZS – 80 000 000 zł, TKKF – 46 000 000 zł, WOPR – 21 000 000 zł, Okręgowy Związek Żeglarstwa (dalej: OZŻ) – 5 000 000 zł, Okręgowy Związek Szachowy (dalej: OZSzach.) – 10 000 000 zł, a OZKoł. – 5 000 000 zł. Były to zbyt małe kwoty, aby sfinansować wszystkie zaplanowane działania. Zarezerwowano także kwotę 800 000 000 zł na dofinansowanie stypendiów. Jednostki kultury fizycznej w urzędach terenowych otrzymały łącznie 1 410 000 000 zł (w tym też ośrodki sportu i rekreacji), MOSiR w Kielcach – 300 000 000 zł, a 120 000 000 zł przekazano do Kuratorium Oświaty, jako dofinansowanie zajęć wychowania fizycznego i sportu w szkołach ponadpodstawowych. Zaledwie 100 000 000 zł zaplanowano na konieczne remonty. Po raz pierwszy przyznano także niewielką dotację – 35 000 000 zł dla Startu na utrzymanie zajęć rehabilitacyjnych i sportu wśród inwalidów³⁷⁷. W 1990 r. zarząd WFS w Kielcach, po analizie potrzeb i spotkaniu z prezesami okręgowych związków dokonał podziału środków finansowych. Kielecka WFS miała do podziału ponad 2 000 000 000 zł. 600 000 000 zł pozostawiono w rezerwie, a dokonano podziału 1 400 000 000 zł, z czego 73% przeznaczono na sport młodzieżowy, a 27% na seniorski. Dotacje otrzymały 22 kluby sportowe. Najwięcej środków przeznaczono dla Korony Kielce, Błękitnych-Budowlanych z Kielc. Środki otrzymały także następujące kluby: Star Starachowice, kielecka Tęcza, Granat Skarżysko, a także KSZO Ostrowiec, Stella Kielce, Świt Starachowice, Żak Kielce i Neptun Końskie. Pozostałym klubom przyznano od kilku do kilkudziesięciu milionów zł. Okręgowe związki sportowe do swej dyspozycji otrzymały 215 000 000 zł, prawie ćwierć miliona przeznaczono na organizację zgrupowań kadry młodzieżowej, 100 000 000 zł na zakup sprzętu sportowego³⁷⁸. KOZPN zgodnie z założeniami statutowymi do finansowania działalności od 1990 r. pozyskiwał środki ze składek członkowskich i opłat związanych z udziałem klubów w rozgrywkach, wpływów z zawodów i imprez, z dotacji, subwencji i darowizn władz państwowych, administracyjnych, samorządowych oraz instytucji, dochody z transferów³⁷⁹.

³⁷⁷ „Słowo Ludu”, 1990, nr 1599, s. 7.

³⁷⁸ „Echo Dnia”, 1990, nr 98, s. 8.

³⁷⁹ „Echo Dnia”, 1990, nr 166, s. 8.

W 1991 r. powstała Okręgowa Rada Związków Sportowych (dalej: ORZS)³⁸⁰. Majątek ze zlikwidowanej WFS oraz około 150 000 000 zł zostało przekazane nowo utworzonej ORZS na tzw. początkowy okres funkcjonowania związków³⁸¹. W latach 1991-1994 związki sportowe otrzymały ponad 954 400 000 zł dotacji na realizację zadań zleconych z ORZS. W poszczególnych latach wielkość dotacji przedstawiała się następująco: 1991 r. – 232 400 000 zł, 1992 r. – 202 500 000 zł, 1993 r. – 213 000 000 zł, 1994 r. – 306 500 000 zł³⁸². Przykładowo na działalność OZJudo przeznaczono w 1993 r. 60 000 000zł. Nie pokryły one wszystkich potrzeb poszczególnych sekcji³⁸³. Środki budżetowe będące w posiadaniu Kieleckiego Okręgowego Związku Piłki Siatkowej i Koszykówki (dalej: KOZPSiK) w latach 1991-1994 stanowiły jedynie formę wsparcia klubów na określone zadania zlecone w sporcie młodzieżowym. Były one niewystarczające w stosunku do potrzeb. Kluby musiały więc szukać wsparcia w samorządach lokalnych i wśród sponsorów, a także prowadzić działalność gospodarczą. Powołano fundacje: Na Rzecz Rozwoju Koszykówki w Starachowicach i Basket w Kielcach. Finansowały one koszykarskie działania w Starze Starachowice i Mitexie Kielce³⁸⁴.

Tabela 5. Dochody i wydatki KOZPSiK w latach 1991-1994.

Rok	Dochody			Dotacje dla klubów		Wydatki biura
	Z budżetu	własne	ogółem	koszykówka	siatkówka	
1991	90 000 000	1 014 000	91 014 000	36 000 000	50 000 000	5 014 000
1992	76 000 000	1 067 000	77 067 000	34 000 000	37 000 000	6 067 000
1993	90 000 000	7 918 000	97 918 000	53 000 000	38 000 000	6 918 000
1994	125 000 000	28 635 000	153 635 000	70 000 000	75 000 000	8 635 000

Źródło: Archiwum Urzędu Wojewódzkiego w Kielcach. Opracowano na podstawie: UWK, Wydział Kultury, Sportu i Turystyki, sygn. 5/38, Kielecki Okręgowy Związek Piłki Siatkowej i Koszykówki w Kielcach 1990-1995, s. 37.

³⁸⁰ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 200-201.

³⁸¹ „Echo Dnia”, 1990, nr 248, s. 24.

³⁸² „Echo Dnia”, 1995, nr 118, s. 15.

³⁸³ „Echo Dnia”, 1994, nr 8, s. 16.

³⁸⁴ UWK, Wydział Kultury, Sportu i Turystyki, sygn. 5/38, Kielecki Okręgowy Związek Piłki Siatkowej i Koszykówki w Kielcach 1990-1995, s. 47-48.

Od połowy 1990 r. zmieniono profil działania Zrzeszenia LZS na handlowy, co przyczyniło się do wzrostu obrotów – na zakończenie 1990 r. odnotowano zysk w wysokości 80 000 000 zł. Uzyskane środki finansowe przekazano na działalność statutową. Ponadto, 31 stycznia 1990 r. zlikwidowano Rady Rejonowe, gdyż utrzymanie tych jednostek przekraczało możliwości finansowe Zrzeszenia LZS. Zaoszczędzone w ten sposób środki wykorzystano na pomoc dla podstawowych ogniw³⁸⁵. Działania te zahamowały gwałtowny spadek liczebny poszczególnych LZS³⁸⁶. Po roku 1990 działalność Zrzeszenia LZS prowadzona była w oparciu o środki finansowe przeznaczone na realizację zadań zleconych. Miało to na celu wspomaganie klubów w zakresie zakupu sprzętu i modernizacji obiektów sportowych, jednak otrzymywane środki były niewystarczające, aby rozwijać sport wiejski³⁸⁷. Sporej grupie członków LZS nie zapewniono podstawowych warunków do zaspokajania swoich potrzeb w zakresie aktywności ruchowej. W latach 1996-1998 działalność Zrzeszenia LZS prowadzona była w oparciu o środki finansowe przeznaczone na realizację zadań zleconych. Były to środki wojewody kieleckiego i przedstawiały się następująco: 1996 r. – 120 000 zł, 1997 – 130 000 zł, 1998 – 165 000 zł. Środki te były w pełni wykorzystywane. W tych latach, wsparcia finansowego udzieliła także RG Zrzeszenia LZS – przeznaczono je na działalność sportowo-turystyczną w szkołach rolniczych. Były to środki przeznaczone na prowadzenie zajęć pozalekcyjnych, udział w imprezach i zakup sprzętu sportowego. Pomocą zostały objęte wszystkie szkoły rolnicze w województwie kieleckim³⁸⁸. Także, w latach 1996-1998 Rada Główna LZS udzieliła wsparcia finansowego klubom w ramach tzw. Sportowych Wakacji. Pomoc finansową otrzymały: KS Stella Kielce, LKS Znicz Podzamcze, KS Progress-Łysogóry Kielce, Wolicki Ludowy Klub Sportowy Świt Wolica, LKS Skała Tumlin, LKS Astra Piekoszków, LKS Zryw Łopuszno, LKS Stal Kunów, LZS Kordian Bliżyn, Wojewódzki Ludowy Klub Sportowy (dalej: WLKS Kielce) – sekcja lekkiej atletyki i tenisa stołowego. W 1997 i 1998 r. KS Stella Kielce oraz LKS Znicz Podzamcze otrzymały także środki finansowe na tzw. internaty sportowe³⁸⁹.

³⁸⁵ M. Szczygieł, *op. cit.*, s.73.

³⁸⁶ Składnica Akt Zrzeszenia LZS w Kielcach, Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Zrzeszenia LZS za lata 1988-1990, s.8.

³⁸⁷ M. Szczygieł, *op. cit.*, s.81-82.

³⁸⁸ Składnica Akt Zrzeszenia LZS w Kielcach, Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Zrzeszenia LZS za lata 1996-1999, Kielce, s.12.

³⁸⁹ M. Szczygieł, *op. cit.*, s.75.

WSZS od 1990 r. otrzymywał jedynie środki finansowe na określone cele, tj. na realizację zawodów w zakresie kalendarza imprez, udział w zawodach ogólnopolskich i uzupełnienie sprzętowe MKS, organizację wypoczynku dzieci i młodzieży w czasie ferii i wakacji. Nie otrzymywano środków na utrzymanie biura, pracowników, kadry szkoleniowej. Środki na te cele były wypracowywane przez organizację. Mimo znacznego zmniejszenia kwot przyznawanych SZS, wszystkie planowane działania zostały zrealizowane. Priorytetem była realizacja imprez masowych. Planowo ograniczono działalność w zakresie sportu wyczynowego. Skoncentrowano wydatki na dyscyplinach indywidualnych – judo, lekkoatletyka, szachy, rezygnując w pewnym stopniu z gier sportowych³⁹⁰. Biuro zarządu Wojewódzkiego SZS podejmowało się także organizacji imprez centralnych, które przynosiły korzyści finansowe³⁹¹. Wraz z kolejnymi zmianami zachodzącymi na szczeblu administracyjnym i organizacyjnym, możliwości pozyskiwania środków finansowych przez WSZS były coraz mniejsze. SZS przestał otrzymywać środki finansowe na organizację imprez sportowo-rekreacyjnych w ferie zimowe i wakacje oraz na dofinansowanie obozów dochodzących. Z Kuratorium Oświaty otrzymywano środki na obozy wyjazdowe, z których korzystały MKS i UKS wyróżniające się w organizowaniu działalności sportowej. Od 1992 r. nie otrzymywano dotacji na działalność sportową. Otrzymywano jedynie środki finansowe, wynegocjowane u zleceniodawców na podstawie preliminarzy szczegółowych³⁹². Decyzją zarządu WSZS od dnia 1 września 1996 r. pobierano od uczestników imprez opłatę startową w następującej wysokości:

- 1 zł od uczestnika w zawodach indywidualnych,
- 10 zł od zespołu w grach małych – do 10 osób,
- 20 zł od zespołu w grach większych – do 14 osób,
- 30 zł od zespołu – zawody LA i piłki nożnej,
- Turniej Gier i Zabaw – bez opłaty startowej.

Pobieranie opłaty stało się konieczne ze względu na brak odpowiednich środków finansowych na zorganizowanie zadań zaplanowanych. Wojewódzki Kalendarz Imprez sportowych Młodzieży Szkolnej szczegółowo określał zasady, terminy i sposoby dokonywania opłat startowych przez uczestników poszczególnych zawodów³⁹³.

³⁹⁰ Składnica Akt SZS w Kielcach, Materiały sprawozdawcze SZS 1989-1992, Kielce 1992, s. 25.

³⁹¹ Tamże, s.27.

³⁹² Składnica Akt SZS w Kielcach, Sprawozdanie SZS za lata 1993-1999, Kielce 1999, s. 30-34;

³⁹³ AUW w Kielcach, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/31, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej, b. pag.

Tabela 6. Wysokość budżetu WSZS w Kielcach w latach 1990-1998 (w złotych).

1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
188 000	3 454 000	1 940 000	186 900	356 300	864 000	350 800	419 750	402 800

Źródło: Składnica Akt Szkolnego Związku Sportowego w Kielcach. Opracowano na podstawie: Materiały sprawozdawcze SZS 1989-1992, Kielce 1992, s.25-27; Sprawozdanie SZS za lata 1993-1999, Kielce 1999, s. 30-34.

Od 1990 r. działalność finansowa Wojewódzkiego TKKF opierała się na środkach finansowych pochodzących z: odpłatności za udział w stałych zespołach ćwiczebnych, opłat za uczestnictwo w imprezach sportowo-rekreacyjnych, wypożyczalni sprzętu sportowo-turystycznego, składek członkowskich, środków UW na zadania zlecone, dotacji i subwencji samorządów miast i gmin, samorządów pracowniczych, Związków Zawodowych, Totalizatora Sportowego i innych podmiotów gospodarczych³⁹⁴. W latach 1990-1994, TKKF otrzymał z Wydziału Spraw Obywatelskich UW w Kielcach na realizację zadań zleconych kwotę łączną 250 000 000 zł. Dochody własne TKKF i dotacje z budżetu na zadania zlecone nie pozwalały na pokrycie wszystkich wydatków związanych z realizacją imprez, utrzymaniem obiektów, szkoleniem, kursami, których koszt był całkowicie pokrywany przez uczestników. Zmniejszono także koszty administracyjno-gospodarcze poprzez likwidację zatrudnienia w WTKKF. W 1990 r. budżet TKKF, a więc dochody własne i środki finansowe na zadania zlecone wyniosły 148 515 000 zł, w 1991 r. – 105 666 000 zł, w 1992 r. – 67 110 000 zł, w 1993 r. – 80 338 000 zł³⁹⁵.

Działalność WZSSP Start w Kielcach z uwagi na pogarszające się warunki bytowe wewnątrz spółdzielczości inwalidów, likwidację Regionalnego Związku Spółdzielni Inwalidów, okrojenie funduszy na rehabilitację, a tym samym na sport, zmniejszenie etatowych działów rehabilitacji w spółdzielniach spowodowało, że zainteresowanie sprawami sportu zmalało do minimum. Stało się to również przyczyną niewykorzystania otrzymanych z UW środków finansowych przeznaczonych na działalność sportową i rekreacyjną wśród inwalidów. Na otrzymanych 30 000 000 zł

³⁹⁴ AUW w Kielcach, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/15, Wojewódzkie Towarzystwo Krzewienia Kultury Fizycznej w Kielcach – lata 1983-1994, s. 116-117.

³⁹⁵ AUW w Kielcach, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/15, Wojewódzkie Towarzystwo Krzewienia Kultury Fizycznej w Kielcach – lata 1983-1994, s. 117.

w 1990 r., wykorzystano ok. 20 000 000 zł³⁹⁶. Działacze Startu podejmowali liczne inicjatywy, które miały na celu poprawę kondycji finansowej Zrzeszenia, m.in. giełdy sprzętu zimowego, punkt montażu wiązań narciarskich, usługi kserograficzne. Mimo licznych inicjatyw prowadzona działalność gospodarcza nie przynosiła zadowalających wyników. W 1990 r. budżet WZSSP Start wyniósł 627 960 000 zł, na co złożyły się: szkolenia – 420 923 000 zł, zawody – 1 361 000 zł, składki członkowskie – 3 444 000 zł, działalność gospodarcza – 46 439 000 zł, zyski nadzwyczajne – 10 108 000 zł, dochody zewnętrzne – 29 575 000 zł i fundusze własne w wysokości 5 693 000 zł³⁹⁷. W 1993 r. działalność biura zamknęła się bardzo niewielkim zyskiem, który wyniósł 70 000 zł. Koszty utrzymania biura w 1993 r. wyniosły 220 000 000 zł (płace pracowników, czynsz, opał, energia, telefony, składki). W grudniu 1993 r. uruchomiono 2 stanowiska dla osób z ograniczoną sprawnością i pozyskano kwotę 233 044 000 zł na wyposażenie tych stanowisk – zakupiono komputery wraz z drukarkami, nowoczesną maszynę do pisania, kserokopiarkę, nowoczesną centralę telefoniczną³⁹⁸.

W roku 1995, w budżecie miasta Kielce przeznaczono na potrzeby sportu 7 000 000 000 zł (0,8% budżetu)³⁹⁹. W 1997 r. UW przyznał OZJudo 22 000 zł i dodatkowe środki finansowe dla potrzeb wojewódzkiej kadry młodzików. Związek podzielił środki w ten sposób, że wszystkie 3 kluby prowadzące sekcje judo – Żak Kielce, Błękitni Kielce i Ostrovia Ostrowiec Św. – otrzymały jednakową podstawę w wysokości 10% całej sumy. Reszta środków po odliczeniu kwoty na działalność wspólną (szkolenia, sprawy sędziowskie) została rozdzielona poszczególnym klubom według listy rankingowej, na której się one znalazły. Najwięcej przypadło w udziale Ostrovii, potem sekcji Żaka i Błękitnym⁴⁰⁰.

3. Infrastruktura sportowa

Problemy z infrastrukturą sportową towarzyszyły wielu organizacjom sportowym na Kielecczyźnie od początku ich istnienia. Rozwój sportu w dużym stopniu był uzależniony od liczby i jakości posiadanych obiektów. Istotna była sprawa współpracy szkół z LZS, gdyż niewiele kół dysponowało własnymi obiektami sportowymi. Po 1975 r.

³⁹⁶ A UW w Kielcach, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/14, Zrzeszenie Sportu i Rehabilitacji Start w Kielcach – lata 1983-1994, s. 138.

³⁹⁷ A UW w Kielcach, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/14, Zrzeszenie Sportu i Rehabilitacji Start w Kielcach – lata 1983-1994, s. 138.

³⁹⁸ A UW w Kielcach, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/14, Zrzeszenie Sportu i Rehabilitacji Start w Kielcach – lata 1983-1994, s. 185-186.

³⁹⁹ „Echo Dnia”, 1994, 251, s. 24.

⁴⁰⁰ „Echo Dnia”, 1997, nr 51, s. 15.

około 90% kół LZS korzystało z urządzeń szkolnych. Swoje boiska i sale udostępniały m.in. szkoły w Bodzentynie i Wzdole Rządowym⁴⁰¹.

W drugiej połowie lat 70-tych XX w., liczba urządzeń sportowych na terenie woj. kieleckiego utrzymywała się na stałym poziomie. Do 1979 r. wzbogacono się tylko o kilka boisk i sal gimnastyczno-sportowych⁴⁰².

Tabela 7. Stan urządzeń sportowych w województwie kieleckim w latach 1975-1979.

Urządzenia sportowe	1975	1978	1979
Stadiony	16	17	17
Boiska:			
- sportowe z widownią do 3 tys. miejsc	37	37	38
- do gry w siatkówkę	148	149	151
- do gry w koszykówkę	43	44	46
- do gry w tenisa	22	24	25
- do dużych gier ⁴⁰³	47	48	48
Hale sportowe	1	1	1
Sale:			
- gimnastyczne ogółem (do 21x10,5m)	173	173	173
- gimnastyczno-sportowe (od 21x10,5m do 36x18m)	19	29	29
w tym szkolne	14	23	23
Lodowiska szkolne	19	19	19
Lodowiska sztuczne	-	-	-
Kąpieliska	17	17	17
Pływalnie:			
- sztuczne otwarte	14	14	14
- kryte	3	3	3
Przystanie	11	11	11
Trasy narciarskie ogółem, w tym:	9	9	9
- do biegów	6	6	6

⁴⁰¹ A. Jachimczyk, *Ludowe Zespoły Sportowe na Kielecczyźnie w latach 1946-1992. Szkic do portretu*, praca magisterska, WSP Kielce 1994, s.97.

⁴⁰² G. Pakaszewski, *Historia Klubu Sportowego Handlowców i Spółdzielców Tęcza Kielce, ze szczególnym uwzględnieniem sekcji akrobatyki sportowej 1945-1995* (praca magisterska), AWF Katowice 1998, s. 9.

⁴⁰³ Boiska do piłki nożnej, łącznie z boiskami stanowiącymi elementy urządzeń należących do stadionów oraz boisk sportowych z widownią do 3000 miejsc. Bez boisk szkolnych.

- zjazdowe	3	3	3
Skocznie narciarskie	3	3	3

Opracowano na podstawie: G. Pakaszewski, *Historia Klubu Sportowego Handlowców i Spółdzielców Tęcza Kielce, ze szczególnym uwzględnieniem sekcji akrobatyki sportowej 1945-1995* (praca magisterska), AWF Katowice 1998, s. 9.

W 1976 r. na terenie miasta i gminy Kazimierza Wielka przy 3 szkołach ponadpodstawowych, 9 szkołach ośmioklasowych i 6 szkołach niżej zorganizowanych funkcjonowało ogółem: 5 sal gimnastycznych, 2 sale zastępcze, 6 skoczni uniwersalnych, 9 bieżni odcinkowych, 8 boisk do gier małych, 2 boiska do gier dużych. Ponadto w Kazimierzy Wielkiej istniało pełnowymiarowe boisko piłkarskie oraz bieżnia okólna. Bazę tę uzupełniało 8 boisk do piłki siatkowej położone na wsiach. Ogólna liczba urządzeń sportowych w środowisku wiejskim była niewystarczająca⁴⁰⁴. Podobnie sytuacja wyglądała na terenie miasta i gminy Pińczów, gdzie znajdowało się 13 boisk, w tym 7 w mieście oraz 7 sal gimnastycznych (4 w mieście)⁴⁰⁵. W tym samym roku, Chmielnik otrzymał 800 000 zł z WFS na uporządkowanie boiska sportowego wraz z pawilonem znajdującego się przy LO – na ogrodzenie go, utworzenie dodatkowych boisk. W trosce o rozwój sportu, spiętrzone także rzekę Milawkę i utworzono 2 ha² jezioro. Kosztowało to ponad 1 000 000 zł. Wybudowano także natryski, sanitariaty, szatnie, parking, pole namiotowe⁴⁰⁶.

W 1977 r. na terenie miasta i gminy Miechów baza sportowa przedstawiała się następująco: wszystkie szkoły podstawowe oraz ponadpodstawowe posiadały boiska do małych gier, nie wszystkie jednak nadawały się do prowadzenia zespołowych gier sportowych. Tylko SP w Falniowie posiadała odpowiednie boisko do piłki nożnej. Szkoły z terenu miasta i gminy Miechów posiadały 3 sale w mieście i 1 sale na wsi, w SP w Jaksicach. Sale gimnastyczne przy SP nr 1 i 2 w Miechowie wykorzystywana była przez 12 godzin dziennie. Zajęcia na sali realizowały dzieci z klas starszych V-VIII SP, natomiast klasy I-IV odbywały zajęcia dydaktyczne na korytarzach. Z sali gimnastycznej przy LO korzystała młodzież LO, Studium Medycznego, a w godzinach popołudniowych prowadzono zajęcia SKS. Na sali gimnastycznej przy ZS Mechanicznych odbywały się zajęcia z młodzieżą z tej szkoły a także w godzinach wieczornych – zajęcia z młodzieżą należącą do KS Pogoń. Problemem była natomiast opłata wprowadzona przez dyrekcję –

⁴⁰⁴ APK, UMiG w Kazimierzy Wielkiej, sygn. 2590/160, Programy rozwoju kultury, kultury fizycznej i turystyki na lata 1976-1980 i 1986-1990 oraz ich realizacja, s. 16.

⁴⁰⁵ APK, UMiG w Pińczowie, sygn. 2667/239, Działalność Kolegium Kultury Fizycznej i Turystyki, s. 18.

⁴⁰⁶ „Echo Dnia”, 1976, nr 225, s. 8.

za zajęcia na sali żądano 150 zł za godzinę. Sala gimnastyczna w Jaksicach ze względu na małą liczbę uczniów bez problemów organizowała zajęcia wf oraz zajęcia SKS. W okresie zimowym, w godzinach popołudniowych sala była także wykorzystywana częściowo przez miejscowy LZS⁴⁰⁷. W tym samym roku, na terenie gminy Zagnańsk, do dyspozycji klubów sportowych i SZS do prowadzenia treningów i rozgrywek były: 3 boiska do piłki nożnej, 2 sale gimnastyczne, 2 boiska do piłki ręcznej, 5 boisk o nawierzchni klepiskowej, 1 skocznia narciarska, 1 narciarska trasa biegowa, 1 strzelnica sportowa, 1 strzelnica do rzutków. Stan techniczny niektórych obiektów nie był najlepszy. Boiska do piłki nożnej w Tumlinie i Samsonowie nie odpowiadały wymogom ze względu na zbyt małą powierzchnię i podmokły teren, boisko do piłki nożnej w Zagnańsku miało niewłaściwą, piaszczystą nawierzchnię, sala gimnastyczna w Technikum Leśnym była zbyt mała, przystosowana jedynie do uprawiania gimnastyki i to w grupach nie większych niż 20 osób⁴⁰⁸.

26 czerwca 1977 r. w Miedzianej Górze koło Kielc odbyło się otwarcie pierwszego w Polsce wyścigowego toru samochodowego, który powstał dzięki inicjatywie działaczy Automobilklubu Kieleckiego i czynom społecznym. Tor miał 3 km długości, był trudny technicznie ze względu na kilka ostrych wiraży⁴⁰⁹. 27 września 1978 r. oddano do eksploatacji tzw. małą pętlę toru Kielce, co przedłużyło okrążenie do 4160 m⁴¹⁰. W 1984 r. rozpoczęto budowę wielofunkcyjnych obiektów kubaturowych dla potrzeb Automobilklubu Kieleckiego. W 1986 r. rozpoczęto budowę campingu przy Automobilklubie Kieleckim oraz oddano do użytku pole namiotowe. W 1988 r. wszystkie obiekty Automobilklubu, w tym tor otrzymały wspólną nazwę „Moto-Raj”. W 1989 r. przekazano natomiast do eksploatacji budynek główny boksów serwisowych. W 1991 r. otwarto Camping⁴¹¹.

We Włoszczowie i gminie Włoszczowa pod koniec lat 70-tych XX w. baza sportowa szkół przedstawiała się następująco: 3 sale gimnastyczne z pełnowymiarowymi boiskami do siatkówki, 1 sala gimnastyczna o wymiarach 18 x 9 m, 3 sale gimnastyczne

⁴⁰⁷ APK, Komitet Miejsko-Gminny PZPR Miechów, sygn, 902/10, Protokoły plenarnych posiedzeń KM-G z załącznikami, s. 19-20.

⁴⁰⁸ APK, GRN w Zagnańsku, sygn, 1170/49, Komisja Kultury, Oświaty i Spraw Socjalnych (protokoły z posiedzeń, plany pracy, oceny) 1978-1984, s. 20-21.

⁴⁰⁹ „Echo Dnia”, 1977, nr 143, s. 8.

⁴¹⁰ „Echo Dnia”, 1978, nr 23, s. 16.

⁴¹¹ R. Mikurda, *Historia Automobilklubu Kieleckiego plaketami pisana*, Kielce 2012, s. 19.

zastępcze, 4 boiska asfaltowe przeznaczone dla małych gier, 7 boisk przyszkolnych do piłki ręcznej i siatkowej.⁴¹²

W 1978 r. na terenie miasta i gminy Kazimierza Wielka baza turystyczno-wypoczynkowa ograniczała się do Ośrodka Sportów Wodnych oraz Parku XV-lecia, w którym znajdował się kort tenisowy z trzema boiskami. Ośrodek Sportów Wodnych dysponował zaledwie 10 kajakami i 1 łodzią motorową⁴¹³. Grupa działaczy społecznych i członków Związku Socjalistycznej Młodzieży Polskiej (dalej: ZSMP) w Kazimierzy Wielkiej, w ciągu 2 miesięcy wyremontowała korty tenisowe. Wartość czynu społecznego oceniono na ponad 100 000 zł⁴¹⁴. W 1978 r. odlewnia żeliwa Stąporków przekazała budynek po byłym klubie fabrycznym w administrację zarządu Robotniczego Klubu Sportowego (dalej: RKS) Stąporków. W 1979 r. z inicjatywy zarządu klubu oraz przy szerokim poparciu miejscowego społeczeństwa, w ramach obywatelskiego czynu 35-lecia PRL przeprowadzono remont budynku wykonując m.in. umywalnię, natryski, szatnię, salę gimnastyczną, salę wykładową i inne pomieszczenia niezbędne do prawidłowego działania klubu. Wykonano także nagłośnienie boiska, renowację lodowiska, częściową renowację urządzeń lekkoatletycznych, dojazd do stadionu wraz z parkingiem oraz rozpoczęto budowę boiska treningowego. W pracach tych duży wkład wniosły załogi Odlewni Żeliw Stąporków oraz Zakładów Urządzeń Kołowych. Dodatkowo Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Gazyfikacji Bezprzewodowej wykonało zadanie dla zawodników rezerwowych, a załoga Wytwórni Urządzeń Komunalnych (dalej: WUKO) dokonała naprawy ogrodzenia zewnętrznego stadionu⁴¹⁵.

Na dzień 31 grudnia 1978 r. w posiadaniu Zrzeszenia LZS znajdowały się 3 stadiony wieloczynnościowe, 2 sale sportowe, 10 boisk do piłki nożnej, 8 boisk do piłki siatkowej, 1 boisko do piłki ręcznej, 3 boiska do koszykówki, 2 baseny oraz 2 skocznie narciarskie. Dużym sukcesem było wybudowanie hali widowiskowo-sportowej w Wolicy oraz wykonanie oświetlenia tras i skoczni narciarskich w Tumlinie⁴¹⁶.

W 1979 r. angażując znaczne nakłady inwestycyjne rad narodowych, środków specjalnych i czyny społeczne przeprowadzono roboty przy budowie ponad 40 obiektów

⁴¹² APK, KM-G Włoszczowa, sygn. 907/36, Protokoły posiedzenia Egzekutywy KM-G z załącznikami, s. 18.

⁴¹³ APK, Komitet Miejsko-Gminny PZPR Kazimierza Wielka, sygn. 900/20, Protokoły plenarnych posiedzeń KM-G z załącznikami, s. 18-19.

⁴¹⁴ „Echo Dnia”, 1978, nr 169, s. 12.

⁴¹⁵ APK, Komitet Miejsko-Gminny PZPR Stąporków, sygn. 905/67, Protokoły posiedzenia Egzekutywy KM-G z załącznikami, s. 15-16.

⁴¹⁶ Sprawozdanie Rady Wojewódzkiej Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Kielcach z działalności w latach 1975-1978, s.20.

sportowych i turystycznych. Do użytku przekazano 10 zadań, m.in.: strzelnice w Skarżysku-Kamiennej, pawilon sportowy w Działoszycach, baseny pływackie w Cedzynie, stajnię w Borkowie⁴¹⁷. Zimą 1979 r. oddano także o użytku w Kielcach sztuczne lodowisko. Obiekt był zlokalizowany na osiedlu 25-lecia PRL obok letniej pływalni WOSiR. Gospodarzem lodowiska był WOSiR. Tafla miała 52 metry długości i 19 metrów szerokości⁴¹⁸.

Baza materialna do uprawiania kultury fizycznej i sportu w środowisku wiejskim i małych miast w województwie kieleckim na początku lat 80-tych XX w. była bardzo skromna. Odczuwalny był brak ogólnodostępnych obiektów do uprawiania sportu w okresie jesienno-zimowym. Zdecydowana większość bazy sportowej były to obiekty przyszkolne, które bardzo niechętnie udostępniano przez administrację oświatową grupom pozaszkolnym. Na terenie województwa funkcjonowało: 10 stadionów z urządzeniami do lekkoatletyki, 37 boisk piłkarskich, 1 sala gimnastyczna pozaszkolna (Wolica), 119 sal gimnastycznych szkolnych, 3 pawilony LZS typu Pilawa, 7 basenów kąpielowych, 1 tor łuczniczy (Słowik), 2 obiekty do sportów zimowych – skocznie, 198 obiektów pozaszkolnych do małych gier, 3 ośrodki wodne. W budowie były stadiony i boiska piłkarskie na osiedlu Białogon i Dąbrowa w Kielcach oraz w Końskich i Łopusznie, sale gimnastyczne pozaszkolne przy KS Tęcza Kielce, FŁT Iskra Końskie, ŁKS Stella Słowik, sale przyszkolne w Kielcach, Nieklaniu, Małogoszczy, Piekoszowie i Bączkowie, pawilony Pilawa w Czarnocinie i Daleszycach oraz pawilon sportowo-hotelowy w Słowiku⁴¹⁹.

W 1982 r. na terenie całego województwa kieleckiego funkcjonowało 51 stadionów i boisk sportowych oraz 32 hale i sale sportowe⁴²⁰. Na 570 szkół w województwie kieleckim, tylko 338 szkół posiadało sale gimnastyczne (w tym zastępcze i niepełnowymiarowe), a 232 szkoły nie posiadały żadnych urządzeń wewnętrznych do prowadzenia zajęć z wychowania fizycznego i sportu. Zupełny brak boisk i urządzeń terenowych odnotowano w 44 szkołach województwa⁴²¹. Na terenie gminy Miedziana Góra istniało 5 szkół podstawowych. Nie każda szkoła w tej gminie

⁴¹⁷ APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/487, Protokoły z posiedzeń Komisji Zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN, s. 65.

⁴¹⁸ „Echo Dnia”, 1979, nr 260, s. 8.

⁴¹⁹ APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/482, Protokoły z posiedzeń Komisji Zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN, s. 383-384.

⁴²⁰ APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/484, Protokoły z posiedzeń Komisji Zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN, s. 37.

⁴²¹ APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/483, Komisja Zdrowia Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN-1982 r., s. 518.

dysponowała odpowiednimi urządzeniami służącymi do prawidłowej realizacji programu wf. Jedyne szkoła podstawowa w Tumlinie dysponowała odpowiednią bazą, na którą składała się sala gimnastyczna i boisko do gier zespołowych. Pozostałe szkoły nie posiadały sal gimnastycznych, lekcje wf odbywały się najczęściej w salach lekcyjnych i na korytarzach, a latem na boiskach przyszkolnych⁴²². W mieście i gminie Stąporków na 17 istniejących szkół tylko 2 szkoły posiadały sale gimnastyczne pełnowymiarowe, tj. Zespół Szkół Zawodowych i SP nr 2 w Stąporkowie oraz 2 niepełnowymiarowe w Lutej i Gosaniu. Pozostałe szkoły nie posiadały sal gimnastycznych, a lekcje wf odbywały się na korytarzach i w klasach. Niezadowalająco również przedstawiała się sytuacja w zakresie urządzeń sportowych na wolnym powietrzu, chociaż przy każdej szkole istniał plac do gier i zabaw. W posiadaniu wszystkich placówek były 3 boiska asfaltowe do piłki ręcznej, 4 boiska do piłki siatkowej, 2 zielone sale gimnastyczne oraz przy części obiektów znajdowały się skocznie, rzutnie i bieżnie⁴²³.

W 1982 r. baza sportowa w środowisku wiejskim w odniesieniu do obiektów pozaszkolnych liczyła: 10 stadionów sportowych z urządzeniami lekkoatletycznymi, 37 boisk piłkarskich, 1 salę gimnastyczną, 3 pawilony sportowe LZS, 1 tor łuczniczy, 7 basenów kąpielowych, 3 ośrodki wodne⁴²⁴. W 1982 r. w ponad 20 gminach nie było jakichkolwiek urządzeń sportowych, a niewielkie obiekty powstały m.in. w Kowali, Olesznie, Nagłowicach, Cedzynie, Dąbrowie, Łagowie⁴²⁵. W Skarżysku-Kamiennej nie było sali o wymiarach umożliwiających wyczynowe uprawianie siatkówki, koszykówki czy piłki ręcznej⁴²⁶. Wybudowano natomiast halę sportową w Końskich, boisko piłkarskie w Dąbrowie oraz urządzenia sportowo-rekreacyjne w ośrodku Gutwin w Ostrowcu Św.⁴²⁷

W 1984 r. na terenie miasta i gminy Busko-Zdrój funkcjonowało 20 stadionów i boisk sportowych, jedna otwarta pływalnia oraz 9 sal gimnastycznych, w tym 3 na wsi⁴²⁸. W tym samym roku na terenie miasta i gminy Chęciny istniało 5 boisk, w tym 3 o nawierzchni asfaltowej, jedno o nawierzchni kortowej oraz jedno o nawierzchni

⁴²² APK, UG w Miedzianej Górze, sygn. 1212/21, Posiedzenia, protokoły Komisji Wychowania, Oświaty, Kultury i Spraw Socjalnych 1976-1983, s. 76.

⁴²³ APK, Komitet Miejsko-Gminny PZPR Stąporków, sygn. 905/67, Protokoły posiedzenia Egzekutywy KM-G z załącznikami, s. 21.

⁴²⁴ APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/483, Komisja Zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN 1982 r., s. 354.

⁴²⁵ A. Jachimczyk, *op. cit.*, s.97-98.

⁴²⁶ APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/483, Komisja Zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN 1982 r., s. 562.

⁴²⁷ APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/484, Protokoły z posiedzeń Komisji Zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN, s. 26.

⁴²⁸ APK, UMiG w Busku-Zdroju, sygn. 2548/30, Okresowe plany pracy i sprawozdania z realizacji stanowiska ds. Kultury, Kultury Fizycznej i Turystyki 1982-1987, s. 24.

trawiastej. 4 z nich powstały nakładem pracy młodzieży, w małym stopniu dofinansowano je przez szkoły, gdyż były przy nich położone. Jedno boisko zostało sfinansowane przez Urząd Miasta i Gminy Chęciny. Przy szkołach istniały 4 sale gimnastyczne, które także wykorzystywane były przez kluby sportowe oraz młodzież pozaszkolną niezrzeszoną w klubach. Przy Zbiorczej Szkole Gminnej i Technikum Mechanicznym w Chęcinach nakładem pracy młodzieży powstały także dwa korty do tenisa ziemnego⁴²⁹.

Według stanu na zakończenie 1984 r. Kielecki Okręgowy Związek Tenisa (dalej: KOZT) posiadał 28 kortów ziemnych, 10 asfaltowych, 7 kortów w halach sportowych. Budowano 3 nowe korty ziemne w Pińczowie, 3 w Skarżysku-Kamiennej oraz 2 korty ziemne w Kielcach⁴³⁰.

W 1985 r. w Kielcach oddano do eksploatacji następujące obiekty:

- pawilon sportowo-hotelowy Łuczniczy Klub Sportowy (dalej: ŁKS) Stella Kielce-Słowik o wartości kosztorysowej 79 524 000 zł (liczba miejsc noclegowych – 80, liczba miejsc gastronomicznych – 50),
- 4 boiska tenisowe o łącznej powierzchni 3 058 m² – 2 boiska na osiedlu Bocianek (3 705 000 zł) oraz 2 boiska w ośrodku wypoczynkowym w Cedzynie (koszt 3 321 000 zł),
- halę sportową FŁT Iskra w Kielcach z hotelem i kawiarnią na kwotę kosztorysową 281 500 000 zł,
- doposażono 3 sale gimnastyczne w elektroniczne tablice świetlne do wyświetlania wyników gier sportowych,
- zmodernizowano zespół boisk do małych gier w dzielnicy Śródmieście-Wschód w Kielcach⁴³¹. Hala sportowa FŁT Iskra w Kielcach posiadała boisko do piłki ręcznej, trybuny na 1000 miejsc, salę do rozgrzewki, siłownię, gabinety odnowy, saunę, urządzenia klimatyzacyjne⁴³².

W 1985 r. w środowisku wiejskim gminy Kazimierza Wielka większość wsi sołeckich nie posiadała żadnych obiektów otwartych do prowadzenia działalności

⁴²⁹ APK, UMiG w Chęcinach, sygn. 1203/355, Programy rozwoju kultury, sportu i turystyki w latach 1984-1988, s. 14.

⁴³⁰ APK, KKS Błękitni w Kielcach, sygn. 1208/193, Sprawozdania z działalności 1971-1984, s. 56.

⁴³¹ APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/408, Materiały z posiedzeń Komisji Kultury, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN w Kielcach 1984-1986, s. 157-158.

⁴³² M. Michniak, A. Pawłowski, *Iskra – dumą Kielc*, Kielce 1999, s. 46-47.

sportowo-rekreacyjnej⁴³³. W 1986 r., bazę dla kultury fizycznej na terenie miasta i gminy Kazimierza Wielka stanowił stadion sportowy MLKS Sparta z boiskami do piłki nożnej, siatkówki, koszykówki, bieżnią pełnowymiarową i skocznią uniwersalną. Praktycznie od podstaw znów wybudowano 3 korty tenisowe o nawierzchni ceramicznej w Parku XV-lecia, skanalizowano je i oświetlono, wybudowano zaplecze dla zawodników. Korty były jednym z najładniejszych obiektów tego typu w województwie kieleckim w tamtych latach. Przekazano je w używanie TKKF. Jedynym problemem, z jakim borykał się wówczas zarząd TKKF, to brak możliwości zakupu mączki ceglanej do konserwacji powierzchni kortów. W roku 1986, Ośrodek Sportów Wodnych dysponował 6 rowerami wodnymi, 16 kajakami i 1 łodzią motorową⁴³⁴. Szkolna baza sportowa (14 szkół) na terenie miasta i gminy Kazimierza Wielka przedstawiała się następująco: 6 sal gimnastycznych zastępczych (SP nr 1 i nr 3, SP Kamieńczyce, LO, TE, TR), 4 boiska do małych gier, utwardzone (SP nr 1, SP nr 3, SP Stradlice, LO), 9 boisk o nawierzchni klepiskowej (SP Sieradzice, Gorzków, Łękawa, Wielgus, Kamieńczyce, Słonowice, Zięblice, TR, TE). Skocznie uniwersalne znajdowały się przy wszystkich 14 szkołach⁴³⁵.

Dużym wydarzeniem było otwarcie w 1986 r. ośrodka szkolenia łuczniczego w podkieleckim Słowiku. W kompletnie wyposażonym ośrodku funkcjonował również hotel. Dzięki tej inwestycji, Słowik stał się miejscem zgrupowań łuczników z całej Polski, a także kadry narodowej⁴³⁶.

W 1986 r. na terenie miasta Skarżysko-Kamienna bazę sportową stanowiły: sale gimnastyczne i boiska szkolne, stadiony sportowe, siłownia, osiedlowe urządzenia sportowe, urządzenia sportowe ośrodków sportu i rekreacji. Baza sportowa, którą dysponowały placówki oświatowe składała się z 16 sal gimnastycznych, 24 boisk o nawierzchni utwardzonej, 7 boisk o nawierzchni naturalnej oraz z 30 różnych urządzeń służących do realizacji la. Największym problemem była skromna baza zamknięta. Tylko 3 spośród sal gimnastycznych spełniały minimalne warunki do prowadzenia rozgrywek w siatkówkę, żadna z sal nie umożliwiała prowadzenia innych gier zespołowych przewidzianych w programach kultury fizycznej. Małe sale gimnastyczne, szczególnie w dużych szkołach podstawowych były nadmiernie obciążone, znaczna część uczniów

⁴³³ APK, UMiG Kazimierza Wielka, sygn. 2590/160, Programy rozwoju kultury, kultury fizycznej i turystyki na lata 1976-1980 i 1986-1990, s. 79.

⁴³⁴ APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/408, Materiały z posiedzeń Komisji Kultury, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN w Kielcach 1984-1986, s. 203-204.

⁴³⁵ APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/408, Materiały z posiedzeń Komisji Kultury, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN w Kielcach 1984-1986, s. 205.

⁴³⁶ A. Jachimczyk, *op. cit.*, s. 99.

nie miała możliwości odbywania w nich zajęć. Szkolne sale gimnastyczne były jedynymi tego typu obiektami w mieście, były także wykorzystywane przez kluby sportowe z terenu miasta. Młodzież reprezentująca najwyższy poziom i występująca w rozgrywkach ogólnokrajowych nie miała możliwości odbywania zajęć w obiektach odpowiadających warunkom regulaminowym. Na terenie miasta funkcjonowały także 2 stadiony sportowe – Stadion Zakładowego Klubu Sportowego (dalej: ZKS) Granat (boisko do piłki nożnej, bieżnia żużlowa 6-torowa, boisko treningowe, urządzenia lekkoatletyczne, m.in. skocznia do skoku w dal, rzutnia do pchnięcia kulą, rzutu dyskiem, oszczepem, szatnie, sanitariaty, widownia na 20000 miejsc) oraz Stadion Kolejowego Klubu Sportowego Ruch (boisko do piłki nożnej, bieżnia żużlowa, 2 skocznie do skoku w dal, rzutnia do pchnięcia kulą, dwa asfaltowe korty tenisowe, widownia na 500 osób, budynek socjalno-sanitarny). Siłownia były to 2 pomieszczenia o powierzchni 20 i 22 m². Zamontowane urządzenia treningowe były wykonane przez samych zawodników, nie spełniały wymogów dla tego typu obiektów. Urządzenia sportowe zlokalizowane na terenie ośrodków sportu i rekreacji Bernatka i Rejów pozwalały na przeprowadzanie zajęć rekreacyjnych. OSiR Bernatka dysponował boiskiem asfaltowym 40x20 m, strzelnicą sportową i 3 kortami tenisowymi o nawierzchni naturalnej, natomiast OSiR Rejów – boiskiem asfaltowym do piłki siatkowej i kometki 25x12 m, torem wioślarskim o długości 1200 m, ścieżką zdrowia. Na 5 skarżyskich osiedlach znajdowały się głównie boiska asfaltowe lub o nawierzchni naturalnej przeznaczone do gry w piłkę nożną i siatkową oraz asfaltowe korty tenisowe. Większość osiedlowych urządzeń sportowych była zdewastowana i zaniedbana. Na nowobudowanych osiedlach był całkowity brak urządzeń sportowych⁴³⁷.

W 1986 r. przy szkołach podstawowych w Młynach i Szańcu (gmina Busko-Zdrój) zorganizowane zostały zielone sale gimnastyczne⁴³⁸, a w 1988 r. w ramach tworzenia bazy prostych urządzeń sportowych i rekreacyjnych wybudowano w Busku-Zdroju na osiedlu Krasickiego miasteczko ruchu drogowego, odnowiono także urządzenia na placach gier i zabaw⁴³⁹. W 1989 r. zmodernizowano stadion AKS Busko-Zdrój. Wybudowano budynek socjalny, szalet dla publiczności, drugi asfaltowy kort tenisowy,

⁴³⁷ APK, UM w Skarżysku-Kamiennej, sygn. 3119//96, Miejski program rozwoju kultury fizycznej i turystyki na lata 1986-1990, s. 3-8.

⁴³⁸ APK, UMiG w Busku-Zdroju, sygn. 2548/84, Informacje i sprawozdania dotyczące spraw zdrowia, kultury fizycznej i turystyki 1977-1990, s. 12.

⁴³⁹ Tamże, s. 19.

wyremontowano trybuny, zainstalowano oświetlenie płyty głównej boiska oraz kortów tenisowych⁴⁴⁰.

Plany rozbudowy SP nr 27 w Kielcach powstały w latach 70-tych XX w. Miała wówczas powstać funkcjonalna placówka z dużą salą gimnastyczną, kompleksem boisk i kortów tenisowych wokół szkoły oraz nowoczesnym, 25-metrowym basenem z pełnym zapleczem. W latach 1983-1988 do budynku szkoły dobudowano nowe pawilony, budynek administracyjny i halę sportową. W 1985 r. zrealizowano wykopy pod krytą pływalnię, a w 1986 r. wykonano fundamenty. Dalsze prace wznowiono dopiero w 1989 r. W kwietniu 1991 r. ze względu na brak funduszy przydzielanych przez MEN inwestycja została wstrzymana. Mimo starań wykonawcy, Świętokrzyskiej Spółdzielni Mieszkaniowej oraz dyrekcji SP nr 27, nie udało się pozyskać środków nawet na zabezpieczenie obiektu. Występowano także z petycjami do Totalizatora Sportowego, ale otrzymywano negatywne odpowiedzi. Pomimo, iż prace były ukończone w około 80% i do ukończenia budowy pływalni potrzebowano 12 000 000 000 zł, prace przerwano. Obiekt nie został należycie zabezpieczony, więc działanie deszczu, mrozu zniszczyło wiele elementów konstrukcji budynku. Nie zakończono montażu dachu i woda dostawała się do wewnątrz niszcząc obiekt. W czerwcu 1992 r. dokonano inwentaryzacji budynku, podczas której komisja stwierdziła, że przerwanie robót na tym etapie inwestycji spowoduje całkowite zniszczenie budynku i nieodwracalne straty⁴⁴¹.

W 1989 r. z okazji XVI OSM na Kielecczyźnie wybudowano nowe obiekty sportowe, wiele wyremontowano i zmodernizowano. W Kielcach oddano do użytku stadion lekkoatletyczny. W Busku oddano halę sportową, rozbudowano pawilon na stadionie. W Pińczowie i w Końskich przeprowadzono remont szatni i boisk piłkarskich. Ośrodek jeździecki w Borkowie zyskał nową stajnię dla koni, a starachowicki Świt wzbogacił się o kolejne obiekty strzelnicze. Pozyskano także nowy, wysokiej klasy sprzęt i wyposażenie hal oraz boisk, m.in. zegary i tablice świetlne, nagłośnienia, kosze, urządzenia do pomiaru czasu⁴⁴².

Na przełomie 1989 i 1990 r. budownictwo obiektów sportowych praktycznie zamarło. Zmiana zasad finansowania spowodowała, że w 1990 r. nie uzyskano żadnych

⁴⁴⁰ Tamże, s. 28.

⁴⁴¹ „Echo Dnia”, 1992, nr 242, s. 16.

⁴⁴² „Słowo Ludu”, 1990, nr 13, s. 12.

środków na rozbudowę infrastruktury sportowej. Nie było także środków niezbędnych do przeprowadzania bieżących modernizacji⁴⁴³.

W 1993 r. w Kielcach powstało pierwsze Studio Kulturyistyczne „Michael-Gym”. Siłownia była wyposażona w specjalistyczny sprzęt wysokiej klasy sprowadzony z Niemiec, który umożliwiał treningi sportowcom w każdej dyscyplinie. Oprócz sprzętu ośrodek dysponował także pełnym zapleczem odnowy biologicznej⁴⁴⁴.

Do obiektów sportowych w obszarze działania Kieleckiego Okręgowego Związku Strzeleckiego (dalej: KOZS) w latach 90-tych XX w. należały: strzelnica Klubu Strzeleckiego Mechanik w Kielcach przy ul. Jagiellońskiej 32, strzelnica Klubu Sportowego Jednostki Wojskowej Stadion (członka Związku bez osobowości prawnej) oraz strzelnica Sekcji Strzeleckiej AZS PŚ⁴⁴⁵.

W latach 90-tych XX w., pod względem pływackiej bazy sportowej, Kieleccyzna zajmowała ostatnie miejsce w kraju⁴⁴⁶. W całym regionie znajdowały się tylko 3 kryte baseny: w Kielcach, Starachowicach i Ostrowcu Św. Basen Perła w Nowinach i basen przy ośrodku Przedwiośnie w Ameliówce nie nadawały się do uprawiania sportu, gdyż były to typowo rekreacyjne obiekty. W Kielcach istniał tylko 1 kryty basen. Drugi obiekt, o wymiarach 12,5x8 m działał w budynku „Miastoprojektu”, ale uznano go za nierentowny. Niecka basenu została zalana betonem, a pomieszczenie wynajęte na hurtownię⁴⁴⁷.

⁴⁴³ M. Szczygieł, *op. cit.*, s.81.

⁴⁴⁴ „Słowo Ludu”, 1993, nr 230, s. 22.

⁴⁴⁵ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/31, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1996-1997, b. pag.

⁴⁴⁶ „Słowo Ludu”, 1995, nr 186, s. 31.

⁴⁴⁷ „Słowo Ludu”, 1995, nr 101, s. 25.

Rozdział IV

Kadra szkoleniowa, pedagogiczna, sędziowska i aktyw społeczny

1. Kadra szkoleniowa i pedagogiczna

Zadaniem resortu oświaty i wychowania było ujawnianie i rozwijanie uzdolnień każdego ucznia oraz takie pokierowanie jego wychowaniem i kształceniem, aby te uzdolnienia rozwijały się w sposób umożliwiający optymalne ich wykorzystanie w przyszłej pracy zawodowej i działalności społecznej. Wiązało się to z zapewnieniem m.in. wykwalifikowanej kadry nauczycieli wychowania fizycznego w szkołach.

W 1982 r. w 570 szkołach podstawowych i ponadpodstawowych województwa kieleckiego, realizujących program obowiązkowego wychowania fizycznego, zatrudnionych było 477 nauczycieli z ukończonymi studiami wyższymi I i II stopnia oraz 145 po studium nauczycielskim. Był to stan niezadowalający, ponieważ aż 221 szkół nie posiadało żadnego specjalisty w tym zakresie⁴⁴⁸.

Stan kadry pedagogicznej w poszczególnych miastach i gminach był zróżnicowany. Przykładowo, kadra nauczycieli wychowania fizycznego w szkołach podstawowych i ponadpodstawowych na terenie miasta i gminy Miechów w 1977 r. przedstawiała się następująco: w szkołach miejskich pracowało 7 osób z wyższym wykształceniem kierunkowym, z czego na pełnych etatach nauczycieli wf – 5 osób, a 2 osoby zatrudnione były w ramach umowy-zlecenia. W szkołach wiejskich tylko 1 nauczyciel posiadał wyższe wykształcenie o kierunku wychowanie fizyczne. Z niepełnym wyższym wykształceniem na terenie miasta i gminy Miechów pracowało 4 nauczycieli (w tym 3 z nich studiowało wówczas na kierunku wf). W pozostałych placówkach zajęcia prowadzili nauczyciele bez odpowiedniego przygotowania⁴⁴⁹. Według danych z lipca 1979 r., na terenie miasta i gminy Kazimierza Wielka uzyskano pełną obsadę wykwalifikowanych nauczycieli wychowania fizycznego we wszystkich szkołach⁴⁵⁰. W 1986 r. w Skarżysku-Kamiennej w 18 szkołach zatrudnionych było 42 nauczycieli wychowania fizycznego – 17 kobiet i 25 mężczyzn. Spośród nich, 28 osób

⁴⁴⁸ APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/483, Komisja Zdrowia Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN – 1982 r., s. 518.

⁴⁴⁹ APK, Komitet Miejsko-Gminny PZPR Miechów, sygn. 902/10, Protokoły plenarnych posiedzeń KM-G z załącznikami, s. 20.

⁴⁵⁰ APK, Komitet Miejsko-Gminny PZPR Kazimierza, sygn. 900/20, Protokoły plenarnych posiedzeń KM-G z załącznikami, s. 10.

posiadało wykształcenie wyższe kierunkowe, 10 osób wykształcenie wyższe a 4 osoby ukończyły studium nauczycielskie⁴⁵¹.

Kadry trenerskie dla potrzeb sportu wyczynowego były kształcone przez Uczelnie Wychowania Fizycznego przy współpracy ze związkami okręgowymi dla poszczególnych dyscyplin sportowych. Kadra trenersko-instruktorska w OZPN w roku 1976/77 liczyła 75 szkoleniowców (6 trenerów I klasy, 17 trenerów II klasy i 52 instruktorów). W roku 1977/78 było 88 szkoleniowców (8 trenerów I klasy, 15 trenerów II klasy i 65 instruktorów), w roku 1978/79 – 93 szkoleniowców (10 trenerów I klasy, 18 trenerów II klasy i 65 instruktorów). W stosunku do drużyn zrzeszonych w OZPN, liczba szkoleniowców była za mała o 76 osób. W Kielcach brakowało 8 szkoleniowców, podobnie było w Skarżysku-Kamiennej. 4 szkoleniowców potrzebowano zarówno w Miechowie jak i w Wiślicy, a po 3 w Skalbierzu i Radoszycach. W rozbiciu na klasy rozgrywkowe, bez opieki trenersko-instruktorskiej były 3 zespoły seniorów w klasie okręgowej, 8 zespołów seniorów w klasie A, 18 zespołów seniorów w klasie B, 31 zespołów juniorów w klasie A, 13 zespołów juniorów w klasie B⁴⁵².

Według danych WFS z 1978 r. szkoleniem w województwie zajmowało się 68 trenerów i 150 instruktorów. Najliczniejszą obsadę szkoleniową miały czołowe kluby województwa – Budowlani Kielce – 19 osób, KSZO Ostrowiec Św. – 16, Star Starachowice i Tęcza Kielce po 10 osób⁴⁵³. W 1980 r. zespół trenerski województwa kieleckiego liczył 91 osób zatrudnionych w klubach sportowych. Instruktorów sportu szkoliła WFS, Zarząd Główny SZS, Rada Główna Zrzeszenia LZS. Łącznie zatrudnionych w klubach było 183 instruktorów, przeszkolonych w 26 dyscyplinach sportu, uprawianych w województwie. Instruktorzy, którzy spełniali określone wymogi oraz osiągnęli dobre wyniki w pracy szkoleniowej kierowani byli na studia trenerskie. W 1980 r. 28 instruktorów studiowało zaocznie na kierunkach trenerskich⁴⁵⁴. Oprócz kadry zatrudnionej na etatach, 80 instruktorów działało społecznie w LZS, 264 instruktorów i organizatorów masowego wypoczynku działało również społecznie w TKKF i Start, a 8231 młodzieżowych organizatorów sportu rekrutujących się spośród

⁴⁵¹ APK, UM w Skarżysku Kamiennej, sygn. 3119/95, Miejski program rozwoju kultury fizycznej i turystyki na lata 1986-1990, s. 16.

⁴⁵² APK, KKS Błękitni w Kielcach, sygn. 1208/49, Narady i konferencje 1972-1983, s. 39-40.

⁴⁵³ „Słowo Ludu”, 1978, nr 82, s. 8.

⁴⁵⁴ APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/487, Protokoły z posiedzeń Komisji Zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN, s. 387.

młodzieży szkolnej pomagało w zajęciach pozalekcyjnych nauczycielom wf⁴⁵⁵. W 1981 r. łącznie w województwie kieleckim było 91 trenerów, w tym zatrudnionych w LZS – 9 osób, w klubach poza LZS – 82 osoby, w organizacji SZS – 9 osób i 1 trener społeczny. W tym samym roku, na terenie województwa było 183 instruktorów (LZS – 49, poza LZS – 144, SZS – 9, społeczni – 67). Ponadto, nad działalnością na polu sportu czuwało 462 organizatorów sportu i 3902 młodzieżowych organizatorów sportu⁴⁵⁶. W 1982 r. kadra szkoleniowa liczyła 220 osób – 98 trenerów i 123 instruktorów. Najwięcej trenerów (33 osoby) i instruktorów (50 osób) specjalizowało się w piłce nożnej⁴⁵⁷. W 1983 r. w województwie kieleckim 224 szkoleniowców (16 trenerów I klasy, 81 trenerów II klasy, 127 instruktorów) pracowało w 184 sekcjach sportowych, w tym tylko 37 osób było zatrudnionych w pełnym wymiarze godzin⁴⁵⁸. Przykładowo, w OZT w 7 sekcjach pracowało ogółem 9 instruktorów i 4 trenerów II klasy⁴⁵⁹. Funkcję trenerów w Okręgowym Związku Badmintona (dalej: OZBad.) pełnili: Jerzy Sękowski, Marek Ciosek, Stefan Pawlukiewicz, Andrzej Kowalski, Ireneusz Głuchowski, Jan Maciej Kasprzycki, Ewa Kasprzycka, Aleksandra Dąbczyńska⁴⁶⁰. W 1985 r. ogółem zatrudnionych szkoleniowców było 246, w tym 37 zatrudnionych na cały etat. W latach kolejnych nastąpił spadek liczby zatrudnionych szkoleniowców. W 1986 r. ubytek wynosił 10%, a wśród instruktorów – nawet 20%. Liczba kadry wynosiła wówczas 225 osób (15 trenerów kl. I, 82 trenerów kl. II, 138 instruktorów), w tym pełnozatrudnionych było zaledwie 22 szkoleniowców. Jednocześnie nastąpił wzrost liczby sekcji, co spowodowało, że statystyczny szkoleniowiec w 1986 r. opiekował się grupą 36 ćwiczących⁴⁶¹. W 1987 r. w województwie kieleckim zatrudnionych było 227 szkoleniowców, ale zwiększono liczbę pełnozatrudnionych do 44 osób⁴⁶². Kluby w 1989 r. zatrudniały 263 szkoleniowców, w tym: 3 trenerów z klasą mistrzowską, 19 trenerów I klasy, 82 trenerów II klasy oraz 159 instruktorów. Na pełnych etatach pracowało 37 osób, tj. zaledwie 14%. Na jednego szkoleniowca przypadało około

⁴⁵⁵ Tamże, s. 392.

⁴⁵⁶ APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/482, Protokoły z posiedzeń Komisji Zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN, s. 384.

⁴⁵⁷ APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/483, Komisja Zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN 1982 r., s. 568.

⁴⁵⁸ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie Wojewódzkiej Federacji Sportu w Kielcach za rok 1983, Kielce 1983, s. 15.

⁴⁵⁹ APK, KKS Błękitni w Kielcach, sygn. 1208/193, Sprawozdania z działalności 1971-1984, s. 56.

⁴⁶⁰ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 201

⁴⁶¹ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiej Federacji Sportu za rok 1986, Kielce 1987, s. 11, 18-19.

⁴⁶² Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiej Federacji Sportu za rok 1987, Kielce 1988, s. 14-15.

26 zawodników, co ze szkoleniowego punktu widzenia było nieprawidłowe⁴⁶³. W latach 1991-1994 liczba zatrudnionych szkoleniowców zmniejszyła się o 25% - 233 do 174 osób⁴⁶⁴.

Liczba przeszkolonej kadry instruktorów niestety nie pokrywała zapotrzebowania w poszczególnych sekcjach sportowych, co było istotnym elementem hamującym rozwój wiejskiego sportu. Z niedostatkami doświadczonych organizatorów życia sportowego i kadry szkoleniowej Zrzeszenie LZS borykało się od początków istnienia. Stan zaplecza sportowego oraz niskie wynagrodzenie zniechęcało szkoleniowców do podjęcia pracy. W 1978 r. w LZS na pełnych etatach było zatrudnionych zaledwie 5 osób: 2 trenerów i 3 instruktorów, 30 osób pracowało w niepełnym wymiarze godzin, a 41 instruktorów pracowało społecznie. Brak szkoleniowców powodował, że np. w latach 80-tych XX w. w piłce nożnej na jednego szkoleniowca przypadało 15 sekcji, a w tenisie stołowym – 1 szkoleniowiec przypadał aż na 37 sekcji. Ogniwom LZS trudno było prowadzić planową i systematyczną działalność sportową. W wielu przypadkach brakowało funduszy na zatrudnienie trenerów i instruktorów⁴⁶⁵. W kolejnych latach stan kadry szkoleniowej ulegał zwiększeniu, jednak potrzeby w tym zakresie pozostały w dalszym ciągu niezaspokojone. W 1990 r. kadra szkoleniowa w zrzeszeniu LZS liczyła 109 osób⁴⁶⁶. W 1991 r. w LZS zatrudnionych było 20 trenerów i 25 instruktorów, natomiast 16 trenerów i 84 instruktorów pracowało społecznie (razem 145 osób)⁴⁶⁷. W 1992 r. stan kadry zmniejszył się do 131 osób. Liczba trenerów zatrudnionych zmniejszyła się do 16 osób, podobnie jak liczba trenerów pracujących społecznie (15 osób) i instruktorów (74 osoby). Zatrudniono natomiast 1 instruktora więcej – w porównaniu do roku 1991 r. było ich 26⁴⁶⁸. W 1993 r. zatrudnionych było 14 trenerów i 29 instruktorów, a pracujących społecznie – 20 trenerów i 77 instruktorów (razem 140 osób)⁴⁶⁹. W kolejnym, 1994 r. stan liczebny kadry zwiększył się do 156 szkoleniowców, w tym zatrudnionych było 15 trenerów i 29 instruktorów, a społecznie pracowało

⁴⁶³ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiej Federacji Sportu za rok 1989, Kielce 1990, s. 9.

⁴⁶⁴ „Echo Dnia”, 1995, nr 118, s. 15.

⁴⁶⁵ A. Jachimczyk, *op. cit.*, s. 102-103.

⁴⁶⁶ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/18 t.1, Składnica Akt Wojewódzkiego Zrzeszenia LZS w Kielcach, Wojewódzkie Zrzeszenie Ludowe Zespoły Sportowe w Kielcach 1984-1987, s. 53.

⁴⁶⁷ Składnica Akt Wojewódzkiego Zrzeszenia LZS w Kielcach, Sprawozdanie zbiorcze z działalności Zrzeszenia LZS za 1991 r., b. pag.

⁴⁶⁸ Składnica Akt WZ LZS w Kielcach, Sprawozdanie zbiorcze z działalności Zrzeszenia LZS za 1992 r., b. pag.

⁴⁶⁹ Składnica Akt WZ LZS w Kielcach, Sprawozdanie zbiorcze z działalności Zrzeszenia LZS za 1993 r., b. pag.

19 trenerów i 93 instruktorów⁴⁷⁰. W 1995 r. stan kadry zwiększył się o 4 osoby – zatrudniono dodatkowo 2 trenerów i 2 instruktorów, m.in. trenera piłki nożnej i instruktora tenisa stołowego⁴⁷¹.

Zajęcia w sekcjach MKS, w latach 1981-1984 prowadziło 23 szkoleniowców, w tym 11 pracowało społecznie. Pozostali zatrudnieni byli na stawkach godzinowych w szkołach, międzyszkolnych ośrodkach sportowych i Zarządzie Wojewódzkim SZS⁴⁷². W 1987 r. SZS zatrudniał do pracy w MKS 1 trenera I klasy i 1 trenera II klasy na pełen etat oraz 4 trenerów II klasy i 5 instruktorów na pół etatu. Ponadto na zasadzie godzin ponadwymiarowych zatrudniano 12 trenerów II klasy, 10 instruktorów oraz 6 szkoleniowców bez odpowiednich uprawnień. Kadra (39 osób) była przeciążona liczebnością zawodników w grupach szkoleniowych (średnio 25 zawodników w grupie)⁴⁷³. W roku 1988 zajęcia w MKS prowadziło 44 szkoleniowców zatrudnionych przez Zarząd Wojewódzki SZS i Wojewódzki Szkolny Ośrodek Sportowy⁴⁷⁴.

2. Sędziowie

Nad prawidłowym przebiegiem konkurencji, jak i przestrzeganiem zasad podczas gry, czuwali wykwalifikowani sędziowie. Pod koniec lat 70-tych XX w., w województwie kieleckim uprawnienia sędziowskie posiadały 973 osoby, w tym sędziowie piłki nożnej – 181 osób, lekkoatletyki – 112, podnoszenia ciężarów – 64, narciarstwa klasycznego – 61, tenisa stołowego – 57, szachów – 51, kolarstwa szosowego – 48, siatkówki – 44, piłki ręcznej – 40, boksu – 38, strzelectwa – 34, koszykówki – 27, łucznictwa – 25, tenisa – 22, brydża sportowego – 19, judo – 17, piłki wodnej – 9, akrobatyki sportowej – 7, wioślarstwa – 6⁴⁷⁵. Ponadto, w latach 1981-1982 Zarząd Oddziału WSZS przeszkolił na obozach 140 uczniów szkół ponadpodstawowych, którzy uzyskali uprawnienia Młodzieżowego Sędziego w grach zespołowych i lekkoatletyce⁴⁷⁶. Łącznie w latach 1981-1984 na 9 kursach przeszkolono 296 Młodzieżowych Sędziów

⁴⁷⁰ Składnica Akt WZ LZS w Kielcach, Sprawozdanie zbiorcze z działalności Zrzeszenia LZS za 1994 r., b.pag.

⁴⁷¹ Składnica Akt WZ LZS w Kielcach, Sprawozdanie zbiorcze z działalności Zrzeszenia LZS za 1995 r., b.pag.

⁴⁷² Składnica Akt WSZS w Kielcach, Materiały sprawozdawcze WSZS 1981-1984, Kielce 1984, s. 15-16;

⁴⁷³ AUW, UW w Kielcach, Wydział Kultury, Sportu i Turystyki, sygn. 5/36, Oddział Wojewódzki SZS w Kielcach 1985-1995, s. 32-34.

⁴⁷⁴ Składnica Akt WSZS w Kielcach, Materiały sprawozdawcze 1985-1988, Kielce 1984, s. 10;

⁴⁷⁵ Pakaszewski G., *op.cit.*, s. 10.

⁴⁷⁶ APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/483, Komisja Zdrowia Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN-1982 r., s. 519-520.

Sportowych⁴⁷⁷. W 1983 r. kadra sędziowska w woj. kieleckim wzrosła o 63 osoby w stosunku do roku 1982 i liczyła 806 osób. Liczba sędziów w piłce ręcznej i nożnej była niewystarczająca⁴⁷⁸. W 1985 r., pomimo zorganizowanych szkoleń, stan kadry sędziowskiej zmniejszył się w stosunku do roku 1984 o 42 osoby i wynosił 786 osób w 22 dyscyplinach. Istotnym szczegółem był jednak fakt, że mimo tego, odbudowano kadre sędziowską piłki nożnej. W latach 1984-1985 wyszkolono 41 nowych sędziów piłki nożnej⁴⁷⁹. Stan kadry sędziowskiej w 1986 r. wynosił 808 osób. W stosunku do roku 1985, mimo iż odbyło się kilka kursów, kadra zwiększyła się zaledwie o 2%. W dalszym ciągu liczba sędziów piłki nożnej, mimo iż wynosiła 115 osób, była niewystarczająca⁴⁸⁰.

W 1975 r. Wojewódzkie Zrzeszenie LZS przeszkoliło na kursach własnych i centralnych 41 sędziów sportowych. W 1976 r. sędziami sportowymi zostało 29 osób. Rok później, przeszkolono 43 sędziów sportowych, a w 1978 r. – 45 sędziów sportowych. Kadra sędziowska w Zrzeszeniu LZS w 1978 r. liczyła w sumie 304 osoby⁴⁸¹. W kolejnych 5 latach wyszkolono razem 360 sędziów, w tym sędziowie lekkoatletyki – 64 osoby, podnoszenia ciężarów – 10, szachów – 15, tenisa stołowego – 74, piłki nożnej – 103, piłki siatkowej – 63, sportów obronnych – 31 osób⁴⁸². Kadra sędziowska w województwie kieleckim w 1982 r. liczyła 648 sędziów⁴⁸³. W okresie od 1996 do 1998 r. Rada Wojewódzka LZS wyszkoliła 64 sędziów łucznictwa⁴⁸⁴.

W 1976 r. w KOZPN było 130 czynnych sędziów⁴⁸⁵. W sezonie 1976/1977 liczba sędziów zrzeszonych w KOZPN wynosiła 107 osób, w tym m.in. 5 sędziów klasy międzywojewódzkiej, 20 sędziów klasy C i 25 sędziów klasy A⁴⁸⁶. W 1977 r., w Kielcach odbył się kurs dla sędziów piłki nożnej, zorganizowany przez Wydział Sędziowski OZPN WFS. Dyplomy sędziów uzyskało 12 kandydatów, w tym 2 kobiety: Alicja Zajac i Alicja

⁴⁷⁷ Składnica Akt WSZS w Kielcach, Materiały sprawozdawcze WSZS 1981-1984, Kielce 1984, s. 21.

⁴⁷⁸ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie Wojewódzkiej Federacji Sportu w Kielcach za rok 1983, Kielce 1983, s. 4.

⁴⁷⁹ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiej Federacji Sportu za lata 1982-1985, Kielce 1986, s. 20-22.

⁴⁸⁰ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiej Federacji Sportu za rok 1986, Kielce 1987, s. 9.

⁴⁸¹ Składnica Akt WZ LZS w Kielcach, Sprawozdanie Rady Wojewódzkiej Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Kielcach z działalności w latach 1975-1978, s.21-22.

⁴⁸² Składnica Akt WZ LZS w Kielcach, Sprawozdanie Rady Wojewódzkiej Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Kielcach z działalności w latach 1979-1983, Kielce 1984, s.18.

⁴⁸³ APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/483, Komisja Zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN 1982 r., s. 568.

⁴⁸⁴ Składnica Akt WZ LZS w Kielcach, Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Zrzeszenia LZS za lata 1996-1999, Kielce, s.12.

⁴⁸⁵ „Słowo Ludu”, 1976, nr 266, s. 8.

⁴⁸⁶ APK, KKS Błękitni w Kielcach, sygn. 1208/49, Narady i konferencje 1972-1983, s. 48.

Sapa. W okręgu kieleckim w 1977 r., wśród kadry sędziowskiej były 4 kobiety: 2 z Kielc, 1 ze Starachowic i 1 ze Skarżyska. Wszystkie prowadziły zawody piłkarskie⁴⁸⁷. W kolejnym kursie dla kandydatów na sędziów piłkarskich wzięło udział 12 osób, w tym jedna kobieta. Egzamin końcowy zakończył się pomyślnie dla 10 nowych sędziów, wśród absolwentów znalazła się również Elżbieta Piechota, która została piątym arbitrem – kobietą zarejestrowanym w kieleckim OZPN⁴⁸⁸. W maju 1977 r. w Pińczowie odbył się doroczny kurs unifikacyjno-szkoleniowy sędziów piłkarskiego okręgu kieleckiego. Wzięło w nim udział około 80 arbitrow prowadzących rozgrywki na wszystkich szczeblach. Kurs kończył się egzaminem, którego wyniki decydowały o przyznawaniu klas sędziowskich⁴⁸⁹. Wydział Sędziowski Kieleckiego OZPN WFS w Kielcach prowadził dokładną selekcję arbitrow należących do organizacji sędziowskiej. W sezonie 1977/78 zawody w klasie międzywojewódzkiej prowadziło 5 sędziów, w klasie C – 22, w klasie A – 25. Łącznie w KOZPN do sędziowania rozgrywek dopuszczono 120 arbitrow⁴⁹⁰. W sezonie 1978/79 zawody w klasie międzywojewódzkiej prowadziło 5 sędziów: Andrzej Ordysiński, Włodzimierz Taborek z Kielc, Florian Plebanek z Włoszczowy, Stefan Nowak ze Starachowic, Stanisław Nowak z Kielc. W klasie wojewódzkiej zawody prowadziło 22 sędziów. Ogólnie, OZPN w Kielcach posiadał 22 sędziów klasy W oraz 32 arbitrow klasy A. Prawie 100 sędziów było arbitrami zawodów w klasach rozgrywkowych B i C⁴⁹¹. W sezonie 1979/1980 do sędziowania meczów zakwalifikowano 142 sędziów, w tym 39 sędziów próbnych. 2 sędziów zostało zaliczonych w poczet arbitrow II ligi, 4 do klasy międzywojewódzkiej, 30 do klasy C i 27 do klasy A⁴⁹². W 1981 r. Okręgowe Kolegium Sędziów OZPN w Kielcach zakwalifikowało do prowadzenia spotkań w najwyższych klasach okręgowych i centralnych 47 sędziów piłkarskich, w tym był jeden sędzia I ligi, jeden sędzia II ligi oraz dwóch w III lidze. Do prowadzenia spotkań w klasie okręgowej upoważnionych było 16 arbitrow, do prowadzenia spotkań w klasie A – 27 sędziów⁴⁹³. W 1988 r. z okazji 60-lecia OZPN Kolegium Sędziów w Kielcach zorganizowało ogólnopolską naradę przewodniczących OKS w Cedzynie. W spotkaniu wzięły udział także władze sportowe

⁴⁸⁷ „Echo Dnia”, 1977, nr 67, s. 8.

⁴⁸⁸ „Echo Dnia”, 1977, nr 286, s. 8.

⁴⁸⁹ „Echo Dnia”, 1977, nr 114, s. 16.

⁴⁹⁰ APK, KKS Błękitni w Kielcach, sygn. 1208/49, Narady i konferencje 1972-1983, s. 48.

⁴⁹¹ „Echo Dnia”, 1978, nr 171, s. 8.

⁴⁹² APK, KKS Błękitni w Kielcach, sygn. 1208/49, Narady i konferencje 1972-1983, s. 48.

⁴⁹³ „Echo Dnia”, 1981, nr 169, s. 8.

województwa, przedstawiciele PZPN⁴⁹⁴. W 1988 r. stan kadry sędziowskiej w OZPN liczył 120 arbitrów, w tym 3 prowadzących rozgrywki drugoligowe oraz 20 kwalifikatorów, w tym 4 obserwowało mecze szczebla centralnego. Była to liczba, która nie zaspokajała potrzeb w obsadzaniu spotkań klasy A i B⁴⁹⁵. W 1989 r. w szeregach sędziowskich OZPN było 3 sędziów II ligowych, 2 sędziów III ligowych, w klasie międzywojewódzkiej sędziowało 9 arbitrów, w klasie okręgowej – 14, a w klasie A – 17 sędziów. Pozostali mieli uprawnienia do prowadzenia zawodów klas niższych i młodzieżowych⁴⁹⁶. W 1993 r. liczba sędziów była podobna – około 120 osób. W I lidze zawody prowadził jeden sędzia – Andrzej Kobierski, w II lidze – Ryszard Latała i Krzysztof Rym. Na trzecioligowych boiskach sędziowało natomiast 5 arbitrów⁴⁹⁷. Andrzej Kobierski znalazł się w gronie 26 arbitrów, którzy w sezonie 1993/1994 prowadzili mecze piłkarskiej ekstraklasy⁴⁹⁸. Wydział Sędziowski Kieleckiego OZPN w 1998 r. skupiał w swych szeregach ponad 150 członków – arbitrów i obserwatorów wszystkich klas rozgrywkowych. Wśród nich był jeden sędzia I ligowy – Andrzej Kobierski, dwóch sędziów III ligi – Grzegorz Szymański i Sławomir Wydra oraz ośmiu sędziów IV ligi. Obserwatorem szczebla centralnego w II lidze był Włodzimierz Taborek, delegatem z ramienia PZPN – Andrzej Ordysiński. Wśród członków Wydziału Sędziowskiego znajdował się także weteran arbitrów z Kielecczyny – urodzony w 1910 r. wówczas 88-letni Michał Wiśniewski⁴⁹⁹.

Automobilklub Kielecki zorganizował w lutym 1978 r. kurs komisarzy sportowych, czyli sędziów, którzy będą prowadzić zawody w sporcie samochodowym⁵⁰⁰. W 1981 i 1984 r. odbył się kurs asystentów komisarzy sportu samochodowego. Mogły w nim uczestniczyć osoby, które ukończyły 17 lat⁵⁰¹.

9 stycznia 1976 r. powołano Touring Klub – cykliczne szkolenia Społecznych Instruktorów Turystyki Motorowej⁵⁰². Z inicjatywy Wacława Pisiewicza w 1983 r. wprowadzono cykliczne szkolenia Społecznych Instruktorów Turystyki Motorowej. Tytuł instruktora na przestrzeni lat uzyskało ponad 300 osób⁵⁰³.

⁴⁹⁴ „Echo Dnia”, 1988, nr 74, s.16.

⁴⁹⁵ „Echo Dnia”, 1989, nr 7, s. 8.

⁴⁹⁶ „Echo Dnia”, 1989, nr 183, s. 8.

⁴⁹⁷ „Echo Dnia”, 1993, nr 123, s. 15.

⁴⁹⁸ „Echo Dnia”, 1993, nr 138, s. 16.

⁴⁹⁹ Michniak M., Pawłowski A., *Z piłką...*, s. 181.

⁵⁰⁰ „Echo Dnia”, 1978, nr 28, s. 8.

⁵⁰¹ „Echo Dnia”, 1981, nr 45, s. 8, „Echo Dnia”, 1984, nr 35, s.12.

⁵⁰² R. Mikurda, *op.cit.*, s. 18.

⁵⁰³ Tamże, s. 71.

W 1980 r. w Okręgowym Związku Jeździeckim (dalej: OZJ) było 2 sędziów związkowych, 9 okręgowych i 10 kandydatów. Brakowało sędziów do obsługi licznych imprez organizowanych przez związek, ale komisja szkoleniowa nie prowadziła żadnej działalności⁵⁰⁴.

W 1980 r. Kolegium Sędziów Okręgowego Związku Łuczniczego (dalej: OZŁucz.) liczyło 35 arbitrów, w tym 4 klasy państwowej, 8 w grupie centralnej⁵⁰⁵.

Kielecki Okręgowy Związek Narciarski (dalej: KOZN) w 1980 r. zorganizował dla sędziów narciarskich dwudniowe, obowiązkowe seminarium szkoleniowe połączone z weryfikacją⁵⁰⁶. W 1982 r. zorganizowano szkolenie dla kandydatów na sędziów narciarskich⁵⁰⁷.

Okręgowy Związek Tenisowy (dalej: OZT) zorganizował w styczniu 1981 r. kurs sędziów⁵⁰⁸. Podobny kurs zorganizowano w 1982 r. Książeczki sędziowskie uzyskało wówczas 36 uczestników. Niestety z tej liczby zaledwie kilka osób udzielało się sporadycznie w pracy, najczęściej miejscowej. Duża czasochłonność zawodów tenisowych i bardzo niskie wynagrodzenie odstraszało sędziów od wyjazdów na zawody organizowane poza ich miejscem zamieszkania⁵⁰⁹.

Kielecki Okręgowy Związek Bokserski (dalej: OZB) zorganizował w 1985 r. kurs dla kandydatów na sędziów tej dyscypliny. Warunkiem było minimum średnie wykształcenie, dobry wzrok i słuch oraz odpowiednia sprawność fizyczna, wiek kandydatów od 21 do 40 lat⁵¹⁰. W 1988 r. stan kadry sędziowskiej w KOZB liczył 22 osoby czynnie sędziujące oraz kilku sędziów honorowych⁵¹¹.

Okręgowy Związek Piłki Siatkowej (dalej: OZPS) w Kielcach zorganizował w 1985 r. kurs sędziów siatkówki⁵¹². OZPN organizował w 1985 r. kursy dla kandydatów na sędziów piłkarskich⁵¹³. Okręgowy Związek Tenisa Stołowego zorganizował w 1995 r. kurs dla kandydatów na sędziów okręgowych tenisa stołowego. Egzaminy z pozytywnym

⁵⁰⁴ „Słowo Ludu”, 1980, nr 231, s. 8.

⁵⁰⁵ „Słowo Ludu”, 1989, nr 230, s. 8.

⁵⁰⁶ „Echo Dnia”, 1980, nr 250, s. 8.

⁵⁰⁷ „Echo Dnia”, 1982, nr 226, s. 8.

⁵⁰⁸ „Echo Dnia”, 1981, nr 13, s. 8.

⁵⁰⁹ APK, KKS Błękitni w Kielcach, sygn. 1208/49, Narady i konferencje 1972-1983, s. 29.

⁵¹⁰ „Echo Dnia”, 1985, nr 11, s. 8.

⁵¹¹ „Echo Dnia”, 1988, nr 144, s. 8.

⁵¹² „Echo Dnia”, 1985, nr 46, s. 8.

⁵¹³ „Echo Dnia”, 1985, nr 201, s. 8.

wynikiem złożyli wszyscy uczestnicy – 11 osób, którym wydano legitymacje sędziowskie⁵¹⁴.

Okręgowy Związek Piłki Ręcznej (dalej: OZPR) posiadał liczną grupę sędziów szczebla centralnego (I i II liga): Grzegorz Budziosz, Tomasz Olesiński, Krzysztof Stodulski, Sławomir Kołodziej, Igor Dębski, Artur Bodack, Wojciech Bosak, Mirosław Hagdej, Piotr Oleksyk, Michał Sadecki⁵¹⁵.

Sędziami OZBad., pod względem klas byli: Jacek Bełus – klasa GPL, Janusz Łojek – klasa GPL, Stefan Pawlukiewicz – klasa GL, Beata Baranowska – klasa L, Krzysztof Piątek – klasa L⁵¹⁶.

3. Działacze społeczni w zakresie sportu

W klubach, stowarzyszeniach, w organizacjach sportowych oraz społecznych ważną rolę odgrywali działacze społeczni. Niejednokrotnie za swoją społeczną działalność na rzecz sportu byli nagradzani w różnorodny sposób.

W 1980 r. w działalności organizacyjnej w sporcie pracowało społecznie 2064 działacze sportowych, w tym w OZS – 367 osób, w klubach sportowych – 909 osób oraz 788 sędziów w OZS⁵¹⁷. W 1982 r. w województwie kieleckim na rzecz rozwoju sportu pracowało społecznie 850 działaczy sportowych, w 1983 r. - 875, w 1984 r. – 793⁵¹⁸, w 1985 r. – 888, a w 1986 r. – 768 działaczy⁵¹⁹.

Instytucje terenowe SZS w latach 1980-1984 skupiały aktywnych działaczy społecznych w liczbie 550 osób, z tego 400 pracowników oświaty. Zajmowano się głównie upowszechnieniem sportu w środowisku działania, doskonaleniu regulaminów i systemu rozgrywek, rozwijaniem współpracy pomiędzy SZS a ZHP, klubami sportowymi i zakładami pracy⁵²⁰. W kolejnych latach, aktywny społeczny liczył około 800 działaczy, w tym 700 pracowników oświaty. Zajmowali się oni podobnie, jak w latach poprzednich – upowszechnianiem sportu w środowisku, doskonaleniem regulaminów

⁵¹⁴ A UW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/31, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1996-1997, brak pag.

⁵¹⁵ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 209.

⁵¹⁶ Tamże, s. 201

⁵¹⁷ APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/487, Protokoły z posiedzeń Komisji Zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN, s. 479.

⁵¹⁸ A UW, UW w Kielcach, Wydział Kultury, Sportu i Turystyki, sygn. 5/15, Wojewódzka Federacja Sportu w Kielcach 1982-1991, s.159.

⁵¹⁹ Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiej Federacji Sportu za rok 1986, Kielce 1987, s. 18-19.

⁵²⁰ Materiały sprawozdawcze WSZS 1981-1984, Kielce 1984, s. 25-27.

i systemu rozgrywek, rozwijaniem współpracy pomiędzy SZS a ZHP, klubami sportowymi i zakładami pracy, realizacją kalendarza imprez⁵²¹.

Corocznie na uroczystym podsumowaniu roku sportowego Kielecczyny przez WFS wręczano odznaczenia państwowe i regionalne: Złote Krzyże Zasługi, Srebrne Krzyże Zasługi, Brązowe Krzyże Zasługi, Puchar WFS w Kielcach, medale WKFiT „Za zasługi w sporcie”, pamiątkowe dyplomy, listy pochwalne i nagrody⁵²².

W latach 1982-1985 z inicjatywy WFS lub za jej poparciem 49 działaczy otrzymało odznaczenia państwowe. Na podstawie wniosków przedłożonych przez WKFSiT, Federację OZS, SZS, Zrzeszenie Wojewódzkie LZS i TKKF, 84 działaczy uzyskało w tym okresie tytuły i odznaki „Zasłużonego Działacza Kultury Fizycznej”, w tym 20 odznak złotych, 50 srebrnych i 74 brązowe. Ponad 100 działaczy otrzymało medale WKFSiT „Za zasługi w sporcie”. Corocznie wręczano ludziom związanym ze sportem ponad 2500 dyplomów i listów pochwalnych oraz kilkadziesiąt okolicznościowych pucharów. Działacze otrzymywali także nagrody rzeczowe i pieniężne⁵²³.

Podobna formę wyrażania uznania dla działaczy miało WSZS w Kielcach. Za pracę na rzecz organizacji, działacze otrzymywali dyplomy uznania, odznaki honorowe, odznaczenia wojewódzkie, resortowe oraz państwowe. Z okazji 25-lecia, w 1978 r. oraz 30-lecia w 1983 r. wręczono odznaczenia najbardziej zasłużonym pedagogom i działaczom, m.in. Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Złoty Krzyż Zasługi, Brązowy Krzyż Zasługi, brązowe odznaki im. Janka Krasickiego, srebrne odznaki „Zasłużony Działacz Kultury Fizycznej”⁵²⁴. By uhonorować zasłużonych, w omawianym okresie przyznawano m.in.: Krzyż Kawalerski Odrodzenia Polski, Złoty, Srebrny i Brązowy Krzyż Zasługi, Medal Komisji Edukacji Narodowej, Złote, Srebrne i Brązowe Odznaki „Zasłużony Działacz Kultury Fizycznej”, Medal im. Henryka Jordana, „Zasłużony Działacz TDP”, Odznaki Zbiorowe SZS „Za zasługi w rozwoju sportu szkolnego”, Honorowe Odznaki SZS „Za zasługi w sporcie szkolnym”, medale „Za zasługi w rozwoju sportu szkolnego z okazji 30-lecia SZS”, medale ZW SZS

⁵²¹ Materiały sprawozdawcze WSZS 1985-1988, Kielce 1988, s.14-18.

⁵²² „Echo Dnia”, 1978, nr 282, s. 8; „Echo Dnia”, 1979, nr 279, s.16, „Echo Dnia”, 1983, nr 209, s.8; „Echo Dnia”, 1985, nr 211, s. 8; „Echo Dnia”, 1988, nr 239, s. 8; „Echo Dnia”, 1989, nr 241, s. 8; „Echo Dnia”, 1996, nr 290, s. 27.

⁵²³ Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiej Federacji Sportu za lata 1982-1985, Kielce 1986, s. 6-7.

⁵²⁴ „Echo Dnia”, 1978, nr 251, s. 8; Echo Dnia, 1983, nr 228, s. 8.

„Za zasługi w rozwoju kultury fizycznej w szkole”, Medal 40-lecia Polski Ludowej, Odznaki „Za zasługi dla Kielecczyzny”, Odznaki TDP „Przyjaciel Dziecka”⁵²⁵.

W Zrzeszeniu LZS otrzymywano odznakę m.in. „Zasłużony działacz LZS”, „Za zasługi dla Kielecczyzny”, „Zasłużony Działacz kultury fizycznej”⁵²⁶. W dniu 24 marca 1998 r. na wniosek prezydium, Rada Wojewódzka przyznała tytuł Honorowego Przewodniczącego Rady Wojewódzkiej Zrzeszenia LZS Julianowi Dutce-Jaworzowi – Przewodniczącemu Rady Wojewódzkiej Zrzeszenia LZS w Kielcach w latach 1956-1974.

Aeroklub Kielecki przyznawał odznaczenia, wyróżnienia i dyplomy za całokształt działalności społeczno-wychowawczej i szkoleniowo-sportowej oraz pomoc finansową. Były to m.in. odznaczenia „Zasłużony działacz lotnictwa sportowego”, brązowe odznaki „Za zasługi dla Aeroklubu PRL”, dyplomy uznania APRL, dyplomy uznania APRL wraz z plakietką, dyplomy uznania Aeroklubu Kieleckiego⁵²⁷.

Kielecki Okręg Polskiego Związku Motorowego (dalej: PZMot.) na zakończenie każdego roku wyróżniał najlepszych zawodników i działaczy przyznając im m.in. srebrną odznakę im. Janka Krasickiego, srebrną odznakę „Zasłużony działacz kultury fizycznej”, „Zasłużony działacz PZM”, złote, srebrne i brązowe Honorowe Odznaki PZM. Instytucje współpracujące z PZMot. wyróżniano pamiątkowymi plakietkami⁵²⁸. Kierownictwo Automobilklubu uhonorowało ludzi, którzy szczególnie przyczynili się do powstania toru wyścigowego w Miedzianej Górze i jego rozbudowy. Ustanowiono honorowy tytuł „Budowniczy toru Kielce”. Oprócz tego, przyznawano także tytuł „Za zasługi dla Kielecczyzny”⁵²⁹. W poszczególnych latach komandorów zawodów oraz najaktywniejszych działaczy uhonorowywano pamiątkowymi plakietkami, złotymi, srebrnymi i brązowymi Honorowymi Odznakami Automobilklubu Polskiego, pucharami i nagrodami rzeczowymi, nadawano także tytuł Honorowego Członka Automobilklubu⁵³⁰.

Okręgowe Związki Sportowe także przyznawały odznaczenia najbardziej zasłużonym działaczom mającym duży wpływ na rozwój danej dyscypliny sportowej.

⁵²⁵ Materiały sprawozdawcze WSZS 1981-1984, Kielce 1984, s. 33-37, Echo Dnia, 1985, nr 207, s. 8.

⁵²⁶ „Echo Dnia”, 1996, nr 286, s. 15.

⁵²⁷ APK, Świętokrzyski UW w Kielcach, Wydział Spraw Obywatelskich i Cudzoziemców, sygn. 1080/23, Nadzór nad Stowarzyszeniami – Aeroklub Kielecki w Kielcach, s. 95-96.

⁵²⁸ „Echo Dnia”, 1983, nr 254, s. 8, „Echo Dnia”, 1987, nr 249, s. 8, „Echo Dnia”, 1995, nr 86, s. 15.

⁵²⁹ „Echo Dnia”, 1979, nr 239, s. 8.

⁵³⁰ „Echo Dnia”, 1983, nr 248, s. 8; „Echo Dnia”, 1983, nr 249, s. 8; „Echo Dnia”, 1995, nr 86, s. 15.

Wręczano m.in. diamentowe, złote, srebrne i brązowe odznaki, tytuły honorowego członka związku, dyplomy za zasługi, okolicznościowe puchary i medale⁵³¹.

4. Kształcenie, doksztalcenie i doskonalenie kadr

Stan kadry pedagogicznej i szkoleniowej zależał w głównej mierze od sprawnie organizowanego procesu kształcenia, doksztalcenia bądź doskonalenia. W 1984 r. w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Kielcach otwarto Studium Podyplomowe Wychowania Fizycznego, a także Studium Fakultatywne (możliwość studiowania drugiego kierunku dla studentów studiów dziennych). Inicjatorem tych form był dr Andrzej Liedke, wspomagany m.in. przez prof. dr hab. Macieja Demela. Studium Podyplomowe Wychowania Fizycznego dla magistrów innych specjalności było pionierskim działaniem w Polsce⁵³². W ciągu kilku następnych lat zrezygnowano z prowadzenia studiów dziennych i skoncentrowano się na szkoleniu absolwentów wyższych studiów. Do 1992 r. podyplomowe studia ukończyło około 250 osób pochodzących z całej Polski, najwięcej jednak osób wykształconych w kieleckiej WSP pracowało w szkołach regionu kieleckiego. Nauka trwała 3 semestry, słuchacze spotykali się raz w miesiącu podczas weekendu, poza tym obowiązkowe były także 2 obozy – sportów zimowych (głównie narciarstwo) i sportów wodnych (żeglarstwo, windsurfing, pływanie, kajakarstwo)⁵³³. W 1995 r. podyplomowe studia nauczycielskie w zakresie wf prowadzone przez Studium Wychowania Fizycznego WSP w Kielcach ukończyło 63 słuchaczy⁵³⁴. Od 1 września 1985 r. w Studium Nauczycielskim w Ostrowcu Świętokrzyskim uruchomiono kierunek wychowanie fizyczne⁵³⁵.

W ramach zapewnienia szkołom i placówkom kadry wf z pełnymi kwalifikacjami, Wydział Oświaty i Wychowania kierował na studia przedmiotowo-metodyczne z kultury fizycznej nauczycieli niebędących specjalistami, a nauczyciele kultury fizycznej

⁵³¹ „Echo Dnia”, 1976, nr 224, s. 8, „Echo Dnia”, 1986, nr 44, s. 8, „Echo Dnia”, 1988, nr 210, s. 8, „Echo Dnia”, 1994, nr 252, s. 15; „Echo Dnia”, 1994, nr 253, s.1, M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 204, 209-211, „Słowo Ludu”, 1980, nr 74, s. 8,

⁵³² S. Hojda, J. Krawczyk, W. Krześniak, D. Marcickiewicz, *30 lat działalności Studium Wychowania Fizycznego i Sportu WSP w Kielcach* [w:] W. Dutkiewicz (red.) *XXX lat Międzywydziałowego Studium Wychowania Fizycznego i Sportu Akademii Świętokrzyskiej w Kielcach*, Kielce 2001, s. 15; „Echo Dnia”, 1984, nr 205, s.8.

⁵³³ „Echo Dnia”, 1992, nr 12, s. 16.

⁵³⁴ „Echo Dnia”, 1995, nr 112, s. 15.

⁵³⁵ APK, Biuro Wojewódzkiej Rady Narodowej, sygn. 1164/408, Materiały z posiedzeń Komisji Kultury, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN w Kielcach, s. 190-191.

uczestniczyli w zespołach samokształceniowych organizowanych przez Oddział Doskonalenia Nauczycieli (dalej: ODN) w Kielcach⁵³⁶.

WFS prowadziła kursy doszkoleniowe dla trenerów i instruktorów obejmujące m.in.: doszkalanie na corocznych kursokonferencjach o charakterze szkolenia ogólnego, w którym brało udział około 100-120 trenerów i instruktorów; szkolenie trenerów i instruktorów w zakresie ich sportowej specjalizacji, które odbywało się 2 razy w roku i polegało na praktycznym i teoretycznym pogłębianiu wiadomości w oparciu o najnowsze informacje w danej dyscyplinie sportu; prowadzenie kursów instruktorskich dla tych dyscyplin, które odczuwają braki specjalistów – średnio prowadzono 2-4 kursy rocznie z zakresu części ogólnej i praktycznej⁵³⁷; organizowanie kursokonferencji dla sędziów 2 razy do roku oraz prowadzenie kursów sędziowskich przez poszczególne OZS⁵³⁸. Wojewódzki Zespół Metodyczno-Szkoleniowy (dalej: WZMS), który działał w WFS zajmował się m.in. planowaniem, programowaniem, organizacją szkolenia i doszkalania kadry trenersko-instruktorskiej⁵³⁹. W 1978 r. WFS w Kielcach zorganizowała kurs na instruktorów tenisa stołowego i podnoszenia ciężarów. Kandydaci legitymowali się ukończonym 18 rokiem życia, średnim wykształceniem oraz dobrym stanem zdrowia⁵⁴⁰. W latach 1982-1985 WZMS zorganizował 5 kursów instruktorskich części ogólnej dla 162 osób oraz kursy specjalistyczne z lekkoatletyki, podnoszenia ciężarów, piłki nożnej, strzelectwa, tenisa i zapasów, a także na zlecenie Polskiego Związku Karate – kurs instruktorów karate z całej Polski. Łącznie tytuły instruktorskie uzyskało 147 osób. Na zlecenie Makroregionu zorganizowano kurs instruktorów kl. I z części ogólnej dla 36 osób i część specjalistyczną z piłki ręcznej dla 11 osób. W latach 1982-1985 odbyło się także 31 kursokonferencji szkoleniowych dla kadry trenersko-instruktorskiej w różnych dyscyplinach i blokach dyscyplin, w których udział wzięło 609 osób. Zespół Metodyczno-Szkoleniowy współdziałał przy obsadzaniu kursów i konferencji centralnych oraz prowadził, przy współpracy z miejskimi władzami oświatowymi doskonalenie nauczycieli z terenu miasta. Dwóch trenerów z Zespołu ukończyło ponadto centralny kurs obsługi urządzeń audiowizualnych. Ważnym wydarzeniem był przeprowadzony w 1985 r. Powszechny Przegląd Kadr Trenerskich

⁵³⁶ APK, UMiG w Busku-Zdroju, sygn. 2548/84, Informacje i sprawozdania dotyczące spraw zdrowia, kultury fizycznej i turystyki 1977-1990, s. 27.

⁵³⁷ APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/487, Protokoły z posiedzeń Komisji Zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN, s. 387-388.

⁵³⁸ Tamże, s. 481.

⁵³⁹ Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiej Federacji Sportu za lata 1982-1985, Kielce 1986, s.17-18.

⁵⁴⁰ „Echo Dnia”, 1978, nr 73, s. 8.

i Instruktorskich, któremu poddało się 96 trenerów, 6 instruktorów kl. I i 50 instruktorów. Stroną organizacyjną przeglądu zajmował się Zespół Metodyczno-Szkoleniowy. Materiały zebrane w czasie Przeglądu posłużyły do prawidłowego ukierunkowania procesu szkolenia i doskonalenia kadr trenerskich i instruktorskich, ponadto uaktualniono kartotekę trenerów i instruktorów⁵⁴¹. W 1986 r. WZMS przeprowadził wspólnie z OZS 3 kursy instruktorów sportu – część ogólną oraz część specjalistyczną w piłce nożnej i lekkoatletyce. Łącznie przeszkolono 80 osób oraz kierowano na szkolenia centralne instruktorów kl. I i trenerów⁵⁴². WFS współpracowała także z filią warszawskiego AWF, która mieściła się w Białej Podlaskiej. Prowadzono tam szkolenia instruktorów sportu⁵⁴³.

W celu objęcia większej rzeszy studentów akcjami masowymi, AZS prowadził aktywne szkolenie kadr. W latach 1979-1980 zorganizowano następujące kursy: instruktorów motorowodnych (ukończyło 32 studentów), ratowników – (ukończyło 7 studentów), młodszych ratowników (ukończyło 47 studentów), instruktorów narciarstwa – kurs w ramach akcji „Bukowina 1980” (ukończyło 140 studentów), organizatorów sportu i rekreacji (uprawnienia zdobyło 120 studentów). Kursy sędziowskie w różnych dyscyplinach sportowych ukończyło 47 studentów. Łącznie w środowisku akademickim przeszkolono 361 studentów. Szkolenia młodzieży akademickiej zrzeszonej w klubach uczelnianych AZS-PŚ i WSP prowadzone były pod fachową opieką pracowników Studium Wychowania Fizycznego i Sportu. W roku akademickim 1980/1981 szkolenia utrzymały się na analogicznym poziomie w stosunku do roku 1979/1980⁵⁴⁴.

Istotną rolę w procesie szkolenia odgrywało Zrzeszenie LZS. Celem zapewnienia kadry organizatorów i instruktorów sportowych dla potrzeb środowiska i gminy, Wojewódzkie Zrzeszenie LZS przeszkoliło w 1975 r. na kursach własnych i centralnych 3 instruktorów sportu i 25 młodzieżowych organizatorów sportu. W 1976 r. stopień instruktora sportu w łucznictwie uzyskały 4 osoby, w lekkoatletyce 1 osoba. Młodzieżowymi organizatorami sportu zostało 47 osób. Rok później, przeszkolono 23 instruktorów sportu w takich dyscyplinach jak: łucznictwo, lekkoatletyka, piłka siatkowa, zapasy, podnoszenie ciężarów, kolarstwo, jeździectwo i narciarstwo oraz 49 młodzieżowych organizatorów sportu. W 1978 r. stopień instruktora uzyskało

⁵⁴¹ Sprawozdanie z działalności WFS za lata 1982-1985, Kielce 1986, s.17-18.

⁵⁴² Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie z działalności WFS za rok 1986, Kielce 1987, s. 10.

⁵⁴³ APK, Biuro Wojewódzkiej Rady Narodowej, sygn. 1164/408, Materiały z posiedzeń Komisji Kultury, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN w Kielcach, s. 190-191.

⁵⁴⁴ APK, Biuro Wojewódzkiej Rady Narodowej w Kielcach, sygn. 1164/487, Protokoły z posiedzeń Komisji Zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN nr 1-8/80, s. 486-487.

7 osób⁵⁴⁵. Szczególnie trudny okres w dziejach LZS przypadł na przełom lat 70-tych i 80-tych XX w. W 1979 i 1980 r. tylko 16 osób ukończyło kursy instruktorów sportu. Najwięcej – 6 osób – zdobyło uprawnienia instruktora lekkoatletyki. W 1981 r. odwołano wszystkie kursy instruktorskie. W latach 1982-1989 zaledwie 25 osób uzyskało tytuły instruktora sportu⁵⁴⁶. W 1982 przeszkolono 11 instruktorów oraz 168 organizatorów sportu, a w 1983 r. – tylko 3 instruktorów i 50 organizatorów sportu. Ponadto, w latach 1979-1983 tytuły trenerskie uzyskali: Danuta Zbierańska, Wiktor Pyk, Waldemar Mołda, Jacency Kowerski (łucznictwo), Mirosław Kosa (narcciarstwo), Tomasz Rokita, Stanisław Pożoga (zapasy)⁵⁴⁷. WZ LZS przeszkoliło w 1984 r. 7 instruktorów oraz 38 organizatorów sportu, w 1985 r. – 1 instruktora i 44 organizatorów sportu⁵⁴⁸. W 1986 r. LZS zorganizował kurs organizatora sportu w Krynkach, na którym przeszkolono 42 osoby. Ponadto, przeszkolono po 2 osoby w zakresie instruktora lekkoatletyki oraz zapasów i 1 osobę na instruktora piłki nożnej⁵⁴⁹. W 1987 r. przeszkolono 4 instruktorów⁵⁵⁰. Działalność szkoleniowa była prowadzona w oparciu o roczne plany szkolenia RG oraz RW LZS. Zadania planowe nie zawsze odpowiadały uzyskanym efektom szkoleniowym w danym roku. Uzależnione było to od pozyskiwanych na tę sferę działalności środków finansowych. Z tego powodu, w roku 1987 i latach późniejszych nie przeprowadzono kursów organizatorów sportu. Członkowie LZS uczestniczyli w kursach instruktorów i sędziów sportowych organizowanych przez WFS⁵⁵¹. W 1989 r. na potrzeby LZS przeszkolono 5 instruktorów w takich dyscyplinach jak: tenis stołowy, piłka nożna, lekkoatletyka, zapasy, a w 1990 r. 2 instruktorów w części ogólnej⁵⁵². W okresie od 1996 do 1998 r. zwrócono ponownie większą uwagę na szkolenie kadr. Rada Wojewódzka wyszkoliła 110 osób w zakresie organizatora sportu. RG ZLZS zorganizowała kursy instruktorskie z lekkoatletyki, tenisa

⁵⁴⁵ Składnica Akt WZ LZS w Kielcach, Sprawozdanie Rady Wojewódzkiej Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Kielcach z działalności w latach 1975-1978, s.21-22.

⁵⁴⁶ Szczygieł M., *op.cit.*, s.84.

⁵⁴⁷ Składnica Akt WZ LZS w Kielcach, Sprawozdanie Rady Wojewódzkiej Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Kielcach z działalności w latach 1979-1983, Kielce 1984, s. 17-18.

⁵⁴⁸ Składnica Akt WZ LZS w Kielcach, Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1984-1987, Kielce 1988, s.26.

⁵⁴⁹ Tamże, s. 147.

⁵⁵⁰ Tamże, s. 26.

⁵⁵¹ A UW, Wydział Kultury, Sportu i Turystyki, sygn. 5/45, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1986-1995, s. 80.

⁵⁵² Składnica Akt WZ LZS w Kielcach, Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Zrzeszenia LZS za lata 1988-1990, Kielce 1991, s. 19.

stołowego, piłki nożnej oraz zapasów, w których uczestniczyli członkowie Zrzeszenia LZS w Kielcach⁵⁵³.

W szkolenie kadr zaangażowany był także WTKKF w Kielcach. Statut zawierał wpis, że WTKKF „organizuje i prowadzi kursy w celu szkolenia instruktorów, organizatorów, wykładowców oraz sędziów dla potrzeb rekreacji ruchowej”⁵⁵⁴. W ciągu 5 lat kadencji, do 1977 r., TKKF wspólnie z WRZZ przeszkolili 709 organizatorów rekreacji i aktywnego wypoczynku oraz 237 demonstratorów ćwiczeń rekreacyjnych w zakładach pracy⁵⁵⁵. W roku 1979 r. TKKF przeszkoliło 22 organizatorów aktywnego wypoczynku, 13 osób ukończyło kursy demonstratorów ćwiczeń rekreacyjnych. Łącznie, na kursach centralnych i własnych przeszkolonych zostało 35 osób. W 1980 r. przeszkolono 25 organizatorów aktywnego wypoczynku na kursach podstawowych, stopień instruktorski demonstratora ćwiczeń fizycznych uzyskała 1 osoba, a 6 ukończyło pierwszy etap. W 1981 r. zaplanowano przeszkolenie 12 instruktorów oraz 60 organizatorów aktywnego wypoczynku. Stan kadry w poszczególnych ogniskach był niewystarczający, przeważnie dlatego, że kursy organizowane były w trakcie sezonu urlopowego⁵⁵⁶. Podejmowanie przez TKKF szerokich działań programowych, obligowało także do tego, aby przygotowywać odpowiednią kadrę specjalistów takich jak: instruktor rekreacji ruchowej, instruktor w miejscu zamieszkania, instruktor aktywnego wypoczynku, instruktor karate, instruktor kulturystyki, organizator spartakiad. Szkolono i doszkalano także aktyw społeczny, tj. prezesów, skarbników, pracowników etatowych biur. Od 1981 do 1985 r. zostało przeszkolonych m.in. 22 instruktorów i 74 organizatorów sportu. WTKKF zorganizowało także 1 kursokonferencję w Cedzynie dla aktywu społecznego, w której udział wzięły 54 osoby (prezesi, skarbnicy, pracownicy biur). Kadrę przeszkolonych działaczy kierowano do pracy w ogniskach zgodnie z ich zapotrzebowaniem⁵⁵⁷.

Na każdy rok, ZW TKKF otrzymywał z ZG TKKF tzw. centralny kalendarz szkoleń kadr rekreacji. W zależności od potrzeb, ZW typował i wysyłał na szkolenia i kursy odpowiednie osoby. W roku 1987, tylko 18 osób wzięło udział w 9 różnych

⁵⁵³ Składnica Akt WZ LZS w Kielcach, Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Zrzeszenia LZS za lata 1996-1999, Kielce, s.12.

⁵⁵⁴ A UW, Wydział Kultury, Sportu i Turystyki, sygn. 5/45, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1986-1995, s. 47.

⁵⁵⁵ „Echo Dnia”, 1977, nr 66, s. 8.

⁵⁵⁶ APK, Biuro Wojewódzkiej Rady Narodowej w Kielcach, sygn. 1164/487, Protokoły z posiedzeń Komisji Zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN nr 1-8/80, s. 484-485.

⁵⁵⁷ A UW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/15, Wojewódzkie TKKF w Kielcach 1983-1994, s.43.

szkoleniach i kursach. Byli to członkowie ognisk i pracownicy UW. Na rezygnację ze szkoleń wpływały także ich koszty, które kształtowały się w granicach 15 000 zł. Ogniska, które dysponowały całorocznym budżetem w wysokości 50 000 zł nie były w stanie sfinansować takich szkoleń⁵⁵⁸. W latach 1990-1994 zorganizowano 3 kursy, które ukończyło 57 instruktorów rekreacji. Organizowano także kursy wolontariuszy-animatorów w zakresie mini-sportów, których celem było przygotowanie do społecznej pracy w uczniowskich klubach sportowych i działalności w Ogniskach TKKF do pracy z dziećmi i młodzieżą. W 1994 r. przeszkolono 45 osób w zakresie instruktorów rekreacji w piłce nożnej i żeglarskim, docelowo w kolejnych latach planowano przeszkolić w sumie 280 osób⁵⁵⁹. Brak jest danych, aby zweryfikować czy to założenie zostało zrealizowane.

SZS zgodnie z zaleceniami Zarządu Głównego i planem pracy bardzo aktywnie działał na polu szkolenia młodych kadr dla potrzeb dalszego upowszechniania i rozwoju masowej kultury fizycznej w środowisku szkolnym. Przy szkoleniu szkolnego aktywu SZS stosowane były następujące formy: kursy szkoleniowe Młodzieżowych Organizatorów Sportu w szkołach przez SKS i o charakterze międzyszkolnym przez oddziały miejsko-gminne SZS, szkolenie przewodniczących SKS, szkolenie aktywu SZS na obozach sportowo-szkoleniowych. W 1979 r. w województwie przeszkolono 3902 młodzieżowych organizatorów sportu⁵⁶⁰, m.in. 40 uczniów reprezentujących szkoły z terenu MiG Kazimierza Wielka. Na zorganizowanym w okresie ferii zimowych kursie, młodzież nabywała praktyczne umiejętności i teoretyczną wiedzę na temat organizacji zawodów⁵⁶¹. W 1980 r. w województwie przeszkolono 4100 młodzieżowych organizatorów sportu⁵⁶². SZS w latach 1981-1984 prowadził szkolenie młodzieżowych organizatorów sportu dla środowisk o słabej działalności organizacyjno-sportowej oraz dla domów dziecka⁵⁶³ - na stopień Młodzieżowego Organizatora Sportu ogółem przeszkolono 3731 osób⁵⁶⁴. SZS wspólnie z OZS i WFS prowadził także szkolenia

⁵⁵⁸ A UW, Wydział Kultury, Sportu i Turystyki, sygn. 5/45, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1986-1995, s. 47.

⁵⁵⁹ A UW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/15, Wojewódzkie TKKF w Kielcach 1983-1994, s. 116.

⁵⁶⁰ APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/487, Protokoły z posiedzeń Komisji Zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN, s. 390.

⁵⁶¹ APK, Komitet Miejsko-Gminny PZPR Kazimierza, sygn. 900/20, Protokoły plenarnych posiedzeń KM-G z załącznikami, s. 12.

⁵⁶² APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/487, Protokoły z posiedzeń Komisji Zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN, s. 390.

⁵⁶³ Materiały sprawozdawcze WSZS 1981-1984, Kielce 1984, s. 21.

⁵⁶⁴ Tamże, s. 5.

młodzieżowych sędziów sportowych w lekkoatletyce, piłce ręcznej, piłce siatkowej, koszykówce, narciarstwie klasycznym. Przeszkoleni na kursach sędziowie, po zdobyciu odpowiedniego doświadczenia otrzymywali przeważnie wyższe stopnie sędziowskie i prowadzili także zawody ligowe. Wspólnie z Kuratorium Oświaty i Wychowania zorganizowano kurs dla nauczycieli nieposiadających pełnych kwalifikacji zawodowych, w którym uczestniczyły 22 osoby⁵⁶⁵.

Oprócz powyższych stowarzyszeń w latach 1975-1998, organizowaniem kursów szkoleniowych podnoszących kwalifikacje z poszczególnych dyscyplin sportowych zajmowały się także inne towarzystwa prowadzące działalność sportową.

Szkoleniami w OZPN zajmowała się Sekcja Trenerska. Pracowała ona w oparciu o sporządzony plan pracy. W latach 1976-1979 m.in. przeprowadzono kursokonferencje szkoleniowe łącznie z weryfikacją dla kadry trenersko-instruktorskiej, które odbyły się w Kielcach, Starachowicach i Ameliówce oraz kurs specjalistyczny instruktorów piłki nożnej w Kielcach, który ukończyło w 1977 r. 20 osób⁵⁶⁶. Na przełomie roku 1982/1983, OZT wraz z działem szkoleniowym WFS zorganizował i skutecznie zrealizował kurs dla instruktorów tenisowych. Dyplomy uzyskało 11 osób, z tego 6 osób podjęło pracę w sekcjach⁵⁶⁷.

AZS w roku akademickim 1979/1980 prowadził szkolenie: instruktorów motorowodnych (kurs ukończyło 32 studentów), ratowników (ukończyło 7 studentów), młodszych ratowników (ukończyło 47 studentów), instruktorów narciarstwa (ukończyło 140 studentów), organizatorów sportu i rekreacji (ukończyło 120 studentów). Kursy sędziowskie w różnych dyscyplinach sportowych ukończyło 47 studentów⁵⁶⁸.

W 1979 r. WZSSP Start zorganizowało kurs demonstratorów gimnastyki rekreacyjnej (ukończyło je 11 osób) oraz 2 osoby ukończyły kurs instruktorów rekreacji fizycznej o specjalności gry rekreacyjne. W 1980 r. kurs demonstratorów gimnastyki rekreacyjnej ukończyło 20 osób, kurs organizatorów sportu 20 osób oraz kurs instruktorów rekreacji fizycznej o specjalności gry rekreacyjne – 2 osoby⁵⁶⁹. W 1984 r.

⁵⁶⁵ Tamże, s. 21.

⁵⁶⁶ APK, KKS Błękitni w Kielcach, sygn. 1208/49, Narady i konferencje 1972-1983, s. 40.

⁵⁶⁷ APK, KKS Błękitni w Kielcach, sygn. 1208/193, Sprawozdania z działalności 1971-1984, s. 56.

⁵⁶⁸ APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/487, Protokoły z posiedzeń Komisji Zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN, s. 388.

⁵⁶⁹ Tamże, s. 389.

zorganizowano wycieczki szkoleniowe dla aktywu i działaczy – dla spółdzielczości pracy wyjazd odbył się do Gdańska, a spółdzielczości inwalidów – do Warszawy⁵⁷⁰.

W latach 1988-1990 sekcja żeglarska przy UW w Kielcach przeprowadziła 2 kursy na stopień żeglarza, które ukończyło złożeniem egzaminu państwowego 17 osób – 13 pracowników UW i 4 osoby z rodzin pracowniczych. Kurs żeglarski w UW prowadził także Okręgowy Zarząd Żeglarski. Uczęszczało na niego 11 osób⁵⁷¹.

Jednym ze statutowych zadań Aeroklubu Kieleckiego było prowadzenie szkolenia i doskonalenia w zakresie działalności lotniczej, także zleconej⁵⁷². Aeroklub Kielecki w 1976 r. wyszkolił do III klasy szybowcowej 18 pilotów. 11 pilotów uzyskało srebrne odznaki szybowcowe i licencje pilota szybowcowego. Zdobyto 5 pełnych szybowcowych odznak z trzema diamentami. Zorganizowano obóz dla około 60 osób⁵⁷³. W 1977 r. zadania wyszkoleniowe wykonano w 100%, a w niektórych sekcjach, np. samolotowej przekroczone. Wyszkolono łącznie do III klasy samolotowej i licencji pilota samolotu turystycznego grupę 19 pilotów, w tym 8 osób na zalecenie Instytutu Lotnictwa⁵⁷⁴. W 1979 r. wyszkolono za wyciągarką 24 uczniów pilotów szybowcowych. Przeszkolono także dla Wojsk Powietrzno-Desantowych 112 osób na obozie Kuratorium Oświaty i Wychowania. Zorganizowano szkolenie II stopnia w ramach Lotniczego Przesposobienia Wojskowego przeszkalając na zlecenie Wyższej Oficerskiej Szkoły Lotniczej (dalej: WOSL) w Dęblinie 17 pilotów, słuchaczy WOSL. Przekazano także do PLL LOT 2 pilotów⁵⁷⁵. W 1982 r. zadania w zakresie szkolenia szybowcowego i samolotowego wykonano w 100%. Zorganizowano wspólnie z KOiW Specjalistyczny Obóz Przesposobienia Obronnego szkoląc własną młodzież jak również dla Wojsk Powietrzno-Desantowych. Wyszkolono także 15 osób dla WOSL w Dęblinie oraz 4 osoby dla Politechniki Rzeszowskiej⁵⁷⁶. W latach 1983-1987 podstawowe szkolenie spadochronowe odbyły 92 osoby. III klasę otrzymało 37 skoczków, II klasę – 23, a klasę uzyskało 16 skoczków. Srebrną odznakę otrzymało 18 skoczków, natomiast złotą – 17.

⁵⁷⁰ A UW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/14, Zrzeszenie Sportu i Rehabilitacji Start w Kielcach 1983-1994, s. 60.

⁵⁷¹ A UW, Wydział Kultury, Sportu i Turystyki, sygn. 5/14, Klub Żeglarski Szekla przy UW w Kielcach 1990-1991, s. 26.

⁵⁷² APK, Świętokrzyski UW w Kielcach, Wydział Spraw Obywatelskich i Cudzoziemców, sygn. 1080/23, Nadzór nad Stowarzyszeniami – Aeroklub Kielecki w Kielcach, s. 110.

⁵⁷³ Tamże, s. 47.

⁵⁷⁴ Tamże, s. 191.

⁵⁷⁵ Tamże, s. 181.

⁵⁷⁶ Tamże, s. 167-168.

Dodatkowo, w zakresie ratownictwa przeszkolono 52 osoby⁵⁷⁷. W sekcji szybowcowej, w tym samym okresie wyszkolono 215 osób. Ze szkolonych podstawowo pilotów w 1983 i 1984 r., większość nie podjęła dalszego szkolenia. Z 22 wyszkolonych, szkolenie kontynuowało zaledwie 5 pilotów. W związku z tym, w latach kolejnych nastąpił spadek nadawanych uprawnień. Regres ten spowodowany był brakiem perspektyw latania wyczynowego, co było dla osób uprawiających ten sport główną motywacją. Poza tym stan sprzętu był niezadowalający – malejąca liczba szybowców, długi czasookres planowanych napraw, wycofanie szybowców typu Mucha, wypadkowość. Latanie wyczynowe było utrudnione także z powodu braku zezwoleń na wykonywanie przelotów szybowcowych⁵⁷⁸. W latach 1983-1987 o samolotowe uprawnienia instruktorskie starało się 3 pilotów – 2 nie zakwalifikowało się na egzaminach z ZGAPRL, a jeden z powodu braku wymaganego nalotu godzin. Liczba zdobywanych uprawnień z 53 w 1983 r. systematycznie spadała – w roku 1987 było ich zaledwie 28. Przyczyną było to, że nie szkolono w celu podniesienia klasy wyszkoleniowej i do licencji zawodowych, a jedynie w celu zdobycia uprawnień niezbędnych do świadczenia usług na rzecz Aeroklubu⁵⁷⁹.

WOPR, aby zapewnić wykwalifikowaną kadrę szkoleniową ratowników, prowadził rokrocznie intensywne kursy w tym zakresie. Kandydaci na młodszych ratowników musieli mieć ukończone 14 lat, należeć do WOPR, posiadać kartę pływacką i zaświadczenie lekarskie o predyspozycjach zdrowotnych oraz skierowanie organizacji społecznej. Od kandydatów na ratowników wodnych wymagało się ukończenia 18 lat, zaświadczenia lekarskiego o stanie zdrowia, posiadania stopnia młodszego ratownika zdobytego przynajmniej przed rokiem, specjalnej karty pływackiej, a także zaświadczenia o społecznym pełnieniu dyżurów nad wodą⁵⁸⁰. W 1979 r. odbyło się 10 kursów na stopień ratownika młodszego, na których przeszkolono 167 osób, odbyły się także 4 kursy na stopień ratownika wodnego, na których 66 ratowników młodszych uzyskało stopień ratownika wodnego oraz na kursie na stopień starszego ratownika 3 ratowników wodnych uzyskało stopień ratownika starszego. W 1980 r. odbyło się 5 kursów na ratownika młodszego, podczas których przeszkolono 99 członków. Poza tym 7 ratowników wodnych uzyskało stopień starszego ratownika. Zorganizowano także kurs sternika motorowodnego, na którym przeszkolono 48 członków. Zarząd Główny w Warszawie zorganizował kurs specjalistyczny, który ukończyło 2 starszych ratowników

⁵⁷⁷ Tamże, s. 54.

⁵⁷⁸ Tamże, s. 57-59.

⁵⁷⁹ Tamże, s. 60-61.

⁵⁸⁰ „Echo Dnia”, 1979, nr 119, s. 8.

z województwa kieleckiego uzyskując tym samym stopień instruktora ratownictwa⁵⁸¹.
W kolejnych latach WOPR także organizował szkolenia na ratownika młodszego
i wodnego oraz na sterników motorowodnych⁵⁸².

⁵⁸¹ APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/487, Protokoły z posiedzeń Komisji Zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN, s. 391.

⁵⁸² „Echo Dnia”, 1982, nr 59, s. 8, „Echo Dnia”, 1983, nr 76, s.8.

Rozdział V

Sport szkolny i akademicki w województwie kieleckim w latach 1975-1998

1. Działalność Szkolnego Związku Sportowego w Kielcach.

Celem Wojewódzkiego Szkolnego Związku Sportowego (dalej: WSZS) w Kielcach była działalność na rzecz upowszechniania i rozwoju kultury fizycznej dzieci i młodzieży szkolnej. Głównym terenem działania była szkoła i inne placówki oświatowo-wychowawcze, a podstawowymi ogniwami organizacyjnymi – Szkolne Kluby Sportowe (dalej: SKS)⁵⁸³. Podporządkowanie w 1975 r. Szkolnego Związku Sportowego (dalej: SZS) resortowi kultury fizycznej nie osłabiło silnych związków z systemem oświaty, wprowadziło jednak do działalności SZS szereg nowych akcentów. Zwiększył się udział SZS w realizacji ogólnopolskiego programu rozwoju sportu⁵⁸⁴, czyli SZS przejął od administracji oświatowej cały system imprez sportowych dla dzieci i młodzieży.

Statut WSZS w Kielcach przewidywał następujące władze: Wojewódzki Zjazd Delegatów, Zarząd Wojewódzki, Wojewódzka Komisja Rewizyjna. Kadencja władz trwała 4 lata⁵⁸⁵. Praca zarządu i prezydium WSZS była prowadzona w oparciu o podstawowe dokumenty działalności Związku oraz program działania na daną kadencję, roczne plany pracy i problematykę posiedzeń zarządu i prezydium, Wojewódzki Kalendarz Imprez Sportowych Młodzieży Szkolnej⁵⁸⁶.

W 1976 r. odbył się VI Wojewódzki Zjazd SZS, na którym dokonano wyboru nowych władz. Zarząd składał się z 20 osób, a jego prezesem został ówczesny wicekurator Wydziału Oświaty i Wychowania UW – Czesław Jaroszewski. Na stanowiska wiceprezesów wybrano Zdzisława Furmanka, Helenę Sztolf i Mariana Sałaja. Skład zarządu uzupełniali członkowie: Władysław Balicki, Henryk Bysiecki, Maciej Chrapkiewicz, Elżbieta Fituch, Marek Kędzior, Jerzy Klimczak, Krystyna Kosztowniak, Wincenty Kukuła, Zdzisław Górski, Ludwik Łukaszewicz, Jan Musiał, Julian Nowak, Stanisław Różański, Włodzimierz Sabat, Andrzej Suskiewicz, Seweryn

⁵⁸³ A UW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/31, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1996-1997, b. pag.

⁵⁸⁴ *Tradycje, rozwój, sukcesy, porażki i nadzieje. 45 lat działania*, Szkolny Związek Sportowy, Warszawa 1999, s. 11;

⁵⁸⁵ A UW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/31, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1996-1997, b. pag.

⁵⁸⁶ Składnica Akt SZS w Kielcach, Materiały sprawozdawcze WSZS 1981-1984, Kielce 1984, s. 25; Materiały sprawozdawcze WSZS 1985-1988, Kielce 1988, s.15; Materiały sprawozdawcze WSZS 1989-1992, Kielce 1992, s. 6.

Szerla i Witold Świeboda⁵⁸⁷. Kolejny zarząd WSZS wybrano w dniu 16 listopada 1980 r. Składał się z 21 osób, z którego wyłoniono prezydium w składzie 11 osób. Przewodniczącym został Czesław Jaroszewski, wiceprzewodniczącymi - Helena Sztolf oraz Stefan Czekala. W okresie kadencji nastąpiły zmiany, w październiku 1982 r. rezygnację z pracy w zarządzie złożyli: Helena Sztolf, Stefan Rachtan, Edward Iwański, Stefan Orzekala. Ponadto rezygnację z funkcji przewodniczącego, pozostając członkiem złożył Czesław Jaroszewski. Na posiedzeniu plenarnym w dniu 10 października 1982 r. na przewodniczącą zarządu wybrano Genowefę Kwiecień, wiceprzewodniczącą została Maria Kozioł, natomiast wiceprzewodniczącym urzędującym – Marian Barczewski⁵⁸⁸. Struktura SZS w województwie kieleckim dostosowana była do struktury administracyjnej województwa, a w szczególności do struktury oświaty. Zarządowi wojewódzkiemu w okresie kadencji podlegały: 4 oddziały miejskie SZS, 13 oddziałów miejsko-gminnych, 56 oddziałów gminnych SZS, 8 MKS⁵⁸⁹. W latach 1981-1984 odbyło się 7 zebrań plenarnych oraz 21 zebrań prezydium. Przedmiotem posiedzeń była następująca tematyka: aktywizowanie środowisk miejsko-gminnych SZS i SKS poprzez inicjowanie konkursów wojewódzkich, lokalizowanie imprez wojewódzkich w mniejszych środowiskach, dostosowywanie programu sportowego do możliwości wszystkich środowisk, ocena działalności terenowych jednostek SZS, doskonalenie wojewódzkiego systemu imprez i zawodów oraz realizacja kalendarza imprez sportowych, realizacja zadań związanych z obchodami 30-lecia SZS, udzielanie pomocy instytucjom terenowym⁵⁹⁰.

Szczególnym wydarzeniem w działalności SZS był rok 1983, w którym Związek uroczyście obchodził 30-lecie istnienia. Wzbożcono program działalności organizacji, nagrodzono najbardziej zasłużonych działaczy⁵⁹¹. VIII Wojewódzki Zjazd SZS odbył się 27 października 1984 r. Wybrano 25 osobowy zarząd, z którego wyłoniono prezydium. Przewodniczącą została ponownie Genowefa Kwiecień, wiceprzewodniczącym urzędującym – Marian Barczewski, a wiceprzewodniczącym Maciej Chrapkiewicz. W trakcie kadencji zmarł Czesław Jaroszewski i prezydium pracowało w 10-osobowym składzie. Zebrania związku i prezydium odbywały się systematycznie. W ciągu 4 lat kadencji odbyło się ich 32. Poruszano na nich tematykę dotyczącą aktywizacji zarządów

⁵⁸⁷ „Słowo Ludu”, 1976, nr 38, s. 8.

⁵⁸⁸ Składnica Akt SZS w Kielcach, Materiały sprawozdawcze WSZS 1981-1984, Kielce 1984, s. 24-25.

⁵⁸⁹ Tamże, s. 23.

⁵⁹⁰ Tamże, s. 25-27.

⁵⁹¹ Tamże, s. 3.

Oddziałów ZSZ i SKS do dalszego upowszechniania kultury fizycznej, ocena działalności jednostek terenowych SZS, doskonalenie wojewódzkiego systemu imprez i zawodów, przygotowanie reprezentantów i udział w Makroregionalnych i Ogólnopolskich Igrzyskach Młodzieży Szkolnej, udzielenie pomocy instytucjom terenowym w postaci porad i wyjazdów instruktorskich, obozów szkoleniowych. Przy zarządzie WSZS działały także 3 komisje problemowe: ds. wychowawczych, nagród i wyróżnień, ds. upowszechniania kultury fizycznej, ds. szkolnego sportu wyczynowego⁵⁹². Łącznie w województwie działały 82 agendy sportu szkolnego (zarządy miejskie, miejsko-gminne, gminne, MKS). Większość instytucji terenowych pracowała systematycznie⁵⁹³. Reprezentanci uczestniczyli w grudniu 1984 r. w VIII Krajowym Zjeździe SZS. Zjazd ten określił kierunki działania organizacji służące rozwojowi kultury fizycznej dzieci i młodzieży⁵⁹⁴. Kolejne wybory do zarządu wojewódzkiego SZS odbyły się w listopadzie 1988 r. Tak jak w latach poprzednich, spośród 25 osób wyłoniono 11-osobowe prezydium. Przewodniczącym został Jan Korczyński, wiceprzewodniczącym – Maciej Chrapkiewicz, a stanowisko wiceprzewodniczącego urzędującego objął na kolejną kadencję Marian Barczewski. W 1991 r. dokonano zmian w składzie prezydium. Przyczyną była śmierć wiceprzewodniczącego oraz rezygnacja z funkcji 3 członków. Na stanowisko wiceprzewodniczącego powołano Wojciecha Dębskiego, uzupełniono też liczbę członków. W trakcie trwania kadencji 1989-1992 odbyło się 11 zebrań zarządu oraz 22 zebrania prezydium. Tematem posiedzeń było aktywizowanie środowisk miejsko-gminnych SZS poprzez inicjowanie konkursów wojewódzkich, ocena działalności jednostek terenowych SZS, doskonalenie wojewódzkiego systemu imprez i zawodów, ustalanie kierunków pracy w sporcie wyczynowym, analizy realizacji budżetu, ustalenie zasad zdobywania środków finansowych, organizacja wyjazdów instruktorskich i kontrolnych, udzielanie pomocy finansowej jednostkom terenowym. Zgodnie z zarządzeniem MEN, sekretarze zarządów terenowych otrzymywali ryczałt 2-5 godzin, jako zajęcia nadobowiązkowe wychowania fizycznego⁵⁹⁵. Na terenie województwa istniały: 4 oddziały miejskie, 14 oddziałów miejsko-gminnych, 58 oddziałów gminnych, 2 oddziały w stadium organizacji (Smyków, Słupia), 6 MKS: MKS Żak Kielce (lekkoatletyka, judo, szachy), MKS Mitex Kielce (koszykówka chłopców), Ostrowia

⁵⁹² Składnica Akt SZS w Kielcach, Materiały sprawozdawcze WSZS 1985-1988, Kielce 1988, s.14-18.

⁵⁹³ AUW, UW w Kielcach, Wydział Kultury, Sportu i Turystyki, sygn. 5/36, Oddział Wojewódzki SZS w Kielcach 1985-1995, s. 32.

⁵⁹⁴ Składnica Akt SZS w Kielcach, Materiały sprawozdawcze WSZS 1985-1988, Kielce 1988, s.1.

⁵⁹⁵ Składnica Akt SZS w Kielcach, Materiały sprawozdawcze WSZS 1989-1992, Kielce 1992, s. 4-9.

Ostrowiec Świętokrzyski (lekkoatletyka), Jodła Bodzentyn (narcciarstwo klasyczne, biathlon), MKS Busko-Zdrój (piłka ręczna chłopców, siatkówka chłopców), Gryf Miechów (badminton)⁵⁹⁶. W krajowym zjeździe SZS województwo kieleckie reprezentowali delegaci: Jan Korczyński, Marian Barczewski, Seweryn Szerła, Zdzisław Górski, Janusz Janicki, Leszek Nowak. Dzięki dużej aktywności całej grupy delegatów, do władz krajowych zostali wybrani: Seweryn Szekla – wiceprzewodniczący Głównej Komisji Rewizyjnej SZS, Zdzisław Górski – członek Głównej Komisji Rewizyjnej SZS, Marian Barczewski – członek Prezydium Zarządu Głównego SZS⁵⁹⁷. X Wojewódzki Zjazd Szkolnego Związku Sportowego odbył się w 1992 r. Wybrano wówczas nowe władze, które w kolejnych latach uległy przekształceniom. Zarząd składał się z 21 osób, z których wyłoniono prezydium w składzie 9 osób⁵⁹⁸. Przewodniczącym został Jan Korczyński, wiceprzewodniczącymi – Marian Barczewski, Wojciech Dębski, Janusz Janicki⁵⁹⁹. Pozostałymi członkami zarządu byli: Maria Michalczyk, Wojciech Słupczyński, Marian Grzesik, Ryszard Kasperek, Ryszard Gołdziński (członkowie prezydium), Jarosław Banasik, Grzegorz Bażant, Adam Gradzik, Marian Budziosz, Henryk Bysiecki, Andrzej Kasperski, Wiesław Kepel, Krzysztof Gajewski, Józef Lesiak, Włodzimierz Mielus, Stanisław Wilk i Zygmunt Kochański (członkowie). W skład komisji rewizyjnej wchodził: Seweryn Szerła, Zdzisław Górski, Feliks Kot, Witold Gajewski, Leszek Nowak. W trakcie kadencji Leszek Nowak został wykluczony z prac Komisji z uwagi na naruszenie regulaminu⁶⁰⁰. Po dalszych zmianach i przekształceniach w kraju, w roku 1994 rozpoczęto przygotowania do przyjęcia osobowości prawnej przez jednostkę wojewódzką. Opracowano projekt statutu nowej organizacji pod nazwą Wojewódzki Szkolny Związek Sportowy w Kielcach z terenem działania w województwie kieleckim zebranie przekształceniowo-założycielskie odbyło się w dniu 15 marca 1995 r. Wybrano nowy zarząd (funkcje przewodniczącego i wiceprzewodniczących objęli ponownie Jan Korczyński oraz Marian Barczewski, Wojciech Dębski, Janusz Janicki)⁶⁰¹. Po złożeniu dokumentów, Wojewódzki Szkolny Związek Sportowy w Kielcach, w dniu 30 marca 1995 r. otrzymał osobowość prawną

⁵⁹⁶ Tamże, s. 4, 17.

⁵⁹⁷ Tamże, s. 6.

⁵⁹⁸ Składnica Akt SZS w Kielcach, Sprawozdanie WSZS za lata 1993-1999, Kielce 1999, s.7-16;

⁵⁹⁹ AUW, UW w Kielcach, Wydział Kultury, Sportu i Turystyki, sygn. 5/36, Oddział Wojewódzki SZS w Kielcach 1985-1995, s. 60-61.

⁶⁰⁰ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/31, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1996-1997, brak pag.

⁶⁰¹ Składnica Akt SZS w Kielcach, Sprawozdanie za lata 1993-1999, Kielce 1999, s.7-16;

decyzją nr 15/95 Wydziału Kultury Fizycznej i Turystyki UW w Kielcach⁶⁰². Od tego momentu WSZS Kielce stał się jednostką samorządną i samodzielnią. W porównaniu do lat ubiegłych, działania zarządu i prezydium uległy pewnym zmianom, należało do nich m.in. przygotowanie imprez sportowych, ocena i analiza sytuacji finansowej i organizacyjnej SZS, zatwierdzanie bilansu przedstawionego przez Wojewódzką Komisję Rewizyjną SZS, ustalanie głównych kierunków finansowania działalności SZS, ustalanie zasad pozyskiwania środków finansowych dla SZS, współpraca z zarządem głównym SZS, wojewódzkimi i terenowymi władzami państwowymi. W latach 1993-1998 odbyły się 32 posiedzenia zarządu i prezydium. Wraz z przygotowywaniem reformy administracyjnej kraju, także w SZS podjęto działania mające na celu dostosowanie do niej struktur SZS. W związku z tym, w roku 1998 odbyła się kampania sprawozdawczo-wyborcza. Zasady ordynacji wyborczej opracował i wydał w formie decyzji w dniu 10 grudnia 1998 r. Zarząd Wojewódzkiego SZS w Kielcach. Na podstawie tej decyzji rozpoczęto kampanię gminną i powiatową. Dostosowano terytorialnie do mapy powiatów dotychczas działające rejony. Z województwa kieleckiego odłączono rejon Miechowa, dołączono natomiast powiaty: Sandomierz, Opatów i Staszów oraz kilka gmin powiatu Włoszczowa (Kluczewsko, Moskorzew, Secemin i Końskie). Zebrania organizacyjne powiatów odbyły się we wszystkich jednostkach przy aktywnym udziale przedstawicieli samorządów miejskich, gminnych i powiatowych. W dyskusjach przeważała tematyka dbałości o potrzeby dzieci, zwiększenie liczby zajęć obowiązkowych i nadobowiązkowych z wychowania fizycznego w szkole, zdobywanie możliwości finansowych na pokrycie organizacji imprez w powiecie, udziału reprezentantów w zawodach wojewódzkich, finansowania obsługi zawodów, organizacji szkolenia w SKS, UKS i MKS⁶⁰³.

Główną rolę w realizacji zadań w zakresie upowszechniania sportu wśród młodzieży szkolnej spełniały SKS, były to główne jednostki organizacyjne SZS. Na przełomie 1977/1978 r. na Kielecczyźnie funkcjonowało 630 szkolnych klubów sportowych, w tym 131 w szkołach średnich⁶⁰⁴. Według danych z 1979 r., we wszystkich szkołach w województwie istniały szkolne kluby sportowe⁶⁰⁵. W roku 1979 na terenie miasta i gminy Stąporków funkcjonowało 14 szkolnych klubów sportowych na ogólna

⁶⁰² AUW, UW w Kielcach, Wydział Kultury, Sportu i Turystyki, sygn. 5/36, Oddział Wojewódzki SZS w Kielcach 1985-1995, s. 62.

⁶⁰³ Składnica Akt SZS w Kielcach, Sprawozdanie WSZS za lata 1993-1999, Kielce 1999, s.7-16;

⁶⁰⁴ „Słowo Ludu”, 1978, nr 15, s. 8.

⁶⁰⁵ APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/487 Protokoły z posiedzeń Komisji Zdrowia, Spraw Socjalnych, kultury Fizycznej i Turystyki WRN, s. 64

liczbę 15 szkół podstawowych i 2 średnie. W SKS działały następujące sekcje: piłka nożna (5 SKS), lekkoatletyka (3 SKS) tenis stołowy (2 SKS), piłka siatkowa (2 SKS) oraz po 1 sekcji piłki ręcznej, łyżwiarstwa szybkiego i sportów zimowych⁶⁰⁶. Według stanu na koniec 1980 r. w istniejących w województwie kieleckim 388 szkołach podstawowych oraz 107 szkołach ponadpodstawowych działało 380 SKS (w SP) liczące 30554 członków, 83 SKS (w SPP) liczące 7206 członków. Istniało 166 sekcji specjalistycznych, większość z nich działała w szkołach podstawowych. Zajęciami tymi objęte było 3320 uczniów. Najwięcej sekcji prowadziło wstępne szkolenie w grach zespołowych i lekkoatletyce⁶⁰⁷. W roku 1981, w województwie kieleckim funkcjonowało 515 SKS, które zrzeszały 41122 członków⁶⁰⁸. Według informacji z 29 czerwca 1981 r., na terenie gminy Sędziszów działało 5 ogniw SKS, w których uprawiano piłkę ręczną, siatkówkę i jeden zespół trampkarzy. Około 220 osób ćwiczyło w SKS, a na terenie gminy mieszkało wówczas około 14000 osób, w tym 1500 młodzieży w wieku 15-20 lat⁶⁰⁹. Na terenie gminy Łopuszno działalność prowadziło 10 SKS, zrzeszając 180 osób. Gmina liczyła wówczas 14200 mieszkańców⁶¹⁰. Według stanu z 19 czerwca 1981 r. w gminie Waśniów nie było ćwiczących w SKS⁶¹¹. W gminie Busko-Zdrój zarejestrowanych było 10 SKS, w których ćwiczyło 150 uczniów⁶¹². Na terenie gminy Mirzec znajdowało się 6 ogniw SKS, w których ćwiczyło około 320 osób⁶¹³. W gminie Zagnańsk, w roku szkolnym 1981/1982 i 1982/1983 funkcjonowało 6 szkół pełnych i 3 punkty filialne. SKS były zorganizowane we wszystkich szkołach, zrzeszały najbardziej usportowioną młodzież w następujących sekcjach: siatkówki, koszykówki, lekkoatletyki, piłki nożnej⁶¹⁴.

⁶⁰⁶ APK, Komitet Miejsko-Gminny PZPR Stąporków, sygn. 905/67, Protokoły posiedzenia Egzekutywy KM-G z załącznikami, s. 20-21.

⁶⁰⁷ APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/482, Protokoły z posiedzeń Komisji Zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN, s. 381-382.

⁶⁰⁸ Składnica Akt SZS w Kielcach, Materiały sprawozdawcze WSZS 1981-1984, Kielce 1984, s. 4-5;

⁶⁰⁹ APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/482, Protokoły z posiedzeń Komisji Zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN, s. 438.

⁶¹⁰ Tamże, s. 416.

⁶¹¹ Tamże, s. 423.

⁶¹² Tamże, s. 430.

⁶¹³ Tamże, s. 434.

⁶¹⁴ APK, Gminna Rada Narodowa w Zagnańsku, sygn. 1170/49, Komisja Kultury, Oświaty i Spraw Socjalnych (protokoły z posiedzeń, plany pracy, oceny) 1978-1984, s. 213.

Tabela 8. Sekcje SKS w szkołach gminy Zagnańsk w latach 1980-1985.

Szkoła	Sekcja	Liczba członków	Liczba godzin zajęć w tygodniu
ZSG Zagnańsk	Siatkówka dziewcząt	17	4
	Siatkówka chłopców	20	4
	Koszykówka chłopców	15	3
	Koszykówka dziewcząt	15	3
	Lekkoatletyka	25	4
SP nr 1 Zagnańsk	Lekkoatletyka	25	6
SP Belno	Lekkoatletyka	18	3
	Piłka nożna	15	3
SP Kajetanów	Piłka ręczna chłopców	20	4
	Piłka ręczna dziewcząt	20	4
SP Szałas	Piłka nożna	15	3
	Lekkoatletyka	15	3
SP Samsonów	Piłka nożna	20	3
	Piłka siatkowa	15	3

Źródło: Archiwum Państwowe w Kielcach. Opracowano na podstawie: Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/487, Protokoły z posiedzeń Komisji Zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN Nr 1-8/80, s. 25.

W województwie kieleckim w 1982 r. działało 538 szkolnych klubów sportowych, co stanowiło 96,1% zorganizowania⁶¹⁵. W 1983 r. było 444 SKS (39746 członków), w 1984 – 516 SKS (43179 członków). Stan sekcji w latach 1981-1984 utrzymywał się na poziomie 845, w tym lekkoatletyka – 172 sekcje, piłka nożna – 200 sekcji, piłka ręczna – 152 sekcje, piłka siatkowa – 150 sekcji, koszykówka – 44 sekcje, tenis stołowy – 85 sekcji, sporty zimowe – 14 sekcji, pływanie – 5 sekcji, szachy – 8 sekcji oraz gimnastyka – 17 sekcji. Mimo wielu wysiłków, nie osiągnięto zadowalającego rezultatu w zakresie pełnego wdrożenia modelu SZS, gdyż w około 10% szkół nie istniały wówczas SKS, a pewnej części działały bardzo słabo. WSZS zainicjował także zajęcia sportowo-rekreacyjne w wolne soboty. Do wszystkich SKS rozesłano specjalny list z propozycjami realizacji zajęć. Zajęcia te realizowane były zaledwie przez 25–30% SKS⁶¹⁶, np. zajęcia

⁶¹⁵ APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/483, Komisja Zdrowia Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN-1982 r., s. 519-520.

⁶¹⁶ Składnica Akt SZS w Kielcach, Materiały sprawozdawcze WSZS 1981-1984, Kielce 1984, s. 4-5.

SKS w SP w Nowinach były systematycznie prowadzone przez nauczycieli wf w sekcjach piłki nożnej, koszykówki, tenisa stołowego, w grupach wiekowych młodszych i starszych, dziewcząt i chłopców. W 1984 r. w zajęciach SKS brało udział około 150 uczniów. W każdą sobotę pod opieką nauczycieli wf organizowane były masowe imprezy sportowe. Szkoła współpracowała z KS Stella i KS Białe Zagłębie. Klub Stella zrzeszał wówczas około 70 uczniów ze szkoły w Nowinach, wielu było w ścisłej czołówce klubowej⁶¹⁷. W kolejnej kadencji, w latach 1985-1988, w województwie kieleckim istniało 548 SKS, skupiających w swych szeregach ponad 46000 członków. Stan organizacyjny sekcji szkolenia sportowego uległ zmniejszeniu o 160 sekcji i wynosił 685 sekcji. Najpopularniejszymi dyscyplinami była lekkoatletyka, piłka nożna, piłka ręczna, piłka siatkowa, koszykówka, tenis stołowy. Szkolne Igrzyska Sportowe organizowane były przez 530 SKS⁶¹⁸. Przykładowo, w 1986 r. w MiG Kazimierza Wielka, szkolne kluby sportowe zrzeszały 950 zawodników, co stanowiło około 40% ogółu uczącej się młodzieży⁶¹⁹. W 1989 r. w województwie kieleckim działało 548 SKS⁶²⁰. W 1992 r. funkcjonowało 520 szkolnych klubów sportowych, w których sport uprawiało 40746 członków. W porównaniu z latami ubiegłymi, zmalała liczba sekcji sportowych, uprawiano głównie lekkoatletykę, piłkę nożną, piłkę ręczną, piłkę siatkową, koszykówkę, tenis stołowy, narciarstwo, łyżwiarstwo, szachy oraz pływanie. Działalność SKS była zróżnicowana w zależności od poziomu zorganizowania szkoły – w szkołach o wyższej liczbie uczniów odbywało się więcej zajęć z wychowania fizycznego, ale zgodnie z ówczesnymi wytycznymi MEN, zajęcia sportowo-rekreacyjne oraz Szkolne Igrzyska Sportowe realizowano we wszystkich SKS⁶²¹.

W wypracowanym modelu SKS realizowano: Szkolne Igrzyska Sportowe, sekcje szkolenia specjalistycznego, szkolenie młodzieżowych organizatorów sportu, udział w imprezach międzyszkolnych, upowszechnienie biegania, zdobywanie odznak i klas sportowych, ćwiczenia śródlekcyjne i międzylekcyjne. SKS uczestniczyły w opracowanym przez Zarząd Oddziału Wojewódzkiego SZS, a realizowanym przez jego oddziały wojewódzkie systemie imprez sportowych. Przeciętnie każdego roku organizowano od gminy do województwa około 2200 imprez sportowych z udziałem

⁶¹⁷ APK, Protokoły z posiedzeń Komisji Wychowania, Oświaty i Kultury 1984, sygn. 1033/104, s.30-31.

⁶¹⁸ Składnica Akt SZS w Kielcach, Materiały sprawozdawcze WSZS 1985-1988, Kielce 1984, s. 3.

⁶¹⁹ APK, Biuro Wojewódzkiej Rady Narodowej, sygn. 1164/408, Materiały z posiedzeń Komisji Kultury, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN w Kielcach, s. 205.

⁶²⁰ APK, Biuro Wojewódzkiej Rady Narodowej, sygn. 1164/410, Materiały z posiedzeń Komisji Kultury, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN w Kielcach, s. 50.

⁶²¹ Składnica Akt SZS w Kielcach, Materiały sprawozdawcze WSZS 1989-1992, Kielce 1992, s.4, 10-11.

około 200000 dzieci i młodzieży. Rozszerzając formy masowej pracy organizacyjno-programowej włączono w system imprez i zawodów szkoły specjalne, domy dziecka i przedszkola. Większość imprez sportowych prowadzona była przez aktyw młodzieżowych organizatorów sportu przy współudziale nauczycieli wf⁶²².

Na krajowym zjeździe SZS w 1976 r. reaktywowano działalność w zakresie szkolnego sportu wyczynowego. Wznowiono MKS. Dzięki tej decyzji, na Kielecczyźnie swoją działalność wznowił MKS Jodła Bodzentyn. Powołano kluby w Jędrzejowie, Kielcach, Ostrowcu Świętokrzyskim. W kolejnych latach zawiązywały się nowe MKS, m.in. w Busku Zdroju, Strawczyniu, Działoszycach, Włoszczowie⁶²³. Według stanu na koniec 1980 r. w województwie kieleckim funkcjonowały 2 MKS zrzeszające 127 członków w 3 dyscyplinach⁶²⁴. W 1982 r. działało już 5 takich klubów, które prowadziły 11 sekcji specjalistycznych⁶²⁵. W 1984 r. na terenie województwa kieleckiego istniało 8 MKS, w których funkcjonowało 14 sekcji sportowych zrzeszających ok. 600 dziewcząt i chłopców. Najprężniej działającymi MKS były: MKS Żak Kielce oraz MKS Jodła Bodzentyn⁶²⁶. W 1987 r. zadania szkoleniowe realizowane były w 8 MKS (4 jednosekcyjne, 4 wielosekcyjne), które prowadziły zajęcia w 14 sekcjach specjalistycznych. Systematycznie w tych zajęciach uczestniczyło 1009 uczniów z SP i SPP⁶²⁷. W roku 1988 sport wyczynowy pozostawał na podobnym poziomie – funkcjonowało 8 MKS oraz 15 sekcji sportowych, do których należało około 1200 chłopców i dziewcząt. Największe sukcesy sportowe były zasługą sportowców MKS Żak Kielce, MKS Jodła Bodzentyn oraz MKS Ostrovia Ostrowiec⁶²⁸. W 1992 r. istniało 6 MKS. Ze względu na zmniejszenie środków finansowych przyznawanych na sport wyczynowy zdecydowano się zrezygnować z prowadzenia gier sportowych wymagających dużych nakładów finansowych, na rzecz dyscyplin indywidualnych. Wyjątkiem była jedynie sekcja koszykówki MKS Mitex Kielce, która utrzymana została ze względu na dodatkowy sponsoring przez Przedsiębiorstwo Budowlane Mitex. Najprężniej działające sekcje w latach 1989-1992 należały do MKS Żak Kielce, MKS

⁶²² APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/483, Komisja Zdrowia Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN-1982 r., s. 519-520.

⁶²³ Składnica Akt SZS w Kielcach, Materiały sprawozdawcze 1981-1984, Kielce 1984, s. 15.

⁶²⁴ APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/482, Protokoły z posiedzeń Komisji Zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN, s. 381-382.

⁶²⁵ APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/483, Komisja Zdrowia Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN-1982 r., s. 521.

⁶²⁶ Składnica Akt SZS w Kielcach, Materiały sprawozdawcze WSZS 1981-1984, Kielce 1984, s. 15-16

⁶²⁷ AUW, UW w Kielcach, Wydział Kultury, Sportu i Turystyki, sygn. 5/36, Oddział Wojewódzki SZS w Kielcach 1985-1995, s. 32-34.

⁶²⁸ Składnica Akt SZS w Kielcach, Materiały sprawozdawcze WSZS 1985-1988, Kielce 1984, s. 10.

Mitex Kielce i SKS Nowi-Bis⁶²⁹. Działalność na polu sportu wyczynowego w latach kolejnych skupiona była w 8 MKS⁶³⁰. W systemie sportu młodzieżowego za rok 1995, na 1464 kluby sklasyfikowane w kraju, MKS Olimp Końskie zajął 435 miejsce, MKS Żak Kielce – 445, a MKS Ostrovia Ostrowiec Św. – 515 miejsce. W roku 1996, kluby zrzeszone w WSZS uplasowały się na następujących pozycjach: MKS Ostrovia Ostrowiec Św. – 175, MKS Olimp Końskie – 233, MKS Żak Kielce – 375 miejsce na ogólną liczbę 1694 klubów sklasyfikowanych w Polsce⁶³¹. Kluby te po zmianie zasad finansowania otrzymywały ze SZS zbyt małą pomoc finansową. Dofinansowywano obozy sportowe i zawody ogólnopolskie dopiero po uzyskaniu akceptacji preliminarza przez Wydział Kultury Fizycznej. W większości przypadków, aby funkcjonować na stałym poziomie, MKS korzystały z pomocy zarządów miejskich i gminnych⁶³².

Ostatnim znaczącym elementem wpływającym na rozwój sportu szkolnego były powoływane od 1994 r. UKS. Decyzją Prezesa Urzędu Kultury Fizycznej i Turystyki z dnia 13 kwietnia 1994 roku powołano społeczny organ doradczy – Komitet Sportu Dzieci i Młodzieży. W skład Komitetu weszli przedstawiciele UKFiT, Ministerstwa Edukacji Narodowej, Ministerstwa Zdrowia i Opieki Społecznej, urzędów wojewódzkich, polskich związków sportowych i stowarzyszeń kultury fizycznej o zasięgu ogólnopolskim. Komitet powołany został w celu sprawnej realizacji programów: sport wszystkich dzieci oraz szkolenie i współzawodnictwo młodzieży uzdolnionej sportowo. Powołano także społeczną Komisję Sportu Dzieci i Młodzieży opracowującą zasady szkolenia i współzawodnictwa sportowego oraz oceniającą stan sportu dzieci i młodzieży⁶³³. W pierwszych latach funkcjonowania nowego systemu środowiska szkolne sceptycznie podchodziły do nowej organizacji, jednak gdy Urząd Kultury Fizycznej zaczął przyznawać sprzęt sportowy, akcja znacznie się rozszerzyła⁶³⁴. Z formalnego punktu widzenia uczniowskie kluby sportowe mogły powstawać bez przeszkód już wcześniej, ale brakowało bodźca popartego środkami finansowymi, który byłby motorem pobudzającym tworzenie, a następnie stymulującym działalność takich klubów⁶³⁵. UKS otrzymywały bezpłatnie przez okres kilku lat sprzęt sportowy oraz

⁶²⁹ Składnica Akt SZS w Kielcach, Materiały sprawozdawcze WSZS 1989-1992, Kielce 1992, s.17.

⁶³⁰ Składnica Akt SZS w Kielcach, Sprawozdanie WSZS za lata 1993-1999, Kielce 1999, s. 26-29.

⁶³¹ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/31, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1996-1997, b. pag.

⁶³² Składnica Akt SZS w Kielcach, Sprawozdanie WSZS za lata 1993-1999, Kielce 1999, s. 26-29.

⁶³³ R. Tomik, *Działalność Uczniowskich Klubów Sportowych*, Katowice 2006, s. 11-12.

⁶³⁴ Składnica Akt SZS w Kielcach, Sprawozdanie WSZS za lata 1993-1999, Kielce 1999, s. 18.

⁶³⁵ R. Tomik, *op.cit.*, s. 15.

pieniądze na zatrudnianie trenerów. Pierwszym UKS, który powstał w województwie kieleckim była 19 utworzona przy SP nr 19 w Kielcach specjalizująca się głównie w badmintonie. Następnie powstały UKS Orlik Busko przy SP nr 2 w Busku-Zdroju specjalizujący się w siatkówce, UKS Gwiazda przy SP w Sitkówce-Nowinach, gdzie główną dyscypliną było łącznictwo, UKS Kornel przy SP Morawica (koszykówka), UKS Viktoria przy SP w Skalbmierzu (piłka nożna, tenis stołowy, siatkówka i koszykówka), UKS Lider przy SP w Łopusznie (lekkoatletyka, piłka ręczna, siatkówka), UKS Panda przy SP w Radkowicach (badminton, koszykówka, siatkówka), UKS Kusy przy SP nr 32 w Kielcach (lekkoatletyka, piłka ręczna)⁶³⁶. W 1998 r. na terenie województwa kieleckiego istniało ponad 150 UKS. Ich podstawowym zadaniem była organizacja sportu i rekreacji, imprez masowych w szkole, organizacja szkoleń sportowych, przygotowanie do uczestnictwa w zawodach międzyszkolnych⁶³⁷.

W ramach masowych akcji i imprez propagandowych w latach 1982-1992 realizowano Indeks Sprawności Fizycznej. Była to szeroka akcja polegająca na rozpowszechnianiu broszury w szkołach, wśród dzieci i młodzieży, według której można było dokonać samooceny własnej kondycji wykonując próby sprawnościowe opracowane przez dr Krzysztofa Zuchorę. Inną formą masowych akcji był letni i zimowy wypoczynek w formie corocznych obozów dla dzieci i młodzieży oraz szeroki program imprez sportowo-rekreacyjnych dla dzieci przebywających na tych obozach oraz pozostających w miejscu zamieszkania. Dla placówek letniego i zimowego wypoczynku wprowadzono konkurs na najlepiej zorganizowaną działalność sportową. Zimą był to konkurs „Zmieniamy boiska w lodowiska”⁶³⁸. W 1982 r. natomiast wprowadzono konkurs na najlepiej zorganizowaną działalność sportową SKS w szkole, w kategorii szkół ponadpodstawowych, szkół podstawowych z terenu miast oraz szkół podstawowych z terenu gmin i wsi⁶³⁹. Kolejnym konkursem organizowanym od 1984 r. przez WSZS był konkurs na rozbudowę, modernizację i konserwację przyszkolnych obiektów i urządzeń sportowych pod nazwą „Zrobimy to sami”. W pierwszej edycji konkursu wzięło udział 145 SKS. W ramach konkursu wykonano: 15 skoczni, 4 zielone sale gimnastyczne, 4 bieżnie, 1 szatnię, 20 boisk do małych gier, 2 tory przeszkód, 2 ścieżki zdrowia,

⁶³⁶ „Echo Dnia”, 1995, nr 27, s. 15.

⁶³⁷ Składnica Akt SZS w Kielcach, Sprawozdanie WSZS za lata 1993-1999, Kielce 1999, s. 19.

⁶³⁸ Składnica Akt SZS w Kielcach, Materiały sprawozdawcze WSZS 1981-1984, Kielce 1984, s. 6; Materiały sprawozdawcze WSZS 1985-1988, Kielce 1988, s. 4; Materiały sprawozdawcze WSZS 1989-1992, Kielce 1992, s. 11-12.

⁶³⁹ Składnica Akt SZS w Kielcach, Materiały sprawozdawcze WSZS 1981-1984, Kielce 1984, s. 6-7.

2 trybuny, 2 ogrodzenia boisk⁶⁴⁰. W latach 1985-1988 w konkursie corocznie brało udział ponad 30 SKS⁶⁴¹.

W roku szkolnym 1983/1984 wprowadzono do programu Szkolnego Związku Sportowego masową imprezę – Wojewódzki Turniej Gier i Zabaw Sportowych⁶⁴². Impreza ta cieszyła się dużą popularnością wśród najmłodszych uczniów, o czym świadczy zwiększająca się z roku na rok liczba uczestników. W 1988 r. w turnieju wzięły udział 384 szkoły i ponad 20000 osób. Impreza odbywała się pod patronatem kuratorium Oświaty i Wychowania oraz Redakcji „Słowa Ludu”⁶⁴³.

W dniach 1-14 lipca 1984 r. odbył się I Ogólnopolski Zlot Szkolnych Klubów Sportowych w Zielonej Górze. Województwo kieleckie reprezentowali: SKS ZSZ nr 2 w Kielcach oraz SKS SP Raczyce. Reprezentanci Kielecczyzny zaprezentowali się bardzo dobrze i za osiągnięcia na polu działalności sportowej, przedstawicielom obu SKS wręczono proporce SZS „Nauka, Sport, Ojczyźnie”⁶⁴⁴.

SZS, jako organizacja społeczna dzieci i młodzieży współpracowała ze ZHP, WFS oraz LZS⁶⁴⁵. Współpraca dotyczyła w szczególności organizacji imprez sportowych, prowadzenia szkolenia sędziów, instruktorów, przygotowania reprezentacji wojewódzkiej do OIMS i OSM oraz prowadzenia naboru, selekcji i obozów sportowych⁶⁴⁶. Od początku kadencji 1989-1992 nawiązano współpracę z Kurią Biskupią. SZS systematycznie współpracował także z mediami: „Gazetą Kielecką”, „Słowem Ludu”, „Echem Dnia”, Rozgłośnią Polskiego Radia i Telewizji Kielce, Radiem Jedność⁶⁴⁷.

W 1989 r. na 27 obiektach sportowych położonych na terenie województwa kieleckiego odbyła się XVI Ogólnopolska Spartakiada Młodzieży „Kielce 1989”. Startowało w niej 7000 zawodników i zawodniczek w 27 dyscyplinach. Uroczyste otwarcie imprezy odbyło się 22 lipca 1989 r. w amfiteatrze na Kadzielni w Kielcach. W uroczystościach uczestniczył m.in. ówczesny przewodniczący Komitetu ds. Młodzieży i Kultury Fizycznej – Aleksander Kwaśniewski⁶⁴⁸.

Jednostki kultury fizycznej i oświaty województwa kieleckiego w dowód uznania dla WSZS ufundowały sztandar, który wręczony został w listopadzie 1987 r. Sztandar

⁶⁴⁰ Tamże, s. 8;

⁶⁴¹ Składnica Akt SZS w Kielcach, Materiały sprawozdawcze WSZS 1985-1988, Kielce 1984, s. 4.

⁶⁴² Składnica Akt SZS w Kielcach, Materiały sprawozdawcze WSZS 1981-1984, Kielce 1984, s. 9.

⁶⁴³ Składnica Akt SZS w Kielcach, Materiały sprawozdawcze WSZS 1985-1988, Kielce 1984, s. 4.

⁶⁴⁴ Składnica Akt SZS w Kielcach, Materiały sprawozdawcze WSZS 1981-1984, Kielce 1984, s. 8.

⁶⁴⁵ Tamże, s. 28-29.

⁶⁴⁶ Składnica Akt SZS w Kielcach, Materiały sprawozdawcze WSZS 1985-1988, Kielce 1984, s. 19.

⁶⁴⁷ Składnica Akt SZS w Kielcach, Materiały sprawozdawcze WSZS 1989-1992, Kielce 1992, s. 9.

⁶⁴⁸ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyski Leksykon...*, s. 153.

udekorowano odznaką „Za Zasługi dla Kielecczyzny” przyznaną przez Wojewódzką Radę Narodową⁶⁴⁹.

Realizacja programu w okresie 1981-1984 nie była łatwa. Kryzys ekonomiczno-społeczny spowodował trudności finansowe oraz kłopoty w zakresie bazy sportowej, braki sprzętu, odzieży i obuwia. Zmniejszyło się zainteresowanie społeczną działalnością. Przestała ona być dla wielu ludzi atrakcyjna, m.in. ze względu na niską rangę kultury fizycznej. Hamulcem dla rozwoju szkolnej kultury fizycznej były trudności związane z pracą szkół: dojazdy, wielozmianowość, liczne braki kadrowe, słabe wyposażenie szkół, brak opieki lekarskiej, niedostateczny rozwój infrastruktury sportowej. Na skutek braku wykwalifikowanej kadry w wielu szkołach, a niekiedy i całych gminach nie przeznaczano godzin na pozalekcyjne zajęcia wychowania fizycznego⁶⁵⁰. W latach 1985-1988 większość podjętych działań związanych z upowszechnianiem sportu zostało zrealizowanych, jednak skromna w dalszym ciągu baza sportowa i brak specjalistycznych kadr przeszkolonych do prowadzenia zajęć spowodowały, że liczba zajęć dodatkowych z wychowania fizycznego prowadzonych na terenie całego województwa była niewystarczająca⁶⁵¹. Przemiany polityczne, ekonomiczne i społeczne spowodowały wiele trudności dla realizacji programu w latach 1989-1992, którego głównymi założeniami było niezmiennie upowszechnianie sportu wśród dzieci i młodzieży, dążenie do umacniania się SKS oraz dalsza aktywizacja i rozwój MKS. Od 1989 r. organizacja otrzymywała środki finansowe wyłącznie na zadania celowe. Spowodowało to potrzebę wsparcia jednostek miejskich i gminnych SZS ze strony Zarządu Wojewódzkiego, który pokrywał wówczas koszty przejazdów i wyżywienia uczestnikom zawodów rejonowych i wojewódzkich. Ubogi budżet spowodował znaczne zmniejszenie liczby nadobowiązkowych godzin z wychowania fizycznego, co starano się zrekompensować organizowaniem dużej liczby imprez dla dzieci i młodzieży. Podobnie, jak w latach poprzednich utrudnieniem dla rozwoju szkolnej kultury fizycznej były warunki pracy szkoły – brak obiektów i sprzętu sportowego, dojazdy, nauka na kilka zmian⁶⁵². Chcąc pozyskać środki finansowe na utrzymanie WSZS, organizacja angażowała się w organizację imprez makroregionalnych i centralnych w wielu dyscyplinach sportu

⁶⁴⁹ Składnica Akt SZS w Kielcach, Materiały sprawozdawcze WSZS 1985-1988, Kielce 1988, s. 1.

⁶⁵⁰ Składnica Akt SZS w Kielcach, Materiały sprawozdawcze WSZS 1981-1984, Kielce 1984, s. 2.

⁶⁵¹ Składnica Akt SZS w Kielcach, Materiały sprawozdawcze WSZS 1985-1988, Kielce 1984, s. 1-2.

⁶⁵² Składnica Akt SZS w Kielcach, Materiały sprawozdawcze WSZS 1989-1992, Kielce 1992, s. 2-3.

a także imprezy ogólnopolskie: finały Ligi LA SPP dziewcząt i chłopców od 1994 do 1998 r. oraz finał krajowy czwórboju la dla reprezentacji 49 województw w roku 1998⁶⁵³.

2. Sport w szkolnictwie w latach 1975-1998

Zapewnienie wszechstronnego rozwoju dzieciom i młodzieży, podniesienie ich ogólnej sprawności ruchowej, wpojenie nawyku do uprawiania sportu, właściwy rozwój fizyczny, prowadzenie szerokiej pracy dydaktyczno-wychowawczej zapewniała między innymi szkoła w formie obowiązkowych i nadobowiązkowych zajęć wychowania fizycznego. W zależności od istniejących warunków, liczba godzin obowiązkowych wychowania fizycznego ulegała zwiększeniu. Ponadto ogniwami sportu szkolnego na terenie województwa były SKS, MKS, UKS, Międzyszkolne Ośrodki Sportowe (dalej: MOS), klasy sportowe i klasy z rozszerzonym programem wf. Działalność SZS prowadzona była wśród dzieci i młodzieży szkół podstawowych i średnich na terenie całego województwa.

W 1979 r. w Jędrzejowie utworzono Międzyszkolny Ośrodek Sportowy prowadzący szkolenie sportowe i udostępniający obiekty przyszkolne młodzieży na rekreację fizyczną. Swym działaniem obejmował 170 osób w formie zorganizowanej i był dostępny dla wszystkich chętnych⁶⁵⁴.

W 1978 r. wszedł w życie nowy program nauczania 10-letniej szkoły średniej. Założeniem było, aby absolwenci tzw. „dziesięciolatek” prezentowali bogatsza wiedzę i wyższy poziom intelektualny oraz by byli sprawni, wysportowani, rozwinięci fizycznie. Sport i wf zajmował w programie szkoły 10-letniej istotne miejsce – po roku 1985 każdy uczeń miał zapewniona jedną godzinę sportu dziennie. Taki obowiązek nałożono na szkoły uchwałą Rady Ministrów. Realizacja tych planów następowała stopniowo. Początkowo w szkole 10-letniej, uczniowie klas I-III mieli po 3 godziny wf tygodniowo, a pozostałe 7 oddziałów – po 2 godziny tygodniowo. Dodatkowo, uczniowie od klasy IV wzwyż mieli 2 obowiązkowe godziny ćwiczeń i sportu po lekcjach, co w sumie razem dawało 4 godziny w tygodniu. Był to duży postęp w stosunku do obowiązującego do 1978 r. programu zajęć wf w szkole podstawowej i liceum oraz szkołach zawodowych. Nowe ustalenia wyznaczyły także nowe zadania dla SZS. SZS, a więc jego instancje terenowe oraz szkolne kluby sportowe, został zobligowany do aktywnego włączania się do organizowania zajęć sportowych. Zapewnić też miał możliwość doskonalenia

⁶⁵³ Składnica Akt SZS w Kielcach, Sprawozdanie WSZS za lata 1993-1999, Kielce 1999, s. 33-34.

⁶⁵⁴ APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/482, Protokoły z posiedzeń Komisji Zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN, s. 381-382.

mistrzostwa sportowego przez uczniów szczególnie uzdolnionych fizycznie. Do sekcji SZS trafiało więcej młodzieży, gdyż nowy system sprzyjał ujawnianiu talentów sportowych. Problemem był brak odpowiednio wyszkolonej kadry. Absolwenci uczelni wf podejmowali pracę głównie w najbliższym sąsiedztwie uczelni, stronili od wiejskich ośrodków, małych miast. Sprawa bazy i urządzeń sportowych była także przeszkodą w rozwoju sportu, zalecano więc, aby upowszechniać te dyscypliny, które nie wymagają kosztownych obiektów czy sprzętu⁶⁵⁵.

Mimo iż minimalny wymiar obowiązkowego wychowania fizycznego w szkole wynosił wówczas 3 godziny i potrzeby w tym zakresie były znacznie większe (godzina zorganizowanego ruchu dziennie), to w większości szkół obowiązywał dwugodzinny wymiar tygodniowych zajęć wf dla każdego ucznia. W 1982 r., w klasach I-III problem rozwiązano w ten sposób, że w większości szkół zajęcia z kultury fizycznej prowadzili nauczyciele nauczania początkowego a nie specjaliści wf. Poza tym zwiększono liczbę godzin zajęć ruchowych poprzez wprowadzenie gier i zabaw ogólnorozwojowych w formie zajęć nadobowiązkowych. Wprowadzały je szkoły, które miały odpowiednie warunki bazowe. W klasach IV-VIII SP i klasach I-IV SPP prowadzono dwugodzinne wychowanie fizyczne. W 1982 r. w szkołach spełniających warunki bazowe i kadrowe, a przede wszystkim w szkołach ponadpodstawowych wdrożono 3 obowiązkową godzinę wychowania fizycznego. Szkoły podstawowe miejskie posiadające nawet wykwalifikowanych nauczycieli i dobra bazę nie były w stanie zrealizować 3 godzin ze względu na naukę wielozmianową, natomiast szkoły wiejskie, mimo iż miały możliwości bazowe, nie posiadały wystarczającej liczby nauczycieli wf. Od września 1981 r. obowiązywało zarządzenie wprowadzające 2 godziny nadobowiązkowych zajęć sportowych na każdą klasę. W roku szkolnym 1981/1982 większość szkół w województwie nie wykorzystywała pełnego limitu godzin ze względu na braki kadrowe i bazowe. Realizowane godziny były przeznaczone głównie na działalność sekcji specjalistycznych, prowadzonych z wyselekcjonowaną młodzieżą, Szkolne Igrzyska Sportowe, szkolenie Młodzieżowych Organizatorów Sportu oraz zajęcia rekreacyjno-sportowe. Aby zmniejszyć te dysproporcje, Kuratorium Oświaty i Wychowania zobowiązało inspektorów oświaty i gminnych dyrektorów szkół do wykorzystywania przez szkoły większej liczby sportowych zajęć nadobowiązkowych, przeznaczając

⁶⁵⁵ „Echo Dnia”, 1978, nr 77, s. 8.

50% godzin na rekreację i tyle samo na zajęcia specjalistyczne⁶⁵⁶. Trzy godziny obowiązkowego wf w 1985 r. realizowały 63 szkoły w województwie kieleckim, w 1986 r. – 85, w 1987 r. – 110 szkół, zaś w 1988 r. – 134 szkoły. Rozszerzony program 6 godzin obowiązkowych realizowany był w 1989 r. w 81 klasach w 20 szkołach. Ponadto prowadzone było szkolenie specjalistyczne w 2 szkołach sportowych i w 2 klasach sportowych. Pomimo braku wykwalifikowanej kadry, wzrastała również liczba wykorzystanych godzin pozalekcyjnych na kulturę fizyczną. Stopień wykorzystania tych godzin w 1985 r. wynosił 49%, w 1986 – 50%, w 1987 r. – 56%, w 1988 r. – 58%. Kuratorium Oświaty i Wychowania zwracało szczególną uwagę przy zatwierdzaniu planów organizacyjnych szkół na to, by liczbę godzin nadobowiązkowych zwiększać do niezbędnych potrzeb, z wykorzystaniem istniejących możliwości⁶⁵⁷.

Rozszerzając formy pracy pozalekcyjnej powołano dwa Szkolne Ośrodki Sportowe jako placówki wychowania pozaszkolnego, których celem było zapewnienie szerokim kręgom młodzieży warunków do czynnego i systematycznego uczestnictwa w różnorodnych formach kultury fizycznej oraz stałe podnoszenie poziomu wyszkolenia sportowego młodzieży uzdolnionej sportowo. Praca Ośrodków skupiała się wokół 3 podstawowych zadań:

- upowszechniania kultury fizycznej ogółu dzieci i młodzieży w danym środowisku oraz pracy instruktazowo-metodycznej,
- działalności sportowej w Międzyszkolnym Klubie Sportowym,
- organizacji imprez masowych i zawodów sportowych⁶⁵⁸.

Dużym osiągnięciem resortu oświaty było stworzenie systemu szkół z rozszerzonym programem wf, klas i szkół sportowych. W 1979 r. w województwie kieleckim 32 szkoły prowadziły rozszerzony, obowiązkowy program wychowania fizycznego w liczbie 6 godzin lekcyjnych w tygodniu. Klasy sportowe istniały tylko w 4 szkołach – ZSE nr 2 w Kielcach i III LO w Ostrowcu Św. (Ia), SP nr 2 w Ostrowcu (pływanie) i SP nr 5 w Kielcach (koszykówka). Uczniowie zgrupowani w klasach sportowych mieli 10 godzin (w SP) i 14 godzin (w szkołach średnich) obowiązkowych zajęć sportowych, zwykle w godzinach pozalekcyjnych⁶⁵⁹. W 1980 r. w województwie

⁶⁵⁶ APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/483, Komisja Zdrowia Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN-1982 r., s. 518-519.

⁶⁵⁷ APK, Biuro Wojewódzkiej Rady Narodowej, sygn. 1164/410, Materiały z posiedzeń Komisji Kultury, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN w Kielcach, s. 49.

⁶⁵⁸ APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/483, Komisja Zdrowia Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN-1982 r., s. 520.

⁶⁵⁹ „Słowo Ludu”, 1979, nr 241, s. 8.

istniało 21 szkół z rozszerzonym programem wf oraz 4 szkoły o profilu sportowym⁶⁶⁰. Według stanu na 1982 r. w województwie kieleckim rozszerzony program wychowania fizycznego realizowano w 18 szkołach, w 56 oddziałach. Program był ukierunkowany na gry sportowe, lekkoatletykę, pływanie i łucznictwo, a w 6 szkołach i 36 oddziałach na narciarstwo biegowe w Systemie Limanowskim. Był to pierwszy etap szkolenia podstawowego, którego kontynuacją było kształcenie dzieci w szkołach sportowych lub klubach pozaszkolnych. W województwie istniały wówczas 4 szkoły ukierunkowane na lekkoatletykę, pływanie, koszykówkę dziewcząt i piłkę nożną. Najlepsze warunki pracy i wyniki sportowe posiadał Zespół Szkół Ekonomicznych nr 2 im. Oskara Langego w Kielcach. Na IX OSM zawodnicy tej szkoły zdobyli 71 pkt. na ogólną sumę 99 pkt. uzyskanych przez całą reprezentację województwa w lekkoatletyce⁶⁶¹. W tej placówce już od 1975 r. prowadzone były zajęcia w klasach sportowych o rozszerzonym programie wf. Uczniowie i uczennice tych klas specjalizowali się właśnie w lekkoatletyce, a zajęcia z nimi prowadzili szkoleniowcy Mirosława i Edmund Sarnowie oraz Maria Tutaj. Młodzież rozpoczynająca naukę w klasie I o profilu sportowym, miała w programie 14 godzin wf tygodniowo, zapewnione dodatkowe wyżywienie, stroje sportowe, obowiązkowe zajęcia na krytej pływalni, a uczniom mieszkającym poza Kielcami zapewniano także miejsce w internacie. Organizowano dla uczniów 2 obozy: dwutygodniowy w zimie i miesięczny w lecie⁶⁶². Pozostałe szkoły pracowały w oparciu o wynajęte obiekty i urządzenia sportowe, co powodowało zwiększenie kosztów szkolenia oraz dodatkowe czasowe obciążenie uczniów. Dużym mankamentem pracy szkół sportowych był brak specjalistycznej opieki lekarskiej. Te problemy oraz brak zainteresowania klubów pozaszkolnych rozwojem tego systemu kształcenia uniemożliwiały powoływanie nowych szkół sportowych⁶⁶³.

Zasadniczą rolę w sporcie dzieci i młodzieży odgrywało współzawodnictwo sportowe, poprzez które możemy ocenić, jaki poziom sportowy reprezentowali uczniowie danej szkoły.

W drugiej połowie lat 70-tych XX w. funkcjonował system imprez sportowych, który umożliwiaił każdej szkole udział w programie sportowym SZS. Obejmował on

⁶⁶⁰ APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/487, Protokoły z posiedzeń Komisji Zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN, s. 479.

⁶⁶¹ APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/483, Komisja Zdrowia Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN-1982 r., s. 521.

⁶⁶² „Echo Dnia”, 1977, nr 65, s.8.

⁶⁶³ APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/483, Komisja Zdrowia Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN-1982 r., s. 521.

następujące etapy: zawody szkolne klasowe, zawody międzyszkolne, zawody rejonowe, półfinałowe i finał wojewódzki⁶⁶⁴. W 1979 r. SZS zorganizował począwszy od szczebla podstawowego do wojewódzkiego 2959 imprez dla dzieci i młodzieży. Do najważniejszych imprez należy zaliczyć: Szkolne Igrzyska Sportowe (organizowane przez podstawowe komórki sportowe uwzględniające możliwości organizacyjne szkoły oraz zainteresowania i tradycje środowiska), Sportowe Wakacje, Sportowa Zima, Godzina Sportu, Bieg ku Słońcu, Bieg po Zdrowie⁶⁶⁵. W 1980 r. Wydział Kultury Fizycznej, Sportu i Turystyki UW w Kielcach opracował kierunki działalności w zakresie upowszechniania sportu, ćwiczeń fizycznych i rekreacji głównie wśród dzieci i młodzieży, rozwoju działalności organizacji sportu masowego, a także ośrodków sportu i rekreacji i zalecił społecznym organizacjom wdrożenie ich w życie. W kierunkach tych uwzględniono m.in.: rozszerzanie oddziaływania SZS na młodzież szkolną i nawiązywanie ściślejszej współpracy z organizacjami pozaszkolnymi. W tym względzie opracowany został jednolity system współzawodnictwa sportowego dzieci i młodzieży⁶⁶⁶. Składał się on z 3 głównych zawodów dla poszczególnych kategorii wiekowych. Dla kategorii młodzików organizowane były Igrzyska Młodzieży Szkolnej, ale tylko do szczebla wojewódzkiego, dla juniorów młodszych – Ogólnopolska Spartakiada Młodzieży (dalej: OSM), dla juniorów starszych – mistrzostwa Polski oddzielne dla wszystkich dziedzin sportu. Wojewódzkie Igrzyska Młodzieży Szkolnej podzielono na 4 części: zimową, biegi przełajowe, halową i igrzyska letnie. OSM przeprowadzano dla młodzieży do lat 17, a w niektórych dyscyplinach nieco starszej lub młodszej. OSM składała się z 4 części: zimowej (biathlon, narciarstwo, saneczkarstwo, hokej, łyżwiarstwo szybkie i figurowe), biegów przełajowych, letniej (hokej na trawie, kajakerstwo, kolarstwo, ła, łucznictwo, pływanie i skoki do wody, strzelectwo, tenis, wioślarstwo, żeglarstwo, siatkówka, piłka ręczna, piłka nożna) i halowej (akrobatyka, boks, gimnastyka sportowa i artystyczna, judo, ciężary, szermierka, zapasy wolne i klasyczne, tenis stołowy, koszykówka)⁶⁶⁷. W oparciu o ten system, około 40000 dzieci i młodzieży wzięło udział w imprezach sportowych w 21 dyscyplinach uprawianych w województwie. W dniach 24-25 maja 1980 r. rozegrana została Wojewódzka Olimpiada Młodzieży z udziałem około 1400 osób wyłonionych z wcześniejszych

⁶⁶⁴ APK, Komitet Miejsko-Gminny PZPR Kazimierza, sygn. 900/20, Protokoły plenarnych posiedzeń KM-G z załącznikami, s. 11.

⁶⁶⁵ APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/487, Protokoły z posiedzeń Komisji Zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN Nr 1-8/80, s. 485.

⁶⁶⁶ Tamże, s. 25.

⁶⁶⁷ „Słowo Ludu”, 1979, nr 175, s. 8.

eliminacji⁶⁶⁸. Według danych na zakończenie 1980 r. w województwie odbyło się 3065 imprez z udziałem 320816 osób (tzw. osobostarty)⁶⁶⁹. Program imprez organizowanych w województwie kieleckim w latach 1981-1984 był częścią składową współzawodnictwa sportowego dzieci i młodzieży opracowanego na podstawie porozumienia pomiędzy Ministerstwem Oświaty i Wychowania i Głównym Komitetem Kultury Fizycznej i Sportu. Wydawano je w broszurce pod nazwą Wojewódzki Kalendarz Imprez Sportowych Młodzieży Szkolnej. Kalendarz zawierał średniorocznie 20-29 cykli imprez dla szkół podstawowych oraz 7-12 cykli imprez dla szkół ponadpodstawowych. Rozszerzając formy masowej pracy organizacyjno-programowej włączono w system imprez i zawodów szkoły specjalne i domy dziecka, dla których corocznie organizowano ok. 20 cykli imprez i zawodów. Największą popularnością cieszyły się gry zespołowe, sztafetowe biegi przełajowe, indywidualne zawody lekkoatletyczne i indywidualne biegi przełajowe. W 1981 r. imprezy sportowe zakończone zostały wspólnym finałem IV Wojewódzkiej Olimpiady Młodzieży, która odbyła się w dniu 31 maja na obiektach sportowych w Skarżysku-Kamiennej. W kolejnych latach imprezy kończyły się finałami wojewódzkimi w poszczególnych dyscyplinach sportu. Najlepszym szkołom, zawodnikom wręczano medale, dyplomy, proporzeczki, uzyskiwali także prawo do reprezentowania województwa w imprezach na szczeblu centralnym⁶⁷⁰.

W oparciu o porozumienie zawarte pomiędzy Przewodniczącym Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Sportu z Ministrem Oświaty i Wychowania, programowaniem i wdrażaniem systemu sportu dzieci i młodzieży zajmował się Komitet Koordynacyjny Sportu Dzieci i Młodzieży. System ten obejmował szkolenie i współzawodnictwo w ramach Igrzysk Młodzieży Szkolnej – dla dzieci do lat 15 i Ogólnopolskiej Spartakiady Młodzieży – dla młodzieży w wieku 16-19 lat. Zawody eliminacyjne od szczebla szkoły, klubu, województwa, poprzez makroregiony, do szczebla centralnego były realizowane corocznie od 1986 r. Dla skoordynowania szkolenia i zawodów w tym systemie w województwie kieleckim, Wojewoda Kielecki powołał 1 lipca 1985 r. Komisję Koordynacyjną Sportu Dzieci i Młodzieży. Skład tej komisji wchodził przedstawiciele wojewódzkich organizacji sportowych oraz Wydziału Kultury Fizycznej, Sportu i Turystyki i Kuratorium Oświaty i Wychowania. Analizując

⁶⁶⁸ APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/487, Protokoły z posiedzeń Komisji Zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN Nr 1-8/80, s. 25.

⁶⁶⁹ APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/482, Protokoły z posiedzeń Komisji Zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN, s. 386.

⁶⁷⁰ Składnica Akt SZS w Kielcach, Materiały sprawozdawcze WSZS 1981-1984, Kielce 1984, s. 10-11

wyniki, stwierdzono, że województwo kieleckie znacznie odbiega poziomem od czołówki krajowej plasując się w trzeciej dziesiątce. Przyczyny takiego stanu rzeczy były następujące: niedostateczna liczba nauczycieli wychowania fizycznego w szkołach podstawowych, brak w województwie szkół mistrzostwa sportowego, zbyt mała liczba klas sportowych i klas z rozszerzonym programem wf, brak prowadzenia lub mały zasięg dyscyplin dających wiele punktów w klasyfikacji, małe zainteresowanie szkoleniem sportowym ze strony klubów sportowych, niewystarczająca liczba środków budżetowych na rozwój dyscyplin indywidualnych oraz nadmierne angażowanie środków klubowych na rzecz piłki nożnej, niedostatek własnej, odpowiedniej bazy do prowadzenia szkolenia na obozach sportowych i brak internatów sportowych. Dla poprawy efektów szkolenia sportowego dzieci i młodzieży, podjęto uchwałę, w której zawarto m.in. następujące działania: w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Kielcach wprowadzono studia wf w systemie fakultatywnym i podyplomowym, od 1 września 1984 r. uruchomiono w Studium Nauczycielskim w Ostrowcu Świętokrzyskim kierunek wychowanie fizyczne, Wojewódzka Federacja Sportu w porozumieniu z filią AWF Warszawa w Białej Podlaskiej prowadziła szkolenie instruktorów sportu, od 1984 r. wprowadzono motywacyjną formę dotacji budżetowych dla klubów sportowych w postaci premii za wyniki osiągnięte w OSM, utworzono 8 MKS prowadzących szkolenie w dyscyplinach indywidualnych, siatkówce, koszykówce, piłce ręcznej, zmodyfikowano system Wojewódzkiej Spartakiady Młodzieży, zwiększając liczbę zespołów w poszczególnych dyscyplinach. Działania te spowodowały znaczne ożywienie działalności w sporcie masowym⁶⁷¹.

Od 1985 r. wprowadzono również nowe wytyczne w zakresie dyscyplin sportowych. Wycofano sztafetowe biegi przełajowe, indywidualne zawody lekkoatletyczne oraz czwórbój lekkoatletyczny, wprowadzając wieloboje sprawnościowe i specjalistyczne, drużynowe biegi przełajowe, pływanie, akrobatykę sportową, gimnastykę sportową, judo dziewcząt, gimnastykę artystyczną, łyżwiarstwo figurowe, narciarstwo alpejskie. Wiele z tych dyscyplin nie było uprawianych w województwie, przez co nowa organizacja imprez zrodziła wiele zamieszania, nieudomówień i kontrowersji. W 1985 r. z uwagi na to, że finały wojewódzkie rozgrywały się w różnych terminach, zrezygnowano z organizowania Wojewódzkiej OSM⁶⁷².

⁶⁷¹ APK, Biuro Wojewódzkiej Rady Narodowej, sygn. 1164/408, Materiały z posiedzeń Komisji Kultury, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN w Kielcach, s. 190-191.

⁶⁷² Składnica Akt SZS w Kielcach, Materiały sprawozdawcze WSZS 1985-1988, Kielce 1988, s. 6.

Poza systemem Igrzysk i Spartakiady, w województwie kieleckim prowadzone było szkolenie i zawody w sportach obronnych pod nazwą „Sprawni jak żołnierze” i zawody „O Srebrny Muszkiet”, a także bardzo popularny „Wojewódzki Turniej Gier i Zabaw Sportowych o Puchar Wojewody Kieleckiego”. W 1986 r. w turnieju startowały 323 SP⁶⁷³.

W 1987 r. po utworzeniu Komitetu do Spraw Młodzieży i Kultury Fizycznej, organizacje sportowe zaczęły funkcjonować bardziej samodzielnie. System imprez organizowany przez SZS w województwie kieleckim został opracowany przez specjalistów poszczególnych dyscyplin sportowych po szerokiej konsultacji społecznej. Uwzględniono w nim wszystkie możliwe propozycje i wnioski nauczycieli wychowania fizycznego, dzięki temu był jednym z najbogatszych systemów imprez w kraju. Uwzględniono w nim wszechstronne propozycje skierowane do wszystkich grup wiekowych, rozpoczynając od przedszkolaków, a kończąc na imprezach dla studentów studiów nauczycielskich. Program wydawany był w broszurze rozesłanej do wszystkich szkół i placówek oświatowo-wychowawczych w województwie kieleckim. Dla ułatwienia organizacyjnego, województwo podzielone było na 7 rejonów sportowych⁶⁷⁴. Łącznie, według danych z 1989 r. w województwie kieleckim zorganizowanych zostało około 3000 imprez i zawodów, w których udział wzięło ponad 30000 uczestników⁶⁷⁵. Od roku 1993 dla SKS, a w latach późniejszych także dla UKS, corocznie opracowywano i modyfikowano Kalendarz Imprez Wojewódzkich, który zawierał imprezy dla SP, SPP, dzieci z domów dziecka i Specjalnych Ośrodków Szkolno-Wychowawczych. Dla sprawnego przeprowadzania zawodów, województwo podzielono na 8 rejonów. Wszystkie dyscypliny rozpoczynały się imprezami rejonowymi, a następnie organizowano półfinały lub finały wojewódzkie. Wszystkie imprezy organizowano z zachowaniem pełnego ceremoniału sportowego, z otwarciem i zakończeniem imprezy, wręczeniem dyplomów, pucharów, ewentualnych upominków. W programie imprez wojewódzkich, w zawodach powyżej szczebla gminy/miasta uczestniczyło ponad 500 szkół podstawowych i ponad 60 szkół ponadpodstawowych. W punktacji szkół miejsce

⁶⁷³ APK, Biuro Wojewódzkiej Rady Narodowej, sygn. 1164/408, Materiały z posiedzeń Komisji Kultury, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN w Kielcach, s. 190-191.

⁶⁷⁴ Składnica Akt SZS w Kielcach, Materiały sprawozdawcze WSZS 1989-1992, Kielce 1992, s. 13-14

⁶⁷⁵ APK, Biuro Wojewódzkiej Rady Narodowej, sygn. 1164/410, Materiały z posiedzeń Komisji Kultury, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN w Kielcach, s. 50.

znajdowało około 400 SP i 50 SPP, a medale zdobywało około 50 SP i ok. 30 SPP. Medale indywidualne zdobywali przedstawiciele ponad 150 SP i ponad 40 SPP⁶⁷⁶.

Etapem przygotowawczym, sprawdzianem i równocześnie eliminacjami do uczestnictwa w zawodach rozgrywanych na szczeblu makroregionu czy szczeblu centralnym, były zawody i imprezy sportowe przeprowadzane przede wszystkim na szczeblu województwa.

W wojewódzkim współzawodnictwie sportowym w roku szkolnym 1985/1986 na 170 sklasyfikowanych szkół, 1 miejsce zajęła SP nr 24 z Kielce, 2 – SP Chmielnik, 3 – SP nr 15 z Kielc. Kolejne lokaty przypadły w udziale: SP Strawczyn (4), SP nr 9 Starachowice (5), SP nr 2 Zagnańsk (6), SP Tumlin (7), SP Morawica (8), SP nr 3 Kielce (9), SP nr 3 Skarżysko-Kamienna (10). W roku kolejnym – 1986/87 najwyżej sklasyfikowano SP nr 24 z Kielc. Na 2 miejscu znalazła się SP Strawczyn, a na 3 – SP nr 6 z Kielc. Na dalszych miejscach znalazły się: SP nr 1 Kielce (4), SP nr 2 Końskie (5), SP Raczyce (6), SP Tumlin (7), SP Małogoszcz (8), SP nr 27 Kielce (9), SP nr 1 Ostrowiec (10). W roku szkolnym 1987/1988 na 1 miejscu w ogólnej klasyfikacji znalazła się SP z Małogoszczy, na 2 – SP nr 24 Kielce, a na 3 ex aequo – SP Tumlin i SP Strawczyn. Dalsze lokaty zajęły następujące szkoły: SP nr 15 Kielce (5), SP Raczyce (6), SP nr 2 Końskie (7), SP Morawica (8), SP nr 1 Kielce (9), SP nr 30 Kielce (10)⁶⁷⁷. W latach kolejnych, 1989-1992 do wyróżniających się szkół podstawowych należały: SP nr 32 Kielce, SP nr 27 Kielce, SP nr 24 Kielce, SP nr 2 Końskie, SP nr 5 Ostrowiec Św. SP nr 31 Kielce, SP nr 1 Końskie, SP Małogoszcz. Wyróżniającymi się szkołami średnimi były: ZSZ nr 1 Końskie, ZSE nr 2 Kielce, I LO Końskie, LO Bodzentyn, I LO im. S. Żeromskiego Kielce, ZSZ nr 1 Kielce, Zespół Szkół Budowlanych Kielce, ZSZ Iskry Kielce⁶⁷⁸. Na szczególne wyróżnienie za wyniki sportowe i współpracę z WSZS w latach 1993-1998 zasłużyły szkoły z rejonów: Kielce – miasto (SP 32, SP 33, SP 27, SP 24, SP 31, SP 30, SP 1, SP 6, SP 10, SP 12, SP 15, SP 18, SP 34), Kielce – rejon (SP Tumlin, SP Łopuszno, SP Ćmiński, SP Bilcza, SP Strawczyn, SP Wolica, SP Zagnańsk, SP Nowiny, SP Masłów, SP Górki Szczukowskie, SP Górnio), Końskie (SP 1, SP 2, SP 3 w Końskich, SP 2 Stąporków, SP Radoszyce, SP Klucko), Starachowice (SP 9, 10, 11, 12 w Starachowicach, SP 12, 13 w Skarżysku Kamiennej, SP 2, 3 w Suchedniowie, SP Wzdół Rządowy, SP Szerzawy, SP Pawłów, SP Chybice, SP Rudki), Ostrowiec Św. (SP

⁶⁷⁶ Składnica Akt SZS w Kielcach, Sprawozdanie WSZS za lata 1993-1999, Kielce 1999, s. 19-21.

⁶⁷⁷ Składnica Akt SZS w Kielcach, Materiały sprawozdawcze WSZS 1985-1988, Kielce 1988, s. 42-50.

⁶⁷⁸ Składnica Akt SZS w Kielcach, Materiały sprawozdawcze WSZS 1989-1992, Kielce 1984, s. 14-15.

1, 5, 7, 9, 13, 14 w Ostrowcu Św., SP Bodzechów), Jędrzejów (SP 3 Jędrzejów, SP 2 Włoszczowa, SP Wodzisław, SP Małogoszcz, SP Bukowa, SP Sędziszów), Busko-Zdrój (SP 1, 2, 4 w Busku-Zdroju, SP 3 Pińczów, SP Komorów, SP Zbudowice, SP 1, 3 w Kazimierzy Wielkiej, SP Stopnica, SP Bejsce, SP Chmielnik, SP Stradów, SP Czarnocin), Miechów (SP 2 Miechów, SP Słaboszów, SP Skalbmierz, SP Działoszyce, SP Książ Wielki). Bardzo mało na polu sportu udzielały się natomiast szkoły z rejonów Staszowa, Opatowa i Sandomierza. Do wyróżniających się szkół średnich w latach 90-tych XX w. zaliczamy: V LO Kielce, Zespół Szkół Mechaniczno-Ekonomicznych Kielce, IV LO Kielce, I LO Kielce, Zespół Szkół Budowlanych Kielce, Zespół Szkół Zawodowych nr 1 Kielce, I i II LO Starachowice, ZSZ Starachowice, I i II LO Ostrowiec Św., Zespół Szkół Hutniczo-Mechanicznych Ostrowiec Św., LO Busko-Zdrój, ZSZ Busko-Zdrój, LO Miechów, LO Jędrzejów, LO Włoszczowa, ZSZ Włoszczowa, ZSZ 1 Końskie, LO Końskie, I LO Skarżysko-Kamienna, Zespół Szkół Budowlanych Sandomierz, ZSZ Staszów, ZSZ Połaniec⁶⁷⁹.

W okresie kadencji 1981-1984 wprowadzono nową formę współzawodnictwa sportowego – igrzyska makroregionalne organizowane dla mistrzów województw w 7 dyscyplinach sportu. W Igrzyskach Makroregionu kielecko-lubelskiego reprezentanci Kielecczyny odnieśli wiele cennych sukcesów⁶⁸⁰. W roku szkolnym 1980/81 w czwórboju LA chłopców, 3 miejsce zajęła SP nr 15 z Kielc. W roku 1981/82 w sztafetowych biegach przełajowych reprezentacja dziewcząt z ZSG Łopuszno zajęła 3 miejsce, a chłopcy z SP nr 3 w Kielcach zajęli 2 lokatę. W kategorii szkół ponadpodstawowych, chłopcy z ZSE nr 2 w Kielcach zajęli 2 miejsce, natomiast dziewczęta – 4. Chłopcy z SP nr 15 w Kielcach w czwórboju lekkoatletycznym zajęli 1 miejsce, a dziewczęta – 3. W kolejnym roku szkolnym, 1 miejsca zdobyli: SP nr 2 w Skarżysku w sztafetowych biegach przełajowych chłopców, SP nr 24 w Kielcach w łyżwiarstwie szybkim oraz koszykówce chłopców⁶⁸¹, SP nr 18 w Kielcach w piłce ręcznej dziewcząt⁶⁸². Warto także wspomnieć o 3 miejscu SP Tumlin w sztafetowych biegach przełajowych dziewcząt, 3 miejscu SP nr 12 Skarżysko-Kamienna w piłce siatkowej chłopców oraz 3 miejscu wojewódzkiej reprezentacji lekkoatletycznej. W roku szkolnym 1983/1984, na 9 odbytych imprez makroregionalnych, w 6 zwyciężyli

⁶⁷⁹ Składnica Akt SZS w Kielcach, Sprawozdanie WSZS za lata 1993-1999, Kielce 1999, s. 21-23.

⁶⁸⁰ Składnica Akt SZS w Kielcach, Materiały sprawozdawcze WSZS 1981-1984, Kielce 1984, s. 10-11.

⁶⁸¹ Tamże, s. 12-14.

⁶⁸² APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/483, Komisja Zdrowia Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN-1982 r., s. 521.

reprezentanci Kielecczyny. Na najwyższym stopniu podium makroregionu stanęli reprezentanci: SP nr 3 w Jędrzejowie w szachach, dziewczęta z SP nr 15 z Kielc w koszykówce, chłopcy z SP nr 24 z Kielc w koszykówce, dziewczęta z SP Wolica w piłce ręcznej i chłopcy z SP nr 6 z Kielc w piłce ręcznej oraz dziewczęta z SP nr 27 z Kielc w piłce siatkowej. W czwórboju lekkoatletycznym dziewczęta z SP nr 24 z Kielc i chłopcy z SP Bilcza zdobyli 2 miejsca. Reprezentacja województwa w lekkoatletyce zajęła 3 miejsce, podobnie jak I LO z Kielc w szachach⁶⁸³. W 1985 r. na najwyższym miejscu podium stanęli reprezentanci: SP nr 15 z Kielc w łyżwiarstwie dziewcząt, SP w Leśnej w narciarstwie klasycznym dziewcząt, SP Tumlin w narciarstwie klasycznym chłopców, SP nr 18 Kielce w piłce ręcznej dziewcząt, SP nr 1 Końskie w piłce ręcznej chłopców⁶⁸⁴. Najlepsi zawodnicy z makroregionu kwalifikowali się do OIMS. Igrzyska wprowadzone do kalendarza imprez w 1986 r. obejmowały 22 dyscypliny sportowe, z czego reprezentanci Kielecczyny w 1986 r. wystartowali w 19⁶⁸⁵. Wyróżniające się wyniki w tej imprezie osiągnęto w takich dyscyplinach jak koszykówka dziewcząt i chłopców, piłka ręczna dziewcząt, wielobój sprawnościowy i specjalistyczny, judo, narciarstwo klasyczne, biegi przełajowe i sztafeta olimpijska. W 1993 r. zrezygnowano z organizacji OIMS⁶⁸⁶, a zamiast tego, najlepsze zespoły z województwa kieleckiego uczestniczyły w zawodach Makroregionu Środkowo-Wschodniego (do roku 1996). Reprezentanci Kielecczyny byli wysoko klasyfikowani, do rzadkości należało zajęcie miejsca poza podium⁶⁸⁷.

Tabela 9. Sukcesy (miejsca 1-5) reprezentantów województwa kieleckiego w Ogólnopolskich Igrzyskach Młodzieży Szkolnej w latach 1986-1992.

Ogólnopolskie Igrzyska Młodzieży Szkolnej			
Rok	Miejsce	Dyscyplina	Szkoła/zawodnik
1986	4	koszykówka dziewcząt	SP nr 6 Kielce
	2	wielobój specjalistyczny	SP Bilcza/G. Świt
	4	koszykówka chłopców	SP nr 24 Kielce
1987	1	wielobój specjalistyczny	SP nr 3 Skarżysko-Kamienna
	2	sztafeta olimpijska dziewcząt	SP nr 2 Końskie

⁶⁸³ Składnica Akt SZS w Kielcach, Materiały sprawozdawcze WSZS 1981-1984, Kielce 1984, s. 12-14.

⁶⁸⁴ Składnica Akt SZS w Kielcach, Materiały sprawozdawcze WSZS 1985-1988, Kielce 1988, s. 8.

⁶⁸⁵ APK, Biuro Wojewódzkiej Rady Narodowej, sygn. 1164/408, Materiały z posiedzeń Komisji Kultury, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN w Kielcach, s. 190-191.

⁶⁸⁶ Składnica Akt SZS w Kielcach, Sprawozdanie WSZS za lata 1993-1999, Kielce 1999, s. 17.

⁶⁸⁷ Tamże, s. 20.

	1	judo	SP nr 27 Kielce/ E. Kołomańska
	2	judo	SP nr 11 Kielce/ M. Zelek
	3	judo	SP nr 11 Kielce/ E. Sakra
1988	1	biegi przełajowe	SP nr 2 Końskie/ M. Jamróz
	1	wielobój specjalistyczny	SP nr 11 Ostrowiec Św./ A.Skarba
	2	sztafeta olimpijska dziewcząt	SP nr 2 Końskie
	3	wielobój specjalistyczny	SP Chmielnik/ R. Pakosiński
	4	sztafeta olimpijska chłopców	SP Łopuszno
	2	judo	SP nr 24 Kielce/ E. Malicka
	3	judo	SP Kostomłoty/ B. Biber
1989	3	szachy	SP 1 Pińczów/ P. Bartosik
1990	2	piłka ręczna dziewcząt	SP nr 31 Kielce
1991	1	biegi przełajowe 1500 m	SP nr 2 Kielce/ E. Młynarczyk
1992	1	biegi przełajowe 2500 m	SP nr 5 Ostrowiec Św./ G. Rogala
	3	biegi przełajowe 1500 m	SP Wąchock/ W. Frankiewicz
	5	biegi przełajowe 2500 m	SP Wiśniówka/ R. Wasik
	4	piłka ręczna dziewcząt	SP nr 31 Kielce

Źródło: Składnica Akt Szkolnego Związku Sportowego w Kielcach. Opracowano na podstawie: Materiały sprawozdawcze WSZS 1985-1988, Kielce 1988, s. 8-9; Materiały Sprawozdawcze WSZS z lat 1989-1992, Kielce 1992, s. 15-16.

Kielecki sport szkolny odnotowywał także sukcesy na arenie centralnej. Zawodnicy zrzeszeni w międzyszkolnych klubach sportowych brali udział m.in. w Mistrzostwach Polski SZS, Mistrzostwach Polski Juniorów, OSM, Halowych Mistrzostwach Polski. Wyróżniające się wyniki osiągnięto zwłaszcza w takich dyscyplinach jak judo, lekkoatletyka, biathlon, które prowadziły kluby: MKS Żak Kielce, MKS Jodła Bodzentyn, MKS Ostrovia Ostrowiec Św.⁶⁸⁸. Ogółem w latach 1981-1984 zawodnicy i zespoły MKS zdobyli 32 medale: 2 medale MP seniorów (1 srebrny, 1 brązowy), 12 medali na OSM (2 złote, po 5 srebrnych i brązowych), 18 medali MP SZS⁶⁸⁹. W ogólnej klasyfikacji województw, na początku lat 80-tych XX w. Kielecczyzna plasowała się na 22 miejscu. W 1985 r. w eliminacjach od szczebla podstawowego wystartowało około 5000 młodych sportowców, z czego blisko 650 zakwalifikowało się do zawodów centralnych. Najlepsze wyniki uzyskano w lekkoatletyce, judo dziewcząt,

⁶⁸⁸ APK, Biuro Wojewódzkiej Rady Narodowej, sygn. 1164/408, Materiały z posiedzeń Komisji Kultury, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN w Kielcach, s. 190-191.

⁶⁸⁹ Składnica Akt SZS w Kielcach, Materiały sprawozdawcze WSZS 1981-1984, Kielce 1984, s. 20.

piłce ręcznej i piłce nożnej, kolarstwie⁶⁹⁰. Podczas V OSM, która odbyła się w Łodzi w 1977 r., reprezentacja Kielecczyny uplasowała się na 16 miejscu. Sportowcy wywalczyli na arenach 19 medali: 6 złotych, 5 srebrnych, 8 brązowych. Najlepiej wypadli łucznicy (6 medali, w tym 3 złote), a następnie wioślarze (5 medali – 1 złoty), lekkoatleci (4 medale – 1 złoty). Pozostałe medale zdobyto w akrobatyce sportowej, judo, kolarstwie torowym i boksie – po 1 medalu⁶⁹¹. W kolejnej, VI OSM, która odbyła się w Bydgoszczy w 1979 r. reprezentanci Kielecczyny zdobyli 8 medali – 1 złoty, 3 srebrne i 4 brązowe⁶⁹². W 1984 r. na XI OSM w Poznaniu, reprezentacja z Kielc zajęła 18 miejsce z dorobkiem 20 medali⁶⁹³. Ogólnopolska Spartakiada Młodzieży rozgrywana w 1986 r. obejmowała 39 dyscyplin, a województwo kieleckie startowało w 23 dyscyplinach⁶⁹⁴. W 1986 r. w ogólnej klasyfikacji województw zajęto 24 miejsce, w 1987 r. – 22 miejsce, a w 1988 r. – 31 miejsce⁶⁹⁵. W 1989 r. Kielecczyna na OIMS miała 60 reprezentantów w 6 dyscyplinach. We współzawodnictwie wojewódzkim zajęto 31 miejsce⁶⁹⁶. Z analizy wyników uzyskanych w latach 1982-1989 wynika, że z roku na rok, województwo traciło coraz więcej do czołówki krajowej. Przyczyną tego stanu była niedostateczna liczba nauczycieli wychowania fizycznego w szkołach podstawowych, brak w województwie Szkół Mistrzostwa Sportowego oraz zbyt mała liczba klas sportowych i klas z rozszerzonym programem wf, brak prowadzenia lub mały zasięg dyscyplin dających wiele punktów w klasyfikacji (gimnastyka sportowa, gimnastyka artystyczna, pływanie, łucznictwo, boks, tenis, tenis stołowy, wioślarstwo, żeglarstwo, kajakerstwo), stosunkowo małe zainteresowanie szkoleniem w tych dyscyplinach ze strony klubów sportowych, niewystarczająca liczba środków budżetowych na rozwój dyscyplin indywidualnych oraz nadmierne angażowanie środków klubowych na rzecz piłki nożnej, niedostatek własnej, odpowiedniej bazy do prowadzenia szkolenia na obozach sportowych i brak internatów sportowych⁶⁹⁷. W 1990 r. reprezentacja województwa składała się z 84 zawodników w 6 dyscyplinach, w 1991 r. było 94

⁶⁹⁰ APK, Biuro Wojewódzkiej Rady Narodowej, sygn. 1164/408, Materiały z posiedzeń Komisji Kultury, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN w Kielcach, s. 190-191.

⁶⁹¹ „Echo Dnia”, 1977, nr 171, s. 8.

⁶⁹² „Echo Dnia”, 1979, nr 168, s. 8.

⁶⁹³ „Echo Dnia”, 1984, nr 141, s. 8.

⁶⁹⁴ APK, Biuro Wojewódzkiej Rady Narodowej, sygn. 1164/408, Materiały z posiedzeń Komisji Kultury, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN w Kielcach, s. 190-191.

⁶⁹⁵ Składnica Akt SZS w Kielcach, Materiały sprawozdawcze WSZS 1985-1988, Kielce 1988, s. 6-7.

⁶⁹⁶ Składnica Akt SZS w Kielcach, Sprawozdanie WSZS za lata 1993-1999, Kielce 1999, s. 20.

⁶⁹⁷ APK, Biuro Wojewódzkiej Rady Narodowej, sygn. 1164/408, Materiały z posiedzeń Komisji Kultury, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN w Kielcach, s. 190-191.

reprezentantów w 8 dyscyplinach, a w 1992 r. – 88 reprezentantów w 9 dyscyplinach⁶⁹⁸. W 1991 r. województwo kieleckie sklasyfikowano na 24 pozycji w kraju we współzawodnictwie młodzieżowym⁶⁹⁹. W 1993 r. awansowano na miejsce 20, a w roku 1994 r. – na 17⁷⁰⁰. Szeroko prowadzone współzawodnictwo sportowe w województwie, wysoki procent uczestnictwa szkół w imprezach SZS oraz bardzo dobre wyniki sportowe reprezentantów spowodowały, że w podsumowaniu ogólnopolskim za rok 1995 województwo kieleckie zajęło 1 miejsce w kraju, wyprzedzając o 2 pkt Warszawę i o 5 pkt Wrocław⁷⁰¹. W roku następnym (1996), województwo kieleckie zajęło 7 lokatę⁷⁰².

Tabela 10. Sukcesy (miejsca 1-3) reprezentantów województwa kieleckiego w imprezach na szczeblu centralnym w latach 1981-1998.

Rok	M-ce	Impreza (dyscyplina)	MKS/zawodnik
1981/	2	OSM (piłka ręczna dziewcząt)	MKS Żak Kielce
1982	3	MP SZS (sztafeta dziewcząt)	MKS Jodła Bodzentyn
	2	Ogólnopolskie Zawody LOK	MKS Jodła Bodzentyn/ A.Sitek, B.Komisarczyk, R.Sitek,
1982/	3	MP Seniorów (judo)	MKS Żak Kielce/B. Bartosik
1983	1	MP SZS (judo)	MKS Żak Kielce/S. Siekiera
	2	MP SZS (judo)	MKS Żak Kielce/A. Kalita
	2	MP SZS (judo)	MKS Żak Kielce/E. Porębska
	3	MP SZS (judo)	MKS Żak Kielce/M. Wójcik
	3	MP SZS (judo)	MKS Żak Kielce/M. Kmieć
	3	MP SZS (judo)	MKS Żak Kielce/M. Nawrot
	2	MP SZS (judo – punktacja drużynowa)	MKS Żak Kielce
	2	OSM (judo)	MKS Żak Kielce/S. Siekiera
	3	OSM (judo)	MKS Żak Kielce/L. Wołowicz
	3	OSM (judo)	MKS Żak Kielce/M. Wójcik

⁶⁹⁸ Składnica Akt SZS w Kielcach, Materiały sprawozdawcze WSZS 1989-1992, Kielce 1992, s. 13-16.

⁶⁹⁹ „Słowo Ludu”, 1992, nr 1694, s. 23.

⁷⁰⁰ „Echo Dnia”, 1995, nr 118, s. 15.

⁷⁰¹ Składnica Akt SZS w Kielcach, Sprawozdanie WSZS za lata 1993-1999, Kielce 1999, s. 20.

⁷⁰² AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/31, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1996-1997, b. pag.

	3	MP SZS (judo – punktacja drużynowa)	MKS Żak Kielce
1983/ 1984	3	MP SZS (dwubój zimowy – bieg rozstawny)	MKS Jodła Bodzentyn
	1	OSM (biathlon – 10 km)	MKS Jodła Bodzentyn/ J.Comber
	1	OSM (judo)	MKS Żak Kielce/K. Dziób
	2	OSM (judo)	MKS Żak Kielce/I. Król
	2	OSM (judo)	MKS Żak Kielce/B. Bakalarz
	2	OSM (judo)	MKS Żak Kielce/E. Jędrasik
	3	OSM (judo)	MKS Żak Kielce/E. Porębska
	3	OSM (judo)	MKS Żak Kielce/E. Zembała
	3	OSM (judo)	MKS Żak Kielce/L. Wołowicz
	1	OSM (judo – punktacja drużynowa)	MKS Żak Kielce
	2	MP Seniorów (judo)	MKS Żak Kielce/B. Bartosik
	1	MP SZS (judo)	MKS Żak Kielce/E. Porębska
	1	MP SZS (judo)	MKS Żak Kielce/E. Zembała
	1	MP SZS (judo)	MKS Żak Kielce/E. Jędrasik
	1	MP SZS (judo)	MKS Żak Kielce/I. Król
	1	MP SZS (judo)	MKS Żak Kielce/M. Kmieć
	2	MP SZS (judo)	MKS Żak Kielce/B. Bartosik
	2	MP SZS (judo)	MKS Żak Kielce/M. Szczygieł
	2	MP SZS (judo)	MKS Żak Kielce/B. Bakalarz
	3	MP SZS (judo)	MKS Żak Kielce/K. Dziób
3	MP SZS (judo)	MKS Żak Kielce/M. Mróz	
1985	1	MP (biathlon - 10 km)	MKS Jodła Bodzentyn/J. Comber
	1	MP (biathlon - 15 km)	MKS Jodła Bodzentyn/J. Comber
	1	MP Seniorów (judo)	MKS Żak Kielce/B. Bartosik
	3	MP Seniorów (judo)	MKS Żak Kielce/E. Jędrasik
	1	OSM (judo)	MKS Żak Kielce/B. Bakalarz
	2	OSM (judo)	MKS Żak Kielce/ E. Jędrasik
	3	OSM (judo)	MKS Żak Kielce/ K. Dziub, M.Kmieć, A. Malinowska

	3	MP (biathlon - sztafeta junior młodszy)	MKS Jodła Bodzentyn
1986	2	MP Seniorów (judo)	MKS Żak Kielce/E. Jędrasik
	1	OSM (judo)	MKS Żak Kielce/E. Jędrasik
	1	OSM (judo)	MKS Żak Kielce/I. Król
	1	OSM (bieg 400 m)	MKS Ostrovia/K. Sidowski
1987	1	OSM (judo)	MKS Żak Kielce/J. Bednarczyk
1988	3	MP Seniorów (judo)	MKS Żak Kielce/E. Kołomańska
	3	MP (judo)	MKS Żak Kielce/J. Bednarczyk
	2	OSM (judo)	MKS Żak Kielce/M. Zelek
	3	OSM (judo)	MKS Żak Kielce/E. Sakra
	3	OSM (judo)	MKS Żak Kielce/E. Kołomańska
	3	OSM (judo)	MKS Żak Kielce/A. Mihango
1989	1	OSM (dziesięciobój)	MKS Żak Kielce/R. Pawlak
	2	MP Seniorów (judo)	MKS Żak Kielce/M. Zelek
	2	MP Juniorów (judo)	MKS Żak Kielce/M. Zelek
	3	MP Juniorów (judo)	MKS Żak Kielce/E. Ozga
	3	MP Juniorów (judo)	MKS Żak Kielce/E. Sakra
	3	MP Juniorów (judo)	MKS Żak Kielce/A. Zając
	3	MP Juniorów (judo)	MKS Żak Kielce/E. Kołomańska
	1	MP Juniorów (judo – punktacja klubowa)	MKS Żak Kielce
	2	MP SZS (pchnięcie kulą)	MKS Żak Kielce/M. Szczykutowicz
	2	MP SZS (1500 m)	MKS Żak Kielce/M. Jamróż
	3	MP SZS (110 m ppł)	MKS Żak Kielce/R. Pawlak
	3	MP SZS (4x400 m)	MKS Żak Kielce/I. Rożej, B.Świdarska, I. Kubicka, M. Jamróż
	1990	1	OSM (800 m)
1		Halowe MP (600 m)	MKS Żak Kielce/M. Jamróż
2		MP Juniorów (dziesięciobój)	MKS Żak Kielce/R. Pawlak
3		Halowe MP (ośmiobój)	MKS Żak Kielce/R. Pawlak
2		MP Juniorów (judo)	MKS Żak Kielce/M. Zelek

	1	MP SZS(400 m ppł)	MKS Żak Kielce/I. Rożej
	1	MP SZS (skok w dal)	MKS Żak Kielce/R. Pawlak
	1	MP SZS (800 m)	MKS Żak Kielce/M. Jamróz
	3	MP SZS (4x400 m)	MKS Żak Kielce/I. Rożej, B. Świdorska, M. Sambor, Fedon,
1991	2	MP Seniorów (judo)	MKS Żak Kielce/E. Malicka
	1	MP Juniorów (judo)	MKS Żak Kielce/M. Jamróz
	1	Halowe MP Juniorów (1000 m)	MKS Żak Kielce/M. Jamróz
	2	Przełajowe MP Juniorów (2000 m)	MKS Żak Kielce/M. Jamróz
	2	MP Juniorów (dziesięciobój)	MKS Żak Kielce/R. Pawlak
	3	MP Juniorów (judo)	MKS Żak Kielce/E. Malicka
	2	MP Młodzików (judo)	MKS Żak Kielce/M. Zelek
	1	MP SZS (1500 m)	MKS Żak Kielce/M. Jamróz
	3	MP Juniorów (badminton)	MKS Gryf Miechów
1992	1	MP Juniorów (800 m)	MKS Żak Kielce/M. Jamróz
	1	Młodzieżowe MP (1500 m)	MKS Żak Kielce/M. Jamróz
	2	Młodzieżowe MP (800 m)	MKS Żak Kielce/M. Jamróz
	2	Przełajowe MP Juniorów (3000 m)	MKS Żak Kielce/M. Jamróz
	1	MP Juniorów (4x400 m)	MKS Żak Kielce/ M. Jamróz, I. Rożej, Sambor, A.Zielińska,
	1	Halowe MP Juniorów Mł. (300m)	MKS Żak Kielce/R. Mazurczak
	3	Halowe MP Juniorów (600 m)	MKS Żak Kielce/I. Rożej
	3	Halowe MP Juniorów (600 m)	MKS Żak Kielce/A. Zielińska
	2	Halowe MP Juniorów Mł. (400 m)	MKS Żak Kielce/R. Mazurczak
	1	MP SZS (3000 m)	MKS Żak Kielce/K. Krakowiak
	1	MP SZS (800 m)	MKS Żak Kielce/ A. Zielińska
	3	MP SZS (2000 m)	MKS Żak Kielce/ T. Kazik
	2	MP SZS (1500 m)	MKS Żak Kielce/ E. Młynarczyk
	3	MP SZS (400 m ppł)	MKS Żak Kielce/ I. Rożej
	2	MP SZS (4x400 m)	MKS Żak Kielce/ E. Młynarczyk, I. Rożej, Olszewska, A. Zielińska
1994	1	Biegi przełajowe (2000 m)	SP Bartów/A. Kądziała

	1	Zawody sprawnościowe chłopców	ZSZ Końskie
	2	Liga LA	ZSE nr 2 Końskie
1995	1	Biegi przełajowe (2000 m)	SP Bartów/A. Kądziała
	1	Zawody sprawnościowe chłopców	ZSZ Końskie
	3	Liga LA	V LO Kielce
1996	1	Minikoszykówka chłopców	SP nr 27 Kielce
1998	1	Czwórbój LA dziewcząt	SP 33 Kielce
	2	Minikoszykówka chłopców	SP nr 27 Kielce
	2	Koszykówka chłopców	SP nr 27 Kielce

Źródło: Składnica Akt SZS w Kielcach. Opracowano na podstawie: Materiały sprawozdawcze WSZS 1985-1988, Kielce 1988, s. 12-13; Materiały Sprawozdawcze SZS 1989-1992, Kielce 1992, s. 22-24; Sprawozdanie WSZS za lata 1993-1999, Kielce 1999, s. 20.

3. Akademicki Związek Sportowy

W środowisku młodzieży akademickiej masowy sport był rozwijany przez Zarząd Środowiskowy AZS. W tym zakresie zarząd współpracował z uczelnianymi klubami, które funkcjonowały przy WSP Kielce i PŚ Kielce oraz Studium Wychowania Fizycznego, które organizowały życie sportowe na swoim terenie.

Sprawy zdrowia i kultury fizycznej studentów były przedmiotem troski kierownictwa WSP. W 1975 r., przeprowadzono w Kielcach interesujący eksperyment w tej dziedzinie. Wszyscy studenci rozpoczynający studia, musieli wziąć udział w obowiązkowym zgrupowaniu poświęconym sprawom kultury fizycznej, organizowanym przed rozpoczęciem nauki. Na obiektach sportowych kieleckich klubów, studenci I roku mieli w sumie 60 godzin zajęć z różnych dziedzin, m.in. pływania, siatkówki, lekkoatletyki, badmintona. Służyło to rozeznaniu się w fizycznych możliwościach i umiejętnościach młodzieży, aby móc zakwalifikować ich do uczelnianego klubu AZS⁷⁰³.

W 1975 r. sportowcy zrzeszeni w środowiskowym klubie SZS-AZS w Kielcach otrzymali nową nazwę: SZS-AZS NOWI. Odbyło się inauguracyjne, walne zebranie sankcjonujące nową strukturę klubu, w którym wzięło udział 116 młodych delegatów, działaczy i sympatyków sportu. Wybrano władze klubu. Do zarządu klubu środowiskowego powołano 21 osób, a prezesem został wybrany Roman Wojtarowicz, ówczesny prezydent Kielc. Ponadto, w skład siedmioosobowego prezydium weszli jako wiceprezysi: Stanisław Garbacz (II sekretarz KM PZPR), Andrzej Radowicz (prodziekan

⁷⁰³ „Słowo Ludu”, 1975, nr 220, s.6.

ds. wychowania PŚ), Andrzej Liedke kierownik studium WF WSP), Henryk Osterczy (dyrektor Międzyszkolnego Ośrodka Sportowego) oraz Olga Zakrzewska jako sekretarz urzędujący i Henryk Florin jako członek prezydium. Sportowa działalność klubu NOWI skupiała się na działalności w trzech sekcjach: lekkoatletycznej, siatkówki, tenisa stołowego⁷⁰⁴.

W 1980 r., 80 delegatów – mandatariuszy Klubu Uczelnianego AZS Politechniki Świętokrzyskiej wybrało nowy zarząd. Prezesem został wybrany Tomasz Ciosek, wiceprezesami – Sławomir Ciepeliak, Zbigniew Kopacz, Barbara Ważniewicz, sekretarzem – Anna Surgiel. Klub liczył wówczas 694 członków, 19 sekcji rekreacyjnych i wyczynowych. Wszystko realizowano społecznie⁷⁰⁵. W 1983 r. odbyło się walne zebranie sprawozdawczo-wyborcze Klubu Uczelnianego AZS przy PŚ. Nowym prezesem zarządu wybrano studenta Arkadiusza Karcha, a wiceprezesami zostały studentki: Dorota Krawczyk i Monika Sobierajska oraz Jerzy Witkowski, pracownik Studium WF. Klub Uczelniany Politechniki poświęcał się głównie działalności rekreacyjnej. Funkcjonowało wówczas 16 sekcji. Największym zainteresowaniem cieszyły się sekcje karate, piłki nożnej, badmintonu, pływania, sztuki ciekawych. Reprezentanci klubu występowali także w rozgrywkach państwowych, m.in. w takich dyscyplinach jak: badminton, siatkówka, szachy i brydż⁷⁰⁶.

Rok akademicki 1975/1976 był pierwszym rokiem w dziejach Politechniki Św., w którym cała młodzież akademicka – 1300 osób – uczęszczała na zajęcia wychowania fizycznego. Zwiększano również systematycznie godziny zajęć fakultatywnych w sekcjach sportowych uczelnianego AZS. Korzystało z nich 580 osób. Również działalność sportowego klubu uczelnianego była coraz bardziej aktywna. W połowie 1976 r. powstała sekcja tenisa, nieco wcześniej sekcja narciarska i pływania. Wszystkich sekcji było wówczas 18: piłki nożnej, piłki ręcznej, koszykówki, siatkówki, żeglarska, lekkoatletyki, pływania, karate, judo, kulturystyki, jeździecka, turystyki, tenisa stołowego, drużyna WOPR i sekcja wędkarska. Zajęcia były prowadzone w wypożyczonych salach, gdyż uczelnia nie dysponowała własnymi obiektami. Około 500 000 zł rocznie wynosiły koszty opłat za wynajem sal, boisk i pływalni⁷⁰⁷.

Na początku lat 80-tych XX w., halę Wydziału Mechanicznego w głównej siedzibie Politechniki Świętokrzyskiej przy Alei 1000-lecia Państwa Polskiego

⁷⁰⁴ „Echo Dnia”, 1975, nr 41, s. 8.

⁷⁰⁵ „Słowo Ludu”, 1980, nr 261, s. 8.

⁷⁰⁶ „Słowo Ludu”, 1983, nr 28, s. 8.

⁷⁰⁷ „Słowo Ludu”, 1976, nr 295, s. 8.

zaadoptowano na potrzeby Studium WF, tworząc dwie sale do gier zespołowych. Był to ważny krok w kierunku rozwoju bazy sportowej uczelni. Inicjatorem utworzenia AZS był mgr Jerzy Kluźniak, który będąc kierownikiem Studium, pełnił w początkowym okresie także funkcję prezesa klubu⁷⁰⁸. Pierwszą powołaną sekcją była piłka siatkowa mężczyzn⁷⁰⁹. Akademicka piłka siatkowa największe sukcesy odnosiła od 1983 r. Wówczas drużyna mężczyzn wygrała rywalizację makroregionalną i uczestniczyła w rozgrywkach barażowych o awans do II ligi. W tym czasie czołowymi zawodnikami klubu prowadzonego przez trenera Mieczysława Cukrowskiego byli Mirosław Malinowski, Arkadiusz Karch, Jarosław Kaczmarek, Jacek Adamski, Andrzej Jabłoński, Piotr Strzycki, Wojciech Wieczorek⁷¹⁰.

Organizatorem i pierwszym trenerem sekcji piłkarskiej na PŚ był mgr Jerzy Baraniecki, wykładowca Studium WFiS, który pracował na Uczelni od października 1975 do grudnia 1985 r. W ciągu 10 lat zrobił wiele dla jej rozwoju. Po 6 latach działalności, doświadczeniach zdobytych na turniejach akademickich i w meczach towarzyskich, sekcja piłkarska przystąpiła do rywalizacji w regularnych rozgrywkach. We wrześniu 1981 r. Politechnika Świętokrzyska formalnie zgłosiła zespół piłkarzy nożnych do rywalizacji o mistrzostwo klasy B, włączając się w cykl rozgrywek prowadzonych przez KOZPN. Po roku gry drużyna awansowała do klasy A oraz do 4 rundy Pucharu Polski na szczeblu okręgu kieleckiego. Były to sukcesy sportowe studentów i efekt kilkuletniej pracy opiekuna. Wiosną 1985 r. Jerzy Baraniecki zmarł. Drugą połowę 1985 r. i pierwszą 1986 r. zajęcia z sekcją piłkarską prowadzili Wasyl Kusznir i sporadycznie Ryszard Pastuszko. Od 1 października 1986 r. opiekę nad sekcją przejął trener Zbigniew Dziurski. AZS był klubem nietypowym wśród pozostałych drużyn także dlatego, że występowało w nim kilku studentów z krajów arabskich. O ich popularności może świadczyć fakt rozdawania po meczach autografów, o które upominały się grupy młodocianych kibiców. Jesienią 1989 r. opiekę nad drużyną AZS przejął trener mgr Jarosław Niebudek, pod którego kierunkiem w sezonie 1991/92 klub osiągnął dwa sukcesy: awans do V ligi (liga okręgowa) i finał Pucharu Polski na szczeblu okręgu kieleckiego. Jest to niewątpliwie największy sukces Klubu Uczelnianego AZS Politechnika Kielce⁷¹¹.

⁷⁰⁸ J. Niebudek, *op.cit.*, s. 9.

⁷⁰⁹ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 14.

⁷¹⁰ Tamże, s. 13.

⁷¹¹ J. Niebudek, *op.cit.*, s. 9-15.

Zajęciami w sekcji karate kierował początkowo (społecznie) student – Ryszard Kuc. Zajęcia odbywały się przez 10 godzin tygodniowo, w 1976 r. trenowało – ten nieznanany dotychczas w Kielcach sport – około 30 osób⁷¹².

AZS rozwijał również sekcje żeglarską kierowaną początkowo przez komandora Brunona Trycha. Najbardziej utytułowanym zawodnikiem był wielokrotny medalista Mistrzostw Polski Leszek Świercz⁷¹³. W dorobku sekcji znajdują się m.in. tytuły akademickich mistrzów i wicemistrzów Polski⁷¹⁴. W AZS działała również sekcja pływacka (1977-1981), jej pierwszym szkoleniowcem był Waław Mozer. Czołowymi zawodnikami sekcji byli Marek Gomuła, Janusz Durdyń, Marek Nowak⁷¹⁵.

Sekcją badmintona kierował Waław Mozer, a sekcja ta największe sukcesy odnosiła w połowie lat 80-tych XX w., kiedy występowała w II lidze. Czołowymi zawodnikami sekcji byli m.in. Paweł Miodek i Lech Cieśła⁷¹⁶.

W lipcu 1982 r. rozpoczęła działalność sekcja szachowa, której kierownikiem i instruktorem był Mieczysław Bakalarz posiadający kategorię szachową kandydata oraz uzyskane dwie normy do kategorii mistrzowskiej. W styczniu 1983 r. sekcja liczyła 20 osób – uczniów i studentów. Treningi odbywały się 2 razy w tygodniu, w lokalu AZS przy ul. Planty 13. Pierwszym osiągnięciem szachistów AZS było zdobycie mistrzostwa klasy A premiowanego awansem do ligi okręgowej. W zespole akademickim, do wyróżniających się szachistów w tamtym okresie należeli: Dorota Dzik, Tomasz Makowski, Wojciech Szymański, Janusz Fabrowski. Janusz Fabrowski był także członkiem kadry narodowej juniorów młodszych, posiadał I kategorię szachową. W 1983 r. w Młodzieżowym Domu Kultury w Kielcach, 2 razy w tygodniu odbywały się zajęcia dla młodzieży szkolnej, wykazującej predyspozycje do gry w szachy, które prowadził instruktor sekcji szachowej w AZS Kielce – Mieczysław Bakalarz. Szkoleniem szachowej młodzieży zajmował się także w Kielcach trener II klasy, Andrzej Dudek. Prowadził on jeden raz w tygodniu zajęcia, które odbywały się w Klubie Szachowym WDK⁷¹⁷.

Sekcja koszykówki przez kilka sezonów posiadała zespół mężczyzn w rozgrywkach III ligi, zajmując w nich czołowe miejsca. W roku 1987 było to 3 miejsce,

⁷¹² „Słowo Ludu”, 1976, nr 295, s. 8.

⁷¹³ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 13.

⁷¹⁴ „Słowo Ludu”, 1976, nr 295, s. 8.

⁷¹⁵ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 14.

⁷¹⁶ Tamże, s. 14.

⁷¹⁷ „Echo Dnia”, 1983, nr 12, s. 8.

a w latach 1988-1990 – miejsce 1⁷¹⁸. Ponadto istniała drużyna kobiet, w której występowała m.in. reprezentantka Polski Anna Kędzior⁷¹⁹.

W 1977 r. WSP posiadała skromną bazę sportową – 2 sale gimnastyczne⁷²⁰. W 1983 r. Klub Uczelniany AZS przy WSP w Kielcach prowadził działalność w 8 dyscyplinach sportu: lekkoatletyce, siatkówce, pływaniu, judo (kobiety), tenisie stołowym, żeglarskim, narciarstwie i piłce nożnej. Około 140 studentów systematycznie uczestniczyło w zajęciach sekcji klubowych, przygotowując się do zawodów uczelnianych lub krajowych zawodów. Mała liczba ćwiczących w porównaniu do całkowitej liczby studentów (około 2000) wynikała z ograniczonych możliwości uczelni w dziedzinie organizacji zajęć sportowo-rekreacyjnych. WSP nie posiadała swoich obiektów sportowych. W 1983 r. wybrano zarząd na kolejną, 2-letnią kadencję. 13-osobowy zarząd składał się ze studentów. Prezesem zarządu został ponownie Jerzy Wieczorek, wiceprezesami – Bożena Kobos, Jarosław Kusto, Piotr Chruszcz⁷²¹.

Dla wszystkich nowo przyjętych studentów, w ostatniej dekadzie września organizowano obóz adaptacyjny. W programie obozu były gry sportowe, piłka nożna, siatkowa, ręczna, lekkoatletyka, pływanie, kometka, itp. Cotygodniowo, zgodnie z programem, studenci uczestniczyli w dwóch godzinach wychowania fizycznego. Ponadto, każdy student I roku musiał wykazać się umiejętnością pływania, a na II roku – umiejętnością jazdy na nartach. Szkolenia narciarskie były także obowiązkowe dla pracowników uczelni, którzy wspólnie ze studentami zdobywali pierwsze, narciarskie szlify⁷²². Studenci – około 900 osób – corocznie wyjeżdżali na obozy narciarskie do Bukowiny Tatrzańskiej. Każdemu uczestnikowi obozu, uczelnia zapewniała strój i sprzęt narciarski, wyżywienie, noclegi, opiekę instruktorów. W programie obozów poza szkoleniem narciarskim przewidziano zajęcia kulturalne, szkolenie harcerskie i wycieczki turystyczne⁷²³. AZS troszczył się także o swoich studentów w okresie wakacyjnym. WSP posiadała swoją bazę letnią w Sępólnie, gdzie Studium WF organizowało coroczne obozy wypoczynkowe w pięciu turnusach dwutygodniowych – w sumie dla około 250 studentów. Studenci wyjeżdżali na specjalistyczne obozy kondycyjne, żeglarskie,

⁷¹⁸ Czołowymi zawodnikami drużyny byli Andrzej Batog, Stanisław Dudzik, Piotr Gada, Piotr Gąsior, Bernard Goca, Wojciech Imiołek, Michał Sołowow, Mirosław Świat, Marcin Kowalski, Robert Ziemiński. Zespołem w owym czasie kierował trener Ryszard Pastuszko.

⁷¹⁹ M. Michniak, A. Pawłowski: *Świętokrzyski Leksykon...*, s. 14.

⁷²⁰ „Echo Dnia”, 1977, nr 25, s. 8.

⁷²¹ „Słowo Ludu”, 1983, nr 22, s. 8.

⁷²² „Echo Dnia”, 1977, nr 25, s. 8, „Echo Dnia”, 1987, nr 71, s. 13.

⁷²³ „Słowo Ludu”, 1975, nr 285, s. 8.

kajakowe. W 1976 r. na obóz żeglarski pojechało 40 osób, na obóz kajakowy – 30. W 1977 r. Studium WF zdobyło II nagrodę (wśród wszystkich uczelni wyższych w kraju) przyznaną przez ministra szkolnictwa wyższego, nauki i techniki za popularyzację sportu⁷²⁴. Studenci kieleckiej WSP, wywalczyli brązowe medale w piłce nożnej podczas Krajowych Mistrzostw Wyższych Szkół Pedagogicznych i Filii Uniwersytetów w 1991 i 1993 r.⁷²⁵ W sezonie 1993/1994, pomimo braku funduszy, zawodnicy AZS zdobyli brązowe medale MP w badmintonie a drugoligowe tenisistki stołowe zwyciężyły w rozgrywkach swojej grupy⁷²⁶.

Na szczególną uwagę zasługuje także AZS Kielce. Początkowo był to jednosekcyjny klub tenisa stołowego kontynuujący działalność AZS WSP, którego założycielem był m.in. Jarosław Kosowski, pracownik naukowo-dydaktyczny Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Kielcach, szkoleniowiec i kierownik zespołu. Z czasem drużyna tenisistek stała się najsilniejszą sekcją Zarządu Środowiskowego AZS w Kielcach. Jego prezesami od połowy lat 70-tych XX w. do końca lat 90-tych XX w. byli m.in.: Tadeusz Orłowski, Jerzy Suchański (senator RP), Jarosław Kosowski, Wiesław Krążek, Jadwiga Kamińska. Lata 1975-1990 był to okres, kiedy AZS Kielce zdominował żeński tenis stołowy w województwie kieleckim. Od połowy lat 70-tych XX w. drużyna startowała z powodzeniem w II lidze i przez jeden sezon w I lidze. W tym okresie trzon zespołu tworzyły Danuta Kaczmarska, Ewa Bomba, Kamila Maliszewska, Joanna Strzemińska, Krystyna Trojan, Małgorzata Błach, Beata Kwiecień, Monika Cedro, Katarzyna Mogielska, Magdalena Szymura, Ewa Gomułka, Ewa Gruszka⁷²⁷.

Realizując kalendarz masowych imprez sportowych, który zawierał cykl zawodów wydziałowych, międzywydziałowych i międzyuczelnianych, AZS przeprowadził np. w 1979 r. 72 imprezy. Były to głównie masowe turnieje uczelniane w grach zespołowych, mistrzostwa uczelni w biegach przełajowych, tydzień sportu akademickiego, sportowe lato i sportowa zima. Według danych z 1980 r., na organizację imprez masowych, AZS przeznaczał 400 000 zł, a więc po połowie tej kwoty otrzymywała WSP i PŚ⁷²⁸.

⁷²⁴ „Echo Dnia”, 1977, nr 25, s.8.

⁷²⁵ „Słowo Ludu” 1994, nr 25, s. 21.

⁷²⁶ „Słowo Ludu”, 1994, nr 127, s. 23k

⁷²⁷ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 14.

⁷²⁸ APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/487, Protokoły z posiedzeń Komisji Zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN Nr 1-8/80, s. 486.

Rozdział VI

Organizacje sportowe w województwie kieleckim w latach 1975-1998

1. Wojewódzka Federacja Sportu

Wojewódzka Federacja Sportu powołana została w Kielcach 24 września 1973 r. Członkami – założycielami były 33 kluby sportowe. Pierwszym prezesem WFS był Wacław Rutkowski, wiceprezesem ds. organizacyjnych – Zbigniew Sygut, a wiceprezesem ds. szkoleniowych – Henryk Dylewski⁷²⁹. W 1977 r. odbyło się w Kielcach Walne Zebranie WFS, podsumowujące czteroletnią działalność. W obradach uczestniczyli: prezes Polskiej Federacji Sportu (dalej: PFS) – Marian Renke, wicewojewoda kielecki – Bronisław Hysiak, zastępca kierownika Wydziału Organizacyjnego KW PZPR – Tadeusz Obara, kierownictwo wojewódzkiego sportu oraz delegaci z klubów i związków sportowych Kielecczyzny. Wybrano wówczas 11 członków zarządu WFS na kolejną kadencję. Na stanowisku prezesa pozostał Maciej Chrapkiewicz, na stanowisku wiceprezesa – Zbigniew Sygut (zgodnie z obowiązującym zarządzeniem, na te stanowiska nominację dawał wojewoda). W skład zarządu weszli: Zygmunt Arendarski – Wojewódzka Rada Związków Zawodowych (dalej: WRZZ), Stefan Czeakała – SZS, Andrzej Liedke – WSP, Ryszard Lipko – OZPN, Stefan Nowocien – Star Starachowice, Wiesław Osuchowski – ZW ZSMP, Leszek Puchała – WZ LZS, Mirosława Sarna – AZS Kielce, Stanisław Sikora – Błękitni Kielce, Zdobysław Stradomski – Korona Kielce, Witold Żak – KSZO Ostrowiec. Do komisji rewizyjnej wybrano: Jana Górnickiego, Edwarda Orłowskiego, Wacława Rutkowskiego, Włodzimierza Sabata i Czesława Zemstę⁷³⁰. Zaledwie rok później, w 1978 r., podczas obrad zarządu WFS, dokonano wyboru nowych władz. Było to spowodowane nowymi wytycznymi wynikającymi z reorganizacji ruchu sportowego. Prezesem WFS został dyrektor Wydziału Kultury Fizycznej i Turystyki UW Henryk Dylewski, wiceprezesem urzędującym Maciej Chrapkiewicz a kierownikiem wydziału organizacyjnego WFS – Zbigniew Sygut⁷³¹. Kolejne Walne Zebranie Sprawozdawczo-Wyborcze rozpoczynające kadencję organów statutowych na lata 1982-1985 odbyło się w dniu 28 listopada 1981 r. Udział w nim wzięło 117 osób. Na prezesa urzędującego wybrano Macieja Chrapkiewicza, a skład zarządu uzupełniały następujące osoby: Marian Budziosz, Stefan Czaplarski, Stefan Czeakała, Wiesław Denkowski, Józef Doliński, Marek Dutkiewicz,

⁷²⁹ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s.321.

⁷³⁰ „Echo Dnia”, 1977, nr 255, s. 8.

⁷³¹ „Echo Dnia”, 1978, nr 280, s. 8.

Marian Grzesik, Ryszard Jurecki, Stanisław Kasperek, Edward Kołodziejczyk, Jarosław Kossowski, Kazimierz Kopeć, Krzysztof Nawrot, Maciej Piwowski, Zdzisław Rostalski, Włodzimierz Rezner, Wiesław Stępień, Zbigniew Strzębalski, Zbigniew Sygut, Marian Śliwiński, Bogdan Winiarski, Irena Zagdan, Marek Krajewski, Ryszard Kasperek. Członkami komisji rewizyjnej zostali: Jan Górnicki, Stefan Komorowicz, Wacław Rutkowski, Czesław Zemsta, Witold Żak, a na zastępców członków Komisji Rewizyjnej powołano Adama Kraskę i Stanisława Stojka. Na kolejnym zebraniu zarządu w grudniu 1981 r. na wniosek prezesa WFS Macieja Chrapkiewicza, na stanowisko urzędującego wiceprezesa WFS wybrano Zbigniewa Syguta a Macieja Piwowskiego wybrano na stanowisko społecznego wiceprezesa WFS do spraw szkoleniowych. Prezydium zarządu ukonstytuowało się w następującym składzie: Maciej Chrapkiewicz, Marian Budziosz, Ryszard Jurecki, Kazimierz Kopeć, Maciej Piwowski, Zbigniew Strzębalski, Wiesław Stępień, Marian Śliwiński, Zbigniew Sygut. Komisję rewizyjną tworzyli: Wiesław Rutkowski – przewodniczący, Czesław Zemsta – zastępca, Jan Górnicki – sekretarz oraz dwóch członków: Stefan Komorowicz i Witold Żak. Od 15 kwietnia 1982 r. Maciej Piwowski pełniący funkcję społecznego prezesa do spraw szkoleniowych podjął pracę w WFS na stanowisku kierownika zespołu metodyczno-szkoleniowego. Od 1 listopada 1984 r. prezes Maciej Chrapkiewicz przeszedł do pracy w Kuratorium Oświaty i Wychowania, pełniąc w dalszym ciągu społecznie funkcję prezesa. Decyzją prezydium zarządu z dnia 7 listopada 1984 r. funkcję kierownika biura WFS powierzono urzędującemu wiceprezesowi Zbigniewowi Sygutowi. W roku 1982 przestał uczestniczyć w pracach zarządu Krzysztof Nawrot, w latach 1983-1984 odeszli Stefan Czekala, Wiesław Denkowski, Ryszard Kasperek, Zdzisław Rostalski, Wiesław Stępień, Marek Krajewski. W roku 1985 zmarł Marian Śliwiński⁷³². W 1986 r. wybrano zarząd na kolejną kadencję. Funkcję prezesa powierzono Maciejowi Chrapkiewiczowi, wiceprezesem urzędującym i kierownikiem biura WFS został wybrany Marek Kędzior⁷³³. W 1989 r. nastąpiły zmiany kadrowe w WFS. Funkcję urzędującego wiceprezesa powierzono Zbigniewowi Sygutowi, a główną księgową została Irena Przygodzka⁷³⁴. Na początku 1990 r. na Walnym Zebraniu WFS zaakceptowano wniosek formalny przedstawiony przez Janusza Kubiakowskiego, dyrektora Wydziału Młodzieży, Kultury Fizycznej

⁷³² Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie z działalności WFS za lata 1982-1985, Kielce 1986, s. 8-10.

⁷³³ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie z działalności WFS w Kielcach za rok 1986, Kielce 1987, s. 5-6.

⁷³⁴ „Echo Dnia”, 1989, nr 23, s. 8.

i Sportu UW w Kielcach sugerujący przedłużenie ustępującemu zarządowi kadencji na czas nie dłuższy niż do czwartego kwartału 1990 r., do czasu utworzenia się nowych struktur sportowych w kraju⁷³⁵.

Ustawa z dnia 28 maja 1975 r. spowodowała zreformowanie działalności w zakresie sportu wyczynowego zgodnie z nowym podziałem administracyjnym. Dotychczas wszystkie okręgowe związki działały na terenie województw: kieleckiego, radomskiego, tarnobrzeskiego, piotrkowskiego i częstochowskiego. Od 15 października 1976 r. każde z województw mogło tworzyć własne okręgowe związki. Zgodnie z wytycznymi PFS, okręgi mogły powstawać tylko wtedy, gdy istniały przynajmniej 3 zarejestrowane sekcje. Przy WFS powstało wówczas 13 okręgowych związków sportowych⁷³⁶.

Według danych z 1978 r. w województwie istniało 46 klubów sportowych, 176 sekcji, 6500 ćwiczących, w tym 1500 kobiet⁷³⁷. Kielecki sport wyczynowy koncentrował się w Kielcach, Starachowicach, Ostrowcu i Skarżysku-Kamiennej, liczył 113 sekcji (17 pozycja w kraju)⁷³⁸. Zawodników z klasami od II wzwyż liczących się na arenie krajowej było 211, w tym 10 osób w kadrze olimpijskiej B i C. Trzy zespoły występowały w I lidze i 10 zespołów w II lidze. W grach zespołowych połowę wszystkich sekcji stanowiły sekcje piłki nożnej. Na boiskach Kielecczyny występowało 109 zespołów piłkarskich, podczas gdy w piłce ręcznej – 20, w siatkówce – 10, a w koszykówce tylko 6 zespołów. W sportach indywidualnych najwięcej sekcji posiadała lekkoatletyka – 13. Największe sukcesy osiągnęto w boksie, łucznictwie, lekkoatletyce, piłce ręcznej, wioślarstwie i narciarstwie⁷³⁹. Ponadto, 5 zespołów awansowało do lig wyższych, m.in. piłkarze ręczni Korony Kielce awansowali do I ligi, natomiast piłkarze nożni Błękitnych Kielce awansowali do II ligi⁷⁴⁰. W 1981 r. w województwie kieleckim działało 20 okręgowych związków sportowych (w połowie 1981 r. reaktywowano Kielecki Okręgowy Związek Pływacki)⁷⁴¹. Według danych z końca 1982 r. w ramach WFS w Kielcach działało 19 okręgowych związków sportowych. Pozostałe dyscypliny sportu, w których prowadzono mniej niż 3 sekcje, były przypisane do związków działających w innych województwach lub bezpośrednio podporządkowane polskiemu związkowi

⁷³⁵ „Echo Dnia”, 1990, nr 53, s. 8.

⁷³⁶ „Echo Dnia”, 1976, nr 205, s. 12.

⁷³⁷ „Słowo Ludu”, 1978, nr 82, s. 8.

⁷³⁸ „Słowo Ludu”, 1978, nr 70, s. 8.

⁷³⁹ „Słowo Ludu”, 1978, nr 82, s. 8.

⁷⁴⁰ „Echo Dnia”, 1978, nr 293, s. 16.

⁷⁴¹ „Słowo Ludu”, 1981, nr 256, s. 8.

sportowym. Działalność w zakresie sportu wyczynowego prowadzona była w 25 dyscyplinach przez 72 kluby, MKS i koła sportowe. W klubach tych zorganizowane były 194 sekcje zrzeszające 5230 zawodników w 158 sekcjach i 1184 zawodniczki w 36 sekcjach. Młodzież do lat 18 stanowiła 4243 osoby. W porównaniu do lat poprzednich, stan ćwiczących zmniejszył się o prawie 1000 osób. Wszystkie sekcje objęte były instruktażem metodyczno-szkoleniowym. Na 194 sekcje sportowe prowadzące szkolenie w klubach województwa kieleckiego, 86 to były sekcje zespołowych gier sportowych, w tym piłki nożnej – 60, piłki ręcznej – 12, koszykówki – 5 i piłki wodnej – 1. W I lidze państwowej brały udział 2 sekcje – piłka ręczna MKS Korona Kielce oraz piłka wodna KSZO Ostrowiec Św. W II lidze występowały 3 sekcje: piłka nożna – GKS Błękitni Kielce i MKS Korona Kielce oraz koszykówka kobiet – SKS Star Starachowice. W klasach międzywojewódzkich występowało 10 sekcji: po 3 sekcje koszykówki, piłki ręcznej i siatkowej oraz 1 sekcja piłki nożnej. Pozostałe sekcje uczestniczyły w klasach okręgowych i rozgrywkach młodzieżowych systemu spartakiadowego w ramach powołanego makroregionu lubelsko-kieleckiego. Ponadto w rozgrywkach ligowych uczestniczyli przedstawiciele sportów indywidualnych. W I lidze państwowej występowały 2 zespoły łucznicze Stelli Słowik (kobiety i mężczyźni). W II lidze państwowej występowało 7 zespołów w 6 dyscyplinach: badminton – Orlicz Suchedniów i AZS Kielce, boks – GKS Błękitni Kielce, brydż – MKS Korona Kielce, lekkoatletyka – KS Budowlani Kielce, tenis – GKS Błękitni Kielce, tenis stołowy – AZS Kielce⁷⁴². Według stanu na dzień 31 grudnia 1985 r. w ramach WFS działało 19 okręgowych związków sportowych. W porównaniu do lat 1983-1984 było to o jeden związek mniej – na skutek braku działaczy zawieszona została działalność związku zapasów. W porównaniu do lat ubiegłych nastąpił wzrost sekcji w takich dyscyplinach jak: tenis stołowy (o 12 sekcji), szachy (18), strzelectwo (4). Zmniejszyła się liczba sekcji w lekkoatletyce, grach zespołowych, pływaniu. W łucznictwie na wykazanych 8 sekcji, 5 było z innych województw, ponieważ związek miał zasięg międzywojewódzki. Po jednej sekcji z innych województw obejmował OZPR i OZSS. W okręgowych związkach zarejestrowanych było 119 organizacji sportowych, w tym: 55 klubów sportowych z osobowością prawną, 6 międzyszkolnych klubów sportowych, 2 akademickie kluby

⁷⁴² APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/483, Komisja Zdrowia Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN-1982 r., s. 556-561.

sportowe, 23 ludowe kluby sportowe, 33 koła i sekcje zakładów pracy, TKKF i inne⁷⁴³. W 1986 r. w ramach organizacyjnych WFS funkcjonowało nadal 19 okręgowych związków, które zrzeszały 58 klubów sportowych z osobowością prawną, 6 międzyszkolnych klubów sportowych, 2 akademickie kluby sportowe, 25 ludowych klubów sportowych, 48 kół i innych organizacji. W stosunku do roku 1985 nastąpił wzrost o 12 sekcji sportowych – było ich 219. Zwiększenie nastąpiło w takich dyscyplinach jak szachy i tenis stołowy. W sekcjach ćwiczyło 7971 osób (spadek o 235 osób), w tym 1378 kobiet (mniej o 361 osób). Na ogólną liczbę osób ćwiczących juniorzy/juniorki stanowili 5313 osób (wzrost o 623 osoby). W ligach państwowych występowało 9 zespołów, w tym w I lidze: Korona Kielce (piłka ręczna), KSZO Ostrowiec Św. (piłka wodna) i Stella Słowik (łucznictwo mężczyzn). Z I ligi spadła drużyna Stelli Słowik w łucznictwie kobiet. W II lidze występowali: Błękitni Kielce (boks), Budowlani (lekkoatletyka), Korona Kielce (piłka nożna i brydż), Stella Słowik (łucznictwo kobiet), Błękitni Kielce (tenis). Spadek z II ligi zaliczyły zespoły: AZS Kielce (szachy, tenis stołowy), Orlicz Suchedniów (badminton), Błękitni Kielce (piłka nożna)⁷⁴⁴. W 1989 r. w systemie rozgrywek państwowych uczestniczyło 170 sekcji zorganizowanych w 60 klubach z osobowością prawną i 32 innych organizacjach kultury fizycznej. W klubach ćwiczyło 7775 zawodników i zawodniczek, w tym juniorzy i juniorki stanowili 76% ogółu⁷⁴⁵.

W 1975 r. zawodnicy Kielecczyny zdobyli na MP we wszystkich kategoriach wiekowych 44 medale, w 1976 r. – 47 medali⁷⁴⁶, a w 1977 r. zdobyli 49 medali⁷⁴⁷. Wśród klubów sportowych w 1977 r. najwięcej medali zdobyła sportowcy Stelli Kielce – 9, Korony Kielce i Rejów po 7 medali, Błękitnych i KSZO po 4 medale, AZS i Staru po 3 medale⁷⁴⁸. Rok 1978 sportowcy Kielecczyny zakończyli z dorobkiem 37 medali, w tym 10 złotych zdobytych na Mistrzostwach Polski wszystkich kategorii wiekowych⁷⁴⁹. Rok 1979 nie zaznaczył się w sporcie kieleckim znaczącymi sukcesami. Pięcioro zawodników i zawodniczek z Kielecczyny zostało powołanych do kadry olimpijskiej A i B. Byli

⁷⁴³ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie z działalności WFS za lata 1982-1985, Kielce 1986, s.19-21.

⁷⁴⁴ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie z działalności WFS w Kielcach za rok 1986, Kielce 1987, s. 8-9.

⁷⁴⁵ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie z działalności WFS w Kielcach za rok 1989, Kielce 1990, s. 9

⁷⁴⁶ „Słowo Ludu”, 1976, nr 287, s. 8.

⁷⁴⁷ „Słowo Ludu”, 1978, nr 294, s. 8.

⁷⁴⁸ „Słowo Ludu”, 1977, nr 287, s. 8.

⁷⁴⁹ „Echo Dnia”, 1978, nr 293, s. 16.

to Zbigniew Tłuczyński (piłka ręczna, Korona Kielce), Bogusław Skowerski (wioślarstwo, Rejów Skarżysko-Kamienna), Lucyna Skowronek (łuczniectwo, Stella Słowik), Sławomir Zapart (boks, Błękitni Kielce)⁷⁵⁰. Sportowcy Kielecczyny zdobyli ogółem 36 medali, w tym 5 złotych. Najwięcej - 9 medali wywalczono w lekkoatletyce⁷⁵¹. Sportowcy zrzeszeni w WFS w latach 1982-1985 zdobyli łącznie na Mistrzostwach Polski 210 medali (60 złotych, 72 srebrne i 81 brązowych) w 16 dyscyplinach sportu: akrobatyka – 8, biathlon – 1, boks – 15, brydż – 1, judo – 31, kolarstwo szosowe – 6, lekkoatletyka – 41, łuczniectwo – 34, motory, 42, piłka wodna – 11, piłka ręczna – 1, pływanie – 1, strzelectwo – 13, szachy – 1, tenis – 2, wioślarstwo – 2. Seniorzy zdobyli łącznie 83 medale, juniorzy – 71, a juniorzy młodsi – 56 medali⁷⁵². W 1986 r. na Mistrzostwach Polski, seniorzy zdobyli 5 złotych, 3 srebrne i 5 brązowych medali, juniorzy – 13 medali, w tym 4 złote, 3 srebrne i 6 brązowych a juniorzy młodsi – 6 medali (1 złoty, 2 srebrne, 3 brązowe)⁷⁵³. W kolejnym roku, sportowcy z Kielecczyny zdobyli na MP łącznie 26 medali – 7 złotych, 12 srebrnych i 7 brązowych w kategorii seniorów, młodzieżowców, juniorów i juniorów młodszych⁷⁵⁴. W 1988 r. łącznie zdobyto 34 medale (7 złotych, 10 srebrnych, 17 brązowych), a w 1989 r. – 40 medali (13 złotych, 10 srebrnych, 17 brązowych)⁷⁵⁵. Rok 1990 zamknięto z dorobkiem 52 medali – 14 złotych, 15 srebrnych, 23 brązowe⁷⁵⁶.

Sportowcy z Kielecczyny zaistnieli także w analizowanym okresie na arenie międzynarodowej. W 1989 r. na MŚ Juniorek Olimpia Bartosik z Kolejarza Kielce zdobyła brązowy medal w szachach. W Pucharze Świata Seniorek brązowy medal wywalczyły w akrobatyce (ćwiczenia dynamiczne) Dorota Pronobis i Monika Jędrzejczyk z Tęczy Kielce. Ta para akrobatek zdobyła jeszcze na ME Seniorek srebrny medal (ćwiczenia dynamiczne) oraz 3 brązowe medale: w wieloboju, ćwiczeniach statycznych i drużynowo (w składzie reprezentacji Polski)⁷⁵⁷.

⁷⁵⁰ „Echo Dnia”, 1979, nr 279, s. 16.

⁷⁵¹ „Słowo Ludu”, 1979, nr 289, s. 8.

⁷⁵² Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie z działalności WFS za lata 1982-1985..., s. 26-27.

⁷⁵³ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie z działalności WFS w Kielcach za rok 1986., s. 17.

⁷⁵⁴ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie z działalności WFS w Kielcach za rok 1987, Kielce 1988, s. 10.

⁷⁵⁵ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie z działalności WFS w Kielcach za rok 1989..., s. 14

⁷⁵⁶ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie z działalności WFS w Kielcach za rok 1990, Kielce 1990, s. 14.

⁷⁵⁷ „Słowo Ludu”, 1989, nr 297, s. 16.

Tabela 11. Liczba medali zdobytych na MP przez zawodników z Kielecczyny we wszystkich kategoriach wiekowych w latach 1975-1990.

Rok	Liczba medali zdobytych na MP			
	Razem	Złoty	Srebrny	Brązowy
1975	44	19	b.d.	b.d.
1976	47	13	15	19
1977	49	15	16	18
1978	37	10	11	16
1979	36	5	15	16
1980	39	10	11	18
1981	44	17	11	16
1982	50	16	11	23
1983	54	16	23	15
1984	56	14	21	21
1985	52	15	18	19
1986	32	10	8	14
1987	26	7	12	7
1988	34	7	10	17
1989	40	13	10	17
1990	52	14	15	23
RAZEM	692	201	207	259

Opracowano na podstawie: Sprawozdania z działalności WFS za lata 1982-1985..., s.42-43, Sprawozdanie z działalności WFS w Kielcach za rok 1986..., s. 18-19, Sprawozdanie z działalności WFS w Kielcach za rok 1987..., s. 10; Sprawozdanie z działalności WFS w Kielcach za rok 1989..., s. 14; Sprawozdanie z działalności WFS w Kielcach za rok 1990..., s. 14; Echo Dnia, 1978, nr 293, s. 16; Słowo Ludu, 1976, nr 287, s. 8; Słowo Ludu, 1978, nr 294, s. 8, Słowo Ludu, 1979, nr 289, s. 8; Słowo Ludu, 1980, nr 280, s. 6; Słowo Ludu, 1983, nr 305, s. 8, Słowo Ludu, 1984, nr 306, s. 8; Słowo Ludu, 1985, nr 300, s. 8; Słowo Ludu, 1989, nr 297, s. 16;

8 grudnia 1990 r. odbyło się Walne Zgromadzenie Sprawozdawczo-Likwidacyjne WFS⁷⁵⁸. Po 17 latach istnienia, w dniu 31 grudnia 1990 r., Federacja zakończyła swoją działalność⁷⁵⁹.

⁷⁵⁸ „Echo Dnia”, 1990, nr 238, s. 16.

⁷⁵⁹ „Echo Dnia”, 1990, nr 239, s. 8.

2. Okręgowa Rada Związków Sportowych

Okręgową Radę Związków Sportowych (dalej: ORZS) powołało w 1990 r. 6 okręgowych związków sportowych, które posiadały osobowość prawną⁷⁶⁰. ORZS dążyła do integracji wszystkich dyscyplin, stworzenia silnego, reprezentatywnego ciała społecznego, które swoim autorytetem pozyskiwało zaufanie władz oraz ludzi, którzy chcieli wspomagać sport⁷⁶¹.

W 1991 r. ukonstytuowały się władze nowo powstałej ORZS. Prezesem został Marek Podsiadło (prezes OZB), wiceprezesem Adam Józwik (prezes KOZLA), sekretarzem, a zarazem kierownikiem biura wybrano prezesa OZBrydź. Skarbnikiem został Wojciech Kardynalski⁷⁶². W 1995 r., przewodniczącym Rady na kolejną kadencję został Marek Podsiadło, zastępcą – Alicja Kozłowska, sekretarzem – Włodzimierz Stobiecki, skarbnikiem – Wojciech Kardynalski, przewodniczącym komisji rewizyjnej – Kazimierz Kasprzyk⁷⁶³.

Na początku działalności ORZS, na terenie województwa kieleckiego działało 17 zarejestrowanych w UW okręgowych związków sportowych posiadających osobowość prawną. Wszystkie – poza szachowym – zgłosiły akces do Rady⁷⁶⁴. W latach 1991-1994 w ORZS zmniejszyła się o 50% liczba zawodników zarejestrowanych w stowarzyszeniach sportowych. W 1990 r. było ich 6757, a w 1994 r. – 3513⁷⁶⁵.

Mimo dużych problemów finansowych, sportowcom z Kielecczyny udało się osiągnąć w pierwszej połowie lat 90-tych XX w. kilka znaczących sukcesów. Największe sukcesy odniosły judoczki – Beata Maksymow i Maria Litwinowicz, kolarze – Zbigniew Piątek, Tomasz Brożyna i Kazimierz Stafiej, zapaśnik Zbigniew Grudzień, lekkoatleci – Artur Osman, Małgorzata Jamróz i Rafał Wójcik, łucznicy – Robert Marcinkiewicz, Arkadiusz Ponikowski, trójboista – Jarosław Olech oraz drużyny piłkarzy wodnych KSZO i piłkarzy ręcznych Iskry. Województwo kieleckie w klasyfikacji UKFiT w młodzieżowym sporcie zajęło w 1994 r. – 10 miejsce, a w 1995 r. – 17 miejsce⁷⁶⁶.

W 1991 r. sportowcy z Kielecczyny wywalczyli 64 medale MP i ME we wszystkich kategoriach wiekowych. Najcenniejsze trofea wywalczyła Beata Maksymow (Błękitni Kielce) w judo zdobywając złoty medal na ME oraz brązowy medal

⁷⁶⁰ „Echo Dnia”, 1990, nr 248, s. 24.

⁷⁶¹ „Echo Dnia”, 1991, nr 80, s. 8.

⁷⁶² „Echo Dnia”, 1991, nr 27, s. 8.

⁷⁶³ „Echo Dnia”, 1995, nr 118, s. 15.

⁷⁶⁴ „Echo Dnia”, 1991, nr 80, s. 8.

⁷⁶⁵ „Słowo Ludu”, 1995, nr 118, s. 19.

⁷⁶⁶ „Echo Dnia”, 1995, nr 118, s. 15.

na MŚ. Leszek Jamróz (Aeroklub Kielecki) był srebrnym medalistą ME w modelarstwie⁷⁶⁷. W 1992 r. dorobek medalowy wyniósł 128 medali. Duża zasługa w tym przedstawicieli nowej, rozwijającej się dziedziny sportu – trójboju siłowego, w którym zdobyto 55 medali. W sportach motorowych zdobyto 31 medali, w lekkoatletyce i boksie – po 13 medali, w judo – 4 medale, w kolarstwie, piłce wodnej i karate – po 3 medale, w piłce ręcznej, łucznictwie – po 2 medale oraz w akrobatyce, brydżu, szachach, siatkówce, strzelectwie, zapasach – po 1 medalu. W tzw. dyscyplinach olimpijskich sportowcy z Kielecczyny wywalczyli 41 medali, to jest o 5 mniej niż przed rokiem. Leszek Jamróz z Aeroklubu Kieleckiego wywalczył brązowy medal w modelarstwie na MŚ. W I lidze występowało 6 klubów (Iskra Kielce – piłka ręczna, KSZO Ostrowiec – piłka wodna, Star Starachowice – koszykówka kobiet, Stella Kielce – łucznictwo mężczyzn, Błękitni Kielce – tenis, AZS Alpol Kielce – tenis stołowy), a w II lidze – 12 zespołów⁷⁶⁸. W 1993 r. sportowcy zdobyli 154 medale, w tym 2 brązowe na ME (Jarosław Olech – Viking Starachowice – trójbój siłowy oraz Mariusz Wolicki – Zdrój Busko-Zdrój – casting w drużynie). W I lidze występowały 3 kluby (Iskra Kielce – piłka ręczna mężczyzn, KSZO Ostrowiec Św. – piłka wodna i boks, Błękitni Kielce – tenis mężczyzn), a w II – 9 klubów⁷⁶⁹. Rok 1994 zamknięto na Kielecczynie z dorobkiem 117 medali, w tym Mariusz Olech z Vikinga Starachowice zdobył srebrny medal w trójboju siłowym na ME Juniorów. W I lidze występowały 4 kluby: Iskra/Ceresit Kielce (piłka ręczna mężczyzn), KSZO Ostrowiec Św. (piłka wodna, boks), Błękitni/Kolporter Kielce (tenis), Star Starachowice (koszykówka). W II lidze występowało 11 klubów⁷⁷⁰. W 1995 r. sportowcy województwa kieleckiego we wszystkich kategoriach wiekowych zdobyli na MP 145 medali, w tym 46 złotych, 47 srebrnych i 52 brązowe medale oraz 10 medali ME. Włodzimierz Stobiecki na ME seniorów zdobył 2 złote medale w brydżu sportowym (turniej par, turniej drużynowy). Aneta Ciok ze Stelli Kielce wywalczyła złoty medal w drużynowym łucznictwie na ME Juniorów. Na tej samej imprezie, srebrne medale w trójboju siłowym zdobyli Jarosław Olech z Wikinga Starachowice (waga 67,5 kg) i Tomasz Tatarata z Tęczy Kielce (waga 75 kg). Brązowy medal w trójboju siłowym w wadze 60 kg wywalczył zawodnik Wikinga Starachowice – Mariusz Olech oraz Alina Pożoga z STS Skarżysko w podnoszeniu ciężarów (waga 54 kg). Na ME Kadetów brązowe medale w siatkówce

⁷⁶⁷ „Słowo Ludu”, 1991, nr 296, s. 16.

⁷⁶⁸ „Słowo Ludu”, 1992, nr 301, s. 20.

⁷⁶⁹ „Słowo Ludu”, 1993, nr 298, s. 21.

⁷⁷⁰ „Słowo Ludu”, 1994, nr 298 K, s. 20.

wywalczyli Radosław Wnuk, Grzegorz Szymański (Ostrovia/KSZO Ostrowiec Św.) i Michał Jaszewski z STS Skarżysko-Kamienna. W I lidze występowały 4 drużyny – Iskra/Ceresit Kielce (piłka ręczna), KSZO Ostrowiec Św. (piłka wodna, boks), Star Starachowice (koszykówka kobiet), natomiast w II lidze występowało 12 drużyn⁷⁷¹.

Tabela 12. Liczba medali zdobytych na MP i ME przez zawodników z Kielecczyny we wszystkich kategoriach wiekowych w latach 1991-1998.

Rok	Liczba medali zdobytych na MP				Liczba medali zdobytych na ME			
	Razem	Złoty	Srebrny	Brązowy	Razem	Złoty	Srebrny	Brązowy
1991	62	23	18	21	2	1	1	-
1992	128	34	50	44	-	-	-	-
1993	152	58	44	50	2	-	-	2
1994	116	45	35	36	1	-	1	-
1995	145	46	47	52	10	3	2	5
1996	ok.100	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1997	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1998	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.

Źródło: Opracowano na podstawie „Słowo Ludu”, 1991, nr 296, s. 16; „Słowo Ludu”, 1992, nr 301, s. 20; „Słowo Ludu”, 1993, nr 298, s. 21; „Słowo Ludu”, 1994, nr 298 K, s. 20; „Słowo Ludu”, 1995, nr 297, s. 19.

3. Okręgowe Związki Sportowe

3.1. Okręgowy Związek Badmintonu w Kielcach

29 maja 1977 r. zawiązano w Głubczycach Polski Związek Badmintonu (dalej: PZBad.). Deklaracje członkowskie podpisali przedstawiciele wszystkich ówczesnych klubów, przy czym wówczas na terenie województwa kieleckiego nie działała żadna drużyna⁷⁷².

Okręgowy Związek Badmintonu w Kielcach powstał 3 października 1980 r. Od początku swej działalności, kielecki OZBad. za nadrzędny cel określił podnoszenie poziomu tej dyscypliny w Kielcach. Założycielami i jednocześnie członkami pierwszego

⁷⁷¹ „Słowo Ludu”, 1995, nr 297, s. 19.

⁷⁷² Deklarację zawiązującą Polski Związek Badmintonu 29 maja 1977 r. podpisali: Bolesław Zdeb (ZKS Polonia Głubczyce), Mieczysław Zyśk (SKS Start Gdynia), Roman Słota (KS Stal Brzezinka-Mysłowice), Jerzy Suski (KS Stal FSO Warszawa), Andrzej Szalewicz (KS Stal FSO Warszawa), Marian Krasowski (BZKS Chrobry Opole), Eugeniusz Jaromin (KS Unia Bieruń Stary), Jerzy Szuliński (GHKS Bolesław Bukowno), Wiesław Tomaszewski (AZS Katowice), Janusz Musioł (AZS AWF Wrocław) [za:] R. Lachman, A. Szalewicz, *Badminton*, Wyd. Sport i Turystyka, Warszawa 1987; A. Szalewicz, *Historia badmintonu w Polsce*, Polski Związek Badmintonu, Warszawa 2002.

zarządu byli: Janusz Łojek (prezes), Jerzy Chabocki, Józef Pięta, Maria Koziół (wiceprezesi), Jerzy Kaczmarczyk (sekretarz) i Andrzej Marzec, Janusz Bugajny, Rafał Kwiatkowski, Jerzy Sękowski, Stefan Tyszkiewicz, Tadeusz Stefański (członkowie). Po Januszu Łojku, funkcję prezesa OZBad. od roku 1980 pełnili kolejno: Jacek Belus, Andrzej Kowalski, Jan Maciej Kasprzycki, ponownie Andrzej Kowalski, Zbigniew Banaśkiewicz, Zbigniew Wojciechowski⁷⁷³. W 1995 r. ponownie wybrano władze związku na kolejną kadencję. W skład zarządu weszli Andrzej Kowalski (prezes), Stefan Pawlukiewicz (wiceprezes ds. sportu), Janusz Łojek (wiceprezes ds. organizacyjnych i propagandy), Roman Kutwin (skarbnik), Maciej Kasprzycki (sekretarz) oraz członkowie: Barbara Zakrzewska i Jerzy Chabacki. W skład komisji rewizyjnej weszli: Stefan Tyszkiewicz, Ewa Orzelska, Adam Mila⁷⁷⁴.

W czasie powoływania OZBad., sekcje badmintonu istniały w Orliczu Suchedniów, Ateście Kielce, AZS Politechnika Świętokrzyska i SHL⁷⁷⁵. Dyscyplina ta była uprawiana wyczynowo w Suchedniowie i Kielcach, w latach 1982-1983 tylko 2 zespoły uczestniczyły w rozgrywkach II ligi⁷⁷⁶. W 1986 r. w OZBad. zarejestrowane były 2 sekcje, które skupiały 54 ćwiczących (w tym 18 kobiet, 43 juniorów). W tym gronie było 9 zawodników z II klasą sportową i 13 zawodników z III klasą sportową⁷⁷⁷. Rok później w Związku były zarejestrowane 3 sekcje badmintonu, które liczyły 55 ćwiczących (50 juniorów), w tym 26 kobiet. 8 zawodników (w tym 7 juniorów) posiadało II klasę sportową, a 9 juniorów – III klasę sportową⁷⁷⁸. W 1989 r. w okręgu były zarejestrowane 4 sekcje, które skupiały 165 zawodników, z których około 40 startowało w ogólnopolskich turniejach⁷⁷⁹. W klasyfikacji generalnej klubów, w 1993 r. AZS Kielce został sklasyfikowany na 30 miejscu a Orlicz Suchedniów na 37 miejscu na 46 klubów z całego kraju. Na 27 sklasyfikowanych województw, województwo kieleckie uplasowało się na 20 pozycji⁷⁸⁰.

W 1995 r. w OZBad. zarejestrowane były 133 zawodniczki i 144 zawodników grających w 7 głównych klubach: AZS Kielce, AZS Politechnika Świętokrzyska, Orlicz

⁷⁷³ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 201.

⁷⁷⁴ „Echo Dnia”, 1995, nr 292, s. 23.

⁷⁷⁵ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 201.

⁷⁷⁶ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie z działalności WFS za lata 1982-1985..., s. 36.

⁷⁷⁷ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie z działalności WFS za rok 1986..., s. 18-19.

⁷⁷⁸ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie z działalności WFS za rok 1987..., s. 14-15.

⁷⁷⁹ „Echo Dnia”, 1989, nr 135, s. 8.

⁷⁸⁰ „Słowo Ludu”, 1994, nr 2, s. 14.

Suchedniów, Gryf Miechów UKS 19 Kielce, UKS Orzeł 35 Kielce i UKS Jedyńka Suchedniów⁷⁸¹. Dwa kluby AZS i Orlicz występowały w II lidze seniorów⁷⁸².

Do 1987 roku rozgrywano mistrzostwa okręgu we wszystkich kategoriach wiekowych. Corocznie rozgrywano także Grand Prix dla dzieci, młodzieży i amatorów oraz ogólnopolskie turnieje „O kamionkę Suchedniowa”⁷⁸³. OZBad. w 1989 r. zorganizował 27 imprez na poziomie okręgu oraz 4 imprezy o zasięgu centralnym i makroregionalnym⁷⁸⁴.

Na arenie centralnej największe sukcesy okręgu kieleckiego to: V miejsce AZS Kielce w drużynowych MP juniorów młodszych w sezonie 1993/94, srebrny medal pary Ewa Orzelska/Justyna Słomka na OSM oraz brązowy medal w indywidualnych MP junierek młodszych pary Dominika Szlachetko/Beata Witka. Trzy zawodniczki – Ewa Kasprzycka, Ewa Orzelska, Dominika Szlachetko uzyskały I klasy sportowe⁷⁸⁵.

3.2. Okręgowy Związek Bokserski w Kielcach

Okręgowy Związek Bokserski został powołany w 1950 r.⁷⁸⁶ W maju 1980 r. w Kielcach odbyło się Walne Zebranie Sprawozdawczo-Wyborcze KOZB. W obradach udział wzięli delegaci 4 sekcji pięściarskich – Błękitnych Kielce, Broni Radom, Staru Starachowice i KSZO Ostrowiec. Na zebranie przybył także prezes Polskiego Związku Bokserskiego – płk Witold Sienkiewicz i wiceprezes WFS w Kielcach – Maciej Chrapkiewicz. Zwrócono uwagę na konieczność poprawy pracy z młodzieżą oraz krytycznie oceniono współpracę klubów z OZB w zakresie organizacji imprez młodzieżowych. Wybrano nowe władze okręgu. Prezesem został ponownie Ryszard Jurecki (pełnił tę funkcję od 1958 r.), wiceprezesem – Zygmunt Sikora, sekretarzem – Jerzy Król, członkowie – Andrzej Stawski, Jan Król, Jan Patyński, Henryk Kwiecień, Andrzej Kotwica⁷⁸⁷. Kolejne Walne Zebranie OZB odbyło się pod koniec 1984 r. Zarówno w sprawozdaniu ustępującego zarządu, jak i w dyskusji mówiono o trudnościach, z jakimi borykają się sekcje bokserskie. Były to m.in. fatalny stan bazy treningowej w Błękitnych i Starze Starachowice, niewystarczająca kadra szkoleniowa w Starze i KSZO, kłopoty w uzyskaniu niezbędnego sprzętu. Nowym prezesem OZB został Marek Podsiadło z Kielc, funkcję wiceprezesów powierzono Stefanowi

⁷⁸¹ „Słowo Ludu”, 1995, nr 292, s. 21.

⁷⁸² „Echo Dnia”, 1995, nr 292, s. 23.

⁷⁸³ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 201

⁷⁸⁴ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie z działalności WFS za rok 1989..., s. 13.

⁷⁸⁵ „Echo Dnia”, 1995, nr 292, s. 23.

⁷⁸⁶ M. Kaleta, *60 lat pięściarstwa...*, Kielce 1988, s. 13.

⁷⁸⁷ „Echo Dnia”, 1980, nr 119, s.8.

Czaplarskiemu z Kielc i Stanisławowi Szwedowi z Ostrowca, a w skład nowo wybranego zarządu weszli ponadto: Stanisław Charabin – sekretarz, Stanisław Dziedzic, Henryk Kwiecień, Marian Treliński i Andrzej Stawski z Kielc oraz Jan Król ze Starachowic⁷⁸⁸. W 1988 r. w Zebraniu Sprawozdawczo-Wyborczym OZB uczestniczyli przedstawiciele klubów mających sekcje pięściarskie (z wyjątkiem Staru Starachowice), a także wiceprezes PZB – Stefan Adamczak i prezes WFS Kielce – Maciej Chrapkiewicz. Na czele nowo wybranych władz stanął ponownie prezes Marek Podsiadło, a w skład zarządu weszli: Stanisław Charabin, Leszek Drogosz, Stanisław Dziekan, Marian Grygiel, Ryszard Jurecki, Henryk Kwiecień, Janusz Majewski, Zygmunt Sikora i Stanisław Szwed. Jedno miejsce pozostawiono dla przedstawiciela Staru Starachowice⁷⁸⁹. W 1990 r. w związku z uzyskaniem osobowości prawnej przez OZB w Kielcach, odbyło się Nadzwyczajne Zebranie Sprawozdawczo-Wyborcze. Wybrano nowy zarząd i komisję rewizyjną. W skład nowego zarządu weszli: Stanisław Charabin, Leszek Drogosz, Józef Gołowiecki, Lech Jeż, Ryszard Jurecki, Waław Kołodziejczyk, Jan Kołomański, Stanisław Kulczycki, Stanisław Kurczyński, Marek Podsiadło, Zygmunt Sikora, Marian Wąsala. Na prezesa zarządu wybrano ponownie Marka Podsiadło. Przewodniczącym komisji rewizyjnej został Andrzej Stawski, a członkami Ryszard Kruk i Tadeusz Pilsak⁷⁹⁰. Na inauguracyjnym spotkaniu nowego zarządu OZB ukonstytuowały się władze nowego klubu. Funkcję wiceprezesa do spraw sportowych powierzono Zygmuntowi Sikorze, wiceprezesem do spraw organizacyjnych został Stanisław Szwed, wiceprezesem do spraw młodzieżowych – Leszek Drogosz, a wiceprezesem do spraw dyscypliny – Lech Jeż. Sekretarzem mianowano Stanisława Kurczyńskiego a skarbnikiem – Stanisława Kulczyckiego. Kierownikiem wydziału młodzieżowego został Józef Gotowiecki i Waław Kołodziejczyk, a wydziału sportowego – Henryk Kwiecień. Członkami zarządu zostali: Ryszard Jurecki, Jan Kołomański i Marian Wąsala⁷⁹¹. W grudniu 1994 r. odbyło się kolejne, Walne Zgromadzenie OZB w Kielcach. Oprócz delegatów z klubów posiadających sekcję bokserską – Błękitnych Kielce, KSZO Ostrowiec Św., Staru Starachowice i Broni Radom, w zebraniu wzięli udział przedstawiciele UW i UM. Wybrano nowy zarząd. W jego skład weszło 18 osób, a przewodniczącym został ponownie Marek Podsiadło⁷⁹². Wiceprezesem ds. sportowych został Stanisław Charabin,

⁷⁸⁸ „Echo Dnia”, 1984, nr 225, s. 8, „Słowo Ludu”, 1984, nr 270, s. 8.

⁷⁸⁹ „Echo Dnia”, 1988, nr 205, s. 8.

⁷⁹⁰ „Echo Dnia”, 1990, nr 234, s. 8.

⁷⁹¹ „Echo Dnia”, 1990, nr 242, s. 8.

⁷⁹² „Echo Dnia”, 1994, nr 251, s. 24.

wiceprezesem ds. organizacyjnych – Zygmunt Sikora, wiceprezesem ds. sędziowskich – Stanisław Szwed, przewodniczącym wydziału sportowego – Henryk Kwiecień, przewodniczącym wydziału młodzieżowego – Tadeusz Plisak, przewodniczącym wydziału wyszkolenia – Jan Telus, przewodniczącym wydziału dyscypliny – Andrzej Opała, przedstawicielem ds. organizacji imprez – Witold Ostatkiewicz, rzecznikiem prasowym – Wacław Mądzik, skarbnikiem – Ryszard Kruk, trenerem koordynatorem makroregionu środkowo-wschodniego – Jan Król, sekretarzem – Marian Treliński, przedstawicielami do wydziału młodzieżowego – Czesław Nowakowski, Władysław Listek, członkami zarządu – Jerzy Borowczyk, Jan Kołomański, Jerzy Ozimek⁷⁹³. Przewodniczącym Komisji Rewizyjnej wybrano Stanisława Kurczyńskiego⁷⁹⁴. Podjęto także uchwałę, aby skoncentrować wysiłek na najlepszych juniorach, stworzyć im optymalne warunki szkolenia oraz wzmocnić wydział szkolenia OZB zwiększając liczbę szkoleniowców⁷⁹⁵.

W 1979 r. w OZB zrzeszone były 3 bokserskie klubowe sekcje specjalistyczne zrzeszające 95 zawodników (17 – I klasa sportowa, 44 – II klasa sportowa, 34 – młodzieżowa klasa sportowa)⁷⁹⁶. W 1983 r. boks był uprawiany w 3 klubach w województwie – Błękitnych Kielce, KSZO Ostrowiec Św. oraz Starze Starachowice. Sekcje zrzeszały 133 ćwiczących, w tym 93 juniorów. 28 zawodników posiadało II klasę sportową (w tym 9 juniorów), 11 zawodników – złotą, a 14 – srebrną klasę młodzieżową⁷⁹⁷. W 1989 r. w 3 sekcjach bokserskich było 104 zawodników⁷⁹⁸.

OZB był organizatorem i współorganizatorem wielu imprez m.in. w 1979 r. związek zorganizował jedną imprezę o zasięgu krajowym⁷⁹⁹, a w 1988 r. Kielce były organizatorem 59 Mistrzostw Polski seniorów⁸⁰⁰. W 1989 r. OZB zorganizował 2 imprezy okręgowe oraz 2 o zasięgu centralnym i makroregionalnym⁸⁰¹.

3.3. Okręgowy Związek Brydża Sportowego

W latach 1969-1993 prezesem Okręgowego Związku Brydża (dalej: OZBrydź) w Kielcach był Kazimierz Ujazdowski, który był również wiceprezesem Polskiego

⁷⁹³ „Słowo Ludu”, 1995, nr 4, s. 17.

⁷⁹⁴ „Echo Dnia”, 1994, nr 252, s. 15.

⁷⁹⁵ „Echo Dnia”, 1994, nr 251, s. 24.

⁷⁹⁶ Rocznik statystyczny województwa kieleckiego 1980 r..., b. pag.

⁷⁹⁷ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1983, Kielce 1984, s. 15.

⁷⁹⁸ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1989..., s. 13.

⁷⁹⁹ Rocznik statystyczny województwa kieleckiego 1980 r..., b. pag.

⁸⁰⁰ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyski Leksykon...*, s. 154

⁸⁰¹ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1989..., s. 13.

Związku Brydża Sportowego (dalej: PZBrydż)⁸⁰². W 1993 r. na czele Związku stanął Włodzimierz Stobiecki, a ponadto w skład zarządu weszli Andrzej Lućko, Bogdan Lutomski, Robert Kowalski, Janusz Baryła, Waldemar Haponiuk z Kielc oraz Tadeusz Stasiak ze Skarżyska⁸⁰³. W 1997 r. wybrano władze na kolejną kadencję 1997-2000. Prezesem został ponownie Włodzimierz Stobiecki, funkcję wiceprezesa powierzono Ryszardowi Jankowskiemu, ponadto na sekretarza wybrano Roberta Kowalskiego, a skarbnikiem został Bogdan Lutomski. Jako członkowie do zarządu weszli również Jarosław Piasecki, Tadeusz Stasiak i Marek Waglewski⁸⁰⁴.

W latach 1977-1986, do związku należało od 12 do 14 drużyn brydżowych. Od roku 1986 zwiększyła się liczba drużyn brydżowych zrzeszonych w związku do 17. Zrzeszały one 146 zawodników, w tym zaledwie 2 kobiety. 17 zawodników legitymowało się II klasą sportową, a 17 – III klasą⁸⁰⁵. W sezonie 1986/1987 działało już 19 drużyn, w których brydża uprawiało 137 mężczyzn, w tym 8 juniorów. 14 zawodników posiadało II klasę sportową, a 36 – III klasę sportową PZBrydż⁸⁰⁶. W sezonie 1987/1988 liczba drużyn zrzeszonych w Związku zwiększyła się do 25, co w efekcie doprowadziło do podziału klasy A na 3 grupy (dwie po sześć drużyn i jedna z czterema drużynami). Ten podział utrzymał się krótko, bo zaledwie do sezonu 1989/1990, kiedy to liczba zespołów A-klasy uległa zmniejszeniu. W kolejnych latach liczebność zespołów utrzymywała się na poziomie 17-18 drużyn. W 1993 r. w okręgu zarejestrowanych było 109 zawodników wyczynowo uprawiających brydż sportowy⁸⁰⁷. W 1996 w rozgrywkach wzięły udział tylko 4 zespoły: Kolporter Kielce Mitex Kielce, Energetyk-PKS Kielce, Sarad Kielce, ponieważ sezon został skrócony i drużyny kieleckie nie rozgrywały meczy na poziomie okręgowym i niższym (klasa A). W kolejnym sezonie (1997) rozgrywki ligi okręgowej zostały wznowione, jednak bez rozgrywek A-klasowych. Do rozgrywek przystąpiło 13 drużyn, a w 1998 r. – 15 drużyn.

⁸⁰² M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 202.

⁸⁰³ „Echo Dnia”, 1993, nr 9, s. 15.

⁸⁰⁴ „Echo Dnia”, 1997, nr 54, s. 15.

⁸⁰⁵ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1986..., s. 18-19.

⁸⁰⁶ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1987..., s. 14-15.

⁸⁰⁷ „Słowo Ludu”, 1993, nr 8, s. 14.

Tabela 13. Drużyny brydżowe zrzeszone w Okręgowym Związku Brydża Sportowego w Kielcach w latach 1977-1998.

Sezon	Drużyna	Liczba drużyn
1977	Korona Kielce, Merkury Kielce, Chemar Kielce, WDK Kielce, Hutnik Ostrowiec, Energetyk Skarżysko, WDK Kielce, Kopaliny Kielce, Elmont Kielce, OPGK Kielce, ZAMTAL Końskie, MDK Stąporków, Cementobudowa Nowiny.	13
1978	Korona Kielce, Merkury Kielce, Chemar Kielce, ZDK Skarżysko, Hutnik Ostrowiec, RKS Stąporków, ZAMTAL Końskie, Elmont Kielce, AZS Kielce, OPG Kielce, Kopaliny Kielce, Ogniwo Skarżysko, MDK Stąporków	13
1978/1979	Korona Kielce, Merkury Kielce, Chemar Kielce, Klucz Ostrowiec, ZDK Skarżysko, Ogniwo Skarżysko, ZAMTAL Końskie, AZS Kielce, ELMONT Kielce, MDK-Budowlani Kielce, PBK Kielce, OPGK Kielce, MDK Stąporków	13
1979/1980	Korona Kielce, Błękitni Kielce, AZS Kielce, Ogniwo Skarżysko, Klucz Ostrowiec, ZDK Skarżysko, Elmont Kielce, Błękitni II Kielce, Budowlani Kielce, AZS-WSP Kielce, OPGK Kielce, PBK Kielce, SSM Starachowice, RKS Stąporków	14
1980/1981	Korona Kielce, Błękitni Kielce, Elmont Kielce, Skórzani Skarżysko, Technika Ostrowiec, Ogniwo Skarżysko, Budowlani Kielce, AZS I Kielce, AZS II Kielce, PKS Kielce, SSM Starachowice, Unia Sędziszów, RKS Stąporków	13
1981/1982	Korona Kielce, Błękitni Kielce, Elmont Kielce, Unia Sędziszów, Skórzani Skarżysko, Technika Ostrowiec, SSM Starachowice, AZS I Kielce, AZS II Kielce, PKS Kielce, CHEMADEX Kielce, Budowlani Kielce, Energetyk Skarżysko, BC-81 Końskie	14
1982/1982	Korona Kielce, Błękitni Kielce, AZS Kielce, Elmont Kielce, Skórzani Skarżysko, Technik Ostrowiec, Unia Sędziszów, Start I Kielce, Start II Kielce, PKS Kielce, Budowlani Kielce, BC-81 Końskie, Energetyk Skarżysko	13

1983/1984	Korona Kielce, AZS Kielce, Skórzani Skarżysko, Błękitni Kielce, Start Kielce, Elmont Kielce, Technika Ostrowiec, Start II Kielce, Energetyk Skarżysko, Unia Sędziszów, PKS Kielce, Budowlani Kielce, Stal-KZO Końskie	13
1983/1984	Korona Kielce, AZS Kielce, Start Kielce, Skórzani Skarżysko, Błękitni Kielce, PKS Kielce, Elmont Kielce, Sefako Sędziszów, Budowlani Kielce, Start II Kielce, Energetyk Skarżysko, Stadion Kielce	12
1985/1986	Korona Kielce, AZS Kielce, Skórzani Skarżysko, Start Kielce, PKS Kielce, Budowlani Kielce, Elmont Kielce, Sefako Sędziszów, Błękitni Kielce, LZS Końskie, Technik Ostrowiec, Start II Kielce, AZS II Kielce, Partyzant Radoszyce, KRB Nowiny, Atut Busko-Zdrój, Energetyk Skarżysko	17
1986/1987	Korona Kielce, AZS Kielce, Skórzani Skarżysko, Neptun Końskie, Technik Ostrowiec, PKS Kielce, Start Kielce, Elmont Kielce, Budowlani Kielce, Polonia Starachowice, Błękitni Kielce, Energetyk Skarżysko, Remur I Nowiny, Start II Kielce, Atut Busko-Zdrój, AZS II Kielce, Marconi Busko Zdrój, Remur II Nowiny, Partyzant Radoszyce	19
1987/1988	Korona Kielce, AZS ZS Kielce, Skórzani Skarżysko, Błękitni Kielce, Neptun Końskie, Technik Ostrowiec, Start Kielce, PKS Kielce, Polonia Starachowice, Energetyk Skarżysko, Budowlani Kielce, SD Skarżysko, KPBP Kielce, REMUR Nowiny, Partyzant Radoszyce, Sefako Sędziszów, Lechia Kielce, AZS II Kielce, ZO ZNP Busko-Zdrój, Atut Busko-Zdrój, Piast Stopnica, Energetyk Skarżysko, Budowlani Kielce, Lechia Kielce, Sefako Sędziszów	25

1988/1989	Korona Kielce, AZS Kielce, Skórczani Skarżysko, Błękitni Kielce, Neptun Końskie, Technik Ostrowiec, Budowlani Kielce, PKS Kielce, Energetyk Skarżysko, Ogniwo Kielce, Stokrotka Skarżysko, Partyzant Radoszyce, Polonia Starachowice, KPBP Kielce, Trzuskawica Kielce, Sefako Sędziszów, Start-AKS Busko-Zdrój, Remur Nowiny, AZS II Kielce, ZNP Busko-Zdrój, Stokrotka Skarżysko, Start-AKS Busko-Zdrój, Sefako Sędziszów, Partyzant Radoszyce	24
1989/1990	Korona Kielce, AZS Kielce, Skórczani Skarżysko, Neptun Końskie, Technik Ostrowiec, Start-AKS Busko-Zdrój, Błękitni Kielce, PKS Kielce, Sefako Sędziszów, Budowlani Kielce, Stokrotka Skarżysko, Energetyk Skarżysko, Inwestprojekt Kielce, Polonia Starachowice, Remur Nowiny, KPBP Kielce, Merkury Kielce, Progres Busko-Zdrój, Partyzant Radoszyce, Trzuskawica Kielce	20
1990/1991	AZS Kielce, Korona Kielce, Skórczani Skarżysko, Technik Ostrowiec, Neptun Końskie, Inwestprojekt-MITEX Kielce, PKS Kielce, Sefako Sędziszów, Drzewiarz Starachowice, Start-AKS Busko-Zdrój, Błękitni Kielce, Budowlani Kielce, Stokrotka Skarżysko, Partyzant Radoszyce, Kolporter Kielce, Mitex Kielce, KPBP Kielce	17
1991/1992	Acol Kielce (Acol Kielce – nowa nazwa AZS), Korona Kielce, Skórczani Skarżysko, Mitex Kielce, MKS Końskie, PKS Kielce, Olimpia Starachowice, Sefako Sędziszów, Błękitni Kielce, Technik Ostrowiec, Start-AKS Busko-Zdrój, Partyzant Radoszyce, Budowlani Kielce, Tamimar Skarżysko, Progres Busko-Zdrój, Kolporter Kielce, Samer Kielce	17
1992/1993	Acol Kielce, Korona Kielce, MKS Końskie, MITEX Kielce, Technika Ostrowiec, PZU S.A. Skarżysko, Budex-Szyk Starachowice, Błękitni Kielce, Budowlani Kielce, PKS Kielce, Sefako Sędziszów, Stokrotka Skarżysko, TOP-6 Kielce, Wodociagi Kielce, Partyzant Radoszyce, AKS-Start Busko-Zdrój	16

1993/1994	Mitex-Trade Kielce (dawniej Acol), Energetyk Kielce, Mitex Kielce, Błękitni Kielce, Foto-Color Skarżysko, PKS Kielce, Metalika Skarżysko, KCK Kielce, Technik Ostrowiec, Budex-Szyk I Starachowice, MKS Końskie, TOP Kielce, Budex-Szyk II Starachowice, Wodociągi, Kielce, Partyzant Radoszyce, AZS Politechnika Kielce, Sefako Sędziszów	17
1994/1995	Kolporter Kielce, Energetyk Kielce, Mitex Kielce, PKS Kielce, Biz-Top Kielce, Błękitni Kielce, Foto-Color Skarżysko, KCK Kielce, Metalika Skarżysko, Inwit Ostrowiec, Budex-Szyk I Starachowice, Budex-Szyk II Starachowice, MKS Końskie, Partyzant Radoszyce, Kolporter II Kielce, Technik Ostrowiec, AZS Politechnika Kielce, Sefako Sędziszów	18
1995/1996	Kolporter Kielce, Energetyk Kielce, Mitex Kielce, Biz-Top Kielce, PKS Kielce, Foto-Color Skarżysko, MKS Końskie, Partyzant Radoszyce, Budex-Szyk I Starachowice, KCK Kielce, Inwit Ostrowiec, Błękitni Kielce, Metalika Skarżysko, Budex-Szyk II Starachowice, Kolporter II Kielce, Koszmar Kielce, Technika Ostrowiec, Barwinek Kielce	18
1996	Kolporter Kielce, Mitex Kielce, Energetyk-PKS Kielce, Sarad Kielce	4
1997	Kolporter Kielce, PKS Kielce, Mitex Kielce, MKS Końskie, Foto-Color Skarżysko, KSZO Ostrowiec, Kolporter II Kielce, Budex-Szyk I Starachowice, Atut Skarżysko, Partyzant Radoszyce, Błękitni Kielce, Sarad Kielce, Budex-Szyk II Starachowice.	13
1998	Kolporter Kielce, Mitex Kielce, PKS Kielce, MKS Końskie, KSZO Ostrowiec, Partyzant Radoszyce, Budex-Szyk I Starachowice, Kolporter II Kielce, Błękitni Kielce, Atut Skarżysko, Budex-Szyk II Starachowice, KCK Kielce, ZEORK Skarżysko, AZS Politechnika Kielce, MG Kielce	15

Źródło: Opracowano na podstawie materiałów umieszczonych na stronie internetowej Świętokrzyskiego Związku Brydza Sportowego w Kielcach: <http://bridge.kielce.com.pl> [dostęp 25.05.2014 r.]

W 1989 r. w rocznej klasyfikacji Brydżysty Roku w województwie kieleckim w pierwszej dziesiątce znaleźli się: 1. Krzysztof Gałda, 2. Marek Tutka, 3. Aleksander

Knawa, 4. Jacek Janowski (wszyscy z Korony Kielce), 5. Janusz Gawęcki, 6. Sławomir Gajewski, 7. Andrzej Lućko (wszyscy z AZS Kielce), 8. Paweł Kita (Inwstprojekt), 9. Włodzimierz Stobiecki (AZS Kielce), 10. Robert Kowalski (Inwestprojekt). W 1989 r. sklasyfikowano 169 zawodników⁸⁰⁸. W 1990 r. brydżyci zrzeszeni w związku otrzymali kilkanaście klas sportowych. Klasę I otrzymało 6 zawodników z AZS Kielce oraz 2 z Korony Kielce. Klasę II sportową zdobyło 2 zawodników z Inwestorprojekt Kielce i 2 zawodników z Korony Kielce. Do klasy III zakwalifikowano 6 brydżystów ze Skórzanych Skarżysko, 3 zawodników z Błękitnych Kielce, 2 zawodników z Technika Ostrowiec oraz po jednym z Inwestprojektu, Korony i AZS Kielce⁸⁰⁹.

Na terenie województwa kieleckiego odbywało się wiele konkursów, turniejów brydżowych, rozgrywanych w Kielcach i innych miastach województwa kieleckiego, m.in. ogólnopolski świętokrzyski turniej w brydżu sportowym, indywidualne mistrzostwa województwa kieleckiego, turnieje brydżowe o Puchar Okręgowego Związku Brydża Sportowego w Kielcach, turnieje brydża parami na wynik maksymalny, otwarty turniej par o Puchar Prezydenta Kielc, turnieje „gwiazdkowe”, cotygodniowe rozgrywki brydża parami, Rejonowy Turniej Par w Brydżu Sportowym o Puchar Prezesa Kolportera SA w Kielcach⁸¹⁰. W 1996 r. coroczny, kwietniowy turniej brydża sportowego o puchar

⁸⁰⁸ „Echo Dnia”, 1989, nr 249, s. 24.

⁸⁰⁹ „Echo Dnia”, 1991, nr 17, s. 8.

⁸¹⁰ „Echo Dnia”, 1977, nr 118, s. 8, „Echo Dnia”, 1977, nr 195, s. 8, „Echo Dnia”, 1977, nr 277, s. 8, „Echo Dnia”, 1977, nr 286, s. 8, „Echo Dnia”, 1981, nr 53, s. 8, „Echo Dnia”, 1985, nr 174, s. 16, „Echo Dnia”, 1985, nr 199, s. 16, „Echo Dnia”, 1985, nr 209, s. 16, „Echo Dnia”, 1985, nr 2015, s. 8, „Echo Dnia”, 1985, nr 218, s. 16, „Echo Dnia”, 1985, nr 228, s. 16, „Echo Dnia”, 1985, nr 232, s. 8, „Echo Dnia”, 1985, nr 235, s. 8, „Echo Dnia”, 1985, nr 238, s. 16, „Echo Dnia”, 1986, nr 2, s. 16, „Echo Dnia”, 1986, nr 7, s. 16, „Echo Dnia”, 1986, nr 22, s. 16, „Echo Dnia”, 1986, nr 47, s. 16, „Echo Dnia”, 1986, nr 173, s. 16, „Echo Dnia”, 1986, nr 178, s. 16, „Echo Dnia”, 1986, nr 183, s. 16, „Echo Dnia”, 1986, nr 190, s. 8, „Echo Dnia”, 1986, nr 193, s. 16, „Echo Dnia”, 1986, nr 243, s. 16, „Echo Dnia”, 1986, nr 248, s. 16, „Echo Dnia”, 1987, nr 104, s. 16, „Echo Dnia”, 1987, nr 182, s. 16, „Echo Dnia”, 1987, nr 189, s. 8, „Echo Dnia”, 1987, nr 194, s. 8, „Echo Dnia”, 1987, nr 227, s. 16, „Echo Dnia”, 1988, nr 55, s. 16, „Echo Dnia”, 1988, nr 234, s. 8, „Echo Dnia”, 1988, nr 240, s. 16, „Echo Dnia”, 1988, nr 245, s. 16, „Echo Dnia”, 1988, nr 253, s. 8, „Echo Dnia”, 1989, nr 7, s. 8, „Echo Dnia”, 1989, nr 10, s. 16, „Echo Dnia”, 1989, nr 17, s. 8, „Echo Dnia”, 1989, nr 20, s. 8, „Echo Dnia”, 1989, nr 30, s. 16, „Echo Dnia”, 1989, nr 35, s. 16, „Echo Dnia”, 1989, nr 42, s. 8, „Echo Dnia”, 1989, nr 84, s. 16, „Echo Dnia”, 1989, nr 238, s. 8, „Echo Dnia”, 1989, nr 248, s. 8, „Echo Dnia”, 1990, nr 7, s. 8, „Echo Dnia”, 1990, nr 28, s. 8, „Echo Dnia”, 1991, nr 27, s. 8, „Echo Dnia”, 1991, nr 37, s. 8, „Echo Dnia”, 1991, nr 55, s. 8, „Echo Dnia”, 1991, nr 97, s. 12, „Echo Dnia”, 1991, nr 122, s. 12, „Echo Dnia”, 1991, nr 195, s. 8, „Echo Dnia”, 1992, nr 42, s. 8, „Echo Dnia”, 1992, nr 93, s. 8, „Echo Dnia”, 1992, nr 103, s. 8, „Echo Dnia”, 1992, nr 232, s. 11, „Echo Dnia”, 1993, nr 1, s. 15, „Echo Dnia”, 1993, nr 59, s. 16, „Echo Dnia”, 1994, nr 207, s. 15, „Echo Dnia”, 1994, nr 124, s. 15, „Echo Dnia”, 1995, nr 63, s. 15, „Echo Dnia”, 1995, nr 242, s. 15, „Echo Dnia”, 1995, nr 294, s. 15, „Echo Dnia”, 1996, nr 38, s. 15, „Echo Dnia”, 1996, nr 56, s. 15, „Echo Dnia”, 1996, nr 116, s. 16, „Echo Dnia”, 1996, nr 280, s. 15, „Echo Dnia”, 1996, nr 286, s. 15, „Echo Dnia”, 1996, nr 292, s. 19, „Echo Dnia”, 1997, nr 66, s. 15, „Echo Dnia”, 1997, nr 82, s. 19, „Echo Dnia”, 1997, nr 94, s. 19, „Echo Dnia”, 1997, nr 115, s. 19, „Echo Dnia”, 1997, nr 125, s. 20, „Echo Dnia”, 1997, nr 126, s. 19, „Echo Dnia”, 1997, nr 167, s. 19, „Echo Dnia”, 1998, nr 65, s. 15, „Echo Dnia”, 1998, nr 93, s. 19, „Echo Dnia”, 1998, nr 99, s. 19, „Echo Dnia”, 1998, nr 125, s. 20,

Prezydenta Starachowic uzyskał rangę ogólnopolską i oficjalną nazwę: Ogólnopolski Turniej Par⁸¹¹.

3.4. Okręgowy Związek Jeździecki

Kielecki Okręgowy Związek Jeździecki (dalej: KOZJ) został założony w 1968 r.⁸¹² Celem KOZJ była popularyzacja, rozwój oraz stałe podnoszenie poziomu sportu jeździeckiego⁸¹³.

Założycielem i pierwszym prezesem Związku był Zdzisław Szrajter, który sprawował tę funkcję do 1977 r.⁸¹⁴ Funkcję prezesa w kolejnych latach sprawowali: Antoni Chmielarski (1977), Kazimierz Jabłoński (1977-1983), Oskar Szrajter (1983-1984), Włodzimierz Jezierski (1984-1988)⁸¹⁵. W 1988 r. na Walnym Zebraniu Okręgowego Związku Jeździeckiego wybrano nowe władze: prezesem OZJ został Ryszard Mirowski z Kielc, a zastępcami Antoni Chmielarski z Pińczowa, Krzysztof Dobrowolski z Kurozwęk. Na sekretarza wybrano Wandę Zielińską, a członkami zarządu zostali Krzysztof Cyna, Maria Zamorska, Maja Wojciechowska, Herbert Szrajter i Włodzimierz Jezierski⁸¹⁶. Kielecki OZJ osobowość prawną uzyskał w 1990 r. Członkami – założycielami KOZJ były: Ludowy Klub Jeździecki (dalej: LKJ) Borków w Borkowie, LKJ Ponidzie Pińczów, Klub Jeździecki (dalej: KJ) Drogowiec w Kajetanowie i KJ Horse w Słopcu⁸¹⁷. W latach 1992-1994 prezesem OZJ była Maria Zamorska⁸¹⁸. Na Walnym Zgromadzeniu, które odbyło się 19 stycznia 1995 r. wybrano nowy, 9-osobowy zarząd na kolejną, 4-letnią kadencję. Prezesem został Oskar Szrajter, wiceprezesami – Antoni Chmielarski i Jerzy Białobok, sekretarzem – Wanda Krajewska, skarbnikiem – Ryszard Mirowski, a przewodniczącym kolegium sędziów – Maja Wojciechowska⁸¹⁹. W skład komisji rewizyjnej weszli: Jan Tobjasz, Andrzej Wojciechowski, Jerzy Górski, Piotr Wojciechowski Artur Górski⁸²⁰. W 1998 r. podczas zebrania sprawozdawczo-wyborczego prezesem ponownie został Oskar Szrajter,

⁸¹¹ „Echo Dnia”, 1996, nr 18, s. 23.

⁸¹² M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 202.

⁸¹³ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/31, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1996-1997, brak pag.

⁸¹⁴ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 202.

⁸¹⁵ Tamże, s. 203.

⁸¹⁶ „Echo Dnia”, 1988, nr 223, s. 8.

⁸¹⁷ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/31, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1996-1997, brak pag.

⁸¹⁸ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 203.

⁸¹⁹ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/31, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1996-1997, brak pag.

⁸²⁰ „Słowo Ludu” (Magazyn), 1995, nr 1852, s. 27.

wiceprezesem – Antoni Chmielarski, sekretarzem – Wanda Krajewska. Ponadto, w skład zarządu weszli: Małgorzata Woźniak, Maja Wojciechowska, Monika Sarapata, Marian Holtz, Maciej Wojciechowski i Jerzy Białobok. Przewodniczącym komisji rewizyjnej został Jan Tobjasz, a członkami – Wojciech Semik i Piotr Chmielarski⁸²¹.

W latach 70-tych XX w. w OZJ, który obejmował swym zasięgiem województwo kieleckie, radomskie i tarnobrzeskie zrzeszonych było 6 klubów jeździeckich: Szkoła Jeździecka (dalej: SJ) Michałów, LZS Kurozwęki, LKS Łomno, SJ Brzeście, SJ Modliszewice, LKJ Kozienice⁸²². W 1983 r. jeździectwo uprawiane było jedynie w LKS Ponidzie Pińczów⁸²³. W 1986 r. do OZJ należały 2 sekcje (LKJ Borków, LKS Ponidzie Pińczów) liczące 79 zawodników (64 juniorów), w tym 59 kobiet⁸²⁴. W 1987 r. do Związku należały również 2 sekcje, ale zwiększyła się liczba zrzeszonych zawodników do 87 osób, w tym 56 kobiet. Juniorzy i juniorki uprawiający jeździectwo stanowili większość – 61 osób. Jeden junior posiadał wówczas II, a 2 juniorów – III klasę sportową⁸²⁵. W 1993 r. zlikwidowano kluby jeździeckie w Borkowie i Wiśniówce, zarejestrowano natomiast klub w Michałowie. W 1994 r. na terenie OZJ działalność prowadziło 6 klubów: KKJ Cedzyna, KKJ MAAG w Dyminach, LKJ Ponidzie Pińczów, KJ Horse Słupiec na Kielecczyźnie oraz KJ Kurowęki i KJ przy Stadninie Koni w Michałowie w województwie tarnobrzeskim⁸²⁶. W latach 1995-1996 zwiększyła się liczba stowarzyszeń jeździeckich. Członkami KOZJ były następujące stowarzyszenia i kluby: KS Błękitni Kielce, MKS Żak Kielce, MKS Ostrovia Ostrowiec Św. oraz KS Junior w Ostrowcu Św. (niefigurujący ani w rejestrze ani w ewidencji stowarzyszeń). Poza KS Błękitni Kielce, pozostałe sekcje nie posiadały samodzielnej osobowości prawnej. Ogółem, ćwiczących we wszystkich kategoriach wiekowych było około 260 osób. Około 50-60 zawodników, tj. osób posiadających licencję było zarejestrowanych w PZJ. W 1996 r. do KOZJ należały: Kielecki Klub Jeździecki w Kielcach, Kielecki Klub Jeździecki MAAG w Kielcach, LKJ Ponidzie Pińczów, KJ Horse z siedzibą w Słupcu, Świętokrzyski Klub Jeździecki Żanwo w Wiośnie oraz Klub Jeździecki Michałów przy Stadninie Koni w Michałowie i LKJ Podkowa przy Stadninie Koni w Kurozwękach (bez

⁸²¹ „Słowo Ludu”, 1998, nr 295, s. 19.

⁸²² M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 203.

⁸²³ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1983..., s. 8.

⁸²⁴ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1986..., s. 18-19.

⁸²⁵ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1987..., s. 14-15.

⁸²⁶ „Słowo Ludu”, 1995, nr 15, s. 17.

osobowości prawnej) z województwa tarnobrzeskiego. LKJ Podkowa został przyjęty do KOZJ z uwagi na brak takiego związku w województwie tarnobrzeskim⁸²⁷.

KOZJ pracował w oparciu o kalendarz imprez opracowywany na każdy rok. Zadania zlecone zawarte były w Kalendarzu Polskiego Związku Jeździeckiego oraz własnym. Zawody rozgrywano w Borkowie, Kielcach, Pińczowie, Kazimierzy Wielkiej i Koźlenicach. Poza imprezami objętymi kalendarzem, organizowano wiele imprez o charakterze sportowo-rekreacyjnym i towarzyskim, takich jak: kurs jazdy konnej, szkołę jeździecką, Bieg Myśliwski Hubertus, zawody w skokach przez przeszkody⁸²⁸.

3.5. Okręgowy Związek Judo

Celem Okręgowego Związku Judo (dalej: OZJudo) w Kielcach była popularyzacja, rozwój i stałe podnoszenie poziomu sportu – judo w województwie kieleckim⁸²⁹. W 1980 r. wybrano nowe władze OZJudo. Prezesem 7-osobowego zarządu został Zygmunt Grudziński, członkami – Ryszard Gołdziński, Ewa Jędrzejczyk, Ryszard Borowiecki, Jerzy Skowerski, Tadeusz Lipski, Andrzej Potocki. Tylko 2 osoby w zarządzie pozostały z poprzedniego składu⁸³⁰. W lipcu 1989 r. zarząd OZJudo podał się do dymisji. Odbyło się nadzwyczajne walne zebranie tej organizacji w celu wyboru nowych władz. Uczestniczący w zebraniu delegaci klubów, funkcję prezesa powierzyli Janowi Grzegorzowi Kondrakowi. Wiceprezesem ds. sportowych został Stefan Czernek, wiceprezesem ds. organizacyjnych – Leszek Papaj, a sekretarzem związku Ewa Łakomic⁸³¹. Ponadto, do zarządu weszli: Krzysztof Grabowski, Henryk Bysiecki, Andrzej Witkowicz, Grzegorz Leśniak i Robert Polit⁸³². Andrzejowi Witkowiczowi powierzono przewodnictwo Kolegium i Klas Sportowych, przewodniczącym Kolegium

⁸²⁷ A UW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/31, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1996-1997, brak pag.

⁸²⁸ A UW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/31, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1996-1997, brak pag.; A UW, Wydział Kultury, Sportu i Turystyki, sygn. 5/23, Jeździecki Klub Sportowy Borków w Borkowie, lata 1983-1993, s. 17; M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 203, „Echo Dnia”, 1978, nr 163, s. 12, „Echo Dnia”, 1981, nr 120, s. 8, „Echo Dnia”, 1981, nr 138, s. 16, „Tygodnik Poniemie”, 1993, nr 10, s. 15, „Echo Dnia”, 1983, nr 236, s. 12, „Słowo Ludu”, 1977, nr 150, s.8, „Słowo Ludu”, 1976, nr 226, s. 8, „Słowo Ludu”, 1977, 166, s. 8, „Echo Dnia”, 1979, nr 157, s. 8, „Echo Dnia”, 1983, nr 174, s. 8, „Echo Dnia”, 1983, nr 223, s. 8, „Echo Dnia”, 1985, nr 85, s. 8, „Echo Dnia”, 1986, nr 146, s. 8, „Echo Dnia”, 1989, nr 116, s. 8, „Echo Dnia”, 1994, nr 75, s. 15, „Echo Dnia”, 1994, nr 122, s. 15, „Echo Dnia”, 1995, nr 205, s. 15, „Echo Dnia”, 1996, nr 169, s. 15, „Echo Dnia”, 1998, nr 179, s. 15.

⁸²⁹ A UW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/31, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1996-1997, brak pag.

⁸³⁰ „Słowo Ludu”, 1980, nr 231, s. 8.

⁸³¹ „Echo Dnia”, 1989, nr 241, s. 8.

⁸³² „Słowo Ludu”, 1989, nr 289, s. 4.

Sędziów został Krzysztof Grabowski⁸³³. Kielecki Okręgowy Związek Judo z siedzibą w Kielcach, jako organizacja z osobowością prawną, działał od 1991 r. Członkami - założycielami związku były: KS KSZO Ostrowiec Św., KS Błękitni Kielce, KSHiS Tęcza Kielce, Zarząd WSZS w Kielcach⁸³⁴. Na Nadzwyczajnym Walnym Zgromadzeniu Związku w 1992 r. wybrano zarząd na kolejną kadencję, gdyż dotychczasowy (z prezesem Stefanem Markiewiczem) podał się do dymisji. Powołano nowy, 5-osobowy zarząd. Prezesem został Ryszard Gołdziński, Włodzimierz Gruszko został wiceprezesem ds. sędziowskich, Zbigniew Kołodziej – wiceprezesem ds. finansowych. Skład uzupełniali członkowie – Mariola Kosałkiewicz i Jerzy Górski⁸³⁵. W dniu 22 stycznia 1996 r. Zarząd Związku podjął decyzję o zawieszeniu prezesa Ryszarda Gołdzińskiego w prawach członka Polskiego Związku Judo. Uznano, że działał on na szkodę dyscypliny. Funkcję prezesa powierzono dotychczasowemu wiceprezesowi – Włodzimierzowi Gruszko. Ponadto Grzegorz Leśniak zastąpił Mariolę Kosałkiewicz na stanowisku członka zarządu⁸³⁶. W 1996 r. prezesem został wybrany Stanisław Paluch⁸³⁷. W marcu 1997 r. złożył on rezygnację z pełnionej funkcji⁸³⁸.

W 1979 r. w związku zrzeszone były 3 sekcje judo, w których trenowało 61 zawodników mających młodzieżową klasę sportową⁸³⁹. W 1980 r. w OZJudo zrzeszone były zaledwie 2 kluby zajmujące się tą dyscypliną: Start-Lechia Kielce i Żak Kielce⁸⁴⁰. W 1983 r. w województwie działały 3 sekcje: KSZO Ostrowiec Św., Lechia Kielce, Żak Kielce, w których trenowało judo 430 zawodników (243 juniorów), w tym 169 kobiet⁸⁴¹. W 1986 r. w OZJudo zarejestrowane były 4 sekcje (Żak Kielce, Błękitni Kielce, KSZO Ostrowiec Św., Lechia Kielce) liczące 306 ćwiczących (281 juniorów), w tym 127 kobiet. 10 zawodników posiadało II klasę sportową, a 31 – III klasę sportową⁸⁴². Rok później w tych samych sekcjach było zrzeszonych 237 zawodników (119 kobiet), czyli w stosunku do roku ubiegłego mniej o 69 osób. Większość zawodników stanowili juniorzy i juniorki – 225 osób. 14 zawodników posiadało II klasę

⁸³³ „Echo Dnia”, 1989, nr 241, s. 8.

⁸³⁴ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/31, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1996-1997, b. pag.

⁸³⁵ „Słowo Ludu”, 1992, nr 241, s. 15.

⁸³⁶ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/31, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1996-1997, b. pag.

⁸³⁷ „Echo Dnia”, 1996, nr 265, s. 15.

⁸³⁸ „Echo Dnia”, 1997, nr 69, s. 15.

⁸³⁹ Rocznik statystyczny województwa kieleckiego 1980 r..., b. pag.

⁸⁴⁰ „Słowo Ludu”, 1980, nr 231, s. 8.

⁸⁴¹ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1983..., s. 8, 15.

⁸⁴² Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1986..., s. 18-19.

sportową, a 29 – III klasę sportową⁸⁴³. W 1993 r. na terenie województwa działały 3 sekcje judo – w Błękitnych Kielce, Żaku Kielce i KSZO Ostrowiec Św.⁸⁴⁴.

Działalność Związku opierała się na Kalendarzu Imprez Polskiego Związku Judo. Wykaz ten zawierał dodatkowo terminy eliminacji makroregionalnych do zawodów ogólnopolskich. Niektóre zawody, traktowano jako Mistrzostwa Makroregionu⁸⁴⁵.

3.6. Okręgowy Związek Kolarski

W 1975 r., czyli od momentu nowego podziału administracyjnego kraju utworzono dwa oddzielne związki kolarskie, tj. Okręgowy Związek Kolarski (dalej: OZKol.) w Kielcach i OZKol. w Radomiu⁸⁴⁶.

Ze statutu OZKol. wynikało, że celem działania Związku był rozwój i popularyzacja kolarstwa w województwie kieleckim. Jako koordynator sportu kolarskiego, Związek m.in. opracowywał kierunki rozwoju kolarstwa w województwie, opracowywał plany i kierunki szkolenia, prowadził kontakty sportowe z innymi organizacjami, organizował zawody, sprawował nadzór merytoryczny nad sekcjami kolarskimi w zakresie rozwoju dyscypliny, realizacji kalendarza imprez, prowadzenia dokumentacji sportowej oraz ewidencji zawodników, działaczy i sędziów⁸⁴⁷.

W 1976 r. w wyniku przeprowadzonych wyborów, w skład zarządu OZKol. w Kielcach weszli: Zygmunt Arendarski (prezes), Włodzimierz Rezner (wiceprezes) oraz Mieczysław Mela, Eugeniusz Turek, Józef Sobura, Marian Forma, Marian Polewski, Jan Dulęba i Mieczysław Zarzycki⁸⁴⁸. Po niespodziewanej śmierci Zygmunta Arendarskiego w 1980 r., funkcję prezesa kieleckiego OZKol. powierzono Włodzimierzowi Reznerowi⁸⁴⁹. W grudniu 1984 r. odbyło się Walne Zebranie OZKol. w Kielcach, a prezesem nowo wybranego zarządu został ponownie Włodzimierz Rezner⁸⁵⁰. OZKol., jako organizacja z osobowością prawną został wpisany do rejestru stowarzyszeń kultury fizycznej i ich związków na podstawie decyzji nr 18/88 dyrektora Wydziału Młodzieży, Kultury Fizycznej i Turystyki UW z dnia 22 grudnia 1988 r. Członkami – założycielami OZKol. były MKS Korona Kielce, Klub Sportowy Promień Busko-Zdrój oraz LZS

⁸⁴³ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1987..., s. 14-15.

⁸⁴⁴ „Echo Dnia”, 1994, nr 8, s. 16.

⁸⁴⁵ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/31, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1996-1997, b. pag.

⁸⁴⁶ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 203.

⁸⁴⁷ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/31, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1996-1997, b. pag.

⁸⁴⁸ „Echo Dnia”, 1976, nr 237, s. 8.

⁸⁴⁹ M. Michniak, A. Pawłowski, *Cykliści...*, s. 29

⁸⁵⁰ „Echo Dnia”, 1984, nr 252, s. 8.

Ostrowiec Św.⁸⁵¹ W 1988 r. wybrano nowy zarząd związku. Prezesem został Tadeusz Józwick, I sekretarz KM PZPR w Kielcach. Ponadto, w skład zarządu weszli: Edward Błaszczyk, Krzysztof Chrabąszcz, Marian Forma, Jan Kuchta, Jan Mela, Marek Sławiński, Józef Sobóra i Krzysztof Sianek. Mandat delegata na walny zjazd PZKol. powierzono Tadeuszowi Józwickowi⁸⁵². W 1993 r. na Walnym Zgromadzeniu Sprawozdawczo-Wyborczym OZKol. wybrano zarząd na kolejną, 4-letnią kadencję. Prezesem został mianowany Marian Sławiński, wiceprezesem – Jan Kuchta i Jan Tarnawski, sekretarzem – Jacek Jędrzejkiewicz. Pozostałymi członkami zarządu zostali: Krzysztof Stanek, Kazimierz Dziewierz, Mieczysław Mela, Marian Forma, Włodzimierz Rezner, Jan Mela, Józef Sobura. Do komisji rewizyjnej wybrano: Ryszarda Kwaśniewskiego, Mariana Wójcika, Wiesława Kunderę⁸⁵³. Kolejne wybory władz związku nie przyniosły dużych zmian w zarządzie. Prezesem na kadencję w latach 1997-2000 został wybrany ponownie Marek Sławiński. W skład zarządu weszli także: Tadeusz Józwick, Jan Tarnawski (wiceprezesi), Jan Kuchta (sekretarz) oraz Kazimierz Dziewierz, Włodzimierz Rezner, Adam Machnik, Krzysztof Stanek, Marian Forma, Jan Mela i Józef Sobura (członkowie). W skład komisji rewizyjnej wchodził: Marian Wójcik, Marek Grecki, Elżbieta Hajduk i Wiesław Kundera⁸⁵⁴.

W 1979 r. w OZKol. zrzeszone były 3 klubowe sekcje specjalistyczne kolarstwa szosowego. W sekcjach tych trenowało 55 zawodników – 6 posiadało I klasę sportową, 17 – II klasę sportową, pozostali – klasę młodzieżową⁸⁵⁵. W 1983 r. w OZKol. było zarejestrowanych 52 zawodników (42 juniorów) a w 1984 r. – 51 zawodników. Kolarstwo w okręgu było uprawiane tylko w 2 sekcjach: Koronie Kielce i Spartakusie Daleszyce⁸⁵⁶. Podobny stan liczebności zawodników utrzymywał się kolejnych latach: 1986 r. – 59 zawodników, 1987 r. – 64 zawodników⁸⁵⁷. W 1989 r. funkcjonowała tylko jedna sekcja kolarska w Koronie Kielce, licząca 36 zawodników⁸⁵⁸. W 1993 r. członkami OZKol. było KTC oraz jedna wyczynowa sekcja – Cyclo-Korona Kielce⁸⁵⁹. W 1996 r.

⁸⁵¹ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/31, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1996-1997, b. pag.

⁸⁵² „Echo Dnia”, 1988, nr 210, s. 8.

⁸⁵³ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/31, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1996-1997, b. pag.

⁸⁵⁴ „Echo Dnia”, 1996, nr 229, s. 15.

⁸⁵⁵ Rocznik statystyczny województwa kieleckiego 1980 r. ..., b. pag.

⁸⁵⁶ „Echo Dnia”, 1984, nr 252, s. 8.

⁸⁵⁷ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1986..., s. 18-19; Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1987..., s. 14-15.

⁸⁵⁸ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1989..., s. 13.

⁸⁵⁹ „Słowo Ludu”, 1993, nr 67, s. 22.

OZKol. zrzeszał następujące stowarzyszenia z osobowością prawną: MKS Cyclo-Korona Kielce, Polonia Białogon – Kielce, SALOS Cortile Kielce i Parafialny Klub Sportowy Cor w Ostrowcu Św. Polonia, Salos Cortile i Cor prowadziły pracę z młodzieżą. Członkiem OZKol. było także Kieleckie Towarzystwo Cyklistów, które obejmowało swoją działalnością ruch kolarski weteranów, tzw. cycloport, a od 1996 r. zwany masters. Do OZKol. przystąpiły w drugiej połowie lat 90-tych XX w. sekcje kolarskie Ambit-Piwowar i UKS Orzeł⁸⁶⁰.

W swej bogatej historii związek był organizatorem bądź współorganizatorem wielu imprez o zasięgu lokalnym, krajowym i międzynarodowym, m.in. Wyścigu Pasmem Gór Świętokrzyskich, Mistrzostw Polski we wszystkich kategoriach wiekowych, Memoriału płk. Skopenki. Kielecczyzna kilkakrotnie gościła także uczestników Wyścigu Pokoju, Tour de Pologne, Wyścigu Solidarności⁸⁶¹. OZKol w Kielcach brał trzykrotnie udział w organizacji Wyścigu Pokoju, którego etap przebiegał przez Kielce. W analizowanym okresie wyścig organizowany był trzeci raz (1976 r.) Wyścig wygrał Stanisław Szozda, drugi był Gerhard Lauke (NRD), trzeci Anton Bartonicek (Czechosłowacja)⁸⁶².

3.7. Okręgowy Związek Koszykówki

W 1976 r. wybrano władze Okręgowego Związku Koszykówki (OZKosz.). Prezesem został mianowany Antoni Pawłowski. Ponadto w skład zarządu weszli: Jan Kmiecik, Jan Górnicki, Krzysztof Koralewski, Janusz Serek⁸⁶³. Antoni Pawłowski funkcje prezesa pełnił do 1984 r. i w latach 1989-1990, natomiast w latach 1985-1988 prezesem był Andrzej Szczurowicz⁸⁶⁴. W 1991 r. powołano Okręgowy Związek Piłki Siatkowej i Koszykówki (dalej: OZPSiK), zawieszając samodzielną działalność OZKosz. Po rozpadzie OZPSiK i ponownym zawiązaniu się odrębnego OZKosz., w 1995 r. do nowego zarządu wybrano: Artura Kłoczko, który pełnił funkcję prezesa, Janusza Serka (wiceprezes) oraz Jerzego Fogiela, Mikołaja Woźniaka, Wojciecha Imiołka, Leszka Tekiela i Janusza Borowca⁸⁶⁵. Komisję rewizyjną stanowili Zbigniew Imiołek

⁸⁶⁰ A UW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/31, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1996-1997, b. pag.

⁸⁶¹ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 203.

⁸⁶² Tamże, s. 331.

⁸⁶³ „Echo Dnia”, 1976, nr 224, s. 8.

⁸⁶⁴ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 205.

⁸⁶⁵ „Echo Dnia”, 1995, nr 96, s. 15.

(przewodniczący), Krzysztof Koralewski i Adam Wachla⁸⁶⁶, a delegatami na zjazd PZKosz. zostali Artur Kłoczko i Krzysztof Koralewski.⁸⁶⁷

W 1979 r. w OZKosz. zrzeszone były 3 sekcje koszykówki liczące 156 zawodników, w tym 124 kobiety. I klasę sportową posiadało 15 koszykarzy, II klasę 9 koszykarek i 8 koszykarzy, pozostali - klasę młodzieżową⁸⁶⁸. W 1983 r. koszykówka uprawiana była w 4 sekcjach: Star Starachowice, Tęcza Kielce, Sparta Kazimierza Wielka, MKS Żak Kielce. Drużyna AZS WSP Kielce i AZS Politechnika Świętokrzyska Kielce nie przejawiały działalności, uczestniczyły jedynie raz w roku w mistrzostwach uczelnianych⁸⁶⁹. W 1986 r. w OZKosz. skupione były 4 sekcje (12 drużyn). Liczyły one 249 zawodników (218 juniorów), w tym 119 kobiet. II klasę sportową posiadało 23 zawodników, natomiast III klasę – 62 zawodników⁸⁷⁰. W 1987 r. w 4 sekcjach działało 10 drużyn, liczących 231 zawodników (109 kobiet), w tym 211 juniorów⁸⁷¹. W 1989 r. stan liczebny uległ dalszemu zmniejszeniu – w OZKosz. zarejestrowane były 3 sekcje liczące 145 zawodników⁸⁷².

Działacze OZKosz. byli organizatorami wielu międzynarodowych i ogólnopolskich imprez, m.in.: w 1975 r. międzynarodowego turnieju junierek z udziałem reprezentacji Bułgarii, Czechosłowacji, NRD, Rumunii, Węgier i Polski (oba turnieje wygrały Polki), w 1989 r. finałowych turniejów XVI Ogólnopolskiej Spartakiady Młodzieży w koszykówce dziewcząt i chłopców z udziałem 32 zespołów (złoty medal wywalczyły koszykarki MKS Pabianice i koszykarze Stali Bobrek Bytom). W roku 1997, OZKosz. w Kielcach zorganizował pierwszy ogólnopolski turniej im. Jana Kmiecika, w którym zwyciężyli zawodnicy Unii Tarnów⁸⁷³.

3.8. Okręgowy Związek Lekkiej Atletyki

Celem statutowym działalności Kieleckiego Okręgowego Związku Lekkiej Atletyki (dalej: KOZLA) była popularyzacja, rozwój i stałe podnoszenie poziomu sportu lekkoatletyki⁸⁷⁴. W 1981 r. zwołano Nadzwyczajny Walny Zjazd OZLA. Spowodowane było to zaprzestaniem funkcjonowania zarządu. Delegaci odwołali dotychczasowy zarząd

⁸⁶⁶ „Słowo Ludu”, 1995, nr 95, s. 26

⁸⁶⁷ „Echo Dnia”, 1995, nr 96, s. 15.

⁸⁶⁸ Rocznik statystyczny województwa kieleckiego 1980 r..., b. pag.

⁸⁶⁹ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1983..., s. 11.

⁸⁷⁰ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1986..., s. 18-19.

⁸⁷¹ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1987..., s. 14-15.

⁸⁷² Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1989..., s. 13.

⁸⁷³ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 204-205.

⁸⁷⁴ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/31, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1996-1997, b. pag.

i wybrali nowe władze według nowych zasad. Prezesem został Ryszard Kasperek, na członków zarządu wybrano: Mariana Śliwińskiego, Andrzeja Suskiewicza, Andrzeja Bętkowskiego, Zdzisława Furmanka i Jacka Florczyka. W skład zarządu weszli ponadto wybierani oddzielnie przewodniczący: rady trenerów (Edmund Sarna), wydziału sędziowskiego i rady zawodniczej⁸⁷⁵. W 1988 r. nowym prezesem OZLA został Leszek Nowak, szkoleniowiec MKS Żak Kielce⁸⁷⁶. Kielecki Okręgowy Związek Lekkiej Atletyki w Kielcach nabył samodzielną osobowość prawną na podstawie decyzji Dyrektora Wydziału Spraw Obywatelskich UW w Kielcach z dnia 20 listopada 1990 r. Członkami – założycielami związku były następujące kluby: KS Budowlani Kielce, ZKS Granat Skarżysko Kamienna, LKS Znicz Podzamcze Chęcińskie i MKS Żak Kielce⁸⁷⁷. Na Walnym Zebraniu wybrano zarząd związku, ale nie było chętnych kandydatów na objęcie funkcji prezesa. Po kilku tygodniach stanowisko przyjął Adam Józwick, wieloletni trener KS Budowlani Kielce. W skład zarządu weszli ponadto: wiceprezes ds. szkoleniowych – Leszek Nowak z Kielc, sekretarz/skarbnik – Tadeusz Świt z Kielc, członek zarządu i jednocześnie kierownik biura – Wiesław Rożej z Końskich oraz członkowie: Maciej Grzelka i Janusz Adamski z Ostrowca oraz Adam Kabała i Jerzy Suchański z Kielc. Do komisji rewizyjnej został wybrany Zenon Zep ze Skarżyska, Krzysztof Józwick z Kielc oraz Lech Krakowiak z Końskich⁸⁷⁸. 10 grudnia 1994 r. wybrano zarząd Związku na lata 1995-1998. Prezesem został Adam Józwick, sekretarzem – Wiesław Rożej, skarbnikiem – Adam Kabała. W skład zarządu weszli także: Andrzej Suskiewicz, Józef Chudy, Mieczysław Sroka, Janusz Ozdoba, Krzysztof Woliński i Wojciech Podsiadło⁸⁷⁹. Komisja rewizyjna pracowała w następującym składzie: Jan Bieńkowski, Kazimierz Jaros, Roman Zielonko. W trakcie trwania kadencji, z pracy w zarządzie zrezygnował Andrzej Suskiewicz⁸⁸⁰.

W 1979 r. w KOZLA funkcjonowało 10 sekcji LA, zrzeszających 743 zawodników, w tym 342 kobiety. 2 zawodników legitymowało się mistrzowską klasą sportową⁸⁸¹. W 1983 r. dyscyplina była uprawiana w 11 sekcjach, z czego systematyczną pracę szkoleniową prowadzono jedynie w: Budowlanych Kielce, KSZO Ostrowiec Św.,

⁸⁷⁵ „Słowo Ludu”, 1981, nr 66, s. 8.

⁸⁷⁶ „Echo Dnia”, 1988, nr 230, s. 16.

⁸⁷⁷ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/31, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1996-1997, b. pag.

⁸⁷⁸ „Echo Dnia”, 1991, nr 17, s. 8.

⁸⁷⁹ „Echo Dnia”, 1994, nr 251, s. 23.

⁸⁸⁰ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/31, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1996-1997, b. pag.

⁸⁸¹ Rocznik statystyczny województwa kieleckiego 1980 r..., b. pag.

Granacie Skarżysko-Kamienna i Neptunie Końskie⁸⁸². W 1986 r. było 14 sekcji, w których ćwiczyło 721 zawodników (355 kobiet), w tym 686 juniorów. II klasę sportową posiadało 38 zawodników, a III – 116 zawodników, w tym 112 juniorów⁸⁸³. W 1989 r. funkcjonowało 9 sekcji zrzeszających 621 zawodników⁸⁸⁴. W 1990 r. KOZLA ogółem przybyło 41 sklasyfikowanych zawodników: 4 z klasą I, 10 z klasą II oraz 27 z klasą III sportową. Z czego Żak Kielce otrzymał 8 klas, Granat Skarżysko – 8 oraz Budowlani Kielce – 25 klas sportowych⁸⁸⁵. W 1997 r. członkami KOZLA w Kielcach były: KS Budowlani Kielce, STS Skarżysko-Kamienna, UMKS Ostrovia Ostrowiec Św., PaKS Juventa w Starachowicach, LKS Zryw Łopuszno, sekcja LA WZ LZS w Kielcach, Novi Kielce (bez osobowości prawnej), UKS 17 Kielce, UKS Tramp Końskie, UKS Lider Łopuszno, UKS Faworyt w Barczy, UKS Jedyńka Suchedniów, LUKS w Ćmińsku oraz LUKS Tęcza w Mąchocicach⁸⁸⁶

KOZLA opierał swoją pracę na opracowywanym corocznie kalendarzu imprez lekkoatletycznych, zawierającym zawody własne oraz wynikające z kalendarza ogólnopolskiego⁸⁸⁷. Związek był organizatorem wielu imprez. Przykładowo, w 1989 r. KOZLA zorganizował 5 imprez o zasięgu okręgowym, 5 o zasięgu makroregionalnym i centralnym oraz 1 imprezę o zasięgu międzynarodowym⁸⁸⁸. W 1991 r. w Kielcach odbyły się Mistrzostwa Polski seniorów. Bardzo bogaty kalendarz imprez towarzyszył okręgowi w 1993 r., gdy Kielce po raz drugi gościły uczestników Mistrzostw Polski seniorów. Rozegrano także Mistrzostwa Polski w wielobojach i Memoriał Janusza Kusocińskiego⁸⁸⁹.

3.9. Okręgowy Związek Łuczniczy

Okręgowy Związek Łuczniczy (dalej: OZŁucz.) w Kielcach w 1976 r. obejmował swym zasięgiem 3 województwa: kieleckie (5 sekcji – Stella, Budowlani, SP nr 20 w Kielcach, Ognisko Inwalidów Start w Kielcach, Technikum Rolnicze w Podzamczu),

⁸⁸² Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1983..., s. 8.

⁸⁸³ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1986..., s. 18-19.

⁸⁸⁴ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1989..., s. 13.

⁸⁸⁵ „Echo Dnia”, 1991, nr 11, s. 8.

⁸⁸⁶ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/31, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1996-1997, b. pag.

⁸⁸⁷ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/31, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1996-1997, b. pag.

⁸⁸⁸ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1989..., s. 13.

⁸⁸⁹ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 205-206.

radomskie (Start Radom) oraz lubelskie⁸⁹⁰. Od lat 80-tych XX w. OZŁucz. w Kielcach działał na terenie 2 województw kieleckiego i radomskiego⁸⁹¹.

W 1976 r. w OZŁucz. wybrano nowe władze. Funkcję prezesa objął ponownie Janusz Kowalczyk, a wiceprezesem została Irena Zagdan. Ponadto, w skład zarządu weszli: Leszek Mozer jako sekretarz oraz członkowie – Edward Orłowski, Marian Pyk, Włodzimierz Jaćwiąg, Mirosław Olejarczyk. Delegatami na Walny Zjazd zostali wybrani Janusz Kowalczyk, Marian Pyk i Edward Orłowski⁸⁹². W 1980 r. wybrano nowy zarząd na kolejną kadencję. Prezesem został Andrzej Pawlik, członkami – Tadeusz Kruk, Andrzej Kraska, Irena Zagdan, Włodzimierz Wilkos, Julian Pędzich, Zygmunt Niciński⁸⁹³. Kolejne wybory władz odbyły w październiku 1984 r. na Walnym Zebraniu OZŁucz. Prezesem został Marek Dutkiewicz z Kielc, wiceprezesami – Włodzimierz Wilkos i Andrzej Pawlik z Kielc oraz Michał Nowocień z Radomia, sekretarzem – Julian Pędzich z Kielc, członkami – Stanisław Sikorski z Podzamcza i Waldemar Mołda z Kielc. Mandaty delegatów na Walny Zjazd PZŁucz. powierzono: Markowi Dutkiewiczowi, Włodzimierzowi Wilkosowi, Małgorzacie Nowocień, Józefowi Kołomskiemu, Stanisławowi Sikorskiemu⁸⁹⁴. Wówczas głównym problemem i przeszkodą w rozwijaniu łucznictwa był problem ze sprzętem. Łuki wyczynowe były bardzo drogie i nie były produkowane w Polsce, podobnie jak popularny sprzęt łuczniczy, konieczny do podstawowego szkolenia. Dzięki staraniom PZŁucz., polscy rzemieślnicy przystąpili do produkcji łuczniczego sprzętu popularnego i wyczynowego⁸⁹⁵. W 1995 r., w 40 rocznicę założenia OZŁucz., łucznicy wybrali nowe władze, na czele których stanął prezes Jerzy Kula, wiceprezesem ds. sportowych został Waldemar Mołda, wiceprezesem ds. organizacyjnych – Wiktor Pyk, skarbnikiem - Ryszard Olejnik i sekretarzem – Józef Trześniowski⁸⁹⁶. W skład komisji rewizyjnej weszli: Maria Górka, Stanisław Joński i Józef Wijas.⁸⁹⁷

W 1979 r. w OZŁucz. zrzeszonych w 4 sekcjach było 63 zawodników (w tym 22 kobiety – jedna z nich posiadała klasę mistrzowską, jedna – I klasę sportową)⁸⁹⁸. W 1980 r. Związek skupiał 5 sekcji: Stella Słowik, Znicz Podzamcze, Kłos Sobków, Start

⁸⁹⁰ „Słowo Ludu”, 1976, nr 240, s. 8.

⁸⁹¹ „Słowo Ludu”, 1989, nr 230, s. 8.

⁸⁹² „Echo Dnia”, 1976, nr 239, s. 8.

⁸⁹³ „Słowo Ludu”, 1989, nr 230, s. 8.

⁸⁹⁴ „Echo Dnia”, 1984, nr 210, s. 8.

⁸⁹⁵ „Echo Dnia”, 1984, nr 210, s. 8.

⁸⁹⁶ „Echo Dnia”, 1995, nr 43, s. 23.

⁸⁹⁷ „Słowo Ludu”, 1995, nr 43, s. 23.

⁸⁹⁸ Rocznik statystyczny województwa kieleckiego 1980 r..., b. pag.

Kielce i Start Radom. Istniały także sekcje szkolne przy SP nr 20 w Kielcach, ZSG w Nowinach oraz SP nr 34 w Radomiu. Łącznie liczyły one 350 zawodników, w tym 305 reprezentowało kluby w Kielcach. Najlepszy obiekt posiadała Stella, prowizoryczne zastrzyki łucznicze miały sekcje w Podzamczu, Radomiu, SP nr 20 w Kielcach i SP nr 34 w Radomiu⁸⁹⁹. W 1986 r. w OZŁucz. były zrzeszone 2 sekcje liczące 153 zawodników (116 juniorów), w tym 62 kobiety⁹⁰⁰, a rok później zawodników było 164 (151 juniorów), w tym 78 kobiet. II klasę sportową posiadało 15, natomiast III klasę – 5 zawodników⁹⁰¹. W 1990 r. II klasę sportową nadano łucznikowi kieleckiej Stelli – Tomaszowi Bieleckiemu. Ponadto, w klasie III sklasyfikowano 4 łuczników Stelli i jednego z Astry Piekoszów.⁹⁰² W 1995 r. OZŁucz. zrzeszał 6 sekcji: Stella Kielce, Start Kielce, Astra Piekoszów, Sokół Radom, Start Radom oraz Gwiazda Nowiny⁹⁰³.

3.10. Okręgowy Związek Motorowy

W Kielcach swoją siedzibę miał Zarząd Okręgowy Polskiego Związku Motorowego (dalej: PZMot.) który obejmował swym zasięgiem 3 województwa: kieleckie, radomskie i tarnobrzeskie⁹⁰⁴.

PZMot. był masową organizacją sportową o statucie stowarzyszenia wyższej użyteczności, służącą rozwojowi motoryzacji w kraju. PZMot. był samowystarczalny z racji osiąganych dochodów, wartość usług w okręgu przekraczała 120 000 000 zł rocznie (wg danych z 1980 r.) Szkolono kierowców wszystkich kategorii, prowadzono kompleksową obsługę turystyki motorowej, rzeczoznawstwo samochodowe, utrzymywano sieć pomocy drogowej⁹⁰⁵.

W pierwszym kwartale 1979 r. odbył się w Kielcach Okręgowy Zjazd Sprawozdawczo-Wyborczy PZMot. W obradach uczestniczyli m.in.: sekretarz generalny ZG PZM Edward Niziołek, kierownik Wydziału Organizacyjnego KW PZPR Henryk Czajkowski, przedstawiciele KW MO, wojewódzkich władz sportowych, władz administracyjnych Kielc, delegaci z klubów i sekcji motorowych oraz zaproszeni goście. Na zjeździe wybrano nowe władze. W skład zarządu Okręgowego PZMot. weszły 22 osoby. Prezesem został Henryk Klimek⁹⁰⁶. Kolejny Zjazd Sprawozdawczo-Wyborczy

⁸⁹⁹ „Słowo Ludu”, 1989, nr 230, s. 8.

⁹⁰⁰ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1986..., s. 18-19.

⁹⁰¹ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1987..., s. 14-15.

⁹⁰² „Echo Dnia”, 1991, nr 25, s. 8.

⁹⁰³ „Echo Dnia”, 1995, nr 43, s. 23, „Słowo Ludu”, 1995, nr 43, s. 23.

⁹⁰⁴ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 233.

⁹⁰⁵ „Słowo Ludu”, 1980, nr 261, s. 8.

⁹⁰⁶ „Echo Dnia”, 1979, nr 114, s. 8.

odbył się w pierwszym kwartale 1983 r. Na zjeździe wybrano 12-osobowy zarząd, na czele którego stanął ponownie Henryk Klimek⁹⁰⁷. W późniejszych latach stanowisko prezesa PZMot. zajmował także Ryszard Mikurda⁹⁰⁸. W 1995 r. przydzielono funkcje członkom zarządu na kolejną kadencję. Prezesem 13-osobowego zarządu został ponownie Ryszard Mikurda. Funkcję wiceprezesów powierzono: Aleksandrowi Gajewskiemu (ds. bezpieczeństwa ruchu drogowego), Krzysztofowi Karczewskiemu (ds. sportowych), Wacławowi Pisiewiczowi (ds. turystyki i rekreacji) oraz Włodzimierzowi Wójcikiewiczowi (ds. programowych). Ponadto w skład prezydium zarządu weszli Wojciech Bilewski (sekretarz) oraz Grzegorz Mąkosa (skarbnik). Pozostali członkowie zarządu byli równocześnie przewodniczącymi komisji, to znaczy Romuald Dziewięcki (Komisja Sportu Popularnego, Turystyki i Rekreacji), Barbara Foder (Komisja Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego) i Stanisław Kordalski (Komisja Kartingowa)⁹⁰⁹.

W latach 1975-1978 kielecki PZMot. zrzeszał 20 klubów i sekcji motorowych z Kielc, Radomia, Stalowej Woli, Starachowic, Sandomierza, Buska i Wodzisławia. Najbardziej znane z działalności sportowej były: sekcja motorowa Korony Kielce, Automobilklub Kielecki, Automobilklub Świętokrzyski w Radomiu i Kielecki Klub Motorowy. Odnotowano także rozwój kartingu w Kielcach, Radomiu, Starachowicach i Sandomierzu, którym najbardziej zainteresowana była młodzież⁹¹⁰. W 1986 r. istniała 1 sekcja motorów licząca 29 zawodników, w tym 17 juniorów⁹¹¹. Rok później zawodników było 36 (22 juniorów), w tym 1 kobieta⁹¹².

Kielecki Zarząd Okręgu PZMot., o miał na swoim koncie liczne osiągnięcia: były to m.in. akcje, mające na celu zwiększanie ekonomii jazdy, zwalczanie ujemnych skutków motoryzacji, organizację wielu imprez, rozwój kartingu i pracę wśród młodzieży⁹¹³. Związek był także organizatorem wielu akcji służących poprawie bezpieczeństwa na drodze⁹¹⁴. W 1988 r. odbyło się 5 imprez ogólnopolskich, m.in. eliminacje mistrzostw Polski w wyścigach motocyklowych, rajdach enduro i trialach. Zorganizowano 41 imprez okręgowych i strefowych we wszystkich dyscyplinach sportu motorowego. Komisja Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego organizowała konkursy,

⁹⁰⁷ „Echo Dnia”, 1983, nr 92, s. 8.

⁹⁰⁸ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 183.

⁹⁰⁹ „Słowo Ludu”, 1995, nr 119, s. 14.

⁹¹⁰ „Echo Dnia”, 1979, nr 114, s. 8.

⁹¹¹ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1986..., s. 18-19.

⁹¹² Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1987..., s. 14-15.

⁹¹³ „Echo Dnia”, 1983, nr 92, s. 8.

⁹¹⁴ „Echo Dnia”, 1979, nr 114, s. 8.

prelekcje, pogadanki z zakresu bezpieczeństwa ruchu drogowego, w których wzięło udział ponad 20 tysięcy dzieci i młodzieży z trzech województw. Zespół Rzecznawców Techniki Samochodowej i Ruchu Drogowego skupiał ponad 40 wysokiej klasy fachowców zajmujących się orzecznictwem⁹¹⁵.

3.11. Okręgowy Związek Narciarski

W 1980 r. podczas Walnego Zebrania Okręgowego Związku Narciarskiego (dalej: OZN) wybrano nowy zarząd w 9-osobowym składzie, który ukonstytuował się następująco: prezes – Zygmunt Jachowicz, wiceprezesa – Julian Jaworz, Jan Starzyński i Stefan Czekala, sekretarz – Mirosław Koza, członkowie – Bogumił Bujak, Julian Jaworz junior, Jan Kita i Zenon Obara⁹¹⁶. W 1982 r. wybrano nowe władze OZN. Na obrady przybyli tylko działacze Skały Tumlin, natomiast zabrakło przedstawicieli Jodły Bodzentyn i Piasta Chęciny. Prezesem został Zenon Obara, długoletni zawodnik, instruktor i działacz Budowlanych Kielce. Członkiem zarządu został Józef Kiernożycki. Wiceprezesami zostali wybrani: Bogusław Bujak, Julian Jaworz, Mirosław Koza, a sekretarzem Wiesław Salwa. Powołano także komisję sportową, sędziowską i sportu masowego⁹¹⁷. Zenon Obara pełnił funkcję prezesa OZN, a później sekretarza zarządu. Bogusław Bujak od roku 1988 pełnił funkcję członka zarządu związku i wiceprezesa⁹¹⁸.

Pod koniec 1979 r. w OZN w Kielcach zrzeszone były 3 klubowe sekcje specjalistyczne narciarstwa klasycznego, liczące 63 zawodników. Spośród wszystkich zawodników, 1 posiadał pierwszą klasę sportową, 2 zawodników – drugą i 60 zawodników – młodzieżową klasę sportową⁹¹⁹. W 1983 r. w OZN zrzeszone były 2 sekcje narciarstwa klasycznego liczące 163 zawodników (158 juniorów), w tym 40 kobiet i 1 sekcja biathlonowa licząca 20 zawodników (16 juniorów), w tym 4 kobiety⁹²⁰. W 1986 r. do Związku należała 1 sekcja biathlonowa (10 zawodników, w tym 2 kobiety i 8 juniorów), 3 sekcje narciarstwa klasycznego (158 zawodników, w tym 153 juniorów, 60 kobiet) oraz 1 sekcja narciarstwa alpejskiego (20 zawodników – juniorów, w tym 4 kobiety)⁹²¹. W 1987 r. o jedną zmniejszyła się liczba sekcji narciarstwa klasycznego. W 2 sekcjach zrzeszonych było 136 zawodników (132 juniorów), w tym 53 kobiety. Liczebność zawodników sekcji narciarstwa alpejskiego nie uległa zmianie, natomiast

⁹¹⁵ „Echo Dnia”, 1988, nr 247, s. 8.

⁹¹⁶ „Echo Dnia”, 1980, nr 77, s. 8.

⁹¹⁷ „Słowo Ludu”, 1982, nr 250, s. 8.

⁹¹⁸ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 206.

⁹¹⁹ Rocznik statystyczny województwa kieleckiego 1980 r..., b. pag.

⁹²⁰ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1983..., s. 15.

⁹²¹ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1986..., s. 18-19.

przybyło 5 zawodników – juniorów w sekcji biathlonu⁹²². Brak źródeł uniemożliwia omówienie działalności związku w województwie kieleckim w latach 1990-1998.

Największymi imprezami narciarskimi organizowanymi na terenie ówczesnego województwa kieleckiego były Puchar Nizin oraz Puchar Gór Świętokrzyskich⁹²³.

3.12. Okręgowy Związek Piłki Nożnej

Na Walnym Zebraniu Sprawozdawczo-Wyborczym w dniu 21 listopada 1976 r. wybrany został zarząd OZPN na kolejną kadencję. Prezesem został Ryszard Lipko, przewodniczącym Wydziału Gier i Dyscypliny – Maciej Zbroiński, przewodniczącym Wydziału Szkolenia – Kazimierz Lelonek, przewodniczącym Wydziału Sędziowskiego – Stefan Sułowski, sekretarzem – Zbigniew Strzębalski. W skład zarządu weszli także: Zygmunt Biskup, Jerzy Matuszczyk, Włodzimierz Sabat, Stanisław Sadowski. W późniejszym okresie, z pracy w zarządzie zrezygnowali Włodzimierz Sabat i Stanisław Sadowski. Przewodnictwo w Wydziale Szkolenia objął więc Zygmunt Biskup, a do zarządu dołączył Marian Szczechowicz, który pełnił funkcję kierownika sekcji trenerskiej. Po wyjeździe Mariana Szczechowicza do Warszawy, jego funkcję objął Bogumił Gozdur. W trakcie trwania kadencji, w 1978 r. nastąpiła reorganizacja WGiD. W OZPN powstały dwa wydziały: Wydział Gier i Ewidencji (dalej: WGiE) oraz Wydział Wychowania i Dyscypliny (dalej: WWiD). Do nowej jednostki organizacyjnej z byłego WGiD odeszli: Jerzy Matuszyk, Stanisław Przybysławski, Władysław Mazur. Z czynnej działalności w WGiE wycofał się Stanisław Grosz oraz Mieczysław Babiarczyk⁹²⁴. W 1980 r. na Walnym Zebraniu wybrano 9-osobowy zarząd. Prezesem został ponownie Ryszard Lipko, wiceprezesami – Zbigniew Hińcza, Jerzy Matuszczyk, Ryszard Mazur, Henryk Zaborowski, sekretarzem – Kazimierz Jelonek, członkami – Zbigniew Bledziwski, Emil Golenia i Stefan Nowocień⁹²⁵. W styczniu 1985 r., przy udziale 41 delegatów z 22 klubów sportowych odbyło się w Kielcach Walne Zebranie OZPN. W zebraniu uczestniczyli również: wiceprezes PZPN Leszek Rylski, wojewódzkie kierownictwo sportu, zaproszeni goście, zasłużeni działacze. Wybrano nowy zarząd OZPN, na czele którego stanął ówczesny prezydent Kielc Stanisław Garbacz⁹²⁶. Kolejne wybory władz KOZPN odbyły się w 1989 r. Prezesem 13-osobowego zarządu został

⁹²² Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1987..., s. 14-15.

⁹²³ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 206.

⁹²⁴ APK, KKS Błękitni w Kielcach, sygn. 1208/193, Sprawozdania z działalności 1971-1984, s. 53.

⁹²⁵ „Słowo Ludu”, 1980, nr 84, s. 8.

⁹²⁶ „Echo Dnia”, 1985, nr 9, s. 8.

Jerzy Matuszyk, wybrano także 3 wiceprezesów: Bogumiła Gozdura, Marka Tchórze i Kazimierza Kasprzyka. Sekretarzem został ponownie Ryszard Predyger⁹²⁷.

KOZPN jako pierwszy ze Związków uzyskał osobowość prawną w 1990 r. i był jednym z założycieli ORZS⁹²⁸. 2 lutego 1991 r. odbyło się Walne Zgromadzenie. Delegaci uznali, że minęła zaledwie połowa kadencji obecnych władz związku i pozwolono, aby zarząd kontynuował pracę, uzupełniając skład o 2 członków – Tadeusza Fatygę i Sylwestra Siudaka. Wobec usamodzielnienia się związku, wyłoniła się konieczność wyboru komisji rewizyjnej jako organu kontrolującego działalność organizacyjną i finansową. Powołano do niej Kazimierza Kasprzyka, Mariana Zielińskiego, Romana Dziewięckiego i Eugeniusza Trofima. Podjęto także uchwałę, że zamiast 2 wydziałów (WGiE oraz WWiD) powstał Wydział Gier i Dyscypliny z 4 referatami: gier, dyscypliny, ewidencji i wychowania. Również Zarządowi KOZPN podporządkowano Okręgowe Kolegium Sędziów, które działało na prawach wydziału⁹²⁹. W 1995 r. odbyło się kolejne Zebranie Sprawozdawczo-Wyborcze KOZPN. Z 48 zrzeszonych w okręgu klubów, na w zebraniu nie uczestniczyli przedstawiciele aż 17 klubów⁹³⁰. Wybrano 15-osobowy zarząd, w skład którego weszli: Czesław Palik, Jerzy Matuszyk, Sylwester Siudak, Krzysztof Donabidowicz, Jan Kubik, Bogumił Gozdur, Marek Tchórz, Ryszard Predyger, Andrzej Ordysiński, Andrzej Kozłowski, Henryk Kwiecień, Gabriel Szemraj, Józef Bednarski, Andrzej Tłustochowicz i Andrzej Wydra. Prezesem związku został Jerzy Matuszczyk, nie było również zmian na stanowiskach wiceprezesów. Zostali nimi ponownie: Marek Tchórz, Bogumił Gozdur, Ryszard Predyger i Andrzej Ordysiński. Skarbnikiem był nadal Andrzej Kozłowski, a sekretarzem – Sylwester Siudak. W zarządzie znalazło się 8 nowych członków, wśród nich trener Korony Kielce – Czesław Palik, który został w OZPN szefem wyszkolenia w miejsce Bogumiła Gozdura. Wybrano również delegata na krajowy zjazd PZPN. Przedstawicielem okręgu kieleckiego był Stanisław Bobkiewicz z Ostrowca Św.⁹³¹.

Zarząd OZPN pracował w oparciu o wytyczne PZPN oraz WFS, jak również zatwierdzane na każdy rok kalendarze sportowe i plany pracy⁹³². W sezonie 1976/1977 w związku z nowym podziałem administracyjnym kraju, po 26 latach rozgrywek odeszły z okręgu drużyny reprezentujące nowo powstałe województwa radomskie

⁹²⁷ „Echo Dnia”, 1989, nr 17, s. 8.

⁹²⁸ „Echo Dnia”, 1991, nr 21, s. 8.

⁹²⁹ „Echo Dnia”, 1991, nr 25, s. 8.

⁹³⁰ „Słowo Ludu”, 1995, nr 67, s. 32.

⁹³¹ „Echo Dnia”, 1995, nr 67, s. 16.

⁹³² APK, KKS Błękitni w Kielcach, sygn. 1208/49, Narady i konferencje 1972-1983, s. 29.

i tarnobrzeskie⁹³³. Od jesieni 1976 r. funkcjonowały już odrębne ligi okręgowe (klasa wojewódzka), a także niższe klasy rozgrywek (klasa A, B, C). Najlepsze zespoły występowały w jednej z 8 grup ligi międzywojewódzkiej (odpowiednik III ligi)⁹³⁴, które rywalizowały z najlepszymi zespołami z województw: radomskiego, lubelskiego, chełmskiego, bielsko-podlaskiego, tarnobrzeskiego i siedleckiego⁹³⁵. Po reorganizacji OZPN skupiał ponad 8000 piłkarzy w blisko 400 zespołach występujących w różnych klasach rozgrywkowych, w tym 1 zespół w II lidze⁹³⁶. W sezonie 1977/1978 w II lidze występował nadal 1 zespół – Star Starachowice, a w III lidze 4 zespoły (Błękitni Kielce, KSZO Ostrowiec Św., Granat Skarżysko-Kamienna, Korona Kielce)⁹³⁷. W kolejnym sezonie rozgrywkowym do II ligi awansowali także Błękitni Kielce, a do III ligi – Naprzód Jędrzejów⁹³⁸. W sezonie sportowym 1979/1980 z drużyn reprezentujących województwo kieleckie, radomskie i tarnobrzeskie utworzono IV ligę. Ta klasa rozgrywek funkcjonowała tylko 1 sezon. Po raz ostatni odbyły się także rozgrywki w klasie C. Powodem likwidacji była zbyt mała liczba zgłoszonych zespołów⁹³⁹. Pod koniec 1979 r. w KOZPN w Kielcach zarejestrowane były 63 kluby. W rozgrywkach brały udział 54 kluby, 9 wycofało się z rozgrywek, ale nadal pozostali członkami Związku⁹⁴⁰. Sekcje piłkarskie zrzeszały 1502 zawodników. Spośród wszystkich zawodników, 15 posiadało pierwszą klasę sportową, 37 zawodników – drugą i 1450 zawodników – młodzieżową klasę sportową⁹⁴¹. W 1980 r. OZPN skupiał 54 kluby, spośród których w rozgrywkach uczestniczyło 88 drużyn seniorów i 111 zespołów juniorów i trampkarzy. Do takiej liczby piłkarzy zatrudnionych było zaledwie 85 szkoleniowców, w tym 24 trenerów I i II klasy. 73 zespoły nie posiadały szkoleniowca, w tym 11 drużyn klasy okręgowej i klasy A⁹⁴². W sezonie 1980/1981, Star Starachowice po 11 sezonach uczestnictwa w II lidze został zdegradowany⁹⁴³. W sezonie 1981/1982 w II lidze występowali Błękitni Kielce, a w III lidze – Korona Kielce i Star Starachowice⁹⁴⁴. W sezonie 1982/1983 po raz pierwszy w historii kieleckiego futbolu

⁹³³ Sz. Piasta, *op.cit.*, s. 53.

⁹³⁴ M. Michniak, A. Pawłowski, *Z piłką...*, s. 69.

⁹³⁵ Sz. Piasta, D. Wikło, *75 lat...*, s. 121.

⁹³⁶ „Słowo Ludu”, 1976, nr 266, s. 8.

⁹³⁷ Sz. Piasta, D. Wikło, *75 lat...*, s. 125.

⁹³⁸ Tamże, s. 129.

⁹³⁹ Tamże, s. 136.

⁹⁴⁰ APK, KKS Błękitni w Kielcach, sygn. 1208/49, Narady i konferencje 1972-1983, s. 29.

⁹⁴¹ Rocznik statystyczny województwa kieleckiego 1980 r..., b. pag.

⁹⁴² „Słowo Ludu”, 1980, nr 74, s. 8.

⁹⁴³ Sz. Piasta, D. Wikło, *75 lat...*, s. 139.

⁹⁴⁴ Tamże, s. 143.

doszło do drugoligowych derbów pomiędzy Błękitnymi a debiutującą na tym szczeblu rozgrywek drużyną Korony. W III lidze okręg kielecki reprezentował Granat Skarżysko⁹⁴⁵. W 1983 r. sekcji piłki nożnej w KOZPN było 67. Liczyły one łącznie 3620 zawodników (1688 juniorów), w tym 32 z II klasą sportową oraz 50 zawodników z III klasą sportową⁹⁴⁶. W sezonie 1983/1984 zreformowano III – ligowe rozgrywki⁹⁴⁷. W sezonie 1984/1985 i 1985/1986 w II lidze występowały 2 drużyny – Korona i Błękitni, a w III lidze – Star Starachowice i KSZO Ostrowiec Św.⁹⁴⁸. W sezonie 1986/1987 PZPN zmienił zasadę punktowania spotkań. Za zwycięstwo różnicą 3 lub więcej bramek przyznawano dodatkowo 1 punkt i równocześnie porażka w takim lub wyższym stosunku skutkowała odjęciem 1 punktu. W regulaminie III ligi wprowadzono także istotną zmianę – w każdej drużynie musiało występować minimum 3 zawodników, którzy nie ukończyli 21 lat⁹⁴⁹. W tym sezonie, w II lidze występował tylko 1 reprezentant okręgu kieleckiego – Korona Kielce, a w III lidze – Błękitni Kielce, Granat Skarżysko i Star Starachowice⁹⁵⁰. W 1986 r. w KOZPN zrzeszonych było 56 sekcji (119 drużyn), które liczyły 3011 zawodników, w tym 1679 juniorów. 48 zawodników posiadało II klasę sportową, a 56 – III klasę⁹⁵¹. W 1987 r. sekcji piłki nożnej było 54 (106 drużyn). Zrzeszały one 2917 zawodników (1681 juniorów), z których 50 legitymowało się II klasą sportową, a 46 III klasą sportową⁹⁵². W 1988 r. w KOZPN zrzeszone były 54 sekcje piłki nożnej⁹⁵³. W sezonie 1988/1989 po raz pierwszy od 18 lat, okręg nie miał reprezentanta w II lidze, podobnie było w sezonie 1989/1990, za to w III lidze występowały 4 drużyny zrzeszone w KOZPN. Sezon 1989/1990 był ostatnim, w którym przyznawano dodatkowe punkty za zwycięstwo 3 lub więcej bramek⁹⁵⁴. Reaktywowano również IV ligę, a w okręgu kieleckim zlikwidowano klasę B, ponieważ do rozgrywek zgłosiło się tylko 8 zespołów. Zostały one automatycznie przeniesione do klasy A, która stała się najniższą klasą rozgrywkową⁹⁵⁵. W 1990 r. w KOZPN zarejestrowanych było 45 klubów⁹⁵⁶. W sezonie 1990/1991 Korona Kielce utrzymała się w II lidze, a Błękitni Kielce

⁹⁴⁵ Tamże, s. 147.

⁹⁴⁶ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1983..., s. 15.

⁹⁴⁷ Tamże, s. 151.

⁹⁴⁸ Tamże, s. 154, 158.

⁹⁴⁹ Tamże, s. 163.

⁹⁵⁰ Tamże, s. 163-164.

⁹⁵¹ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1986..., s. 18-19.

⁹⁵² Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1987..., s. 14-15.

⁹⁵³ „Echo Dnia”, 1989, nr 17, s. 8.

⁹⁵⁴ Sz. Piasta, D. Wikło, *75 lat...*, s. 172.

⁹⁵⁵ Tamże, s. 170, 175.

⁹⁵⁶ „Echo Dnia”, 1991, nr 25, s. 8.

wywalczyli drugoligowy awans. W III lidze występowało 5 zespołów ZKOZPN⁹⁵⁷. W sezonach 1991/1992 i 1992/1993 w II lidze występowały 2 drużyny, a w III lidze – 3 drużyny⁹⁵⁸. W kolejnym sezonie w II lidze występował zespół Błękitnych Kielce, a w III lidze – 5 drużyn (Granat Skarżysko-Kamienna, Korona Kielce, KSZO Ostrowiec Św., Bucovia Bukowa i Łysica Bodzentyn)⁹⁵⁹. Sezon 1994/1995 był jubileuszowy, ponieważ rozgrywki w KOZPN odbyły się po raz pięćdziesiąty. Niestety jedyny reprezentant Kielecczyny w II lidze został zdegradowany⁹⁶⁰. W sezonie 1995/1996 wprowadzono nowe zasady nagradzania za zwycięstwo, które premiowano 3 punktami. Na drugoligowym boiskach zadebiutowała drużyna KSZO Ostrowiec Św., a w III lidze występowało 5 drużyn z okręgu kieleckiego (Korona Nida Gips Kielce, Hetman Włoszczowa, Błękitni Kielce, Bucovia Bukowa, Granat Skarżysko-Kamienna)⁹⁶¹. W kolejnym sezonie wyżej wymienione drużyny utrzymały się w swoich klasach rozgrywkowych⁹⁶². W sezonie 1997/1998 po raz pierwszy w historii kieleckiej piłki nożnej, drużyna z okręgu uczestniczyła w rozgrywkach I ligi – był to zespół KSZO Ostrowiec Św. W II lidze występowała Korona Nida Gips Kielce, a w III lidze – Błękitni Kielce, Hetman Włoszczowa, Nida Pińczów i Granat Skarżysko-Kamienna⁹⁶³.

W omawianym okresie, OZPN w Kielcach prowadził rozgrywki o Puchar Polski województwa kieleckiego. W poszczególnych sezonach, Puchar Polski zdobyły drużyny: w 1977 r. – Granat Skarżysko-Kamienna, 1978 r. – KSZO Ostrowiec Św., 1979 r. – Granat Skarżysko-Kamienna⁹⁶⁴, 1980 r. – Błękitni Kielce, 1981-1982 – Błękitni II Kielce, 1983 r. – Korona II Kielce, 1984 r. – Granat Skarżysko, 1985 r. – Star Starachowice, 1986 r. – Star II Starachowice, 1987 r. – Granat Skarżysko, 1988 r. – Korona Kielce, 1989 r. – Granat Skarżysko, 1990 r. – Korona Kielce, 1991 r. – KSZO Ostrowiec Św., 1992 r. – Bucovia Bukowa, 1993 r. – Granat Skarżysko, 1994 r. – Bucovia Bukowa, 1995 r. – Nida Pińczów, 1996 r. – Błękitni Kielce, 1997 r. – Bucovia Bukowa, 1998 r. – GKS Rudki⁹⁶⁵.

Drużyny z KOZPN brały udział także w rozgrywkach o Puchar Polski. Udana mecze w tej rywalizacji odnotowali piłkarze Błękitnych Kielce, Korony Kielce, Granatu

⁹⁵⁷ Sz. Piasta, D. Wikło, *75 lat...*, s. 177-178.

⁹⁵⁸ Tamże, s. 184-185.

⁹⁵⁹ Tamże, s. 189-190.

⁹⁶⁰ Tamże, s. 193.

⁹⁶¹ Tamże, s. 197-198.

⁹⁶² Tamże, s. 203.

⁹⁶³ Tamże, s. 207-208.

⁹⁶⁴ APK, KKS Błękitni w Kielcach, sygn. 1208/49, Narady i konferencje 1972-1983, s. 36.

⁹⁶⁵ Sz. Piasta, D. Wikło, *75 lat...*, s. 240-241.

Skarżysko i Bucovii Bukowa. Dzięki tym zespołom, Kieleccyzna gościła wielu czołowych przedstawicieli polskiej ekstraklasy, w tym trzykrotnie Legię Warszawa i dwukrotnie Widzew Łódź⁹⁶⁶.

Zespoły młodzieżowe zrzeszone w KOZPN brały udział także w takich rozgrywkach jak: Puchar im. kpt. J. Czarnieckiego, Puchar im. Juliana Mytnika, Puchar im. Jerzego Michałowicza, Spartakiada Młodzieżowa, Turniej 1-Majowy, Halowy Turniej Trampkarzy, rozgrywki trampkarzy⁹⁶⁷. W 1994 r. z inicjatywy Bogumiła Gozdura, ówczesnego przewodniczącego Wydziału Szkolenia KOZPN wprowadzono coroczne współzawodnictwo młodzieżowe klubów piłkarskich województwa kieleckiego. Z roku na rok zwiększała się liczba startujących drużyn klubowych. Od sezonu 1994/1995 punktowano drużyny młodzieżowe za udział i wyniki w rozgrywkach mistrzowskich. W pierwszym okresie objęto oceną 6 kategorii wiekowych: juniorów starszych, juniorów młodszych, trampkarzy starszych, trampkarzy młodszych oraz młodzików starszych i młodzików młodszych. Poza tym przyznawano punkty także za miejsce drużyny w MP oraz udział zawodników w reprezentacji Polski i reprezentacji KOZPN w pucharach (Kazimierza Deyny, Jerzego Michałowicza, Władysława Kuchara). W kolejnych edycjach konkursu zwiększała się liczba kategorii młodzieżowych oraz rozgrywek pucharowych⁹⁶⁸.

Tradycją były rozgrywane w Kielcach od 1975 r. w styczniu, w rocznicę wyzwolenia miasta mecze piłkarzy Błękitnych i Korony. Zimowe derby Kielc cieszyły się dużym zainteresowaniem kibiców. Rozegrano łącznie 14 takich spotkań. 8 razy zwyciężali Błękitni, a Korona wygrała 6 spotkań. Aż 7 razy o zwycięstwie decydowały rzuty karne. Od 1987 r. walczone o puchar Związek Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej (dalej: ZTPPR), a ostatni raz spotkanie rozegrano w 1989 r.⁹⁶⁹.

W 1978 r. KOZPN obchodził 50-lecie działalności. Z tej okazji, w maju 1978 r. odbył się międzynarodowy mecz na stadionie Błękitnych w Kielcach, w którym reprezentacja KOZPN zmierzyła się z olimpijską reprezentacją Kuby. W meczu zwyciężyli goście 1:0. Spotkanie obejrzało ponad 3500 widzów. W drużynie okręgu kieleckiego, prowadzonej przez trenera Błękitnych Bogumiła Gozdura i Mariana Szczechowicza z Korony wystąpili: Marian Lachowicz, Ryszard Bartosik, Jerzy Fotfolc, Tadeusz Nowak ze Staru Starachowice, Janusz Batugowski, Roman Szpakowski,

⁹⁶⁶ M. Michniak, A. Pawłowski, *Z piłką...*, s. 109.

⁹⁶⁷ APK, KKS Błękitni w Kielcach, sygn. 1208/49, Narady i konferencje 1972-1983, s. 41-42.

⁹⁶⁸ Sz. Piasta, *op. cit.*, s. 133-134.

⁹⁶⁹ Sz. Piasta, D. Wikło, *75 lat...*, s. 252.

Bogusław Wyrębkiewicz, Waclaw Cybulski, Tadeusz Gromulski, Marek Wrzosek z Błękitnych Kielce, Waldemar Ozan, Andrzej Korzeniowski, Aleksander Jędryka z Granatu Skarżysko, Adam Opałka, Marek Krajewski z KSZO Ostrowiec Św. oraz Henryk Kizskis z Korony Kielce⁹⁷⁰.

3.13. Okręgowy Związek Piłki Ręcznej

W omawianym okresie funkcje prezesów związku pełnili kolejno: Waclaw Mozer (1974-1976), Marian Grzesik (1976-1978), Kazimierz Orlik (1978), Marian Grzesik (1978-2002)⁹⁷¹. Kielecki Okręgowy Związek Piłki Ręcznej z siedzibą w Kielcach, jako organizacja prawna działał od 1990 r. Członkami – założycielami związku były cztery stowarzyszenia z osobowością prawną tj. Wolicki Klub Sportowy Świt w Wolicy, KS Budowlani w Kielcach, MKS Korona Kielce i MKS OSiR w Końskich⁹⁷². Najsilniejszymi ośrodkami OZPR w omawianym okresie były Kielce, Końskie, Busko-Zdrój, Ostrowiec Św., Skarżysko-Kamienna, Jędrzejów, Wolica⁹⁷³.

Pod koniec 1979 r. w OZPR w Kielcach zrzeszonych było 12 klubowych sekcji specjalistycznych piłki ręcznej, liczące ogółem 160 zawodników, w tym 60 kobiet. Spośród wszystkich zawodników, 5 posiadało pierwszą klasę sportową, 18 zawodników posiadało II klasę sportową, a 137 zawodników – młodzieżową klasę sportową⁹⁷⁴. W 1983 r. w OZPR zarejestrowanych było 11 sekcji liczących 559 zawodników (521 juniorów), w tym 327 kobiet. 31 zawodników posiadało klasę II sportową, 61 zawodników miało złotą klasę młodzieżową i 31 srebrną klasę młodzieżową⁹⁷⁵. W 1984 r. na Kielecczyźnie działało 15 sekcji piłki ręcznej, w tym 6 kobiecych i 9 męskich skupiających 306 zawodników i zawodniczek. Na arenie okręgu najlepszą drużyną była pierwszoligowa męska drużyna kieleckiej Korony. W klubie tym dobrze rozwijała się praca z młodzieżą, podobnie jak w KSZO Ostrowiec Św. i w Neptunie Końskie. Dużo gorsza sytuacja panowała w rozgrywkach szczebla okręgowego – rywalizacja seniorów została zawieszona z braku drużyn, działała jedynie liga

⁹⁷⁰ M. Michniak, A. Pawłowski, *Z piłką...*, s. 79-80.

⁹⁷¹ A UW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/31, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1996-1997, brak pag., „Echo Dnia”, 1994, nr 253, s. 15, M. Cender, P. Kotwica, *50-lecie Okręgowego Związku Piłki Ręcznej w Kielcach 1958-2008*, Kielce 2008, s. 15,

⁹⁷² A UW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/31, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1996-1997, b. pag.

⁹⁷³ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 209.

⁹⁷⁴ G. Pakaszewski, *op.cit.* s. 10-11.

⁹⁷⁵ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1983..., s. 15.

juniorów⁹⁷⁶. W 1986 r. sekcji było 12 (33 drużyny), które liczyły 625 zawodników (519 juniorów), w tym 215 kobiet. 31 zawodników posiadało II klasę sportową, a 92 zawodników – III klasę sportową⁹⁷⁷. W 1989 r. w OZPR zrzeszone było 9 sekcji piłki ręcznej skupiające razem 426 zawodników i zawodniczek⁹⁷⁸. W 1997 r. członkami KOZPR były następujące stowarzyszenia i kluby: Ambit-Piwowar Kielce, KS Łysogóry Kielce, Świt w Wolicy, które prowadziły drużyny żeńskie oraz Iskra Kielce, MKS Końskie, MCS Słoneczne Wzgórze Kielce i MKS Ostrovia Ostrowiec Św. (bez osobowości prawnej), które prowadziły drużyny męskie, a także MKS Busko-Zdrój (bez osobowości prawnej), w którym działała sekcja zarówno żeńskiej jak i męskiej piłki ręcznej. Sekcja piłki ręcznej KS Budowlani została przekazana do Klubu Ambit-Piwowar, więc klub ten przestał być członkiem Związku⁹⁷⁹.

KOZPR pracował w oparciu o kalendarz sportowy opracowywany na dany rok. Kalendarz zawierał imprezy zarówno szczebla makroregionalnego jak i centralnego, a także uwzględniał rozgrywki organizowane przez KOZPR takie jak: półfinały Mistrzostw Polski Młodziczek, Wojewódzkie Igrzyska Młodzieży Szkolnej, Puchar Okręgu roczników młodzieżowych⁹⁸⁰. Przykładowo OZRP w 1989 r. zorganizował 5 zawodów na poziomie okręgu, 2 imprezy o zasięgu centralnym i makroregionalnym oraz 1 międzynarodową⁹⁸¹.

3.14. Okręgowy Związek Piłki Siatkowej

W 1976 r. wybrano nowe władze Okręgowego Związku Piłki Siatkowej (dalej: OZPS). Prezesem OZPS został ponownie Janusz Górecki, wiceprezesem – Leszek Burek, sekretarzem – Ireneusz Latański⁹⁸². W 1990 r. OZPS zawiesił samodzielną działalność i wszedł w skład OZPSiK. Po rozpadzie OZPSiK i usamodzielnieniu się OZPS, do nowego zarządu, wybranego w 1995 r. weszli: Leszek Burek – prezes, Jan Mitek, Jacek Sęk, Zbigniew Sygut, Waldemar Siwoń, Grzegorz Wierzbowicz i Władysław Mazur⁹⁸³. Komisję rewizyjną tworzyli: Jacek Kilar, Jerzy Malinowski i Zenon Adamczyk⁹⁸⁴.

⁹⁷⁶ „Echo Dnia”, 1984, nr 205, s. 8.

⁹⁷⁷ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1986..., s. 18-19.

⁹⁷⁸ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1989..., s. 13.

⁹⁷⁹ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/31, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1996-1997, b. pag.

⁹⁸⁰ Tamże.

⁹⁸¹ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1989..., s. 13.

⁹⁸² „Słowo Ludu”, 1976, nr 240, s. 8.

⁹⁸³ „Echo Dnia”, 1995, nr 96, s. 15.

⁹⁸⁴ „Słowo Ludu”, 1995, nr 95, s. 26

W 1996 r. nastąpiła zmiana na stanowisku prezesa – został nim Jacek Kilar z Buska-Zdroju⁹⁸⁵.

Pod koniec 1979 r. w OZPS w Kielcach zrzeszonych było 10 klubowych sekcji specjalistycznych piłki siatkowej, skupiających 213 zawodników (63 kobiety). Wszyscy posiadali młodzieżową klasę sportową⁹⁸⁶. W 1983 r. sekcji było 9, a zawodników – 441 (269 juniorów), w tym 160 kobiet. 36 zawodników legitymowało się II klasą sportową, 12 zawodników posiadało złotą odznakę młodzieżową, a 11 – srebrną odznakę młodzieżową⁹⁸⁷. W 1986 r. OZPS zrzeszał 10 sekcji (20 drużyn), a zawodników było 294 (261 juniorów), w tym 92 kobiety. 6 zawodników miało II klasę sportową, a 7 zawodników – III klasę sportową⁹⁸⁸. W 1989 r. sekcji piłki siatkowej było 8. Liczyły one 263 zawodników⁹⁸⁹. W drugiej połowie lat 90-tych XX w. w OZPS zarejestrowanych było 12 klubów prowadzących sekcje siatkówki⁹⁹⁰.

Z przedstawicieli województwa kieleckiego, w rozgrywkach II ligi występowały męskie drużyny Lechii Kielce i Skórzanych Skarżysko i kobiecy zespół z Wyższej Szkoły Biznesu i Przedsiębiorczości (dalej: WSBiP) z Ostrowca Św. Z klubów Kielecczyzny pochodzili również reprezentanci i reprezentantki Polski, m.in.: Krystyna Mąkosa z MKS Kamienna Skarżysko, Grzegorz Szymański i Radosław Wnuk z MKS Ostrowia Ostrowiec Św., Michał Jaszewski z STS Skarżysko i Piotr Łuka z MKS Kielce⁹⁹¹.

W 1985 r. OZPS był organizatorem turnieju finałowego Pucharu Polski z udziałem 4 czołowych zespołów I ligi, tj. Płomienia Sosnowiec, Resursy Łódź, Beskidu Andrychów i Stali Szczecin, gdzie puchar zdobył Płomień. W tym samym roku na Kielecczyźnie gościła reprezentacja Polski siatkarzy z trenerem Hubertem Wagnerem, gdzie jego zespół 2-krotnie zmierzył się z drużyną Finlandii. Na Kielecczyźnie Finowie gościli także w 1997 r. i rozegrali mecz towarzyski z reprezentacją Polski w Busku-Zdroju w miejscowości, z którą związany jest Ireneusz Mazur, ówczesny trener reprezentacji Polski. Natomiast w 1998 r., w kieleckiej hali Iskry przeciwnikiem siatkarzy Polski była reprezentacja USA, z którą kielecki zespół przegrał 1:3⁹⁹².

⁹⁸⁵ „Echo Dnia”, 1996, nr 258, s. 19.

⁹⁸⁶ G. Pakaszewski, *op.cit.*, s. 10-11.

⁹⁸⁷ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1983..., s. 15.

⁹⁸⁸ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1986..., s. 18-19.

⁹⁸⁹ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1989..., s. 13.

⁹⁹⁰ „Echo Dnia”, 1996, nr 258, s. 19.

⁹⁹¹ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 209.

⁹⁹² Tamże, s. 209.

3.15. Okręgowy Związek Piłki Siatkowej i Koszykówki

Na wniosek działaczy i z inicjatywy czterech klubów sportowych: ZKS Skórzani Skarżysko-Kamienna, MKS Neptun Końskie, KSZO Ostrowiec Św. oraz SKS Star Starachowice powołany został Kielecki Okręgowy Związek Piłki Siatkowej i Koszykówki (dalej: KOZPSiK) w Kielcach⁹⁹³. Zebranie założycielskie odbyło się 18 grudnia 1990 r.⁹⁹⁴ Jednym z głównych zadań Związku było działanie na rzecz odbudowy siatkówki i koszykówki na terenie województwa kieleckiego⁹⁹⁵. KOZPSiK powstał z dotychczasowego OZPS i OZK⁹⁹⁶.

Na Walnym Zgromadzeniu KOZPSiK w Kielcach, które odbyło się 25 marca 1991 r. wybrane zostały władze związku. Prezesem został Leszek Burek, wiceprezesem do spraw koszykówki – Janusz Serek, wiceprezesem do spraw sędziowskich siatkówki – Jan Mitek, skarbnikiem oraz równocześnie osobą odpowiedzialną za sprawy sędziowskie koszykówki mianowano Wojciecha Imiołka. Członkami zarządu zostali także: Krzysztof Koralewski, Andrzej Kumor, Władysław Mazur, Grzegorz Wierzbowicz, Ireneusz Wyciszkievicz⁹⁹⁷. Sekretarzem został Zbigniew Strzembalski⁹⁹⁸. W skład komisji rewizyjnej weszli: Zbigniew Imiołek, Zenon Adamczyk i Michał Sołowow⁹⁹⁹. 14 września 1991 r. do składu zarządu dołączył Zbigniew Sygut, któremu powierzono sprawy związane z funkcją sekretarza i prowadzenia spraw biurowych związku. W okresie 1991-1995 odbyło się 12 protokołowanych zebrań zarządu¹⁰⁰⁰. KOZPSiK działał przez 1 kadencję¹⁰⁰¹.

W sezonie 1994/1995 zespoły piłki siatkowej zrzeszone w KOZPSiK uczestniczyły we wszystkich systemach rozgrywek makroregionalnych. Działo wówczas 6 klubów (KSZO Ostrowiec Ś., MKS Ostrovia Ostrowiec, STS Skarżysko, MKS Busko, MKS Kielce, LKS Bałtów), a w nich 13 sekcji – drużyn uczestniczących w rozgrywkach makroregionalnych oraz trzy grupy młodzików. Poziom drużyn nie był najwyższy. Wówczas na Kielecczyźnie siatkówkę trenowało (uczestniczyło

⁹⁹³ „Echo Dnia”, 1991, nr 55, s. 8.

⁹⁹⁴ UWK, Wydział Kultury, Sportu i Turystyki, sygn. 5/38, Kielecki Okręgowy Związek Piłki Siatkowej i Koszykówki w Kielcach 1990-1995, s. 1-2.

⁹⁹⁵ „Echo Dnia”, 1991, nr 55, s. 8.

⁹⁹⁶ „Echo Dnia”, 1991, nr 61, s. 8.

⁹⁹⁷ UWK, Wydział Kultury, Sportu i Turystyki, sygn. 5/38, Kielecki Okręgowy Związek Piłki Siatkowej i Koszykówki w Kielcach 1990-1995, s. 27.

⁹⁹⁸ Tamże, s. 46.

⁹⁹⁹ „Echo Dnia”, 1991, nr 61, s. 8.

¹⁰⁰⁰ UWK, Wydział Kultury, Sportu i Turystyki, sygn. 5/38, Kielecki Okręgowy Związek Piłki Siatkowej i Koszykówki w Kielcach 1990-1995, s. 47.

¹⁰⁰¹ „Słowo Ludu”, 1995, nr 95, s. 26.

w makroregionalnym systemie rozgrywek) 390 osób, w tym ponad 240 mężczyzn (185 w ekipach juniorskich) i prawie 150 kobiet (ponad 120 junierek)¹⁰⁰². Do sukcesów siatkówki w ciągu 4 lat istnienia związku należy zaliczyć wywalczenie tytułu wicemistrza Polski przez juniorów młodszych Skórzanych Skarżysko, reaktywowanie sekcji w Ostrovii Ostrowiec, powstanie sekcji w MKS Kielce, LKS Bałtów, MKS Busko, Nidzie-Rewir Pińczów. Niestety rozwiązały się sekcje w Neptunie Końskie i RKS Stąporków. Brązowy medal Mistrzostw Europy kadetów zdobyli Michał Januszewski z STS Skarżysko oraz Grzegorz Szymański i Radosław Wnuk z Ostrovii. Na koszykarskiej mapie województwa powstały nowe kluby – Mitex i Politechnika Kielce oraz UKS Basket27 działający przy SP nr 27 w Kielcach. W 1995 r. koszykówkę w województwie kieleckim trenowało wyczynowo 230 zawodników¹⁰⁰³.

W 1994 r. Walne Zebranie podjęło jednogłośnie decyzję o rozwiązaniu związku. Spowodowane było to m.in. sprawami merytorycznymi i zaleceniami Państwowych Związków Sportowych w tych dyscyplinach sportu, a także tym, że obie dyscypliny sportowe miały dostateczną liczbę członków-klubów, aby powołać samodzielne związki¹⁰⁰⁴. W 1995 r. związek przestał istnieć.

3.16. Okręgowy Związek Pływacki

Na początku 1985 r. odbyło się Zebranie Sprawozdawczo-Wyborcze OZP. Prezesem został ponownie Zygmunt Wierzbicki¹⁰⁰⁵. Prezesem KOZP na lata 1995-1998 została wybrana ponownie Alicja Kozłowska. Funkcje wiceprezesa pełnił Jerzy Guliński z KSZO Ostrowiec Św. W skład 5-osobowego zarządu wchodził ponadto: sekretarz – Zbigniew Świt, skarbnik – Józef Piętaś oraz Leszek Jas. Komisję rewizyjną tworzyli Stanisław Wójcik i Andrzej Nańczyk¹⁰⁰⁶.

Pod koniec 1979 r. w sekcjach pływackich OZP zrzeszonych było 64 zawodników, w tym 30 kobiet oraz 1 sekcja piłki wodnej licząca 25 zawodników¹⁰⁰⁷. W 1984 r. w Kielcach istniała 1 sekcja pływacka – Budowlanych. Nie było warunków, aby prowadzić treningi oraz zajęcia korekcyjne z młodzieżą¹⁰⁰⁸. W 1989 r. były 3 sekcje

¹⁰⁰² UWK, Wydział Kultury, Sportu i Turystyki, sygn. 5/38, Kielecki Okręgowy Związek Piłki Siatkowej i Koszykówki w Kielcach 1990-1995, s.48.

¹⁰⁰³ „Echo Dnia”, 1995, nr 96, s. 15.

¹⁰⁰⁴ UWK, Wydział Kultury, Sportu i Turystyki, sygn. 5/38, Kielecki Okręgowy Związek Piłki Siatkowej i Koszykówki w Kielcach 1990-1995, s. 31-33.

¹⁰⁰⁵ „Echo Dnia”, 1985, nr 33, s. 16.

¹⁰⁰⁶ „Słowo Ludu”, 1995, nr 1863, s. 31.

¹⁰⁰⁷ G. Pakaszewski, *op. cit.*, s. 10-11.

¹⁰⁰⁸ „Echo Dnia”, 1985, nr 33, s. 16.

pływania i piłki wodnej, które zrzeszały 112 zawodników¹⁰⁰⁹. W latach 90-tych XX w. do KOZP należały sekcje KSZO Ostrowiec Św., KTP Arka Kielce i SZS Starachowice¹⁰¹⁰. W latach 1990-1995, sportowcy zrzeszeni w KOZP zdobyli 24 medale MP, z czego aż 23 waterpoliści. Brązowy medal w pływaniu zdobyła Izabela Ożugowska w 1992 r. W tych latach, do czołówki krajowych pływaków zaliczyć można również Annę Jaworską, Ewę Miodek, Katarzynę Gorłowską, Mirosława Wołonkiewicza, Michała Jarka i Przemysława Czokowa¹⁰¹¹.

3.17. Okręgowy Związek Podnoszenia Ciężarów, Kulturystyki i Trójboju Siłowego

W 1996 r. odbyło się Walne Zebranie Sprawozdawczo-Wyborcze Związku. W obradach uczestniczyli delegaci 6 klubów, w których działały sekcje atletyczne. Delegaci udzielili absolutorium ustępującym władzom i wybrali nowy zarząd. Prezesem ponownie został Wojciech Kardynalski. Wiceprezesem ds. podnoszenia ciężarów wybrany został Zygmunt Zawór, wiceprezesem ds. trójboju siłowego – Włodzimierz Żmijewski, sekretarzem – Arkadiusz Znojek i skarbnikiem – Waldemar Domański. W skład komisji rewizyjnej weszli: Wiesław Rodzim, Stanisław Pożoga i Marian Kocia¹⁰¹².

W 1979 r. w związku było zrzeszonych 8 sekcji podnoszenia ciężarów, liczących 76 zawodników. Spośród wszystkich zawodników, 2 posiadało pierwszą klasę sportową, 9 zawodników – drugą i 65 zawodników – młodzieżową klasę sportową¹⁰¹³. W 1983 r. w województwie kieleckim zaczęto uprawiać trójbój siłowy (Budowlani Kielce). W 1986 r. w Związku było zrzeszonych 7 sekcji podnoszenia ciężarów, zrzeszały one 156 zawodników, w tym 144 juniorów. 8 zawodników posiadało II klasę sportową, 13 – III klasę sportową¹⁰¹⁴. W 1989 r. związek skupiał 5 sekcji liczących ogółem 118 zawodników¹⁰¹⁵.

Największe sukcesy odnosiły sekcje Staru Starachowice i Tęczy Kielce. Dobry poziom sportowy prezentowały także drużyny sztangistów: Skórzani Skarżysko, Stal Kunów, Orlicz Suchedniów oraz niektóre sekcje klubów zrzeszonych w LZS, m.in.

¹⁰⁰⁹ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1989..., s. 13.

¹⁰¹⁰ „Słowo Ludu”, 1995, nr 1863, s. 31.

¹⁰¹¹ „Słowo Ludu”, 1995, nr 101, s. 25.

¹⁰¹² „Echo Dnia”, 1996, nr 257, s. 15.

¹⁰¹³ G. Pakaszewski, *op. cit.*, s. 10-11.

¹⁰¹⁴ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1986..., s. 18-19.

¹⁰¹⁵ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1989..., s. 13.

w Wąchocku¹⁰¹⁶. W latach 1993-1996 reprezentanci Związku zdobyli 14 medali w imprezach międzynarodowych, w tym 1 złoty, 5 srebrnych i 8 brązowych. Dorobek uzupełniało 230 medali wywalczonych w MP¹⁰¹⁷.

3.18. Okręgowy Związek Strzelecki

Kielecki Okręgowy Związek Strzelecki (dalej: KOZS) nabył osobowość prawną decyzją Wojewody Kieleckiego nr 11/93 z dnia 21 czerwca 1993 r. Członkami zwyczajnymi – bezpośrednimi Związku byli: Sekcja Strzelecka AZS Politechniki Świętokrzyskiej w Kielcach, Klub Strzelecki Mechanik w Kielcach, Klub Strzelecki firmy „ab” PPH w Śnieżkowicach posiadające osobowość prawną a także Sekcja Strzelecka Klubu Sportowego Politechnika w Kielcach oraz MKS-LOK w Staszowie, gdyż województwo tarnobrzeskie nie posiadało własnego związku strzeleckiego. KOZS był członkiem Polskiego Związku Strzelectwa Sportowego (dalej: PZSS)¹⁰¹⁸. W 1995 r. na Walnym Zebraniu Delegatów wybrano zarząd na kolejną kadencję. Prezesem został Jan Sajnok, wiceprezesem do spraw organizacyjnych – Roman Kędziora, wiceprezesem do spraw szkolenia – Marek Albiński, wiceprezesem do spraw sędziowskich – Irena Sajnok, sekretarzem wybrano Tomasza Świdzkiego, a na skarbnika powołano Krzysztofa Kotrysa¹⁰¹⁹. Tadeusz Chrzan został mianowany członkiem-doradcą ds. prawnych, Jerzy Adamkiewicz – członkiem-doradcą ds. technicznych. Pozostałymi członkami zarządu byli: Andrzej Białecki, Jerzy Głowacz, Józef Kozieł, Adam Kwaśniewski, Wojciech Śmigielski¹⁰²⁰. Dotychczasowemu prezesowi – Rajmundowi Stachurskiemu przyznano tytuł honorowego prezesa¹⁰²¹. W 1994 r. zarejestrowano w Wydziale Spraw Obywatelskich UW w Kielcach odrębny Wojewódzki Związek Strzelectwa Sportowego. Związek powstał w Starachowicach z inicjatywy działających w mieście klubów strzeleckich – Sokoła, Orła, Świtu oraz LOK-Świt. Tamtejsi działacze uważali, że założenie swojego związku, umożliwi lepszy rozwój tej dyscypliny w województwie. Starachowice można było wówczas określić mianem strzeleckiej stolicy Kielecczyzny. Stąd wywodziła się większość zawodników, którzy stawali na podium najważniejszych krajowych imprez oraz reprezentowali Polskę na ME, MŚ czy

¹⁰¹⁶ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 211.

¹⁰¹⁷ „Echo Dnia”, 1996, nr 257, s. 15.

¹⁰¹⁸ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/31, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1996-1997, b. pag.

¹⁰¹⁹ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/31, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1996-1997, b. pag.

¹⁰²⁰ „Słowo Ludu”, 1995, nr 298, s. 15.

¹⁰²¹ „Echo Dnia”, 1995, nr 294, s. 15.

IO. W Starachowicach znajdował się wówczas jeden z najnowocześniejszych obiektów strzeleckich w kraju.¹⁰²²

W 1983 r. w OZS zrzeszone były 2 sekcje strzeleckie liczące 77 zawodników (73 juniorów), w tym 20 kobiet. 9 zawodników posiadało II klasę sportową, 4 złotą klasę młodzieżową i 17 srebrną klasę młodzieżową¹⁰²³. W 1986 r. zarejestrowane były 2 sekcje strzelectwa sportowego liczące 48 zawodników (38 juniorów), w tym 1 kobietę. Klasę II miało 13 zawodników, a klasę III – 9 zawodników¹⁰²⁴. W 1990 r. strzelcy z LOK-Świt w Starachowicach otrzymali kolejne klasy sportowe. I klasę sportową nadano czterem strzelcom – juniorom. Do klasy II sportowej zakwalifikowało się 7 zawodników oraz 8 do III klasy sportowej¹⁰²⁵. W 1995 r. w strukturach związku było zarejestrowane 5 klubów i sekcji strzeleckich: sekcja strzelecka AZS Politechnika Św. Kielce, Klub Strzelecki Mechanik Kielce, sekcja strzelecka firmy AB PPH Śnieżkowice, sekcja strzelecka Klubu Sportowego Politechnika Kielce oraz MKS-LOK Staszów. Sekcje te zrzeszały ponad 100 zawodników¹⁰²⁶. W 1996 r. w Związku zarejestrowanych było 104 zawodników zgłoszonych przez poszczególne kluby i sekcje strzeleckie. Brali oni udział w zawodach szczebla centralnego, takich jak: Puchar Polski – 1994 r. i 1995 r., Mistrzostwa Polski w 1995 r. oraz Puchar Ziemi Świętokrzyskiej w Starachowicach w 1995 r. W działalności KOZS młodzież nie uzyskiwała zbyt wysokich wyników, co wiązało się głównie z brakiem dobrej klasy sprzętu – broni i amunicji. W 1996 r. zawodnicy z klubu Mechanik i AB PPH Śnieżkowice nie posiadali własnej broni. Na zawodach i zajęciach posługiwali się bronią klubową lub wynajętą¹⁰²⁷.

Celem działania Związku był rozwój i popularyzacja strzelectwa sportowego. Głównym środkiem zmierzającym do osiągnięcia zamierzonego celu było organizowanie zawodów i imprez sportowych. Działalność ta odbywała się w oparciu o Kalendarz Ramowy Zawodów opracowany na dany rok. Kalendarz ten zawierał imprezy własne Związku oraz proponowane przez PZSS. Imprezą własną były przede wszystkim Mistrzostwa Okręgu Kieleckiego. W 1994 r. odbyły się one w dniach 8-19 czerwca (strzelanie kulowe), gdzie startowało 154 zawodników w 9 konkurencjach i w dn. 11-18 grudnia (strzelanie pneumatyczne), gdzie w 5 konkurencjach udział wzięło

¹⁰²² „Słowo Ludu”, 1994, nr 25, s. 21.

¹⁰²³ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1983..., s. 15.

¹⁰²⁴ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1986..., s. 18-19.

¹⁰²⁵ „Echo Dnia”, 1991, nr 17, s. 8.

¹⁰²⁶ „Słowo Ludu”, 1995, nr 165, s. 17.

¹⁰²⁷ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/31, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1996-1997, b. pag.

90 zawodników. W 1995 r., w dn. 27 maja-18 czerwca w 8 konkurencjach startowało 181 zawodników (strzelanie kulowe), a w grudniu (strzelanie pneumatyczne) – 64 zawodników. Kolejną imprezą organizowaną przez KOZS był Puchar Prezesa Sekcji Strzeleckich. W tych zawodach, w 1995 r. startowało 95 osób w 6 konkurencjach. Realizując kalendarz imprez PZSS, który uwzględniał zleconą przez Ministerstwo Edukacji Narodowej akcję Srebrne Muszkiety, KOZS organizował zawody tego cyklu w okręgu kieleckim. W 1994 r. startowało w nich 32 zawodników, a w 1995 r. – 8 zawodników¹⁰²⁸.

W zakresie wydawania pozwoleń na broń, KOZS był organizacją potwierdzającą zaświadczenie członka Klubu starającego się o broń, iż jest on stowarzyszony w danej sekcji strzeleckiej i posiada odznakę strzelecką. Przynależność klubowa oraz posiadanie srebrnej klasy sportowej były konieczne do uzyskania zezwolenia na posiadanie broni od Komendy Wojewódzkiej Policji. Kolejnym warunkiem było także zdanie egzaminu przed komisją składającą się z członków KOZS oraz przedstawicieli Komendy Wojewódzkiej Policji¹⁰²⁹.

3.19. Okręgowy Związek Szachowy

Pierwszym prezesem Okręgowego Związku Szachowego był Henryk Bentkowski. Pełnił on tę funkcję aż do lat 80-tych XX w. Był to rekordowo długi w regionie kieleckim staż prezesowania sportowemu związkowi¹⁰³⁰. W 1980 r. odbyło się Walne Zebranie OZSzach., na którym wybrano nowe władze związku. Prezesem został Mariusz Banackowski, wiceprezesem – Jan Czech, sekretarzem – Zdzisław Korczak, przewodniczącym komisji sędziowskiej – Władysław Koźbiał, przewodniczącym komisji szkoleniowej – Andrzej Duda, a komisji klasyfikacji i ewidencji – Jacek Maro. Dotychczasowemu prezesowi, który przewodniczył władzom związku przez 25 lat, powierzono godność honorowego prezesa okręgu¹⁰³¹. W grudniu 1984 r. wybrano nowy zarząd na kolejną kadencję. Na jego czele stanął ponownie inż. Mariusz Banackowski, wiceprezesami zostali Stanisław Duliński i Leszek Bakalarz¹⁰³². Sekretarzem został wybrany Andrzej Pałosz¹⁰³³. W 1988 r., OZSzach. został wydzielony ze struktur WFS i zaczął funkcjonować jako samodzielna organizacja pod nazwą Świętokrzyski Okręgowy

¹⁰²⁸ Tamże.

¹⁰²⁹ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/31, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1996-1997, b. pag.

¹⁰³⁰ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 213.

¹⁰³¹ „Echo Dnia”, 1980, nr 56, s.8.

¹⁰³² „Echo Dnia”, 1984, nr 249, s. 8.

¹⁰³³ „Słowo Ludu”, 1984, nr 295, s. 8.

Związek Szachowy¹⁰³⁴. Odbyło się walne zebranie sprawozdawczo-wyborcze, podczas którego wybrano nowe władze związkowe. Na czele zarządu stanął Jan Frankiewicz, a jego zastępcami zostali: Kazimierz Turek, Jan Czech i Andrzej Dudek¹⁰³⁵.

W omawianym okresie, w OZSzach. zrzeszone były następujące kluby: AZS Kielce, Erbel Skarżysko, Kiks Kielce, KS Fart Kielce, Żak Kielce, Hetman Ostrowiec, ULKS Kordian Bliżyn, Flik Sandomierz, ULKS Łączna, Caissa Kielce, Start Kielce, Skorpion Skarżysko¹⁰³⁶. W 1979 r. w OZSzach. było zrzeszonych 16 sekcji szachów skupiające 80 zawodników, w tym 13 kobiet¹⁰³⁷. W 1983 r. dyscyplina ta uprawiana była w 18 sekcjach. Skupiały one 402 zawodników (239 juniorów), w tym 54 kobiety¹⁰³⁸. W 1984 r. w okręgu zarejestrowanych było 21 sekcji, ale tylko 12 działało aktywnie, uczestnicząc w rozgrywkach ligi wojewódzkiej i klasy A. Spośród 627 szachistów, 67 miało kategorie centralne, w tym 10 kategorie kandydata na mistrza¹⁰³⁹. W 1988 r. związek skupiał już ponad 1000 zarejestrowanych członków¹⁰⁴⁰. W 1989 r. szachy uprawiało na Kielecczyźnie prawie 1800 zawodników i zawodniczek skupionych w 30 sekcjach¹⁰⁴¹. W kwietniu 1997 r. zarejestrowana została nowa sekcja szachowa – Skorpion Skarżysko¹⁰⁴².

3.20. Okręgowy Związek Tenisa Stołowego

Celem statutowym Kieleckiego Okręgowego Związku Tenisa Stołowego (dalej: KOZTS) była popularyzacja, rozwój i stałe podnoszenie poziomu sportu – tenisa stołowego¹⁰⁴³.

W skład zarządu KOZTS wybranego w 1976 r. weszli: Jerzy Marzecki (prezes) oraz Jerzy Górski, Bronisław Mastyna, Zdzisław Mardeusz i Stanisław Kwiecień¹⁰⁴⁴. W 1985 r. wybrano władze na kolejną kadencję. Na czele nowego zarządu stanął Józef Lichnowski¹⁰⁴⁵. KOZTS, jako organizacja z osobowością prawną działał od 19 września 1990 r. Członkami-założycielami były następujące kluby i stowarzyszenia: MZKS

¹⁰³⁴ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 213.

¹⁰³⁵ „Echo Dnia”, 1988, nr 180, s. 8.

¹⁰³⁶ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 213.

¹⁰³⁷ G. Pakaszewski, *op. cit.*, s. 10-11.

¹⁰³⁸ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1983..., s. 15.

¹⁰³⁹ „Słowo Ludu”, 1984, nr 295, s. 8.

¹⁰⁴⁰ „Echo Dnia”, 1988, nr 180, s. 8.

¹⁰⁴¹ „Echo Dnia”, 1989, nr 30, s. 8.

¹⁰⁴² „Echo Dnia – dodatek sportowy”, 1998, nr 2, s. 19.

¹⁰⁴³ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/31, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1996-1997, b. pag.

¹⁰⁴⁴ „Echo Dnia”, 1976, nr 232, s. 8.

¹⁰⁴⁵ „Słowo Ludu”, 1985, nr 24, s. 8.

Białogon Kielce, Klub Sportowy Kolejarz Kielce, ZKS Granat Skarżysko-Kamienna, AZS-Zarząd Środowiskowy w Kielcach i LKS Spartakus w Daleszycach¹⁰⁴⁶. Na początku lat 90-tych XX w. funkcję prezesa sprawował Zygmunt Hołody¹⁰⁴⁷. W latach 1995-1996 prezesem zarządu był Bronisław Kurzak, wiceprezesem ds. organizacyjno-finansowych został Janusz Janusz, wiceprezesem ds. sportowo-wychowawczych – Urszula Wójtowicz, a sekretarzem – Marek Gruszka. Pozostali członkowie to: Zbigniew Bilski, Marian Skorodzień i Zdzisław Kowalski. Na Walnym Zgromadzeniu Sprawozdawczo-Wyborczym w dniu 7 listopada 1996 r. wybrano zarząd związku na kolejną kadencję. Prezesem został Zbigniew Czaja, wiceprezesem ds. organizacyjno-finansowych wybrano Urszulę Wójtowicz, a wiceprezesem ds. szkoleniowych został Jerzy Marzec. W skład zarządu weszli także: Zbigniew Bilski (sekretarz) oraz Marian Skorodzień, Zygmunt Zimnicki i Marek Gruszka (członkowie)¹⁰⁴⁸.

W 1979 r. w związku było zrzeszonych 18 sekcji tenisa stołowego skupiających 80 zawodników, w tym 24 kobiety¹⁰⁴⁹. W 1983 r. sekcji było 11, a zawodników – 250 (170 juniorów), w tym 33 kobiety. 13 zawodników miało wówczas II klasę sportową, 5 zawodników – złotą klasę młodzieżową, a 22 – srebrną klasę młodzieżową¹⁰⁵⁰. W 1985 r. w KOZTS było zarejestrowanych 218 zawodników i zawodniczek zrzeszonych w 32 sekcjach, jednak tylko połowa z nich aktywnie uczestniczyła w rozgrywkach. Przyczyną był brak podstawowego sprzętu – rakietek, piłek, siatek, a także brak wykwalifikowanej kadry szkoleniowej¹⁰⁵¹. W 1989 r. zarejestrowanych było 16 sekcji tenisa, które skupiały 235 zawodników¹⁰⁵². W 1990 r. zawodnicy zrzeszeni w związku otrzymali ponownie klasy sportowe. Do klasy I zaliczono 2 pingpongistów – Kamilę Maliszewską z AZS Kielce oraz Andrzeja Szweda z Kolejarza Kielce. Klasę II otrzymało 9 zawodników, ponadto KOZTS przybyło 16 zawodników z klasą III sportową¹⁰⁵³. Na przestrzeni lat zmniejszała się liczba zawodników zrzeszonych w KOZTS. W 1995 r. było 260 zawodników. Przyczyną były kłopoty finansowe oraz niewystarczająca

¹⁰⁴⁶ A UW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/31, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1996-1997, b. pag.

¹⁰⁴⁷ „Słowo Ludu”, 1995, nr 44, s. 15.

¹⁰⁴⁸ A UW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/31, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1996-1997, b. pag.; „Echo Dnia”, 1996, nr 260, s. 15.

¹⁰⁴⁹ G. Pakaszewski, *op. cit.*, s. 10-11.

¹⁰⁵⁰ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1983..., s. 15.

¹⁰⁵¹ „Słowo Ludu”, 1985, nr 24, s. 8.

¹⁰⁵² Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1989..., s. 13.

¹⁰⁵³ „Echo Dnia”, 1991, nr 25, s. 8.

współpraca z LZS i SZS¹⁰⁵⁴. W 1996 r. członkami związku były: AZS Kielce, KS Kolejaczki Kielce, Parafialny Klub Sportowy Polonia Białogon Kielce, Klub Sportowy Legion Kielce, Gminno-Zakładowy Klub Sportowy Nowiny w Nowinach, Skarżyskie Towarzystwo Sportowe w Skarżysku-Kamiennej, LKS Czarni Parszów, LKS Leśnik w Zagnańsku, LZS Stąporków i WZ LZS Kielce. Z tych klubów do rozgrywek było zgłoszonych 120 osób, z czego 80 posiadało licencje zawodnicze¹⁰⁵⁵.

Planem pracy związku był kalendarz imprez, który był opracowywany na podstawie kalendarza imprez Polskiego Związku Tenisa Stołowego oraz kalendarza imprez strefowych (makroregionu)¹⁰⁵⁶. OZTS, Ognisko TKKF „Łącznościowiec” w Kielcach i Zarząd Wojewódzki TKKF organizowali Puchar Gór Świętokrzyskich w tenisie stołowym. Turniej ogólnopolski w kategorii senierek i seniorów organizowany był w latach 1971-1980. W okresie tym w kieleckim pucharze startowało wiele czołowych zawodniczek i zawodników z najlepszych klubów Polski. W 1989 r. OZTS zorganizował 38 zawodów na poziomie okręgu¹⁰⁵⁷.

3.21. Okręgowy Związek Tenisowy

W dniu 3 kwietnia 1980 r. odbyło się zebranie założycielskie Okręgowego Związku Tenisowego (dalej: OZT). Na spotkaniu wybrano 7-osobowy zarząd Okręgu w składzie: Tadeusz Doliński (prezes), Franciszek Pawlik (wiceprezes), Jerzy Godek (sekretarz), Włodzisław Chmielecki, Jerzy Czaban, Tomasz Bilski, Leszek Płonecki (członkowie)¹⁰⁵⁸. Biuro OZT umieszczono w lokalu WFS. Kierownikiem biura i etatowym pracownikiem był Witold Medyński. W miarę upływu czasu, niektórzy członkowie zaniechali zarządowej działalności. Z funkcji prezesa pod koniec 1982 r. zrezygnował z powodu problemów zdrowotnych Tadeusz Doliński. Funkcję tę przejął Franciszek Pawlik, który ze względu na trudną sytuację kadrową, do współpracy w zarządzie zaprosił działaczy trenowych z Kazimierzy Wielkiej (Stanisław Gołdys, Zbigniew Tracz), Buska-Zdroju (Krzysztof Małyja), Jędrzejowa (Zbigniew Banasiewicz), Starachowic (Andrzej Czepal) i Kielc (Jan Zacharski, Teresa i Antoni Gąsiorowie)¹⁰⁵⁹. W grudniu 1984 r. odbyło się I Walne Zebranie Sprawozdawczo-Wyborcze OZT. Podczas obrad powołano nowy zarząd. Na stanowisko prezesa wybrano ponownie

¹⁰⁵⁴ „Słowo Ludu”, 1995, nr 44, s. 15.

¹⁰⁵⁵ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/31, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1996-1997, b. pag.

¹⁰⁵⁶ Tamże.

¹⁰⁵⁷ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1989..., s. 13.

¹⁰⁵⁸ „Słowo Ludu”, 1980, nr 79, s. 8.

¹⁰⁵⁹ APK, KKS Błękitni w Kielcach, sygn. 1208/193, Sprawozdania z działalności 1971-1984, s. 47.

Franciszka Pawlika, a wiceprezesami zostali Jacek Zdybiewski i Stanisław Gładys¹⁰⁶⁰. Jerzy Godek został sekretarzem¹⁰⁶¹. W 1988 r. w Kielcach odbyło się kolejne Walne Zebranie OZT, w czasie którego wybrano nowy zarząd, na czele którego stanął Leszek Szczukiewicz z Kielc¹⁰⁶². W 1991 r. działalność Związku została zawieszona ze względu na kłopoty finansowe poszczególnych sekcji¹⁰⁶³.

Początkowo, okręg zrzeszał sekcje także spoza województwa kieleckiego – Broni Radom, Startu Radom, Budowlanych Radom oraz Błękitnych Kielce, reaktywowano także sekcje tenisowe Staru Starachowice i KSZO Ostrowiec Św. W omawianym okresie, sekcje tenisa powstały także w: Tęczy Kielce, Naprzodzie Jędrzejów, Bobrzy Białogon¹⁰⁶⁴. W 1980 r. w związku były zrzeszone 3 sekcje tenisa skupiające 27 zawodników, w tym 9 kobiet¹⁰⁶⁵. W 1984 r. w OZT zarejestrowanych było ponad 90 zawodników z 7 sekcji: Błękitnych Kielce, Tęczy Kielce, Staru Starachowice, Naprzodu Jędrzejów, KS Sparta Kazimierza Wielka, Startu Busko-Zdrój oraz Nidy Pińczów¹⁰⁶⁶. W 1988 r. organizacja ta skupiała zawodników i zawodniczki trenujących w 9 sekcjach: AKS Busko, Błękitnych Kielce, Tęczy Kielce, Staru Starachowice, Sparty Kazimierza Wielka, Nidy Pińczów, Naprzodu Jędrzejów, Stelli Kielce i Medyka Kielce¹⁰⁶⁷.

3.21. Okręgowy Związek Zapaśniczy

Okręgowy Związek Zapaśniczy (dalej: OZZ) w Kielcach powstał w 1979 r. Prezesem OZZ do 1991 r. był Stanisław Biernat¹⁰⁶⁸. W 1995 r. odbyło się Walne Zebranie KOZZ, które postanowiło, że skład zarządu pozostanie niezmienny. Prezesem na kolejną kadencję został Zdzisław Stawiarz, wiceprezesem ds. organizacyjno-sędziowskich – Ksawery Waliszewski, wiceprezesem ds. szkoleniowych – Czesław Zaborski, sekretarzem – Pelagia Soboń, skarbnikiem – Stanisław Kraska. W skład komisji rewizyjnej weszli: Adam Przesmycki, Zdzisław Markiewicz i Andrzej Biernat¹⁰⁶⁹. Od 1996 r. prezesem ponownie został Stanisław Biernat¹⁰⁷⁰.

¹⁰⁶⁰ „Echo Dnia”, 1984, nr 249, s. 8.

¹⁰⁶¹ „Słowo Ludu”, 1984, nr 300, s. 8.

¹⁰⁶² „Echo Dnia”, 1988, nr 227, s. 8.

¹⁰⁶³ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 212.

¹⁰⁶⁴ Tamże, s. 211-212.

¹⁰⁶⁵ G. Pakaszewski, *op. cit.*, s. 10-11.

¹⁰⁶⁶ „Słowo Ludu”, 1984, nr 300, s. 8.

¹⁰⁶⁷ „Echo Dnia”, 1988, nr 227, s. 8.

¹⁰⁶⁸ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 213.

¹⁰⁶⁹ „Słowo Ludu”, 1995, nr 82, s. 19

¹⁰⁷⁰ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 213.

W omawianym okresie związek zrzeszał następujące kluby: Bila Skarżysko Kościelne, STS Skarżysko, Partyzant Wielka Wieś, Czarni Połaniec, Znicz Podzamcze Chęcińskie, UKS Madej Ociesęki, Puchacz Nowiny, Zryw Smerdyna¹⁰⁷¹. W 1983 r. zapasy w stylu klasycznym uprawiano tylko w Granacie Skarżysko-Kamienna, a styl wolny w Zniczu Podzamcze i Czarnych Parszów. Te 3 sekcje zrzeszały ogółem 133 zawodników – juniorów, spośród których 2 miało II klasę sportową, 5 – złota klasę młodzieżową, a 7 zawodników – srebrną klasę sportową¹⁰⁷². W 1989 r. istniały także 3 sekcje zapasów, które ogółem liczyły 97 zawodników¹⁰⁷³. W 1990 r. zawodnicy zrzeszeni w Związku otrzymali klasy sportowe. Klasę II nadano 2 zawodnikom Znicza Podzamcze za wyniki osiągnięte w zapasach stylu klasycznego. W klasie III sklasyfikowano 7 zapaśników Znicza Podzamcze¹⁰⁷⁴. W 1995 r. w województwie działały 3 sekcje zapaśnicze w STS Skarżysko-Kamienna, Zniczu Podzamcze i LZS Ociesęki¹⁰⁷⁵.

3.22. Okręgowy Związek Żeglarski

Okręgowy Związek Żeglarski (dalej: OZŻ) działał na podstawie statutu zatwierdzonego decyzją dyrektora Wydziału Spraw Społeczno-Administracyjnych UW w Kielcach z dnia 9 lutego 1981 r. W dniu 21 stycznia 1985 r. OZŻ został wpisany do rejestru stowarzyszeń kultury fizycznej i ich związków WKFSiT UW w Kielcach pod pozycją nr 32. Statut OZŻ przewidywał następujące władze: Sejmik Związku, Zarząd Związku, Komisję Rewizyjną, Komisję Dyscyplinarną. Kadencja władz trwała 4 lata¹⁰⁷⁶. Na posiedzeniu w dniu 21 marca 1985 r. ukonstytuował się zarząd i komisje. Prezesem został Juliusz Zalauf, wiceprezesem i skarbnikiem – Stanisław Staszewski, sekretarzem – Wojciech Zawisza. Przewodniczącym komisji turystyki wybrano Bogusława Tomasika, przewodniczącym komisji sportu – Jeremiego Segiecińskiego, przewodniczącym komisji technicznej został Mirosław Rakow, przewodniczącym komisji propagandy i historii – Zbigniew Łukomski, przewodniczącym komisji szkolenia – Bogusław Morzyk. Na posiedzeniu zarządu w dniu 25 października do składu zarządu dołączył Juliusz Lewicki, natomiast 21 lutego 1987 r. z funkcji prezesa zrezygnował Juliusz Zalauf¹⁰⁷⁷.

¹⁰⁷¹ Tamże.

¹⁰⁷² Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1983..., s. 15.

¹⁰⁷³ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie WFS w Kielcach za rok 1989..., s. 13.

¹⁰⁷⁴ „Echo Dnia”, 1991, nr 25, s. 8.

¹⁰⁷⁵ „Słowo Ludu”, 1995, nr 82, s. 19.

¹⁰⁷⁶ UWK, Wydział Kultury, Sportu i Turystyki, sygn. 5/45, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1986-1995, s. 30.

¹⁰⁷⁷ UWK, Wydział Kultury, Sportu i Turystyki, sygn. 5/45, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1986-1995, s. 31.

OZŻ w 1987 r. zrzeszał zarejestrowanych 25 klubów i sekcji (Kielce – 18, Ostrowiec Św. – 2, Starachowice – 2, Skarżysko-Kamienna – 1, Busko-Zdrój – 1, Jędrzejów – 1)¹⁰⁷⁸.

4. Aeroklub Kielecki

W 1975 r. w skład nowo wybranego Prezydium Zarządu Aeroklubu Kieleckiego weszli: prezes – wicewojewoda kielecki – Jan Kossowski, wiceprezes – dyrektor Wydziału Budżetowo-Gospodarczego UW – Tadeusz Rogala i prorektor Politechniki Świętokrzyskiej – Andrzej Radowicz, sekretarz – Mirosław Gajewski, skarbnik – Gerard Bednarz, członkowie – Witold Detka i Józef Modzelewski¹⁰⁷⁹. 24 lutego 1980 r. w Kielcach odbyło się XVI w historii Aeroklubu Kieleckiego Walne Zgromadzenie Sprawozdawczo-Wyborcze poświęcone działalności za lata 1975-1979. W obradach uczestniczyło ponad 200 członków z przedstawicielami władz centralnych, wojewódzkich, miejskich, zakładów pracy i organizacji młodzieżowych¹⁰⁸⁰. Na czele nowych władz Aeroklubu stanął wicewojewoda Zbigniew Nowak, wiceprezesami zostali – Jerzy Adamkiewicz i Tadeusz Rolak, skarbnikiem – Gerard Bednarz i kierownikiem klubu – Edward Gądek¹⁰⁸¹. Wybrane władze działalność statutową prowadziły przez okres 3 lat. Brak pozytywnych rezultatów szkoleniowo-sportowych w sekcjach specjalistycznych spowodowało zmiany. 24 kwietnia 1983 r. odbyło się Nadzwyczajne Walne Zgromadzenie Sprawozdawczo-Wyborcze, na które poza władzami województwa przybył generał Władysław Hermaszewski, prezes ZG Aeroklubu PRL, inż. Hubert Staszewski, inż. Waław Michniewski, działacze lotnictwa oraz przedstawiciele organizacji młodzieżowych. Powołano nowy zarząd Aeroklubu Kieleckiego. Spośród 25 członków wyłoniono 6-osobowe prezydium w następującym składzie: prezes – Hubert Staszewski, wiceprezes – Jan Kossowski, Janusz Biszewski, skarbnik – Zbigniew Szczepański, sekretarz – Kazimierz Pasek, kierownik aeroklubu – Waław Rozmianiec¹⁰⁸². W 1988 r. wybrano nowy zarząd. Funkcje prezesa powierzono powtórnie Hubertowi Staszewskiemu. Kierownikiem pozostał Waław Rozmianiec¹⁰⁸³. 1 stycznia 1990 r. zmniejszono liczbę etatów pracowników aeroklubu o 50%. 21 stycznia tego samego roku odbyło się Nadzwyczajne Walne Zgromadzenie członków Aeroklubu

¹⁰⁷⁸ Tamże, s. 32.

¹⁰⁷⁹ „Echo Dnia”, 1975, nr 62, s. 8.

¹⁰⁸⁰ R. Gajos, *Ikar i skrzydła Gór Świętokrzyskich*, Kielce 1997, s. 484-485.

¹⁰⁸¹ „Słowo Ludu”, 1980, nr 45, s. 8.

¹⁰⁸² R. Gajos, *op. cit.*, s. 484-485.

¹⁰⁸³ „Echo Dnia”, 1987, nr 219, s. 8.

Kieleckiego. Prezes klubu wygłosił sprawozdanie z działalności w skróconej kadencji. Wybrano zarząd Aeroklubu, z którego wyłoniono prezydium w składzie: prezes – Adam Rozwadowski, Hubert Staszewski i Mieczysław Chyb – wiceprezesa, skarbnik – Roman Gajos, sekretarz – Edward Wójcik, członkowie – Rajmund Pastuszko i Tadeusz Orłowski. W nowych warunkach działalności społecznej, rok 1990 okazał się przełomowy pod względem organizacyjnym, ponieważ 17 lutego zarząd Aeroklubu w oparciu o statut Aeroklubu Polskiego podjął uchwałę o rejestracji Aeroklubu Kieleckiego jako stowarzyszenia w Sądzie Wojewódzkim w Kielcach, otrzymując osobowość prawną¹⁰⁸⁴.

W lutym 1975 r. na walnym zgromadzeniu Aeroklubu Kieleckiego powzięto uchwałę o reaktywowaniu Szkoły Szybowcowej w Pińczowie, która nie została zrealizowana. Filię Aeroklubu Kieleckiego w Pińczowie utworzono dopiero w październiku 1987 r. Prezesem zarządu został Mieczysław Pikulski. Aeroklub Kielecki reprezentował Wacław Rozmianiec i Roman Gajos. Do zarządu weszli m.in. Adam Piekara, Zbigniew Próchniewski, Józef Kasiński. Dom Kultury w Pińczowie przyznał na rzecz filii 2 razy po pół etatu oraz lokal na biuro i modelarnię lotniczą. Powstały sekcje: modelarstwa lotniczego oraz spadochronowa¹⁰⁸⁵.

Na posiedzeniu Zarządu Aeroklubu Kieleckiego w dn. 27 kwietnia 1987 r. na lotnisku w Masłowie, podjęto uchwałę o powołaniu Klubu Seniorów Lotnictwa przy Aeroklubie Kieleckim z siedzibą w Masłowie. Stan członków Klubu wynosił 14 osób. W skład zarządu weszli: Mieczysław Rojek – przewodniczący, Edward Gądek – skarbnik i Alfred Detka – sekretarz. Afiliacja Klubu Seniorów Lotnictwa nastąpiła na mocy uchwały zarządu Aeroklubu Kieleckiego, w dniu 15 lutego 1985 r. Od stycznia 1990 r. Klub Seniorów Lotnictwa działał na mocy statutu Aeroklubu Polskiego §41 oraz zgodnie z regulaminem ustanowionym przez ten zarząd¹⁰⁸⁶.

W 1975 r. w Aeroklubie funkcjonowały 4 sekcje: lotniowa, szybowcowa, spadochronowa i modelarska, które zrzeszały ok. 700 dziewcząt i chłopców. Najliczniejsza była sekcja modelarska, która liczyła 500 osób. W 1975 r. Aeroklub dysponował 22 szybowcami, w tym 4 wysokiej klasy: Kobra, Jantar oraz dwiema Fokami¹⁰⁸⁷. W 1984 r. reaktywowano działalność sekcji lotniowej. Sekcja nie dysponowała własnym sprzętem, lotnie były własnością członków sekcji¹⁰⁸⁸.

¹⁰⁸⁴ R. Gajos, *op. cit.*, s. 488

¹⁰⁸⁵ Tamże, s. 481-482.

¹⁰⁸⁶ Tamże, s. 486.

¹⁰⁸⁷ „Echo Dnia”, 1975, nr 62, s. 8.

¹⁰⁸⁸ „Echo Dnia”, 1987, nr 219, s. 8.

W drugiej połowie lat 70-tych XX w. na obozach wakacyjnych oraz w trakcie roku w czasie wykonywania skoków spadochronowych drużyny sanitarne i badania kontrolne pełniła służba zdrowia w osobach: Cezary Urbański, Henryk Kolendo, Stanisław Kopeć. Społecznie dyżury pełnili również pracownicy Kieleckiego Zespołu Lotnictwa Sanitarnego. Kontrolę okresową i dozór spadochronów pełnił Główny Inspektorat Lotnictwa Cywilnego, Inspektorat Lotnictwa Cywilnych Statków Powietrznych Okręgu VII¹⁰⁸⁹.

Aeroklub Kielecki był organizatorem i współorganizatorem wielu imprez sportowych. W 1976 r. Aeroklub Kielecki przejął organizację XIX Samolotowych MP Rajdowo-Nawigacyjnych w Pińczowie¹⁰⁹⁰. We wrześniu 1977 r. aeroklub, poza działalnością statutową przyjął zlecenie Instytutu Lotnictwa w Warszawie na przeszkolenie pilotów w zakresie uprawnień wynikających z licencji pilota turystycznego. Dzięki temu wypracowano znaczne środki na pokrycie kosztów paliwa w 1978 r. Na podsumowaniu osiągnięć sportowych Kielecczyny w 1977 r., które odbyło się w Kielcach, przedstawiono 5 pilotów Aeroklubu Kieleckiego, którzy otrzymali tytuły mistrzowskie¹⁰⁹¹.

5. Automobilklub Kielecki

Głównymi kierunkami działalności Automobilklubu było rozwijanie sportu wyczynowego, turystyki, organizacja imprez masowych oraz akcji związanych z bezpieczeństwem ruchu drogowego¹⁰⁹². Funkcję prezesa Automobilklubu Kieleckiego sprawował przez cały analizowany okres Włodzimierz Wójcikiewicz¹⁰⁹³. W maju 1979 r. ukonstytuował się zarząd Automobilklubu Kieleckiego. Wiceprezesami wybrano wówczas Aleksandra Kabzińskiego, Henryka Klimka, Janusza Kowalczyka i Bogdana Zwierzyńskiego. Sekretarzem został Jerzy Frankiewicz, a skarbnikiem – Witold Misiuda. Wybrano także przewodniczących 4 komisji. Na czele komisji bezpieczeństwa ruchu drogowego stanął Sławomir Witkowski, pracami komisji sportu kierował Tomasz Klesyk, komisji turystyki – Jan Cudak, a komisji zainteresowań – Edward Modrzejewski. Zarząd uzupełniało 18 członków¹⁰⁹⁴.

¹⁰⁸⁹ R. Gajos, *op. cit.*, s. 555.

¹⁰⁹⁰ „Słowo Ludu”, 1976, nr 211, s. 8, „Słowo Ludu”, 1976, nr 217, s. 8, „Słowo Ludu”, nr 218, s. 8.

¹⁰⁹¹ R. Gajos, *op. cit.*, s. 480.

¹⁰⁹² „Słowo Ludu”, nr 14, s. 8.

¹⁰⁹³ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 12.

¹⁰⁹⁴ „Słowo Ludu”, 1979, nr 108, s.

W 1987 r. odbyło się Walne Zebranie Sprawozdawczo-Wyborcze. W czasie zebrania dokonano wyboru nowych władz, a funkcję prezesa powierzono ponownie Włodzimierzowi Wójcikiewiczowi¹⁰⁹⁵. W 1995 r. prezesem Automobilklubu Kieleckiego już po raz siódmy został Włodzimierz Wójcikiewicz. Zarząd liczył 15 osób, obok prezesa znaleźli się w nim: Krzysztof Tutak, Krzysztof Karczewski, Marek Olszewski, Czesław Krzystek, Waław Pisiewicz, Tadeusz Solarz, Andrzej Jeżowski, Sławomir Pluciński, Romuald Drzewięcki, Zdzisław Kałuża, Zenon Urbański, Mirosława Zemła, Krystyna Durlik i Czesław Jamróz. Przewodniczącym komisji rewizyjnej został Sławomir Witkowski, natomiast na czele sądu koleżeńkiego stanął Stanisław Szufel¹⁰⁹⁶.

1 kwietnia 1975 r. otwarto piwnicę klubową przy ul. Chęcińskiej w Kielcach, a 5 kwietnia tego samego roku wręczono pierwszych 20 odznak honorowych klubu. 10 kwietnia 1975 r. Automobilklub wspólnie z TVP zorganizował samochodowy pojedynek pomiędzy Andrzejem Jaroszewiczem i aktorem Józefem Nowakiem¹⁰⁹⁷. W 1976 r. łączna liczba ludzi zrzeszonych w klubie działającym na terenie całego województwa kieleckiego wynosiła ok. 2500 osób, tylko w samych Kielcach, co 5 posiadacz pojazdu był członkiem Automobilklubu. Sprawnie funkcjonowało 50 kół oraz dwie delegatury – w Starachowicach i Jędrzejowie¹⁰⁹⁸. W 1978 r. Automobilklub zrzeszał ponad 3600 członków skupionych w 58 kołach¹⁰⁹⁹. Pod koniec 1979 r. zarejestrowanych było 70 agend i blisko 4000 członków klubu¹¹⁰⁰. Znani z turystycznych zamięłowań członkowie Automobilklubu Kieleckiego postanowili do swej działalności włączyć caravaning. Utworzyli w 1980 r. samodzielne koło Jaga. Początki były trudne, korzystano z klubowych przyczep campingowych i namiotów. Założycielami koła byli: Czesław Jamróz, Ryszard Kucab, Henryk Wróbel i Zygmunt Żurawski¹¹⁰¹. Sztandarową imprezą były organizowana od 1982 r., na własnym campingu w Miedzianej Górze Caravaningowe Świętojanki, będące często eliminacjami ogólnopolskiego konkursu caravaningowego PZMot. Za przeprowadzenie tej imprezy odpowiadali Andrzej Walicki, Zygmunt Żurawski, Edward Modrzejewski, Eugeniusz Kudzia (delegat w Jędrzejowie), Eugeniusz Cendrowski (delegat w Starachowicach) i Czesław Jamróz¹¹⁰². Według danych

¹⁰⁹⁵ „Echo Dnia”, 1987, nr 68, s. 8.

¹⁰⁹⁶ „Echo Dnia”, 1995, nr 86, s. 15.

¹⁰⁹⁷ R. Mikurda, *op. cit.*, s. 18.

¹⁰⁹⁸ „Słowo Ludu”, 1976, nr 69, s. 8.

¹⁰⁹⁹ „Słowo Ludu”, 1978, nr 14, s. 8.

¹¹⁰⁰ R. Mikurda, *op. cit.*, s. 89.

¹¹⁰¹ Tamże, s. 62.

¹¹⁰² M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 13.

z pierwszego kwartału 1984 r., Automobilklub zrzeszał 1300 członków z całego województwa. Członkostwo wiązało się z uiszczaniem symbolicznej opłaty, ale dawało wiele korzyści: 15% zniżkę na usługi wykonywane przez placówki podległe PZMot, a po wykupieniu tzw. karty świadczeń, w razie awarii na drodze przysługiwało bezpłatne holowanie. Członkowie mogli wyjeżdżać na dofinansowywane wczasy turystyczne w Bułgarii, Rumunii, Czechosłowacji. Ważnymi ogniwami w działalności Automobilklubu były koła zakładowe. Na zakończenie 1983 r. ich liczba wynosiła 62, lecz tylko 20 spełniało warunki regulaminowe, tzn. posiadały 20 pełnoprawnych członków. Do najprężniej działających zaliczano koła funkcjonujące w ostrowieckiej hucie oraz Predom-Mesko w Skarżysku-Kamiennej¹¹⁰³. W styczniu 1986 r. organizacja zrzeszała 2039 członków zrzeszonych w 47 kołach. Najaktywniejszym kołem było koło w Starachowicach, które prowadził Romuald Drzewięcki. Drugie miejsce w walce o najlepiej pracujące koło przy Automobilklubie zdobyli przedstawiciele Kieleckich Zakładów Wyrobów Papierowych, zaś trzecią lokatę – członkowie koła 87 przy Hucie im. M. Nowotki w Ostrowcu¹¹⁰⁴. W 1987 r. było ponad 1500 zrzeszonych członków Automobilklubu, oprócz kieleckiego oddziału, w 37 kołach zakładowych i 3 kołach miejskich – w Starachowicach, Miechowie, Busku. Po drogach Kielecczyny jeździło wówczas około 80 tysięcy samochodów¹¹⁰⁵. W 1988 r. Automobilklub skupiał 1762 członków zrzeszonych w 40 kołach ogólnozakładowych i terenowych. Prowadzono działalność w 4 sekcjach: samochodowej, kartingowej, turystycznej i bezpieczeństwa ruchu drogowego, zajmowano się także działalnością gospodarczą¹¹⁰⁶. Liczba członków Automobilklubu zmniejszała się z roku na rok. Na początku 1990 r. było 1300 członków, w 1995 r. zostało ich już tylko 740¹¹⁰⁷.

Działalność sekcji kartingowej rozpoczęła się po wybudowaniu toru kartingowego w Miedzianej Górze w roku 1983. Tor był wpisany w tzw. małą pętlę, długość okrążenia wynosiła 880 m¹¹⁰⁸. Największe sukcesy kieleccy kartingowcy odnosili w kategorii Młodzik 01. W klasyfikacji drużynowej zawodnicy z Kielc zdobyli w 1985 i 1986 r. Mistrzostwo Polski, a w 1992 r. Mistrzostwo Polski w kategorii wyścigowej formuły C

¹¹⁰³ „Echo Dnia”, 1984, nr 45, s. 12.

¹¹⁰⁴ „Echo Dnia”, 1986, nr 24, s. 8.

¹¹⁰⁵ „Echo Dnia”, 1987, nr 65, s. 8.

¹¹⁰⁶ „Echo Dnia”, 1989, nr 17, s. 8.

¹¹⁰⁷ „Echo Dnia”, 1995, nr 86, s. 15.

¹¹⁰⁸ R. Mikurda, *op. cit.*, s. 18.

(Marcin Biernacki, Marcin Majewski). Marcin Biernacki w 1994 r. został także mistrzem Polski w klasie 100 senior¹¹⁰⁹.

Na początku 1984 r. Automobilklub był posiadaczem 5 samochodów: czterech samochodów wyścigowych oraz 1 fiata, na którym startował mistrz Polski – Włodzimierz Krukowski, sekcja motorowerowa zakupiła natomiast 30 motorowerów marki Simson¹¹¹⁰.

Automobilklub był organizatorem wielu ciekawych i popularnych imprez sportowych, m.in. cyklicznego Grand Prix Gór Świętokrzyskich¹¹¹¹ w wyścigach samochodowych, Autocross – rywalizacji samochodów na trudnej trasie terenowej, który zorganizowano po raz pierwszy w Polsce w Wąchocku w 1976 r.¹¹¹² Organizowano także Rajd Barbórki, autosprinty, wyścigi klubowe i strefowe, wyścigi samochodowe dla maszyn turystycznych i wyścigowych¹¹¹³, uliczne wyścigi górskie¹¹¹⁴, rajdy turystyczne, eliminacje wyścigowych mistrzostw Polski¹¹¹⁵. W 1979 r. zorganizowano pierwsze ogólnopolskie zawody samochodowe w jeździe oszczędnościowej tzw. „na kropelce”¹¹¹⁶. W I wyścigu „na kropelce” zwyciężył dziennikarz Radia Kielce, Bogdan Gumowski. Na 1 litrze przejechał 28 okrążeń małej pętli, czyli 31 km i 640 m¹¹¹⁷. W 1981 r. zorganizowano w Kielcach I Międzynarodowe Wyścigi Samochodowe o Puchar Pokoju i Przyjaźni Krajów Demokracji Ludowej¹¹¹⁸. Działacze Automobilklubu Kielce wykazali się wieloma inicjatywami w zakresie bezpieczeństwa ruchu drogowego organizując szkolenia oraz imprezy propagujące to zagadnienie. Za organizowanie tych przedsięwzięć odpowiadali Elżbieta Trzęsak, Waclaw Mozer, Józef Siwek, Edward Chaba, Ryszard Łoś, Tadeusz Solarz, Andrzej Stachurski¹¹¹⁹. W 1994 r. odbyło się w Kielcach XVI Ogólnopolskie Kryterium Ratowników Drogowych PZM Kielce ‘94. W 1995 r. powstało Centrum Ratownictwa Drogowego PZM w obiektach Automobilklubu Kieleckiego w Miedzianej Górze. Organizowano kursy i szkolenia¹¹²⁰. W 1998 r. Automobilklub był organizatorem I Ogólnopolskich Mistrzostw Ratowników Drogowych¹¹²¹.

¹¹⁰⁹ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia*..., s. 13.

¹¹¹⁰ „Echo Dnia”, 1984, nr 45, s. 12.

¹¹¹¹ „Słowo Ludu”, 1976, nr 97, s. 8.

¹¹¹² „Słowo Ludu”, 1976, nr 115, s. 8.

¹¹¹³ „Słowo Ludu”, 1976, nr 215, s. 8.

¹¹¹⁴ „Słowo Ludu”, 1976, nr 211, s. 8.

¹¹¹⁵ „Słowo Ludu”, 1977, nr 143, s. 8.

¹¹¹⁶ „Echo Dnia”, 1978, nr 23, s. 16.

¹¹¹⁷ R. Mikurda, *op. cit.*, s. 61.

¹¹¹⁸ Tamże, s. 18.

¹¹¹⁹ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia*..., s. 13.

¹¹²⁰ R. Mikurda, *op. cit.*, s. 95.

¹¹²¹ Tamże, s. 19.

Automobilklub był także organizatorem wielu imprez. 22–23 lutego 1975 r. odbyło się w Kielcach 1 Grand Prix Gór Świętokrzyskich, będąca równocześnie otwarciem sezonu samochodowego w Polsce¹¹²². W dniach od 7 do 9 maja 1976 r. odbyło się II Grand Prix Gór Świętokrzyskich¹¹²³. W 1995 r. odbył się pierwszy w Polsce długodystansowy wyścig samochodowy Owal o długości 88 okrążeń, czyli 100 km. Wystartowało 17 kierowców. W klasie 1100 cm³ zwyciężył Paweł Kałuża z Automobilklubu Kielce uzyskując średnią prędkość 95,75 km/h¹¹²⁴.

6. Kieleckie Towarzystwo Cyklistów

Reaktywowanie Kieleckiego Towarzystwa Cyklistów (dalej: KTC) nastąpiło w lutym 1988 r. z inicjatywy kilku sympatyków kolarstwa m.in. Jacka Jędrzejkiewicza, Włodzimierza Reznera, Mariana Formy, Kazimierza Dziewierza. Przyjęto statut, opracowano program działania. Pierwszym prezesem odrodzonego Towarzystwa został Stanisław Góźdź. Kolejnymi prezesami Towarzystwa byli: Włodzimierz Rezner, Jacek Jędrzejkiewicz, Jan Tarnawski, Józef Sobura¹¹²⁵. W 1993 r. wybrano władze KTC na nową kadencję. Na czele zarządu stanął Jan Tarnawski, wiceprezesami zostali wybrani Jacek Jędrzejkiewicz oraz Józef Sobura. Skład zarządu dopełniali członkowie: Wiesław Kundera i Zenon Janeczek oraz skarbnik Stanisław Zarzycki. W skład komisji rewizyjnej weszli Czesław Zemsta, Wiesław Kundera i Marek Górecki¹¹²⁶. Na początku 1989 r. KTC liczyło 100 członków z Kielc, Skarżyska, Ostrowca i Jędrzejowa¹¹²⁷.

Cykliczne imprezy organizowane przez KTC: w rocznicę pacyfikacji Michniowa - Wyścig Szlakiem Walk i Męczeństwa Wsi Polskiej, z okazji dni Chęciny – Gonitwa Wokół Zamku, w Bielinach Truskawkowy Szus. Kieleckie Towarzystwo Cyklistów rozpoczęło organizowanie w Polsce wyścigów kolarzy weteranów, a w pierwszych w Polsce Mistrzostwach Weteranów w 1988 r., wzięło udział ponad 300 zawodników¹¹²⁸.

7. Towarzystwo Krzewienia Kultury Fizycznej

Wojewódzkie Towarzystwo Krzewienia Kultury Fizycznej (dalej: WTKKF) powstało 23 października 1957 r. w Kielcach¹¹²⁹. TKKF było organizacją specjalistyczną,

¹¹²² „Echo Dnia”, 1986, nr 243, s. 16.

¹¹²³ R. Mikurda, *op. cit.*, s. 18.

¹¹²⁴ Tamże, s. 19, 93.

¹¹²⁵ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 114-115.

¹¹²⁶ „Słowo Ludu”, 1993, nr 52, s. 14.

¹¹²⁷ „Echo Dnia”, 1989, nr 20, s. 16.

¹¹²⁸ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 114-115.

¹¹²⁹ Tamże, s. 305.

która realizowała cały kompleks zagadnień związanych z rekreacją fizyczną i sportem masowym w miastach i osiedlach. Jednym z podstawowych zadań TKKF była aktywizacja ludzi pracy i ich rodzin w procesie kształtowania nowoczesnego, wszechstronnie rozwiniętego społeczeństwa. Zadania te były realizowane we współpracy ze związkami zawodowymi, organizacjami młodzieżowymi, spółdzielczością mieszkaniową oraz samorządami mieszkańców poprzez podstawowe jednostki organizacyjne – ogniska TKKF¹¹³⁰.

Statut WTKKF w Kielcach przewidywał następujące władze: Zjazd Delegatów, Zarząd, Komisję Rewizyjną, Prezydium Zarządu¹¹³¹. W 1977 r. odbył się VII Wojewódzki Zjazd Delegatów TKKF województwa kieleckiego podsumowujący pięcioletni dorobek tej organizacji. Zebrani pozytywnie ocenili dotychczasową działalność towarzystwa oraz wysunęli szereg postulatów – rozszerzanie działalności towarzystwa w ogniskach zakładowych i miejscu zamieszkania w powiązaniu z organizacjami samorządowymi, wzrost ognisk o około 50%, a liczba imprez o blisko 100%. W uznaniu zasług w rozwoju sportu i rekreacji udekorowano sztandar towarzystwa odznaką WKFiT UW „Za zasługi w sporcie”. Trzy ogniska: ZPC Bukowa, Zamtal Końskie i Polmo-SHL Kielce otrzymały specjalne nagrody za wyróżniającą się działalność. Prezesem nowo wybranego zarządu został ponownie wybrany Zbigniew Piątek, wiceprezesami – Zbigniew Arendarski, Wiesław Stanisławiak i Mieczysław Ziętał, sekretarzem został Stanisław Chwałek, skarbnikiem – J. Marzecki a członkiem – J. Kotonowicz¹¹³². W 1981 r. odbył się VIII Wojewódzki Zjazd Delegatów TKKF. Prezesem został ponownie wybrany Zbigniew Piątek, wiceprezesami – Mieczysław Ziętał, Wiesław Stanisławiak, Zdzisław Skuza, sekretarzem – Stanisław Chwałek, skarbnikiem – Wojciech Czaplarski, członkami – Małgorzata Roter oraz Zdzisław Sikora. Wybrano również komisję rewizyjną i delegatów na zjazd krajowy. Delegaci zaakceptowali dotychczasową pracę Zarządu Wojewódzkiego oraz postulowali zmianę obowiązującego statutu oraz przepisów utrudniających pracę ognisk. W czasie obrad wręczono najbardziej zasłużonym działaczom TKKF odznaczenia państwowe i regionalne, m.in. odznaki Zasłużony Działacz otrzymali: Władysław Koziół (Bukowa), Stanisław Kasperek (Jędrzejów), Zbigniew Pawlak (Iskra Kielce), Leszek Leszczyński

¹¹³⁰ APK, Biuro Wojewódzkiej Rady Narodowej w Kielcach, sygn. 1164/487, Protokoły z posiedzeń Komisji Zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN nr 1-8/80, s. 484.

¹¹³¹ UWK, Wydział Kultury, Sportu i Turystyki, sygn. 5/45, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1986-1995, s. 39.

¹¹³² „Echo Dnia”, 1977, nr 68, s. 8.

(Iskra Kielce)¹¹³³. W 1985 r. odbyło się w Kielcach zebranie sprawozdawczo-wyborcze WTKKF. Na czele 20-osobowego zarządu stanął wówczas Stefan Czaplarski, a funkcję wiceprezesów powierzono Stanisławowi Kasperkowi i Zdzisławowi Skuzie¹¹³⁴. Skarbnikiem został Zdzisław Sikora¹¹³⁵. W 1988 r. prezesem zarządu WTKKF w Kielcach został ponownie Stefan Czaplarski¹¹³⁶. W październiku 1994 r. odbył się XI Wojewódzki Zjazd Delegatów Ognisk TKKF, który podsumował 4-letnią kadencję i wybrał nowe władze. Prezesem wybrano kolejny raz Stefana Czaplarskiego, wiceprezesem został Zbigniew Pawlak, sekretarzem Marian Frąszczak, skarbnikiem – Włodzimierz Zawalski. Ponadto w skład prezydium weszli: Stefan Kasperek, Jerzy Kuchciński, Tomasz Kabała. Przewodniczącym Komisji Rewizyjnej został Kazimierz Kowalczyk¹¹³⁷.

W 1977 r. działały na Kielecczyźnie 32 ogniska terenowe i 73 ogniska zakładowe, skupiające w swych szeregach ponad 46000 osób¹¹³⁸. W 1980 r. istniały w województwie 134 ogniska TKKF liczące ponad 54000 członków¹¹³⁹. W miastach województwa kieleckiego TKKF posiadało 35 ognisk zakładowych i statutowych obejmujących 16884 członków¹¹⁴⁰. W kolejnych latach nastąpił spadek liczby ognisk i zrzeszonych w nich osób. W 1981 r. wszystkich ognisk było 100 (40 statutowych oraz 60 zakładowych), które liczyły razem 43609 osób. Rok później ognisk było 78 (38 statutowych i 40 zakładowych), a osób – 26806. W 1983 r. liczba ognisk zmniejszyła się do 43 (34 statutowe, 9 zakładowych), a liczba członków do 19468 osób. Wyraźny spadek nastąpił w małych zakładach pracy o charakterze usługowym jak Służba Zdrowia, Handlowców i Spożywców, Energetyków, a nawet Budowlanych. W 1984 r. nieznacznie wzrosła liczba ognisk i członków w nich zrzeszonych. W 47 ogniskach (37 statutowych i 10 zakładowych) zrzeszonych było 20364 członków¹¹⁴¹. Według stanu na dzień 31 grudnia 1985 r. wojewódzkie TKKF liczyło 19666 członków zwyczajnych fizycznych, w tym w ogniskach statutowych – 10989, a w ogniskach regulaminowych – 8677 oraz 44

¹¹³³ „Echo Dnia”, 1981, nr 201, s. 12.

¹¹³⁴ „Echo Dnia”, 1985, nr 225, s. 8.

¹¹³⁵ UWK, Wydział Kultury, Sportu i Turystyki, sygn. 5/45, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1986-1995, s. 40.

¹¹³⁶ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 305.

¹¹³⁷ „Echo Dnia”, 1994, nr 201, s. 15.

¹¹³⁸ „Echo Dnia”, 1977, nr 66, s. 8.

¹¹³⁹ APK, Biuro Wojewódzkiej Rady Narodowej w Kielcach, sygn. 1164/487, Protokoły z posiedzeń Komisji Zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN nr 1-8/80, s. 484.

¹¹⁴⁰ APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/482, Protokoły z posiedzeń Komisji Zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN, s. 382.

¹¹⁴¹ Sprawozdanie na IX Wojewódzki Zjazd Delegatów TKKF za lata 1981-1984, s. 6-7.

członków prawnych, w tym 37 w ogniskach statutowych i 7 w ogniskach regulaminowych¹¹⁴². W latach 90-tych XX w. nastąpiło ponownie zmniejszenie się liczby ognisk TKKF, które wynikało z likwidacji zakładów pracy, przy których działały ogniska TKKF a także z braku działalności statutowej i organizacyjnej (brak działaczy, brak miejsca na prowadzenie działalności, zbyt małe zainteresowanie ćwiczących, zbyt duże opłaty). Z 23451 osób zrzeszonych w 1990 r. w 40 ogniskach, w 1993 r. zostało zaledwie 5286 zrzeszonych w 30 ogniskach TKKF¹¹⁴³.

Tabela 14. Ogniska statutowe i regulaminowe WTKKF w Kielcach w latach 1977-1993.

Rok	Ogniska statutowe		Ogniska regulaminowe (zakładowe)		Ogółem	
	Liczba ognisk	Liczba członków	Liczba ognisk	Liczba członków	Liczba ognisk	Liczba członków
1977	32	b.d.	73	b.d.	105	ok. 46000
1978	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1979	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1980	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	134	ok. 54000
1981	40	12272	60	31337	100	43609
1982	38	12356	40	14450	78	26806
1983	34	10739	9	8729	43	19468
1984	37	10733	10	9631	47	20364
1985	37	10989	7	8677	44	19666
1986	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1987	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1988	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1989	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1990	33	4242	7	19209	40	23451
1991	33	3469	10	10483	43	13972
1992	22	2682	10	3456	32	6138
1993	22	2315	8	2971	30	5286

¹¹⁴² UWK, Wydział Kultury, Sportu i Turystyki, sygn. 5/45, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1986-1995, s. 44.

¹¹⁴³ Składnica Akt TKKF w Kielcach, Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego TKKF w Kielcach za lata 1990-1994, s. 7.

Źródło: Opracowano na podstawie APK, Biuro Wojewódzkiej Rady Narodowej w Kielcach, sygn. 1164/487, Protokoły z posiedzeń Komisji Zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN nr 1-8/80, s. 484; UWK, Wydział Kultury, Sportu i Turystyki, sygn. 5/45, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1986-1995, s. 44; Sprawozdanie na IX Wojewódzki Zjazd Delegatów TKKF za lata 1981-1984, s. 9-10, Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego TKKF w Kielcach za lata 1990-1994, s. 7, „Echo Dnia”, 1977, nr 66, s. 8.

Podstawową działalnością programową w ogniskach było prowadzenie stałych zespołów ćwiczebnych o charakterze rekreacyjno-sportowym. Prowadzono następującą działalność zespołów: ogólnorozwojową, gier zespołowych (siatkówka, piłka nożna, piłka ręczna), gimnastykę ogólnorozwojową i korektywną, pływanie (nauka pływania i pływanie relaksowe), sporty zimowe (narciarstwo, saneczkarstwo, łyżwiarstwo), ćwiczenia atletyczne, kulturystykę, sporty wodne (kajakarstwo, żeglarstwo, wioślarstwo, narty wodne), gry świetlicowe, tenis stołowy, bilard, brydż, szachy, gry rekreacyjne (ringo, kometka)¹¹⁴⁴. Dużą uwagę przywiązywano do zwiększania liczby stałych zespołów ćwiczących, organizowano nowe grupy¹¹⁴⁵.

Celem działania Wojewódzkiego TKKF było uczestniczenie w procesie rozwoju kultury fizycznej, podnoszenie sprawności fizycznej społeczeństwa, upowszechnianie rekreacji ruchowej i profilaktyki zdrowotnej oraz krzewienie zamiłowania do systematycznego uprawiania rekreacji fizycznej wśród mieszkańców miast i osiedli oraz pracowników zakładów pracy i ich rodzin. Działalność stowarzyszenia opierała się głównie na pracy działaczy społecznych, członków zrzeszonych w poszczególnych ogniskach Wojewódzkim Zrzeszeniu. Na każdy rok kalendarzowy opracowywano Wojewódzki Kalendarz Imprez Sportowo-Rekreacyjnych, w którym ujęte były wszystkie imprezy, których organizatorem lub współorganizatorem było WTKKF. Masowe imprezy sportowo-rekreacyjne odbywały się szczególnie w dni wolne od pracy¹¹⁴⁶. Do najważniejszych imprez i akcji masowych w omawianym okresie należy zaliczyć: Wojewódzki Zlot Ognisk TKKF, letnie i zimowe Igrzyska Młodzieży Pracującej, Narodowe Biegi Przełajowe, Spartakiady zakładowe i osiedlowe, imprezy z okazji Tygodnia Kultury Fizycznej oraz z okazji świąt państwowych, biegi zwycięstwa, konkurs Hotelu Pracowniczych, konkurs „Sport i rekreacja w naszym osiedlu” oraz „Piłka nożna

¹¹⁴⁴ Składnica Akt TKKF w Kielcach, Sprawozdanie na IX Wojewódzki Zjazd Delegatów TKKF za lata 1981-1984, s. 9-10; Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego TKKF w Kielcach za lata 1990-1994, s. 7, „Echo Dnia”, 1977, nr 66, s. 8.

¹¹⁴⁵ „Echo Dnia”, 1977, nr 66, s. 8.

¹¹⁴⁶ UWK, Wydział Kultury, Sportu i Turystyki, sygn. 5/45, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1986-1995, s. 45.

w naszym osiedlu”, masowe turnieje badmintonu, siatkówki, piłki nożnej oraz festyny sportowo-rekreacyjne, rozgrywki w ramach Ligi Miejskiej w różnych dyscyplinach sportowych, Międzynarodowy Półmaraton. W zimie, podstawową działalnością TKKF była budowa lodowisk, organizacja zajęć w świetlicach, salach gimnastycznych i innych obiektach przystosowanych do działalności sportowej. Organizowano m.in. turnieje brydżowe, rajdy i zimowe wycieczki turystyczne, aerobik. TKKF nie dysponował własnymi obiektami sportowymi¹¹⁴⁷. Działalność prowadzono na zakładowych i osiedlowych obiektach sportowych, stadionach klubów sportowych, które wynajmowano – najczęściej odpłatnie.

Liczba imprez organizowanych przez ogniska statutowe i regulaminowe była mocno zróżnicowana. W 1980 r. odbyło się 2490 imprez, w których udział wzięło około 44000 osób¹¹⁴⁸. W 1981 r. odbyło się 1920 imprez, w których udział wzięło 117036 osób, a rok później w 1427 imprezach udział wzięło 72821 osób. W 1983 r. ogniska TKKF zorganizowały 943 imprezy dla 50423 uczestników, a w 1984 r. – 1229 imprez sportowych, w których udział wzięło 63606 osób¹¹⁴⁹. W 1987 r. WTKKF zorganizowało 20 imprez¹¹⁵⁰. W latach 1990-1994 odbyło się 1485 imprez, w których udział wzięły 125163 osoby¹¹⁵¹.

8. Wojewódzkie Zrzeszenie Ludowe Zespoły Sportowe

Wojewódzkie Zrzeszenie Ludowe Zespoły Sportowe (dalej: WZ LZS) działało na podstawie statutu zatwierdzonego wraz ze zmianami decyzją Wydziału Spraw Wewnętrznych UW w Kielcach z dnia 10 listopada 1975 r. Statut stowarzyszenia przewidywał następujące władze: Wojewódzki Zjazd Delegatów, Radę Wojewódzką oraz Wojewódzką Komisję Rewizyjną. Kadencja władz trwała 4 lata¹¹⁵².

Głównymi celami zrzeszenia według statutu było: upowszechnianie i rozwijanie rekreacji ruchowej, sportu, turystyki oraz innych form aktywnego wypoczynku oraz stworzenie dogodnych warunków w tym zakresie, a także czynny udział w kulturalnym,

¹¹⁴⁷ „Echo Dnia”, 1977, nr 66, s. 8.

¹¹⁴⁸ APK, Biuro Wojewódzkiej Rady Narodowej w Kielcach, sygn. 1164/487, Protokoły z posiedzeń Komisji Zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN nr 1-8/80, s. 484.

¹¹⁴⁹ Składnica Akt TKKF w Kielcach, Sprawozdanie na IX Wojewódzki Zjazd Delegatów TKKF za lata 1981-1984, s. 9.

¹¹⁵⁰ UWK, Wydział Kultury, Sportu i Turystyki, sygn. 5/45, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1986-1995, s. 45.

¹¹⁵¹ Składnica Akt TKKF w Kielcach, Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego TKKF w Kielcach za lata 1990-1994, s. 10.

¹¹⁵² UWK, Wydział Kultury, Sportu i Turystyki, sygn. 5/45, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1986-1995, s. 71.

gospodarczym i społecznym życiu wsi. Odbywało się to poprzez propagowanie kultury fizycznej na wsi, organizowanie masowych zawodów oraz imprez rekreacyjnych, sportowych i turystycznych dla swych członków i mieszkańców wsi, udział w imprezach sportowych i turystycznych organizowanych przez państwowe jednostki kultury fizycznej oraz organizacje sportowo-turystyczne, stwarzanie możliwości podnoszenia poziomu sportowego młodzieży wiejskiej, organizowanie szkolenia dla działaczy, organizatorów, sędziów i instruktorów wychowania fizycznego, sportu i turystyki na wsi, zarządzanie posiadanymi obiektami i urządzeniami sportowymi i turystycznymi oraz dbanie o ich eksploatację, współdziałanie w zakresie rozwoju wychowania fizycznego, sportu i turystyki z właściwymi instytucjami i organizacjami¹¹⁵³.

VIII Wojewódzki Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe obradujący 16 marca 1975 r. w Kielcach zobowiązał podstawowe ogniwa i instancje Zrzeszenia do doskonalenia programu działania w zakresie organizacji sportu, rekreacji i turystyki dla całej ludności wiejskiej¹¹⁵⁴.

Od drugiego półrocza 1975 r. odbywało się to w nowych warunkach administracyjnych. Poza obszarem działalności Rady Wojewódzkiej Zrzeszenia LZS w Kielcach znalazły się znane i prężnie działające ośrodki sportu wiejskiego, między innymi w Technikach Rolniczych w Borkowicach, Wacynie, Mokoszyń¹¹⁵⁵.

Pracę zrzeszenia utrudniały zmiany personalne i częste rotacje na stanowisku przewodniczącego i zastępcy. W 1978 r., po przejściu do pracy w Komitecie Wojewódzkim PZPR, ze stanowiska przewodniczącego – po 4 letniej kadencji – zrezygnował Leszek Puchała. Jego miejsce zajął zastępca – Józef Doliński, który zrezygnował w 1984 r., a na stanowisko urzędującego zastępcy przewodniczącego wybrano wówczas Zdzisława Stawiarza¹¹⁵⁶.

Od 1978 r. pojawiła się nowa funkcja w strukturach wojewódzkich LZS, a mianowicie społeczny przewodniczący Rady Wojewódzkiej, jakim w tym czasie został Henryk Wrona. Ludowemu ruchowi sportowemu w województwie kieleckim szefował on przez następne 6 lat do 1984 r. Na X Wojewódzkim Zjeździe LZS nowym

¹¹⁵³ UWK, Wydział Kultury, Sportu i Turystyki, sygn. 5/45, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1986-1995, s. 77.

¹¹⁵⁴ Składnica Akt WZ LZS w Kielcach, Sprawozdanie Rady Wojewódzkiej Zrzeszenia LZS w Kielcach z działalności w latach 1975-1978, s.1.

¹¹⁵⁵ *60 lat ze znakiem LZS na ziemi świętokrzyskiej*, Kielce 2006, s.18-19.

¹¹⁵⁶ Składnica Akt WZ LZS w Kielcach, Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Zrzeszenia LZS za lata 1984-1987, s. 34

przewodniczącym został Tadeusz Bartos¹¹⁵⁷. Na stanowisko społecznego przewodniczącego wybierano osoby, które z racji swoich funkcji zawodowych mogły wesprzeć moralnie i materialnie Zrzeszenie LZS. Była to próba podniesienia autorytetu jedynej organizacji sportu wiejskiego na Kielecczyźnie. Na XI Wojewódzkim Zjeździe delegatów w dniu 9 kwietnia 1988 r. odbyło się pierwsze plenarne posiedzenie Rady Wojewódzkiej. W skład Rady Wojewódzkiej Zrzeszenia weszło 41 działaczy, spośród których wybrano prezydium. Przewodniczącym został Tadeusz Bartos, zastępcą – Janusz Mazur, urzędującym zastępca przewodniczącego – Zdzisław Stawiarz, sekretarzem – Jerzy Kula, skarbnikiem – Bartłomiej Molenda¹¹⁵⁸. Kadencja 1989-1991 była trudna dla działalności LZS. Ograniczenie dotacji i coraz wyższe koszty uczestnictwa w zawodach sprawiły, że wiele ogniw tej organizacji przestało istnieć¹¹⁵⁹. W 1991 r. wybrano nowe władze na 3 letnia kadencję. Przewodniczącym został ponownie Tadeusz Bartos. W skład Rady weszło ponad 30 działaczy reprezentujących poszczególne ośrodki ziemi kieleckiej¹¹⁶⁰. Na XIII Wojewódzkim zjeździe Sprawozdawczo-Wyborczym Zrzeszenia LZS, który odbył się 30 marca 1996 r. została wybrana rada w następującym składzie: przewodniczący – Tadeusz Bartos, zastępcy przewodniczącego – Tadeusz Kruk i Jan Mazur, sekretarz – Jerzy Kula, skarbnik – Czesław Zemsta oraz 6 członków prezydium i 13 członków rady. W trakcie trwania kadencji skład rady zmniejszył się o 3 osoby, ponieważ zmarli Włodzimierz Jaćwiąg, Zdzisław Stawiarz, Tadeusz Musiał. Wolnych miejsc nie uzupełniano, postanawiając zmniejszyć radę zgodnie ze Statutem do 21 osób¹¹⁶¹.

W 1975 r., w nowych granicach województwa działały 532 podstawowe ogniwa skupiające 25242 członków, w tym 6561 kobiet. Do końca 1978 r. liczba ogniw LZS wzrosła o 37, liczba Ludowych Klubów Sportowych (LKS) zwiększyła się o 13. Powstały m.in. takie kluby jak: Ponidzie Pińczów, Sparta Kazimierza Wielka, Motor Busko-Zdrój, Znicz Podzamcze, Kłos Sobków¹¹⁶². Na dzień 31 grudnia 1978 r. istniały 64 sekcje zarejestrowane w związkach sportowych (30 sekcji piłki nożnej, 7 – tenisa stołowego, 5 – lekkoatletyki, 4 – podnoszenia ciężarów, po 3: łucznictwa, zapasów, szachów, piłki

¹¹⁵⁷ *60 la...*, Kielce 2006, s.18.

¹¹⁵⁸ UWK, Wydział Kultury, Sportu i Turystyki, sygn. 5/45, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1986-1995, s. 73.

¹¹⁵⁹ „Słowo Ludu”, 1991, nr 100, s. 15.

¹¹⁶⁰ Tamże.

¹¹⁶¹ M. Szczygieł, *op. cit.*, s. 74.

¹¹⁶² Składnica Akt WZ LZS w Kielcach, Sprawozdanie Rady Wojewódzkiej Zrzeszenia LZS w Kielcach z działalności w latach 1975-1978, s. 3-4.

ręcznej, po 2: narciarstwa, jeździectwa, po 1: kolarstwa, piłki siatkowej i koszykówki), które liczyły 2433 zawodników, w tym 308 kobiet. Sekcje te posiadały 100 drużyn uczestniczących w systemie rozgrywek prowadzonych przez okręgowe związki sportowe (w I i II lidze występowały po 2 zespoły, w lidze międzywojewódzkiej – 5, w lidze wojewódzkiej – 19, w klasie A – 32 zespoły, w klasie B – 11 zespołów, w klasie C – 29 zespołów). W latach 1975-1978 najsilniejszą dyscypliną Zrzeszenia LZS w województwie kieleckim było łucznictwo prowadzone przez ŁKS Stella Słowik, LKS Znicz Podzamcze i LKS Kłos Sobków. Drugą dyscypliną wiodącą było narciarstwo uprawiane przez LKS Skala w Tumlinie. Duży postęp w szkoleniu zawodników nastąpił także w jeździectwie prowadzonym w Ludowym Klubie Jeździeckim (LKJ) Ponidzie Pińczów. Za dyscypliny rozwojowe przyjęto zapasy, podnoszenie ciężarów, kolarstwo, lekką atletykę oraz te gry zespołowe, w których zawodnicy uczestniczyć będą w zawodach na szczeblu międzywojewódzkim. Dużo uwagi poświęcono także sprawom rozwoju sportu kwalifikowanego we wszystkich 9 szkołach rolniczych, leśnych i Centralnym Związku Spółdzielni Rolniczych Samopomoc Chłopska (CZSR SCh)¹¹⁶³. Według stanu na 31 grudnia 1980 r. w 69 jednostkach administracyjnych województwa kieleckiego były zarejestrowane 524 koła LZS liczące 24586 członków, w tym 6975 kobiet oraz 30 klubów sportowych z 5626 członkami (w tym 1811 kobiet). Prowadzono działalność w 19 dyscyplinach sportowych. Najpowszechniejsze z nich były: siatkówka (548 sekcji), piłka nożna (459 sekcji), tenis stołowy (388 sekcji), warcaby (315 sekcji). Najmniej popularne były wówczas dyscypliny: biathlon (1 sekcja), brydż sportowy, jeździectwo (po 2 sekcje), zapasy (3 sekcje), łucznictwo, podnoszenie ciężarów (po 4 sekcje), narciarstwo (5 sekcji), tenis (6 sekcji), kometka (7 sekcji). Stan liczebny organizacji LZS był niezadowalający, ponieważ Zrzeszenie docierało zaledwie do ¼ sołectw w województwie kieleckim oraz obejmowało zaledwie około 3,5% mieszkańców wsi i małych miast, a licząc społeczeństwo dorosłe – nie przekraczała 7% potencjalnych kandydatów do uprawiania kultury fizycznej. Część z zarejestrowanych kół nie przejawiała systematycznej działalności¹¹⁶⁴. Wprowadzenie w 1981 r. stanu wojennego również negatywnie odbiło się na działalności Zrzeszenia. Zrezygnowano z wielu planów i zamierzeń z powodu trudności organizacyjnych i materialnych; sprzęt sportowy był trudno dostępny i zły jakościowo, z LZS odeszło wielu doświadczonych i zasłużonych

¹¹⁶³ Tamże, s. 8-9.

¹¹⁶⁴ APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/482, Protokoły z posiedzeń Komisji Zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN, s. 380-381.

działaczy¹¹⁶⁵. Od 1982 r. systematycznie spadała liczba kobiet – członkiń LZS. Przyczyn tego stanu należy upatrywać w niedostatecznej propagandzie rekreacji fizycznej wśród kobiet wiejskich oraz niskim poziomie sanitarno-higienicznym istniejących urządzeń sportowych¹¹⁶⁶. Chcąc ograniczyć spadek liczby kobiet, do programu działalności wprowadzono badminton i sporty obronne. Dużą popularnością cieszyły się warcaby, szachy, brydż¹¹⁶⁷. Według stanu z ostatniego dnia 1987 r. WZ LZS posiadało 590 członków zwyczajnych (w tym 561 ogniw podstawowych, czyli oddziałów, kół oraz 29 klubów sportowych) oraz 24313 członków fizycznych, w tym 4360 osób w klubach sportowych¹¹⁶⁸. Od 1988 r. następował systematyczny spadek liczby LZS i ich członków. Masowo rozwiązywały się sekcje sportowe w silnych klubach. W 1989 r. zaprzestano finansowania zrzeszeń sportowych z budżetu centralnego. Zakłady pracy, a w szczególności ich załogi odstępowały od członkostwa w klubach i LZS¹¹⁶⁹. Reorganizacja dotknęła także Zrzeszenie Wojewódzkie – w 1989 r. Prezydium Rady podjęło decyzję o 50% redukcji zatrudnionych pracowników - pozostawiono zaledwie 4 osoby oraz 8 instruktorów sportu, turystyki i szkolenia w gminach¹¹⁷⁰. Na zakończenie 1989 r. istniało 506 ogniw zrzeszających 15688 członków, a w 1990 r. było już tylko 298 ogniw, które liczyły 11049 członków¹¹⁷¹. W latach 1988-1990 w województwie kieleckim nie nastąpiła likwidacja ani jednej sekcji wyczynowej. Na dzień 31 grudnia 1990 r. stan liczebny sekcji przedstawiał się następująco: zapasy prowadzono w LKS Znicz Podzamcze Chęcińskie oraz LKS Spartakus Daleszyce, łucznictwo prowadził KS Stella Kielce oraz LKS Astra Piekoszków. Narciarstwo prowadzono w LKS Skała Tumlin, podnoszenie ciężarów – LKS Stal Kunów, jeździectwo – LKJ Borków i LKJ Ponidzie Pińczów, piłkę ręczną kobiet – LKS Świt Wolica¹¹⁷². W roku 1991 liczba ogniw podstawowych wyniosła ogółem 287 i zrzeszała 11092 członków¹¹⁷³. Program działania Zrzeszenia na lata 1991-1994 przewidywał upowszechnianie wychowania fizycznego wśród mieszkańców wsi, małych miasteczek i młodzieży szkolnej. Za priorytetowe

¹¹⁶⁵ M. Szczygieł, *op. cit.*, s. 72.

¹¹⁶⁶ A. Jachimczyk, *op. cit.*, s. 92.

¹¹⁶⁷ Tamże, s. 44.

¹¹⁶⁸ UWK, Wydział Kultury, Sportu i Turystyki, sygn. 5/45, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1986-1995, s. 75.

¹¹⁶⁹ M. Szczygieł, *op. cit.*, s. 73.

¹¹⁷⁰ Składnica Akt WZ LZS w Kielcach, Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Zrzeszenia LZS za lata 1988-1990, s.1.

¹¹⁷¹ Tamże, s.7-8.

¹¹⁷² Tamże, s.12.

¹¹⁷³ Składnica Akt WZ LZS w Kielcach, Sprawozdanie zbiorcze z działalności Ogniw Zrzeszenia LZS, LKS za rok 1991, s.12.

dyscypliny uznano: jeździectwo, podnoszenie ciężarów, kolarstwo, ła, łucznictwo, narciarstwo, tenis stołowy, zapasy. W programie, Zrzeszenie zwróciło także uwagę, że w działalności na rzecz upowszechniania wychowania fizycznego naturalnym sojusznikiem będzie Kościół¹¹⁷⁴. Za dyscypliny wiodące w latach 90-tych XX w. zostały uznane: łucznictwo, zapasy, narciarstwo, lekkoatletykę, podnoszenie ciężarów, piłkę ręczną kobiet. Łucznictwo prowadzone było w KS Stella Kielce, który był czołowym klubem w tej dyscyplinie sportu oraz w UKS Orzeł Słowik, UKS Spartakus Sitkówka, UKS Gwiazda Nowiny, LKS Astra Piekoszków. Zapasy prowadzone były w LKS Znicz Podzamcze. Narciarstwo w LKS Skała Tumlin oraz w ULKS Wzdół Rządowy. Wiodącymi klubami realizującymi lekkoatletykę były WLKS Kielce, LKS Zryw Łopuszno, KS Olimp Końskie, UKS Górno, LZS Sędziszów, Ludowy Uczniowski Klub Sportowy (LUKS) Sokół Włoszczowa, LKS Leśnik Zagnańsk, LZS Strawczyn, ULKS Olimp Wzdół Rządowy. Podnoszenie ciężarów uprawiane było w LKS Stal Kunów. Piłka ręczna dominowała w LKS Świt Wolica oraz w powstałym w 1995 r. KS Łysogóry Kielce¹¹⁷⁵.

Tabela 15. Stan organizacyjny LZS w województwie kieleckim w latach 1975-1998.

Rok	Liczba członków			Liczba ogniw		
	Kobiety	Mężczyźni	Razem	LZS	LKS	Razem
1975	6561	20749	27310	521	15	536
1976	7039	20420	27459	515	21	536
1977	8020	21916	29936	517	27	544
1978	9002	23118	32120	541	28	569
1979	5302	17168	22470	536	30	566
1980	8786	21426	30212	524	30	554
1981	7317	18616	25933	521	30	551
1982	6589	18086	24675	553	28	581
1983	5677	17853	23530	537	29	573
1984	5384	17728	23112	b.d.	b.d.	567
1985	5782	18259	24041	b.d.	b.d.	583
1986	6098	19142	25240	575	29	604

¹¹⁷⁴ A. Jachimczyk, *op. cit.*, s.45.

¹¹⁷⁵ Składnica Akt WZ LZS w Kielcach, Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Zrzeszenia LZS za lata 1996-1999, Kielce, s.4.

1987	5946	18367	24313	561	29	590
1988	5946	18298	24244	b.d.	b.d.	590
1989	3533	12155	15688	b.d.	b.d.	506
1990	2857	8192	11049	269	29	298
1991	2902	8190	11092	259	28	287
1992	2169	6691	8860	198	27	225
1993	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1994	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1995	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1996	2211	6050	8261	192	32	224
1997	2222	6113	8335	189	32	231
1998	2229	6302	8531	192	30	244

Źródło: Opracowano na podstawie Sprawozdanie Rady Wojewódzkiej Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Kielcach z działalności w latach 1975-1978, s.3-4; Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Zrzeszenia LZS za lata 1988-1990, s.10; Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Zrzeszenia LZS za lata 1996-1999, Kielce 2000, s.3; „Słowo Ludu”, 1984, nr 74, s. 8; UWK, Wydział Kultury, Sportu i Turystyki, sygn. 5/45, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1986-1995, s.75; UWK, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/18 t. I, Wojewódzkie Zrzeszenie Ludowe Zespoły Sportowe w Kielcach w latach 1984-1987, s. 49, 158; UWK, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/18 t. II, Wojewódzkie Zrzeszenie Ludowe Zespoły Sportowe w Kielcach w latach 1988-1995, s. 15, 158;

Stan liczebny ogniw LZS w poszczególnych miastach i gminach województwa był zróżnicowany. Przykładowo, w 1977 r. na terenie miasta i gminy Miechów działało 17 ogniw LZS: LZS Biskupice, LZS Budkowska Wola, LZS Celiny Przesławskie, Falniów, Jaksice, Siedlisko, Szczopenowice, LZS przy Sądzie, LZS przy OHP Miechów, LZS Miechów, LZS Osiedle 30-lecia, LZS Wymysłów, LZS Petroszyce i LZS przy GS Miechów. W przeważającej liczbie ogniw podstawową sekcją była piłka nożna, dobrze działały też sekcje szachowe oraz siatkówki, warcabów i la¹¹⁷⁶. W 1979 r. na terenie miasta i gminy Kazimierza Wielka zarejestrowanych było 15 kół skupiających około 450 członków, co w stosunku do 48 sołectw, które wchodziły w skład gminy należy uznać za stanowczo mało. W ogniwach LZS działało 20 sekcji sportowych, w tym: 4 piłki nożnej, 4 piłki ręcznej, 3 tenisa stołowego, 3 szachów, 3 lekkoatletyki, 1 koszykówki, siatkówki oraz tenisa¹¹⁷⁷. Według informacji z początku 1979 r., na terenie miasta i gminy

¹¹⁷⁶ APK, Komitet Miejsko-Gminny PZPR Miechów, sygn. 902/10, Protokoły plenarnych posiedzeń KM-G z załącznikami, s. 16.

¹¹⁷⁷ APK, Komitet Miejsko-Gminny PZPR Kazimierza, sygn. 900/20, Protokoły plenarnych posiedzeń KM-G z załącznikami, s. 13.

Włoszczowa działalność sportową prowadziły LZS w Czarnocy, Kurzelowie, Bebelnie, Koniecznie, Dąbiu, Rzębcu, Woli Wiśniowej, Dankowie Małym, Międzyzylesiu, Gościęcinie i przy Zespole Szkół Rolniczych we Włoszczowie. LZS zrzeszały 565 członków, w tym 194 kobiety. Prowadzono zajęcia w sekcjach: piłki nożnej, siatkowej, ręcznej, tenisa stołowego, lekkoatletyki, szachów i tenisa. W roku 1978 r. drużyny LZS uczestniczyły w rozgrywkach ligi miejsko-gminnej w piłce nożnej, zawodach organizowanych z okazji świąt państwowych i lokalnych we własnych obiektach i OSiR, w rozgrywkach organizowanych przez Radę o nagrodę Naczelnika Miasta i Gminy oraz Turnieju o Złotą Wieżę. Drużyny LZS uczestniczyły także w zawodach szkół rolniczych województwa kieleckiego¹¹⁷⁸. Na terenie gminy Sitkówka-Nowiny w 1980 r. działało sześć LZS, które prowadziły sekcje piłki nożnej, piłki siatkowej, tenisa stołowego, lekkoatletyki, narciarskie, warcabów, szachów. LZS Kowala liczyło 46 członków, w tym 6 kobiet, LZS Nowiny – 36 członków, w tym 14 kobiet, LZS Posłowice – 38 członków, w tym 5 kobiet, LZS Słowik – 44 członków, w tym 18 kobiet, LZS Wola Murowana – 28 członków, w tym 8 kobiet, LZS Zalesie II – 43 członków, w tym 10 kobiet¹¹⁷⁹. LZS w Łagowie organizował sporty masowe, tj. piłkę nożną, turniej tenisa stołowego, turniej szachowy, biegi przełajowe. W sezonie 1979 r. LZS Łagów zajął 1 miejsce w grupie, w rozgrywkach klasy B piłki nożnej. W 1980 r. LZS rozpoczął prowadzenie sekcji piłki siatkowej. W sezonie 1982/1983, po rundzie jesiennej LZS Łagów zajmował 1 miejsce w grupie A, a ambicją klubu było wejście do ligi okręgowej piłki nożnej. Niestety klub miał braki kadrowe – zaledwie 2 zawodników rezerwowych oraz duże braki obuwia i piłek¹¹⁸⁰. W 1981 r. na terenie gminy Waśniów działało 7 ogniw LZS. Uprawiano tenis stołowy, szachy, warcaby¹¹⁸¹. W tym samym roku, w gminie Zagnańsk funkcjonowało 7 ogniw LZS¹¹⁸², a w gminie Busko-Zdrój zarejestrowanych było 37 LZS¹¹⁸³. Na terenie gminy Mirzec znajdowało się 11 ogniw LZS¹¹⁸⁴. W 1986 r. na terenie miasta i gminy Kazimierza Wielka LZS działały w 14 podstawowych ogniwach i skupiały 645 członków,

¹¹⁷⁸ APK, Komitet Miejsko-Gminny Włoszczowa, sygn. 907/36, Protokoły posiedzenia Egzekutywy KM-G z załącznikami, s. 20.

¹¹⁷⁹ APK, Gminna Rada Narodowa w Sitkówce-Nowinach, sygn. 1033/100, Protokoły z posiedzeń Komisji Wychowania, Oświaty i Kultury, s. 44.

¹¹⁸⁰ APK, Gminna Rada Narodowa w Łagowie, sygn. 1141/34, Działalność Komisji Wychowania, Oświaty, Kultury i spraw socjalnych (protokoły z posiedzeń i kontroli, plany pracy), s. 56-57.

¹¹⁸¹ APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/482, Protokoły z posiedzeń Komisji Zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN, s. 423.

¹¹⁸² Tamże, s. 426.

¹¹⁸³ Tamże, s. 430.

¹¹⁸⁴ Tamże, s. 434.

w tym 220 dziewcząt. Najlepiej pracującymi kołami były LZS w Cudzynowicach i LZS Odonów¹¹⁸⁵.

Jednym z podstawowych zadań Zrzeszenia LZS było rozwijanie i rozszerzanie różnorodnych form sportu masowego w środowisku wiejskim. W tym zakresie współpracowano z organizacjami działającymi na wsi, czego wynikiem było wiele zorganizowanych imprez, turniejów, spartakiad, igrzysk na szczeblu gminnym i wojewódzkim. Najbardziej powszechnymi i tradycyjnymi imprezami masowymi, które prowadzone były do finałów centralnych i miały pozycję w kalendarzu Kieleckiego Zrzeszenia LZS były: Ogólnopolski Turniej Szachowy o Złotą Wieżę, Ogólnopolski Turniej „Piłkarska Kadra Czeki” im. Stanisława Tymowicza oraz Ogólnopolskie Masowe Biegi Przełajowe Zrzeszenia LZS¹¹⁸⁶. Dużą popularnością w środowisku wiejskim cieszyły się Wiosenne Biegi Przełajowe o Puchar Wiosny, w imprezie wojewódzkiej brało w nich udział przeciętnie 200 osób¹¹⁸⁷. Od 1976 r. organizowano Igrzyska Rekreacyjno-Sportowe LZS Pracowników Gospodarki Żywnościowej. Zawody te prowadzone były w zakładach pracy oraz na szczeblu gminnym, rejonowym i wojewódzkim. Na Igrzyskach Wojewódzkich, które odbyły się w 1976 r. we Włoszczowie startowało 150 zawodników, rok później w Pińczowie startujących było 285, natomiast w 1978 r. – ponownie we Włoszczowie – liczba zawodników i zawodniczek wyniosła już 580 osób. W 1978 r. po raz pierwszy zorganizowano Wojewódzkie Igrzyska Zimowe. W tej imprezie wzięło udział 125 zawodników i zawodniczek¹¹⁸⁸. Kryzys gospodarczy przełomu lat 70-tych i 80-tych XX w. spowodował znaczne osłabienie zainteresowania sportem w zakładach gospodarki żywnościowej. W rezultacie zrezygnowano z organizacji Igrzysk, co negatywnie odbiło się na popularyzacji sportu w środowisku wiejskim¹¹⁸⁹. Najbardziej popularnymi zawodami były stałe rozgrywki w grach zespołowych. W 1978 r. najwięcej zespołów uczestniczyło w piłce nożnej – 313, piłce siatkowej – 224, warcabach – 166 oraz szachach – 157 drużyn¹¹⁹⁰. W 1979 r. LZS zorganizowały i przeprowadziły 5953 imprezy masowe. Największe zorganizowane imprezy masowe to: turniej szachowy o Złotą

¹¹⁸⁵ APK, Biuro Wojewódzkiej Rady Narodowej, sygn. 1164/408, Materiały z posiedzeń Komisji Kultury, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN w Kielcach, s. 205.

¹¹⁸⁶ *60 lat...*, s. 113

¹¹⁸⁷ Składnica Akt WZ LZS w Kielcach, Sprawozdanie Rady Wojewódzkiej Zrzeszenia LZS w Kielcach z działalności w latach 1975-1978, s. 6.

¹¹⁸⁸ Tamże, s. 7.

¹¹⁸⁹ A. Jachimczyk, *op. cit.*, s. 115.

¹¹⁹⁰ Składnica Akt WZ LZS w Kielcach, Sprawozdanie Rady Wojewódzkiej Zrzeszenia LZS w Kielcach z działalności w latach 1975-1978, s. 7.

Wieżę, turniej tenisa stołowego kobiet o puchar KGW, narodowe biegi przełajowe, tydzień kultury fizycznej, zawody strzeleckie o Puchar Robotnika Rolnego, Letnie Igrzyska Rekreacyjno-Sportowe LZS pracowników gospodarki żywnościowej¹¹⁹¹. W 1980 r. Zrzeszenie LZS zorganizowało 5351 imprez, w których udział wzięło ponad 22700 osób (tzw. osobostarty)¹¹⁹². W 1984 r. odbyły się 6482 imprezy sportowe, w 1985 r. – 6091, w 1986 r. – 5868, w 1987 r. – 6260 imprez sportowych¹¹⁹³. W latach 1988-1990 na terenie województwa kieleckiego przeprowadzono 13211 imprez rekreacyjno-sportowych, w których startowało 379470 uczestników¹¹⁹⁴. Zrzeszenie LZS w 1996 r. przeprowadziło 2242 imprezy sportowe i rekreacyjne, w roku 1997 – 2659 imprez, a w 1998 r. odbyło się ich 2575¹¹⁹⁵. W okresie ferii i wakacji organizowano obozy i zgrupowania sportowe.

9. Kluby sportowe

Na terenie województwa kieleckiego w omawianym okresie funkcjonowały kluby sportowe. Wiodącą dyscypliną była piłka nożna. Na terenie każdego z większych miast województwa istniał przynajmniej jeden klub sportowy, a często także w małych miasteczkach i na wsiach prowadzono prężną działalność klubową.

Z ważniejszych klubów działających w Kielcach i poza Kielcami należy wymienić: Błękitnych Kielce, Budowlanych Kielce, Iskrę Kielce, Koronę Kielce, Stellę Kielce, Tęczę Kielce, Granat Skarżysko-Kamienna, KSZO Ostrowiec Św., Star Starachowice, Jodłę Bodzentyn, Neptuna Końskie, Nidę Pińczów, Orlicza Suchedniów, Spartę Kazimierza Wielka.

Klub Błękitni Kielce w latach 1975-1998 prowadził działalność sportowo-szkoleniową w 5 sekcjach: bokserskiej, brydża sportowego, piłki nożnej, tenisa, judo. W 1978 r. zorganizowano przy GKS Błękitni Klub Kibica i Sympatyka, który został zarejestrowany jako stowarzyszenie, miał osobowość prawną, własny statut i zarząd¹¹⁹⁶. Prezesami Klubu w omawianym okresie byli: Jerzy Smolarski (1973-1982), Jerzy

¹¹⁹¹ APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/487, Protokoły z posiedzeń Komisji Zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN Nr 1-8/80, s. 483.

¹¹⁹² Tamże, s. 386.

¹¹⁹³ Składnica Akt WZ LZS w Kielcach, Tabele do Sprawozdania Rady Głównej na XI Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS, tabela nr 14.

¹¹⁹⁴ Składnica Akt WZ LZS w Kielcach, Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Zrzeszenia LZS za lata 1988-1990, s. 10.

¹¹⁹⁵ Składnica Akt WZ LZS w Kielcach, Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Zrzeszenia LZS za lata 1996-1999, Kielce 2000, s. 3.

¹¹⁹⁶ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/6, Kielecki Klub Sportowy Błękitni w Kielcach, lata 1979-1994, s. 14.

Stańczyk (1983-1984), Jerzy Urywkow (1984-1985), Stefan Jurczak (1985-1990), Edward Kotulski (1990-1991), Janusz Cieślakiewicz (1992-1993), Henryk Podgórski (1993-1994), Józef Chyb i Waldemar Wrona (1994-1996), Mirosław Malinowski (1996-2000)¹¹⁹⁷. W 1977 r. klub zrzeszał w 3 sekcjach (tenisa, bokserskiej, piłki nożnej) 234 zawodników i 43 działaczy społecznych¹¹⁹⁸. W 1982 r. klub zrzeszał 262 zawodników w 4 sekcjach¹¹⁹⁹. W 1987 r. w 5 sekcjach wyczynowych zrzeszonych było 345 zawodników i zawodniczek¹²⁰⁰, a w 1990 r. około 300, prowadzono także szkolenie grup początkujących¹²⁰¹. Trzy lata później, w 1993 r. zawodników i zawodniczek było około 400¹²⁰². Klub prowadził działalność w oparciu o takie zakłady pracy jak Komenda Wojewódzka MO (do 1989 r.) i Policję, podległe jej jednostki terenowe, Zakłady Urządzeń Chemicznych i Armatury Przemysłowej. Z klubem na przestrzeni lat współpracowało także szereg innych instytucji: Kielecka Jednostka Wojsk Obrony Wewnętrznej, kielecki Oddział PKS, Kieleckie Przedsiębiorstwo Robót Mostowych, Przedsiębiorstwo Eksportu Budownictwa i Usług Technicznych Eksbud, kielecki Instal, przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego Budopol, Okręgowy Zakład Transportu i Maszyn Drogowych, Komunalne Przedsiębiorstwo Remontowo-Budowlana, Spółdzielnia Auto-Transped, Spółdzielnia Pracy Kielczanka, Zakłady Przemysłu Odzieżowy Nida, Spółdzielnię Rzemieślnik i inne¹²⁰³.

KS Budowlani Kielce był klubem wielosekcyjnym. W omawianym okresie prowadził sekcje: lekkoatletyki, brydża sportowego, narciarstwa, biathlonu, siatkówki kobiet i mężczyzn, piłki ręcznej kobiet, trójboju nowoczesnego, pływania, łucznictwa, tenisa stołowego, koszykówki kobiet i mężczyzn. Funkcję prezesów KS Budowlani w latach 1975-1998 pełnili: Zbigniew Szczepański (1980-1984), Zdzisław Skowron (1984-1988), (1988-1990), Zdzisław Furmanek (1990-1994), J. Jarmołowicz (od 1994 r.)¹²⁰⁴. Finansowanie działalności klubu odbywało się z następujących źródeł: dotacje WFS, dotacje Zarządu Okręgu Zrzeszenia Sportu, Turystyki i Rekreacji

¹¹⁹⁷ Tamże, s. 34, 68, 228-229; M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 31.

¹¹⁹⁸ APK, Kielecki Klub Sportowy Błękitni w Kielcach, sygn. 1208/14, Walne Zgromadzenie (materiały organizacyjne, protokół, sprawozdanie z działalności, dokumentacja komisji), s. 46.

¹¹⁹⁹ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/6, Kielecki Klub Sportowy Błękitni w Kielcach, lata 1979-1994, s. 14.

¹²⁰⁰ Tamże, s. 39.

¹²⁰¹ Tamże, s. 170.

¹²⁰² Tamże, s. 232.

¹²⁰³ Tamże, s. 12-13.

¹²⁰⁴ AUW, Wydział Kultury, Sportu i Turystyki, sygn. 5/45, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1986-1995, s. 166; AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/19, Klub Sportowy Budowlani w Kielcach, lata 1984-1994, s. 1, 70.

Budowlani w Kielcach, zakładów pracy, UW, dochodów własnych klubu¹²⁰⁵. W 1985 r. w klubie pracowało 18 szkoleniowców¹²⁰⁶. W 1991 r. w klubie było zrzeszonych 37 zawodników powyżej 18 roku życia i 281 zawodników do lat 18¹²⁰⁷. Klub Budowlani od 1989 r., tj. od momentu wybudowania, posiadał w użytkowaniu stadion lekkoatletyczny o powierzchni 8,5 ha z bieżnią tartanową i urządzeniami do wszystkich dyscyplin lekkoatletycznych oraz obiektami towarzyszącymi, tj. parking, boisko treningowe, budynek z pokojami wypoczynkowymi i szatniami, siłownię i magazyny na sprzęt¹²⁰⁸.

W 1991 r. powstał jednosekcyjny klub sportowy Iskra Kielce przy FŁT Iskra. Założono go na bazie sekcji piłki ręcznej MKS Korona Kielce, który zaczął borykać się z trudnościami finansowymi i nie był w stanie utrzymać piłki ręcznej na odpowiednim poziomie¹²⁰⁹. Klub nawiązywał również do tradycji sportowych sekcji piłki ręcznej wcześniejszej Iskry Kielce¹²¹⁰. Funkcję prezesa pełnili: Leszek Stypuła (1991-1994), Henryk Długosz (1994-1997), Mirosław Kędzia (1997-1999)¹²¹¹. Iskra Kielce był to najbardziej zasłużony dla piłki ręcznej klub na Kielecczyźnie. W latach 1994-1996 drużyna seniorów występowała pod nazwą Iskra/Ceresit, w latach 1998-1999 – Iskra Lider Market. Drugi człon pochodził od nazwy sponsora. Iskra Kielce wielokrotnie zdobywała tytuł mistrza, wicemistrza i brązowy medale MP. Zespół był także finalistą Pucharu Polski oraz jako jedyny przedstawiciel Kielecczyzny brał udział w rozgrywkach o europejskie Puchary¹²¹².

Korona Kielce powstała w 1973 r. z połączenia dwóch kieleckich klubów – Iskry i SHL. Jako symbol klubu wybrano stylizowaną koronę, główny emblemat w herbie miasta Kielce. Nadano jej nowoczesny kształt w kolorze metalicznym, jako że klub zrzeszał zakłady branży metalowej. Zaprojektowano także proporczyk, flagę klubową i znaczek¹²¹³. Prezesami Korony Kielce w latach 1975-1998 byli: Ryszard Bajer (1973-1976), Roman Wojtarowicz (1976), Włodzimierz Pasternak (1977-1980), Wiesław Stępień (1980-1984, 1993), Władysław Antoń (1984-1985), Zbigniew Pawlak (p.o. 1985-

¹²⁰⁵ A UW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/19, Klub Sportowy Budowlani w Kielcach, lata 1984-1994, s. 43.

¹²⁰⁶ Tamże, s. 9.

¹²⁰⁷ Tamże, s. 72.

¹²⁰⁸ Tamże, s. 75.

¹²⁰⁹ M. Michniak, A. Pawłowski, *Iskra...*, s. 56.

¹²¹⁰ Iskra Kielce powstała w 1952 r. W 1973 r. sekcja piłki ręcznej została przejęta przez Koronę Kielce.

¹²¹¹ M. Michniak, A. Pawłowski, *Iskra...*, s. 57.

¹²¹² M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 91-92.

¹²¹³ M. Michniak, A. Pawłowski, *40 lat w Koronie*, Kielce 2013, s. 16.

1986), Zenobiusz Wenus (1987), Jerzy Boroń (1987-1991), Jan Kubik (1991-1993), Marek Michniak (p.o. 1993), Artur Jagodziński (1993-2001)¹²¹⁴. Celem klubu było rozwijanie sportu kwalifikowanego, stałe podnoszenie poziomu sportowego w sekcjach, organizowanie imprez i prowadzenie szkolenia sportowego. Korona była klubem wielosekcyjnym. W omawianym okresie prowadzono sekcje: kolarską, motorową, piłki ręcznej, piłki nożnej, brydża sportowego, szachów¹²¹⁵.

Łuczniczy Klub Sportowy Stella miał swoją siedzibę w Kielcach, przy ul. Krakowskiej 374¹²¹⁶. Klub należał do czołowych klubów nie tylko w województwie kieleckim, a także w Polsce. W 1985 r. zmieniono nazwę na Klub Sportowy Stella¹²¹⁷. Zarząd próbował rozszerzyć działalność o rekreację, ale brak było zainteresowania zarówno ze strony uczestników jak i organizatorów¹²¹⁸. Funkcję prezesa KS Stella w Kielcach w omawianym okresie pełnili: Antoni Baryła (1979-1986, 1988-1990), Stanisław Grabowski (1986-1988), Zbigniew Kasperek (od 1990)¹²¹⁹. Zawodnikami klubu była głównie młodzież mieszkająca w pobliżu obiektu łuczniczego w Słowiku, rekrutowano ich ze SP nr 20 w Białogonie i Zbiorczej Szkoły Gminnej w Nowinach. Zawodnicy korzystali z obiektów przyszkolnych, sal gimnastycznych. Klub wyposażał szkoły w niezbędny sprzęt łuczniczy, organizowano obozy sportowe¹²²⁰. W 1979 r. klub zrzeszał 163 zawodników (w tym 78 kobiet), w 1982 r. było 191 zawodników (85 kobiet), a w 1983 r. – 182 (78 kobiet)¹²²¹. W kolejnych latach liczba trenujących uległa zmniejszeniu. W 1985 r. było to 65 osób, w 1987 r. – 52 osoby, w 1989 r. – 45 osób, w 1990 r. – 38 osób. Tendencja spadkowa wynikała głównie z rezygnacji zawodników trenujących bardzo nieregularnie¹²²². W 1992 r. położono nacisk na szkolenie młodzieży zaczynającej strzelanie z łuku. Liczba zawodników zwiększyła się do 80 osób¹²²³. Szkoleniem w klubie zajmowali się trenerzy i instruktorzy m.in. (1979-1984) Marian Pyk, Waldemar Mołda, Józef Kolomski, Danuta Zbierańska, Włodzimierz

¹²¹⁴ Tamże, s. 21-22.

¹²¹⁵ A UW, Wydział Kultury, Sportu i Turystyki, sygn. 5/45, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1986-1995, s. 157.

¹²¹⁶ A UW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/20, Klub Sportowy Stella w Kielcach 1984-1994, s. 60.

¹²¹⁷ Tamże, s. 28.

¹²¹⁸ Tamże, s. 91.

¹²¹⁹ Tamże, s. 8, 60, 74, 87, 88,

¹²²⁰ Tamże, s. 9.

¹²²¹ Tamże, s. 10.

¹²²² Tamże, s. 95.

¹²²³ Tamże, s. 167.

Jaćwiąg¹²²⁴. W latach 1985-1990 szkolenie prowadzili głównie: Józef Kolomski, Wiktor Pyk, Waldemar Mołda, Leszek Mazur, Małgorzata Szymczyk, Jadwiga Banasik¹²²⁵. Zawodnicy Stelli aktywnie brali udział w zawodach sportowych, przykładowo w 1979 r. odbyło się 380 osobostartów w 18 zawodach, a już rok później – 550 osobostartów w 34 zawodach. W 1982 r. – 671 osobostartów (61 zawodów), 1983 r. – 558 (57 zawodów)¹²²⁶. Na przestrzeni lat, klub otrzymywał pomoc finansową oraz rzeczową (np. wypożyczanie samochodów na liczne wyjazdy) m.in. od WFS, Rady Głównej i Wojewódzkiej Zrzeszenia LZS, Wydziału Kultury, Sportu i Turystyki UM w Kielcach, UG w Nowinach, Wydziału Kultury Fizycznej, Sportu i Turystyki UW w Kielcach, zakładów gospodarki żywnościowej: WZGS, Agroma, GS w Białogonie, Zakładów Mięsnych¹²²⁷. Stella Kielce była organizatorem m.in. finałów OSM w łucznictwie, finałów i rund DMP, Mistrzostw Polski, Mistrzostw Zrzeszenia LZS, kursu sędziów FITA i większości imprez szczebla okręgowego¹²²⁸.

Klub Sportowy Handlowców i Spółdzielców Tęcza Kielce prowadził działalność w następujących dyscyplinach: koszykówka kobiet i mężczyzn, akrobatyka sportowa, tenis, podnoszenie ciężarów, kulturystyka, trójbój siłowy, pływanie (pogorszenie się sytuacji finansowej klubu w 1981 r. spowodowało przekazanie sekcji pływania do KS Budowlani¹²²⁹). Obejmował swą działalnością głównie sport dziecięcy i młodzieżowy¹²³⁰. Prezesami klubu w latach 1975-1998 byli: Waław Świt (1961-1976), Tadeusz Deja (1977-1981), Krzysztof Nawrot (1981-1990), Czesław Szmalec (1990-1994), Helena Gontarz (1995-1998)¹²³¹. W ramach struktury klubu prowadzona była działalność gospodarcza – sklep sportowy zaopatrujący kluby i organizacje sportowe z terenu woj. kieleckiego¹²³². Inną, pozasportową formą działalności klubu było organizowanie w okresie zimowym imprez choinkowych dla dzieci pracowników i przedsiębiorstw patronackich. Klub świadczył też usługi plastyczne, na które otrzymywał zlecenia¹²³³.

¹²²⁴ Tamże, s. 10.

¹²²⁵ Tamże, s. 96.

¹²²⁶ Tamże, s. 10.

¹²²⁷ Tamże, s. 10, 90.

¹²²⁸ Tamże, s. 91.

¹²²⁹ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/7, Klub Sportowy Tęcza-Społem w Kielcach, lata 1957, 1979, 1985-1995, s. 40.

¹²³⁰ Tamże, s. 27, 173.

¹²³¹ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/7, Klub Sportowy Tęcza-Społem w Kielcach, lata 1957, 1979, 1985-1995, s. 37, 118, 136, 164, 204; G. Pakaszewski, *op. cit.*, s. 20.

¹²³² AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/7, Klub Sportowy Tęcza-Społem w Kielcach, lata 1957, 1979, 1985-1995, s. 28.

¹²³³ Tamże, s. 130.

Sekcja akrobatyki była wielokrotnie organizatorem takich imprez jak: Puchar PZAS, Mistrzostwa Polski Seniorów, Igrzyska Młodzieży Szkolnej, Ogólnopolska Spartakiada Młodzieży otrzymując wysoka ocenę pracy organizacyjnej wśród działaczy PZAS¹²³⁴. Tęcza Kielce była także organizatorem ogólnopolskich turniejów tenisowych w kategorii młodzików, juniorów i seniorów, Mistrzostw Polski Juniorów. Poza tym, na kortach Tęczy co roku odbywały się turnieje dla amatorów w różnych kategoriach wiekowych¹²³⁵.

Zakładowy Klub Sportowy Granat Skarżysko-Kamienna w latach 1975-1998 prowadził sekcje: lekkoatletyczną, piłki nożnej, zapasów i kolarską. Funkcje prezesa w omawianym okresie pełnili: Stanisław Pomorski (1983-1986), Jerzy Kolasa (1987-1990), Wojciech Markiewicz (od 1991)¹²³⁶. W 1987 r. w klubie, w 3 funkcjonujących sekcjach było 194 zawodników: lekkoatletyka – 47 zawodników, zapasy – 25 zawodników, piłka nożna (6 zespołów) – 122 zawodników¹²³⁷. Dla prawidłowego rozwoju i zapewnienia ciągłości szkolenia zawodników w okresie ferii zimowych i wakacji letnich, organizowane były zgrupowania szkoleniowe dla wszystkich sekcji i grup wiekowych. Przykładowo, w 1984 r. w zgrupowaniach i obozach udział wzięło 96 zawodników, w 1985 r. – 147, w 1986 r. – 126. Organizacja tych zgrupowań pochłaniała wiele środków finansowych oraz nastęrczała dużo trudności organizacyjnych. Dużą pomoc w tych kwestiach udzielał klubowi macierzysty zakład – MESKO Skarżysko-Kamienna¹²³⁸. ZKS Granat uruchomił w 1986 r. działalność gospodarczą w postaci sklepu z artykułami przemysłowymi. Dochód przeznaczony był na wydatki związane z realizacją zadań statutowych¹²³⁹.

Klub Sportowy KSZO miał swoją siedzibę w Ostrowcu Św. przy ul. Nowotki 11. Funkcjonowanie klubu było możliwe dzięki patronatowi Huty im. M. Nowotki oraz merytorycznemu i finansowemu wsparciu ze strony WFS. Patronat dotyczył ponoszenia kosztów utrzymania obiektu sportowego, dotacji na działalność, zapewnienia środków transportowych dla zespołów uczestniczących w zawodach oraz udostępniania ośrodków wczasowo-kolonijnych dla organizowania zgrupowań szkoleniowych¹²⁴⁰. Działalność sportowo-wychowawcza w omawianym okresie prowadzona była w 8 sekcjach: piłki

¹²³⁴ Tamże, s. 144.

¹²³⁵ Tamże, s. 148.

¹²³⁶ A UW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/39, Klub sportowy Granat Skarżysko-Kamienna, lata 1983-1991, s. 27, 43, 62.

¹²³⁷ Tamże, s. 27.

¹²³⁸ Tamże, s. 32.

¹²³⁹ Tamże, s. 17.

¹²⁴⁰ A UW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/4, Klub Sportowy KSZO Ostrowiec Św. lata 1976, 1983-1994, s. 24.

nożnej, boks, piłki wodnej, pływania, piłki siatkowej, piłki ręcznej, lekkoatletyki i judo¹²⁴¹. Prezesami KSZO w latach 1975-1998 byli: Adam Śniadowski (1976-1980), Józef Budulski (1980-1984), Zdzisław Saraceń (1984-1988), Wojciech Rola (1988-1994), Józef Miękina (od 1994)¹²⁴². W 1982 r. w 8 sekcjach KSZO ćwiczyło 412 młodzieżowców, z tego 235 zawodników było zarejestrowanych w Polskich Związkach Sportowych¹²⁴³. W 1984 r. zawodników było 448, w tym 63 kobiety (w tym 375 juniorów). W OZS WZS zarejestrowanych było 239 osób, w tym 10 dziewcząt. Zajęcia prowadziło 19 szkoleniowców, spośród których 3 posiadało I klasę, a 5 – II klasę trenerską oraz 11 instruktorów¹²⁴⁴. W 1988 r. klub liczył 395 zawodników, którzy trenowali w 5 sekcjach¹²⁴⁵. W dn. 21 stycznia 1985 r. KSZO został wpisany do rejestru stowarzyszeń kultury fizycznej i ich związków WKFSiT UW w Kielcach pod numerem 15/85¹²⁴⁶. Decyzją Wojewody Kieleckiego nr 5/90 z dn. 07 sierpnia 1990 r. zmieniono nazwę na Klub Sportowy KSZO przy Hucie Ostrowiec, zaczęto także prowadzić działalność gospodarczą¹²⁴⁷.

W latach 1975-1998 Star Starachowice prowadził działalność w 6 sekcjach: piłki nożnej, koszykówki męskiej i żeńskiej, bokserskiej, podnoszenia ciężarów, szachowej, tenisowej¹²⁴⁸. Prezesami Staru Starachowice byli: Kazimierz Kopeć (1982-1987), Ryszard Wąsacz (1987-1990), Janusz Serek (od 1990)¹²⁴⁹. W 1984 r. klubie działało 6 sekcji sportowych (6 drużyn seniorów, 11 drużyn juniorów i 7 drużyn młodzików). W barwach klubu systematycznie występowało ok. 440 zawodników, w tym około 350 dzieci i młodzieży z miejscowych szkół¹²⁵⁰. W klubie zatrudnionych było wówczas 14 szkoleniowców¹²⁵¹. Na podstawie podpisanego w 1982 r. porozumienia z dyrekcją i organizacjami społeczno-samorządowymi fabryki a klubem, w dziale sportu zatrudnionych było 20 pracowników, którzy mieli skrócony czas pracy i w tym czasie odbywali trening piłkarski. Drugi trening odbywali tego samego dnia, w godzinach wieczornych. Na podobnych warunkach zatrudnionych było 5 koszykarek, które

¹²⁴¹ Tamże, s. 16.

¹²⁴² Tamże, s. 15, 20, 22, 59, 87.

¹²⁴³ Tamże, s. 16.

¹²⁴⁴ Tamże, s. 25.

¹²⁴⁵ Tamże, s. 62.

¹²⁴⁶ Tamże, s. 37.

¹²⁴⁷ Tamże, s. 72.

¹²⁴⁸ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/5, Starachowicki klub Sportowy Star w Starachowicach, lata 1978, 1982-1991, s. 26.

¹²⁴⁹ Tamże, s. 20, 45, 73, 85.

¹²⁵⁰ Tamże, s. 26.

¹²⁵¹ Tamże, s. 27.

występowały w drugoligowej drużynie i też odbywały po 2 treningi dziennie. Zawodnicy pozostałych sekcji byli pracownikami fabryki lub uczniami miejscowych szkół. W zależności od potrzeb i możliwości odbywali mniejszą liczbę treningów tygodniowo, a tylko przed ważnymi sprawdzianami organizowano zgrupowania¹²⁵².

W Międzyszkolnym Klubie Sportowym Jodła Bodzentyn prowadzono sekcje narciarstwa klasycznego, strzelectwa sportowego, biathlonu oraz sportów obronnych. Wybór tych dyscyplin związany był z osobą Zygmunta Sitka – wieloletniego nauczyciela wychowania fizycznego i przysposobienia obronnego, pasjonata sportu i byłego zawodnika. Położenie geograficzne i warunki naturalne Bodzentyna także sprzyjały uprawianiu i rozwojowi tych dyscyplin. Klub Jodła Bodzentyn był finansowany przez SZS w Kielcach. W Mistrzostwach Polski i Spartakiadach zawodnicy tego klubu zdobyli 18 medali (w tym 2 złote), w zawodach międzynarodowych – 9 medali, w sportach obronnych organizacji paramilitarnych na zawodach szczebla centralnego – 115 medali. W latach 1975-1986, dwóch zawodników: Jerzy Szyda i Jarosław Comber było w kadrze olimpijskiej¹²⁵³.

Międzyszakładowy Klub Sportowy Neptun w Końskich prowadził sekcje: piłki nożnej, piłki ręcznej, siatkówki, lekkoatletyki i brydża sportowego¹²⁵⁴. Funkcję prezesa w omawianym okresie pełnili: Stanisław Sawicki, Ludwik Solarz, Tadeusz Wolski, Pawłowski Edward¹²⁵⁵. Z powodu braku pomocy ze strony wojewódzkich władz sportowych oraz niemożności zdobywania środków finansowych na terenie miasta i gminy Końskie, decyzją Nadzwyczajnego Walnego Zgromadzenia członków klubu, MKS Neptun w Końskich został rozwiązany w styczniu 1992 r.¹²⁵⁶

Sekcją wiodącą klubu Nida Pińczów była piłka nożna. Do największych sukcesów zalicza się występ seniorów w sezonie 1997/1998 w III lidze. W klubie działała także sekcja szachowa i piłki ręcznej¹²⁵⁷. Sekcja szachowa została rozslawiona została dzięki rodzeństwu – Olimpi i Piotrowi Bartosikom, którzy odnieśli wiele sukcesów na arenie

¹²⁵² Tamże, s. 27.

¹²⁵³ A. Rak, *Zarys dziejów sportu w Bodzentynie w latach 1945-1998 ze szczególnym uwzględnieniem działalności Międzyszkolnego Klubu Sportowego Jodła Bodzentyn* [w:] J. Rodziewicz-Gruhn, E. Małolepszy (red.), „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie Kultura Fizyczna”, zeszyt XI, Częstochowa 2012, s. 49.

¹²⁵⁴ UWK, Wydział Kultury, Sportu i Turystyki, sygn. 5/18, MKS Neptun Końskie 1974-1992, s. 40.

¹²⁵⁵ Tamże, s. 4, 36, 45, 48.

¹²⁵⁶ Tamże, s. 79.

¹²⁵⁷ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 194.

krajowej i międzynarodowej¹²⁵⁸. Klub do 1989 r. podlegał bezpośrednio UMiG w Pińczowie. Po 1989 r. Nida Pińczów należała pod statutową działalność MOSiR. Dodatkowym źródłem utrzymania były darowizny od firm i osób fizycznych, ponadto wpływy z biletów wstępu na mecze¹²⁵⁹.

Międzyzakładowy Klub Sportowy Orlicz Suchedniów uznawany jest za najstarszy klub sportowy w województwie kieleckim¹²⁶⁰. W omawianym okresie obejmował swą działalnością teren miasta i był jedynym klubem sportowym na tym terenie. Działalność wyczynowa prowadzona była w 5 sekcjach: badmintona, lekkoatletyki, podnoszenia ciężarów, tenisa stołowego, piłki nożnej¹²⁶¹. Prezesami w omawianym okresie byli: Marcin Bąk (1971-1982), Włodzimierz Radziejewski (1982-1989, 1993-1995), Grzegorz Gołębiowski (1990-1991), Janusz Nitkowski (1992-1993), Wiesław Styczeń (1995-1998)¹²⁶².

Międzyzakładowy Ludowy Klub Sportowy Sparta w Kazimierzy Wielkiej był klubem wielosekcyjnym. W omawianym okresie działały tam sekcje piłki nożnej, lekkoatletyki, szachów, koszykówki, tenisa¹²⁶³. Funkcję prezesa sprawowali kolejno: Jan Gajewicz, Józef Kowalski ponownie Jan Gajewicz, Tadeusz Kusak, Marek Kowalski, Adam Bodzioch, Zdzisław Chałuda, Marian Kowalski¹²⁶⁴. Klub utrzymywał się z działalności gospodarczej oraz dotacji z WFS i zakładów pracy¹²⁶⁵.

¹²⁵⁸ K. Janicki, *Klub sportowy Nida Pińczów w latach 1946-2006*, praca magisterska, AWF Katowice 2005, s. 17.

¹²⁵⁹ Tamże, s. 16.

¹²⁶⁰ Sz. Piasta, D. Wikło, *Orlicz...*, s. 10.

¹²⁶¹ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego, sygn. 6/11, Miejski Klub Sportowy Orlicz Suchedniów lata 1982-1993, s. 15.

¹²⁶² AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego, sygn. 6/11, Miejski Klub Sportowy Orlicz Suchedniów lata 1982-1993, s. 2, 33, 66; Sz. Piasta, D. Wikło, *Orlicz...*, s. 8.

¹²⁶³ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego, sygn. 6/9, Międzyzakładowy Ludowy Klub Sportowy Sparta w Kazimierzy Wielkiej, lata 1981-1991, s. 23.

¹²⁶⁴ K. Kita, *op. cit.*, s. 248- 250.

¹²⁶⁵ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego, sygn. 6/9, Międzyzakładowy Ludowy Klub Sportowy Sparta w Kazimierzy Wielkiej, lata 1981-1991, s. 80, 110.

Rozdział VII

Rozwój dyscyplin sportowych w województwie kieleckim w latach 1975-1998

1. Sporty indywidualne

1.1. Akrobatyka sportowa

Akrobatyka sportowa była uprawiana w Tęczy Kielce i Piramidzie Kielce. W 1979 r. sekcja akrobatyki w Tęczy Kielce liczyła 15 zawodniczek i 5 zawodników. Spośród nich, trzy posiadały I klasę sportową, dwie – II klasę, a 10 zawodniczek i 5 zawodników – klasę III sportową¹²⁶⁶. W 1985 r. akrobatykę w Tęczy uprawiało 56 zawodników, w tym 43 kobiety¹²⁶⁷. W 1990 r. sekcja liczyła 40 zawodników, głównie w kategoriach młodzieżowych¹²⁶⁸.

Największe sukcesy sekcji akrobatyki sportowej Tęczy Kielce przypadły na lata 80-te XX w. Trenerem wówczas był Adam Makowski. W 1982 r. drugim trenerem sekcji została Elżbieta Rydz. W sekcji do 1983 r. pracowała także, jako osoba odpowiedzialna za szkolenie naborowe Ewa Łasak-Dudzik. Potem na jej miejsce zatrudniono dwoje młodych wychowanków klubu – Annę Badura i Dariusza Kulińskiego¹²⁶⁹. Po wyjeździe Adama Makowskiego pod koniec 1989 r. do RFN, sekcja akrobatyki znacznie podupadła. W klubie szkolenie prowadziło wówczas 2 instruktorów – Elżbieta Rydz i Anna Badura. Adam Makowski powrócił do pracy w klubie w 1991 r.¹²⁷⁰

Sekcja akrobatyki Tęczy odniosła wiele sukcesów w kraju. Mistrzyniami Polski w kategoriach senierek i junierek w skokach na ścieżce, układach dwójkowych i piramidach trójkowych były m.in. Ewa Derejska, Dorota Spurek, Zofia Derejska, Bogusława Haber, Helena Pikulska, Mirosława Łuczyńska, Anna Kowalska¹²⁷¹. W 1976 r. na MP Młodzików srebrny medal zdobyła Małgorzata Gola z Tęczy Kielce w konkurencji skoków na batucie¹²⁷². Swoją sukces powtórzyła w 1977 r. zdobywając także srebrny medal na MP juniorów¹²⁷³. W 1981 r. w warszawskich zawodach Nadzieje Spartakiadowe - zawodniczki Tęczy wywalczyły 2 złote medale – w konkurencji trójek (Katarzyna Dziedzic, Anna Jaworska, Elżbieta Ksel) oraz dwójek (Anna Jaworska,

¹²⁶⁶ G. Pakaszewski, *op. cit.*, s. 10-11.

¹²⁶⁷ Składnica Akt WFS w Kiecach, Sprawozdanie z działalności WFS za lata 1982-1985, Kielce 1986, s. 42.

¹²⁶⁸ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kiecach, sygn. 6/7, Klub Sportowy Tęcza – Społem w Kiecach, s. 144.

¹²⁶⁹ Tamże, s. 54.

¹²⁷⁰ G. Pakaszewski, *op. cit.*, s. 34.

¹²⁷¹ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyski Leksykon...*, s. 221

¹²⁷² „Echo Dnia”, 1976, nr 280, s. 8, „Słowo Ludu”, 1976, nr 287, s. 8.

¹²⁷³ „Słowo Ludu”, 1977, nr 118.

Elżbieta Ksel)¹²⁷⁴. W latach 1981-1985 w Spartakiadach oraz Mistrzostwach Polski Juniorów, zawodniczki i zawodnicy Tęczy zdobyli 20 medali, a w latach 1986-1990 – 25 medali¹²⁷⁵. W 1984 r. podczas XI OSM Edyta Kryczka, Katarzyna Dziedzic i Elżbieta Ksel wywalczyły brązowy medal w piramidach trójek¹²⁷⁶. W tym samym roku na drużynowych MP junierek i juniorów, w których startowało 153 zawodników i zawodniczek z 22 klubów, akrobatki z Tęczy zdobyły dwa tytuły wicemistrzowskie. W konkurencji dwójek – Anna Bandura i Ilona Szcząber zajęły 2 miejsce w klasie mistrzowskiej, a trójka – Katarzyna Dziedzic, Elżbieta Ksel i Edyta Kryczka – 2 miejsce w klasie I¹²⁷⁷. W 1987 r. podczas Młodzieżowych MP, które odbyły się w Kielcach, w kategorii trójek brązowy medal zdobyły kielczanki w składzie: Małgorzata Dudzińska, Katarzyna Dziedzic, Elżbieta Ksel¹²⁷⁸. W 1988 r. w Pucharze Polski startujące w klasie mistrzowskiej – Dorota Pronobis i Monika Jędrzejczyk w konkurencji dwójek zajęły 2 miejsce¹²⁷⁹.

W 1982 r. na MP seniorów srebrny medal wywalczyła trójka akrobatek Tęczy – Renata Czajkowska, Justyna Przybysławska, Teresa Korzeniak¹²⁸⁰. W 1983 r. zawodniczki te zdobyły złoty medal¹²⁸¹. W 1985 r. srebrny medal MP seniorów w akrobatyce zdobyła dwójka mieszana – Teresa Korzeniak i Krzysztof Murawski¹²⁸². W latach 90-tych XX w. do największych osiągnięć na arenie krajowej należy zaliczyć m.in.: 3 miejsce na MP senierek w 1990 r. pary Dorota Pronobis i Monika Jędrzejczyk, 3 miejsce dwójki kobiet (Elżbieta Ksel, Kamila Porczyk) w Pucharze Polski w 1990 r., 1 miejsce dwójki kobiet (Urszula Kalinowska, Martyna Zdradowska) w Mistrzostwach Polski Juniorów Młodszych w 1992 r., 2 miejsce dwójki mężczyzn (Mariusz Piotrowski, Tomasz Wesołowski w Pucharze Polski w 1993 r.¹²⁸³ W 1991 r. w zawodach organizowanych przez PZAS pod nazwą: Młode Talenty, które odbyły się w Brennej zawodniczki Tęczy Kielce – Urszula Kalinowska i Martyna Zdradowska zwyciężyły w konkurencji dwójek. W zawodach startowało 300 dziewcząt i chłopców z 30 klubów

¹²⁷⁴ „Echo Dnia”, 1981, nr 208, s. 8.

¹²⁷⁵ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/7, Klub Sportowy Tęcza – Społem w Kielcach, s. 55, 144.

¹²⁷⁶ „Echo Dnia”, 1984, nr 140, s. 8.

¹²⁷⁷ „Echo Dnia”, 1984, nr 234, s. 8.

¹²⁷⁸ „Echo Dnia”, 1987, nr 74, s. 8.

¹²⁷⁹ „Echo Dnia”, 1988, nr 221, s. 8.

¹²⁸⁰ „Echo Dnia”, 1982, nr 63, s. 8.

¹²⁸¹ „Słowo Ludu”, 1983, nr 305, s. 8.

¹²⁸² „Słowo Ludu”, 1985, nr 300, s. 8.

¹²⁸³ G. Pakaszewski, *op. cit.*, s. 35. „Słowo Ludu”, 1990, nr 95, s. 7, „Słowo Ludu”, 1990, nr 135, s. 7, „Echo Dnia”, 1990, nr 79, s. 8,

z całego kraju¹²⁸⁴. W 1992 r. na Mistrzostwach Polski w akrobatyce sportowej zawodniczki kieleckiej Tęczy – Urszula Kalinowska i Martyna Zdradowska w kategorii juniorek młodszych zajęły 1 miejsce w dwójkach, zdobywając tym samym złote medale MP¹²⁸⁵.

W klasyfikacji sportu młodzieżowego, kielecka akrobatyka zajmowała końcowe miejsca, np. w 1982 r. – 13, 1983 r. – 11, 1984 r. – 14. 1985 r. – 10, 1993 – 16, 1994 – 14 na około 15-16 województw¹²⁸⁶.

Kieleccy akrobaci odnieśli także wiele cennych sukcesów na arenie międzynarodowej. W 1982 r. po raz pierwszy w historii w reprezentacji Polski na Mistrzostwach Świata w Londynie wystąpiły akrobatki Tęczy Kielce¹²⁸⁷. Zawodniczki – Renata Czajkowska, Justyna Przybysławska i Teresa Korzeniak – sięgnęły na tej imprezie po brązowy medal¹²⁸⁸. W 1983 r. ta sama trójka w USA, w Pucharze Świata zdobyła złoty krążek w układzie dynamicznym i zajęła drugie miejsce w układzie statycznym¹²⁸⁹. W 1986 r. srebrny medal mistrzostw świata, które odbyły się w Rennes, zdobyła para mieszana Tęczy, Teresa Korzeniak i Krzysztof Murawski (układ dynamiczny)¹²⁹⁰. W tym samym roku, również we Francji, osiągnęli kolejny sukces – zajęli 2 miejsce w czempionacie Starego Kontynentu¹²⁹¹. W 1989 r. zawodniczki Tęczy – Dorota Pronobis i Monika Jędrzejczyk wywalczyły w Pucharze Świata brązowy medal, a w Mistrzostwach Europy rozegranych w Rydze 3 medale – 2 brązowe i 1 srebrny, ponadto także brązowy medal, jako członkinie reprezentacji Polski¹²⁹². Zawodniczki te zdobyły także 1 miejsce w plebiscycie „Słowa Ludu” na najlepszego sportowca Kieleccyzny za 1989 r.¹²⁹³. Należy zaznaczyć, iż Teresa Korzeniak, jako pierwsza w Polsce i jedna z pierwszych na świecie wykonała podwójne salto z obrotem¹²⁹⁴.

Czołowy trener akrobatyki w Kielcach – Adam Makowski zainicjował powstanie w 1993 r. jednosekcyjnego klubu akrobatyki sportowej Piramida¹²⁹⁵. 1 lipca 1993 r.

¹²⁸⁴ „Słowo Ludu”, 1991, nr 278, s. 15.

¹²⁸⁵ „Słowo Ludu”, 1992, nr 114, s. 15.

¹²⁸⁶ „Słowo Ludu”, 1995, nr 21K, s. 19.

¹²⁸⁷ „Słowo Ludu”, 1982, nr 257, s. 8.

¹²⁸⁸ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyski Leksykon...*, s. 221.

¹²⁸⁹ Składnica Akt WFS w Kiecach, Sprawozdanie z działalności WFS za lata 1982-1985, Kielce 1986, s. 36, „Echo Dnia”, 1983, nr 213, s. 8, „Słowo Ludu”, 1983, nr 305, s. 8.

¹²⁹⁰ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/7, Klub Sportowy Tęcza – Społem w Kielcach, lata 1957, 1979, 1985-1995, s. 143.

¹²⁹¹ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyski Leksykon...*, s. 221.

¹²⁹² „Słowo Ludu”, 1989, nr 297, s. 16.

¹²⁹³ „Echo Dnia”, 1990, nr 15, s. 8.

¹²⁹⁴ *Historia sportu...*, s. 31.

¹²⁹⁵ Tamże, s. 31.

za porozumieniem stron, cała kadra instruktorska (Adam Makowski, Elżbieta Rydz, Anna Bandura) oraz ścisła grupa wyczynowa (9 osób) odeszła z Tęczy i przeszła do nowo utworzonego Towarzystwa Sportowego (dalej: TS) Piramida. W sekcji akrobatyki Tęczy pozostało wówczas około 15 chłopców, z którymi zajęcia prowadził trener Mariusz Szmidt¹²⁹⁶. Sekcja akrobatki sportowej Tęczy Kielce zakończyła swoją działalność w 1994 r.¹²⁹⁷

Największymi sukcesami Piramidy było m.in. zdobycie 3 miejsca przez dwójkę Urszula Kalinowska i Martyna Zdrodowska oraz 4 lokata dwójki Tomasz Wesołowski i Michał Piotrowski w Pucharze Polski w 1993 r. w klasie I¹²⁹⁸. W 1994 r. na makroregionalnych mistrzostwach młodzików w akrobatyce sportowej zawodnicy z TS Piramida Kielce zwyciężyli w większości konkurencji – w skokach akrobatycznych dziewcząt kl. II wygrała Izabela Adamczyk, a chłopców – Krystian Wasik. W skokach dziewcząt w klasie młodzieżowej, kielczanki zajęły 5 pierwszych miejsc – wygrała Agata Orzechowska, przed Ewą Jopkiewicz i Izabela Bitnerowską, a wśród chłopców – Janusz Bitnerowski, który wyprzedził Piotra i Pawła Michalskich. Najlepsze w ćwiczeniach dwójkowych były Barbara Boszczyk i Joanna Imielska. Trójki dziewcząt wygrały Ewa Jopkiewicz, Agnieszka Widowska i Anna Wiatkowska¹²⁹⁹. W 1994 r. w międzynarodowych zawodach akrobatycznych, które odbyły się w Niemczech, dwójka męska – Piotr Radomski i Michał Piotrowski zajęli 2 lokatę¹³⁰⁰. W 1995 r. na makroregionalnych mistrzostwach juniorów młodszych podopieczni Adama Makowskiego stanowili połowę z 80 startujących w imprezie zawodników i wygrali większość konkurencji. Zwycięstwa odnieśli: Paweł Michalski w skokach w klasie młodzieżowej, Izabela Adamczyk w skokach w klasie III, Janusz Bitnerowski w skokach w klasie III, Joanna Imielska i Agnieszka Widowska w dwójkach oraz Anna Wiatkowska, Katarzyna Słota i Agnieszka Barańska w trójkach w klasie młodzieżowej¹³⁰¹. W 1995 r. akrobaci Piramidy wzięli udział po raz drugi w Wielkanocnych Dniach Młodzieży – wielkiej imprezie z udziałem reprezentantów kilkunastu krajów Europy. Odbyła się ona w Niemczech, w Wilhemshaven. W dwójkach chłopców wygrała para Henryk Dworak i Piotr Radomski, na 4 pozycjach zawody ukończyła dwójka dziewcząt – Urszula

¹²⁹⁶ AUW, Wydział Kultury, Sportu i Turystyki, sygn. 5/45, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1986-1995, s. 183.

¹²⁹⁷ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyski Leksykon...*, s. 221

¹²⁹⁸ „Słowo Ludu”, 1994, nr 10, s. 15.

¹²⁹⁹ „Echo Dnia”, 1984, nr 206, s. 15.

¹³⁰⁰ „Echo Dnia”, 1994, nr 71, s. 15.

¹³⁰¹ „Echo Dnia”, 1995, nr 87, s. 15.

Kalinowska i Małgorzata Hyb oraz trójka – Urszula Kalinowska, Agnieszka Wątroba, Małgorzata Hyb¹³⁰². Ponadto, w 1996 r. złoty medal Mistrzostw Polski junierek młodszych w skokach zdobyła Izabela Adamczyk, a srebrny – Janusz Bitnerowski¹³⁰³. W 1996 r. grupa akrobatów z Piramidy Kielce uczestniczyła ponownie w Wielkanocnym Turnieju w Niemczech. Impreza obejmowała kilkanaście dyscyplin i wzięli w niej udział reprezentanci kilkunastu krajów Europy. Juniorzy młodszy Piramidy wystąpili w konkurencji skoków na ścieżce, gdzie Iza Adamczyk i Krystian Wasik zajęli 5 miejsca, a Michał Piotrowski – 4¹³⁰⁴. Na Mistrzostwach Polski Juniorów młodszych w konkurencji skoków na ścieżce w kategorii wiekowej do lat 13, Małgorzata Chyb zdobyła srebrny medal¹³⁰⁵.

Piramida współorganizowała także cykliczny Świętokrzyski Turniej Akrobatyki Sportowej Dzieci, w którym startowały dziewczęta i chłopcy z klubów z całej Polski. W 1994 r. w III edycji Turnieju, klasyfikację drużynową wygrała Piramida Kielce¹³⁰⁶. W kolejnej edycji także zespół z Kielc zajął 1 miejsce¹³⁰⁷.

1.2. Jeździectwo

W omawianym okresie jeździectwo na Kielecczyźnie było uprawiane w: Ludowy Klub Jeździecki (dalej: LKJ) Borków, Kielecki Klub Jeździecki (dalej: KKJ), LKJ Ponidzie Pińczów, Szkoła Jeździecka (dalej: SJ) Michałów, LKS Łomno, SJ Brzeście, SJ Modliszewice, Klub Jeździecki (dalej: KJ) Horse Słupiec, Kielecki Klub Jeździecki MAAG w Kielcach, KJ Drogowiec, Świętokrzyski Klub Jeździecki Żanwo w Wiośnie, KS Błękitni Kielce, MKS Żak Kielce, MKS Ostrowia Ostrowiec Św. oraz KS Junior w Ostrowcu Św. Niektóre z klubów, mimo iż nie należały do województwa kieleckiego, podlegały pod OZJ w Kielcach.

LKJ Ponidzie Pińczów powstał w 1975 r.¹³⁰⁸ W 1980 r. klub miał 92 członków, w tym w sekcji wyczynowej – 15 osób, z których 8 chłopców startowało w licznych imprezach wojewódzkich odnosząc sukcesy. Klub zajmował się także prowadzeniem działalności usługowej, organizując wczasy w siodle, jeździectwo rekreacyjne, naukę

¹³⁰² „Echo Dnia”, 1995, nr 91, s. 15.

¹³⁰³ „Słowo Ludu”, 1995, nr 297K, s. 19.

¹³⁰⁴ „Echo Dnia”, 1996, nr 86, s. 15.

¹³⁰⁵ „Echo Dnia”, 1996, nr 109, s. 16.

¹³⁰⁶ „Słowo Ludu”, 1994, nr 131K, s. 15.

¹³⁰⁷ „Echo Dnia”, 1995, nr 140, s. 16.

¹³⁰⁸ „Tygodnik Ponidzia”, 1993, nr 14, s. 15.

jazdy¹³⁰⁹. W 1980 r. junior z LKJ Ponidzie – Jerzy Maciąg – wywalczył tytuł wicemistrza okręgu kielecko-lubelskiego w skokach przez przeszkody¹³¹⁰.

W 1984 r., jako 3 w województwie klub jeździecki – powołano Ludowy Klub Jeździecki Borków w Borkowie koło Kielc. Klub posiadał wówczas 3 własne konie oraz 2 dzierżawił z WOSiR w Kielcach¹³¹¹. Do 1993 r. klub działał pod patronatem WOSiR. Prezesem klubu przez dwie pierwsze kadencje był Ryszard Mirowski, a następnie Andrzej Szperl (1991-1992) i Herbert Szrajer (1992-1993)¹³¹². W 1993 r. LKJ Borków połączył się z KKJ przyjmując nazwę Kielecki Klub Jeździecki, a prezesem został Oskar Szrajer¹³¹³. W latach 1993-1996 KKJ prowadził swą działalność w Cedzynie k. Kielc, a następnie przez rok w Borkowie. W 1997 r. klub podpisał umowę z Zespołem Szkół Rolniczych i przeniósł się do Podzamcza Chęcińskiego, gdzie działał przez 2 lata. Do największych sukcesów LKJ Borków należy zaliczyć m.in. wprowadzenie 2 juniorów młodszych w 1984 r. do finału OSM, gdzie byli reprezentantami województwa w jeździectwie¹³¹⁴. W 1985 r. w Borkowie odbyły się pierwsze okręgowe zawody konne w wszechstronnym konkursie konia wierzchowego (dalej: WKKW) i skokach, w których startowało 14 zawodników. W konkursie kombinowanym zwyciężył Bohdan Sas-Jaworski z Kozienic przed Oskarem Szrajerem z Borkowa. W konkurencji 4 kl. L wygrał Tomasz Szadyn z LZS Białka przed Oskarem Szrajerem. W konkursie 5 kl. , 1 pierwsze miejsce zajął Marek Holz przed Oskarem Szrajerem – obaj z Borkowa, natomiast w konkurencji – 6 kl. P zwyciężył Zbigniew Płatos, który wyprzedził Jacka Smolarczyka – obaj z Kozienic¹³¹⁵. W 1987 r. Dagmara Jezierska z LKJ Borków zdobyła w ujeżdżaniu brązowy medal w Finale Pucharu PZJ (impieza rangi MP) oraz zajęła 22 miejsce w finale OSM. Z dużym powodzeniem w finale OSM wystartował Herbert Szrajer (LKJ Borków) zajmując 6 miejsce w WKKW oraz 18 w ujeżdżaniu¹³¹⁶. W 1993 r. Herbert Szrajer reprezentując KKJ zdobył 7 miejsce w MP seniorów w skokach przez przeszkody¹³¹⁷. W 1997 r. Oskar Szrajer wraz z bratem (KKJ) zwyciężyli w sztafecie amerykańskiej

¹³⁰⁹ „Słowo Ludu”, 1980, nr 234, s. 8.

¹³¹⁰ „Tygodnik Ponidzia”, 1993, nr 14, s. 15.

¹³¹¹ „Słowo Ludu”, 1984, nr 68, s. 8.

¹³¹² M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 152.

¹³¹³ AUW, Wydział Kultury, Sportu i Turystyki, sygn. 5/23, Jeździecki Klub Sportowy Borków w Borkowie, lata 1983-1993, s. 53-54.

¹³¹⁴ Tamże, s. 17.

¹³¹⁵ „Echo Dnia”, 1985, nr 85, s. 8.

¹³¹⁶ AUW, Wydział Kultury, Sportu i Turystyki, sygn. 5/23, Jeździecki Klub Sportowy Borków w Borkowie, lata 1983-1993, s. 26.

¹³¹⁷ Tamże, s. 50.

podczas III Strefowych Zawodów Konnych w Skokach przez Przeszkody, które odbyły się w Janowie Lubelskim¹³¹⁸.

Zebranie założycielskie Klubu Jeździeckiego Drogowiec w Kajetanowie koło Kielc odbyło się 29 sierpnia 1988 r. Celem utworzenia klubu była popularyzacja sportu jeździeckiego wśród społeczności Kielc i okolic raz zaspokojenie stale rosnącego zapotrzebowania na tego typu formy sportu i rekreacji¹³¹⁹. W 1993 r. UW w Kielcach rozwiązał i wykreślił KJ Drogowiec z rejestru stowarzyszeń kultury fizycznej, ponieważ od dnia zarejestrowania, tj. 27 października 1988 r. Klub nie informował organu rejestracyjnego o swojej działalności¹³²⁰.

W dniu 12 marca 1992 r. w siedzibie firmy Hodowla Koni MAAG Ośrodek Jazdy Konnej w Kielcach odbyło się zebranie założycielskie Kieleckiego Klubu Jeździeckiego MAAG. W 1998 r. Wojewoda rozwiązał i wykreślił z rejestru stowarzyszeń i związków sportowych KKJ MAAG, ponieważ Klub nie informował organu rejestracyjnego o swojej działalności¹³²¹.

Początkowo, jeździectwo w województwie kieleckim miało przede wszystkim charakter rekreacyjny. W 1977 r. dwaj kieleccy jeźdźcy ze Świętokrzyskiego Klubu Jeździeckiego im. Majora Hubala – Włodzimierz Brodecki i Lech Marenin odbyli niecodzienny rajd konny szlakiem 3 polskich stolic: Kraków-Warszawa-Gniezno, pokonując w siodle ponad 2500 km¹³²². Zawodnicy z LKJ Poniemie Pińczów, LKJ Borków, KKJ, KJ Żanwo startowali głównie w konkursach skoków przez przeszkody, WKKW, rajdach długodystansowych i ujeżdżaniu¹³²³. Po raz pierwszy, jeździectwo zostało sklasyfikowane w Polsce w sporcie młodzieżowym w 1985 r. – na 21 miejscu¹³²⁴, a np. w 1994 r. z dorobkiem w postaci 1 punktu zajęło ostatnie, 22 miejsce¹³²⁵. W latach 1995-1996 jeźdźcy z Kielecczyny odnieśli największe sukcesy na arenie ogólnopolskiej – Krzysztof Prasek (Żanwo) zdobył srebrny medal w MP Juniorów, a Stanisław Rycerz

¹³¹⁸ „Echo Dnia”, 1997, nr 158, s. 22.

¹³¹⁹ AUW, Wydział Kultury, Sportu i Turystyki, sygn. 5/33, Klub Jeździecki Drogowiec w Kajetanowie k/Kielc 1988-1994, s. 1.

¹³²⁰ Tamże, s. 21.

¹³²¹ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/33, Kielecki Klub Jeździecki MAAG w Kielcach, lata 1992-1998, s. 4, 16.

¹³²² „Echo Dnia”, 1979, nr 127, s. 12.

¹³²³ AUW, Wydział Kultury, Sportu i Turystyki, sygn. 5/23, Jeździecki Klub Sportowy Borków w Borkowie, lata 1983-1993, s. 26; AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego, sygn. 6/31, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1996-1997, b. pag.

¹³²⁴ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie z działalności WFS za lata 1982-1985, Kielce 1986, s.38.

¹³²⁵ „Słowo Ludu”, 1995, nr 21K, s. 19.

(Podkowa Kurozwęki) w konkurencji rajdów długodystansowych dwukrotnie zdobył tytuł Mistrza Polski¹³²⁶.

1.3. Kolarstwo

Sport kolarski ma bardzo bogatą tradycję na Kielecczyźnie. W latach 1975-1998 w województwie kieleckim uprawiano kolarstwo szosowe, przełajowe i torowe. Sekcje kolarskie istniały w takich klubach jak: Korona Kielce, Miejski Klub Sportowy Cyclo-Korona, EXBUD Kielce, Granat Skarżysko, Spartakus Daleszyce, COR Ostrowiec.

Sekcja kolarska Korony Kielce kontynuowała tradycję sekcji kolarskiej SHL Kielce przejmując cały jej dorobek. Kolarze Korony należeli do najlepszych w kraju. Uczestniczyli w największych imprezach kolarskich w Polsce i za granicą¹³²⁷. W rankingu PZKol. na najlepszych kolarzy w sezonie 1985, na czołowych lokatach znaleźli się młodzi szosowcy z Kielc. W challenge'u juniorów młodszych sklasyfikowano 341 zawodników ze 102 klubów, a punktowane były 33 wyścigi. Pierwszym w tej klasyfikacji był Grzegorz Radlica z Korony Kielce, a jego klubowi koledzy – Roman Kowalczyk był 21 i Jacek Milcarz był 43. Drużynowo Korona zajęła w tej grupie wiekowej 4 pozycję. W zestawieniu juniorów młodszych zwyciężył Adam Wolański, a 4 był Zbigniew Piątek. Na 16 miejscu uplasował się Stanisław Rusinek, na 54 – Bogusław Łosak i na 57 – Edward Radlica. Zespołowo juniorzy Korony zajęli 1 miejsce. W tej grupie sklasyfikowano 162 zawodników z 61 klubów¹³²⁸. W 1988 r. sekcja kolarska Korony liczyła 30 zawodników. W większości była to młodzież: młodzicy, juniorzy młodszy, juniorzy i orliki, a także trzech seniorów: Krzysztof Chrabąszcz, Jarosław Wilk i przełajowiec, Edward Radlica¹³²⁹. W 1992 r., sekcja kolarska odłączyła się od Korony, a w oparciu o nią powstał jednosekcyjny klub kolarski Cyclo-Korona Kielce¹³³⁰. W latach 90-tych XX w. w nazwie klubu obecni byli także sponsorzy, m.in. Wimar, DEK-Meble. Klub był współorganizatorem wielu imprez na ziemi świętokrzyskiej¹³³¹.

Młodzi kolarze Korony odnieśli wiele znaczących sukcesów na OSM, m.in. zdobyli 2 medale na XII Ogólnopolskiej Spartakiadzie Młodzieży w kolarstwie w kategorii juniorów, która odbyła się w 1985 r. w województwie częstochowskim. W jeździe indywidualnej na czas na 20 km Adam Wolański zajął 3 miejsce, w wyścigu ze

¹³²⁶ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego, sygn. 6/31, Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1996-1997, b. pag.

¹³²⁷ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia*..., s. 127-129.

¹³²⁸ „Echo Dnia”, 1985, nr 225, s. 8.

¹³²⁹ „Echo Dnia”, 1988, nr 222, s. 8.

¹³³⁰ M. Michniak, A. Pawłowski, *40 lat*..., s.18.

¹³³¹ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia*..., s. 45-46.

startu wspólnego na dystansie 120 km Zbigniew Piątek był również 3¹³³². W lipcu 1989 r. w XVI Ogólnopolskiej Spartakiadzie Młodzieży Tomasz Janaszek i Piotr Tymborowski w wyścigu dwójek wywalczyli srebrne medale. W punktacji klubowej spartakiady, młodzi kolarze Korony uplasowali się na 2 miejscu, za sekcją kolarską Górnika Wałbrzych¹³³³. Kolarze Korony wielokrotnie stawali na podium szosowych i przełajowych Mistrzostw Polski w kategorii seniorów i w kategoriach młodzieżowych¹³³⁴. Juniorzy młodsi zdobyli 5 tytułów Mistrza Polski. Zbigniew Banak i Mariusz Bilewski zdobyli tytuł w 1988 r. w wyścigu dwójkami na dystansie 20 km, ten sam sukces w 1990 r. powtórzyli Hubert Baćkowiak i Marcin Wengorski. W 1993 r. Marcin Pytel wygrał wyścig ze startu wspólnego, a w 1997 r. Mariusz Witecki zdobył 2 złote medale: w jeździe indywidualnej na czas na dystansie 15 km i w wyścigu górskim. Wicemistrzostwo Polski juniorów w 1988 r. zdobył Mariusz Bilewski w jeździe indywidualnej na czas. Rok później, w 1989 r. Tomasz Janaszek i Piotr Tymborowski zdobyli srebrny medal w wyścigu dwójkami. W 1993 r. Marcin Pytel był 2 w wyścigu górskim. Mariusz Witecki zdobył 2 srebrne medale w wyścigu indywidualnym na torze – było to w 1995 r. i 1997 r. W 1996 r. zespół w składzie Artur Górecki, Konrad Krzywicki, Konrad Ścisłowicz, Mariusz Witecki był 2 w wyścigu drużynowym na dystansie 43 km. Brązowymi medalistami mistrzostw Polski juniorów młodszych byli w jeździe indywidualnej na czas Hubert Baćkowski (1991 r.) oraz Grzegorz Radlica (w 1985 r.), który w tym samym roku zdobył także brązowy medal, wspólnie z Romanem Kowalczykiem w wyścigu dwójkami na dystansie 20 km. Mariusz Witecki w 1997 r. był 3 w wyścigu ze startu wspólnego na dystansie 109 km¹³³⁵.

Juniorzy zdobyli 6 złotych medali Mistrzostw Polski. Byli to: Michał Połetek w 1976 r. w wyścigu indywidualnym na torze na dystansie 3 km, dwukrotnie w 1989 r. Tomasz Brożyna w jeździe indywidualnej na czas oraz wyścigu górskim na dystansie 104 km, Mariusz Witecki w 1998 r. w wyścigu indywidualnym na torze na dystansie 3 km oraz w 1977 r. oraz zespół w składzie Marek Jakóbczyk, Michał Połetek, Marek Rzędowski, Henryk Salwa w wyścigu drużynowym na dystansie 70 km. Wicemistrzami Polski juniorów w wyścigach przełajowych byli w 1985 r. Edward Radlica¹³³⁶ i w 1986 r.

¹³³² „Echo Dnia”, 1985, nr 130, s. 16.

¹³³³ „Echo Dnia”, 1989, nr 143, s. 8.

¹³³⁴ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 127-129.

¹³³⁵ M. Michniak, A. Pawłowski, *Cykliści...*, s. 70-71.

¹³³⁶ Tamże, s. 69.

Bogusław Łosak¹³³⁷. Także drużynie (Paweł Adamczyk, Tomasz Czapelski, Artur Górecki, Mariusz Witecki) udało się wywalczyć srebrny medal w 1997 r. w wyścigu na dystansie 71 km. Brązowymi medalistami mistrzostw Polski juniorów mogą pochwalić się Krzysztof Chrabąszcz (1977 r. – wyścig przełajowy), Michał Połetek (1977 r. – wyścig indywidualny na torze na dystansie 4 km), Jan Kalwat i Henryk Wojciechowski (1980 r. – wyścig dwójkami na dystansie 40 km), Adam Wolański (1984 r. – jazda indywidualna na czas), Zbigniew Piątek (1984 r. – wyścig ze startu wspólnego), Edward Radlica (1984 r. – wyścig przełajowy), Zbigniew Banak i Tomasz Brożyna (1988 r. – wyścig dwójkami), Michał Krawczyk i Marcin Pytel (wyścig dwójkami). Kielczanie z powodzeniem uczestniczyli także w Młodzieżowych Mistrzostwach Polski, zdobywając 1 złoty medal (1991 r. – Mariusz Bilewski – wyścig górski na dystansie 154 km), 3 medale srebrne (1986 r. – Zbigniew Piątek – jazda indywidualna na czas; 1988 r. – Roman Kowalczyk – wyścig ze startu wspólnego; 1991 r. – Mariusz Bilewski – jazda indywidualna na czas) oraz 2 brązowe medale (1990 r. – Mariusz Bilewski – jazda indywidualna na czas; 1991 r. – Piotr Tymborowski – wyścig przełajowy)¹³³⁸.

W kategorii seniorów, Tomasz Brożyna tytuł mistrza Polski zdobył w 1993 r. w jeździe indywidualnej na czas na dystansie 40 km. Zbigniew Piątek w 1991 r. zdobył ten sam tytuł w wyścigu górskim na dystansie 154 km oraz w 1993 r. w wyścigu górskim na dystansie 165 km. Ci dwaj kolarze zdobyli także wspólnie tytuł mistrzów Polski w wyścigu dwójek na dystansie 60 km w 1990 r. i 1992 r. Oprócz nich złote medale Mistrzostw Polski seniorów zdobywał Kazimierz Stafiej w 1994 r. w wyścigu górskim na dystansie 154 km, a w 1995 r. w wyścigu górskim na dystansie 165 km¹³³⁹. W 1992 r. i 1994 r. zespół Korony został mistrzem kraju w wyścigu drużynowym seniorów¹³⁴⁰. Zawodnicy Korony zdobyli także 4 tytuły wicemistrzów kraju. W 1993 r. zespół w składzie Mariusz Bilewski, Tomasz Brożyna, Zbigniew Piątek, Kazimierz Stafiej był drugi na mecie wyścigu drużynowego na dystansie 100 km. Tomasz Brożyna zdobył indywidualnie 2 tytuły wicemistrzowskie – w 1993 r. w wyścigu górskim na dystansie 165 km¹³⁴¹ i w 1994 r. w jeździe indywidualnej na czas na dystansie 45 km. Ponadto razem ze Zbigniewem Piątkiem, byli 2 w wyścigu dwójek na dystansie 60 km w 1993 r. Tomasz Brożyna ma na swoim koncie także brązowe medale Mistrzostw Polski seniorów.

¹³³⁷ „Echo Dnia”, 1986, nr 38, s. 8.

¹³³⁸ M. Michniak, A. Pawłowski, *Cykliści...*, s. 69-70.

¹³³⁹ M. Michniak, A. Pawłowski, *40 lat...*, s.17.

¹³⁴⁰ M. Michniak, A. Pawłowski, *Cykliści...*, s. 67.

¹³⁴¹ „Słowo Ludu”, 1993, nr 264, s. 19.

Zdobył je indywidualnie w 1994 r. (wyścig górski na dystansie 154 km) i 1995 r. (jazda indywidualna na czas na dystansie 39 km) oraz razem ze Zbigniewem Piątkiem w 1992 r. w wyścigu ze startu dwójkami na dystansie 72 km, a także w 1994 r. z Piotrem Chmielewskim w wyścigu dwójkami na dystansie 56 km¹³⁴². Brązowymi medalistami był także Krzysztof Chrabąszcz w 1986 r. w wyścigu przełajowym¹³⁴³ oraz Zbigniew Piątek w 1992 r. w wyścigu ze startu wspólnego¹³⁴⁴.

Sekcja kolarska w Granacie Skarżysko działała w latach 70-tych XX w. Czołowymi zawodnikami tej sekcji byli: Roman Płasek, Longin Kusal, Lucjan i Wiktor Różalscy. Ryszard Adamczyk, Bogdan Spiehs, Zdzisław Łękawski¹³⁴⁵.

W latach 80-tych XX w. sekcja kolarska istniała także w klubie Spartakus Daleszyce. Trenowaniem młodych kolarzy zajmował się Jan Baćkowski, którego wychowankiem był m.in. wicemistrz Polski juniorów w wyścigu przełajowym, Bogusław Łosak. Ponadto, w zespole kolarskim Spartakusa karierę sportową rozpoczął Tomasz Brożyna – trenował w nim półtora roku¹³⁴⁶.

W 1988 r. w Kielcach utworzono pierwszą w bloku państw socjalistycznych grupę kolarską EXBUD, która swoją nazwę wzięła od sponsora, kieleckiej firmy kierowanej przez Witolda Zaraskę¹³⁴⁷. Powstanie EXBUD-u było nowym połączeniem sportu z ekonomią¹³⁴⁸. Szefem grupy został Ryszard Szurkowski, a w jego drużynie znaleźli się: Andrzej Mierzejewski, Andrzej Serediuk, Marek Kulas, Zdzisław Krudysz, Mirosław Uryga, Marek Szerszyński, Krzysztof Wiatr, Dariusz Zakrzewski oraz Andrzej Półkośnik¹³⁴⁹. Zastępcą szefa ekipy został Stefan Krzemiński, lekarzem Romuald Lewicki, mechanikiem Ryszard Piwko i masażystą Wiesław Grzelak. Najlepsze wyniki osiągnęli: Marek Szerszyński, który zajął 6 miejsce w wyścigu Etoile de Besseges, 45 pozycja Mierzejewskiego w wyścigu Paryż-Nicea, 24 miejsce Wiatra w Tour de Vaucluse, 11 pozycja Kulasa w Tour d'Oise, 9 miejsce Półkośnika w Tour de Luxemburg, 13 lokata Szerszyńskiego w Coors Light w USA. Najwyższą lokatą kolarza EXSBUD-u w historii tej drużyny była 2 pozycja Wiatra w Tour d'Armorique. Drużyna EXBUDU przestała istnieć pod koniec 1989 r.¹³⁵⁰

¹³⁴² M. Michniak, A. Pawłowski, *Cykliści...*, s. 67-69.

¹³⁴³ „Echo Dnia”, 1986, nr 38, s. 8.

¹³⁴⁴ M. Michniak, A. Pawłowski, *Cykliści...*, s. 67-69.

¹³⁴⁵ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 80.

¹³⁴⁶ M. Michniak, A. Pawłowski, *Cykliści...*, s. 153.

¹³⁴⁷ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 60-61

¹³⁴⁸ M. Michniak, A. Pawłowski, *Cykliści...*, s. 46.

¹³⁴⁹ „Echo Dnia”, 1988, nr 249, s. 8.

¹³⁵⁰ M. Michniak, A. Pawłowski, *Cykliści...*, s. 48.

Klub kolarski COR Ostrowiec (COR znaczy serce) został założony w 1995 r. przez księdza Zbigniewa Kurasa z parafii Najświętszego Serca Jezusowego w Ostrowcu. Najbardziej znanymi zawodnikami, wychowankami klubu byli: Kamil Kołacz i Piotr Zieliński¹³⁵¹. Sekcję kolarską tworzyło kilkunastu chłopców¹³⁵².

Kielecczyzna wielokrotnie gościła uczestników Tour de Pologne, czyli Wyścigu Dookoła Polski. W 1978 r. XXXV Wyścig przebiegał przez Kielecczyznę. 12 lipca rozegrano pierwszy etap, którego meta została zlokalizowana na torze samochodowym w Miedzianej Górze. Drugiego dnia kolarze jechali pętlą świętokrzyską z Kielc do Ostrowca¹³⁵³. W 1983 r. etap z Tarnobrzega do Kielc wygrał Jurij Barinow ze ZSRR. Końcowy etap rozegrany na torze w Miedzianej Górze wygrał Wiesław Stopa. Kolejny raz w Kielcach i Miedzianej Górze kolarze ścigali się w 1986 r. W Kielcach kończył się pierwszy etap prowadzący z Piaseczna. Najszybszym na mecie okazał się Zdzisław Wrona, a na okrężnej trasie ze startem i metą w Miedzianej Górze zwyciężył Zbigniew Ludwiniak. W 1990 r. wyścig zaczynał się w Krynicy, a kończył w Kielcach jazdą indywidualną na czas, którą wygrał Tomasz Brożyna z Korony Kielce. W 1992 r. kolarze przyjechali z Częstochowy do Kielc, a pierwszy finiszował Sławomir Frejowski. W 1994 r. uczestnicy wyścigu przyjechali do Kielc z Olkusza. W stolicy województwa zwyciężył Jacek Mickiewicz, natomiast etap jazdy indywidualnej na czas, na trasie Kielce-Korzecko-Kielce wygrał Włoch Maurizio Fondreste, mistrz świata zawodowców z 1988 r. i zdobywca Pucharu Świata w latach 1991 i 1993. Z Kielc kolarze udali się do Końskich, skąd wyruszyli na trasę ostatniego etapu do Warszawy¹³⁵⁴. W omawianym okresie, kolarze kieleccy odnieśli w Tour de Pologne kilka cennych sukcesów. Zbigniew Piątek z Korony Kielce w lipcu 1987 r. został zwycięzcą tego prestiżowego wyścigu. Miał wówczas 21 lat¹³⁵⁵. Na drugim miejscu ukończył wyścig w 1991 r. Mariusz Bilewski z Korony Kielce. Tomasz Brożyna będąc zawodnikiem Korony Kielce, dwa razy zajął 3 miejsce – w 1990 r. i 1994 r. Kolarze Korony Kielce, prowadzenie przez trenera Krzysztofa Stanka i sponsorowani wówczas przez kielecką firmę Wimar-Wąsowski, dwukrotnie – w 1990 i 1991 r. wygrali Tour de Pologne w klasyfikacji drużynowej. Ekipa DEK Meble Cyclo Korona Kielce (Piotr Chmielewski, Mariusz Bilewski, Kazimierz Stafiej, Tomasz Brożyna, Bernard Bocian, Robert Radosz) odniosła

¹³⁵¹ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 45.

¹³⁵² M. Michniak, A. Pawłowski, *Cykliści...*, s. 203

¹³⁵³ „Echo Dnia”, 1978, nr 151, s. 8.

¹³⁵⁴ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 330-331.

¹³⁵⁵ M. Michniak, A. Pawłowski, *Cykliści...*, s. 120.

zwycięstwo drużynowe w 1994 r., a w 1995 r. drużynowe zwycięstwo odniosła ekipa złożona z połączonych grup – DEK Meble Cyclo Korona i Joko Roman Szurkowski. W zespole tym jechali Tomasz Brożyna i Kazimierz Stafiej z Kielc oraz 4 podopiecznych Szurkowskiego¹³⁵⁶.

Kieleccy kolarze wielokrotnie startowali także w Wyścigu Pokoju, zajmując lokaty: Zbigniew Piątek (w 1990 r. i 1991 r. – 16 miejsce)¹³⁵⁷, Tomasz Brożyna (w 1990 r. – 54 miejsce, w 1991 r. – 11 miejsce, w 1992 r. i 1995 r. – 3 miejsce, w 1993 – 5 miejsce, w 1994 r. – 13 miejsce)¹³⁵⁸ i Kazimierz Stafiej (w 1995 r. – 30 miejsce, w 1996 r. – 21 miejsce)¹³⁵⁹.

Trzecim z najważniejszych wyścigów kolarskich drogami Kielecczyny był Międzynarodowy Wyścig Solidarności (dalej: MWS), który po raz pierwszy został zorganizowany w 1990 r.¹³⁶⁰ W 1991 r. zwycięzcą II MWS został Tomasz Brożyna, a jego zespół – Korona Kielce został najlepszym zespołem w klasyfikacji generalnej. W 1993 r. jednym z miast etapowych IV Międzynarodowego Wyścigu Solidarności były Kielce. Ostatecznie, na 3 miejscu uplasował się Tomasz Brożyna z Korony Kielce. W 1994 r. wyścig jechał z Łodzi do Krakowa, a trasa jednego z etapów prowadziła z Radomia do Kielc. W punktacji najaktywniejszych, trzecie miejsce zajął Mariusz Bilewski z DEK Meble Cyclo Korona Kielce¹³⁶¹. W 1996 r. wyścig przyjął nazwę Międzynarodowy Wyścig Solidarności i Towarzystwa Olimpijczyków Polskich¹³⁶². W 1997 r. wyścig gościł w Skarżysku, dokąd dotarł z Radomia¹³⁶³.

Kieleccy kolarze brali regularnie udział w Wyścigu Pasmem Gór Świętokrzyskich. W 1975 r. Wyścig Pasmem Gór Świętokrzyskich wygrał Tadeusz Mytnik z Floty Gdynia. Najlepszy z zawodników kieleckiej Korony – Jan Baćkowski uplasował się na 18 miejscu¹³⁶⁴. W roku 1976 najwyższym miejscem, jakie zajął zawodnik z Kielecczyny było 8 miejsce Mieczysława Klimczyka z Korony Kielce. Startowało 162 kolarzy. W 1977 r. na 13 miejscu uplasował się Tadeusz Jasek, na 20 – Marian Pałys, a na 23 Mieczysław Klimczyk. W roku 1978, 4 miejsce zajął Mieczysław

¹³⁵⁶ Tamże, s. 114-115.

¹³⁵⁷ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 228, B. Tuszyński, H. Kurzyński, *Od Chamonix i Paryża do Vancouver. Leksykon olimpijczyków polskich 1924-2010*, Warszawa 2010, s. 303.

¹³⁵⁸ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 35; B. Tuszyński, H. Kurzyński, *Od Chamonix...*, s. 277-288.

¹³⁵⁹ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 267-268.

¹³⁶⁰ Tamże, s. 332

¹³⁶¹ M. Michniak, A. Pawłowski, *Cykliści...*, s. 141-142.

¹³⁶² M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 332

¹³⁶³ M. Michniak, A. Pawłowski, *Cykliści...*, s. 143-144.

¹³⁶⁴ „Echo Dnia”, 1985, nr 115, s. 16.

Klimczyk z Korony Kielce. W roku 1979 na 7 miejscu uplasował się Krzysztof Chrabąszcz z Korony Kielce, na 19 – Kędra z Korony Kielce, a na 20 – Longin Kusał z Granatu Skarżysko. W 1980 r. i w 1981 r. wyścig na 7 miejscu ukończył Krzysztof Chrabąszcz z Korony Kielce. W 1982 r. w Wyścigu startowało 134 kolarzy, ukończyło go 78. 41 miejsce zajął Krzysztof Chrabąszcz z Korony Kielce. W 1983 r., 4 miejsce zajął Michał Połetek, 7 – Zdzisław Anioł, a 10 – Jarosław Wsół z Korony Kielce. Zespołową rywalizację zwyciężyli kolarze Korony¹³⁶⁵. W 1984 r. w Wyścigu Pasmem Gór Świętokrzyskich triumfował Andrzej Serediuk z Moto Jelcz Oława. W 1985 r. po raz 29 odbył się Wyścig Pasmem Gór Świętokrzyskich. Uczestniczyło w nim ponad 100 kolarzy. Wyścig składał się z 3 etapów, które rozegrano w ciągu 2 dni. Etap I rozpoczął się w sobotę na torze samochodowym Kielce w Miedzianej Górze i liczył 15 okrążeń czyli 70 km. W tym samym dniu, na ulicach Kielc odbyło się kryterium, także na dystansie 70 km. W niedzielę kolarze wystartowali z Bocheńca na 178 km trasę prowadzącą przez Korzecko, Kielce, Borków, Górno, Wolę Jachową, Bieliny, Nową Słupię, Waśniów, Ostrowiec, Bodzentyn, Ameliówkę, Cedzynę, a w Kiecach do mety na ul. Rewolucji Październikowej¹³⁶⁶. Zdzisław Anioł z kieleckiej Korony był 26¹³⁶⁷. W 1986 r. Wyścig się nie odbył. W 1987 r. kolarze Korony Kielce zajęli dobre lokaty. Adam Wolański był 6, Zbigniew Piątek był 7, Krzysztof Chrabąszcz był 11, Robert Długosz był 14, a Jarosław Wsół – 15. W 1988 r. w wyścigu startowało 99 kolarzy, ukończyło 78. 4 miejsce zajął Grzegorz Radlica, 17 – Roman Kowalczyk, 31 – Krzysztof Chrabąszcz z Korony Kielce. W ostatnim wyścigu, który odbył się w 1989 r. startowało 110 kolarzy. Na 69 zawodników, którzy ukończyli wyścig, 15 miejsce zajął Adam Wolański, 24 – Grzegorz Radlica, 26 – Robert Długosz, a 27 był Kazimierz Stafiej¹³⁶⁸.

Kolejnym z cyklicznych wyścigów odbywających się na Kielecczyźnie był wyścig o Wielką Nagrodę Gór Świętokrzyskich. Traktowano go, jako jeden ze sprawdzianów przed mistrzostwami świata, dlatego też startowało w nim zazwyczaj wielu czołowych kolarzy z kraju¹³⁶⁹. W 1975 r. w XIX edycji tego wyścigu, Jan Baćkowski z Korony Kielce zajął 18 miejsce¹³⁷⁰. W 1976 r. najlepszy z reprezentantów Kielecczyzny – Mieczysław Klimczyk z kieleckiej Korony zajął 8 miejsce ze stratą 58

¹³⁶⁵ M. Michniak, A. Pawłowski, *Cykliści...*, s. 111-112.

¹³⁶⁶ „Echo Dnia”, 1985, nr 115, s. 16.

¹³⁶⁷ M. Michniak, A. Pawłowski, *Cykliści...*, s. 112.

¹³⁶⁸ Tamże, s. 113.

¹³⁶⁹ „Echo Dnia”, 1975, nr 142, s. 12.

¹³⁷⁰ „Echo Dnia”, 1975, nr 143, s. 8.

sekund do zwycięzcy¹³⁷¹. W 1977 r. najlepszy z kieleckich kolarzy – Tadeusz Jasek z Korony uplasował się na 13 miejscu. Marian Pałys był dwudziesty, a Mieczysław Klimczyk – 23¹³⁷². W 1978 r. w XXII edycji wyścigu Mieczysław Klimczyk z Korony odniósł duży sukces zajmując IV miejsce w klasyfikacji generalnej, a Marian Pyszczek – miejsce 20 na 51 zawodników, którzy ukończyli wyścig¹³⁷³.

W 1975 r. na Kielecczyźnie odbyły się mistrzostwa województwa w kolarstwie szosowym w 3 kategoriach: seniorów na trasie o długości 145 km, juniorów na trasie o długości 105 km i młodzików na trasie o dystansie 85 km¹³⁷⁴. W kategorii seniorów, na 26 zawodników 1 miejsce zajął Krawczyk z Opoczniarki Opoczno, 2 – Januszek z Korony Kielce, 3 – Rychlicki z Broni Radom. W kategorii juniorów, zwyciężył Tuta z Opoczniarki przed Bąkiem z Broni i Jabóbczykiem z LZS Sandomierz. W kategorii młodzików, podium zajęli reprezentanci Broni – Gadalski, Michalak i Palimąka¹³⁷⁵. II Ogólnopolski 3-etapowy wyścig kolarski Radom – Lublin rozegrany został w 1978 r. w kategorii juniorów młodszych i starszych. Uczestniczyło w nim 189 zawodników z 29 klubów. Wśród juniorów młodszych, w łącznej klasyfikacji wyścigu zwyciężył Krzysztof Załęcki z Granatu Skarżysko, a drużynowo zespół Korony Kielce zajął 2 miejsce. W wyścigu juniorów starszych, na 2 miejscu uplasował się Marek Rzędowski z Korony. Zespołowo pierwszą lokatę wywalczyli juniorzy Korony¹³⁷⁶. W 1977 r. w III edycji wyścigu szlakami budowli socjalizmu, w klasyfikacji generalnej, 3 miejsce zajął Waldemar Banasiński z Korony Kielce¹³⁷⁷. Wiosną 1985 r. na podkieleckich szosach Gór Świętokrzyskich rozegrane zostały Regionalne Mistrzostwa w Kolarstwie Szosowym. W imprezie startowało 150 zawodników reprezentujących kilkanaście klubów. W kategorii młodzików, na dystansie 40 km, najszybszy był Artur Boras ze Startu Lublin, który wyprzedził Pawła Łygońskiego (Spartakus Daleszyce) i Dariusza Wziątka (Radomiak). W juniorach młodszych najlepiej finiszował Marek Dumin ze Spółdzielcy Lublin, drugie miejsce zajął Robert Długosz (Spartakus), zaś trzecie zawodnik Korony Kielce, Grzegorz Radlica. Juniorzy i seniorzy rywalizowali na trasie trzeciego, wielkiego wyścigu, mającego 105 km długości. Wśród juniorów najlepszy okazał się Edward

¹³⁷¹ „Echo Dnia”, 1976, nr 126, s. 12.

¹³⁷² „Echo Dnia”, 1977, nr 135, s. 8.

¹³⁷³ „Echo Dnia”, 1978, nr 137, s. 8.

¹³⁷⁴ „Echo Dnia”, 1975, nr 146, s. 8.

¹³⁷⁵ „Echo Dnia”, 1975, nr 147, s. 16.

¹³⁷⁶ „Echo Dnia”, 1978, nr 115, s. 8.

¹³⁷⁷ „Echo Dnia”, 1977, nr 215, s. 8.

Radlica z Korony, natomiast w kategorii seniorów zwyciężył Zdzisław Anioł z warszawskiej Legii¹³⁷⁸.

Reprezentanci Kielecczyny brali także regularnie udział w Wyciągu Kolarskim o Memoriał płk. Skopenki, którego trasa przebiegała m.in. szosami Ukrainy, ziemi rzeszowskiej i kieleckiej. W 1975 r. do reprezentowania województwa powołani zostali następujący zawodnicy: Adamczyk, Baćkowski i Januszek z Korony Kielce, Kusal z Granatu Skarżysko¹³⁷⁹.

Wśród trenerów kolarstwa, pierwszoplanową postacią w Kielcach był Mieczysław Mela, później jego syn - Jan Mela oraz Krzysztof Sanek, Ryszard Kwaśniewski, Henryk Wojciechowski¹³⁸⁰.

1.4. Lekkoatletyka

Sekcje lekkoatletyki prowadziły następujące kluby i towarzystwa sportowe: Budowlani Kielce, SZS AZS Nowi Kielce, Granat Skarżysko-Kamienna, KSZO Ostrowiec Świętokrzyski, Lechia Strawczyn, Partyzant Radoszyce, Znicz Podzamcze Chęcińskie, Orlicz Suchedniów, Zryw Łopuszno, Victoria Skalbmierz, Piast Chęciny, Piaskowianka Piaski, Star Starachowice, STS Skarżysko Kamienna, Sparta Kazimierza Wielka.

W omawianym okresie, 3 zespoły klubowe występowały w II lidze: Budowlani Kielce (1964-1995), SZS AZS Nowi Kielce (1976-1977), Lechia Kielce (1975-1979)¹³⁸¹.

Największe sukcesy w lekkoatletyce w latach 1975-1998 odnosili reprezentanci Budowlanych Kielce. W okresie lat 1984-1988 kłopoty z funduszami, sprzętem, warunkami treningowymi i organizacyjno-szkoleniowymi (odejście zawodników oraz szkoleniowców) odbiły się niekorzystnie na pracy sekcji w Budowlanych Kielce, ale mimo to pierwszy zespół z powodzeniem występował w II lidze zajmując w swojej grupie czołowe miejsca. Również zespół młodzików wyróżniał się w makroregionie. W latach 1984-1987 zajmowali 1 miejsce w swojej kategorii wiekowej¹³⁸².

Sportowcy Budowlanych mają na swoim koncie wiele medali zdobytych podczas OSM i na MP w różnych kategoriach wiekowych. W 1975 r. Celina Magała zdobyła złoty medal w biegu na dystansie 1500 m na halowych Mistrzostwach Polski

¹³⁷⁸ „Echo Dnia”, 1985, nr 108, s. 8.

¹³⁷⁹ „Echo Dnia”, 1975, nr 101, s. 8.

¹³⁸⁰ M. Michniak, A. Pawłowski, *40 lat...*, s.18.

¹³⁸¹ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 205-206.

¹³⁸² AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/19, Klub Sportowy Budowlani w Kielcach, lata 1984-1994, s. 38-39.

w Katowicach¹³⁸³. W tym samym roku, zawodniczka ta zdobyła także wicemistrzostwo Polski w biegu przełajowym na dystansie 2 km¹³⁸⁴. W 1976 r. na indywidualnych MP srebrny medal w biegu na dystansie 400 m zdobyła Barbara Kwietniewska, a dwa brązowe medale za biegi na dystansie 1500 m i 3000 m zdobyła Celina Magala¹³⁸⁵. Zawodniczka ta zdobyła także brązowy medal na dystansie 4 km w ogólnopolskim crossie o Puchar Wyzwolenia Stalagu VIII C w Żaganii¹³⁸⁶. W tym samym roku, na Mistrzostwach Polski juniorów w Poznaniu Stanisława Mazurek zwyciężyła w biegu na dystansie 3 km w kategorii junierek starszych¹³⁸⁷. Elżbieta Kapusta w 1977 r. zdobyła złoty medal podczas V OSM w biegu na dystansie 400 m¹³⁸⁸. W 1978 r. na MP juniorów w lekkoatletyce, które odbyły się w Poznaniu, Elżbieta Kapusta była druga w biegu na dystansie 400 m¹³⁸⁹. W latach 1984-1988 w klasyfikacji indywidualnej, zawodnicy wywalczyli 8 tytułów mistrzów Polski, 9 tytułów wicemistrzowskich oraz 9 brązowych medali¹³⁹⁰. W 1986 r. w Poznaniu rozegrane zostały Młodzieżowe Mistrzostwa Polski, podczas których Iwona Sawczuk zdobyła w rzucie dyskiem na odległość 42,32 m złoty medal i tytuł młodzieżowej mistrzyni Polski¹³⁹¹. W 1991 r. Piotr Kotlarski zdobył złoty medal na Młodzieżowych Mistrzostwach Polski w biegu na dystansie 400 m ppł., a Agnieszka Skowerska złoty medal w rzucie dyskiem na MP junierek młodszych¹³⁹².

Zawodnicy Budowlanych brali także udział w zawodach międzynarodowych. W 1975 r. Celina Magala uczestniczyła w Mistrzostwach Świata w biegach przełajowych w Rabacie, gdzie zajęła 22 miejsce na dystansie 4 km¹³⁹³. Elżbieta Kapusta w 1977 r. była 4 na międzynarodowych zawodach Nadziei Olimpijskich w Sofii¹³⁹⁴. Ponadto, Elżbieta Kapusta została medalistką Mistrzostw Europy w 1986 r. w Stutgarcie¹³⁹⁵. Małgorzata

¹³⁸³ „Echo Dnia”, 1975, nr 46, s. 8.

¹³⁸⁴ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 172.

¹³⁸⁵ „Echo Dnia”, 1976, nr 144, s. 8.

¹³⁸⁶ „Echo Dnia”, 1976, nr 45, s. 8.

¹³⁸⁷ „Echo Dnia”, 1976, nr 189, s. 8.

¹³⁸⁸ „Echo Dnia”, 1978, nr 5, s. 12.

¹³⁸⁹ „Echo Dnia”, 1978, nr 194, s. 8.

¹³⁹⁰ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/19, Klub Sportowy Budowlani w Kielcach, lata 1984-1994, s. 39.

¹³⁹¹ „Echo Dnia”, 1986, nr 166, s. 8.

¹³⁹² AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/19, Klub Sportowy Budowlani w Kielcach, lata 1984-1994, s. 74.

¹³⁹³ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 172.

¹³⁹⁴ „Echo Dnia”, 1978, nr 5, s. 12.

¹³⁹⁵ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/19, Klub Sportowy Budowlani w Kielcach, lata 1984-1994, s. 39.

Ciszek reprezentowała Polskę w zawodach przyjaźni w Leningradzie, gdzie w biegu na dystansie 400 m zdobyła złoty medal¹³⁹⁶.

Sekcja lekkoatletyczna w KSZO Ostrowiec Świętokrzyski istniała do 1984 r.¹³⁹⁷ W 1984 r. w zajęciach sekcji ćwiczyło 50 osób, juniorów było 46, w tym tylko 4 dziewcząt¹³⁹⁸. Zawodnicy zrzeszeni w tej sekcji nie odnieśli znaczących sukcesów na arenie krajowej czy międzynarodowej. W 1976 r. na mistrzostwach Polski juniorów w Poznaniu, Elżbieta Pękała wywalczyła tytuł mistrzyni Polski w kategorii junierek młodszych wygrywając bieg finałowy na 400 m¹³⁹⁹. W 1978 r. na MP juniorów w lekkoatletyce, które odbyły się w Poznaniu, Tomasiak zdobył brązowy medal w biegu na dystansie 1 km z przeszkodami¹⁴⁰⁰. W 1984 r. męska sztafeta juniorów na mistrzostwach strefowych w Lublinie w biegu 4x400 m zajęła 1 miejsce¹⁴⁰¹.

W 1986 r. w sekcji Granatu Skarżysko trenowało 47 lekkoatletów. Szkoleniem do 1985 r. zajmowało się 3 szkoleniowców, w kolejnych latach liczba ta została zmniejszona do 2 osób¹⁴⁰². Do największych osiągnięć sekcji należy zaliczyć m.in.: 2 miejsce Edyty Bogusz w biegu na dystansie 60 m ppł. oraz 3 miejsce w pięcioboju podczas Halowych MP juniorów w 1986 r. oraz 2 miejsce tej zawodniczki w biegu na dystansie 100 m ppł. na OSM. Ewa Grad zajęła w 1986 r., 3 miejsce w biegu na dystansie 100 m ppł. oraz 4 miejsce w wieloboju płotkarskim w Halowych MP Juniorów w 1986 r.¹⁴⁰³. Czołowi przedstawiciele sekcji lekkoatletyki w Granacie Skarżysko to: Apolonia Winiarska – mistrzyni Polski w 5-boju, Lucyna Charkiewicz – najlepsza miotaczka okręgu w pchnięciu kulą i rzucie dyskiem, Bogdan Winiarski – zasłużony zawodnik i trener, Bogdan Borys – rekordzista okręgu w skoku o tyczce, Jerzy Gorgoń – członek kadry narodowej juniorów w skoku w dal i trójskoku, Adam Taras – czołowy dyskobol, Kazimierz Fronk – specjalista w biegach przez płotki, Stefan Kowalik – 3 miejsce w pchnięciu kulą w halowych mistrzostwach Polski seniorów, Janusz

¹³⁹⁶ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie z działalności WFS za lata 1982-1985, Kielce 1986, s. 40.

¹³⁹⁷ R. Barański, *Geneza i rozwój sekcji piłki nożnej Klubu Sportowego Zakładów Ostrowieckich w Ostrowcu Świętokrzyskim ze szczególnym uwzględnieniem lat 90 –tych XX wieku* (praca magisterska), AWF Katowice 2002, s.26.

¹³⁹⁸ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/4, Klub Sportowy KSZO Ostrowiec Św. lata 1976, 1983-1994, s. 31.

¹³⁹⁹ „Echo Dnia”, 1976, nr 189, s. 8.

¹⁴⁰⁰ „Echo Dnia”, 1978, nr 194, s. 8.

¹⁴⁰¹ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/4, Klub Sportowy KSZO Ostrowiec Św., lata 1976, 1983-1994, s. 31.

¹⁴⁰² AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/39, Klub sportowy Granat Skarżysko – Kamienna, lata 1983-1991, s. 17.

¹⁴⁰³ Tamże, s. 33.

Ostaszewski, Henryk Pronobis, Grzegorz Mirkowski, Karol Ćwieluch – reprezentant Polski juniorów w skoku wzwyż, Maciej Grzelka – płotkarz, Franciszek Drewniany – wicemistrz Polski w dziesięcioboju, Artur Osman – mistrz Polski w biegu na dystansie 3 km z przeszkodami, Rafał Wójcik¹⁴⁰⁴. W 1994 r. Skarżyskie Towarzystwo Sportowe przejęło z Granatu Skarżysko sekcję lekkoatletyczną¹⁴⁰⁵.

Czołowi zawodnicy sekcji lekkoatletycznej Staru Starachowice to: płotkarz Jerzy Bożyk, Biegacz Adam Dzik, długodystanscy Kazimierz Ziółkowski i Stefan Myszka, sprinter Adam Salwerowicz, skoczek w dal Maciej Pędzisz, skoczek wzwyż Dariusz Łosicki, biegaczka Beata Garbała¹⁴⁰⁶.

W dorobku zawodników Zrywu Łopuszno szkolonych przez Renatę Kumańską, Edwarda Iwańskiego, Barbarę i Józefa Chudy, były m.in. tytuły mistrzów makroregionu kielecko-lubelskiego, mistrzów Polski Zrzeszenia LZS, a także zwycięstwo drużynowe w I Ogólnopolskich Biegach Zrzeszenia LZS w 1994 r. w Pile. Do czołowych przedstawicieli sekcji należeli: Daniel Domagała, Katarzyna Kołodziejczyk, Marta Zaganiacz, Bernadetta Stępień, Anita Paskowska, Wojciech Pięta, Urszula Tokarska, Karolina Pięta¹⁴⁰⁷.

Sekcja lekkoatletyczna Orlicza Suchedniów zrzeszała zawodników ze szkół podstawowych z terenu miasta. Jej specyfiką było to, że zawodnicy startowali w niej do momentu ukończenia szkoły podstawowej, po rozpoczęciu nauki w szkołach średnich zdobywali już punkty dla Budowlanych Kielce lub Granatu Skarżysko¹⁴⁰⁸. Na Igrzyskach Młodzieży Szkolnej w 1975 r. w ogólnej klasyfikacji zajęła 15 pozycję. Przez kolejne 2 lata, żaden z zawodników Orlicza nie startował w zawodach rangi mistrzowskiej. W 1978 r., Krzysztof Kowalik był 6 w biegu na dystansie 800 m, Jacek Piasta był 10 w biegu na dystansie 1000 m, a Wiesław Rychłowski zajął 8 miejsce w rzucie dyskiem. Kolejne sukcesy lekkoatleci z Suchedniowa odnieśli w 1983 r. na WSM. W konkurencji skoku wzwyż zwyciężyła Małgorzata Sikora, w pchnięciu kulą Barbara Tumin zajęła 6 miejsce, a Małgorzata Filipowicz była 8. W konkurencji rzutu dyskiem, Wiesława Kopyś zajęła 6 miejsce, Barbara Tumin – 7, a Małgorzata Filipowicz – 8. W rzucie

¹⁴⁰⁴ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 80

¹⁴⁰⁵ R. Jach, *Kształtowanie się poziomu sportowego sekcji lekkoatletycznej w Zakładowym Klubie Sportowym Granat w Skarżysku - Kamiennej w latach 1968-1975 i 1989-1997* (praca magisterska), AWF Katowice 1998, s. 12.

¹⁴⁰⁶ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia Sportu*, Kielce 2004, s. 272.

¹⁴⁰⁷ Tamże, s. 341.

¹⁴⁰⁸ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/11, Miejski Klub Sportowy Orlicz Suchedniów lata 1982-1993, s. 16.

oszczepem, 3 miejsce wywalczyła Wiesława Kopyś. W tym samym sezonie, Aleksandra Markiewicz (sprint), Anna Lańczyk (skok w dal), Marzena Korus i Barbara Tumin (rzuty) zostały powołane na obóz kadry spartakiadowej w Łopusznie. W 1984 r. w biegu na dystansie 400 m w pierwszej dziesiątce na Spartakiadzie była Beata Starz; na dystansie 800 m – Małgorzata Matysek, Ewa Tusznio i Agnieszka Kaczmarek, na dystansie 1500 m – Agnieszka Dulęba, Małgorzata Matysek i Agnieszka Głogowska¹⁴⁰⁹. W 1984 r. sekcja lekkoatletyczna liczyła 81 zawodników – juniorów, w tym 44 kobiety¹⁴¹⁰. Na WSM w 1985 r., 1 miejsce i złoty medal zdobyli: Wiesława Kopyś w rzucie oszczepem i sztafeta 4x400 m (Materk, Starz, Matysek, Dulęba). 2 miejsce i srebrny medal wywalczył Jacek Materk w biegu na dystansie 110 m ppł., Maria Kateusz w rzucie oszczepem i Renata Starz w skoku w dal. Trzecie miejsce i medal brązowy przypadł w udziale Barbarze Tumin w rzucie dyskiem oraz Jackowi Materkowi w biegu na dystansie 400 m ppł.¹⁴¹¹ Sekcja została zlikwidowana w 1985 r.¹⁴¹²

Zawodnicy z sekcji lekkoatletycznej w Sparcie Kazimierzy Wielkiej odnieśli szereg sukcesów i osiągnięć na arenie województwa i okręgu. W 1976 r. Kazimierz Jańczyk został rekordzistą okręgu w biegu na dystansie 10 km z czasem 32:30,0. W 1978 r. lekkoatleci z Kazimierzy Wielkiej wzięli udział w Mistrzostwach województwa kieleckiego LZS w biegach przełajowych. Na tych zawodach, w biegu na dystansie 800 m dziewcząt Halina Grudzień zajęła 8 miejsce. Startowało 18 zawodniczek. W kategorii junierek młodszych, w biegu na dystansie 1500 m, Krystyna Cisowska zajęła 6 miejsce, Elżbieta Kryczka – 9, Jolanta Bartoś – 10 na 19 startujących dziewcząt. W biegu junierek na dystansie 2000 m, Jadwiga Bielczyk była druga na 9 startujących zawodniczek. W biegu chłopców na dystansie 1000 m, pierwsze miejsce zajął Andrzej Jachna, a Jacek Nowak i Zbigniew Grzywna uplasowali się ex quo na 6 pozycji. W kategorii młodzików startowało 16 chłopców, Krzysztof Sylwester był 8. W kategorii juniorów młodszych, w biegu na dystansie 3000 m, Janusz Pietrzyk był 6, natomiast Marek Gorgoń zajął 7 miejsce. W biegu juniorów na dystansie 4000 m, Mirosław Jedynek był 2, zaś Władysław Węgrecki był 5, a Jan Jachna uplasował się na 7 pozycji. Na Mistrzostwach Okręgu Kieleckiego w biegach przełajowych, które odbyły się 25 marca 1979 r. żaden z zawodników Sparty nie stanął na podium. Najlepsze miejsce – 6,

¹⁴⁰⁹ Sz. Piasta, D. Wikło, *Orlicz...*, s. 124-125.

¹⁴¹⁰ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/11, Miejski Klub Sportowy Orlicz Suchedniów lata 1982-1993, s. 16.

¹⁴¹¹ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/11, Miejski Klub Sportowy Orlicz Suchedniów lata 1982-1993, s. 38.

¹⁴¹² Sz. Piasta, D. Wikło, *Orlicz...*, s. 124-125.

zajęła Jadwiga Białczyk w biegu senierek na dystansie 3000 m. W tym samym roku, w maju odbyły się we Włoszczowie Indywidualne Mistrzostwa w Lekkiej Atletyce w kategorii młodzików i młodziczek. Reprezentanci Sparty uzyskali dobre lokaty. W kategorii dziewcząt, w biegu na dystansie 600 m, Stefania Wątek była 3, Bogusława Mzyk – 4, a Halina Wilczek zajęła 6 miejsce. W skoku w dal Halina Grudzień była 4, a w skoku wzwyż zajęła 1 miejsce. Wśród chłopców, złote medale zdobyli: Andrzej Jachna (bieg na dystansie 1000 m), Jerzy Kwiecień (bieg na dystansie 2000 m), Kazimierz Głowacz (skok w dal), Robert Pańszczyk (oszczep 600 g), Kazimierz Głowacz był także 3 w biegu na dystansie 100 m. W kategorii juniorów młodszych, Dorota Wilk zajęła 1 miejsce w skoku w dal i wzwyż; w biegu na dystansie 800 m Bogdan Gala był 1, Halina Forma zajęła 3 miejsce, a Mirosława Kaczor – 5. Janusz Parada zajął 4 miejsce w pchnięciu kulą 6 kg, natomiast Janusz Nowak był 5 w pchnięciu kulą i rzucie oszczepem. W kategorii juniorów, 2 złote medale zdobył Władysław Węgrecki – w biegu na dystansie 400 m i w pchnięciu kulą (7,25 kg). Srebrne medale zdobyli: Paweł Cabała w biegu na dystansie 1500 m oraz Jan Ziolo w biegu na dystansie 200 m. Elżbieta Kryczka była trzecia w biegu na dystansie 800 m. W 1983 r. na Wojewódzkiej Spartakiadzie Młodzieży w Lekkiej Atletyce, w biegu na dystansie 1500 m Jerzy Lech zajął 7 miejsce na 22 startujących. Na mistrzostwach województwa kieleckiego w biegach przełajowych, które odbyły się w Kielcach 9 marca 1985 r., najlepszy z reprezentantów Sparty był junior, Jerzy Lech, który w biegu na dystansie 4600 m uplasował się na 3 miejscu. W 1987 r. na Mistrzostwach Okręgu w biegach przełajowych, juniorka Jolanta Tracz była 2 w biegu na dystansie 3000 m, juniorka młodsza Iwona Dzida była 3 w biegu na dystansie 1500 m, zaś Jerzy Lech był 2 w biegu na dystansie 4000 m (w kategorii seniorów). W 1991 r. na Wojewódzkich Biegach Przełajowych o Puchar Przewodniczącego Rady Wojewódzkiej LZS, które odbyły się w Chęcinach, w biegu na dystansie 100 m dziewcząt, Anna Komisarczyk zajęła 1 miejsce, a Anna Bomba – 2. Startowało 28 dziewcząt. W biegu na dystansie 2000 m, dziewczęta ze Sparty zajęły 3 czołowe lokaty: Aneta Chumikowska była 1, Barbara Konopka – 2, a Monika Garbacz – 3. Natomiast chłopcy na tym samym dystansie zajęli 1 (Robert Jeżewski) i 3 miejsce (Robert Prokop). Także w kolejnym roku sportowcy z Kazimierzy Wielkiej startowali z powodzeniem na Wojewódzkich Mistrzostwach Zrzeszenia LZS w Lekkiej Atletyce Juniorów i Młodzików, które odbyły się w Kielcach. Juniorki zarówno w biegu na dystansie 400 jak i 800 m zajęły 3 czołowe lokaty, a w biegu na dystansie 200 m Elżbieta Grudzień była 2. Wśród juniorów najlepiej spisał się Marek Swat – był drugi

w biegu na dystansie 800 m oraz Robert Kaciński – zdobył brązowy medal w skoku w dal. W kategorii młodzików złoty medal zdobyła Anna Bomba w biegu na dystansie 600 m oraz Artur Woźniczka w biegu na dystansie 100 m. Srebrne medale zdobyli Katarzyna Ryba i Daniel Godzisz w biegu na dystansie 100 m oraz Dagmara Sagan w biegu na dystansie 300 m. Trzecie miejsce w skoku w dal wywalczył Dariusz Drezno. Sparta zajęła drużynowo 3 miejsce na 10 startujących zespołów¹⁴¹³.

1.5. Podnoszenie ciężarów

Sekcja podnoszenia ciężarów funkcjonowała w Orliczu Suchedniów, Zenicie Chmielnik, Błękitnych Kielce, Tęczy Kielce, Starze Starachowice, Zniczu Podzamcze Chęcińskie.

W latach 1975-1976 w Orliczu Suchedniów trenowało 22 zawodników. Po raz pierwszy Orlicz zaprezentował się w Międzynarodowych Zawodach o Puchar Gór Świętokrzyskich w 1975 r. Wówczas na 10 rywalizujących drużyn, ciężarowcy z Suchedniowa zajęli 5 miejsce. W 1976 r. junior, Jarosław Gula pobił rekord okręgu w dwuboju. Był to jeden z najlepszych wyników w działalności tej sekcji. W lidze, Orlicz z wynikiem 4405 kg zajął 4 miejsce w okręgu. W następnym roku z klubu odeszli Józef Miernik, Fabian Dębowski i Jarosław Gula. Było to dużym osłabieniem dla zespołu, który wycofał drużynę juniorów z Ligi Międzywojewódzkiej. W Pucharze Gór Świętokrzyskich Orlicz zajął 7 miejsce, natomiast w rozgrywkach ligowych – miejsce 4. W 1978 r., pomimo dużych strat kadrowych, Orlicz dobrze radził sobie w rozgrywkach ligowych. Na listach najlepszych zawodników, sklasyfikowano aż 9 zawodników z Suchedniowa, a Jan Zolbach i Henryk Brejnak zostali powołani do kadry okręgu i wystąpili na Spartakiadzie¹⁴¹⁴. Na początku lat 80-tych XX w. w sekcji podnoszenia ciężarów było 16 zawodników, w tym 10 juniorów¹⁴¹⁵. Po wyjeździe instruktora Jarosława Gila w 1983 r. na kontrakt zagraniczny, działalność sekcji uległa zawieszeniu. Sekcję próbowano reaktywować, jednak małe zainteresowanie działaczy oraz brak szkoleniowca o odpowiednich kwalifikacjach przesądził o definitywnym zakończeniu działalności¹⁴¹⁶.

Sekcja podnoszenia ciężarów w Zenicie Chmielnik istniała do 1984 r. Drużyna występowała w lidze okręgowej. Zawodnicy brali udział w zawodach i turniejach

¹⁴¹³ K. Kita, *op. cit.*, s. 227-231.

¹⁴¹⁴ S. Piasta, D. Wikło, *Orlicz.*, s. 120.

¹⁴¹⁵ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/11, Miejski Klub Sportowy Orlicz Suchedniów lata 1982-1993, s. 16.

¹⁴¹⁶ Tamże, s. 38.

pięciobojowych i dwubojowych. Pięciobój obejmował pchnięcie kulą obrotem do tyłu, podrzut, bieg na dystansie 100 m, rwanie, podrzut i przysiad ze sztangą. W tej konkurencji, zespół Zenitu plasował się na 2 miejscu ustępując tylko zawodnikom Staru II Starachowice. W Mistrzostwach okręgu kieleckiego, które odbyły się na siłowni w Chmielniku w 1983 r. wzięła udział czołówka zawodników województwa. Pierwsze miejsce zajęła drużyna Staru II Starachowice, drugie – Zenit Chmielnik, a trzecie – Tęcza Kielce. Zawodnicy Zenitu zajęli następujące miejsca: Andrzej Juszcak w wadze 52 kg został wicemistrzem okręgu, Tadeusz Kwiatkowski w wadze 82,5 kg zajął 3 miejsce, Ryszard Skowerski w wadze 105 kg – 2 miejsce, Janusz Badura w wadze 75 kg – wicemistrz okręgu, Zygmunt Wojtasiewicz w wadze powyżej 75 kg – 2 miejsce. Najlepszy wynik osiągnął Maciej Motyl, który w wadze 60 kg został mistrzem okręgu¹⁴¹⁷.

Sekcja podnoszenia ciężarów Staru Starachowice na początku lat 80-tych XX w. prowadziła szkolenie w 3 grupach, lecz nie posiadała drużyny seniorów. Występowała w III lidze. Zajęcia szkoleniowe prowadziło dwóch trenerów II klasy – Marek Roguski i Zygmunt Zawór¹⁴¹⁸. W sezonie 1983/1984 z uwagi na trudne warunki finansowe klubu zajęcia były prowadzone tylko w kategorii juniorów młodszych i starszych. Mimo problemów, sekcja zrobiła znaczące postępy w szkoleniu zawodników. Zawodnicy uzyskali tytuł mistrza okręgu kieleckiego, zdobyli 12 tytułów mistrzowskich oraz ustanowili kilkanaście rekordów województwa. 3 juniorów: J. Skowroński, D. Mazur, W. Wojtachnio reprezentowali makroregion na XI OSM w Poznaniu. Pierwsi dwaj zajęli 4 miejsca w swoich kategoriach wagowych oraz zostali zaliczeni do czołówki krajowej, co wiązało się z powołaniem na obozy kadry narodowej juniorów¹⁴¹⁹.

Sekcja Tęczy Kielce w okresie 1981-1985 przeżywała duże trudności, głównie w zakresie bazy treningowej. Pozbawiono ich możliwości treningu w WDK. Na zapleczu Szkół Metalowych udostępniono piwnicę, której stan nie pozwalał na realizowanie w niej zajęć. Podjęto działania remontowe i w ciągu kilku lat, głównie dzięki pracom społecznym osiągnięto stan, który pozwalał na prowadzenie pracy treningowej. Mimo trudności, sekcja odnotowała postęp wyników sportowych plasując się w roku 1985 na 3 miejscu w województwie. Sekcja liczyła wówczas 17 zawodników zarejestrowanych

¹⁴¹⁷ J. Ślusarski, *Od Alarmu, do Zenitu*, Kielce 2006, s. 127-128.

¹⁴¹⁸ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/5, Starachowicki klub Sportowy Star w Starachowicach, lata 1978, 1982-1991, s. 26.

¹⁴¹⁹ Tamże, s. 30.

w PZPC oraz grupę początkującą¹⁴²⁰. W kolejnych latach, 1986-1990, sekcja odnotowała wzrost wyników sportowych, plasując się w czołówce województwa i osiągając szereg wysokich miejsc w zawodach międzywojewódzkich: 5 miejsce Artura Jezulina na MP juniorów w 1986 r., 6 miejsce Dariusza Olszewskiego na XVI OSM raz 9 miejsce Andrzeja Brzyszkiewicza na XII OSM. W 1989 r. przeniesiono sekcję na halę sportową Tęczy, gdzie stworzono zawodnikom korzystniejsze warunki do treningu. Poprawa warunków wpłynęła na liczebność zawodników. W 1990 r. sekcja liczyła 16 ciężarowców¹⁴²¹.

2. Gry sportowe

2.1. Badminton

Sekcje badmintonu w omawianym okresie istniały w Orliczu Suchedniów, Ateście Kielce, AZS Politechnika Świętokrzyska¹⁴²². W 1986 r. powstała sekcja w klubie MKS Gryf Miechów¹⁴²³.

Największe osiągnięcia w tej dyscyplinie były zasługą zawodników zrzeszonych w sekcji badmintonu w Orliczu Suchedniów. Sekcja badmintonu w Suchedniowie początkowo działała przy zakładowym ognisku TKKF i występowała w III lidze. Badminton zaczęto traktować wyczynowo dopiero wówczas, gdy treningi z młodzieżą rozpoczął Władysław Księżyk. Po uzyskaniu awansu do II ligi, sekcja badmintonu przeszła pod opiekę Orlicza Suchedniów. W skład ówczesnej drużyny Orlicza wchodził: Aleksandra Gołębiowska, Aleksandra Dąbczyńska, Jerzy Sękowski, Grzegorz Gołębiowski, Piotr Babiaryz, Stanisław Wikło, Beata Gruca¹⁴²⁴. Była to jedyna sekcja w województwie kieleckim występująca w rozgrywkach, więc na trenerów Orlicza spadł obowiązek szkolenia i przygotowywania kadry wojewódzkiej do OSM. Poza tym, jako jedyna sekcja w Polsce nie posiadała wówczas własnej pełnowymiarowej sali z dwoma kortami, a mimo to zawodnicy odnosili sukcesy¹⁴²⁵. W 1981 r. badmintoniści Orlicza odnieśli pierwsze sukcesy w województwie. Mistrzami okręgu w kategorii seniorów zostali Aleksandra Dąbczyńska i Stanisław Wikło w grach pojedynczych oraz Grzegorz

¹⁴²⁰ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/7, Klub Sportowy Tęcza-Społem w Kielcach, lata 1957, 1979, 1985-1995, s. 58-60.

¹⁴²¹ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/7, Klub Sportowy Tęcza-Społem w Kielcach, lata 1957, 1979, 1985-1995, s. 146.

¹⁴²² M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 201.

¹⁴²³ „Echo Dnia”, 1987, nr 98, s. 8.

¹⁴²⁴ Sz. Piasta, D. Wikło, *Orlicz...*, s. 107-108.

¹⁴²⁵ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/11, Miejski Klub Sportowy Orlicz Suchedniów lata 1982-1993, s. 15.

Gołębiewski i Piotr Babiaryz w deblu. Na zakończenie sezonu sekcja zajęła 9 miejsce w swojej grupie. W kolejnych rozgrywkach awansowali na 4 miejsce w tabeli, a sezon 1981/1982 ukończyli na 3 pozycji. Szkoleniowcem i równocześnie zawodnikiem był wówczas Jerzy Sękowski. W sezonie 1982/1983 tytuły mistrzów województwa w grze pojedynczej wywalczyli Urszula Frączzak i Piotr Babiaryz, natomiast Urszula Frączzak i Joanna Radziejewska oraz Jerzy Sękowski wraz z Piotrem Babiaryzem – w grach podwójnych. W tym czasie kadra zespołu liczyła 8 zawodniczek i 16 zawodników, którzy występowali w 3 grupach wiekowych. W rozgrywkach ligowych, zespół Orlicza zajął II miejsce. W sezonie 1983/1984 badmintoniści zajęli 5 miejsce w II lidze¹⁴²⁶. W 1984 r. tytuły mistrzowskie w indywidualnych mistrzostwach okręgu zdobyli: w grach pojedynczych seniorów i senierek – Urszula Frączzak i Piotr Babiaryz, wśród juniorów – Grzegorz Matysek, w grach podwójnych – Urszula Frączzak i Joanna Radziejewska oraz Piotr Babiaryz i Jerzy Sękowski, a w mikście – Dorota Szatkowska z AZS Kielce i Grzegorz Matysek¹⁴²⁷. W 1984 r. sekcja badmintona liczyła 20 zawodników (5 kobiet), w tym 10 juniorów¹⁴²⁸. Kolejny sezon 1984/1985 Orlicz zakończył na 7 miejscu, ale utrzymał się w II lidze, ponieważ nie przeprowadzono rozgrywek o mistrzostwo III ligi. Szkoleniowcem zespołu był wówczas Piotr Babiaryz¹⁴²⁹. W 1985 r. rozegrano po raz czwarty indywidualne mistrzostwa okręgu kieleckiego w badmintonie. Odbyły się one w sali Politechniki Świętokrzyskiej w Kielcach¹⁴³⁰. Wzięło w nich udział 56 zawodników i zawodniczek. Przed rozpoczęciem mistrzostw odczytano apel olimpijski oraz wręczono trenerowi i zawodnikowi Orlicza Suchedniów – Piotrowi Babiaryzowi Puchar Fair Play ufundowany przez OZBad. za postawę i wyniki sportowe. Zawody zdominowali reprezentanci II – ligowego klubu Orlicz Suchedniów zdobywając wszystkie tytuły: juniorki – Małgorzata Matysek, debel junierek – Katarzyna Kwaśniewska i Sylwia Szybowska, juniorzy – Tomasz Stopa, seniorki – Joanna Radziejewska, seniorzy – Grzegorz Matysek, debel mężczyzn – Grzegorz Matysek i Zbigniew Przyjemski, gra mieszana – Joanna Radziejewska i Piotr Babiaryz. Jedynie w grze podwójnej senierek zwycięstwo odniosła para suchedniowsko-kielecka: Jolanta Radziejewska i Jolanta Szatkowska z AZS Kielce¹⁴³¹. W sezonie 1985/1986 zespół Orlicza spadł do III ligi,

¹⁴²⁶ Sz. Piasta, D. Wikło, *Orlicz...*, s. 107-108.

¹⁴²⁷ „Echo Dnia”, 1985, nr 71, s. 8.

¹⁴²⁸ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/11, Miejski Klub Sportowy Orlicz Suchedniów lata 1982-1993, s. 16.

¹⁴²⁹ Tamże, s. 39.

¹⁴³⁰ „Echo Dnia”, 1985, nr 71, s. 8.

¹⁴³¹ „Echo Dnia”, 1985, nr 75, s. 8.

by w następnym – 1986/1987 ponownie awansować do II ligi. W 1987 r. szkoleniowcem Orlicza został Stefan Pawlukiewicz. Od sezonu 1987/1988 w drużynie występowali tylko juniorzy, co spowodowało ponowny spadek do III ligi. Badmintoniści odnosili jednak sukcesy indywidualne, systematycznie doskonaląc umiejętności. W rozgrywkach sezonu 1988/1989 zawodnicy Orlicza odnieśli komplet zwycięstw i ponownie awansowali do II ligi. Sezon 1989/1990 zespół zakończył na 4 miejscu w II lidze, a sezon 1990/1991 – na 7 miejscu. W sezonie 1991/1992 nastąpiła reorganizacja rozgrywek. Zamiast 8 grup, zostały 4. Orlicz z powodzeniem walczył o utrzymanie się w II lidze i ostatecznie drużyna zajęła 6 miejsce. W sezonie kolejnym, zespół z Suchedniowa znów bronił się przed spadkiem, ostatecznie zajmując 9 miejsce i utrzymując się w lidze. Sezon 1993/1994 badmintoniści z Orlicza zakończyli na 6 miejscu. Większe sukcesy zawodnicy odnieśli w Mistrzostwach Polski w kategorii kadetów. Junior Marcin Więckowski w parze z Ewą Kasprzycką z AZS Kielce zajęli 3 miejsce w mikście. Para juniorów młodszych – Małgorzata Mendak i Krzysztof Rak w mikście zajęli 9-16 miejsce. Również w mikście, Roman Kutwin i Agnieszka Mamela z Suchedniowa zajęli 17 – 24 miejsce. Takie samo miejsce wywalczył junior Dominik Ziętkowski. Na Mistrzostwach Makroregionu młodziczki Karolina Wikło i Agata Zatorska zajęły odpowiednio 3 i 5 miejsce. Na zakończenie sezonu 1994/1995 Orlicz uplasował się na 4 miejscu w II lidze, a sezon 1995/1996 zakończył się dla zawodników z Suchedniowa na 5 miejscu. Tytuł mistrza okręgu wywalczyli w deblu Roman Kutwin i Marek Gałczyński. W sezonie 1996/1997 Orlicz zajął 6 miejsce w II lidze. Badmintoniści Orlicza dominowali na mistrzostwach okręgu, wywalczając większość czołowych lokat. Przed sezonem 1997/1998 działacze wzmocnili skład. Okazało się to dobrym posunięciem, ponieważ zespół w składzie: Agata Zatorska, Ewa Orzelska, Justyna Herman, Karolina Wikło, Andrzej Rak, Dominik Ziętkowski, Marek Gałczyński, Roman Kutwin wywalczyli awans do I ligi. Był to największy sukces suchedniowskiego badmintona¹⁴³².

2.2. Koszykówka

Sekcje koszykówki istniały w Starze Starachowice, MKS Żak Kielce, Sparcie Kazimierzy Wielkiej, Tęczy Kielce, Mitex Kielce, Politechnice Kielce. Były to zarówno sekcje żeńskiej i męskiej koszykówki.

Na początku lat 80-tych XX w. sekcja koszykówki w Tęczy Kielce utrzymywała dwie drużyny – juniorek (uczestniczyły w eliminacjach MP) oraz seniorek – występujące

¹⁴³² Sz. Piasta, D. Wikło, *Orlicz...*, s. 108-111.

w lidze międzywojewódzkiej. Trenerem zespołów był wówczas Maciej Piwowoński. W sezonie 1982/1983 drużynę koszykarek Tęczy Kielce przejął Mikołaj Woźniak. Zbudowano nowy zespół, ponieważ część zawodniczek zaprzestała uprawiania sportu z różnych przyczyn. Niestety, pomimo gry w barażach, w sezonie 1983/1984 nie udało się awansować do II ligi. Miało to wpływ na dalsze losy sekcji, którą w następnym sezonie opuściły czołowe zawodniczki, a drużynę przejął Mirosław Świat. Doprowadziło to drużynę praktycznie do całkowitego rozpadu. Młodsze drużyna koszykarek Tęczy – kadetki uczestniczyły w sezonie 1983/1984 i 1984/1985 w rozgrywkach eliminacyjnych spartakiady bez większych sukcesów. Juniorki w sezonie 1984/1985 zajęły 3 miejsce w półfinałach Spartakiady Młodzieży¹⁴³³. W 1987 r. reaktywowano grupę senierek. Niestety w 1988 r. zespół ponownie przegrał baraże o II ligę, a młodsze roczniki startujące w lokalnych turniejach przegrywały z amatorskimi zespołami ze szkół podstawowych¹⁴³⁴. W 1989 r. zawieszono działalność sekcji koszykówki kobiet w Tęczy Kielce. Decyzję tę zarząd podjął z powodu uzyskiwania coraz słabszych wyników sportowych, braku działaczy do pracy społecznej, braku środków finansowych oraz koniecznością oddania hali klubowej dla akrobatyki¹⁴³⁵. Ostatni zespół koszykarek Tęczy Kielce, mistrzyń okręgu występował w składzie: Anna Cedro, Edyta Szczepanek, Grażyna Olesińska, Małgorzata Kręprzyńska, Jolanta Jarząbek, Agnieszka Merwart, Agnieszka Wojtasik, Beata Cedro, Joanna Gałuszka i Grażyna Chrzęszczuk. Trenerem drużyny był Piotr Pawłowski¹⁴³⁶.

W 1977 r. zarejestrowano w OZKosz. żeńską drużynę koszykówki ze Sparty Kazimierza Wielka. Kierownikiem drużyny był Stanisław Kusak oraz Tadeusz Nowak. W pierwszym sezonie rozgrywek klasy okręgowej 1977/1978, na trzy drużyny startujące, Sparta uplasowała się na 2 pozycji. W sezonie kolejnym koszykarki Sparty zajęły 6 miejsce na 7 zgłoszonych do rozgrywek drużyn. W ówczesnym zespole występowały: Maria Adamczyk, Maria Gąsior, Wiesława Grudzień, Monika Iwańska, Dorota Jamrozy, Danuta Kozzińska, Teresa Kuchnecka, Krystyna Kwiecień, Dorota Pozłotko, Urszula Przyjemnska, Halina Radziszewska, Elżbieta Sobczyk, Jolanta Waszkiewicz, Grażyna Zięba i Urszula Żelazna. W sezonie 1980/1981, Sparta Kazimierza Wielka zajęła 4, ostatnie miejsce w rozgrywkach. Zarząd OZKosz. w Kielcach przyznał klasę

¹⁴³³ A UW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/7, Klub Sportowy Tęcza-Społem w Kielcach, lata 1957, 1979, 1985-1995, s. 56.

¹⁴³⁴ Tamże, s. 145.

¹⁴³⁵ Tamże, s. 122.

¹⁴³⁶ *Historia sportu...*, s. 28.

młodzieżową srebrną zawodniczkom Sparty – Dorocie Klacza, Edycie Marzec, Halinie Radziszewskiej, Dorocie Robak, Beacie Skoruch i Elżbiecie Sobczyk. W sezonie 1981/1982, juniorki młodsze Sparty zajęły 6, ostatnie miejsce na zakończenie sezonu. W tym czasie, w drużynie występowały Marzena Czajka, Anna Gajda, Dorota Klacza, Edyta Marzec, Danuta Parlak, Danuta Prokop, Dorota Robak, Beata Skoruch, Elżbieta Sobczyk i Lidia Zając. Każdej z tych zawodniczek OZKosz. w Kielcach nadał klasę młodzieżową srebrną. W sezonie 1983/1984 odbyły się rozgrywki strefowe kadetek makroregionu lubelskiego, w których uczestniczyły zespoły z województwa kieleckiego, tarnobrzeskiego, lubelskiego i chełmskiego. Zespół Sparty uplasował się w tych rozgrywkach na 9, przedostatnim miejscu. W połowie kolejnego sezonu 1984/1985 rozgrywek strefowych junierek makroregionu lubelskiego, zarząd Sparty zdecydował o wycofaniu drużyny z rozgrywek. Powodem były odległe wyjazdy i późne powroty, na co nie wyrazili zgody rodzice dziewczynek z obawy o wyniki nauczania¹⁴³⁷.

Seniorki KS Star Starachowice w sezonie 1981/1982 awansowały do II ligi kobiet, grając w niej do 1985 r. W kategoriach młodzieżowych, kadetki Staru w 1983 r. zostały sklasyfikowane za udział w OSM na 9 pozycji¹⁴³⁸. W 1982 r. sekcja koszykówki żeńskiej Staru Starachowice szkoliła 4 drużyny, w tym 1 zespół senierek występujących w II lidze. Zajęcia prowadził jeden trener II klasy i jeden instruktor¹⁴³⁹. W sezonie 1983/1984 zespół senierek utrzymał się w II lidze, juniorki zajęły 4 miejsce w rozgrywkach makroregionu lubelskiego, w których startowały zespoły z 8 województw. Juniorki młodsze uzyskały w tych rozgrywkach 3 miejsce¹⁴⁴⁰.

W 1993 r. w Kielcach zawiązał się jednosekcyjny Klub Sportowy Politechnika Kielce. Władze OZPSiKOSZ postanowiły w ten sposób reaktywować żeńską koszykówkę w mieście¹⁴⁴¹. Niestety brak zainteresowania zajęciami, trudności organizacyjne i brak funduszy spowodowały zawieszenie działalności klubu w 1995 r.¹⁴⁴²

Sekcja męskiej koszykówki Tęczy Kielce w latach 1981-1985 przeżywała regres z powodu zmian w systemie szkolenia i naboru (przekazano tę funkcję MKS Żak Kielce)

¹⁴³⁷ K. Kita, *op. cit.*, s. 236-238

¹⁴³⁸ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie z działalności WFS za lata 1982-1985, Kielce 1986, s. 45.

¹⁴³⁹ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/5, Starachowicki klub Sportowy Star w Starachowicach, lata 1978, 1982-1991, s. 26.

¹⁴⁴⁰ Tamże, s. 29.

¹⁴⁴¹ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/25, Klub Sportowy Politechnika w Kielcach, s. 6-9.

¹⁴⁴² Tamże, s. 26-28.

oraz z powodu komercjalizacji koszykówki już na poziomie III ligi. Seniorzy występowali wówczas w lidze międzywojewódzkiej¹⁴⁴³.

W 1982 r. sekcja koszykówki męskiej Staru Starachowice szkoliła 3 drużyny, w tym jedną seniorów, która występowała w III lidze. W sekcji pracował tylko 1 szkoleniowiec zatrudniony na ½ etatu¹⁴⁴⁴. W sezonie 1983/1984 zespół utrzymał się w III lidze zajmując 4 miejsce. Drużyna juniorów młodszych zajęła 4 miejsce w rozgrywkach makroregionalnych¹⁴⁴⁵.

W 1991 roku założono w Kielcach męski zespół koszykarski Mitex. Klub założyli Mikołaj Woźniak i Andrzej Kumor, przy czym 12 grudnia 1998 roku klub przekształcono w Cersanit Nomi. Zespół seniorów w roku 1995 awansował do II ligi. Czołowymi zawodnikami, którzy zapewnili awans byli Derricks Hayes, Richmond McIver, Dean Watson. Igor Milicic, Vlatko Ilic, Kordian Korytek, Marcin Kuzian, Mirosław Rajkowski, Robert Szczerbala, Sławomir Woldan, Wojciech Żurawski, Grzegorz Kij, Grzegorz Sowiński. Trenerem zespołu był Stanisław Dudzik¹⁴⁴⁶.

2.3. Piłka nożna

W analizowanym okresie znacząca liczba klubów i towarzystw prowadziła sekcje piłki nożnej, która była wiodącą dyscypliną na Kielecczyźnie. KSZO Ostrowiec Św. był jedynym klubem z Kielecczyzny, który występował w najwyższej klasie rozgrywkowej – I lidze. Uczestniczył w tych rozgrywkach w sezonie 1997/1998 i po rocznym pobycie został zdegradowany¹⁴⁴⁷.

Lata 80-te XX w. to okres, w którym w Ostrowcu brakowało działaczy z prawdziwego zdarzenia. Nie wykorzystano możliwości, jakie stwarzała inwestycja Huty Ostrowiec, nie rozbudowano bazy sportowej. W 1982 r. juniorzy KSZO na Spartakiadzie Młodzieży zajęli IV miejsce w Polsce. Ekipę juniorów KSZO reprezentowali wówczas m.in. Krzysztof Słomka, Jarosław Wrona, Tadeusz Słomka, Robert Farys, Dariusz Karwacki, Artur Ścibor, Edmund Gospodarczyk, Mariusz Rachlewicz, Jarosław Zajac, Ireneusz Żelazowski. Trenerem zespołu był Włodzimierz Dryjas, a kierownikiem Jan Łojek. Z początkiem ostatniej dekady XX w. Huta Ostrowiec bardzo mocno zaangażowała się w finansowanie klubu. Zatrudniono ukraińskiego szkoleniowca Witalija

¹⁴⁴³ A UW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/7, Klub Sportowy Tęcza – Społem w Kielcach, lata 1957, 1979, 1985-1995, s. 58.

¹⁴⁴⁴ A UW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/5, Starachowicki klub Sportowy Star w Starachowicach, lata 1978, 1982-1991, s. 26.

¹⁴⁴⁵ Tamże, s. 29.

¹⁴⁴⁶ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 185.

¹⁴⁴⁷ Sz. Piasta, D. Wikło, *75 lat...*, s. 257.

Kwarcianego, który sprowadził zza wschodniej granicy takich piłkarzy jak Pawłow, Haszczyń, Biłozerski czy Zeiberlińš. Wkomponował także w drużynę młodych zawodników, którzy rekrutowali się z realizowanych pod koniec lat 80-tych XX w. rozgrywek szkolnej ligi, m.in. Rafała Lasockiego, Marcina Wróbla, Roberta Cieciorę, Tomasza Dymanowskiego, Grzegorza Sejdzińskiego. Po rundzie jesiennej w 1992 r. KSZO był liderem III ligi, jednak runda wiosenna była słabsza w wykonaniu piłkarzy i zespół nie awansował do II ligi. Następnie trenerem został Janusz Batugowski, a do drużyny sprowadzono m.in. Tomasza Żelazowskiego, Dariusza Brytana, Marka Grabę czy Sławomira Adamusa. Zaowocowało to w 1995 r. awansem do II ligi. Natomiast już w drugim sezonie (sezon 1996/1997) gry na zapleczu ekstraklasy piłkarze KSZO pod kierunkiem trenera Czesława Palika zajęli 2 miejsce, zapewniając sobie awans do najwyższej klasy rozgrywkowej¹⁴⁴⁸.

W sekcji piłki nożnej KSZO juniorzy młodszy zajęli 4 miejsce w finałach OSM w 1982 r. Pierwsza drużyna seniorów po kilku latach starań w 1983 r. zdobyła 1 miejsce w klasie okręgowej i awansowała do III ligi, w której utrzymała się 2 sezony (1983/1984 – 9 miejsce, 1984/1985). W sezonie 1983/1984 drużyna zajęła 1 miejsce wśród wszystkich drużyn III ligi w klasyfikacji Fair Play prowadzonej przez PZPN, za co otrzymano puchar i nagrody w postaci sprzętu sportowego. Sekcja opierała się głównie na swoich wychowankach, spadek do ligi okręgowej był spowodowany m.in. odejściem zawodników do innych klubów lub zakończeniem przez nich kariery sportowej¹⁴⁴⁹.

W II lidze występowały w omawianym okresie 4 drużyny z terenu Kielecczyny: Korona Kielce, Błękitni Kielce, Star Starachowice, KSZO Ostrowiec¹⁴⁵⁰.

Zespół Korony Kielce przed rozpoczęciem drugoligowego sezonu 1975/1976 został wzmocniony kilkoma zawodnikami. W inauguracyjnym meczu przed własną widownią, Korona pokonała Uranię Ruda Śląska 1:0, a pierwszą bramkę dla gospodarzy w tej klasie rozgrywek zdobył Stanisław Karkuszewski. W rundzie wiosennej kielczanie odnieśli kilka cennych zwycięstw, ale nie wystarczyło to do utrzymania się w lidze. Po degradacji, przez 6 kolejnych sezonów Korona występowała w III lidze i była w niej jednym z najsilniejszych zespołów. Po odejściu trenera Bogumiła Gozdura do Błękitnych Kielce, drużynę Korony trenował Zbigniew Lepczyk pochodzący z Łodzi. Po nim zespół przejął Marian Szczechowicz z Warszawy, któremu pomagał Ryszard Predygier.

¹⁴⁴⁸ W. Frańczak, *Piłkarskie potyczki ostrowieckiego klubu. 80 lat KSZO*, Starachowice, 2009, s. 33.

¹⁴⁴⁹ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/4, Klub Sportowy KSZO Ostrowiec Św. lata 1976, 1983-1994, s. 32, 64.

¹⁴⁵⁰ Sz. Piasta, D. Wikło, *75 lat...*, s. 258.

Następnym szkoleniowcem kieleckiej drużyny został Wojciech Niedźwiecki z Gdyni, którego w 1980 r. zastąpił Antoni Hermanowicz. Młody szkoleniowiec od początku ostro wziął się do solidnej pracy przy budowie perspektywicznego zespołu, mającego drugoligowe aspiracje. W dużym stopniu pomagali trenerowi jego najbliżsi współpracownicy: asystent Marian Puchalski, kierownik sekcji Zbigniew Kokoszka i kierownik zespołu Adam Łoziński. Zarząd klubu postawił przed trenerem i działaczami piłkarskimi zadanie wprowadzenia w ciągu 2 lat zespołu do II ligi. 12 czerwca 1982 r. zwycięstwo kielczan nad Wisłoką Dębica przypieczętowało ich awans do II ligi. Przed rozpoczęciem drugoligowego sezonu 1982/1983 Korona wzmocniona została bramkarzem Jerzym Fronczakiem z Broni Radom, Lechem Nowakiem z Rakowa Częstochowa i Mirosławem Misiowcem z Piasta Gliwice. Rundę jesienną Korona ukończyła na 4 pozycji z dorobkiem 18 punktów, a na koniec sezonu zajęła 9 lokatę. Najskuteczniejszym strzelcem kieleckiego zespołu okazał się Mirosław Misiowiec zdobywca 6 bramek. Bardzo dobrze dla Korony rozpoczął się sezon 1983/1984, gdy pracę szkoleniową z II-ligową drużyną podjął Józef Golla, przybyły z klubu ROW Rybnik. Zespół wzmocniony został Janem Wyciślikiem z Polonii Bytom, mającym za sobą także występy w ekstraklasie. W liniach ofensywnych zastąpił on Henryka Kiskisa, który zakończył swą bogatą karierę zawodniczą. W trakcie rozgrywek drużyna pozyskała także Andrzeja Brzeszczańskiego z Pogoni Siedlce, obrońcę Henryka Wolffa z Polonii Bytom i napastnika Krzysztof Węglarza z Warty Zawiercie. Drużynę opuścili Mirosław Małolepszy, Lech Nowak i Jerzy Fronczak, którzy odeszli do Skry Częstochowa. Trenera Józefa Gollę zastąpił Czesław Palik. W końcowej tabeli rozgrywek Korona zajęła ponownie 9 miejsce. Najskuteczniejszym zawodnikiem zespołu był Jan Wyciślik, mający na koncie 7 bramek. Do sezonu 1984/1985 podopieczni trenera Czesława Palika przystąpili w nieco zmienionym składzie. Jego szeregi uzupełnili Krzysztof Wojtowicz z Motoru Lublin, Sławomir Adamus z Naprzodu Jędrzejów, Stanisław Wesołowski z Zenitu Chmielnik, Tomasz Tokarczyk z Ruchu Skarżysko i wychowanek Piotr Gil w bramce, będący zmiennikiem Stanisława Goski. Rundę jesienną piłkarze ukończyli na 12 pozycji. Zdecydowanie lepiej kielczanie wypadli w spotkaniach rewanżowych, w których zespół prowadził Czesław Fudalej. Dzięki nowemu trenerowi przybyłemu do Kielc z Pabianic, pozycję bramkarza w Koronie zajął, po powrocie z USA, Wiesław Surlit. W tabeli końcowej zespół Czesława Fudaleja uplasował się na 8 miejscu. Ponownie najskuteczniejszym zawodnikiem Korony okazał się Jan Wyciślik – strzelec 7 goli. Przed rozpoczęciem sezonu 1985/1986 trenerem

Korony został Witold Sokołowski, były szkoleniowiec Avii Świdnik i Broni Radom, ale jeszcze w rundzie jesiennej zastąpił go Antoni Hermanowicz. W czasie przerwy zimowej zespołem opiekowali się Stanisław Maj i Bonawentura Marciniak, lecz ostatecznie, po powrocie z pobytu w Jugosławii trenerem drużyny Korony został Bogumił Gozdur, którego w rundzie wiosennej zastąpił znów Antoni Hermanowicz. Korona utrzymała się w gronie drugoligowców, zajmując 10 miejsce w tabeli. Najskuteczniejszym strzelcem zakończonego sezonu został Mirosław Misiowiec strzelec 4 goli. Przed sezonem 1986/1987 szeregi Korony zasilili Marek Czyżkowski z Pogoni Siedlce, Zbigniew Karbownik z Neptuna Końskie i Wojciech Megier z Gwardii Koszalin. Nie zmieniło to faktu, że zespół kielecki od samego początku prezentował się słabo. Drużyna kielecka po 5 sezonach w II lidze stanęła przed widmem degradacji. Ostatecznie kielczanie zajęli 13, spadkowe miejsce w tabeli. W związku z reorganizacją II ligi, Korona miała jeszcze szansę pozostać w tej klasie rozgrywkowej, ale musiała wygrać baraż z Bronią Radom. Pierwszy mecz w Kielcach zakończył się wynikiem 2:2, zaś w Radomiu 1:1. Ten rezultat premiował piłkarzy Broni. Po degradacji szeregi Korony opuścili m.in.: Tomasz Tokarczyk, który zmienił barwy na Granat Skarżysko, Sławomir Adamus przeszedł do Stali Stalowa Wola, Andrzej Brzeszczański do Motoru Lublin, Zbigniew Karbownik do GKS Bełchatów, Wojciech Megier do Błękitnych Kielce, a Krzysztof Tobolik i Andrzej Molenda zakończyli karierę zawodniczą. Z drugoligowej drużyny pozostali tylko bramkarz Tadeusz Miś, Stanisław Wesołowski, Leszek Borycki, Leszek Wójcik, Marek Czyżkowski. Z biegiem czasu zespół uzupełniany był głównie własnymi wychowankami, a przez następne lata występował w III lidze plasując się zawsze w czołówce tabeli. W sezonie 1988/1989 trenerem Korony został ponownie Czesław Palik, który otrzymał zadanie powrotu do grona drugoligowców. Rozpoczął budowę zespołu opartego na utalentowanej młodzieży, głównie wychowankach Korony, jak Mariusz Mucharski, Rafał Stefański, Wiesław Bartkowski, Paweł Kozak. Jednak dopiero kolejny sezon 1989/1990 okazał się pomyślny dla trenera Palika. Korona po zakończeniu rywalizacji III ligi zajęła 2 miejsce w tabeli. Tym samym kielczanie powrócili do grona drugoligowców. Najskuteczniejszym zawodnikiem tamtego sezonu został w Koronie zdobywca 24 bramek, Marek Parzyszek. Już od drugiej połowy 1989 r. rozpoczęły się poważne kłopoty organizacyjno-finansowe Międzyzakładowego Klubu Sportowego Korona. Jego dotychczasowa działalność opierała się na współpracy z przedsiębiorstwami i zakładami przemysłowymi, które wraz ze zmianami ustrojowymi państwa stały się obiektem prywatyzacji. W fabrykach zaczęto szukać oszczędności i likwidowano etaty,

na których zatrudnieni byli m.in. sportowcy i trenerzy. Dotacje na działalność klubu płynące do tej pory z zakładów patronackich, w tym z Fabryki Łożysk Toczyńskich Iskra i Polmo-SHL, z roku na rok były coraz mniejsze. Rosło zadłużenie i brak było perspektyw dla klubu w zmieniającej się rzeczywistości, która kłóciła się z dotychczasową działalnością statutową MKS Korona. Po awansie wywalczonym w 1990 r. podopieczni trenera Palika praktycznie bez zmian w zespole przystąpili do II-ligowego sezonu. Trzon Korony stanowili głównie wychowankowie klubu, bądź zawodnicy wcześniej pozyskani do zespołu. Dopiero w trakcie rozgrywek jego szeregi zostały uzupełnione przez doświadczonych: Mirosława Wnuka i Antoniego Fijarczyka, którzy mieli za sobą występy na boiskach ekstraklasy. W sezonie 1990/1991 piłkarze Korony przeplatali dobre występy ze słabymi. W konsekwencji, aby zapewnić sobie utrzymanie musieli wygrać w barażach z Ostrowią Ostrów Wielkopolski. Kielczenie wyszli z tych pojedynków zwycięsko. Do I-ligowej Stali Mielec sprzedany został wychowanek Korony, stoper Wiesław Bartkowski, za którego klub kielecki otrzymał w rozliczeniu Dariusza Zagórskiego. Ten bramkostrzelny napastnik był dość mocnym wzmocnieniem linii ofensywnych. W połowie sezonu 1991/1992 trenerem Korony został szkoleniowiec z Ukrainy Władimir Bułgakow, z którym do drużyny dołączyło dwóch zawodników klubu Karpaty Lwów: Wiktor Rafalczuk i Aleksander Gija. Po udanym początku rundy wiosennej przyszła następnie seria niepowodzeń i nowy trener ustąpił ze stanowiska. Ostatecznie Korona utrzymała się wśród drugoligowców. Kryzys w Koronie pogłębiał się praktycznie z każdym dniem. Mimo tego, drużyna wystartowała do rozgrywek sezonu 1992/1993, będąc w większości spotkań jedynie dostarczycielem punktów.

W styczniu 1993 r. odbyło się zebranie założycielskie klubu o nazwie Miejski Klub Sportowy-Sekcja Futbolowa (dalej: MKS-SF) Korona Kielce. Natomiast 25 stycznia 1993 r. zebrało się walne nadzwyczajne zgromadzenie MKS Korona, które postawiło ten klub w stan likwidacji. Podjęto też uchwałę o przekazaniu sekcji piłki nożnej do MKS-SF Korona. Ten zabieg uchronił drugoligowy zespół od całkowitej likwidacji i pozwolił mu przetrwać przez kolejne lata, ale nie uchronił od degradacji do III ligi. Przed rundą wiosenną sezonu 1992/1993 z klubu odeszło dwóch podstawowych zawodników Korony: Paweł Kozak i Mariusz Mucharski. Obaj trafili wówczas do Wisły Kraków, rywalizującej w czołówce ekstraklasy. Mimo wzmocnień Korona znalazła się w III lidze, w której występowała przez następne 4 sezony. Była jej czołowym zespołem, opartym praktycznie na wychowankach. W latach 1995-1996 zajmowała 3 miejsca

w końcowych tabelach, rywalizując o pierwszeństwo z Górnikiem Łęczna, KSZO Ostrowiec, czy Kozienicami. Jeszcze w połowie 1995 r., zresztą nie po raz pierwszy, odżyła w Kielcach koncepcja połączenia Korony z Błękitnymi. Była to głównie inicjatywa grupy miejscowych radnych, dla których ruch ten miał uzdrowić kielecką piłkę. Doszło nawet do podpisania wstępnego porozumienia między zainteresowanymi stronami, a Rada Miejska na znak akceptacji tych działań, przed rozpoczęciem sezonu 1995/1996 przyznała specjalną dotację obu klubom. Dalsze rozmowy o połączeniu Korony z Błękitnymi zaplanowano na zakończenie rozgrywek. Finału tych rozmów jednak nie było, ponieważ losy Korony ułożyły się zupełnie inaczej. W lipcu 1996 r. jej sponsorem została dobrze prosperująca firma Nida Gips z Gacek. Trenerem drużyny trzecioligowców został trener Włodzimierz Gąsior, który przed rozpoczęciem sezonu 1996/1997 otrzymał zadanie awansu do II ligi. Nowy szkoleniowiec nie musiał specjalnie wzmacniać drużyny opartej głównie na wychowankach. Wśród nich byli m.in. utalentowani zawodnicy, mający za sobą również występy w drużynie narodowej juniorów, jak Jacek Kubicki, Maciej Pastuszka, Przemysław Cichoń, oraz bardziej doświadczeni: Paweł Kozak, Rafał Stefański, Dariusz Kozubek, Ernest Heinrich, Piotr Gil czy Dariusz Gawlik. Zespół wzmocnili jedynie bramkarz Krzysztof Pyskaty, napastnik Marek Haber i stoper Robert Madeja. W trakcie rozgrywek dołączyli do nich Jarosław Pacoń i Jacek Traczyk. Od początku sezonu rywalizacja o 1 miejsce w tabeli toczyła się pomiędzy Koroną Nida Gips i zespołem MG MZKS Kozienice. Dopiero w drugiej połowie rundy wiosennej zarysowała się przewaga punktowa Korony, która w imponującym stylu wywalczyła awans do II ligi. Kielczanie wyprzedzili drugi w tabeli MZKS Kozienice aż o 17 pkt. W 16 spotkaniach rundy wiosennej stracili tylko 3 bramki, zremisowali 1 mecz, a pozostałe wygrali. W całych rozgrywkach przegrali tylko 1 mecz, z Motorem w Lublinie. Na zakończenie sezonu 1997/1998 w II lidze Korona zajęła 8 pozycję. Obok zawodników, którzy wcześniej wywalczyli awans do II ligi, w ekipie Włodzimierza Gąsiora pojawiło się kilku nowych piłkarzy, m.in. Grzegorz Seremak i Sławomir Rutka z MZKS Kozienice, Tomasz Trestka z Okocimskiego Brzesko, Krzysztof Złotek z Siarki Tarnobrzeg, Tomasz Pietrański z AZS AWF Biała Podlaska, Artur Anduła z Granatu Skarżysko, Grzegorz Sitnicki z Orłąt Łuków¹⁴⁵¹.

Sekcja piłki nożnej Błękitnych Kielce w 1977 r. zrzeszała 76 czynnie uprawiających sport piłkarzy w kategorii seniorów i juniorów. Prowadzono także

¹⁴⁵¹ M. Michniak, A. Pawłowski, *40 lat...*, s. 123.

szkolenie trampkarzy, obejmując nim około 50-60 młodych chłopców rocznie. W roku 1975 drużyna uczestniczyła w meczach eliminacyjnych o awans do II ligi, jednak bez powodzenia. W 1976 r. zespół awansował do nowo utworzonej klasy międzywojewódzkiej i w pierwszym roku jej istnienia uzyskiwał przeciętne wyniki. Na 14 drużyn, piłkarze uplasowali się na 9 miejscu w tabeli¹⁴⁵². Według stanu na 1988 r. sekcja piki nożnej zrzeszała 126 czynnie uprawiających sport piłkarzy seniorów i juniorów. Szkolenie trampkarzy obejmowało około 100 młodych chłopców. W sekcji zatrudnionych było 8 szkoleniowców. Okres lat 1983-1988 należy zaliczyć do udanych. W tym czasie pierwsza drużyna GKS Błękitni (z wyjątkiem sezonu 1986/1987) uczestniczyła w rozgrywkach o mistrzostwo III ligi. W 1983 r. piłkarze Błękitnych zakwalifikowali się do 1/8 finału rozgrywek o Puchar Polski. W rozgrywkach mistrzowskich uczestniczyły również 3 drużyny juniorów i 4 zespoły trampkarzy. W 1983 r. drużyna uczestnicząc w finałach OSM zajęła 9 miejsce w kraju, a juniorzy młodszy w 1987 r. zajęli 6 miejsce w kraju. W 1985 r. juniorzy zdobyli mistrzostwo Gwardyjskiego Pionu Sportowego MSW¹⁴⁵³. W latach 1989-1990 pierwsza drużyna Błękitnych uczestniczyła w rozgrywkach o mistrzostwo III ligi, plasując się w ścisłej czołówce tych rozgrywek. W rozgrywkach mistrzowskich uczestniczyły 3 drużyny juniorów i 3 drużyny trampkarzy. Wychowanek Błękitnych, Robert Szewczyk zakwalifikowany został do kadry narodowej juniorów¹⁴⁵⁴. W sezonie 1990/1991 wzmocniono pierwszy zespół, który walczył bez efektu o promocję do II ligi. Obradujący w czerwcu 1991 r. Nadzwyczajny Zjazd Polskiego Związku Piłki Nożnej podjął decyzję o powiększeniu zaplecza najwyższej klasy rozgrywek do 2 grup po 18 drużyn. Skorzystali na tym Błękitni, którzy jako wicemistrzowie makroregionu lubelsko-kieleckiego znaleźli się w gronie drugoligowców, rywalizując z nimi do 1995¹⁴⁵⁵. 24 listopada 1998 r. zespół został odznaczony przez Polski Związek Piłki Nożnej Srebrną Odznaką Honorową PZPN¹⁴⁵⁶.

W sezonie 1975/1976 piłkarze Staru Starachowice zajęli 3 lokatę w II lidze. Dobrze radzili sobie wówczas w meczach na własnym stadionie, odnosząc 9 zwycięstw.

¹⁴⁵² APK, KKS Błękitni w Kielcach, sygn. 1208/14, Walne Zgromadzenie (mat. organizacyjne, protokół, sprawozdanie z działalności, dokumentacja komisji) 24.11.1977, s. 58-61.

¹⁴⁵³ APK, KKS Błękitni w Kielcach, sygn. 1208/19, Walne Zgromadzenie (protokół, sprawozdanie komisji, sprawozdanie z działalności, skład władz) 9.06.1988, s. 37-38.

¹⁴⁵⁴ APK, KKS Błękitni w Kielcach, sygn. 1208/20, Walne Nadzwyczajne Zgromadzenie (protokół, sprawozdanie z działalności, dokumentacja komisji) 29.11.1990, s. 28-29.

¹⁴⁵⁵ Sz. Piasta, *op. cit.*, s. 315-316.

¹⁴⁵⁶ Tamże, s. 25.

Gorzej spisywali się jednak na wyjeździe, notując zaledwie 3 wygrane i 8 porażek. Po raz kolejny Star dobrze zaprezentował się w sezonie 1978/1979 ulegając w ostatecznym rozrachunku tylko Górnikowi Zabrze, który awansował do I ligi¹⁴⁵⁷. Następnie w klubie nastąpił kryzys i w 1981 r. drużyna po 11 latach spadła do III ligi¹⁴⁵⁸. Rok później zanotowano kolejny spadek i na 2 lata drużyna ze Starachowic znalazła się w lidze okręgowej. Po powrocie do grona trzecioligowców, Star występował na tym poziomie rozgrywek w latach 1984-1987 oraz w sezonie 1988/1989. W 1989 r. został zdegradowany do IV ligi (międzyokręgowej)¹⁴⁵⁹. Od sezonu 1993/1994 klub ponownie rywalizował w lidze okręgowej, zajmując w niej 2 miejsca za Czarnovią/Błękitnymi II Kielce, a później ustępując miejsca Orliczowi Suchedniów. Ponowny kryzys klubu doprowadził do powstania Staru/KSZO II, który wywalczył awans do IV ligi (świętokrzyskiej)¹⁴⁶⁰. Sekcja piłki nożnej Staru Starachowice na początku lat 80-tych XX w. prowadziła szkolenie 2 drużyn seniorów, 3 drużyn juniorów i 2 drużyn młodzików. Zajęcia prowadziło 3 trenerów II klasy oraz 3 instruktorów¹⁴⁶¹. W sezonie 1983/1984 pierwsza drużyna awansowała do III ligi. Nie przegrali żadnego spotkania w całym cyklu rozgrywek. Drużyny juniorów utrzymywały się w czołówce swoich klas rozgrywkowych, dostarczając utalentowaną młodzież do pierwszej i drugiej drużyny¹⁴⁶².

Rozgrywki w III lidze odbywały się z udziałem 16 zespołów z terenu Kielecczyzny: Granatu Skarżysko, Błękitnych Kielce, Korony Kielce, KSZO Ostrowiec Św., Staru Starachowice, Bucovii Bukowa, Hetmana Włoszczowa, Nidy Pińczów, Stadionu Kielce, Sparty Kazimierza Wielka, Spartakusa Daleszyce, Naprzodu Jędrzejów, Orlicza Suchedniów, Łysicy Bodzentyn, MKS Końskie¹⁴⁶³.

Trzecie miejsce w sezonie 1975/1976 dało Granatowi awans do tworzonej wówczas ligi międzywojewódzkiej. W sezonie 1976/1977 Granat był jedną z najsolidniej i najrówniej grających drużyn, zdobywając jesienią 14 punktów (7 lokata w tabeli) a wiosną 15 punktów, co pozwoliło ukończyć rozgrywki na wysokim, 4 miejscu. W sezonie 1977/1978 Granat w 26 spotkaniach zgromadził 28 punktów i zajął 7 miejsce

¹⁴⁵⁷ <http://www.hppn.pl/liga/kluby/151,Star-Starachowice/sezon-po-sezonie/33,sezon-1978-79>, <http://www.hppn.pl/liga/kluby/151,Star-Starachowice/sezon-po-sezonie/36,sezon-1975-76>; [dostęp 01.01.2014r.]

¹⁴⁵⁸ Sz. Piasta, *op. cit.*, s. 54.

¹⁴⁵⁹ Tamże, s. 47.

¹⁴⁶⁰ Tamże, s. 280.

¹⁴⁶¹ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/5, Starachowicki klub Sportowy Star w Starachowicach, lata 1978, 1982-1991, s. 26.

¹⁴⁶² Tamże, s. 28.

¹⁴⁶³ Sz. Piasta, D. Wikło, *75 lat...*, s. 259-261.

w końcowej tabeli. Zespół prowadził wówczas trener Konrad Jędryka. W zespole Granatu występowali: Marek Ciura, Krzysztof Randra, Jerzy Rot, Andrzej Korzeniowski, Zbigniew Glijer, Waldemar Ozan, Aleksander Michalec, Lech Kocia, Jarosław Kotwica, Andrzej Łakomic, Mieczysław Karpeta, Zdzisław Malczak, Waldemar Michalski, Zbigniew Gajewski, Sławomir Grzybek, Waldemar Adach. W sezonie 1979/1980 Granat Skarżysko w lidze międzywojewódzkiej (tak nazywano wówczas III ligę) zajął w stawce 14 zespołów 11 lokatę. PZPN przyspieszył planowaną wówczas reformę rozgrywek piłkarskich i utworzył cztery grupy centralnej III ligi, w której zabrakło miejsca dla Granatu. Nowy sezon 1980/1981 Granat rozpoczął w lidze okręgowej wygrywając z kolejnymi rywalami. Do końca sezonu Granat nie oddał prowadzenia w tabeli, ale do III ligi nie udało się awansować, ponieważ przegrał baraże o awans do III ligi. W kolejnym sezonie w lidze okręgowej, Granat prowadzony przez trenera Zdzisława Banackowskiego stracił tylko jednego gola. Wiosną Granat awansował do III ligi. Skład Granatu w sezonie 1981/1982 był następujący: Seweryn Dejworek, Mirosław Klimek – Waldemar Ozan, Waldemar Gonciara, Andrzej Korzeniowski, Zdzisław Malczak, Janusz Szymański, Zbigniew Glijer, Lech Kocia, Rajmund Mróz, Bogdan Szcześniak, Wiesław Paździsz, Bogdan Kobus, Marek Graba, Dariusz Burchart, Andrzej Pająk, Ryszard Pawłowski, Jan Peler, Dariusz Giziński. W pierwszym sezonie w III lidze, Granat na półmetku rozgrywek zajął 5 miejsce. Wiosną nastąpiła jednak seria porażek i zespół był zagrożony degradacją. Dopiero dobre wyniki w ostatnich spotkaniach pozwoliły na zapewnienie ligowego bytu. Drugi sezon (1983/1984) w III lidze śląskiej był nieudany. Zespół trenowany przez Marka Gliwińskiego spadł klasę niżej. Jeden sezon w lidze okręgowej ponownie pokazał, że Granat jest jednym z najmocniejszych klubów w województwie i pewnie wygrał rozgrywki w sezonie 1984/1985. Po barażach o awans do III ligi zespół prowadzony przez trenera Konrada Jędrykę powrócił do III ligi, gdzie ze zmiennym szczęściem grał nieprzerwanie do roku 1998. W trakcie 13 sezonów w rozgrywkach III ligi zespół z Rejowa dwukrotnie bliski był awansu do II ligi – w 1988 r. prowadzony przez trenera Czesława Palika i 5 lat później w sezonie 1993/1994 prowadzony przez ukraińskiego szkoleniowca Piotra Kuszłyka. Coraz większe problemy finansowe sprawiły, że drużyny nie wzmacniano zawodnikami z innych klubów a szansę gry otrzymywała klubowa młodzież. Brak sponsora, jakim przez lata było Mesko doprowadził klub do granic bankructwa. Coraz węższa kadra własnych piłkarzy nie wystarczyła do utrzymania zespołu w III lidze. W 1998 r. Granat zajął 16 miejsce

w rozgrywkach i został zdegradowany do tworzonej właśnie IV ligi (lubelsko-kielecko-tarnobrzESCO-chełmskiej)¹⁴⁶⁴.

Zespół piłki nożnej Bucovia Bukowa w 1979 r. wywalczył awans do klasy okręgowej. Pomimo zajęcia przez Bucovię 1 miejsca, klub nie awansował do IV ligi, gdyż została wówczas przeprowadzona reorganizacja rozgrywek. W swoim pierwszym sezonie występów w IV lidze, do której klub awansował w 1989, Bucovia zajmując 3 miejsce, zapewniła sobie awans do trzeciego szczebla rozgrywek¹⁴⁶⁵. Zadebiutowała w nim w sezonie 1990/1991, w którym uplasowała się na 13 miejscu¹⁴⁶⁶. Mając w składzie bramkostrzelnego Jacka Pawlika, przez następne 6 lat Bucovia rywalizowała w III lidze. Po rundzie jesiennej sezonu 1997/1998 klub, który przechodził kryzys organizacyjny wycofał się z rozgrywek¹⁴⁶⁷. Odniosł jednak wtedy największy sukces awansując w Pucharze Polski do 1/16 finału, gdzie uległ warszawskiej Legii 0:3¹⁴⁶⁸.

Piłkarze Hetmana Włoszczowa, po zmianach administracyjnych i likwidacji powiatów, rywalizowali w klasie okręgowej, a przez jeden sezon w klasie A¹⁴⁶⁹. W 1978 r. awansowali do ligi wojewódzkiej, gdzie zajęli 6 miejsce w rozgrywkach sezonu 1978/1979¹⁴⁷⁰. W sezonie 1992/1993 awansowali do IV ligi międzyokręgowej, w której występowali przez następne 2 lata¹⁴⁷¹. W 1995 r. Hetman wywalczył awans do III ligi. Na zakończenie sezonu zajął 6 pozycję, tracąc do drugiego zespołu 7 punktów¹⁴⁷². W kolejnych rozgrywkach (1996/1997) piłkarze Hetmana plasowali się w dolnej części tabeli i w ostatecznym rozrachunku zajęli 13 miejsce, mając 2 punkty przewagi nad strefą spadkową. W sezonie 1997/1998 Hetman zajął w rozgrywkach III ligi 8 miejsce. Pozycja w górnej części tabeli nie spowodowała jednak utrzymania w lidze. W wyniku reformy rozgrywek do IV ligi spadło 11 ostatnich zespołów, w tym włoszczowski klub¹⁴⁷³.

Piłkarze Nidy Pińczów w sezonie 1979/1980 rywalizowali w nowo utworzonej IV lidze (międzyokręgowej), w której przeciwnikami były zespoły z województwa

¹⁴⁶⁴ Z. Lesiak, *1928-2003 Granat 75 lat piłkarskiej przygody*, Kielce, s. 101.

¹⁴⁶⁵ Sz. Piasta, *op. cit.*, s. 223-224.

¹⁴⁶⁶ <http://www.hppn.pl/liga/kluby/381,Bucovia-Bukowa/sezon-po-sezonie/16,sezon-1990-91> [dostęp 02.01.2014 r.]

¹⁴⁶⁷ Sz. Piasta, *op. cit.*, s. 223-224.

¹⁴⁶⁸ <http://www.rsssf.com/tablesp/polcuphistfull.html#98> [dostęp 02.01.2013 r.]

¹⁴⁶⁹ Sz. Piasta, *op. cit.*, s. 208.

¹⁴⁷⁰ APK, Komitet Miejsko-Gminny Włoszczowa, sygn. 907/36, Protokoły posiedzenia Egzekutywy KM-G z załącznikami, s. 20.

¹⁴⁷¹ Sz. Piasta, *op. cit.*, s. 208.

¹⁴⁷² <http://mogi.el.net/POL/3-9596/3-lublin.htm> [dostęp 02.01.2013 r.]

¹⁴⁷³ <http://www.hppn.pl/liga/kluby/368,Hetman-Wloszczowa/sezon-po-sezonie/14,sezon-1996-97>;
<http://www.hppn.pl/liga/kluby/368,Hetman-Wloszczowa/sezon-po-sezonie/13,sezon-1997-98> [dostęp 02.01.2013 r.]

radomskiego i tarnobrzieskiego¹⁴⁷⁴. W latach 80-tych XX w. Nida występowała w klasie okręgowej, z przerwą na sezon 1981/1982, kiedy to pińczowianie rywalizowali z innymi drużynami w klasie A. W 1990 r. reaktywowano IV ligę (międzyokręgową), w której znalazł się klub. Występował w niej przez kilka następnych lat, a w sezonie 1996/1997 zdobył tytuł mistrzowski równoznaczny z historycznym awansem do III ligi. W rozgrywkach trzeciego poziomu ligowego, Nida z dorobkiem 36 punktów uplasowała się na 12 miejscu¹⁴⁷⁵. Reforma spowodowała, że zespół z Pińczowa został zdegradowany. 24 listopada 1998 r. Nida została odznaczona przez Polski Związek Piłki Nożnej Srebrnym Medalem PZPN¹⁴⁷⁶.

Zespół Stadion Kielce został założony w 1983 r. W sezonie 1986/1987 wywalczył historyczny awans do III ligi¹⁴⁷⁷. W kolejnych rozgrywkach uplasował się na 11 miejscu w tabeli z dorobkiem 18 punktów i został zdegradowany¹⁴⁷⁸. Rok później Stadion po raz drugi uzyskał awans do III ligi, w której występował przez następne 2 lata – w sezonie 1989/1990 zajął 19 pozycję (niżej znalazł się jedynie drugi zespół Igloopolu Dębica)¹⁴⁷⁹, z kolei w sezonie 1990/1991 okazał się najsłabszą drużyną w grupie lubelskiej (zdołał jedynie 8 punktów)¹⁴⁸⁰. Klub przestał istnieć w 1991 r.

Sparta Kazimierza Wielka w 1986 r. wygrała rozgrywki klasy okręgowej, dzięki czemu przystąpiła do spotkań barażowych o awans do III ligi ze Skrą Częstochowa. Po zwycięstwie w pierwszym meczu 1:0 po golu zdobytym przez Janusza Zakrzewskiego, w rewanżu przegrała 0:3 i nie uzyskała awansu. Do 1996 r. klub rywalizował w lidze okręgowej z krótkimi przerwami na występy w klasie A. W sezonie 1995/1996 Sparta w ostatnich meczach wyprzedziła w klasyfikacji końcowej Spartakusa Daleszyce i uzyskała awans do IV ligi - międzyokręgowej. W 1998 r. kazimierzanie z okazji 71-lecia zostali odznaczeni Srebrnym Medalem Polskiego Związku Piłki Nożnej. W tym samym roku spadli do ligi okręgowej¹⁴⁸¹.

¹⁴⁷⁴ Sz. Piasta, *op. cit.*, s. 53

¹⁴⁷⁵ <http://www.hppn.pl/liga/kluby/274,Nida-Pinczow/sezon-po-sezonie/13,sezon-1997-98> [dostęp 02.01.2013 r.]

¹⁴⁷⁶ Sz. Piasta, *op. cit.*, s. 25.

¹⁴⁷⁷ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyski Leksykon...*, s. 200.

¹⁴⁷⁸ <http://www.hppn.pl/liga/kluby/479,Stadion-Kielce/sezon-po-sezonie/24,sezon-1987-88> [dostęp 02.01.2013 r.]

¹⁴⁷⁹ <http://www.hppn.pl/liga/kluby/479,Stadion-Kielce/sezon-po-sezonie/22,sezon-1989-90> [dostęp 02.01.2013 r.]

¹⁴⁸⁰ <http://www.hppn.pl/liga/kluby/479,Stadion-Kielce/sezon-po-sezonie/16,sezon-1990-91> [dostęp 02.01.2013 r.]

¹⁴⁸¹ K. Kita, *op. cit.*, s. 45.

Spartakus Daleszyce w sezonie 1974/1975 znalazł się w klasie B. Nie odgrywał w niej jednak większej roli, dlatego wycofał się z rozgrywek. W sezonie 1976/1977 ponownie przystąpił do rywalizacji w klasie C – uplasował się na 2 miejscu w tabeli, uzyskując awans do klasy B. W niej należał do czołowych zespołów – po zaciętej walce z zespołem piłkarskim z Niekłania wywalczył awans do klasy A. W następnych latach Spartakus występował w klasie A. W sezonie 1981/1982 zajął w tych rozgrywkach 2 miejsce, tracąc do zwycięzcy – Orlicza Suchedniów – 1 punkt¹⁴⁸². W 1980 r. piłkarze z Daleszyc zadebiutowali w rozgrywkach Pucharu Polski na szczeblu centralnym, gdzie przegrali w pierwszej rundzie¹⁴⁸³. W 1990 r. zawodnicy Spartakusa wywalczyli awans do klasy okręgowej. W sezonie 1995/1996 zajęli 2 pozycję – w tabeli wyprzedziła ich jedynie Sparta Kazimierza Wielka. Rok później daleszyccy piłkarze okazali się najlepsi w klasie okręgowej, dzięki czemu uzyskali awans do IV ligi¹⁴⁸⁴. W debiutanckim sezonie w tych rozgrywkach (1997/1998) zespół z dorobkiem 64 punktów uplasował się na 1 pozycji, wywalczając awans do III ligi¹⁴⁸⁵. Najskuteczniejszym zawodnikiem drużyny był Tomasz Bernat, który strzelił 22 gole¹⁴⁸⁶. Funkcję trenera pełnił wówczas Marek Parzyszek¹⁴⁸⁷.

Naprzód Jędrzejów w 1978 r. wywalczył historyczny awans do III ligi. Duży udział w sukcesie mieli Zygmunt Kowalczyk i Stanisław Magiera, którzy strzelili dla Naprzodu 35 goli w sezonie. W debiucie w III lidze jędrzejowscy piłkarze nie wytrzymali tempa rywalizacji. Wygrali 6 meczów, 5 zremisowali, a 17 przegrali. Z dorobkiem 17 punktów uplasowali się na spadkowym, 13 miejscu w tabeli. W latach 80 i 90-tych XX w. klub uczestniczył w rozgrywkach IV ligi (międzyokręgowej), ligi okręgowej i klasy A. 24 listopada 1998 r. został odznaczony przez Polski Związek Piłki Nożnej Złotą Odznaką Honorową PZPN¹⁴⁸⁸.

W sezonie 1975/1976 w barwach suchedniowskiego zespołu zadebiutował najmłodszy wychowanek w historii klubu, Mirosław Wnuk, który później reprezentował Polskę w kategoriach młodzieżowych. W 1981 r. Orlicz dotarł do finału Pucharu Polski na szczeblu okręgu, a w kolejnym sezonie wystąpił na szczeblu centralnym. W pierwszej rundzie pokonał po rzutach karnych zespół RKS Radomsko, a następnie w ten sam

¹⁴⁸² Sz. Piasta, *op. cit.*, s. 275.

¹⁴⁸³ <http://www.rsssf.com/tablesp/polcuphistfull.html#81> [dostęp 02.01.2013 r.]

¹⁴⁸⁴ Sz. Piasta, *op. cit.*, s. 276.

¹⁴⁸⁵ <http://www.ck.90minut.pl/compdetails.php?Comp=76&S=97> [dostęp 02.01.2013 r.]

¹⁴⁸⁶ Sz. Piasta, *op. cit.*, s. 276.

¹⁴⁸⁷ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyski Leksykon...*, s. 197.

¹⁴⁸⁸ D. Szproch, *op. cit.*, s. 60-70.

sposób przegrał w rezerwach drużyny Widzewa Łódź. W latach 80-tych XX w. drużyna zaliczana była do najlepszych w województwie kieleckim i występowała w lidze okręgowej. W 1990 r. Orlicz pod wodzą Konrada Jędryki awansował do IV ligi (międzywojewódzkiej), w której rywalizował z innymi drużynami przez następne 2 sezony. 2 lata później Orlicz uzyskał awans, a po kolejnych 3 sezonach spadł do klasy okręgowej, by w 1996 r. ponownie awansować do IV ligi (międzywojewódzkiej). W 1998 r. odbyły się jubileuszowe obchody 75-lecia klubu, a w ich ramach rozegrano mecz pomiędzy Orliczem a "Orłami Górskiego". Honorowym gościem był członek Klubu Wybitnego Reprezentanta Gerard Cieślik¹⁴⁸⁹.

Łysica Bodzentyn w sezonie 1984/1985 należała do najlepszych drużyn klasy B. Uzyskała tyle samo punktów, co Skała Tumlin, dlatego o awansie zdecydował dodatkowy mecz. Zakończył się on zwycięstwem Łysicy i jej awansem do klasy A. W debiucie w tych rozgrywkach, klub z Bodzentyna zajął 2 miejsce. Wyprzedziła go jedynie drużyna rezerw KSZO Ostrowiec Św., jednak ze względu na to, że 1 zespół ostrowieckiego klubu występował w klasie okręgowej, awans przypadł Łysicy. W sezonie 1989/1990 Łysica zajęła w klasie okręgowej 4 miejsce, dzięki czemu awansowała do IV ligi - międzyokręgowej. W 1993 r. klub zajął w tych rozgrywkach 1 pozycję i uzyskał awans do III ligi. W sezonie 1993/1994 rozegrał w niej łącznie 30 meczów – wygrał jedno spotkanie, 9 zremisował, a 20 przegrał. Z dorobkiem 11 punktów i bilansem bramkowym 11:68 uplasował się na ostatniej, 16 lokacie, równoznacznej ze spadkiem. W latach 1994-1998 klub uczestniczył w rozgrywkach IV ligi¹⁴⁹⁰.

MKS Neptun Końskie w 1978 r. zajął w rozgrywkach ligi okręgowej 2 lokatę, a w następnym sezonie – 1 miejsce. W meczach barażowych spotkali się z Huraganem Międzyrzecz. Pierwszy mecz zakończył się zwycięstwem rywali 2:1, lecz w pojedynku rewanżowym 2:0 wygrał Neptun i to on awansował do III ligi¹⁴⁹¹. Klub nie sprostał jednak innym drużynom i w sezonie 1979/1980 został zdegradowany. W trzecioligowej rywalizacji koneccy piłkarze zwyciężyli w 2 meczach, 6 zremisowali, a 18 zakończyło się ich przegraną¹⁴⁹². W 1990 r. Neptun znalazł się w IV lidze - międzyokręgowej. Niespodziewany awans przerósł organizacyjnie klub z Końskich. Po roku piłkarze Neptuna spadli do ligi okręgowej, a następnie do klasy A. Po 3 latach gry na tym

¹⁴⁸⁹ Sz. Piasta, D. Wikło, *Orlicz...*, s. 12-13.

¹⁴⁹⁰ W. Bryła, *op. cit.*, s. 14.

¹⁴⁹¹ Sz. Piasta, *op. cit.*, s. 236

¹⁴⁹² Tamże, s. 118.

poziomie rozgrywkowym zespół, dzięki wygranej w ostatnim meczu z MKS Bodzechów uzyskał awans do ligi okręgowej¹⁴⁹³.

Rozgrywki w IV lidze odbywały się z udziałem 31 zespołów z terenu Kielecczyzny: Granatu Skarżysko, Błękitnych Kielce, Korony Kielce, KSZO Ostrowiec Św., Staru Starachowice, Bucovii Bucova, Kolportera Korony Kielce, Hetmana Włoszczowa, Nidy Pińczów, Stadionu Kielce, Sparty Kazimierza Wielka, Spartakusa Daleszyce, Naprzodu Jędrzejów, Orlicza Suchedniów, Łysicy Bodzentyn, MKS Końskie, AKS Busko, Pogoń Miechów, GKS Nowiny, Piast Chęciny, Zenit Chmielnik, Alit Ożarów, Heko Czermino, Orłeta Kielce, Czarni Połaniec, GKS Rudki, Wierna Małogoszcz, Ruch Skarżysko, Świt Ćmielów, Błękitni II Kielce, Cukrownik Włostów, natomiast w klasie okręgowej wystąpiło w omawianym okresie 77 drużyn z terenu Kielecczyzny¹⁴⁹⁴.

2.4. Piłka ręczna

Sekcje piłki ręcznej prowadziły takie kluby jak: Budowlani Kielce, Łysogóry Kielce, Kieleckie Stowarzyszenie Sportowe, Świt Wolica, Korona Kielce, Stal Końskie, Korona Włoszczowa, Nida Pińczów.

Sekcja piłki ręcznej MKS Żak Kielce, działała od 1978 r. przy Wojewódzkim Szkolnym Ośrodku Sportowym. Była prowadzona przez trenera Wojciecha Dębskiego, nauczyciela wf w SP nr 18 w Kielcach. W 1982 r. na Ogólnopolskiej Spartakiadzie Młodzieży zespół zajął 2 miejsce¹⁴⁹⁵.

W sekcji piłki ręcznej Budowlanych Kielce działającej do 1994, zespół kobiet (seniorki) w latach 1975, 1979-1994 występował w najwyższej lidze. Sukcesy odnosił również zespół junierek, który w roku 1977 zdobył mistrzostwo Polski. Funkcje trenerów pełnili wówczas Marian Grzesik, Ryszard Niezabitowski, Ewa Kruk, Marian Siewruk i Monika Michalska¹⁴⁹⁶. Klub powstał na bazie Iskry Kielce i prezentował dobry poziom sportowy, o czym świadczą szybkie awanse ligowe¹⁴⁹⁷. Piłkarki ręczne Budowlanych Kielce w sezonie 1989/1990 zajęły 2 miejsce w II lidze, odpowiednik dzisiejszej I ligi, zdobywając 29 pkt w 24 meczach (13 zwycięstw, 3 remisy, 8 porażek)¹⁴⁹⁸. Trzon zespołu w tym czasie stanowiły: Monika Michalska, Tamara Kurczyna, Wiesława Michta, Dorota

¹⁴⁹³ Tamże, s. 236

¹⁴⁹⁴ Sz. Piasta, D. Wikło, *75 lat...*, s. 259.

¹⁴⁹⁵ APK, Biuro WRN w Kielcach, sygn. 1164/483, Komisja Zdrowia Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN – 1982 r., s. 521.

¹⁴⁹⁶ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 39.

¹⁴⁹⁷ M. Cender, P. Kotwica, *50-lecie...*, s. 22.

¹⁴⁹⁸ *Historia sportu...*, s. 29.

Pytłasińska, Wiesława Ślusarczyk, Aneta Bigaj, Anna Pakuła, Ewa Kruk (kapitan), Elżbieta Kaczorek, Mariola Fijas, Grażyna Cedro, Iwona Pogańska, Katarzyna Czaja, Monika Borusińska¹⁴⁹⁹. W 1991 r. młodziczki Budowlanych Kielce zdobyły brązowy medal MP (trener – Monika Michalska). W 1992 r. juniorki młodsze Budowlanych Kielce pod opieką Mariana Siewruka zdobyły srebrny medal MP. W 1993 r. juniorki młodsze Budowlanych (trener – Marian Siewruk) zdobyły złoty medal, a młodziczki Budowlanych (trener – Monika Michalska) – brązowy¹⁵⁰⁰. W 1995 r. został założony żeński zespół piłki ręcznej Łysogóry Kielce (kontynuator Budowlanych Kielce). W 1995 r. ekipa Łysogór zdobyła brązowy medal MP młodziczek, a w 1997 r. zespół awansował do II ligi¹⁵⁰¹.

Brak własnej hali sportowej zmusił działaczy Świt Wolica w 1977 r. do korzystania z hali Budowlanych, ale gra bez kibiców spowodowała, że działacze wycofali zespół z rozgrywek. Cztery najlepsze zawodniczki – Krystyna Kwiecień, Halina Grajek, Teresa Sołtys, Stanisława Kwiecień przeszły do Budowlanych¹⁵⁰². Od roku 1980 przez cały analizowany okres, drużyny żeńskie, jak i męskie brały udział w rozgrywkach wojewódzkich organizowanych przez OZPR w Kielcach¹⁵⁰³.

Żeńską sekcję piłki ręcznej w Nidzie Pińczów utworzono w 1983 r. na bazie dziewcząt ze szkół podstawowych nr 1 i nr 2 w Pińczowie. W 1986 r. drużyna dziewcząt zajęła 2 miejsce w lidze okręgowej. W 1988 r. dziewczęta zdobyły Puchar Okręgu Fair Play. Do wyróżniających się zawodniczek należały: Joanna Skóra, Eliza Jamrocka, Beata Baran. Brak hali sportowej, odpowiednich środków finansowych oraz uciążliwość dojazdów spowodowały likwidację sekcji w 1990 r.¹⁵⁰⁴

Kieleckie Stowarzyszenie Sportowe (dalej: KSS) Ambit Piwowar założone zostało w styczniu 1995 r. Pozyskano młode zawodniczki: Dorota Rębosz, Renata Wychowaniec, Monika Gruba, Agnieszka Januszek, Magdalena Wiczorek, Ewa Kosowska, Monika Wicha, Małgorzata Gała¹⁵⁰⁵. W klubie trenowała wówczas 25-osobowa grupa dziewcząt z rocznika 1982, pod kierunkiem trenerki Moniki Michalskiej¹⁵⁰⁶. W maju 1995 r. trenerem został Marian Siewruk i Bogdan Kusek. W 1997 r. w klubie szkolonych było

¹⁴⁹⁹ M. Cender, P. Kotwica, *op. cit.*, s. 23.

¹⁵⁰⁰ „Echo Dnia”, 1994, nr 253, s. 15.

¹⁵⁰¹ M. Cender, P. Kotwica, *op. cit.*, s. 23-24.

¹⁵⁰² Tamże, s. 33-34.

¹⁵⁰³ http://zsowolica.heciny.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=29&Itemid=26 [dostęp 12.01.2014 r.]

¹⁵⁰⁴ K. Janicki, *op. cit.*, s. 17-20.

¹⁵⁰⁵ M. Cender, P. Kotwica, *op. cit.*, s. 26.

¹⁵⁰⁶ „Słowo Ludu”, 1995, nr 1848, s. 31.

około 80 dziewcząt. W październiku 1997 r. sponsorem tytularnym została firma Kolporter Holding S.A. Już w pierwszym sezonie pod szyldem KSS Kolporter, zespół wywalczył awans do I ligi B, zaś młodziczki rywalizowały w turnieju mistrzostw Polski o brązowy medal, zajmując ostatecznie 4 miejsce¹⁵⁰⁷.

W drużynie męskiej Budowlanych w latach 70-tych XX w. czołowymi zawodnikami byli Wojciech Dębski, Adam Massalski, Marek Kędzior, Edward Strząbała, Kazimierz Wielgus, Marian Miodek, Marian Barczewski. Zawodnicy byli trenowani przez Rafała Wilczyńskiego, przy czym zespół męski Budowlanych nie odnosił nigdy takich sukcesów, jak zespół żeński, a największym jego osiągnięciem było uczestnictwo w rozgrywkach ligi okręgowej i III ligi¹⁵⁰⁸.

Powstanie Korony w 1973 r. było przełomem dla męskiej piłki ręcznej w Kielcach. Opieka patronackich zakładów, m.in. Fabryki Łożysk Toczących (dalej: FŁT) Iskra i FSS Polmo-SHL, pozwoliło na wzmocnienie zespołu najzdolniejszymi zawodnikami z województwa¹⁵⁰⁹. Zespół piłki ręcznej mężczyzn Korony Kielce 16 marca 1975 r. po raz pierwszy wywalczył awans do I ligi¹⁵¹⁰, występując w składzie: Paweł Leśniczak, Stefan Tatarek, Jerzy Melcer, Marek Smolarczyk, Zdzisław Wieczorek, Marek Boszczyk, Marian Sienkiewicz, Zdzisław Klimczyk, Jerzy Bącał, Jan Piotrowicz, Jacek Łański, Zbigniew Tłuczyński, Włodzimierz Sabatowski, Zbigniew Orliński, Artur Janikowski. Trenerem drużyny był Edward Strząbała, a kierownikiem Lech Świerczyński¹⁵¹¹. Jednak już po rocznym pobycie w I lidze drużyna zajęła ostatnie, 10 miejsce w tabeli i została zdegradowana do II ligi¹⁵¹². Do I ligi, piłkarze Korony powrócili w 1978 r.¹⁵¹³. W sezonie 1982/1983 kielczanie ponownie spadli do II ligi (przyczyną były zmiany kadrowe), ale już w kolejnym sezonie rozgrywkowym, w dniu 17 marca 1984 r. zespół ponownie awansował do ekstraklasy, gdzie grał do końca analizowanego okresu (1984/1985 – 6 miejsce, 1985/86 – 6 miejsce, 1986/1987 – 5 miejsce, 1987/1988 – 9 miejsce, 1988/1989 – 7 miejsce, 1989/1990 – 4 miejsce, 1990/1991 – 4 miejsce)¹⁵¹⁴. W 1991 r. doszło do podziału i z dotychczasowego klubu MKS Korona Kielce została wydzielona sekcja piłki ręcznej, która przyjęła nazwę Iskra

¹⁵⁰⁷ M. Cender, P. Kotwica, *op. cit.*, s. 26.

¹⁵⁰⁸ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 39.

¹⁵⁰⁹ M. Cender, P. Kotwica, *op. cit.*, s. 10.

¹⁵¹⁰ M. Michniak, A. Pawłowski, *Iskra...*, s. 28-29.

¹⁵¹¹ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 127.

¹⁵¹² M. Michniak, A. Pawłowski, *Iskra...*, s. 29.

¹⁵¹³ Tamże, s. 36-37.

¹⁵¹⁴ Tamże, s. 39, 52-54.

Kielce¹⁵¹⁵. W 1993 r. seniorzy Iskry trenowani przez Edwarda Strząbałę wywalczyli złoty medal MP¹⁵¹⁶. W 1994 r. zespół ponownie wywalczył mistrzostwo Polski¹⁵¹⁷. W latach 90-tych XX w. Iskra występowała 5 razy w finałach Pucharu Polski, gdzie 4 razy zajęli 2 miejsce¹⁵¹⁸, a także w europejskich rozgrywkach. W Pucharze Zdobywców Pucharów w 1995 r. Iskra Kielce awansowała do 3 rundy rozgrywek; w 1997 r. kielecki zespół awansował do ćwierćfinału rozgrywek w Pucharze Federacji (EHF). W 1998 r. Iskra Kielce brała udział w eliminacjach do Ligi Mistrzów, podczas których rozegrano dwumecz ze szwajcarskim zespołem PFADI Winterthur. Iskra odniosła w tym pojedynku jedno zwycięstwo i jedną porażkę. Czołowymi zawodnikami „siódemki” Korony byli wówczas: Paweł Leśniczek, Wiesław Goliat, Eugeniusz Szukalski, Stefan Tatarek, Krzysztof Latoś, Jerzy Sowiński, Przemysław Paczkowski, Jerzy Bącał, Marek Boszczyk, Janusz Dziurzyński, Artur Janikowski, Lech Łukawski, Jerzy Melcer, Roman Moneka, Zdzisław Orliński, Jan Piotrowicz, Zdzisław Przybylik, Włodzimierz Sabatowski, Marek Smolarczyk, Bogusław Stańczak, Andrzej Tłuczyński, Zbigniew Tłuczyński, Roman Trzmiel, Antoni Zięba, Zbigniew Wdowicz, Zdzisław Wieczorek, Jerzy Żyła, Artur Lipka, Henryk Luberecki, Krzysztof Łyś, Krzysztof Mistak, Tomasz Olesiński, Marek Przybylski, Krzysztof Przybylski, Jarosław Podolski, Zbigniew Robert, Dariusz Wcisło, Jacek Wołowicz. Funkcję trenerów pełnili Edward Strząbała, Marek Smolarczyk, Roman Trzmiel, Wojciech Dębski, Zygmunt Dobrzyński¹⁵¹⁹.

Do sukcesów należy zaliczyć występ juniorów i juniorów młodszych Korony w Międzynarodowym Turnieju Wielkanocnym, który został rozegrany w 1987 r. w Szwecji. Startowało w nim 86 zespołów, a kieleckie drużyny młodzieżowe zajęły trzecie miejsca w swoich kategoriach wiekowych¹⁵²⁰. W 1992 r. juniorzy młodszy Iskry Kielce, trenowani przez Stanisława Hojdę zdobyli srebrne medale MP, a w 1993 r. powtórzyli ten rezultat wraz z trenerem Janusz Dziurzyńskim¹⁵²¹.

Drużyna juniorów Stali Końskie w sezonie 1975/1976 awansowała do rozgrywek makroregionu katowickiego, a w sezonie 1976/1977 zajęła 3 miejsce w tych rozgrywkach. Trenerem zespołu był wówczas Wiesław Pytlas. W kolejnym sezonie do rozgrywek została zgłoszona drużyna juniorów młodszych, która awansowała do

¹⁵¹⁵ Tamże, s. 67.

¹⁵¹⁶ „Słowo Ludu”, 1994, nr 1, s. 18.

¹⁵¹⁷ „Echo Dnia”, 1994, nr 253, s. 15.

¹⁵¹⁸ M. Michniak, A. Pawłowski, *Iskra...*, s. 67.

¹⁵¹⁹ Tamże, s. 77-87.

¹⁵²⁰ Tamże, s. 90.

¹⁵²¹ „Echo Dnia”, 1994, nr 253, s. 15.

ćwierćfinałów, zajmując 3 miejsce. Startowały drużyny Katowic, Krakowa, Łodzi i Kielc. Trenerem drużyny był Marian Panek. W sezonie 1978/1979 drużyna juniorów młodszych ponownie awansowała do ćwierćfinałów zajmując ponownie 3 miejsce. W sezonie 1979/1980 drużyna juniorów młodszych uczestniczyła w rozgrywkach makroregionu krakowskiego. W sezonie 1980/1981 drużyny juniorów i juniorów młodszych zostały przeniesione do makroregionu kielecko-lubelskiego, a w sezonie 1982/1983 drużyna juniorów zajęła 3 miejsce w rozgrywkach tego makroregionu. W sezonie rozgrywkowym 1985/1986, zespół juniorów młodszych zajął 3 miejsce w ćwierćfinale Mistrzostw Polski w Radomiu. W kolejnym sezonie drużyna juniorów młodszych zajęła 7 miejsce na Spartakiadzie w Elblągu. Trenerem zespołu był Marian Panek. W skład drużyny wchodził: Szymon Włoszczyński, Andrzej Niewęgłowski, Krzysztof Cicho, Tomasz Kostrzewa, Jacek Rowiński, Sławomir Bodasiński, Krzysztof Siuda, Ryszard Smołuch, Radosław Matyjasik, Rafał Ambroży, Dariusz Kuleta, Piotr Świercz, Jarosław Dytman. W sezonie 1987/1988 drużyna juniorów zajęła 5 miejsce w finale MP juniorów, które odbyły się w Płocku. W następnym sezonie 1989/1990 drużyna juniorów młodszych zajęła 3 miejsce w półfinałach MP juniorów młodszych w Szczecinie. W sezonie 1991/1992 drużyna seniorów zajęła 1 miejsce w rozgrywkach Ligi Wojewódzkiej, wystąpiła w barażach o awans do II ligi w Krakowie. W następnym sezonie drużyna seniorów ponownie brała udział w barażach o awans do II ligi, drużyna juniorów młodszych zajęła 3 miejsce w półfinałach MP w Zabrze, a drużyna młodzików zajęła 8 miejsce w finałach Pucharu Polski w Olsztynie. Trenerem ich był Jacek Nowak. W sezonie 1993/1994 drużyna seniorów awansowała do II ligi. Trenerem zespołu był Jan Łyczkowski. W zespole występowali: Rafał Milner, Paweł Superek, Paweł Tetelewski, Sławomir Bodasiński, Wojciech Rychliński, Sebastian Trojanowski, Michał Matyjasik, Robert Pytlas, Zbigniew Śliwak, Krzysztof Dębowski, Mirosław Dworak, Robert Napierała. W sezonie 1994/1995 drużyna juniorów zajęła 8 miejsce w finałach MP w Gdańsku. Drużyna seniorów spadła z II do III ligi. W następnym sezonie, seniorzy awansowali do II ligi. W drużynie występowali wówczas: Wojciech Rychliński, Sebastian Trojanowski, Michał Matyjasik, Robert Pytlas, Zbigniew Śliwak, Krzysztof Dębowski, Mirosław Dworak, Robert Napierała, Krzysztof Siuda, Krzysztof Zapala, Marek Kazusek, Mirosław Bąkiewicz. W sezonie 1996/1997 trenerem zespołu seniorów

Stali Końskie został Edward Strząbała. W sezonie 1997/1998 drużyna seniorów uzyskała awans do I ligi (grupy B)¹⁵²².

Piłka ręczna w ostrowieckim KSZO istniała do 1981 r. W sezonie 1976/1977 drużyna seniorów awansowała do III ligi. W tym czasie do drużyny należeli: Stanisław Niedziałek, Andrzej Iwanow, Wiesław Winiarski, Marek Domański, Edmund Zaręba, Jerzy Kowalski, Janusz Szaran, Andrzej Dulny, Janusz Tańczyk, Witold Pańczyk, Krzysztof Kwiatkowski, Włodzimierz Podsiadło, Mirosław Rogala, Andrzej Sokół, Grzegorz Skierniewski, Kazimierz Litwiński. Niestety, po jednym sezonie występów w III lidze – w 1979 r. władze klubu wycofały z rozgrywek i rozwiązały zespół piłki ręcznej seniorów. Udało się utrzymać sekcję juniorów, którzy w sezonie 1978/1979 wygrali rywalizację w lidze wojewódzkiej i uzyskali awans do ligi krajowej. W skład zespołu wchodził: Mirosław Rolak, Andrzej Serwin, Krzysztof Kaczor, Krzysztof Loranty, Jerzy Markiewicz, Krzysztof Żywczyk, Bogdan Rolak, Tadeusz Jeziorski, Krzysztof Barański, Mirosław Orłowski, Maciej Dziedzic, Mirosław Sławiński, Leszek Zięba, Artur Zubrzycki, Adam Wysiec, Krzysztof Bartosz, Józef Krakowiak i Krzysztof Sławiński. W 1981 r. podjęto decyzję o całkowitej likwidacji sekcji piłki ręcznej w KSZO¹⁵²³. Na początku lat 80-tych XX w. piłkarze ręczni z KSZO w rozgrywkach wojewódzkich zajmowali 2 miejsce, a drużyna juniorów – 3 miejsce. Sekcja piłki ręcznej KSZO w 1984 r. liczyła 26 osób. Pracą szkoleniową zajmował się przez wiele lat instruktor Edmund Zaręba¹⁵²⁴.

Początki piłki ręcznej we Włoszczowie sięgają 1977 r. i wiążą się z osobą Bogusława Chowańca. Stworzył on grupę chętnych do gry w piłkę ręczną. W każdej wiosce, gdzie była szkoła organizowane były mecze, zazwyczaj na boiskach trawiastych. W 1983 r. założony został MKS Korona Włoszczowa. Klub brał udział w rozgrywkach wojewódzkich oraz na szczeblu lokalnym. Zespół reprezentowali: Paweł Bielawski, Jarosław Batko, Jarosław Dorywalski, Andrzej Hejduk, Piotr Krzywonos, Jerzy Kotulski, Paweł Macherski, Arkadiusz Michalski, Grzegorz Muszyński, Krzysztof Stolarczyk, Andrzej Sosnowski, Jerzy Szczekocki, Grzegorz Wuczyński, Andrzej Marcinkowski, Grzegorz Sadowski, Krzysztof Michalik, Jacek Cegieła, Grzegorz Szwarc, Grzegorz Koszyka, Andrzej Bąk, Krzysztof Król, Paweł Musiał. Po ukończeniu szkół średnich

¹⁵²² M. Cender, P. Kotwica, *op. cit.*, s. 62-65.

¹⁵²³ Tamże, s. 68-70.

¹⁵²⁴ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/4, Klub Sportowy KSZO Ostrowiec Św. lata 1976, 1983-1994, s. 30.

przez zawodników, drużyna rozpadła się. Jarosław Dorywalski i Paweł Bielawski kontynuowali grę w piłkę ręczną w Koronie Kielce¹⁵²⁵.

W latach 70-tych i 80-tych XX w. męska drużyna piłki ręcznej Naprzodu Jędrzejów rywalizowała w ligach: okręgowej i międzyokręgowej. W tamtych latach w drużynie Naprzodu występowali: Stanisław Pakuła, Andrzej Kilian, Andrzej Lesiakowski, Jerzy Lesiakowski, Jerzy Klimczak, Stanisław Dariusz Reński, Stanisław Rzymkiewicz, Janusz Kot, Henryk Ryszard Tkaczyk, Zdzisław Wieczorek, Andrzej Chrzanowski, Tadeusz Osiński, Henryk Osiński, Kazimierz Osiński, Mirosław Osiński, Janusz Piątek, Krzysztof Justyński, Adam Rosołowski, Zenon Piasecki, Jerzy Borowski, Ryszard Sapulski, Andrzej Suchmiel, Tomasz Suchmiel, Jan Radziejewski, Piotr Maniarski, Maciej Kośmider, Henryk Koźmiński, Michał Trlik, Zenon Grabowski, Michał Nowakowski, Józef Wyrozumski, Mirosław Frąckiewicz, Roman Pawlusiński, Adam Skrobot, Krzysztof Sałek, Zenon Pańtak, Marek Paździor, Jacek Chrzanowski i Tomasz Terczyński. Trenerami piłkarzy ręcznych Naprzodu byli: Jerzy Klimczak, Marian Gleń, Stanisław Dariusz Reński, Andrzej Suchmiel, Zdzisław Wieczorek¹⁵²⁶.

Piłka ręczna w Busku-Zdroju zaczęła się odradzać po oddaniu do użytku hali sportowej w 1988 r. Przy Wojewódzkim Szkolnym Ośrodku Sportowym powstało kilka sekcji młodzieżowych, które rywalizowały w ligach świętokrzyskich¹⁵²⁷.

Drużyna seniorów Nidy Pińczów w latach 1975-1980 należała do czołówki klasy międzywojewódzkiej. Na początku lat 80-tych XX w. nastąpiły trudności związane z transportem drużyny do odległych miejscowości na mecze mistrzowskie. W związku z tym, w 1981 r. zlikwidowano drużynę seniorów. Drużyna juniorów brała udział w rozgrywkach do 1982 r. W kolejnym roku, na skutek trudności organizacyjnych zespół ten nie został zgłoszony do rozgrywek¹⁵²⁸.

2.5. Piłka siatkowa

Kluby z województwa kieleckiego uczestniczyły w rozgrywkach strefowych seniorów, juniorów i junierek młodszych organizowanych od 1982 r. przez OZPS Lublin¹⁵²⁹. Sekcja męskiej siatkówki w Zakładowym Klubie Sportowym Hetman przy

¹⁵²⁵ M. Cender, P. Kotwica, *op. cit.*, s. 83.

¹⁵²⁶ D. Szproch, *op. cit.*, s. 83-84.

¹⁵²⁷ M. Cender, P. Kotwica, *op. cit.*, s. 86.

¹⁵²⁸ K. Janicki, *op. cit.*, s. 17-20.

¹⁵²⁹ Składnica Akt WFS w Kielcach, Sprawozdanie z działalności WFS za lata 1982-1985, Kielce 1986, s. 46.

Zakładach Stolarki Budowlanej we Włoszczowie liczyła w 1978 r. 13 zawodników i uczestniczyła w rozgrywkach klasy A¹⁵³⁰.

Sekcja siatkówki KSZO Ostrowiec Św. brała udział w rozgrywkach w kategorii juniorów młodszych i starszych. Zespół juniorów młodszych w 1983 r. zakwalifikował się do finału XI OSM. Trener Andrzej Zborowski dysponował w 1984 r. 28-osobową grupą chłopców¹⁵³¹.

2.6. Tenis

Sekcje tenisa funkcjonowały w Sparcie Kazimierza Wielka, Błękitnych Kielce, Tęczy Kielce, WeMan Kielce, Naprzodzie Jędrzejów. Według stanu na dzień 31 grudnia 1975 r. sekcja tenisa Błękitnych zrzeszała 41 czynnych zawodników¹⁵³². Tenisiści Błękitnych Kielce w 1975 r. awansowali do I ligi. Zespół klasy A i juniorzy nie reprezentowali wysokiego poziomu. Zawodnicy i zawodniczki zwyciężyli w kilku turniejach ogólnopolskich, zajmowali czołowe miejsca w mistrzostwach okręgu kielecko-radomskiego i na terenie tych 2 województw przewodzili w tej dyscyplinie sportu¹⁵³³. W 1977 r. zespół spadł do II ligi. W latach 1978-1982 sekcja występowała w II lidze. Najlepsze, indywidualne wyniki osiągnęła Barbara Kocyga – zdobyła 5 medali na MP (złoty, 2 srebrne, 2 brązowe). Zawodniczka ta cztery razy zwyciężała w ogólnopolskich turniejach tenisowych, a trzy razy zajmowała 2 miejsce¹⁵³⁴. Okres 1983-1988 charakteryzował się stabilizacją pierwszej drużyny na II ligowym poziomie. W klubie zrzeszonych było kilkanaście zawodników i zawodniczek. Kadra szkoleniowa składała się z trzech osób zatrudnionych na pełnych etatach. Z wyników indywidualnych najwyżej należy ocenić złoty medal Barbary Kocygi zdobyty w grze deblowej podczas mistrzostw Polski w hali w 1983 r. Każdego roku, ze względu na brak silnej konkurencji, tenisiści Błękitnych odnosili komplet zwycięstw w indywidualnych mistrzostwach okręgu¹⁵³⁵. W 1990 r. tenisiści Błękitnych zajęli 5 miejsce na 12 zespołów występujących

¹⁵³⁰ APK, Komitet Miejsko-Gminny Włoszczowa, sygn. 907/36, Protokoły posiedzenia Egzekutywy KM-G z załącznikami, s. 19.

¹⁵³¹ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/4, Klub Sportowy KSZO Ostrowiec Św. lata 1976, 1983-1994, s. 30.

¹⁵³² APK, KKS Błękitni w Kielcach, sygn. 1208/14, Walne Zgromadzenie (mat. organizacyjne, protokół, sprawozdanie z działalności, dokumentacja komisji) 24.11.1977, s. 69.

¹⁵³³ Tamże, s. 53-54.

¹⁵³⁴ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/6, Kielecki Klub Sportowy Błękitni w Kielcach, lata 1979-1994, s. 27.

¹⁵³⁵ APK, KKS Błękitni w Kielcach, sygn. 1208/19, Walne Zgromadzenie (protokół, sprawozdanie komisji, sprawozdanie z działalności, skład władz) 9.06.1988, s. 38-40.

w II lidze¹⁵³⁶. W 1992 r. po 16 latach przerwy, drużyna ponownie wywalczyła awans do I ligi. W rozgrywkach drużynowych MP zajęła 4 miejsce. W 1993 r. indywidualne sukcesy odnieśli: Iwona Kamińska, która wygrała 3 turnieje, para deblowa Jacek Żurowski i Michał Grabosz zajęła 1 miejsce w Akademickich Mistrzostwach Polski oraz indywidualnie Jacek Żurowski zdobył tytuł wicemistrzowski, a Michał Grabosz zajął III miejsce¹⁵³⁷. Sponsorem sekcji tenisa Błękitnych, w latach 1992-1994 została firma Kolporter kierowana przez wielkiego entuzjastę tenisa Krzysztofa Klickiego. W roku 1994 zespół, po zakończeniu sezonu, został wycofany z rozgrywek i przestał istnieć. Do czołowych kieleckich tenisistów należy zaliczyć: Grzegorza Stępnia, Kazimierza Gajdę, Jacka Zdybiewskiego, Jerzego Czabana, dra Franciszka Pawlika - długoletni kierownik sekcji tenisowej Błękitnych, jego córka Iwona Pawlik, działacz sekcji, inż. Jana Usaka, Leszka Stępowskiego i urodzonego w Wilnie Zbigniewa Mrocza. Leszek Stępowski miał na swym koncie zwycięstwo nad Wojciechem Fibakiem¹⁵³⁸.

Działalność sekcji tenisa Tęczy Kielce była ukierunkowana na szkolenie młodzieży we wszystkich kategoriach wiekowych. W 1988 r. szkoleniem objęta była grupa 16 zawodników i zawodniczek w czterech grupach wiekowych: skrzatów, młodzików, juniorów młodszych i juniorów. W latach 1986-1990, 5 miejsce na liście krajowej w kategorii skrzatów zajęła Iza Słowikowska, a 9 miejsce w kategorii młodzików – Cezary Kaczmarek. W 1989 r. część zawodników zmieniła barwy klubowe, a część zakończyła wyczynowe uprawianie tenisa. W 1990 r. grupa juniorów młodszych liczyła 10 osób, a młodzików – 12 osób. Szkolenie od 1990 r. było odpłatne¹⁵³⁹. W 1993 r. sekcja tenisa liczyła 21 osób¹⁵⁴⁰.

W połowie lat 90-tych XX w., w Kielcach tenis uprawiało w prywatnych szkółkach około 200 dzieci. Postanowiono powołać klub tenisowy, który zrzeszałby utalentowaną młodzież i umożliwiał jej dalszy rozwój. Tak zawiązał się Młodzieżowy Klub Tenisowy WeMan w Kielcach, który został wpisany do rejestru stowarzyszeń

¹⁵³⁶ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/6, Kielecki Klub Sportowy Błękitni w Kielcach, lata 1979-1994, s. 175.

¹⁵³⁷ Tamże, s. 239.

¹⁵³⁸ *Historia sportu...*, s. 32.

¹⁵³⁹ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/7, Klub Sportowy Tęcza-Społem w Kielcach, lata 1957, 1979, 1985-1995, s. 147.

¹⁵⁴⁰ Tamże, s. 204.

i związków kultury fizycznej¹⁵⁴¹. W 1998 r. ze względu na niewielkie zainteresowanie członków klubu pracą w stowarzyszeniu, klub rozwiązano¹⁵⁴².

1 marca 1979 r. powołano przy Domu Kultury w Kazimierzy Wielkiej Założycielski Komitet Ogniska TKKF Return. W jego skład weszły 22 osoby, wybrano zarząd, którego prezesem został Stanisław Gołdyś. Jednocześnie zawodnicy tego koła występowali w barwach Sparty Kazimierza Wielka. W 1979 r. szkolenie tenisistów prowadził Marek Jamski z Olszy Kraków, kładąc szczególny nacisk na trening młodzieży. 8-9 września 1979 r. odbył się w Kazimierzy Wielkiej I Turniej Tenisa o Puchar Prezesa Rady Wojewódzkiej LZS w Kielcach. W turnieju udział wzięły reprezentacje rejonów – Busko-Zdrój, Jędrzejów Końskie, Pińczów, Piekoszów, Włoszczowa i Kazimierza Wielka. Drużyna z Kazimierzy w składzie: Adam Korfel, Zbigniew Tracz, Stanisław Kuś i Adam Sydoryk zajęła 1 miejsce. W lipcu 1980 r. I Wojewódzki Turniej o Puchar Przewodniczącego Związku Socjalistycznej Młodzieży Polskiej w Kielcach odbył się w Kazimierzy Wielkiej. Uczestniczyli w nim przedstawiciele gmin województwa kieleckiego. Zwycięstwo odniosła drużyna Return Kazimierza Wielka. W tamtych latach ognisko tenisowe liczyło 77 członków. W 1981 r. na korcie w Kazimierzy Wielkiej rozegrane zostały 3 turnieje wojewódzkie – mistrzostwa województwa kieleckiego (wicemistrzem został Tomasz Bomba z Kazimierzy), II Wojewódzki Turniej o Puchar Przewodniczącego ZSMP w Kielcach, gdzie ponownie wygrał zespół Return z Kazimierzy oraz I drużynowy Turniej o Puchar Zarządu Wojewódzkiego TKKF w Kielcach. 1 miejsce zajęła drużyna z Kazimierzy w składzie: Adam Korfel, Zbigniew Tracz, Stanisław Kuś i Tomasz Bomba. W kolejnych sezonach 1982 i 1983 drużyna z Kazimierzy powtórzyła te wyniki. Zawodnicy Sparty wygrywali także wielokrotnie w Turnieju o Puchar Cukrowni Łubna, osiągnęli tytuły wicemistrzowskie i mistrzowskie na Mistrzostwach województwa kieleckiego w singlu i deblu. Zmiany ustrojowe w 1989 r. zatrzymały rozwój sportowy ogniska¹⁵⁴³.

Sekcja tenisa istniała w Naprzodzie Jędrzejów w latach 1978-1988. Jej zawodnikami byli wówczas m.in.: Zbigniew Banasiewicz, Mirosław Banasiewicz, Mieczysław Szczerba, Adam Pawlik, Zbigniew Rudnicki, Jerzy Rudnicki, Wiesław Olesiński, Michał Sałek, Paweł Lato, Ewa Nowotny i Barbara Ciosk. Zespół występował w lidze okręgowej, a poszczególni zawodnicy brali także udział w licznych turniejach

¹⁵⁴¹ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/37, Młodzieżowy Klub Tenisowy WeMan w Kielcach, lata 1995-1998, s. 9.

¹⁵⁴² Tamże, s. 25.

¹⁵⁴³ K. Kita, *op. cit.*, s. 240-242.

okręgowych w Kielcach, Starachowicach i Busku. Największy indywidualny sukces odniósł Zbigniew Banasiewicz, który zajął 3 miejsce w halowych mistrzostwach województwa, jakie w 1983 r. odbyły się w Jędrzejowie. Po rozwiązaniu sekcji, tradycje tego sportu kontynuował syn Zbigniewa Bartosiewicza – Tomasz, który był mistrzem województwa w kategoriach skrzatów, młodzików i juniorów, a w klasyfikacji ogólnopolskiej plasował się w okolicach 40 miejsca¹⁵⁴⁴. Sekcję reaktywowano w 1995 r. i funkcjonowała przez 2 lata. Zbigniew Banasiewicz pełnił funkcję trenera. Sekcja liczyła 10 zawodników, treningi odbywały się 3 razy w tygodniu na kortach tenisowych, a w sezonie zimowym w hali LO¹⁵⁴⁵. Sekcja tenisowa była także organizatorem m.in. Ogólnopolskich Turniejów Klasyfikacyjnych Juniorów, które w latach 1981-1984 odbywały się w hali LO w Jędrzejowie. W zawodach tych uczestniczyli najlepsi młodzi tenisiści z całej Polski¹⁵⁴⁶. Organizowano także wielokrotnie halowe mistrzostwach okręgu kieleckiego. W 1985 r. w halowych mistrzostwach okręgu kieleckiego w tenisie, wśród kobiet triumfowała Barbara Kocyga z Błękitnych Kielce, która w finałowym pojedynku pokonała Dorotę Kamińską ze Staru Starachowice 6:1, 6:1. Tytuł mistrzowski wśród mężczyzn wywalczył Dariusz Gąbka z Błękitnych po finałowym zwycięstwie nad klubowym kolegą Janem Chytrowskim 6:2, 6:2. W zawodach udział wzięło 10 kobiet i 36 mężczyzn¹⁵⁴⁷. W 1986 r. w imprezie obok zawodników i zawodniczek klubów Kielecczyny: Błękitnych i Tęczy Kielce, AKS Busko, Nidy Pińczów, Staru Starachowice, wystąpili także przedstawiciele Radomiaka Radom, co w znacznym stopniu podniosło poziom pojedynków. Łącznie do walki o tytuły w grach indywidualnych stanęło 54 tenisistów i tenisistek. W turnieju mężczyzn, walkę o tytuł mistrzowski rozegrali tenisiści Błękitnych. Zwyciężył Tomasz Górka nad Jackiem Zdybiewskim: 6:4, 1:6, 6:2. W kategorii młodziczek najlepszą zawodniczką została Małgorzata Stępień z Błękitnych¹⁵⁴⁸. W 1987 r. ponownie w Jędrzejowie odbyły się halowe mistrzostwa okręgu w tenisie w kategorii seniorów i senierek. W imprezie tej startowało 50 zawodników i zawodniczek z 6 klubów: Błękitnych i Tęczy Kielce, Staru Starachowice, Nidy Pińczów, AKS Busko i Naprzodu Jędrzejów. Mistrzostwa

¹⁵⁴⁴ D. Szproch, *op. cit.*, s. 84-85.

¹⁵⁴⁵ A. Rak, *Historia KS Naprzód Jędrzejów w latach 1928-2006*, praca magisterska, AWF Katowice 2006, s. 61.

¹⁵⁴⁶ D. Szproch, *op. cit.*, s. 84-85.

¹⁵⁴⁷ „Echo Dnia”, 1985, nr 57, s. 8.

¹⁵⁴⁸ „Echo Dnia”, 1986, nr 51, s. 8.

zakończyły się sukcesem II ligowego zespołu Błękitnych Kielce. W grze pojedynczej mężczyźni zwyciężył Tomasz Górka, a wśród kobiet – Magdalena Arendarska¹⁵⁴⁹.

W Starachowicach, przez wiele lat korty tenisowe były nieczynne, w związku z tym sport tenisowy nie rozwijał się. Sekcja tenisa Staru Starachowice została reaktywowana na początku lat 80-tych XX w.¹⁵⁵⁰. Prowadzono wówczas zajęcia z seniorami, juniorami oraz szkółkę dziecięcą. Drużyny startowały w lidze międzywojewódzkiej. Szkolenie prowadził jeden instruktor zatrudniony na pół etatu¹⁵⁵¹. W sezonie 1983/1984 tenisiści zdobyli puchar okręgu kieleckiego w rozgrywkach drużynowych oraz 2 miejsce w rozgrywkach makroregionu lubelskiego w walce o awans do II ligi. W szkółce tenisowej szkolono 17 dzieci w wieku od 10 do 13 lat¹⁵⁵².

2.7. Tenis stołowy

Sekcje tenisa stołowego prowadzone były w Orliczu Suchedniów, AZS Kielce, Skalnika Wiśniówka, Ruchu Skarżysko, Błękitnych Kielce, Tęczy Kielce, Budowlanych Kielce, Legionie Kielce¹⁵⁵³. W 1990 r., w kieleckiej lidze okręgowej tenisa stołowego występowały następujące zespoły: Kolejaczki Kielce, Górnik Miedzianka, AKS Busko-Zdrój, Relaks Ostrowiec Św., Bobrza Kielce, Partyzant Radoszyce, AZS Kielce, Spartakus Daleszyce, Granat Skarżysko Kamienna, Pałac Sancygniów¹⁵⁵⁴. Pod koniec 1990 r. utworzono międzywojewódzką ligę kielecko-radomską¹⁵⁵⁵. Brak jest materiałów źródłowych, dotyczących działalności większości wymienionych wyżej sekcji.

Sekcję tenisa stołowego w Orliczu Suchedniów reaktywowano w 1982 r. Opiekę nad tenisistami stołowymi przejął prezes klubu Włodzimierz Radziejewski, który występował również jako zawodnik¹⁵⁵⁶. W sezonach 1982/1983 i 1983/1984, zespół brał udział w rozgrywkach o mistrzostwo klasy okręgowej i plasował się w czołówce tabeli. Wówczas w sekcji tenisa stołowego zrzeszonych było 10 zawodników (juniorów)¹⁵⁵⁷. W drużynie występowali m.in.: Marek Borowiec, Dariusz Grabosz, Czesław Materek,

¹⁵⁴⁹ „Echo Dnia”, 1987, nr 68, s. 8.

¹⁵⁵⁰ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/5, Starachowicki klub Sportowy Star w Starachowicach, lata 1978, 1982-1991, s. 30.

¹⁵⁵¹ Tamże, s. 26.

¹⁵⁵² Tamże, s. 30.

¹⁵⁵³ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 211.

¹⁵⁵⁴ „Echo Dnia”, 1990, nr 11, s. 8.

¹⁵⁵⁵ „Echo Dnia”, 1990, nr 248, s. 24

¹⁵⁵⁶ Sz. Piasta, D. Wikło, *Orlicz...*, s. 129.

¹⁵⁵⁷ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/11, Miejski Klub Sportowy Orlicz Suchedniów lata 1982-1993, s. 16.

Cezary Żakowicz¹⁵⁵⁸. Brak szkoleniowca spowodował, że w kolejnym sezonie działalność sekcji została zawieszona. Próby reaktywowania działalności na bazie jednej ze szkół w Suchedniowie nie przyniosły rezultatu, pomimo że klub gwarantował sprzęt i finanse na działalność¹⁵⁵⁹. Sekcję zlikwidowano w 1987 r.¹⁵⁶⁰.

Na początku 1986 r. odbyły się w Kielcach mistrzostwa okręgu senierek i seniorów w tenisie stołowym, w których rywalizowało 15 zawodniczek i 43 zawodników. W grach pojedynczych po mistrzowskie tytuły sięgnęli: Kamila Maliszewska z AZS Kielce oraz Wojciech Wrona ze Skalnika Wiśniówka. W deblu kobiet finał wygrały Maliszewska i Kaczmarska z AZS Kielce. W turnieju mężczyzn w grze podwójnej zwyciężyli Zbigniew Kucharski i Jerzy Janusz ze Skalnika Wiśniówka. W grze mieszanej najlepsi okazali się Danuta Kaczmarska i Wojciech Wrona¹⁵⁶¹. W 1990 r. w Kielcach odbyły się mistrzostwach okręgu senierek i seniorów w tenisie stołowym. Wzięło w nich udział 17 zawodniczek. Kamila Maliszewska z AZS Kielce zdobyła 3 tytuły mistrzowskie – indywidualnie, w deblu (razem z Ewą Bombą) i w mikście (razem z Wojciechem Wroną z AZS Kielce). Wśród mężczyzn – 1 miejsce w grze indywidualnej zajął Andrzej Szwed z Kolejarza Kielce, w deblu – Wojciech Wrona z AZS Kielce i Marek Homaj z Wiśniówki¹⁵⁶².

W 1989 r. czołowy tenisista Kielecczyzny, były zawodnik Skalnika Wiśniówka, który od 1987 r. przebywał w USA - Jerzy Janusz wygrał polonijne mistrzostwa Nowego Jorku w tenisie stołowym. Kolejnym sukcesem tego zawodnika było zajęcie 1 miejsca w polonijnym turnieju o Grand Prix Nowego Jorku. Warto także wspomnieć, że Jerzy Janusz wywalczył 3 miejsce w silnie obsadzonym turnieju Greater New York Table Tennis Ig'89 Open¹⁵⁶³.

3. Sporty wodne

3.1. Pływanie

Sekcje pływania w województwie kieleckim prowadziły następujące stowarzyszenia sportowe: KS Budowlani Kielce, Tęcza Kielce, Towarzystwo Pływackie Arka, KSZO Ostrowiec Św.

¹⁵⁵⁸ Sz. Piasta, D. Wikło, *Orlicz...*, s. 129.

¹⁵⁵⁹ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/11, Miejski Klub Sportowy Orlicz Suchedniów lata 1982-1993, s. 37.

¹⁵⁶⁰ Sz. Piasta, D. Wikło, *Orlicz...*, s. 129.

¹⁵⁶¹ „Echo Dnia”, 1986, nr 28, s. 8.

¹⁵⁶² „Echo Dnia”, 1990, nr 36, s. 8; „Echo Dnia”, 1990, nr 37, s. 8;

¹⁵⁶³ „Echo Dnia”, 1990, nr 6, s. 8.

Sekcja pływacka KSZO swoją działalność w latach 70-tych i na początku lat 80-tych XX w. opierała głównie na młodzieży ze SP nr 2 w Ostrowcu Św. W 1984 r. w klubie trenowało 64 osób, w tym 34 dziewczęta. Oprócz tego nauką pływania objęto uczniów klas I ze szkół podstawowych nr 1, 2, 3, 4, 5, 6, 13 w Ostrowcu Św. Dzieci zostały zgrupowane w jednej klasie w każdej ze szkół, co umożliwiała systematyczny udział w zajęciach i dawało możliwość wyselekcjonowania uzdolnionej grupy. Zajęcia prowadziło dwóch 2 trenerów I klasy – Jan Sałapski, Zbigniew Gomuła oraz trener II klasy Jadwiga Wiederek¹⁵⁶⁴.

Sekcja pływacka Budowlanych Kielce działała przez 2 lata od 1983 do 1985 r. Czołową zawodniczką sekcji była Małgorzata Kowalska, która zdobyła brązowy medal na Ogólnopolskiej Spartakiadzie Młodzieży w Poznaniu w 1984 r. w stylu dowolnym. Trenerką Małgorzaty Kowalskiej była Alicja Kozłowska¹⁵⁶⁵.

W 1986 r. reaktywowano sekcję pływania kieleckiej Tęczy. Przerwa spowodowana była remontem krytej pływalni. Zajęcia rozpoczęto od naboru w SP nr 1. Warunki bazowe były trudne, ponieważ przez rok trenowano na małym basenie Miastoprojektu, a w następnym roku członkowie sekcji dojeżdżali na krytą pływalnię do Starachowic. Zajęcia na kieleckiej pływalni rozpoczęły się dopiero w 1988 r. Zajęcia z sekcją prowadził Piotr Karpiński oraz Andrzej Bielicz. W 1990 r. w sekcji trenowała 22-osobowa grupa wyczynowa oraz 20-osobowa grupa naborowa z SP nr 13. Sekcja uczestniczyła w zawodach Ligi Makroregionalnej, plasując się w czołówce. Zawodnicy startowali także w finałach Igrzysk Młodzieży Szkolnej oraz MP. Najlepszy rezultat osiągnęła Małgorzata Piątek zdobywając brązowy medal w 1989 r. na MP Młodzików w Piszcu na dystansie 100 m stylem klasycznym¹⁵⁶⁶.

Duże znaczenie dla rozwoju pływania w Kielcach miało Kieleckie Towarzystwo Pływackie Arka, założone w 1993 r. Klub powstał z inicjatywy trenera Piotra Karpińskiego i Andrzeja Nańczyka, który został pierwszym prezesem Arki. Arka szkoliła przede wszystkim dzieci i młodzież, odnosząc w tych kategoriach największe sukcesy. Najbardziej utytułowanym zawodnikiem był Przemysław Czoków, który w okresie

¹⁵⁶⁴ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/4, Klub Sportowy KSZO Ostrowiec Św. lata 1976, 1983-1994, s. 31-32.

¹⁵⁶⁵ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 39.

¹⁵⁶⁶ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/7, Klub Sportowy Tęcza-Społem w Kielcach, lata 1957, 1979, 1985-1995, s. 146-147.

startów w Arce zdobył na Mistrzostwach Polski juniorów 13 medali (3 złote, 6 srebrnych, 4 brązowe), późniejszy reprezentant kraju¹⁵⁶⁷.

3.2. Żeglarstwo

Sekcja żeglarska istniała przy UW już od 1985 r. i do roku 1988 r. bazowała wyłącznie na jednostkach stanowiących własność Klubu Żeglarskiego FSS Polmo SHL w Kielcach. W zamian pracownicy UW wnosili wyższe składki członkowskie oraz obowiązywały ich wyższe stawki czarteru łodzi¹⁵⁶⁸. W 1988 r. sekcja zrzeszała 24 członków – 4 sterników i 20 żeglarzy¹⁵⁶⁹. Wówczas ze środków Zakładu Usług Socjalnych zaplanowano i zlecono budowę 2 jachtów przystosowanych wyłącznie na potrzeby rejsów na akwenach śródlądowych. Jachty odebrano w 2 kwartale 1989 r. w niepełnym standardzie wykończenia. Resztę prac wykonali we własnym zakresie członkowie sekcji. Był to jacht MAK 707 o pow. 22 m² żagla oraz BEZ-4 o pow. 14m² żagla. Łącznie, na obu jachtach mogło jednocześnie pływać 10 osób. Portem bazowym jachtów były Mikołajki¹⁵⁷⁰. W latach 1988-1990, sekcja przeprowadziła 2 kursy na stopień żeglarza, które ukończyło złożeniem egzaminu państwowego 17 osób. W 1989 r. odbyło się 10 rejsów 14-dniowych po akwenach jezior mazurskich. Wzięły w nich udział 42 osoby. W 1990 r. sekcja liczyła 28 osób, w tym 6 osób – członkowie rodzin pracowników UW – młodzież powyżej 14 roku życia¹⁵⁷¹. W 1990 r. postanowiono w miejsce sekcji utworzyć stowarzyszenie z osobowością prawną. Zebranie założycielskie Klubu Sportowego Szekła przy Urzędzie Wojewódzkim w Kielcach odbyło się 23 listopada 1990 r. Celem klubu była m.in. popularyzacja żeglarstwa, prowadzenie turystyki żeglarskiej, organizacja rejsów żeglarskich na terenie kraju¹⁵⁷². Na walnym zebraniu ukonstytuował się zarząd klubu, w następującym składzie: Ryszard Kopczyński – komandor klubu, Anna Wójcik – skarbnik klubu, Andrzej Węsikowski – bosman, Jan Taborski i Paweł Kopczyński – członkowie zarządu¹⁵⁷³.

¹⁵⁶⁷ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 9.

¹⁵⁶⁸ AUW, Wydział Kultury, Sportu i Turystyki UW w Kielcach, Klub Żeglarski Szekła przy UW w Kielcach, lata 1990-1991, sygn. 5/14, s. 25.

¹⁵⁶⁹ Tamże, s. 2.

¹⁵⁷⁰ Tamże, s. 25.

¹⁵⁷¹ Tamże, s. 26-27.

¹⁵⁷² Tamże, s. 1.

¹⁵⁷³ Tamże, s. 5.

3.3. Wioślarstwo

Sport wioślarski na Kielecczyźnie był związany z działalnością Klubu Wioślarskiego Rejów Skarżysko-Kamienna. W latach 1982-1985 szkolono w nim głównie młodzież¹⁵⁷⁴. W 1983 r. klub zrzeszał 445 członków, w tym 4 członków honorowych, rok później członków klubu było o 33 osoby więcej – 478¹⁵⁷⁵.

Do najlepszych wyników zalicza się: zdobycie w 1975 r. złotych medali na MP juniorów starszych i młodzików przez Skowerskiego w jedynce oraz przez Małgorzatę Jaroszewicz i Jolantę Kołodziej w dwójkach podwójnych¹⁵⁷⁶, zdobycie 3 miejsca w IX OSM w 1982 r. czwórki podwójnej oraz 3 miejsca w XI OSM w 1984 r. przez K. Wąsowskiego, który również został zakwalifikowany do kadry narodowej juniorów. Wioślarstwo we współzawodnictwie młodzieżowym zajmowało (w klasyfikacji województw) następujące miejsca: 1982 r. – 14, 1983 r. – 14, 1985 r. 17¹⁵⁷⁷. W 1986 r. klub zawiesił działalność na skutek wypuszczenia wody z akwenu w Rejowie i kłopotów finansowych sponsora – Zakładów Metalowych Mesko Skarżysko-Kamienna¹⁵⁷⁸. W 1992 r. został skreślony z rejestru stowarzyszeń kultury fizycznej¹⁵⁷⁹.

3.4. Piłka wodna

Piłka wodna, inaczej waterpolo, to dyscyplina sportu, która na Kielecczyźnie związana była z Ostrowcem Świętokrzyskim i klubem KSZO. Piłka wodna posiadała w klubie KSZO duże tradycje. Mimo znacznego odmłodzenia kadry na początku lat 80-tych XX w., zawodnicy nie obniżyli poziomu sportowego. W klasyfikacji krajowej seniorów w 1984 r. zajmowali 2 miejsce za Stilonem Gorzów Wlkp. Juniorzy na X OSM zdobyli tytuł wicemistrzowski, juniorzy młodsi – 3 miejsce w kraju. Do kadry narodowej powołano: Mieczysława Kielocha, Andrzeja Zawiszę, Bogdana Szyszkwskiego, do kadry narodowej juniorów powołano 4 zawodników. Zajęcia prowadzili instruktorzy Adam Szymański i Wacław Lipicki¹⁵⁸⁰. W 1985 r. drużyna KSZO Ostrowiec zdobyła tytuł wicemistrza kraju w piłce wodnej¹⁵⁸¹. W 1986 r. zespół z Ostrowca uplasował się na

¹⁵⁷⁴ Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiej Federacji Sportu za lata 1982-1985, Kielce 1986, s. 48.

¹⁵⁷⁵ A UW, Wydział Kultury, Sportu i Turystyki UW w Kielcach, Klub Wioślarski Rejów Skarżysko-Kamienna, lata 1972-1992, sygn.. 5/17, s. 13.

¹⁵⁷⁶ „Słowo Ludu”, 1975, nr 170, s. 8.

¹⁵⁷⁷ Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiej Federacji Sportu za lata 1982-1985, Kielce 1986, s. 48.

¹⁵⁷⁸ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 243.

¹⁵⁷⁹ A UW, Wydział Kultury, Sportu i Turystyki UW w Kielcach, Klub Wioślarski Rejów Skarżysko-Kamienna, lata 1972-1992, sygn.. 5/17, s. 29.

¹⁵⁸⁰ A UW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/4, Klub Sportowy KSZO Ostrowiec Św. lata 1976, 1983-1994, s. 32.

¹⁵⁸¹ „Echo Dnia”, 1985, nr 136, s. 8.

3 miejscu¹⁵⁸². Juniorzy starsi zdobyli dwukrotnie mistrzostwo Polski. W 1988 r. do kadry narodowej powołano: Mieczysława Kielocha, Andrzeja Szczurkiewicza, Mariusza Staweckiego oraz 4 juniorów¹⁵⁸³. W latach 1991-1995 waterpoliści zdobyli 23 medale MP¹⁵⁸⁴. W 1994 r., po 22 latach, KSZO Ostrowiec wywalczył halowe Mistrzostwo Polski seniorów. Trenerem zespołu był wówczas Piotr Krysztofiak. Mimo, iż do rozgrywek przystąpiły tylko 3 drużyny (KSZO, WTS Bytom, Anilana Łódź), zespół KSZO w 8 rozegranych spotkaniach stracił zaledwie 1 punkt, remisując z Anilaną. Drużyna juniorów wywalczyła 2 miejsce plasując się za Stilonem, a przed WTS Bytom¹⁵⁸⁵. Klub organizował także różnego rodzaju imprezy o charakterze międzynarodowym, zapraszano zespoły m.in. z ZSRR, Bułgarii, Rumunii. Miały one przede wszystkim charakter szkoleniowy, gdyż rozgrywanie meczów z dobrymi drużynami pozwalało na doskonalenie i rozwijanie umiejętności technicznych i taktycznych¹⁵⁸⁶.

4. Sporty walki

4.1. Boks

Boks na Kielecczyźnie uprawiano w sekcji Błękitnych Kielce, KSZO Ostrowiec Św., Starze Starachowice. W latach 1975-1980 zespół Błękitnych Kielce występował w rozgrywkach II ligi¹⁵⁸⁷. Według stanu z 31 grudnia 1975 r. sekcja bokserska Błękitnych zrzeszała 76 czynnych zawodników¹⁵⁸⁸. W 1977 r. zrzeszonych w sekcji bokserskiej Błękitnych było około 30 uprawiających boks seniorów i prawie tyle samo juniorów. Szkoleniem zajmowała się 3-osobowa kadra, której od stycznia 1977 r. przewodził trener I klasy kpt. mgr Władysław Świercz. W 1976 r. z posady trenera po 18 latach współpracy zrezygnował na własną prośbę Leszek Drogosz. Wyniki sportowe sekcji bokserskiej nie zadowalały kierownictwa klubu i kibiców. Sekcja przeżywała pewien regres spowodowany nie najlepszą pracą szkoleniową, wycofaniem się z czynnego uprawiania sportu takich zawodników jak M. Kudła i W. Stachurski, odejściem z klubu S. Niebudka, złym zarządzaniem sekcją. Do najważniejszych osiągnięć w tamtym okresie należy zaliczyć: brązowy medal zdobyty przez W. Stachurskiego w czasie mistrzostw Europy

¹⁵⁸² „Echo Dnia”, 1986, nr 137, s. 8.

¹⁵⁸³ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/4, Klub Sportowy KSZO Ostrowiec Św. lata 1976, 1983-1994, s. 67-68.

¹⁵⁸⁴ „Słowo Ludu”, 1995, nr 101, s. 25.

¹⁵⁸⁵ „Słowo Ludu”, 1994, nr 55, s. 24.

¹⁵⁸⁶ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/4, Klub Sportowy KSZO Ostrowiec Św. lata 1976, 1983-1994, s. 67-68.

¹⁵⁸⁷ S. Stachura, M. Rolak, *70 lat pięściarstwa na Kielecczyźnie*, Kielce 1999, s. 33.

¹⁵⁸⁸ APK, KKS Błękitni w Kielcach, sygn. 1208/14, Walne Zgromadzenie (mat. Organizacyjne, protokół, sprawozdanie z działalności, dokumentacja komisji) 24.11.1977, s. 69.

w Belgradzie, srebrny medal C. Bieleckiego i brązowy J. Marczewskiego uzyskany w czasie indywidualnych MP seniorów, 2 złote medale L. Szczepańskiego i brązowy medal S. Zaparta zdobyte w czasie Młodzieżowych MP, złoty medal L. Szczepańskiego i srebrny S. Zaparta uzyskany w czasie indywidualnych MP juniorów, 2 tytuły mistrzowskie T. Stęplewskiego i wicemistrzowski tytuł S. Zaparta zdobyty w czasie indywidualnych MP juniorów Gwardyjskiego Pionu Sportowego MSW. Niektórzy zawodnicy startowali w indywidualnych turniejach o charakterze międzynarodowym. Na podkreślenie zasługuje brązowy medal uzyskany przez L. Szczepańskiego w czasie turnieju na Kubie oraz również brązowy medal T. Stęplewskiego zdobyty w czasie Spartakiady Gwardii w Bukareszcie. W 1977 r. J. Marczewski dwukrotnie zajął 2 miejsce w turnieju o Laur Wrocławia i turnieju Honwedu w Budapeszcie, a Z. Tomasik w turnieju o Złoty Pas Polusa zakwalifikował się do półfinału. Zawodnicy L. Szczepański i J. Marczewski byli członkami kadry narodowej seniorów, a S. Zapart i T. Stęplewski dostali powołanie do kadry narodowej juniorów¹⁵⁸⁹. W sumie w latach 1978-1982, pięściarze Błękitnych zdobyli 13 medali na MP. W mistrzostwach okręgu pięściarze Błękitnych zdobyli w sumie 13 tytułów mistrzowskich wśród juniorów i 29 wśród seniorów¹⁵⁹⁰. W 1980 r. Błękitni okazali się najlepszym zespołem II ligi i uzyskali awans do bokserskiej ekstraklasy. W kieleckim klubie czołową rolę odgrywał Sławomir Zapart oraz Stanisław Łakomic. S. Zapart zdominował wagę kogucią w mistrzostwach Polski w latach 80-tych XX wieku, zaś S. Łakomic należał w tym czasie do najlepszych polskich zawodników w kraju w wadze średniej i półciężkiej¹⁵⁹¹. W sezonie 1981/1982 Błękitni odnieśli kilka zwycięstw w I lidze, lecz nie wystarczyło to na pozostanie w gronie najlepszych klubów w kraju¹⁵⁹². W latach 1983-1988 zawodnicy godnie reprezentowali klub w rozgrywkach o mistrzostwo II ligi. W 1988 r. sekcja bokserska zrzeszała około 50 uprawiających boks seniorów i juniorów. Poza tym w każdym roku sekcja prowadziła masowe szkolenie młodych chłopców, którzy chcieliby wyczynowo zajmować się tą dyscypliną sportu. W latach 1983-1988 w czasie MP seniorów, reprezentanci Błękitnych zdobyli 5 złotych i 1 brązowy medal. W MP juniorów zdobyli 2 medale, w tym 1 złoty i 1 brązowy, a w czasie mistrzostw juniorów Gwardyjskiego Pionu Sportowego MSW dorobek pięściarzy stanowiło 5 złotych, 3 srebrne i 2 brązowe

¹⁵⁸⁹ Tamże, s. 54-57.

¹⁵⁹⁰ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/6, Kielecki Klub Sportowy Błękitni w Kielcach, lata 1979-1994, s. 21.

¹⁵⁹¹ S. Stachura, M. Rolak, *op. cit.*, s. 76.

¹⁵⁹² Tamże, s. 89.

medale¹⁵⁹³. Najlepsi w swoich kategoriach wagowych pięściarze Błękitnych Kielce – S. Zapart i S. Łakomic, wiele razy z powodzeniem uczestniczyli w oficjalnych spotkaniach międzypaństwowych, a w roku 1983 reprezentowali barwy Polski w czasie Mistrzostw Europy. Stanisław Łakomic uczestniczył w imprezie tej rangi również w 1985 r.¹⁵⁹⁴ W latach 1988-1990 w sekcji bokserskiej zrzeszonych było około 30 uprawiających boks seniorów i juniorów. W każdym roku sekcja prowadziła także nabór młodych chłopców. Szkoleniem zajmowało się 3 trenerów i instruktorów¹⁵⁹⁵. W latach 1988-1990 zespół występował w II lidze, w każdym roku skutecznie walczył o utrzymanie się w tej klasie rozgrywek. W tym czasie zawodnicy zdobyli 10 medali w indywidualnych MP w różnych kategoriach wiekowych (1 złoty, 3 srebrne i 6 brązowych) oraz 1 medal w mistrzostwach juniorów Gwardyjskiego Pionu Sportowego MSW¹⁵⁹⁶. W następnych latach pięściarze klubu odnosili sukcesy głównie w kategoriach młodzieżowych. W 1992 r. drugoligowy zespół Błękitnych został wycofany z rozgrywek i – mimo późniejszych prób – nie został już reaktywowany¹⁵⁹⁷. W związku z zawieszeniem ligowych rozgrywek bokserskich sekcji seniorów, w klubie szkoleni byli jedynie młodzi adepci pięściarstwa: grupa początkująca – 9 zawodników, młodzicy – 9 zawodników, juniorzy młodsi – 10 zawodników, juniorzy – 11 zawodników. W 1992 r. Mariusz Gradziński zdobył tytuł wicemistrza Polski juniorów, Janusz Piątek zdobył brązowy medal MP juniorów i 2 miejsce w Międzynarodowym Turnieju Juniorów o Góralską Ciupagę. W 1993 r. I miejsce w Pucharze Mistrzów Olimpijskich zdobyło 3 zawodników: Sebastian Krzywda, Sylwester Kropisz, Andrzej Świdorski. W MP juniorów brali udział: Arkadiusz Piwowarczyk, Andrzej Świdorski i Mariusz Gradziński. Arkadiusz Piwowarczyk zdobył brązowy medal¹⁵⁹⁸.

Sekcja bokserska KSZO w latach 1976-1984 brała udział w turniejach kwalifikacyjnych organizowanych przez OZB z Kielc, Krakowa, Lublina, Rzeszowa. W turniejach najlepszą postawę zanotowali: Ryszard Korpik, Marian Kębłowski, Janusz Kozieł. Starty w mistrzostwach okręgu dla pięściarzy KSZO były udane, tytuły

¹⁵⁹³ APK, KKS Błękitni w Kielcach, sygn. 1208/19, Walne Zgromadzenie (protokół, sprawozdanie komisji, sprawozdanie z działalności, skład władz) 9.06.1988, s. 32- 34.

¹⁵⁹⁴ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/6, Kielecki Klub Sportowy Błękitni w Kielcach, lata 1979-1994, s. 45.

¹⁵⁹⁵ Tamże, s. 171.

¹⁵⁹⁶ APK, KKS Błękitni w Kielcach, sygn. 1208/20, Walne Nadzwyczajne Zgromadzenie (protokół, sprawozdanie z działalności, dokumentacja komisji) 29.11.1990, s. 25.

¹⁵⁹⁷ S. Stachura, M. Rolak, *op. cit.*, s. 37.

¹⁵⁹⁸ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/6, Kielecki Klub Sportowy Błękitni w Kielcach, lata 1979-1994, s. 232-233.

mistrzowskie zdobywali: Tomasz Najberg, Ryszard Korpik, Marian Kębłowski, Marek Jamrozik. Wśród juniorów, tytuły mistrzowskie zdobyli: Zbigniew Polak i Ryszard Kita. W 1984 r. zespół seniorów brał także udział w rozgrywkach o wejście do II ligi w III grupie ogólnokrajowej. Szkoleniem objętym było wówczas 15 seniorów, 15 juniorów i 20 młodzików. Zajęcia prowadził trener I klasy Władysław Świercz oraz instruktor Tadeusz Niezgoda¹⁵⁹⁹. W kolejnych latach z powodu zaniedbań szkoleniowych nastąpił regres pięściarstwa w klubie. Aby zapewnić właściwy rozwój i funkcjonowanie sekcji, sprowadzono 2 trenerów II klasy – Zbigniewa Stańko, Jana Paszkowskiego. Pozyskano nowych zawodników (Grzegorz Głowacz, Adam Zacharski, Witold Nowakowski, Wojciech Salawa), a także z wojska powrócili dawni kadrowicze (Tomasz Najberg, Ireneusz Tracz, Eugeniusz Cioch)¹⁶⁰⁰.

Sekcja bokserska Staru Starachowice na początku lat 80-tych XX w. prowadziła szkolenie w grupie juniorów i młodzików. Zajęcia prowadził jeden trener II klasy¹⁶⁰¹. W sezonie 1983/1984 trzech juniorów uzyskało tytuły mistrza (S. Gruszczyński, K. Prostalt, S. Kusiak), a sześciu – wicemistrza okręgu kieleckiego. Mistrzowie okręgu reprezentowali województwo kieleckie na XI OSM w Poznaniu, niestety nie odnosząc sukcesów na tych zawodach. Zajęcia szkoleniowe były prowadzone w trudnych warunkach lokalowych, często bez ciepłej wody, brakowało sprzętu specjalistycznego¹⁶⁰².

W 1986 r. w Starachowicach odbyły się okręgowe mistrzostwa w boksie w kategorii juniorów i seniorów. Na starcie stanęło 66 zawodników z 3 klubów województwa kieleckiego oraz 9 zawodników ze Startu Częstochowa. Imprezę zorganizował OZB Kielce oraz działacze Staru Starachowice. W kategorii juniorów dominowali zawodnicy Staru Starachowice, podopieczni trenera Jana Króla, natomiast w kategorii seniorów większość tytułów mistrzowskich zdobyli pięściarze Błękitnych Kielce¹⁶⁰³.

W 1998 r. 4 kluby – KSZO Ostrowiec Św., Błękitni Kielce, Star Starachowice i Broń Radom – podpisały porozumie, zgodnie z którym najlepsi juniorzy po ukończeniu 18 lat trafiali do KSZO¹⁶⁰⁴.

¹⁵⁹⁹ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/4, Klub Sportowy KSZO Ostrowiec Św. lata 1976, 1983-1994, s. 30.

¹⁶⁰⁰ Tamże, s. 66.

¹⁶⁰¹ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/5, Starachowicki klub Sportowy Star w Starachowicach, lata 1978, 1982-1991, s. 26.

¹⁶⁰² Tamże, s. 29.

¹⁶⁰³ „Echo Dnia”, 1986, nr 43, s. 8.

¹⁶⁰⁴ S. Stachura, M. Rolak, *op. cit.*, s. 39.

4.2. Judo

Sekcje judo w województwie kieleckim w różnych okresach prowadziły: Lechia Kielce, Błękitni Kielce, Żak Kielce, KSZO Ostrowiec Św. W 1977 r. zawodnicy Lechii Kielce, Rafał Kowalczyk i Julian Kowalczyk, zajęli w MP juniorów pierwsze miejsca¹⁶⁰⁵. W 1980 r. Wanda Gondek została mistrzynią Polski w wadze do 48 kg. Zapisała się tym samym w kronikach kieleckiego sportu jako pierwsza mistrzyni kraju w tej dyscyplinie¹⁶⁰⁶. Na tych samych mistrzostwach sukces odniosła Urszula Górniak, która wywalczyła srebrny medal¹⁶⁰⁷. Na międzynarodowych zawodach senierek we Włocławku w 1985 r. w kategorii wagowej do 52 kg tytuł wicemistrzyni zdobyła Ewa Kowal¹⁶⁰⁸. Ponadto, wychowankami Lechii byli m.in. późniejszy olimpijczyk Ireneusz Kiejda, późniejszy trener kadry narodowej Andrzej Witkowicz i Ryszard Gołdziński¹⁶⁰⁹. Trenerami byli Marian Blicharz i Stanisław Kowalczyk¹⁶¹⁰. Sekcja judo w Lechii Kielce istniała do 1988 r.¹⁶¹¹

Sekcja judo w klubie Żak Kielce rozpoczęła działalność w 1978 r. Treningi odbywały się w Młodzieżowym Domu Kultury. W latach następnych treningi sekcji przeniesiono na salę gimnastyczną Wojewódzkiego Domu Kultury. Młode judoczki z MKS Żak Kielce, trenowane przez Ryszarda Gołdzińskiego, odnosiły duże sukcesy na spartakiadach młodzieży. W latach 80-tych XX w. członkami sekcji judo byli tacy zawodnicy jak: Joanna Sarbian, Marzena Sarbian, Elżbieta Żyła, Małgorzata Celowska, Małgorzata Schab, Urszula Górniak, Artur Karyś, Leszek Wołowiec, Marek Szczygieł, Zenon Moćko, Kazimierz Ksel i wielu innych. W roku 1983 zawodnicy sekcji judo zdobyli pierwsze medale na MP juniorów i junierek w Łodzi. Srebrny medal w wadze 48 kg wywalczyła Sylwia Siekiera, brązowy medal w wadze 48 kg – Mariola Wójcik oraz brązowy medal w wadze 75 kg zdobył Leszek Wołowiec. Pierwszy medal na MP senierek w 1983 r. we Włocławku – brązowy – zdobyła Beata Bartosik. Ta sama zawodniczka na MP senierek w Bełchatowie w 1985 r. zdobyła pierwszy złoty medal pokonując w finale jedną z najlepszych zawodniczek kraju Beatę Maksymow, w wadze +72 kg¹⁶¹². W 1985 r. judoczki z Żaka Kielce, trenowane przez Ryszarda Gołdzińskiego

¹⁶⁰⁵ M. Michniak, A. Pawłowski: *Świętokrzyski Leksykon...*, s. 122.

¹⁶⁰⁶ Tamże, s. 55

¹⁶⁰⁷ Tamże, s. 122.

¹⁶⁰⁸ „Echo Dnia”, 1985, nr 19, s. 8.

¹⁶⁰⁹ M. Michniak, A. Pawłowski: *Świętokrzyski Leksykon...*, s. 122.

¹⁶¹⁰ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 159.

¹⁶¹¹ M. Michniak, A. Pawłowski: *Świętokrzyski Leksykon...*, s. 122

¹⁶¹² http://www.judo.msos.kielce.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=25&Itemid=64 [data dostępu: 20.05.2014 r.]

wywalczyły brązowy medal w drużynowych mistrzostwach Polski kobiet, które odbyły się we Wrocławiu. Skład drużyny: Anna Michalewicz, Barbara Bakalarz, Edyta Jędrasik, Mariola Wójcik, Ewa Porębska, Maria Kmieć, Joanna Pijanowska. Brązowy medal judoczek Żaka był ogromną sensacją gdyż wszystkie startujące w drużynie zawodniczki były juniorkami¹⁶¹³. W 1988 r. w Słupsku rozegrane zostały IX indywidualne MP kobiet w judo gdzie w kategorii 61 kg Edyta Kołomańska zdobyła brązowy medal¹⁶¹⁴. W roku 1993 złoty medal wywalczyła Barbara Krzywda w MP młodziczek¹⁶¹⁵.

Sekcja judo w Błękitnych Kielce powstała na początku 1986 r. i zajmowała się wyłącznie szkoleniem zawodników i zawodniczek, którzy ukończyli wiek juniora. Przedstawicielami tej dyscypliny byli wychowankowie kieleckich klubów Żaka i Lechii, którzy po ukończeniu 18 roku życia nie mieli możliwości kontynuowania dalszej kariery sportowej na terenie Kielc. Treningi w sekcji, która w 1988 r. liczyła 14 zawodników i zawodniczek prowadził trener Andrzej Witkowicz. W latach 1986-1988 zawodniczki dwukrotnie zdobyły tytuł drużynowego wicemistrza Polski, a poza tym w mistrzostwach indywidualnych w kategoriach młodzieżowych i seniorskich zdobyły w sumie 8 medali w tym 1 złoty, 3 srebrne i 4 brązowe. Największy udział w tym miały zawodniczki: M. Litwinowicz, E. Jędrasik, B. Bakalarz¹⁶¹⁶. W 1987 r. na Młodzieżowych Mistrzostwach Polski w judo kobiet, które odbyły się w Kielcach, tytuł młodzieżowej mistrzyni Polski zdobyła Barbara Bakalarz występująca w wadze 48 kg a srebrny medal wywalczyła w wadze 56 kg Beata Jędrasik¹⁶¹⁷. W 1988 r. na MP w Słupsku Maria Litwinowicz zdobyła srebrny medal i tytuł wicemistrzyni kraju w kategorii open oraz brązowy medal w kategorii 72 kg¹⁶¹⁸. Od 1989 r. prowadzono szkolenie dzieci i młodzieży, co stanowiło naturalne zaplecze dla zespołów seniorskich. W latach 1989-1990 zawodniczki zdobyły 1 i 3 miejsce w drużynowych MP. Poza tym, w mistrzostwach indywidualnych w kategoriach młodzieżowych i seniorskich zawodniczki zdobyły w sumie 12 medali (1 złoty, 2 srebrne, 9 brązowych)¹⁶¹⁹. W 1993 r. Iwona Rubach wywalczyła 3 brązowe medale: w MP senierek w kategorii powyżej 72 kg oraz w kategorii open oraz w młodzieżowych MP w kat. powyżej 72 kg a Konrad Jałowiec

¹⁶¹³ „Echo Dnia”, 1985, nr 210, s. 8.

¹⁶¹⁴ „Echo Dnia”, 1988, nr 62, s. 8.

¹⁶¹⁵ „Echo Dnia”, 1994, nr 8, s. 16.

¹⁶¹⁶ APK, KKS Błękitni w Kielcach, sygn. 1208/19, Walne Zgromadzenie (protokół, sprawozdanie komisji, sprawozdanie z działalności, skład władz) 9.06.1988, s. 35-36.

¹⁶¹⁷ „Echo Dnia”, 1987, nr 95, s. 8.

¹⁶¹⁸ „Echo Dnia”, 1988, nr 62, s. 8.

¹⁶¹⁹ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/6, Kielecki Klub Sportowy Błękitni w Kielcach, lata 1979-1994, s. 172 -173

w MP młodzików zdobył medal brązowy¹⁶²⁰. GKS Błękitni w latach 1987, 1988 i 1989 r. był organizatorem Międzynarodowego Turnieju Kobiet w judo. W zawodach brało udział po kilkanaście reprezentacji zagranicznych, w sumie ponad 100 zawodniczek w każdym roku. Imprezy te stały na wysokim poziomie sportowym¹⁶²¹. Sekcję zlikwidowano w 1993 r.

Sekcja judo w KSZO została utworzona na początku lat 80-tych XX w. z inicjatywy wojewódzkich władz sportowych. W zajęciach systematyczny udział brało 70 osób, w tym 25 dziewcząt. Zajęcia prowadził instruktor Waldemar Borowiecki¹⁶²². W latach 80-tych XX w. szkoleniem zajmował się Zbigniew Młynarczyk, Waldemar Borowiecki i Mariola Kosałkiewicz. W 1988 r. sekcja skupiała 100 zawodników. Szkoleniem w klubie byli objęci uczniowie i uczennice ostrowieckich szkół podstawowych. Do największych osiągnięć sekcji zalicza się zakwalifikowanie w 1985 r. 3 zawodników do OSM we Wrocławiu. Marzena Kubik zdobyła na tej imprezie w kategorii 72 kg brązowy medal. W 1986 r. Mariola Kosałkiewicz, Grzegorz Leśniak i Dariusz Podsiadło zakwalifikowali się do startów w XIII OSM w Opolu¹⁶²³. W 1993 r. brązowy medal zdobyła Kinga Jurek w MP junierek młodszych¹⁶²⁴.

Pierwszym sukcesem międzynarodowym kieleckich judoków był brązowy medal Leszka Wołowca w wadze 86 kg w 1984 r. na Turnieju Przyjaźni w Kijowie¹⁶²⁵. Na międzynarodowych zawodach senierek we Włocławku w 1985 r. 16-letnia wówczas judoczka z Żaka Edyta Jędrasik, w kategorii wagowej do 52 kg zdobyła brązowy medal. W turnieju obok Polek startowały Austriaczki, Bułgarki, Francuzki, Szwajcarki i Węgierki¹⁶²⁶. W tej samej wadze tytuł wicemistrzyni zdobyła Ewa Kowal z kieleckiej Lechii¹⁶²⁷. W roku 1989 zawodniczka Edyta Kołomańska znalazła się w kadrze narodowej na ME Junierek zajmując 5 miejsce w wadze 61 kg¹⁶²⁸. Beata Maksymow, będąc judoczką Błękitnych Kielce w 1991 r. zdobyła m.in. mistrzostwo Europy w Pradze

¹⁶²⁰ „Echo Dnia”, 1994, nr 8, s. 16.

¹⁶²¹ APK, KKS Błękitni w Kielcach, sygn. 1208/19, Walne Zgromadzenie (protokół, sprawozdanie komisji, sprawozdanie z działalności, skład władz) 9.06.1988, s. 35-36; APK, KKS Błękitni w Kielcach, sygn. 1208/20, Walne Nadzwyczajne Zgromadzenie (protokół, sprawozdanie z działalności, dokumentacja komisji) 29.11.1990, s. 27-28.

¹⁶²² AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/4, Klub Sportowy KSZO Ostrowiec Św. lata 1976, 1983-1994, s. 30-31.

¹⁶²³ Tamże, s. 68-69.

¹⁶²⁴ „Echo Dnia”, 1994, nr 8, s. 16.

¹⁶²⁵ http://www.judo.msos.kielce.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=25&Itemid=64 [dostęp 20.05.2014 r.]

¹⁶²⁶ „Echo Dnia”, 1985, nr 9, s. 8.

¹⁶²⁷ „Echo Dnia”, 1985, nr 19, s. 8.

¹⁶²⁸ http://www.judo.msos.kielce.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=25&Itemid=64 [dostęp 20.05.2014 r.]

oraz brązowy medal MŚ w Barcelonie¹⁶²⁹. W 1992 r. na MP seniorów Małgorzata Zelek zdobyła srebrny medal (kat. 52 kg), a Iwona Rubach medal brązowy (kat. +72 kg). Na Młodzieżowych MP Małgorzata Zelek zdobyła złoty medal, a Iwona Rubach medal brązowy. Monika Wierzbowska zdobyła złoty medal na MP młodzików. W 1992 r. do kadry olimpijskiej B powołano Małgorzatę Zelek, w 1992 i 1993 r. do kadry narodowej seniorek – Iwonę Rubach, w 1992 r. do kadry narodowej juniorów – Marcina Pióro, a w 1993 r. – Monikę Wierzbowską¹⁶³⁰.

4.3. Karate

Karate w zorganizowanej formie uprawiano w Kielcach od 1976 r. Początkowo ćwiczone w sekcji działającej przy Politechnice Świętokrzyskiej, a następnie w ognisku TKKF Sokół przy Kieleckiej Spółdzielni Mieszkaniowej. Pierwszym propagatorem tej dyscypliny był Krzysztof Borowiec, który już w roku 1976 trenował około 30 osób. W 1983 r. Krzysztof Borowiec zdobył tytuł mistrza Polski, w 1984 r. jego osiągnięcie powtórzył Maciej Mierzejewski, a Jarosław Rogala został wicemistrzem kraju. W 1983 r. drużynowo kielczanie zajęli 3 miejsce w Polsce, a rok później zdobyli wicemistrzostwo. W 1985 r. w sekcji ćwiczyło ponad 400 osób, w kilku grupach wiekowych. Specjalizowano się w karate kyokushinkay. Treningi prowadzone były w salach szkolnych, zajęcia prowadziło kilku instruktorów. Zawodnicy sami kupowali sobie kimona¹⁶³¹.

Kielecki Klub Karate Kyokushin (dalej: KKKK) został wpisany do rejestru stowarzyszeń kultury fizycznej i ich związków w WKFSiT UW w Kielcach pod pozycją 95. Uzyskał osobowość prawną z dniem 14 kwietnia 1986 r. Prezesem został wybrany Marek Piotrowicz, wiceprezesem - Krzysztof Borowiec, sekretarzem – Iwona Borowiec, skarbnikiem – Alina Rogowska¹⁶³². W 1987 r., w klubie trenowało 7 grup, zajęcia z nimi prowadzili sensei: K. Borowiec, R. Bugajski, B. Kossakowski, D. Aloszko, M. Iwanek, Z. Zaborski, R. Hornik. Zajęcia odbywały się w szkołach na terenie Kielc, Skarżyska-Kamiennej oraz Buska-Zdroju¹⁶³³. W 1992 r. na terenie województwa działały 23 grupy treningowe, liczące po około 50-70 osób, głównie dzieci¹⁶³⁴. W 1994 r., w całym

¹⁶²⁹ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyski Leksykon...*, s. 134.

¹⁶³⁰ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/6, Kielecki Klub Sportowy Błękitni w Kielcach, lata 1979-1994, s. 235-237.

¹⁶³¹ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 113.

¹⁶³² AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/21, Kielecki Klub Karate Kyokushin w Kielcach, lata 1985-1993, s. 24-27.

¹⁶³³ Tamże, s. 35.

¹⁶³⁴ Tamże, s. 55.

województwie funkcjonowało 50 grup szkoleniowych, w tym 23 grupy w Kielcach. Ogółem, pod opieką 30 instruktorów, około 2500 osób ćwiczyło karate. Oprócz zajęć wyczynowych, prowadzono zajęcia rekreacyjne, na które uczęszczali także dorośli¹⁶³⁵. W 1995 r. w ponad 40 sekcjach trenowało prawie 2000 osób w wieku od 5 do 70 lat¹⁶³⁶.

Przedstawiciele klubu odnotowali wiele sukcesów na zawodach krajowych i międzynarodowych. Na Mistrzostwach Polski seniorów złote medale indywidualnie zdobyli m. in.: Ewa Stachera, Krzysztof Borowiec, Mariusz Mazur, Marek Prasek, Jarosław Rogala, Maciej Mierzejewski, Norbert Palmer, Karina Płaszczyńska, Sławomir Chabior¹⁶³⁷. Około 20 medali srebrnych i brązowych wywalczyli także juniorzy¹⁶³⁸. W 1992 r. na XIX Mistrzostwach Polski Seniorów w karate kyokushinkay, które odbyły się we Włocławku, Mariusz Mazur (70 kg) zdobył srebrny medal, natomiast Zenon Rejdaka (75 kg) i Jerzy Bugajski (80 kg) – brązowe medale. Zespołowo, reprezentanci Kielc także wywalczyli trzecią lokatę. Był to bardzo dobry wynik, zwłaszcza, że kilku czołowych zawodników z KKKK nie wystartowało w zawodach z powodu kontuzji. Ogólnie w mistrzostwach wystartowało 160 zawodników z 70 klubów¹⁶³⁹. W 1993 r. w XX Mistrzostwach Polski Seniorów w Karate Kyokushinkai, które odbyły się w Częstochowie, zawodnicy z klubu potwierdzili swą przynależność do ścisłej krajowej czołówki. Wywalczyli 5 medali, w tym 4 indywidualne oraz tytuł mistrzowski w klasyfikacji drużynowej. Złoty medal zdobył Mariusz Mazur (kat. 75 kg), srebrny – Norbert Palmer (kat. do 70 kg) oraz 2 brązowe – Artur Cichoń (kat. 65 kg) i Grzegorz Jaros (80 kg). Na starcie zawodów stanęło 180 karateków z 60 klubów z całego kraju¹⁶⁴⁰. W 1994 r. w Kielcach odbyły się XXI Mistrzostwa Polski Seniorów w Karate Kyokushinkai. Do walki o medale przystąpiło 150 zawodników z 68 klubów karate z terenu całego kraju. Na dorobek kieleckich karateków złożył się złoty medal Mariusza Mazura w kategorii do 75 kg, oraz 3 brązowe medale wywalczone przez Artura Cichonia (65 kg), Norberta Palmera (70 kg) i Grzegorza Jarosa (80 kg) Drużynowo Kielce zajęły ponownie 1 miejsce¹⁶⁴¹. W 1986 r. na Mistrzostwach Europy, Polska zajęła drużynowo 3 miejsce, a swój udział w tym sukcesie miał Maciej Mierzejewski, który zdobył brązowy

¹⁶³⁵ „Słowo Ludu”, 1994, nr 235, s. 20.

¹⁶³⁶ „Słowo Ludu”, 1995, nr 259, s. 18.

¹⁶³⁷ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/21, Kielecki Klub Karate Kyokushin w Kielcach, lata 1985-1993, s. 31.

¹⁶³⁸ „Słowo Ludu”, 1995, nr 259, s. 18.

¹⁶³⁹ „Słowo Ludu”, 1992, nr 116, s. 15.

¹⁶⁴⁰ „Słowo Ludu”, 1993, nr 237, s. 15.

¹⁶⁴¹ „Słowo Ludu”, 1994, nr 95, s. 23.

medal w kategorii lekkiej¹⁶⁴². Srebrny i brązowy medal na Mistrzostwach Europy zdobyła także Ewa Stachera¹⁶⁴³.

Na międzynarodowym obozie w Straszęcinie, który odbył się w 1993 r., Mariusz Mazur, Marek Prasek i Tomasz Kęćko z KKKK po kilkunastu latach „morderczych” treningów pozytywnie zaliczyli egzaminy na mistrzowski stopień – pierwszy dan, co było równoznaczne z prawem do noszenia czarnego pasa. Kilkugodzinny sprawdzian był niezwykle wyczerpujący. Zawodnicy musieli zdać test siłowy, wytrzymałościowy, kata oraz stoczyć 30 dwuminutowych pojedynków z innymi zawodnikami. Jedna przegrana eliminowała z walki o czarny pas¹⁶⁴⁴.

Kielecki Klub Karate Kyokushin był wielokrotnie organizatorem imprez ogólnopolskich, w tym mistrzostw kraju i Pucharu Polski. Jedną z inicjatyw Klubu była tzw. Zimowa Akademia Karate, która odbywała się w trakcie ferii zimowych od 1992 r. Zajęcia cieszyły się z roku na rok coraz większym zainteresowaniem. Podczas Akademii kładziono nacisk na zajęcia ogólnorozwojowe z prostymi, podstawowymi elementami karate. W 1994 r., III Akademię ukończyło ponad 1000 osób. Wszyscy biorący udział w zajęciach otrzymali dyplomy ukończenia oraz upominki rzeczowe¹⁶⁴⁵. Turniej karate kyokushin w kategorii open zorganizowany został 23 listopada 1996 r. w Kielcach. Był to główny punkt obchodów jubileuszu 20-lecia klubu oraz drugi taki turniej, który odbył się w Polsce. W zawodach wzięło udział 16 najlepszych, najbardziej utytułowanych karateków z Polski. Na 12 stoczonych walk, aż w 10 o zwycięstwie decydował test tameshi-wari czyli łamanie desek. Zwycięzcom gali został były zawodnik KKKK, Mariusz Mazur¹⁶⁴⁶.

Kielecki Klub Karate-Do Tsunami powstał w 1989 r. w Kielcach. W zebraniu założycielskim uczestniczyło 15 członków. Pierwszym prezesem klubu została wybrana Małgorzata Kosiba. Pełniła ona tę funkcję do 1994 r.¹⁶⁴⁷ W 1993 r. na walnym zebraniu, przyjęto wniosek o zmianie nazwy stowarzyszenia na Kielecki Ośrodek Karate-Do. Związane to było z rozszerzeniem działalności i popularyzowaniem wszystkich dalekowschodnich sztuk walki poprzez organizację seminariów i współpracę z innymi

¹⁶⁴² AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/21, Kielecki Klub Karate Kyokushin w Kielcach, lata 1985-1993, s. 31.

¹⁶⁴³ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 113.

¹⁶⁴⁴ „Słowo Ludu”, 1993, nr 224, s. 26.

¹⁶⁴⁵ „Słowo Ludu” 1994, nr 37, s. 21.

¹⁶⁴⁶ „Słowo Ludu”, 1996, nr 279, s. 5.

¹⁶⁴⁷ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/23, Kielecki Klub Karate-Do Tsunami w Kielcach, lata 1989-1998, s. 2.

sekcjami z terenu województwa kieleckiego¹⁶⁴⁸. W 1994 r. prezesem został Ryszard Kasperek. Funkcję wiceprezesów sprawowali: Renata Ziemlewicz (ds. szkoleniowych) oraz Małgorzata Kosiba (ds. organizacyjnych), sekretarzem został wybrany Ireneusz Trzebiński. W 1994 r. Ośrodek obejmował łącznie swoimi zajęciami około 600 ćwiczących w różnym wieku i stopniu zaawansowania. Oprócz 6 sekcji w Kielcach funkcjonujących przy SP 5, SP 9, SP 10, SP 31, SP 32 i SP 34, istniały także grupy w Ostrowcu Świętokrzyskim, Starachowicach, Skarżysku-Kamiennej, Końskich, Stąporkowie, Oblęgorku, Strawczyni i Łopusznie¹⁶⁴⁹.

4.4. Kung Fu

W latach 90-tych XX w. w Kielcach podejmowano próby propagowania wschodnich – chińskich sztuk walki. W 1990 r. zarejestrowano w Kielcach stowarzyszenie kultury fizycznej pod nazwą: Kielecki Klub Kung-Fu Siedmiogwiazdnej Modliszki. Prezesem zarządu został wybrany Andrzej Cupryjak, wiceprezesem Andrzej Piwowarczyk, sekretarzem – Henryk Żurawski, skarbnikiem – Zbigniew Kubikowski a członkami – Renata Pawlonka, Tomasz Konopka oraz Bożena Iwan. Klub liczył wówczas 60 członków, w tym 50 osób to była młodzież w wieku 15–19 lat¹⁶⁵⁰. W 1992 r. prezes złożył wniosek do UW w Kielcach o wykreślenie klubu z rejestru stowarzyszeń kultury fizycznej. Klub rozwiązano z powodu braku zainteresowania tą dyscypliną sportu oraz trudnej sytuacji finansowej¹⁶⁵¹.

Kieleckie Stowarzyszenie Wschodnich Sztuk Walki Tang Lang powstało w Kielcach w 1992 r. Członkami założycielami byli m.in. Andrzej Cupryjak i Henryk Żurawski, propagatorzy kung-fu i członkowie zarządu zlikwidowanego Kieleckiego Klubu Kung-Fu Siedmiogwiazdnej Modliszki¹⁶⁵². W 1994 r. w związku z koniecznością poszerzenia działalności, zmienił nazwę stowarzyszenia na Świętokrzyskie Towarzystwo Sportowe Dragon¹⁶⁵³. W 1997 r. stowarzyszenie zostało rozwiązane¹⁶⁵⁴.

¹⁶⁴⁸ Tamże, s. 19-20.

¹⁶⁴⁹ „Słowo Ludu” 1994, nr 295K, s. 19.

¹⁶⁵⁰ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 5/22, Kielecki Klub Kung-Fu Siedmiogwiazdnej Modliszki w Kielcach, lata 1990-1992, s. 1-4.

¹⁶⁵¹ Tamże, s. 15.

¹⁶⁵² AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/24, Świętokrzyskie Towarzystwo Sportowe Dragon w Kielcach, lata 1992-1997, s. 1-3.

¹⁶⁵³ Tamże, s. 34.

¹⁶⁵⁴ Tamże, s. 43.

4.5. Zapasy

Sekcję zapasów w omawianym okresie prowadzono w klubie Granat Skarżysko-Kamienna, Znicz Podzamcze Chęcińskie. Uprawiano zapasy w stylu wolnym i klasycznym.

W latach 1983-1987 liczebność sekcji w Granacie Skarżysko-Kamienna wynosiła 25 osób. W 1984 r. w mistrzostwach okręgu wszystkich kategorii wiekowych udział wzięło 7 zapaśników, w 1985 r. – 9, a w 1986 r. – 12 zapaśników z Granatu. Sportowcy brali także udział w Centralnej Spartakiadzie Młodzieży oraz Mistrzostwach Polski Juniorów, podczas których w 1984 r. zajęli odpowiednio 7 i 12 miejsce, a w 1986 r. – 7 i 8 miejsca. Klub organizował także dla zapaśników zgrupowania i obozy¹⁶⁵⁵.

Znicz Podzamcze Chęcińskie to klub z wieloletnią tradycją w dziedzinie zapasów. Na Mistrzostwach Polski w zapasach w stylu dowolnym w 1993 r. Zbigniew Grudzień wywalczył srebrny medal w kategorii 130 kg, a w 1994 i 1995 r. – medale brązowe¹⁶⁵⁶. Medal brązowy w 1994 r. na Mistrzostwach Polski zdobyła także Ewa Gajek (kategoria 65 kg), a w 1995 r. medal srebrny – Dorota Żabicka (61 kg) oraz także medal srebrny – Małgorzata Buras (70 kg). W 1996 r. medal srebrny zdobyła Mariola Dobrowolska (47 kg), a medal brązowy – Ewa Iwańska (53 kg). W kolejnym, 1997 r. medale brązowe zdobyły: Mariola Dobrowolska w kategorii 46 kg i Małgorzata Buras w kategorii 62 kg¹⁶⁵⁷.

5. Sporty strzeleckie

5.1. Łucznictwo

Najsilniejsza sekcja łucznicza na terenie województwa kieleckiego funkcjonowała w Stelli Kielce. Łucznicy Stelli Kielce odnieśli wiele sukcesów na imprezach rangi regionalnej i krajowej. Odnosili znaczące sukcesy m.in. na OSM, Mistrzostwach Polski LZS, Mistrzostwach Polski Młodzików. W 1979 r. na Indywidualnych MP Seniorów, Lucyna Skowronek zdobyła brązowy medal, a w 1981 r. na tej samej imprezie, zawodniczka ta zdobyła 3 medale (złoty, srebrny i brązowy). W 1981 r. Konrad Kwiecień zdobył medal srebrny i brązowy, a w 1983 r. wywalczył medal brązowy¹⁶⁵⁸. W lipcu 1985 r. na obiekcie Stelli Kielce odbyły się centralne mistrzostwa Polski LZS

¹⁶⁵⁵ A UW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/39, Klub Sportowy Granat Skarżysko-Kamienna, lata 1983-1991, s. 32.

¹⁶⁵⁶ A. Głaz, J. Lipski, J. Żurawski, J. Chelmecki, J. Tracewski, *Historia polskich zapasów 1922-2012*, Warszawa 2012, s. 219-222.

¹⁶⁵⁷ Tamże, s. 236-239.

¹⁶⁵⁸ A UW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/20, Klub Sportowy Stella w Kielcach 1984-1994, s. 11.

w łucznictwie. W zawodach wzięli udział czołowi zawodnicy i zawodniczki z całego kraju. Katarzyna Korus ze Stelli Kielce zajęła 5 miejsce w kategorii junierek, a w kategorii senierek Wanda Nagadowska (Stella Kielce) była 8. Najlepszym juniorem z Kielecczyzny był Robert Stęplewski ze Stelli Kielce, który zajął 7 miejsce¹⁶⁵⁹. W latach 1984-1990 na MP seniorów Konrad Kwiecień zdobył 6 złotych, 3 srebrne i 1 brązowy medal¹⁶⁶⁰. W 1993 r. drużyna w składzie: Robert Marcinkiewicz, Arkadiusz Ponikowski, Tomasz Bielecki zdobyła brązowe medale MP¹⁶⁶¹. Jako zespół, Stella Kielce została sklasyfikowana na 6 miejscu, wśród 36 klubów w Polsce¹⁶⁶². W 1995 r. łucznicy Stelli zdobyli 16 medali MP, a w 1996 r. aż 20 razy stawali na podium MP w różnych kategoriach wiekowych¹⁶⁶³

Łucznicy startowali także z powodzeniem na Indywidualnych MP Juniorów, gdzie w 1982 r. Konrad Kwiecień zdobył 5 medali (2 złote, srebrny, 2 brązowe), a Marek Wojtaś i Beata Meuś wywalczyli w swoich kategoriach medale brązowe. W 1983 r. Konrad Kwiecień zdobył ponownie 5 medali (2 złote, 3 srebrne)¹⁶⁶⁴. W latach 1985-1988 medale zdobywali Edyta Stelmaszczyk, Tomasz Bielecki, Mirosław Wlazły i Arkadiusz Pasikowski¹⁶⁶⁵. W 1986 r. w kieleckiej hali Stelli odbyły się mistrzostwa Polski juniorów starszych w łucznictwie. W kategorii dziewcząt, najlepsza zawodniczka Stelli, Izabela Karbownik zajęła 9 miejsce, a wśród chłopców – 5 miejsce zajął Robert Stęplewski¹⁶⁶⁶. W 1991 r. Tomasz Bielecki zdobył srebrny medal, a Sebastian Bątor medal brązowy¹⁶⁶⁷. W 1993 r. srebrne medale zdobyły Agata Ciok oraz Monika Sot¹⁶⁶⁸.

Łucznicy Stelli byli wielokrotnie powoływani do kadry narodowej, młodzieżowej i juniorów. W 1979 r. – Lucyna Skowronek, Barbara Andronowska, w 1981 r. – Marek Wojtaś, Konrad Kwiecień, w 1982 r. – Lucyna Skowronek, Wojciech Kwiatkowski, Konrad Kwiecień, Wanda Nagadowska, Beata Meuś, Dorota Ostrowska, w 1983 r. – Lucyna Skowronek, Konrad Kwiecień, Marek Wojtaś, Wojciech Kwiatkowski, Beata

¹⁶⁵⁹ „Echo Dnia”, 1985, nr 147, s. 8.

¹⁶⁶⁰ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/20, Klub Sportowy Stella w Kielcach 1984-1994, s. 94; „Echo Dnia”, 1985, nr 155, s. 8; „Echo Dnia”, 1986, nr 38, s. 8.

¹⁶⁶¹ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/20, Klub Sportowy Stella w Kielcach 1984-1994, s. 168.

¹⁶⁶² „Słowo Ludu”, 1994, nr 1, s. 17.

¹⁶⁶³ „Słowo Ludu”, 1996, nr 284, s. 24.

¹⁶⁶⁴ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/20, Klub Sportowy Stella w Kielcach 1984-1994, s. 11.

¹⁶⁶⁵ Tamże, s. 94.

¹⁶⁶⁶ „Echo Dnia”, 1986, nr 54, s. 8.

¹⁶⁶⁷ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/20, Klub Sportowy Stella w Kielcach 1984-1994, s. 167.

¹⁶⁶⁸ Tamże, s. 168.

Meuś, Dorota Ostrowska, Beata Olejarz, Lech Lasocki, Artur Sobon¹⁶⁶⁹. W kolejnych latach (1984-1990) byli to: Konrad Kwiecień, Robert Stoblewski, Mirosław Wlazły, Artur Krakowski, Marian Brzeziński, Tomasz Bielecki, Robert Marcinkiewicz, Sławomir Bator, Masłowska Izabela, Izabela Karbownik, Edyta Stelmaszczyk, Dorota Ostrowska, Iwona Miernik, Aneta Jagiełło, Dorota Zapała¹⁶⁷⁰. W 1991 r. do kadry narodowej powołanie otrzymało 6 osób. W 1992 r. członkami kadry narodowej byli: Dorota Zapała, Katarzyna Zawadzka, Anna Jawor, Robert Marcinkiewicz, Sebastian Bator, Tomasz Bielecki¹⁶⁷¹. Wielokrotnie też zawodnicy z kieleckiego klubu bili rekordy Polski, m.in. Maria Strzykała, Konrad Kwiecień¹⁶⁷².

W latach 1970-1990 szkolenie sportowe w Stelli prowadzili: Kazimiera Zawor, Danuta Zbierańska, Jadwiga Banasik, Małgorzata Szymczyk, Katarzyna Ponikowska, Marian i Wiktor Pykowie, Leszek Mozer, Maciej Janyst, Józef Kolomski, Jan Czuber, Stanisław Sikorski, Włodzimierz Jaćwiąg, Waldemar Mołda, Andrzej Gawryś, Jacenty Kowerski, Mirosław Olearczyk¹⁶⁷³.

Sekcja łucznicza Budowlanych Kielce powstała w 1976 r., a czołowym zawodnikiem sekcji był Wiesław Stemplewski. Zawodnik ten zdobył wicemistrzostwo Polski juniorów w wieloboju łuczniczym. Zespół łuczniczy Budowlanych przez jeden sezon występował w II lidze¹⁶⁷⁴. Sekcja z przerwami funkcjonowała do 1985 r., nie odnosząc znaczących sukcesów¹⁶⁷⁵.

Łucznicy Astry Piekoszów w 1993 r. borykali się z dużymi problemami lokalowymi. Sekcja została pozbawiona bazy treningowej w Piekoszowie, zawodnicy musieli dojeżdżać do hali na Słowiku w Kielcach, co pochłaniało dużo czasu i było uciążliwe¹⁶⁷⁶.

5.2. Strzelectwo sportowe

Strzelectwo sportowe uprawiano głównie w klubie Świt Starachowice. Na Międzynarodowych MP w 1975 r. w strzelaniu do sylwetki biegnącego dzika,

¹⁶⁶⁹ Tamże, s. 12.

¹⁶⁷⁰ Tamże, s. 93.

¹⁶⁷¹ A UW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/20, Klub Sportowy Stella w Kielcach 1984-1994, s. 167, „Echo Dnia”, 1985, nr 251, s. 8.

¹⁶⁷² A UW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/20, Klub Sportowy Stella w Kielcach 1984-1994, s. 12.

¹⁶⁷³ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 275.

¹⁶⁷⁴ Tamże, s. 39.

¹⁶⁷⁵ A UW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/19, Klub Sportowy Budowlani w Kielcach, lata 1984-1994, s. 35.

¹⁶⁷⁶ „Słowo Ludu”, 1994, nr 7, str. 17.

Wojciech Wróbel, junior ze Starachowic zajął 6 miejsce. W zawodach wzięło udział 30 zawodników, także z ZSRR i Węgier¹⁶⁷⁷.

W 1975 r. w Starachowicach odbyły się międzywojewódzkie zawody w strzelectwie sportowym. Na starcie stanęły reprezentacje 5 województw – w sumie ponad 100 zawodników i zawodniczek. Zwycięstwo odniosła reprezentacja Kielecczyny, składająca się z zawodników z klubów ze Starachowic, Kielc i Ostrowca. Wygrali oni 6 spośród 10 konkurencji, a w pozostałych zajęli 2 lokaty¹⁶⁷⁸.

Brak źródeł uniemożliwia omówienie dyscypliny.

6. Sporty motorowe

6.1. Rajdy samochodowe

W rajdach samochodowych województwo kieleckie reprezentowali zawodnicy Automobilklubu Kieleckiego i Kieleckiego Klubu Motorowego. Do największych sukcesów w tej dyscyplinie należy zdobycie II miejsca w Rajdowych Samochodowych Mistrzostwach Polski przez Jerzego Kurczyńskiego z Automobilklubu Kieleckiego (grupa II, kl. 1-3 – Fiat 126 p)¹⁶⁷⁹.

Na terenie Kielecczyny w latach 70 i 80-tych XX w. organizowano „Rajd Świętokrzyski”. Prym w rajdach wiodli kielczanie, m.in.: Zbigniew Banasik, Ryszard Augustyn, Henryk Drogosz, Zbigniew Nowicki, Andrzej Józwicki. Do najbardziej zasłużonych organizatorów Rajdów Świętokrzyskich należeli: Andrzej Openchowski, Zdzisław Mrowiński, Zygfryd Lamcha, Brunon Dylewski, Wiktor Siedlecki¹⁶⁸⁰.

W dniach 27–28 września 1975 r. odbył się II Ogólnopolski Rajd Stara rozgrywany w 3 kategoriach: sportowej, popularnej i samochodów ciężarowych. W rajdzie wzięły udział 94 załogi z całego kraju¹⁶⁸¹.

Cykliczną imprezą współorganizowaną przez Automobilklub Kielecki był Rajd „Barbórki”. W dniach 3–4 grudnia 1976 r. odbyła się V Jubileuszowa Barbórka. Wystartowało w niej 61 załóg. Zwyciężyli zawodnicy Kieleckiego Klubu Motorowego – Edward Rolak (kierowca) i Krzysztof Kafar (pilot) jadący wartburgiem. Na drugim miejscu uplasowała się załoga fiata 125p w składzie Leszek i Ewa Jurkiewicz, a na III pozycji – Leszek i Andrzej Kuźniar także na fiacie 125 p. Wszyscy reprezentowali

¹⁶⁷⁷ „Słowo Ludu”, 1975, nr 180, s. 8.

¹⁶⁷⁸ „Słowo Ludu”, 1975, nr 228, s. 6.

¹⁶⁷⁹ W. Wójcikiewicz (red.), *op. cit.*, s. 20.

¹⁶⁸⁰ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 241.

¹⁶⁸¹ R. Mikurda, *op. cit.*, s. 18.

KKM¹⁶⁸². W 1994 r. w Rajdzie Barbórki, Dariusz Stróżyk jadący wraz z Krzysztofem Wernerem wywalczyli trzecią lokatę w grupie N¹⁶⁸³. W 1976 r. Zdzisław Łagan został Mistrzem Polski w rajdach samochodowych¹⁶⁸⁴.

W dniu 16 marca 1985 r. na małej pętli toru Kielce odbył się I Rajd Pań. Do rajdu zapisało się 20 ekip, ale wystartowało tylko 9 damskich załóg. W klasyfikacji generalnej rajd wygrała Monika Karczewska jadąca Zastawą przed Danutą Berens (Fiat 125p) i Mirosławą Barańską (Fiat 126p)¹⁶⁸⁵.

Rajdy, które odbywały się w województwie, były głównie powiązane z tematyką turystyczną i relaksem. Większość rajdów miała zasięg lokalny, rzadziej organizowano imprezy ogólnopolskie.

6.2. Wyścigi samochodowe

Reprezentanci Automobilklubu Kieleckiego mają na swoim koncie wiele medali Mistrzostw Polski w tej dyscyplinie. W 1976 r. Marek Wójcikiewicz został Wicemistrzem Polski w Wyścigowych Samochodowych Mistrzostwach Polski¹⁶⁸⁶. Podsumowując MP w 1977 r. w wyścigach w klasie Fiat 126 p, w pierwszej dwudziestce uplasowało się aż 8 reprezentantów Automobilklubu Kieleckiego. Zajęli miejsca: 1, 4, 5, 12, 13, 14, 18, i 19. Była to najliczniej obsadzona klasa samochodów, sklasyfikowano w niej 42 kierowców. Tytuł mistrza uzyskał Zdzisław Kałuża¹⁶⁸⁷. W 1978 r. Zdzisław Kałuża został Mistrzem Polski w wyścigach samochodowych klasy 1 (Fiat 126 p), a Włodzimierz Krukowski dwukrotnym Wicemistrzem Polski w wyścigach samochodowych klasy 1 i 2 (Fiat 126 p). Jerzy Zdunek zdobył tytuł wicemistrza Polski w wyścigach samochodowych formuły Polonia¹⁶⁸⁸. Automobilklub Kielecki został sklasyfikowany zespołowo na II miejscu w wyścigach samochodowych. W 1979 r. Zdzisław Kałuża w Wyścigowych Samochodowych Mistrzostwach Polski został Wicemistrzem w klasie 1 Fiat 126p¹⁶⁸⁹.

Lata 1980-1983 i 1985-1986 to pasmo sukcesów Włodzimierza Krukowskiego, który w tych latach został 7 razy mistrzem Polski i dwukrotnie – wicemistrzem kraju w wyścigach samochodowych w klasach 1, 2, 3 Fiat 126p. W roku 1984 Tomasz Sikora

¹⁶⁸² Tamże, s. 47.

¹⁶⁸³ „Słowo Ludu”, 1994, nr 282, s. 18.

¹⁶⁸⁴ R. Mikurda, *op. cit.*, s. 63.

¹⁶⁸⁵ Tamże, s. 76.

¹⁶⁸⁶ Tamże, s. 111.

¹⁶⁸⁷ „Echo Dnia”, 1978, nr 23, s. 16.

¹⁶⁸⁸ R. Mikurda, *op. cit.*, s. 55.

¹⁶⁸⁹ Tamże, s. 63.

został II wicemistrzem Polski (formuła Polonia), a w 1985 r. wicemistrzem Polski (formuła Ester). W roku 1987, Jerzy Franek został mistrzem Polski w klasie H (Łada). W kolejnym, 1988 r. wicemistrzem Polski w klasie 7 został Jarosław Podsiadło, a II wicemistrzem w tej samej klasie został Andrzej Podsiadło¹⁶⁹⁰. 1989 r. to sukcesy Tomasza Sikory (II wicemistrz Polski kl. E-6 – Formuła) i Pawła Kałuży (wicemistrz Polski kl. A-1 Fiat 126 p). W 1990 r. Paweł Krukowski został wicemistrzem Polski w kl. A-1 Fiat 126 p, a w 1991 r. został mistrzem Polski w tej klasie oraz wicemistrzem w klasie A-1. W 1992 r. trzech zawodników Automobilklubu Kieleckiego odniosło sukces w Wyścigowych Samochodowych Mistrzostwach Polski. Byli to Jarosław Podsiadło (mistrz Polski kl. E-1 – Formuła Ester), Tomasz Krukowski (wicemistrz Polski kl. A-850) i Andrzej Godula (Mistrz Polski kl. E-2 – Formuła Mundial). Podobnie było w 1993 r., kiedy to 4 zawodników z kieleckiego klubu zdobyło najwyższe laury na Mistrzostwach Polski: Andrzej Podsiadło (wicemistrz Polski kl. E-1300 – Formuła), Paweł Kałuża (II wicemistrz Polski kl. Markowa Cinquecento 903), Tomasz Krukowski (wicemistrz Polski kl. A-850) i Andrzej Godula (mistrz Polski kl. E-1600 – Formuła)¹⁶⁹¹. W kolejnych latach tytuły na Mistrzostwach Polski zdobywał Paweł Kałuża (w 1995 r. i 1997 r. zdobył tytuł wicemistrza Polski kl. A-903 Cinquecento, a w 1997 r. także tytuł wicemistrza Polski na Mistrzostwach Polski Rally Cross), Michał Gil (w 1994 r. został Międzynarodowym Mistrzem Polski kl. E 1300 – Formuła), Jacek Raczkowski (II wicemistrz Polski kl. A-850), Robert Podolski (w 1997 r. był II wicemistrzem Polski kl. E-1300), Rafał Podolski (w 1995 r. był wicemistrzem polski kl. E-1600 – Formuła, w 1998 r. był mistrzem Polski w kl. E). Drużynowo, Automobilklub Kielecki w 1987 r. uzyskał Tytuł mistrza Polski, a w latach – 1991-1994 – tytuł wicemistrza Polski. Od 1995 r. nie rozgrywano klasyfikacji drużynowej¹⁶⁹².

Kierowcy zrzeszeni w Automobilklubie Kieleckim odnosili także regularnie sukcesy w Górskich Samochodowych Mistrzostwach Polski. W 1992 r. mistrzem Polski grupy E (Formuła) został Andrzej Godula, wicemistrzem Polski kl. N-2 Fiat 126 p został Andrzej Dąbrowski, Dariusz Stróżyk został wicemistrzem Polski kl. A-1 Fiat 126p a Tadeusz Betlej – wicemistrzem Polski kl. H pow. 1600 oraz II wicemistrzem Polski - grupa H. W 1993 r. tytuł mistrza Polski uzyskał ponownie Andrzej Godula (grupa E) oraz Piotr Kazimierczak (kl. E-1300 Formuła) i Jarosław Paja (grupa N). W 1994 r. Jarosław

¹⁶⁹⁰ Tamże, s. 112.

¹⁶⁹¹ W. Wójcikiewicz (red.), *op. cit.*, s 19.

¹⁶⁹² R. Mikurda, *op. cit.*, s. 112-113, „Słowo Ludu”, 1994, nr 282, s. 18.

Paja został wicemistrzem Polski kl. N-1 Fiat 126p, Dariusz Stróżyk został II wicemistrzem Polski kl. N-2 Fiat 126 p. Jarosław Paja w 1998 r. zdobył jeszcze tytuł mistrza (kl. Renault Megane) i II wicemistrza Polski (grupa H). Najwięcej sukcesów w Górskich Samochodowych Mistrzostwach Polski odnieśli Robert Podolski i Rafał Podolski. Robert Podolski w 1994, 1995 i 1996 r. był mistrzem Polski kl. E-1300 – Formuła, w 1995 i 1996 r. był II wicemistrzem Polski w klasyfikacji generalnej, a w 1997 r. – podwójnym wicemistrzem Polski – w kl. E-1600 i grupie E. W 1998 r. zdobył tytuł wicemistrza Polski w grupie E. Rafał Podolski w tytuł mistrza Polski zdobył 4 razy (1992 – kl. E-1300 Formuła, 1997 – klasyfikacja generalna, 1998 – klasyfikacja generalna i grupa E), tytuł wicemistrza Polski – 3 razy (1992 – kl. E Formuła, 1995 i 1996 – klasyfikacja generalna) oraz jednokrotnie był II wicemistrzem Polski (1996 – kl. E-1600). Dzięki tym sukcesom, w klasyfikacji drużynowej w latach 1992-1994, Automobilklub Kielecki był sklasyfikowany na 1 miejscu zdobywając tytuł mistrza Polski. W 1995 r. zaprzestano rozgrywania klasyfikacji drużynowej¹⁶⁹³.

Automobilklub był także organizatorem wielu imprez, m.in. w dniach 22–23 lutego 1975 r. odbyło się w Kielcach I Grand Prix Gór Świętokrzyskich, będąca równocześnie otwarciem sezonu samochodowego w Polsce¹⁶⁹⁴. W dniach 7-9 maja 1976 r. odbyły się zawody II Grand Prix Gór Świętokrzyskich¹⁶⁹⁵. Imprezy te odbywały się cyklicznie w kolejnych latach. W 1995 r. odbył się pierwszy w Polsce długodystansowy wyścig samochodowy Owale na torze w Miedzianej Górze o długości 88 okrążeń, czyli 100 km. Wystartowało 17 kierowców. W klasie 1100 ccm zwyciężył Paweł Kałuża z Automobilklubu Kielce uzyskując średnią prędkość 95,75 km/h¹⁶⁹⁶.

6.3. Sport kartingowy

5 maja 1977 r. odbyły się pierwsze uliczne zawody kartingowe w Starachowicach¹⁶⁹⁷.

Sekcja kartingowa przy Automobilklubie Kieleckim powstała w 1982 r. W 1984 r. drużyna Automobilklubu w składzie Tomasz Krukowski, Paweł Kałuża, Dariusz Stróżyk, Janusz Łata, Hubert Dziańok zdobyli tytuł Drużynowego wicemistrza Polski w kategorii Młodzik¹⁶⁹⁸. W sezonie 1985 zawodnicy Automobilklubu zdobyli 2 tytuły mistrzów

¹⁶⁹³ R. Mikurda, *op. cit.*, s. 112-113; W. Wójcikiewicz (red.), *op. cit.*, s. 20.

¹⁶⁹⁴ „Echo Dnia”, 1986, nr 243, s. 16.

¹⁶⁹⁵ R. Mikurda, *op. cit.*, s. 18.

¹⁶⁹⁶ Tamże, s. 19, 93.

¹⁶⁹⁷ Tamże, s. 18.

¹⁶⁹⁸ Tamże, s. 110.

Polski. Indywidualnie tytuł wywalczył Włodzimierz Krukowski, kierowca wyścigowy jeżdzący w klasie III, natomiast kartingowcy w klasie młodzik zdobyli miano najlepszej drużyny w kraju¹⁶⁹⁹. W 1986 r. w sekcji przy AK uprawiało sport 30 młodych kierowców posiadających licencje. W 1986 r. ekipa kartingowców z Automobilklubu Kieleckiego zdobyła po raz drugi z rzędu tytuł mistrza Polski w kategorii młodzik. Podstawą drużyny byli: Janusz Łata, Hubert Dzianok, Dariusz Stróżyk, Michał Gil. Punkty dla zespołu zdobywali również Marcin Majewski, Tomasz Krukowski i Milena Tusień, która była wówczas jedyną dziewczynką w kraju zasiadającą wyczynowo za kierownicą kartingu¹⁷⁰⁰. Indywidualnie, w kategorii Młodzik 01 tytuł mistrza Polski wywalczył Marcin Majewski, a Dariusz Stróżyk został II wicemistrzem. W 1992 r. drużynowe mistrzostwo Polski w kategorii wyścigowej – formuła C zdobyła drużyna w składzie Marcin Biernacki i Marcin Majewski. W tym samym roku, Marcin Biernacki zdobył także tytuł Wicemistrza Polski w kategorii wyścigowej – formuła C oraz tytuł mistrza Polski w klasie 125 - kategorii wyścigowej C2, a Marcin Majewski tytuł II wicemistrza Polski w kategorii wyścigowej – formuła C. Marcin Biernacki miał na swoim koncie jeszcze kilka innych tytułów. W 1990 r. został II wicemistrzem w kategorii Młodzik 01. W 1993 r. i 1994 r. zdobył tytuł II wicemistrza Polski w klasie 100 senior, a w 1993 r. także tytuł II Międzynarodowego wicemistrza Polski w kategorii wyścigowej – formuła C¹⁷⁰¹.

Tabela 16. Dorobek medalowy kartingowców z Automobilklubu Kieleckiego na Mistrzostwach Polski w latach 1983-1996.

Rok	Imię i nazwisko zawodnika/zespół	Tytuł	Kategoria
1984	drużynowo	Wicemistrzostwo	Młodzik 01
1985	drużynowo	Mistrzostwo	Młodzik 01
	Tomasz Krukowski	Wicemistrz	Młodzik 01
1986	drużynowo	Mistrzostwo	Młodzik 01
	Marcin Majewski	Mistrz	Młodzik 01
	Hubert Dzianok	Wicemistrz	Młodzik 01
	Dariusz Stróżyk	II Wicemistrz	Młodzik 01

¹⁶⁹⁹ „Echo Dnia”, 1986, nr 24, s. 8.

¹⁷⁰⁰ „Echo Dnia”, 1986, nr 188, s. 16.

¹⁷⁰¹ R. Mikurda, *op. cit.*, s. 110.

1989	Marcin Biernacki	Wicemistrz	Młodzik 01
1990	Marcin Biernacki	III Wicemistrz	Młodzik 01
1992	drużynowo	Mistrzostwo	Wyścigowa, Formuła C
	Marcin Biernacki	Mistrz	Klasa 125, wyścigowa C2
	Marcin Biernacki	Wicemistrz	Wyścigowa, Formuła C
	Marcin Majewski	II Wicemistrz	Wyścigowa, Formuła C
1993	Marcin Biernacki	II Wicemistrz	Klasa 100 senior
	Marcin Biernacki	II Międzynarodowy Wicemistrz	Formuła C
1994	Marcin Biernacki	Mistrz	Klasa 100 senior

Źródło: Opracowano na podstawie W. Wójcikiewicz (red.), *Automobilklub Kielecki 1936-1996*, Kajetanów 1996, s. 21.

W latach 1992-1995 działalność prowadziła także sekcja kartingowa w KTM Novi Kielce. Sekcja, mimo krótkiej zaledwie 4-letniej działalności, miała na swoim koncie sukcesy na arenie krajowej. Najbardziej utytułowanymi zawodnikami byli Andrzej Szymański (mistrz Polski w kat. młodzik 02 z 1992 r. i junior 100 cm³ z 1993 r., wicemistrz Polski w kat. młodzik 01 z 1992 r. i młodzik 02 z 1994 r., II wicemistrz Polski w kat. młodzik 01 i 100 cm³ junior z 1994 r.), Jarosław Wierczuk (mistrz Polski w formule 125 cm³ w 1994 r.), Krzysztof Krawczyk (wicemistrz Polski w kat. 100 cm³ senior z 1992 i 1993 r.) oraz Piotr Graczyk (II wicemistrz Polski w kat. młodzik 01 młodzik 02 w 1992 r.) Drużynowo, zespół kartingowców KTM Novi Kielce zdobył tytuł mistrzów Polski w 1992 r. (w kategorii młodzik 02 i junior 100 cm³), a w 1996 r. – tytuł II wicemistrzów Polski¹⁷⁰².

6.4. Wyścigi motorowe

Jedną z najsilniejszych sekcji motorowych w kraju opartą na tradycji zespołu fabrycznego SHL, była sekcja w Kieleckim Klubie Sportowym (KKS) Korona Kielce. Twórcą sukcesów kieleckich motorowców był trener Wacław Sandecki, dzięki któremu zawodnicy Korony odnosili duże sukcesy na krajowych i międzynarodowych arenach¹⁷⁰³. Motocykliści z Korony Kielce wywalczyli drużynowo mistrza Polski w rajdach szosowo-terenowych w 1983 r. Wyprzedzili Kielecki Klub Motorowy, a zawodnicy Dariusz

¹⁷⁰² M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 197, „Słowo Ludu”, 1992, nr 222, s. 15.

¹⁷⁰³ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 129.

Grzegorzyczyk i Zbigniew Banasik byli najlepsi w kraju w klasach 175 i 250¹⁷⁰⁴. W 1991 r. sekcja motocyklowa Korony Kielce przestała istnieć, a część zawodników przeszła do Kieleckiego Towarzystwa Motorowego NOVI. Prezesem został Zygmunt Sikora¹⁷⁰⁵. Do najlepszych w kraju należały sekcje motorowe, specjalizujące się w rajdach enduro Kieleckiego Klubu Motorowego i Kieleckiego Towarzystwa Motorowego Novi, które zajęły drużynowo odpowiednio 2 i 3 miejsce¹⁷⁰⁶.

W sporcie motorowym na Kielecczyźnie wyróżniało się kilku zawodników, którzy osiągnęli sukcesy na arenie krajowej i międzynarodowej. Jednym z nich był Zbigniew Banasik, motocyklista KKS Korony Kielce. Specjalizował się w „Sześciodniówkach”, gdzie zdobył złoty medal (w 1978 r. w Szwecji) oraz 5 srebrnych i 2 brązowe. Był również 7-krotnym mistrzem Polski w rajdach enduro w latach 1978, 1980, 1983-1986 i 1989. Ponadto w tej imprezie cztery razy zdobył medal srebrny i 2 razy brązowy. Zenon Wieczorek z SHL Kielce i KKS Korony Kielce był także medalistą „Sześciodniówek” zdobywając 4 złote, 4 srebrne i 1 brązowy medal. Był także wielokrotnym uczestnikiem i medalistą mistrzostw Polski (11 złotych, 5 srebrnych i 4 brązowe medale). Andrzej Józwicki to laureat „Sześciodniówki” i wielokrotny medalista mistrzostw Polski, w których zdobył 1 złoty, 3 srebrne i 4 brązowe medale. Medale „Sześciodniówki” i MP zdobywał również Henryk Jacek Drogosz jeżdżący w zespole KSS Korona Kielce. Zawodnik ten zdobył 3 złote, 2 srebrne i brązowy medal na powyżej wymienionych imprezach. Jeżdżący w Automobilklubie Kielce Zdzisław Kałuża także zdobywał medale „Sześciodniówek” – 1 złoty, 2 srebrne i 2 brązowy. W mistrzostwach Polski rajdów motocyklowych zdobył 10 złotych i 4 srebrne medale¹⁷⁰⁷. Zdzisław Kałuża był Laureatem plebiscytu czytelników „Słowa Ludu” na najlepszych sportowców Kielecczyzny w roku 1978. W rajdach enduro w latach 1990-1992 jeździł Ryszard Gancewski, motocyklista KTM Novi Kielce – mistrz Polski w klasie powyżej 250 cm³ (1997), dwukrotny I wicemistrz Polski w rajdach enduro w klasie pow. 250 cm³ (1991 i 1992). Zajął także 1 miejsce w Motocyklowym Rajdzie Inków z metą w Rio de Janeiro (1990). Drużynowo, zespół Novi zdobył tytuł Mistrzów Polski w 1990 r.¹⁷⁰⁸. W 1996 r. Marcin Chojnacki zdobył tytuł mistrza Polski w rajdach enduro w klasie 125 cm³ junior¹⁷⁰⁹. Tytuły wicemistrzów Polski wywalczyli także inni zawodnicy KTM Novi: Artur Lis (1990 –

¹⁷⁰⁴ „Echo Dnia”, 1984, nr 4, s. 8.

¹⁷⁰⁵ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 129.

¹⁷⁰⁶ „Echo Dnia”, 1992, nr 16, s. 8.

¹⁷⁰⁷ *Historia sportu...*, s. 21.

¹⁷⁰⁸ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 197, „Słowo Ludu”, 1992, nr 235, s. 15.

¹⁷⁰⁹ „Słowo Ludu”, 1996, nr 291, s. 16.

klasa 125 cm³ junior), Robert Derela (1993 r. - w klasie 50 cm³ młodzieżowej), Hubert Dziańok (1994 r. – w klasie 125 cm³) i Łukasz Bartos (lata 1997-1998 – klasa 125 cm³ junior). Tytuły II wicemistrzów Polski zdobyli: Hubert Dziańok (1990 r. – w klasie 50 cm³ młodzieżowej), Robert Drela (1992 r. – w klasie 50 cm³ młodzieżowej), Dariusz Kruk (1996 r. – w klasie 50 cm³ młodzik), Grzegorz Horodyński (1997 r. – w klasie 2-T) oraz drużynowo KTM Novi w 1996 r.¹⁷¹⁰

7. Lotnictwo sportowe

7.1. Sport samolotowy

Sport samolotowy uprawiano w Aeroklubie Kieleckim. XVIII Samolotowe Mistrzostwa Polski R-N (dalej: SMPR-N) w roku 1975 rozegrano w Aeroklubie Leszczyńskim. Reprezentantami Aeroklubu Kieleckiego był pilot Mirosław Gajewski i nawigator Wiesław Barcic, którzy zajęli 11 miejsce na 37 załóg uczestniczących w rajdzie¹⁷¹¹. Aeroklub Kielecki w 1976 r. w ramach V Okręgu sportowego przeprowadził IV Świętokrzyskie Zawody Samolotowe w Pińczowie. Na 12 startujących załóg, 2 pierwsze miejsca zajęli reprezentanci Aeroklubu Kieleckiego: 1 miejsce – Bogdan Szybalski i Tadeusz Otko, na 2 miejscu uplasowali się Ryszard Haman i Bogdan Peczeła. W tym samym roku w Samolotowych Mistrzostwach Polski Juniorów w Toruniu tytuł mistrza Polski w akrobacji wywalczył student Politechniki Św. – Bogdan Szybalski, wchodząc tym samym do kadry narodowej juniorów. W sierpniu 1977 r. w Aeroklubie rozegrano VI Świętokrzyskie Zawody Samolotowe V okręgu (III liga). 1 i 3 miejsce zajęli reprezentanci klubu z Kielc (1I – Jerzy Komorniczak, Zdzisław Kulik, 3 – Tadeusz Otko i Zenon Zawadzki). XX SMPR-N rozegrano w Lisich Kątach, organizatorem był Aeroklub Grudziądzki. Mirosław Gajewski i Wiesław Barcic zajęli tam 8 pozycję na 24 startujące ekipy¹⁷¹². Załoga Aeroklubu Kieleckiego (pilot Mirosław Gajewski i nawigator Marian Zapart) zajęła 3 miejsce w XI ogólnopolskich zimowych zawodach samolotowych o charakterze nawigacyjnym, które odbyły się w 1977 r. w Świdniku. Kielczanie w konkurencjach zgromadzili 2665 punktów. Zwyciężyła załoga z Krakowa z dorobkiem 2994 punktów. W zawodach startowało 20 załóg z 14 aeroklubów¹⁷¹³. XXI SMPR-N odbyły się we wrześniu 1978 r. w Krakowie. Startowało 31 załóg. Kielczanie Mirosław Gajewski i Zenon Zawadzki zajęli 8 miejsce. W tym samym roku,

¹⁷¹⁰ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 197.

¹⁷¹¹ R. Gajos, *op. cit.*, s. 496.

¹⁷¹² Tamże, s. 501.

¹⁷¹³ „Echo Dnia”, 1977, nr 35, s.8.

w samolotowych zawodach R-N Jerzy Komorniczak i Zdzisław Kulik stanęli na najwyższym podium w Aeroklubie Ziemi Piotrkowskiej zdobywając tytuł mistrzowski V okręgu Sportowego. XXII SMPR-N odbyły się we wrześniu 1979 r. w Częstochowie. Mistrzostwa przeprowadzono według nowego regulaminu, opartego na regulaminach mistrzostw świata – rajdowych i pilotażu precyzyjnym. Aeroklub Kielecki reprezentowała załoga: Mirosław Gajewski i Andrzej Pawelec zajmując 8 pozycje na 32 startujące załogi. XIV Lubelskie Zimowe Zawody Samolotowe przeprowadzono w dniach od 11 do 16 lutego 1980 r. Miejscem zlotu było lotnisko Radawiec. Rozegrano 2 konkurencje nawigacyjne na trasie Lublin-Biała Podlaska-Lublin. Reprezentacja Aeroklubu Kieleckiego w składzie: Mirosław Gajewski i Andrzej Pawelec zajęła 3 miejsce na 17 załóg biorących udział w zawodach¹⁷¹⁴.

7.2. Szybownictwo

Na Kielecczyźnie istniała tylko jedna sekcja szybowcowa – w Aeroklubie Kieleckim. W 1975 r. na X Szybowcowych Zawodach im. Szczepana Grzeszczyka rozegranych w Lisich Kątach, piloci Aeroklubu Kieleckiego zajęli 2 (Bogdan Peczela) oraz 16 miejsce (Andrzej Malec) na 26 pilotów biorących udział w zawodach. W tym samym roku, na XI Szybowcowych Zawodach III ligi na lubelskim lotnisku rozegrano 3 konkurencje. Uczestniczyło 31 pilotów, w tym 2 z Aeroklubu Kieleckiego. Andrzej Zaręba na Foce-5 uplasował się na 15 pozycji, natomiast Halina Matysiak na Musze St. zajęła 29 miejsce. Z okazji jubileuszu 30-lecia klubu, pilot Jerzy Adamkiewicz dokonał próby rekordu w konkurencji przelotu docelowo – powrotnego na trasie Kielce-Zielona Góra-Kielce (770 km). Brak wcześniejszej zgody i opóźnione odejście na trasę spowodowały, że w drodze powrotnej musiał awaryjnie lądować na lotnisku w Rudnikach koło Częstochowy, po przebyciu 655 km. Warunki atmosferyczne nie pozwoliły ukończyć przelotu. Młodszy piloci Andrzej Patro i Zdzisław Staszewski wykonali przeloty docelowo-powrotne na trasie Kielce-Ostrów Wielkopolski-Kielce na szybowcach typu Foka-4¹⁷¹⁵. W 1976 r. Jerzy Adamkiewicz ustanowił rekord klubowy w przelocie docelowo-powrotnym na szybowcu typu Jantar-1, na trasie Kielce-Leszno Wielkopolskie-Kielce. Pokonał 610 km. W tym samym roku, Wiesław Barcic uzyskał 2 brakujące warunki i zdobył diamentową odznakę. Mirosław Gajewski na Bocianie wykonał przelot homologowany w kategorii D-2 na trasie 200 km, osiągając prędkość

¹⁷¹⁴ R. Gajos, *op. cit.*, s. 501.

¹⁷¹⁵ Tamże, s. 521-522.

83,5 km/h. Andrzej Malec i Andrzej Patro w locie zespołowym na szybowcach typu Cobra wykonali przelot po obwodzie trójkąta, pokonując odległość 511 km. Józef Salwa na szybowcu typu Kobuz wykonał przelot po trasie trójkąta o obwodzie ponad 300 km, osiągając prędkość przelotową – 93,75 km/h. Franciszek Grzegorzczak wykonał trójkąt o rekordowym obwodzie 552 km¹⁷¹⁶. XII Szybowcowe Mistrzostwa Polski rozegrano w czerwcu 1977 r. w Lesznie. Startowało 47 pilotów, w tym 2 reprezentantów Aeroklubu Kieleckiego. Józef Michta zajął 20, a Franciszek Grzegorzczak 44 pozycję. VI Świętokrzyskie Zawody Szybowcowe w Masłowie przeprowadzono w czerwcu 1978 r. Startowało 26 zawodników z 4 aeroklubów. 1 miejsce zajął Józef Salwa, a 2 Bogdan Peczeła z Aeroklubu Kieleckiego. XVI Szybowcowe Zawody im. Szczepana Grzeszczyka odbyły się w czerwcu 1979 r. w Lisich Kątach. Rozegrano 8 konkurencji, w których uczestniczyło 34 pilotów. Józef Salwa z Aeroklubu Kieleckiego zajął na Cobre-VI pozycję i zakwalifikował się na XXV SMP w Centrum Szybowcowym Aeroklubu PRL¹⁷¹⁷. W roku 1978 Aeroklub Kielecki w ramach V Okręgu Sportowego był organizatorem Świętokrzyskich Zawodów Lotniczych, za które jako okręg został sklasyfikowany na czołowej pozycji. W 1980 r. w działalności szkoleniowo-sportowej nastąpił regres. Będący na stanie sprzęt nie był wykorzystywany. W latach 1981-1982 młodzi piloci uzyskali 15 srebrnych odznak szybowcowych. Warunkowe przeloty do złotych odznak wykonali: Piotr Grabowski, Dariusz Kania, Grzegorz Szczodrak, Beata Wojtyna. W 1983 r. zgodę na warunkowe przeloty zdobyli tylko Krzysztof Kobic i Marek Bendkowski, a w 1984 r. zgodę otrzymało tylko 3 pilotów¹⁷¹⁸. Sytuacja poprawiła się nieco w 1986 r., nastąpił wzrost liczby uzyskanych odznak sportowych i diamentów oraz liczby przebytych km po trasach zamkniętych¹⁷¹⁹.

W lipcu 1995 r. doskonałe warunki termiczne wykorzystali kieleccy szybowcnicy. Instruktor Andrzej Malec po zapoznaniu pilotów z prognozą pogody wyznaczył konkurencję – lot po trasie trójkąta o obwodzie 332 km. Zadanie ukończyli: Monika Bujak, Łucja Troszczyńska, Michał Waniej, Jerzy Domagała, Leszek Kaleta, Piotr Kowalski. Arkadiusz Kamiński ustanowił nieoficjalny rekord klubowy wynikiem 148 km/h.¹⁷²⁰

¹⁷¹⁶ Tamże, s. 486.

¹⁷¹⁷ Tamże, s. 521-522.

¹⁷¹⁸ Tamże, s. 522-523.

¹⁷¹⁹ Tamże, s. 486.

¹⁷²⁰ Tamże, s. 544.

7.3. Spadochroniarstwo sportowe

Sport spadochronowy w Kielcach uprawiano w Aeroklubie Kieleckim. V Świętokrzyskie Zawody Spadochronowe rozegrano w maju 1975 r. na lotnisku w Masłowie. Uczestniczyło 15 zawodników z aeroklubów: radomskiego, kieleckiego oraz WKS w Dęblinie. Zwycięstwo odnieśli zawodnicy z WKS Dęblin. Na XIII Spadochronowych Mistrzostwach Polski Juniorów, które odbyły się w 1976 r. w Nowym Targu reprezentanci Kielc zajęli dalsze lokaty: 12 był Witold Głowacki, 26 – Witold Kuternoga, 28 – Witold Mazurek. X Nowoczesny Pięciobój Spadochronowy przeprowadzono w dniach 2-5 września 1976 r. w Aeroklubie Mieleckim. Udział wzięło 54 zawodników z 19 aeroklubów regionalnych. Aeroklub Kielecki zajął drużynowo 3 miejsce (Sylwester Maj, Jan Wójcik, Witold Głowacki). XV Spadochronowe Mistrzostwa Polski Juniorów odbyły się w 1978 r. w Aeroklubie Słupskim. Startowało 67 zawodników, w tym 7 kobiet z 23 aeroklubów regionalnych i klubów wojskowych. Rozegrano 3 konkurencje. Kielczanie w składzie Roman Kuliś, Ryszard Sornat, Roman Kaputa byli najlepsi w konkurencji 3 skoków grupowych z wysokości 1000 m z opóźnionym otwarciem spadochronu od 0-10 sek. na celność lądowania. VIII Świętokrzyskie Zawody Spadochronowe przeprowadzono w pierwszej dekadzie maja 1979 r. Uczestniczyło w nich 29 zawodników. W klasyfikacji generalnej, kielczanie uplasowali się w pierwszej dziesiątce, a drużynowo zajęli 1 miejsce (Jan Zawierucha, Marian Zapart, Witold Głowacki). W 1980 r. Aeroklub Kielecki był organizatorem obozów wakacyjnych, na których skoczkowie spadochronowi zdobyli odznaki sportowe: 9 brązowych, 6 brązowych z wieńcem. Złote odznaki zdobyli Ryszard Sornat i Jarosław Haba. Pierwsze i drugie diamenty do złotych odznak uzyskali: Zbigniew Mazurek, Zenon Kuternoga, Stanisław Maj i Jan Zawierucha¹⁷²¹. Sekcja spadochronowa była w 1984 r. organizatorem Spadochronowych Mistrzostw Polski Seniorów i Juniorów. W 1985 r. sekcja zajęła 1 miejsce w klasyfikacji Aeroklubu PRL. Za aktywną działalność szkoleniowo – sportową skoczkowie klubowi otrzymali 4 spadochrony typu latające skrzydło¹⁷²². W 1987 r. skoczkowie spadochronowi Aeroklubu Kieleckiego zwyciężyli drużynowo w ogólnopolskich zawodach w Jeleniej Górze. W programie zawodów były skoki na celność lądowania, bieg narciarski na 5 km, strzelanie i wyścig pływacki. W tym wieloboju, reprezentanci Kieleccyzny – Jan Reczyński, Sławomir Zatorski i Robert Erdowski okazali się najlepsi w klasyfikacji drużynowej wśród reprezentantów

¹⁷²¹ Tamże, s. 554-555.

¹⁷²² Tamże, s. 486.

12 aeroklubów. Kielczanie wygrali zespołowo skoki spadochronowe oraz bieg narciarski. W klasyfikacji indywidualnej obejmującej wszystkie cztery konkurencje, Jan Reczyński zajął 3 lokatę, Sławomir Zatorski 5, a Robert Erdowski – 6 na 37 rywalizujących zawodników¹⁷²³. Reprezentanci Aeroklubu Kieleckiego z powodzeniem wystartowali w XIII Ogólnopolskich Zimowych Zawodach Spadochronowych, które odbyły się w Jeleniej Górze w 1988 r. Zawody te były wielobojem, składały się z biegu narciarskiego na dystansie 5 km, wyścigu pływackiego na dystansie 100 m, strzelania z KBKS i skoków na celność lądowania. Pierwsze miejsce zajął Sławomir Zatorski, 3 – Robert Erdowski. W składzie zwycięskiej drużyny wystąpił również Jan Beczyński. W zawodach rywalizowało 31 zawodników z 10 aeroklubów¹⁷²⁴. W 1988 r. w Pińczowie odbyły się XXV Spadochronowe Mistrzostwa Polski juniorów, w których uczestniczyli również skoczkowie z NRD. Podczas uroczystego otwarcia demonstrowano m.in. modele samolotów oraz podniebne akrobacje na szybowcach. Robert Erdowski z Aeroklubu Kieleckiego wywalczył brązowy medal w akrobacji i był 7 w dwuboju. Ponadto wraz z Sławomirem Zatońskim zdobyli brązowe medale w skokach grupowych na celność lądowania¹⁷²⁵.

Znaczący wkład w rozwój sportu spadochronowego na Kielecczyźnie wnieśli: Marian Kamiński, Ludomir Świeczko, Stanisław Sójka, Witold Liczbiński, Kazimierz i Leokadia Pelowie, Zdzisław Seweryn, Jerzy Sobczyk, Krzysztof Gonera, Wiesław Pawełkiewicz, Jerzy Boszczyk, Marian Zapart, Arkadiusz Zielonko, Czesław Dudzik, Jarosław Kasprzycki, Jerzy i Grażyna Rabikowscy, Grażyna Ciba, Krystyna Larek, Alina Znojek, Jan Zawierucha, Zbigniew Mazurek¹⁷²⁶.

7.4. Sport lotniowy

Sport lotniowy uprawiano w sekcji w Aeroklubie Kieleckim oraz w Aeroklubie Pińczowskim. W latach 80-tych XX w. sekcja lotniowa Aeroklubu Kieleckiego wzięła udział w Międzynarodowych Zawodach Lotniowych o Puchar Wawelu, na których Grzegorz Cedro zajął punktowaną 6 pozycję¹⁷²⁷.

Od stycznia 1994 r. filia Aeroklubu Kieleckiego w Pińczowie działała jako Aeroklub Pińczowski tworząc prężną sekcję lotniową i motolotniową. W 1994 r. odbyły

¹⁷²³ „Echo Dnia”, 1987, nr 53, s. 8.

¹⁷²⁴ „Echo Dnia”, 1988, nr 55, s. 16.

¹⁷²⁵ „Echo Dnia”, 1988, nr 163, s. 8.

¹⁷²⁶ R. Gajos, *op. cit.*, s. 555-556.

¹⁷²⁷ Tamże, s. 485.

się po raz drugi Ogólnopolskie Zawody Lotniowe o Puchar Pińczowa. Puchar ten zdobył Grzegorz Cedro z Aeroklubu Kieleckiego¹⁷²⁸.

8. Sporty zimowe

8.1. Narciarstwo

Narciarstwo na Kielecczyźnie związane było z sekcjami prowadzonymi przez: Budowlanych Kielce, Skałę Tumlin, Jodłę Bodzentyn, LZS Bałtów i LZS Słowik. Najprężniej działające sekcje, które odniosły największe sukcesy funkcjonowały w Skale Tumlin i Jodle Bodzentyn.

Sekcja narciarska Budowlanych Kielce istniała do 1980 r., a czołowymi zawodniczkami i zawodnikami byli: biegacze i biegaczki (Teodora Kucharczak, Barbara Pakuła, Krystyna Pakuła, Bogusław Morajda, Zdzisław Mazur, Zdzisław Fiuk, Lubomir Świeczko, Jerzy Jarmołowicz), skoczkowie Jan Starzyński i Janusz Chabik oraz skoczek i biegacz specjalizujący się w kombinacji norweskiej – Zenon Obara. Narciarze Budowlanych dysponowali własnym ośrodkiem zimowym na Leśnym Stadionie w Kielcach. Ośrodek ten posiadał własną drewnianą skocznię narciarską¹⁷²⁹.

Narciarze z Jodły Bodzentyn osiągnęli wiele sukcesów na arenie krajowej i międzynarodowej. W 1975 r. na zawodach w Zakopanem drużyna w składzie: Zdzisław Toporkiewicz, Jerzy Szyda, Cezary Wójcicki i Stanisław Skrzyniarz zdobyła wicemistrzostwo Polski w narciarstwie klasycznym¹⁷³⁰. Twórca tych sukcesów, instruktor narciarstwa Zygmunt Sitek został sklasyfikowany na 4 miejscu w gronie najlepszych trenerów Kielecczyzny w roku 1976. MKS Jodła Bodzentyn była wtedy drugim w województwie, po LKS Skała Tumlin, klubem narciarskim¹⁷³¹. W 1977 r. Jerzy Szyda zdobył 1 miejsce w biegu na 20 km. W 1978 r. ten sam zawodnik zdobył 1 miejsce w biegu na 20 km i 3 miejsce w sprincie w Zakopanem¹⁷³². W 1979 r. w Jakuszycach koło Jeleniej Góry odbyły się zawody narciarskie o Memoriał Włodzimierza Paszkiewicza oraz ogólnopolskie zawody o Puchar Zarządu Głównego SZS. Na jakuszyckich trasach wystąpiła 16-osobowa ekipa Liceum Ogólnokształcącego z Bodzentyna, reprezentująca sportowe barwy Jodły. Drużyna ta zajęła w ogólnej

¹⁷²⁸ Tamże, s. 589-590.

¹⁷²⁹ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 38.

¹⁷³⁰ Z. Sitek, *Sport szkolny w Bodzentynie (1945-1998)*, [w:] *Kronika jubileuszowa 80-lecia szkoły*, S. Rachtan (red.), Bodzentyn 1998, s. 60.

¹⁷³¹ „Słowo Ludu”, 20.01.1977, nr 15, s. 8.

¹⁷³² Z. Sitek, *Sport szkolny w Bodzentynie(1945-2008)*, [w:] *Dziewięćdziesiąt lat szkoły średniej w Bodzentynie*, S. Rachtan (red.), Bodzentyn 2009, s. 66.

punktacji zespołowej 4 miejsce¹⁷³³. Pomimo pewnych trudności organizacyjnych, na zawodach w Krośnie w 1982 r. dziewczęta w składzie: Janina Bartkiewicz, Urszula Nowak, Elżbieta Matysek i Bożena Komisarczyk zajęły 1 miejsce, zaś chłopcy w składzie: Roman Wójcicki, Jarosław Łapka, Zbigniew Kuropatwa i Dariusz Szpakowski - miejsce 2¹⁷³⁴. W XI OSM, Jarosław Comber zdobył złoty medal w biegu na 15 km juniorów młodszych, Jan Marzec był 4¹⁷³⁵. Lata 1985-1986 były również udane dla zawodników z bodzentyńskiego klubu. W rozgrywanym w Tumlinie Pucharze Gór Świętokrzyskich, Jodła uplasowała się drużynowo na 2 pozycji na 7 startujących zespołów¹⁷³⁶. W zawodach o Puchar Szkolnego Związku Sportowego w Krośnie, Anna Sitek w biegu na dystansie 5 km zajęła 3 miejsce. Również 3 miejsce zajęła sztafeta chłopców w składzie: Jarosław Comber, Stanisław Comber, Tomasz Rzadkowski i Jarosław Szczurek¹⁷³⁷. Jodła miała także swoich reprezentantów na XII OSM w Zakopanem w 1986 r.¹⁷³⁸. Oprócz wymienionych zawodników znaczące sukcesy sportowe odnieśli również: Wojciech Szyda, Jacek Mazurkiewicz, Tomasz Majewski i Edward Sito¹⁷³⁹. Do wyróżniających się zawodników w latach 1986-1992 należeli: Ireneusz Majtyka, Grzegorz Dyk, Mirosław Szydłowski, Andrzej Latała, Mariusz Kupisz, Paweł Graba i Lech Skrzyniarz¹⁷⁴⁰. Marek Ogłędziński zajął także 14 miejsce na MP w biegach narciarskich w Wiśle w biegu na 20 km¹⁷⁴¹.

Na Kielecczyźnie systematycznie organizowano zimą narciarskie imprezy sportowe. W 1980 r., w Tumlinie odbyły się mistrzostwa Kielecczyzny w narciarstwie we wszystkich kategoriach wiekowych. Startowało w nich 198 zawodników z 4 sekcji narciarskich – Skały Tumlin, Jodły Bodzentyń, LZS Bałtów i LZS Słowik. W kategorii dziewcząt większość medali zdobyły narciarki Jodły¹⁷⁴². W styczniu 1985 r. w Tumlinie na leśnych trasach rozegrano mistrzostwa okręgu kieleckiego w biegach narciarskich. W zawodach startowało ponad 70 zawodników i zawodniczek z 2 klubów Kielecczyzny – Jodły Bodzentyń i Skały Tumlin. Więcej razy na podium stawał zespół Skały Tumlin – 14 (w tym 5 medali dziewcząt), natomiast zawodnicy Jodły łącznie zdobyli 7 medali

¹⁷³³ „Słowo Ludu”, 04.04.1979 r., nr 75, s. 8.

¹⁷³⁴ Z. Sitek, *Sport szkolny w Bodzentyń (1945-2008)*..., s. 66

¹⁷³⁵ „Echo Dnia”, 28.02.1984 r., „Słowo Ludu”, 28.02.1984 r., „Sztandar Młodych”, 13.03.1984 r.

¹⁷³⁶ Archiwum prywatne Zygmunta Sitka - kserokopia w posiadaniu autora.

¹⁷³⁷ Z. Sitek, *Sport szkolny w Bodzentyń (1945-1998)*..., s. 65-66.

¹⁷³⁸ Archiwum prywatne Zygmunta Sitka - kserokopia w posiadaniu autora.

¹⁷³⁹ Z. Sitek, *Sport szkolny w Bodzentyń (1945-1998)*..., s. 65-66.

¹⁷⁴⁰ Tamże, s. 66.

¹⁷⁴¹ Archiwum prywatne Zygmunta Sitka - kserokopia w posiadaniu autora.

¹⁷⁴² „Słowo Ludu”, 14.01.1980 r., nr 10, s.8.

w tym 4 w kategorii dziewcząt¹⁷⁴³. Na początku 1986 r. na leśnych trasach w Tumlinie rozegrane zostały mistrzostwa okręgu w narciarstwie klasycznym. W zawodach wzięło udział 110 zawodniczek i zawodników z Bodzentyna, Tumlina i Wilkowa. Wśród mężczyzn startowała niewielka grupa seniorów i juniorów starszych, natomiast wśród pań rywalizowały wyłącznie juniorki młodsze, młodziczki i dziewczęta. Imprezę przeprowadzili działacze OZN¹⁷⁴⁴. Na początku 1986 r. na narciarskich trasach biegowych w Tumlinie rozegrano Puchar Gór Świętokrzyskich. Trofeum zdobyła narciarska młodzież Skały Tumlin¹⁷⁴⁵.

8.2. Biathlon

Biathlon uprawiano w Jodle Bodzentyn oraz Skale Tumlin. Sekcja biathlonowa Jodły Bodzentyn posiada na swoim koncie wiele osiągnięć. Wiosną 1975 r. odbyły się zawody biathlonowe w Kielcach zorganizowane przez Wojewódzką Radę FSZMP w konkurencjach seniorów i juniorów. Wszystkie pierwsze miejsca zdobyli zawodnicy z Bodzentyna¹⁷⁴⁶. W MP w biathlonie w Zakopanem, w marcu 1976 r. wielki sukces odniósł Adam Skrzyniarz, który w biegu na 15 km juniorów zajął 2 miejsce. Na tych samych zawodach, Jerzy Szyda zdobył 2 brązowe medale w biegu na dystansach – 10 i 15 km¹⁷⁴⁷. W 1977 r. Jerzy Szyda zdobył 1 miejsce w biegu na dystansie 20 km i 3 miejsce w biegu na dystansie 10 km na MP w biathlonie. W marcu na zawodach w dwuboju zimowym w Szklarskiej Porębie drużyna w składzie: Adam Skrzyniarz, Stanisław Skrzyniarz i Jerzy Szyda zdobyła brązowy medal. Zawodnik MKS Jodła Bodzentyn Jerzy Szyda został także powołany do biathlonowej kadry olimpijskiej, która na przełomie marca i kwietnia 1977 r. startowała w zawodach Święta Północy w Murzańsku¹⁷⁴⁸. Na Igrzyskach Młodzieży Szkolnej w biathlonie rozgrywanych w miejscowości Gołdap w 1980 r., zawodnicy MKS Jodła zajęli 4 miejsce zarówno w kategorii dziewcząt jak i chłopców. W drużynie wystąpili wówczas: Bożena Barwicka, Jolanta Sikora, Renata Sitek, Anna Sitek, Bożena Komisarczyk, Jarosław Łapka, Krzysztof Ledwójcik, Zbigniew Kuropatwa i Władysław Wzorek¹⁷⁴⁹. W roku 1981 w zawodach o Puchar SZS w biathlonie w Jakuszykach, Renata Sitek zdobyła 1 miejsce,

¹⁷⁴³ „Echo Dnia”, 1985, nr 27, s. 8.

¹⁷⁴⁴ „Echo Dnia”, 1986, nr 23, s. 8.

¹⁷⁴⁵ „Echo Dnia”, 1986, nr 28, s. 8.

¹⁷⁴⁶ Z. Sitek, *Sport szkolny w Bodzentynie (1945-1998)*..., s. 60.

¹⁷⁴⁷ Tamże, s. 61.

¹⁷⁴⁸ Z. Sitek, *Sport szkolny w Bodzentynie (1945-2008)*..., s. 65-66.

¹⁷⁴⁹ Archiwum prywatne Zygmunta Sitka – kserokopia w posiadaniu autora.

a jej siostra Anna miejsce 2 w biegu na 5 km¹⁷⁵⁰. W XI OSM, Jarosław Comber zdobył złoty medal w biegu na dystansie 15 km juniorów młodszych, Jan Marzec był 4¹⁷⁵¹. Po udanych startach w tych zawodach zostali oni powołani do kadry Polski w biathlonie. Jeszcze w tym samym sezonie Jarosław Comber startował z powodzeniem na zawodach biathlonowych w Bułgarii, Norwegii i Rosji¹⁷⁵². W 1985 r. w Czarnorzekach koło Krosna odbyły się centralne zawody w zimowych sportach obronnych LOK pod nazwą Biathlon-85, w których uczestniczyło 155 zawodników i zawodniczek. Tradycyjnie, w imprezie tej na medalowych miejscach uplasowali się reprezentanci Kielecczyzny. Bieg kobiet na dystansie 5 km wygrała Renata Sitek z Bodzentyna. W biegu juniorów młodszych na dystansie 10 km – 2 miejsce zajął Jarosław Comber z Bodzentyna. Drugą lokatę wywalczyli także juniorzy młodszy w biegu sztafetowym¹⁷⁵³. W 1992 r. na MP w biathlonie w Zakopanem sztafeta w składzie: Lech Skrzyniarz, Michał Mazurkiewicz i Paweł Graba zajęła 5 miejsce, a Ireneusz Majtyka zdobył 6 miejsce w biegu na 10 km¹⁷⁵⁴. Pomimo trudności finansowych, w 1994 r. zawodnikom Jodły udało się wystartować w MP w biathlonie w Dusznikach Zdrój. Tam też drużyna w składzie: Marek Oględziński, Paweł Bis i Tomasz Mazurkiewicz zajęła miejsce 7¹⁷⁵⁵. Na MP w biathlonie zimowym, które odbyły się ponownie w Dusznikach Zdrój w 1995 r., sztafeta biathlonowa w składzie: Marek Oględziński, Michał Kaczmarzyk i Michał Bryła zajęła 7 miejsce. W roku 1996 na MP w biathlonie zimowym w Zakopanem drużyna w składzie: Michał Bryła, Mirosław Kazubiński i Marek Oględziński zajęła 6 miejsce, a drużyna w składzie: Marcin Lesisz, Michał Kaczmarzyk i Szymon Sikora – miejsce 9 w biegach sztafetowych. W ogólnopolskiej klasyfikacji Polskiego Związku Biatlonowego, Klub MKS Jodła Bodzentyn za 1996 r. został sklasyfikowany na 2 miejscu w kraju, za klubem WKS Legia Zakopane, na 29 działających klubów biathlonowych w kraju¹⁷⁵⁶. W 1997 r. drużyna w składzie: Marek Oględziński, Michał Kaczmarzyk i Mirosław Kazubiński zajęła 6 miejsce na MP w biathlonie¹⁷⁵⁷.

¹⁷⁵⁰ Z. Sitek, *Sport szkolny w Bodzentynie (1945-1998)*..., s. 66-67.

¹⁷⁵¹ „Echo Dnia”, 28.02.1984 r., „Słowo Ludu”, 28.02.1984 r., „Sztandar Młodych”, 13.03.1984 r.

¹⁷⁵² Z. Sitek, *Sport szkolny w Bodzentynie (1945-1998)*..., s. 65.

¹⁷⁵³ „Echo Dnia”, 1985, nr 37, s. 8.

¹⁷⁵⁴ Z. Sitek, *Sport szkolny w Bodzentynie (1945-1998)*..., s. 66.

¹⁷⁵⁵ Tamże, s. 67.

¹⁷⁵⁶ Tamże, s. 69-71.

¹⁷⁵⁷ „Echo Dnia”, 1997, nr 37, s. 8.

9. Inne dyscypliny sportowe

9.1. Biathlon letni

Biathlon letni uprawiano w Jodle Bodzentyn. W roku 1983 na MP w biathlonie letnim w Ustrzykach Dolnych sztafeta chłopców 3 x 4,5 km zajęła 2 miejsce. Było to zasługą Jarosława Combra, Jacka Nowaka, Jana Marca i Jarosława Szczurka. Podczas MP w biathlonie rozgrywanych w Dusznikach Zdrój, Jarosław Comber był 1 w biegu na dystansie 4,5 km i 3 w biegu na dystansie 6 km¹⁷⁵⁸. W 1994 r. na Międzynarodowych Mistrzostwach Polski w biathlonie letnim w Zakopanem, zawodnicy Jodły: Marek Oględziński, Paweł Bis, Michał Mazurkiewicz i Tomasz Mazurkiewicz, uplasowali się w pierwszej dziesiątce nawiązując do najlepszych tradycji klubu¹⁷⁵⁹. W 1995 r. roku na MP w Dusznikach, Marek Oględziński zdobył brązowy medal w biegu na 6 km, a Michał Bryła zajął miejsce 6. Natomiast, na MP w Dusznikach w 1996 r. Anna Rządowska zdobyła brązowy medal w biegu na 3 km, a na dystansie 2 km zajęła miejsce 5. Katarzyna Mazurek na tych samych zawodach uplasowała się na pozycji 5, a Marcin Lesisz w biegu na 8 km – zajął miejsce 7. W roku 1996, dwie zawodniczki MKS Jodła Bodzentyn – Anna Rządowska i Katarzyna Mazurek zostały powołane do kadry Polski w biathlonie letnim. Na ME, które odbyły się w sierpniu 1996 r. na Łotwie, Anna Rządowska zajęła 7 miejsce, a Katarzyna Mazurek miejsce 9. Należy tutaj podkreślić, że zawodniczki te startowały również w Pucharze Europy w Czechach, na Litwie i w Dusznikach Zdrój. Na Pucharze Europy w Dusznikach startowali również dwaj zawodnicy Jodły Marek Oględziński i Michał Kaczmarzyk¹⁷⁶⁰. W pierwszych eliminacjach do Pucharu Europy w biathlonie letnim w Dusznikach w obsadzie międzynarodowej, Katarzyna Mazurek zajęła miejsce 2 w biegu na dystansie 1,5 km, Marek Oględziński był 3 w biegu na 6 km, a Marcin Lesisz – 4 w biegu na dystansie 4 km. Na Otwartych Mistrzostwach Polski LOK w Poznaniu Katarzyna Mazurek zdobyła złoty medal w biegu na 1,5 km, a Marcin Lesisz był 2 w biegu na 6 km. Na ME w Petersburgu Katarzyna Mazurek w biegu na dystansie 2 km była 13, natomiast sztafeta z jej udziałem zdobyła brązowy medal. Za rok 1997 w biathlonie letnim klub Jodła Bodzentyn sklasyfikowany został na 3 miejscu w kraju¹⁷⁶¹. W roku 1998 na MP LOK w biathlonie letnim w Kielcach, Przemysław Kupis zajął 1 miejsce, Ewa Kisiel – miejsce 2, a miejsce 3 zajął Dariusz Dębicki¹⁷⁶².

¹⁷⁵⁸ Tamże, s. 64.

¹⁷⁵⁹ Tamże, s. 67.

¹⁷⁶⁰ Tamże, s. 69-71.

¹⁷⁶¹ Archiwum prywatne Zygmunta Sitka - kserokopia w posiadaniu autora.

¹⁷⁶² Z. Sitek, *Sport szkolny w Bodzentynie (1945-2008)*..., s. 71.

9.2. Bilard

Zebranie założycielskie Świętokrzyskiego Stowarzyszenia Bilardowego (ŚSB) odbyło się w lutym 1994 r. Pierwszym prezesem tej organizacji został Marcin Krzemiński. Celem Stowarzyszenia było głównie uporządkowanie przepisów gry w bilard, zgodnie z wymogami stawianymi przez europejską federację. ŚSB zrzeszało 3 licencjonowane kluby – Karo w Kielcach, Pool w Ostrowcu Świętokrzyskim oraz Monte Carlo w Skarżysku. W 1994 r. zorganizowano system rozgrywek o Grand Prix Regionu Świętokrzyskiego, w okresie wakacji odbywały się w Klubie Karo tygodniowe i dwutygodniowe kursy dla początkujących, które cieszyły się sporą popularnością wśród młodzieży. Na pierwszych, oficjalnych Mistrzostwach Polski w pool bilardzie, które odbyły się w Warszawie w 1994 r., reprezentant Kielecczyny Piotr Sabal wywalczył 8 miejsce¹⁷⁶³.

9.3. Brydż sportowy

Sekcje brydża sportowego w omawianym okresie funkcjonowały m.in. w klubach: Korona Kielce (od 1993 r. – Energetyk Kielce), AZS Kielce (od 1991 r. – ACOL, od 1993 r. – Mitex-Trade, od 1994 r. – Kolporter Kielce), Merkury Kielce, Skórzani Skarżysko, Błękitni Kielce, Neptun Końskie, Technik Ostrowiec, Budowlani Kielce, PKS Kielce, Energetyk Skarżysko, Ogniwo Kielce, Stokrotka Skarżysko, Partyzant Radoszyce, Polonia Starachowice, KPBP Kielce, Truskawica Kielce, Sefako Sędziszów, Start - AKS Busko Zdrój, Remur Nowiny, AZS II Kielce, ZNP Busko Zdrój, Sefako Sędziszów, Partyzant Radoszyce.

Sekcja brydża sportowego została reaktywowana w Błękitnych Kielce w 1979 r. Zrzeszała wówczas 10 zawodników¹⁷⁶⁴. Oprócz rozgrywek drużynowych zawodnicy startowali w wielu turniejach o charakterze indywidualnym, uzyskując rezultaty na miarę swoich możliwości. W latach 1988-1992 w sekcji brydża zrzeszonych było 8 zawodników¹⁷⁶⁵. W 1993 r. w sekcji zrzeszonych było 6 zawodników¹⁷⁶⁶. Brydż był traktowany w tym klubie jako dyscyplina typowo amatorska, zawodnicy w pewnym

¹⁷⁶³ „Słowo Ludu” 1994, nr 152K, s. 21.

¹⁷⁶⁴ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/6, Kielecki Klub Sportowy Błękitni w Kielcach, lata 1979-1994, s. 23.

¹⁷⁶⁵ Tamże, s. 46.

¹⁷⁶⁶ Tamże, s. 233.

stopniu partycypowali nawet w kosztach. Wydatki, jakie ponosił klub na utrzymanie tej dyscypliny były znikome¹⁷⁶⁷.

Wiele sekcji brydżowych brało udział w rozgrywkach ligowych. W 1976 r. Korona Kielce zakończyła sezon na 7 miejscu (na 10 zespołów) w II lidze. Był to udany debiut kielczan w centralnych rozgrywkach krajowych¹⁷⁶⁸. W sezonach 1977 i 1978 Korona zajęła odpowiednio 4 i 3 miejsce¹⁷⁶⁹. W 1977 r. Merkury Kielce zajął 1 miejsce w kieleckiej lidze okręgowej i uczestniczył w rozgrywkach barażowych o awans do II ligi. Niestety bez pozytywnego efektu. Merkury występował w składzie: Jankowski, Stańczyk, Przybyszewski, Sobeki, Błaszczkowski i Leszczyński¹⁷⁷⁰. W sezonie 1979/1980 i 1980/1981 żadna drużyna z okręgu kieleckiego nie brała udziału w rozgrywkach szczebla centralnego. W sezonie 1981/1982 Korona Kielce powróciła do rozgrywek II ligi, zajmując ostatecznie 3 miejsce¹⁷⁷¹. W zespole występowali wówczas: Tadeusz Olbracht, Andrzej Łepkowski, Kazimierz Ujazdowski, Jerzy Daniel, Grzegorz Gardynik, Andrzej Lućko, Leszek Welke i Włodzimierz Stobiecki¹⁷⁷². W sezonie 1985/1986 w rozgrywkach II ligi, Korona zajęła 2 miejsce za Cracovią Kraków, jednak pomimo udziału w barażach nie udało się jej awansować do I ligi¹⁷⁷³. W zakończonych rozgrywkach brydżowej klasy A w 1986 r. 1 miejsce zajął LZS Końskie – 270 pkt. przed Technikiem Ostrowiec – 261 pkt. I Lechią II Kielce – 260 pkt. Kolejne miejsca zajęły: AZS II Kielce – 207 pkt., Partyzant Radoszyce – 185 pkt., KRB Nowiny – 183 pkt., Atut Busko – 161 pkt., Energetyk Skarżysko – 129 pkt. Brydżyści LZS Końskie i Technika Ostrowiec awansowali do ligi okręgowej. Mistrzowska drużyna z Końskich wystąpiła w składzie: Wojciech Stanula, Adam Łukomski, Jarosław Dudziński, Marek Wołczyk, Daniel Ksyta i Leszek Malarczyk¹⁷⁷⁴. W sezonie 1986/1987 pomimo udziału w barażach, Korona Kielce nie awansowała do I ligi zajmując ostatecznie 4 miejsce. W drużynie występował wówczas: Włodzimierz Stobiecki, Kazimierz Ujazdowski, Krzysztof Gałda, Kuszewski¹⁷⁷⁵. W sezonie 1987/1988 Korona zajęła ostatnie miejsce w rozgrywkach II ligi i w sezonie 1987/1988 rozpoczęła rozgrywki w III lidze. Brało w niej udział 12 drużyn z okręgów: kieleckiego, lubelskiego, radomskiego, tarnobrzeskiego,

¹⁷⁶⁷ Tamże, s. 172.

¹⁷⁶⁸ „Echo Dnia”, 1976, nr 253, s. 8.

¹⁷⁶⁹ „Echo Dnia”, 1977, nr 261, s.12, „Echo Dnia”, 1978, nr 85, s. 8.

¹⁷⁷⁰ „Echo Dnia”, 1977, nr 243, s. 8, „Echo Dnia”, 1977, nr 261, s.12, „Echo Dnia”, 1977, nr 277, s. 8.

¹⁷⁷¹ „Echo Dnia”, 1981, nr 96, s. 8.

¹⁷⁷² „Echo Dnia”, 1981, nr 53, s. 8.

¹⁷⁷³ <http://bridge.kielce.com.pl/mainmenu.html> [dostęp 26.07.2018 r.]

¹⁷⁷⁴ „Echo Dnia”, 1986, nr 203, s. 16.

¹⁷⁷⁵ „Echo Dnia”, 1987, nr 104, s. 16.

siedleckiego i zamojskiego. Z okręgu kieleckiego w rozgrywkach uczestniczyli AZS Kielce i Skórczani Skarżysko, oba te zespoły utrzymały się w III lidze¹⁷⁷⁶.

Obok Korony kolejną drużyną, która występowała w rozgrywkach II ligi był AZS Kielce, który awansował do niej po sezonie 1989/1990 i utrzymał się w tej klasie rozgrywkowej przez 4 kolejne sezony¹⁷⁷⁷. W sezonie 1990/1991, 1 miejsce w lidze okręgowej i awans do ligi makroregionalnej uzyskał zespół Mitex-Inwestprojekt Kielce¹⁷⁷⁸. W kolejnym sezonie, do ligi makroregionalnej awansował zespół Budowlanych Kielce¹⁷⁷⁹. W 1993 r. OZB prowadził rozgrywki o mistrzostwo ligi okręgowej (z udziałem 8 drużyn) oraz klasy A (5 zespołów). W sezonie 1992/1993 po raz pierwszy w historii, 2 kieleckie drużyny brydżowe występowały równocześnie w II lidze (Acol, Korona Kielce). Ponadto MKS Końskie występował w lidze makroregionalnej¹⁷⁸⁰. Niestety Korona nie utrzymała się w tej klasie rozgrywek i została zdegradowana do ligi makroregionalnej¹⁷⁸¹. W sezonie 1994/1995 Mitex-Trade (wcześniejszy AZS i Acol) zmienił nazwę na Kolporter i uczestniczył w barażach o awans do I ligi, przegrywając z Chełmcem Wałbrzych¹⁷⁸². W sezonie 1995/1996 Energetyk Kielce zakończył rozgrywki w lidze makroregionalnej na 4 miejscu, Mitex Kielce na 5, BIZ TOP Kielce na 9, PKS Kielce na 18¹⁷⁸³. W kolejnym sezonie (1997) rozgrywki ligi okręgowej zostały wznowione, jednak bez rozgrywek A-klasowych¹⁷⁸⁴.

Kieleccy brydżyści odnotowali wiele sukcesów występując w turniejach krajowych i międzynarodowych, zaliczali się do czołówki krajowej. W 1976 r. na Indywidualnych Brydżowych MP, Andrzej Topolski z Kielc zdobył tytuł II wicemistrza kraju, a w 1977 r. uplasował się na 5 miejscu¹⁷⁸⁵. W 1977 r. brydżyści Stobiecki i Tarnowski zajęli 3 miejsce w łącznej klasyfikacji ogólnopolskich turniejów par kadry krajowej i awansowali do kadry mistrzowskiej¹⁷⁸⁶. W 1978 r. para Stobiecki – Tarnowski odniosła duży sukces w XX Kongresie im. Kornela Makuszyńskiego (była to jedna z największych imprez krajowych w brydżu sportowym) zajmując 2 miejsce.

¹⁷⁷⁶ <http://bridge.kielce.com.pl/mainmenu.html> [dostęp 26.07.2018 r.]

¹⁷⁷⁷ <http://bridge.kielce.com.pl/mainmenu.html> [dostęp 26.07.2018 r.], „Echo Dnia”, 1991, nr 17, s. 8.

¹⁷⁷⁸ „Echo Dnia”, 1991, nr 89, s. 8.

¹⁷⁷⁹ „Echo Dnia”, 1992, nr 93, s. 8.

¹⁷⁸⁰ „Słowo Ludu”, 1993, nr 8, s. 14.

¹⁷⁸¹ „Echo Dnia”, 1993, nr 44, s. 15.

¹⁷⁸² <http://bridge.kielce.com.pl/mainmenu.html> [dostęp 26.07.2018 r.]

¹⁷⁸³ „Echo Dnia”, 1996, nr 91, s. 14.

¹⁷⁸⁴ <http://bridge.kielce.com.pl/mainmenu.html> [dostęp 26.07.2018 r.]

¹⁷⁸⁵ „Echo Dnia”, 1977, nr 280, s. 8.

¹⁷⁸⁶ „Echo Dnia”, 1977, nr 263, s. 8.

W turnieju startowało 250 brydżystów¹⁷⁸⁷. W tym samym roku, para ta wspólnie z Julianem Klukowskim i Krzysztofem Wągrodzkim z Marymontu Warszawa oraz Jerzym Czyżowiczem i Romanem Krzemieniem ze Spójni Warszawa reprezentowali barwy narodowe na wielkim, międzynarodowym turnieju teamów w Mediolanie. Drużyna odniosła duży sukces, zajmując 3 miejsce wśród 150 zespołów z całej Europy¹⁷⁸⁸. W 1983 r. polscy brydżyści, a wśród nich kielczanin Włodzimierz Stobiecki odnieśli sukces w jednym z najbardziej liczących się wówczas turniejów – Turnieju Campari w Mediolanie. Jako członek reprezentacji PZBrydż zdobył 2 miejsce¹⁷⁸⁹. W 1986 r. kolejny sukces odniósł czołowy brydżysta województwa kieleckiego Włodzimierz Stobiecki. Występując w ekipie złożonej z zawodników Czarnych Słupsk wywalczył wraz ze swoimi partnerami wicemistrzostwo Polski w rozegranych w Warszawie MP Teamów. W imprezie udział wzięło ponad 80 drużyn¹⁷⁹⁰. W 1989 r. młodzi brydżyści z Końskich – K. Lipa i S. Książek – reprezentujący województwo kieleckie na III Ogólnopolskich Mistrzostwach Młodzieży Szkolnej w Częstochowie, w turnieju par zajęli 7 miejsce na 78 par startujących w rywalizacji¹⁷⁹¹. W 1990 r., Piotr Cor i Janusz Zuba reprezentujący barwy Neptuna Końskie zdobyli 1 miejsce w Młodzieżowych MP Par. W 1992 r. Janusz Gawęcki i Jacek Janowski (z drugoligowego Acol Kielce) zdobyli tytuł mistrzów Polski w grze parami¹⁷⁹². W 1992 r. Waldemar Pikus zakwalifikował się do finału MP a w 1993 r. para Krzysztof Gałda i Waldemar Pikus zajęli I miejsce w Wojewódzkim Finale eliminacji do MP Par, który dał im tytuł mistrza woj. kieleckiego¹⁷⁹³. W 1993 r. podczas ogólnopolskiego Uniwersału Połanieckiego odbyły się 2 turnieje par oraz turniej teamów. W pierwszym turnieju par, zwycięstwo odnieśli Majokowski i Lutomski (Błękitni – Korona), a na 3 miejscu uplasowali się Lućko i Stobiecki z Acolu Kielce. W turnieju teamów najlepszy był zespół drugoligowego Acolu w składzie: Lućko, Stobiecki, Gawęcki i Janowski. W klasyfikacji indywidualnej całej imprezy 1 miejsce zajęli wspólnie Włodzimierz Stobiecki i Andrzej Lućko¹⁷⁹⁴. W 1994 r. najwyższe, 8 miejsce na tej imprezie zajęli Janowski i Gawęcki z Kielc w II turnieju par (MAXY). Turniej teamów wygrał team warszawsko-kielecki

¹⁷⁸⁷ „Echo Dnia”, 1978, nr 109, s. 8.

¹⁷⁸⁸ „Echo Dnia”, 1978, nr 283, s. 16.

¹⁷⁸⁹ „Echo Dnia”, 1983, nr 244, s. 8.

¹⁷⁹⁰ „Echo Dnia”, 1986, nr 225, s. 8.

¹⁷⁹¹ „Echo Dnia”, 1989, nr 117, s. 16.

¹⁷⁹² „Słowo Ludu”, 1993, nr 8, s. 14.

¹⁷⁹³ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/6, Kielecki Klub Sportowy Błękitni w Kielcach, lata 1979-1994, s. 233.

¹⁷⁹⁴ „Echo Dnia”, 1993, nr 90, s. 16.

w składzie: Młynarczuk, Rutkowski oraz Janowski, Gawęcki z Kielc. 3 miejsce w otwartym turnieju par zajęli Kuszewski i Pukus z Kielc¹⁷⁹⁵. W 1995 r. Włodzimierz Stobiecki zdobył 2 złote medale na Mistrzostwach Europy seniorów w brydżu sportowym: w turnieju par (razem z Januszem Nowakiem) i turnieju drużynowym¹⁷⁹⁶. W 1997 r. w Połańcu odbył się brydżowy Ogólnopolski Turniej Par „Uniwersał Połaniecki”, w którym najwyżej uplasowała się para z Końskich – Edmund Jas i Daniel Ksyta¹⁷⁹⁷. W 1997 r. Janusz Gawęcki z Kolportera Kielce zajął 3 miejsce w punktacji generalnej w Ogólnopolskim Kongresie Brydżowym. Rozegrano 3 turnieje: 1 – na punkty meczowe, 2 – turniej teamów i 3, dwusesyjny na zapis maksymalny. W pierwszym, licytowały 42 pary, para Janusz Gawęcki i Jacek Jankowski z Kolportera Kielce zajęli 3 miejsce. W turnieju teamów wzięło udział 21 zespołów, 3 lokatę zajął team kielecko-radomski (Jacek Jankowski, Janusz Gawęcki, Piotr Kucharski, Michał Rafalski). W ostatnim, dwusesyjnym turnieju licytowały 43 pary. 3 miejsce przypadło parze ze Starachowic – Marianowi Kielanowi i Marianowi Waglewskiemu¹⁷⁹⁸.

9.4. Kulturystyka

W 1986 r. w Klubie Sportowym Tęcza uchwałą walnego zebrania powiększono sekcję podnoszenia ciężarów o kulturystykę, jako rekreacyjny człon sekcji. W 1990 r. w klubie trenowało około 150 kulturystów. Zajęcia w sekcji prowadzili Waldemar Omański oraz Arkadiusz Znojek¹⁷⁹⁹. W 1992 r. na MP w Koszalinie kulturysta kieleckiej Tęczy Jarosław Palmowski wywalczył 5 miejsce w kategorii do 65 kg¹⁸⁰⁰. W 1993 r. sekcja kulturystyki liczyła 75 osób¹⁸⁰¹. W 1994 r. na Mistrzostwach Świata Juniorów w kulturystyce, które odbyły się w Turcji, zawodnik kieleckiej Tęczy Jarosław Turlej w kategorii wagowej do 70 kg, uplasował się na 14 pozycji w gronie 30 startujących zawodników¹⁸⁰².

¹⁷⁹⁵ „Echo Dnia”, 1994, nr 93, s. 15.

¹⁷⁹⁶ „Słowo Ludu”, 1995, nr 297K, s. 19, „Echo Dnia”, 1995, nr 77, s. 24.

¹⁷⁹⁷ „Echo Dnia”, 1997, nr 132, s. 19.

¹⁷⁹⁸ „Echo Dnia”, 1997, nr 81, s. 20.

¹⁷⁹⁹ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/7, Klub Sportowy Tęcza – Społem w Kielcach, lata 1957, 1979, 1985-1995, s. 146.

¹⁸⁰⁰ „Słowo Ludu”, 1992, nr 89, s. 15.

¹⁸⁰¹ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/7, Klub Sportowy Tęcza – Społem w Kielcach, lata 1957, 1979, 1985-1995, s. 204.

¹⁸⁰² „Słowo Ludu”, nr 293, s. 26.

9.5. Szachy

Sekcje szachowe istniały w takich klubach jak: Kolejarz Kielce, Zenit Chmielnik, Naprzód Jędrzejów, Nida Pińczów, Sparta Kazimierza Wielka, Star Starachowice, Energetyk Kielce, Pogoń Miechów, Kolejarz Skarżysko-Kamienna.

Sekcja szachowa Kolejarza Kielce powstała w 1986 r. Joanna Detko szachistka Kolejarza Kielce, przygotowywana do gry przez swego ojca Wiesława Detko, w wieku 17 lat wywalczyła tytuł mistrzyni Polski senierek w Poznaniu w 1989 r., gdzie w 15 rundach odniosła 9 zwycięstw¹⁸⁰³.

Drużyna szachowa Zenitu Chmielnik podczas występów w rozgrywkach klasy B, z reguły plasowała się w pierwszej trójce swojej grupy. W 1977 r. zespół Zenitu zaprosił do Chmielnika drużynę klubową z NRD i rozegrał z nią towarzyskie spotkanie, które zakończyło się zwycięstwem gości 3,5:1,5. Zenit wystąpił w następującym składzie: Wojciech Januszowski, Janusz Kazimierczak, Jan Ślusarski, Daniel Katra, Henryk Świerzewski. W 1984 r. sekcja została rozwiązana¹⁸⁰⁴.

W drugiej dekadzie lat 80-tych i w pierwszej lat 90-tych XX w. w klubie Pogoń Miechów prężnie działała sekcja szachowa pod kierownictwem Zdzisława Karkowskiego. Zawodnicy: Jerzy Porębski, Marek Porębski, Czesław Bujak, Czarnecky odnosili znaczące sukcesy szczególnie w turniejach o Złotą Wieżę¹⁸⁰⁵.

Sekcja szachowa Staru Starachowice na początku lat 80-tych XX w. prowadziła drużyny seniorów i juniorów, którzy występowali w rozgrywkach okręgowych. W sekcji pracował jeden instruktor¹⁸⁰⁶. W sezonie 1983/1984 sekcja uzyskała drużynowo tytuł wicemistrza okręgu kieleckiego. Junior Marek Przygoda został powołany do kadry narodowej¹⁸⁰⁷.

Sekcja szachowa w klubie sportowym Nida Pińczów została założona w 1985 r. Liczyła wówczas 15 zawodników. Kierownikiem sekcji był Adolf Stochła. Aktywnie uczestniczyła w rozgrywkach drużynowych o mistrzostwo wojewódzkiej klasy A w latach 1986-1990 zajmując środkowe miejsca w tabeli¹⁸⁰⁸. Największe sukcesy tej sekcji były zasługą Olimpiii Bartosik. Była ona trzykrotną mistrzynią Polski junierek

¹⁸⁰³ Echo Dnia, 1990, nr 155, s. 12.

¹⁸⁰⁴ J. Ślusarski, *op. cit.*, s. 132.

¹⁸⁰⁵ http://pogon.miechow.net.pl/index.php?option=com_content&task=blogsection&id=2&Itemid=82 [dostęp 26.01.2014 r.]

¹⁸⁰⁶ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/5, Starachowicki klub Sportowy Star w Starachowicach, lata 1978, 1982-1991, s. 26.

¹⁸⁰⁷ Tamże, s. 30.

¹⁸⁰⁸ K. Janicki, *op. cit.*, s. 16-17.

(1988, 1992, 1993), mistrzynią Polski kobiet w szachach błyskawicznych (1993), młodzieżową mistrzynią Polski (1996) oraz akademicką wicemistrzynią Polski (1996). To także brązowa medalistka Mistrzostw Świata Juniorek w Timisoara w Rumunii (1988) i Aquadilla w Puerto Rico (1989), uczestniczka Mistrzostw Świata Juniorów w Fond du Lac w USA (1990), Duisburgu w Niemczech (1992), Bratysławie na Słowacji (1993)¹⁸⁰⁹. Niestety klub nie był w stanie pokryć kosztów uczestnictwa swoich zawodników w turniejach najwyższej rangi, co spowodowało zmianę barw klubowych przez rodzeństwo Bartosików (w 1994 r.) i ostatecznie rozpad sekcji¹⁸¹⁰.

Drużyna Naprzodu Jędrzejów występowała w okręgowych rozgrywkach seniorów i juniorów osiągając w latach 70-tych i 80-tych XX w. sukcesy na szczeblu województwa i makroregionu. Jędrzejowscy juniorzy byli bliscy awansu do II ligi szachowej. Do najlepszych szachistów należeli: Leszek Krupiński, Zbigniew Krupiński, Stefan Świątek, Artur Modelski, Rafał Modelski, Krzysztof Sajtyna, Krzysztof Złotnicki, Wacław Złotnicki, Piotr Rosół, Grzegorz Czekaj, Piotr Skrobot, Grzegorz Skrobot, Mariusz Kalara, Michał Belicki, Adrian Koper, Paweł Woźniak, Dorota Gawel i Justyna Dudek. Sekcja szachowa istniała do 1993 r. W okresie swej działalności otrzymywała pomoc od Zakładów Przemysłu dziewiarskiego Rekord, który wspierał zespół finansowo oraz organizował transport na mecze wyjazdowe¹⁸¹¹.

W 1975 r. szachiści z klubu Sparta Kazimierza Wielka zostali wicemistrzem województwa kieleckiego. Rywalizowali w lidze okręgowej. W drużynie występowali: Stanisław Jeżak, Marian Zając, Adam Korfel, Stanisław Gołdyś, Tadeusz Ziemiak, Kazimierz Kiereś, Jerzy Kudzia i Renata Łojek. W kolejnym sezonie szachiści Sparty dominowali w klasie okręgowej. Zostali mistrzem województwa i reprezentowali okręg w Turnieju Złotej Wieży w Uniejowie. 13 sierpnia 1977 r. rozegrano w Kazimierzy mecz towarzyski o charakterze międzynarodowym. Przeciwnikiem był zespół z NRD – GSB Haldensleben. Sparta zwyciężyła gości 5:3, a jesienią w meczu rewanżowym był remis 4:4. W 1978 r. wprowadzono turnieje strefowe Złotej Wieży, w których zwycięzca awansował do finału centralnego. W dniach 10-12 marca 1978 r. w Kazimierzy Wielkiej przeprowadzono turniej strefowy z udziałem 5 drużyn – reprezentantów województw: kieleckiego, krakowskiego, tarnobrzskiego, tarnowskiego i nowosądeckiego. Zwycięstwo odniosła drużyna Sparty kwalifikując się dzięki temu do rozgrywek

¹⁸⁰⁹ *Historia sportu...*, s. 33.

¹⁸¹⁰ K. Janicki, *op. cit.*, s. 16-17.

¹⁸¹¹ D. Szproch, *op. cit.*, s. 86-87.

finałowych w Wilnie. W kolejnych latach drużyna Sparty regularnie wygrywała mistrzostwa i startowała w turniejach strefowych. 4 lipca 1978 r. rozegrano w Kazimierzy międzynarodowe zawody towarzyskie w szachach. Sparta rywalizowała z zespołem Lokomotiv Haldensleben z NRD. Zwyciężyli goście 1,5:3,5. Kilku szachistów z Kazimierzy Wielkiej ukończyło kurs sędziowski uzyskując drugą klasę sędziowską. Stanisław Gołdys uczestniczył w Centralnym Kursie Sędziowskim i uzyskał I klasę państwową. W 1979 r. czołowa szachistka Sparty, Renata Łojek zdobyła mistrzostwo województwa kieleckiego. W 1978 r. Stanisław Gołdys podczas mistrzostw w Kazimierzu Dolnym został mistrzem Polski w grupie zawodowej geodetów, a w 1991 r. został indywidualnym mistrzem województwa kieleckiego. KOZSzach. w nagrodę za wyniki sportowe nadał I kategorii szachowe następującym zawodnikom Sparty: Stanisławowi Jeżakowi, Marianowi Zającowi, Tadeuszowi Ziemiakowi, Kazimierzowi Kieresiowi, Ignacemu Borejowi, Kazimierzowi Lisowi, Adamowi Korfelowi, Stanisławowi Gołdysiowi. II kategorię szachową otrzymali: Barbara Klimczyk, Renata Łojek i Marian Iwański. Za całokształt wyników sportowych KOZSzach. nadał Stanisławowi Gołdysiowi III klasę sportową¹⁸¹².

Na Kielecczyźnie szachy były bardzo popularną dyscypliną. Organizowano szereg turniejów zarówno dla zawodowców jak i amatorów. W 1985 r., w Klubie Szachowym WDK w Kielcach odbył się tradycyjny turniej szachowy o Puchar Wyzwolenia, w którym uczestniczyło 63 zawodników i zawodniczek. Turniej główny wygrał Leszek Bakalarz z AZA Kielce, posiadający tytuł kandydata na mistrza. Drugi był Jerzy Wypchło ze Staru Starachowice, trzeci Andrzej Palosz, czwarty Janusz Fabrowski – obaj z AZS, a piąty Marian Sokolnicki ze Staru. W turnieju dla szachistów posiadających 3 i niższe kategorie zwyciężył Feliks Skwark z Orłąt Dąbrowa przed Jerzym Dziedzicem z Gambitu Kielce, Zdzisławem Fornalem z Końskich, Piotrem Ząbkim i Edwardem Nieckarzem z ZDK Bukowa. Najmłodszym uczestnikiem turnieju był 7-letni Michał Sołtykow z AZS Kielce, a w zawodach startowały również 10-letnie szachistki – Renata Żak i Ewa Fitas z Kordiana Bliżyn. Zwycięzca turnieju głównego otrzymał puchar WFS Kielce, a najlepsi szachiści nagrody i upominki ufundowane przez kieleckie zakłady pracy. Organizatorem imprezy byli działacze OZSzach. Kielce i Klubu Szachowego WDK¹⁸¹³. W Kielcach, w 1985 r. odbyły się mistrzostwa okręgu w grze błyskawicznej w szachach. W finale A zwyciężył Tadeusz Kieres, wyprzedzając Andrzeja Pałosza i Piotra Wiśniewskiego –

¹⁸¹² K. Kita, *op. cit.*, s. 232-233.

¹⁸¹³ „Echo Dnia”, 1985, nr 16, s. 8.

wszyscy z AZS Kielce. Na dalszych miejscach uplasowali się – Jerzy Wypchło i Marian Rybak ze Staru Starachowice. Finał B zakończył się sukcesem Jarosława Żwirka z Ponidzia Pińczów, drugi był Józef Kieres przed Joanną Detko i Jackiem Pulickim – wszyscy z Gambitu Kielce¹⁸¹⁴. Wiosną 1985 r., w kieleckiej Sali PAX odbył się I Ogólnopolski Turniej Szachowy o Puchar Gór Świętokrzyskich. Imprezę zorganizował klub Maraton. Zawody rozegrane zostały systemem każdy z każdym i trwały 11 dni. Turniej zakończył się zwycięstwem Leszka Węglasza, który zdobył 9,5 pkt. Zawodnik ten, reprezentujący barwy Pocztowca Poznań otrzymał główną nagrodę – pamiątkowy puchar ufundowany przez prezydenta Kielc. Drugie miejsce wywalczył Leszek Bakalarz z AZS Kielce – 9 pkt., wyprzedzając kolejno: Ryszarda Wolnego (Start Łódź) – 7,5 pkt., Tomasza Chachaja (Górnik 09 Mysłowice) – 7 pkt., Jana Polakowskiego (Górnik Czerwionka) – 6 pkt oraz Andrzeja Pałosza (AZS Kielce) – 5 pkt.¹⁸¹⁵ W czerwcu 1985 r., w kieleckiej sali WDK odbył się turniej – szachowe mistrzostwa okręgu w kategorii seniorów. W zawodach wzięło udział 22 zawodników. Tytuł najlepszego szachisty na Kielecczyźnie wywalczył Andrzej Pałosz z AZS Kielce, który zgromadził 8,5 pkt. Drugie miejsce zajął Rafał Modelski z WDK-Naprzód Jędrzejów. Na dalszym pozycjach uplasowali się: Tadeusz Żmiński (Maraton Kielce), Leszek Bakalarz (AZS Kielce), Andrzej Dudek (WDK Kielce), Tadeusz Przygoda, Jerzy Wypchło (obaj Star Starachowice) i Henryk Janus (DK Bukowa)¹⁸¹⁶. 80 szachistów wystąpiło w styczniu 1986 r. w Kielcach na turnieju szachowym zorganizowanym z okazji rocznicy wyzwolenia miasta. W grupie B (zawodnicy od III kategorii niżej) zwyciężył Bronisław Gruszka z AKS Busko, który wyprzedził kolegę klubowego Wiesława Bosia, Stanisława Kozubka z Orłat Dąbrowa oraz Piotra Wasilaka z Maratonu Kielce. W grupie A (od II kategorii wzwyż) wygrał szachista WDK Kielce Marek Heinich. Drugie miejsce wywalczył Ryszard Wojtan ze Staru Starachowice, a trzecie – Andrzej Pałosz z AZS Kielce¹⁸¹⁷. Wiosną 1987 r. przez ponad 3 tygodnie najlepsi szachiści okręgu kieleckiego rywalizowali w turnieju o Puchar Gór Świętokrzyskich. Impreza zgromadziła na starcie 50 zawodników i zawodniczek walczących w dwóch grupach. W grupie 1 zwycięstwo odniósł Andrzej Pałosz z kieleckiego AZS. Kolejne miejsca zajęli jego koledzy klubowi – Andrzej Dudek i Tadeusz Kieres. W grupie 2 wygrał Wiesław Dąbski z GOK Małogoszcz, przed Wiesławem Cieślakim z Tęczy Kielce i Anną Krawiec ze Staru

¹⁸¹⁴ „Echo Dnia”, 1985, nr 98, s. 8.

¹⁸¹⁵ „Echo Dnia”, 1985, nr 107, s. 8.

¹⁸¹⁶ „Echo Dnia”, 1985, nr 117, s. 8.

¹⁸¹⁷ „Echo Dnia”, 1986, nr 24, s. 8.

Starachowice. Puchar otrzymał zwycięzca 1 grupy – Andrzej Pałosz¹⁸¹⁸. W 1988 r. w Wojewódzkim Domu Kultury w Kielcach odbyły się finałowe turnieje indywidualnych mistrzostw okręgu seniorek i seniorów. Tytuł najlepszej szachistki wywalczyła Ludwika Pluta z AZS Kielce, wicemistrzynią została Joanna Detko z Kolejarza Kielce, a 3 miejsce zajęła Anna Krawiec z Staru Starachowice. Wśród mężczyzn, tytuł mistrza wywalczył Marek Plewicki przed Markiem Heimlichem z WDK Kielce i Tadeuszem Kieresem z AZS Kielce. Mężczyźni rywalizowali także w turnieju grupy B oraz C. Pierwsze miejsce w kategorii B zajął Iskres Antonow z AZS Kielce, wyprzedzając Wojciecha Urbana i Jerzego Dziedzica z Kolejarza Kielce. Natomiast zwycięzcą w grupie C został Marian Cieślak z Tęczy Kielce przed Henrykiem Bujakiem z Pogoni Miechów i Jerzym Gałką z Kolejarza Kielce¹⁸¹⁹. Z okazji 60-lecia KS Naprzód Jędrzejów, rozegrano w 1988 r. ogólnopolski nocny turniej szachowy, w którym startowało 41 zawodników. Najlepszym zawodnikiem imprezy okazał się reprezentant kieleckiego AZS Tadeusz Kieres. Wygrał on 38 partii, 2 zremisował oraz 1 przegrał¹⁸²⁰.

Rozwój szachów w regionie nie byłby możliwy, gdyby nie zaangażowanie działaczy. Byli to m.in.: Mieczysław Iskierko, Henryk Bentkowski, Kazimierz Kutyla, Józef Kieres, Juliusz Kieres, Mieczysław Przygoda, Lucjan Samson, Stanisław Duliński, Ryszard Nowicki, sędzia klasy międzynarodowej Jan Frankiewicz (1988-2003)¹⁸²¹.

9.6. Duathlon, triathlon

Rozwojem duathlonu (bieg, jazda na rowerze) i triathlonu (pływanie, jazda na rowerze, bieg) w Kielcach zajmowało się Towarzystwo Sportowe Akwedukt Kielce, powołane w 1995 r. Kluczowymi działaczami Akweduktu byli: Leszek Wrona, Kazimierz Grabda, Andrzej Szołowski i Leszek Siuda. Akwedukt Kielce początkowo zrzeszał zaledwie 4 zawodników – Marek Kalwat, Aleksander Mazurkiewicz, Dawid Zaraś i Katarzyna Gorłowska¹⁸²².

W 1994 r., Marek Kalwat zdobył brązowy medal w Triathlonowych MP na średnim dystansie¹⁸²³. W roku 1996, kiedy wprowadzono triathlon do Igrzysk Olimpijskich, miał miejsce szybki rozwój tej dyscypliny w Kielcach. Akwedukt odnotowywał liczne sukcesy. Katarzyna Gorłowska w 1996 r. zdobyła 3 złote, 1 srebrny

¹⁸¹⁸ „Echo Dnia”, 1987, nr 125, s. 8.

¹⁸¹⁹ „Echo Dnia”, 1988, nr 126, s. 8.

¹⁸²⁰ „Echo Dnia”, 1988, nr 180, s. 8.

¹⁸²¹ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 213.

¹⁸²² Tamże, s. 345.

¹⁸²³ „Słowo Ludu”, 1994, nr 164, s. 21.

i 1 brązowy medal MP senierek i junierek, wygrała klasyfikację Grand Prix Polski w duathlonie i triathlonie w kategorii senierek. Została powołana do reprezentacji Polski w triathlonie i zajęła 12 miejsce w ME Juniorów na Węgrzech. W tym samym roku, największym sukcesem Marka Kalwata było zajęcie 19 miejsca w MŚ w duathlonie i 11 miejsca w klasyfikacji generalnej Pucharu Europy w duathlonie. W zawodach finałowych PE kielczanin zajął 5 miejsce. Po raz drugi z rzędu wygrał też Grand Prix Polski w duathlonie, a w MP wywalczył 2 srebrne i 1 brązowy medal. Dawid Zaraś podczas ME juniorów w duathlonie, rozegranych w Portugalii zajął 13 miejsce, Był drugi w Grand Prix Polski juniorów młodszych i zdobył brązowy medal MP. 8 miejsce w Grand Prix Polski w duathlonie zajął Aleksander Mazurkiewicz¹⁸²⁴. W roku 1997 do kadry triathlonistów w Akwedukcie dołączyły 3 osoby. Był to Michał Goźdź, Filip Szołowski, Jędrzej Maćkowski. Michał Goźdź występował, jako junior starszy, Jędrzej Maćkowski i Filip Szołowski jako młodzicy. Przy czym ten ostatni zajął w zawodach Nadziei Olimpijskich organizowanych na Węgrzech 11 miejsce. W latach kolejnych nastąpił dynamiczny rozwój triathlonu. W 1998 r. władze krajowe podjęły decyzję o wprowadzeniu dyscypliny do programu Ogólnopolskiej Olimpiady Młodzieży. W 1998 r. Marek Kalwat wziął udział w MP w Chodzieży i zajął 4 miejsce. Katarzyna Gorłowska zdobyła 6 medali, tj.: brązowy medal MP Seniorów w Żywcu, złoty medal MP Juniorów Starszych w Żywcu, srebrny medal MP Seniorów w Górznie, złoty medal MP Juniorów Starszych w Górznie. Dawid Zaraś zdobył srebrny medal na organizowanych w Żywcu MP Juniorów oraz zajął 4 miejsce w MP Juniorów Starszych zorganizowanych w Górznie. Dodatkowo w 1998 r. Akwedukt pozyskał nowych zawodników, którymi byli Robert Zając, Leszek Zając, Leszek Zając (junior), Kamil Sołtysiak, Tomasz Suchojad i Michał Walczak. Robert Zając, Leszek Zając i Leszek Zając Junior byli czołowymi duathlonistami Polski. Kamil Sołtysiak w roku 1998 zajął 4 miejsce w triathlonowych zawodach organizowanych dla dzieci do lat 14 w Wąsoszu. Tomasz Suchojad, w 1998 r., zajął 3 miejsce w zawodach dla dzieci do lat 14 w Wąsoszu oraz 5 miejsce w zawodach Nadziei Olimpijskich w Sławie. Michał Walczak, w roku 1998, zajął 4 miejsce w zawodach dzieci do lat 13 w Wąsoszu¹⁸²⁵.

¹⁸²⁴ „Słowo Ludu”, 1996, nr 290, s. 19.

¹⁸²⁵ http://ts.akwedukt.kielce.pl/?page_id=236 [dostęp 26.12.2013 r.]

9.7. Trójbój nowoczesny

Trójbój nowoczesny próbowano uprawiać w Budowlanych Kielce. Sekcja istniała w latach 1984-1985, ale z powodu braku obiektu – pływalnia była w remoncie, działalność sekcji zawieszono¹⁸²⁶.

9.8. Trójbój siłowy

Sekcje trójboju siłowego istniały w Tęczy Kielce, Skórzanych Skarżysko, Vikingu Starachowice. Na MP seniorów w Koszalinie w 1992 r., 10-osobowa reprezentacja Kielecczyny wywalczyła 6 medali. Kilkoro zawodników poprawiło rekordy Polski seniorów i juniorów: Marcin Rutka (waga 52 kg) z Tęczy Kielce – martwy ciąg juniorów i seniorów – 138 kg, Tomasz Tatarata (75 kg) z Tęczy Kielce – martwy ciąg juniorów 250 i 260 kg, Mariusz Darczuk (90 kg) ze Skórzanych Skarżysko – wyciskanie ciężaru w pozycji leżącej juniorów – 155 kg, Sławomir Majcher (100 kg) ze Skórzanych Skarżysko – wyciskanie – 170 kg¹⁸²⁷. Na starcie III MP juniorów, które były rozgrywane w hali kieleckiej Tęczy stanęło 70 zawodników z 17 klubów. Reprezentanci Kielecczyny zdobyli łącznie 12 medali, w tym 4 złote. Na najwyższym podium stanęli: Jarosław Olech z Vikingu Starachowice, Sławomir Majcher ze Skórzanych Skarżysko, Marek Kobiec z Tęczy Kielce oraz zespołowo kielecka Tęcza¹⁸²⁸. W 1993 r., zawodnicy z klubów województwa kieleckiego wywalczyli 72 medale podczas imprez rangi MP. Ponadto brązowy medal Mistrzostw Europy juniorów zdobył Jarosław Olech z Vikinga Starachowice. Zawodnikom udało się także poprawić 111 rekordów Polski¹⁸²⁹. W 1994 r., reprezentacja Kielecczyny na rozegranych w Bielsku-Białej Mistrzostwach Polski juniorów wywalczyła 12 medali – 6 złotych, 4 srebrne i 2 brązowe. Na starcie imprezy stanęło ponad 100 zawodników z 22 klubów. Ponadto, sztangiści z Kielc ustanowili 11 rekordów Polski¹⁸³⁰. Jarosław Olech, Tomasz Taratata zdobyli także medale Mistrzostw Europy i Świata juniorów¹⁸³¹.

¹⁸²⁶ A UW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/19, Klub Sportowy Budowlani w Kielcach, lata 1984-1994, s. 42.

¹⁸²⁷ „Słowo Ludu”, 1992, nr 77, s. 11.

¹⁸²⁸ „Słowo Ludu”, nr 121, s. 15.

¹⁸²⁹ „Słowo Ludu” 1994, nr 61, s. 22.

¹⁸³⁰ „Słowo Ludu” 1994, nr 121K, s. 15.

¹⁸³¹ „Słowo Ludu”, 1996, nr 292, s.23.

9.9. Modelarstwo sportowe

Modelarstwo sportowe uprawiano w sekcji podlegającej pod Aeroklub Kielecki. W latach 80-tych XX w. sekcja modelarska zarejestrowała 13 modelarni, w tym 8 w spółdzielczości mieszkaniowej¹⁸³². W 1985 r. odbył się sejmik instruktorów modelarstwa lotniczego Aeroklubu Kieleckiego. Wg danych z końca 1985 r., na terenie województwa kieleckiego działało kilka modelarni. W Kielcach – w Harcówce przy ul. Urzędniczej, w klubach: Polonez, Kumak, w osiedlowym Domu Kultury na os. Świętokrzyskim oraz w MDK przy ul. Świętokrzyskiej. Poza Kielcami modelarnie prowadzili harcerze w Końskich, MDK w Busku oraz spółdzielnie mieszkaniowe w Ostrowcu i Starachowicach. Sejmik modelarzy postanowił rozwijać ich działalność oraz nie rezygnować z tradycyjnych imprez modelarskich: zawody modeli balonów na ogrzane powietrze, zawody modeli latających, impreza związana z Dniem Dziecka – młodzi modelarze na start, zawody latawcowe¹⁸³³.

Do wyróżniających się modelarzy województwa należeli: Stefan Piotrowski, Tadeusz Król, Wiesław Stróżyk, Stanisław Jamróż, Leszek Jamróż, Jerzy Kulczykowski, Leon Romańczuk, Stanisław Ichniowski, Jacek Grzywacz, Maciej Sześniak, Jerzy Kasiński, Wiktor Ziąber, Marek Charnicki, Jerzy Miechówka¹⁸³⁴.

II Mistrzostwa Polski Modeli Latających Młodzików rozegrano we wrześniu 1975 r. w Grudziądzu. W imprezie uczestniczyło 73 modelarzy z aeroklubów regionalnych. Zawody odbyły się w trzech klasach: FIA (szybowcowe), FIB (modele z napędem gumowym), FIC (modele z napędem mechanicznym). W kategorii FIA, 2 miejsce zajął Krzysztof Jamróż z Aeroklubu Kieleckiego. W drugiej połowie lat 70-tych XX w., kierownik wojewódzkiego ośrodka modelarstwa lotniczego przy Aeroklubie Kieleckim – instruktor Leszek Jamróż skonstruował pierwszy polski model śmigłowca JL 75¹⁸³⁵. W latach 80-tych XX w. wzrosła liczba imprez sportowych. W 1987 r. Aeroklub był organizatorem Mistrzostw Polski Modeli Kosmicznych Juniorów. W tym samym roku, sekcja była również organizatorem eliminacyjnych zawodów do MP Modeli Zboczowych o puchar prezesa Aeroklubu Kieleckiego, a Leszek Jamróż, czołowy modelarz został zakwalifikowany do kadry narodowej¹⁸³⁶. W 1987 r. odbyły się zawody młodych modelarzy zrzeszonych w pracowniach Kieleckiej Spółdzielni Mieszkaniowej

¹⁸³² R. Gajos, *op. cit.*, s. 485.

¹⁸³³ „Echo Dnia”, 1985, nr 246, s. 8.

¹⁸³⁴ R. Gajos, *op. cit.*, s. 576-577.

¹⁸³⁵ Tamże, s. 575.

¹⁸³⁶ Tamże, s. 485.

i Aeroklubu Kieleckiego. W zawodach balonów unoszonych rozgrzanym powietrzem wzięło udział 15 ekip z Kielc, Radomia, Ostrowca Św., Starachowic i Końskich – razem ponad 100 modelarzy. Zwycięzcami w klasie standard okazali się: Tomasz Rusinowicz reprezentujący KSM Kielce, Sławomir Gil z KSM Sady i Paweł Bera z KSM Kielce. W klasie otwartej, 1 miejsce zajął Marcin Wróblewski z KSM Kielce, a dwa drugie miejsca przyznano Grzegorzowi Rzędowskiemu z SDM Pionier i Arturowi Pabisowi z KSM Sady¹⁸³⁷.

¹⁸³⁷ „Echo Dnia”, 1987, nr 61, s. 13.

Rozdział VIII

Sport osób niepełnosprawnych w województwie kieleckim w latach 1975-1998

1. Działalność Zrzeszenia Sportowego START

Stowarzyszenie spółdzielców i rzemieślników w Kielcach powołało w 1952 r. Zrzeszenie Sportowe Spółdzielczości Pracy (dalej: ZSSP) Start¹⁸³⁸. Zrzeszenie spełniało specyficzną rolę w działalności związanej z kulturą fizyczną. Swoją działalność prowadziło w 4 zasadniczych kierunkach:

- organizacji masowych imprez sportowych i turystycznych,
- działalności sportowej wśród inwalidów z głównym celem rehabilitacji,
- gimnastyki rekreacyjnej podczas przerw w pracy,
- gimnastyki leczniczej w gabinetach usprawniających¹⁸³⁹.

W zakresie prowadzenia zajęć sportowych i rekreacyjnych wśród inwalidów, Zrzeszenie rozwijało działalność w 4 kierunkach: gimnastyki leczniczej i rekreacyjnej, turnusów rehabilitacyjnych i zajęć o charakterze sportowym¹⁸⁴⁰.

Na zjeździe ZSSP STARTt w Kielcach w 1978 r. wybrano nowe władze, do których weszli m.in. prezes WZSP Tadeusz Chęć, Tadeusz Zawistowski, Bolesław Szychowski, Lechosław Wesołowski, Bogumił Bujak¹⁸⁴¹. W czasie trwania kadencji 1978-1982 ze składu plenum rady ubyli Stanisław Jaśnikowski, Ryszard Bajer, Józef Mrozij, Lucjan Ludew, Ryszard Radek, Jan Binkiewicz, Józef Kołodziejski. Zgodnie ze statutem, plenum uzupełniono o nowych członków. Byli to: Zbigniew Wodnicki, Wiesław Mijias, Wiesław Suwała, Stanisław Sorbian, Tadeusz Wojczyński, Ryszard Śląski, Stefan Smurzyński. Wówczas skład rady przedstawiał się następująco: prezes – Tadeusz Chęć, wiceprezes ds. wf i Sportu Inwalidów – Bolesław Szychowski, wiceprezes ds. sportu wyczynowego – Tadeusz Zawistowski, wiceprezes ds. sportu masowego i turystyki – Lechosław Wesołowski, wiceprezes urzędujący – Bogumił Bujak, sekretarz – przewodniczący komisji sportu masowego i turystyki – Czesław Chmurzyński, członek prezydium i przewodniczący komisji wf i sportu inwalidów – Zbigniew Wodnicki, członkiem prezydium i przewodniczącym komisji ds. sportu wyczynowego został Krzysztof Dulnik, a członkami plenum – Czesław Grochmalicki, Wanda Kusińska, Adam

¹⁸³⁸ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 273.

¹⁸³⁹ APK, Biuro Wojewódzkiej Rady Narodowej w Kielcach, sygn. 1164/487, Protokoły z posiedzeń Komisji Zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN nr 1-8/80, s. 487.

¹⁸⁴⁰ „Echo Dnia”, 1978, nr 39, s. 8.

¹⁸⁴¹ „Słowo Ludu”, 1978, nr 265, s. 8.

Mucowski, Wiesław Suwała, Wiesław Mijas, Stanisław Sorbian. W skład komisji rewizyjnej wchodził: Witold Wódkowski (Przewodniczący), Kazimierz Olesiak, Kazimiera Szczecina, Tadeusz Wilk, Jan Pietrzyk¹⁸⁴². Prezesem zrzeszenia na kadencję 1983-1987 został wybrany ponownie Tadeusz Chęć. Wiceprezesem ds. sportu masowego i turystyki został Jerzy Strzelec (Krajowy Związek Spółdzielni Zabawkarskich), wiceprezesem ds. sportu wyczynowego – Tadeusz Zawistowski (Lechia), wiceprezesem ds. wf i sportu inwalidów – Bolesław Sychowski (RZSI), wiceprezesem urzędującym – Bogumił Bujak (Start). Przewodniczącym komisji rewizyjnej został Witold Wódkowski (Współpraca)¹⁸⁴³. W kolejnej kadencji, rada zrzeszenia ukonstytuowała się następująco: prezesem rady wybrano ponownie Tadeusza Chęcia, który pełnił tę funkcję do 4 kwietnia 1991 r., następnie został wiceprezesem rady. Na stanowisku zamienił się z ówczesnym wiceprezesem rady - Bogumiłem Bujakiem (który został wówczas prezesem). Wiceprezesami zostali wybrani także Krzysztof Dulnik i Witold Wódkowski, członkami prezydium: Zofia Stępnik, Aleksander Palmowski, Waldemar Jobkiewicz, członkami plenum – Janusz Siwiec, Zygmunt Bilski, Zdzisław Wiączek, Zbigniew Świdowski (w kwietniu 1991 r. plenum rady skreśliło go z funkcji członka w związku z przebywaniem od 2 lat za granicami kraju), Grażyna Klusek (w sierpniu 1992 r. została skreślona na własną prośbę), Krzysztof Matyja (w sierpniu 1992 r. skreślony z uwagi na nieuczestniczenie w pracach rady), Jerzy Bachan (w 1991 r. został dołączony do składu rady, a następnie w 1992 r. objął funkcję wiceprezesa)¹⁸⁴⁴.

W 1978 r. w województwie kieleckim działały 2 kluby sportowe – AKS Busko-Zdrój i Lechia Kielce oraz 33 koła¹⁸⁴⁵. Gimnastyką rekreacyjną prowadzoną w 140 zakładach pracy objęta była grupa około 1500 osób. Dużym powodzeniem cieszyły się też turnusy leczniczo-rehabilitacyjne. Przykładowo w 1977 r. odbyło się 9 turnusów, w których uczestniczyło 270 osób. Organizowane były pod kątem różnych schorzeń, a w programie były m.in. ćwiczenia sportowe i ogólnorozwojowe, gimnastyka lecznicza. W turnusach brali udział także zdrowi pracownicy¹⁸⁴⁶. W 1980 r. w województwie istniały 23 koła sportowo-turystyczne w spółdzielczości pracy, które zrzeszały 654 członków, oraz 10 kół sportowo-turystycznych w spółdzielczości inwalidzkiej, które

¹⁸⁴² A UW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/14, Zrzeszenie Sportu i Rehabilitacji Start w Kielcach, lata 1983-1994, s. 17-18.

¹⁸⁴³ „Słowo Ludu”, 1983, nr 32, s. 8.

¹⁸⁴⁴ A UW, Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Zrzeszenia Sportowego Start w Kielcach za lata 1988-1993, s. 1-2.

¹⁸⁴⁵ „Słowo Ludu”, 1978, nr 265, s. 8.

¹⁸⁴⁶ „Echo Dnia”, 1978, nr 39, s. 8.

zrzeszały 1796 członków. Ogółem, w ZSSP Start działały 33 koła zrzeszając 2450 członków¹⁸⁴⁷. W 1982 r. działały 2 kluby sportowe (Lechia w Kielcach, AKS w Busku-Zdroju) oraz 25 kół sportowo-turystycznych działających na terenie spółdzielczości pracy, w tym 2 międzyspółdzielniane przy WZSSP Start (narciarskie i brydżowe) i 10 kół w pionie spółdzielczości inwalidów. Jednostki te skupiały 2736 członków¹⁸⁴⁸. W roku 1988 działały 33 koła sportowo-turystyczne, które zrzeszały 3205 członków¹⁸⁴⁹. W 1991 r. w województwie istniało 9 kół sportowo-turystycznych i około 1600 osób, które aktywnie do nich należały¹⁸⁵⁰. Na koniec 1993 r. liczba kół wynosiła 5 oraz niespełna 200 członków. Liczba członków prawnych z 46 jednostek zmalała do 4. Sytuacja ta była związana z sytuacją polityczną i gospodarczą kraju – zlikwidowano wiele spółdzielni, zaprzestano dotowania sportu i rekreacji¹⁸⁵¹.

Oprócz kół sportowo-turystycznych, w Busku-Zdroju funkcjonował także Ośrodek Szkolno-Wychowawczy (dalej: OSW) dla dzieci niepełnosprawnych, w którym działał klub sportowy Start z sekcjami tenisa stołowego, pływania i lekkoatletyki. Sport był bardzo ważną formą pracy zakładu, służącą nie tylko rehabilitacji¹⁸⁵².

Niepełnosprawni sportowcy wielokrotnie zdobywali tytuły Mistrzów Polski, najczęściej w narciarstwie zjazdowym, klasycznym, pływaniu, łucznictwie, szachach, lekkoatletyce. Do najbardziej utytułowanych zawodników należeli m.in.: Jerzy Dąbrowski (lekkoatletyka, narciarstwo, piłka siatkowa), Elżbieta Gorgoń, Roman Snopek (lekkoatletyka), Wiesław Król, Małgorzata Korpikiewicz, Julian Kopeć, Małgorzata Kopeć, Paweł Gajewski (pływanie), Ryszard Olejnik, Małgorzata Olejnik, Andrzej Gawryś (łucznictwo), Marian Januchta (narciarstwo zjazdowe), Tadeusz Ksel (narciarstwo klasyczne), Józef Przybył, Tadeusz Relidzyński, Marian Czerwiak (szachy), Małgorzata Adamik (lekkoatletyka, pływanie, tenis stołowy), Danuta Koźlak (lekkoatletyka, narciarstwo), Teresa Słowińska (strzelanie)¹⁸⁵³. Dział sportowy dziennika „Słowo Ludu”, wspólnie z prezesem Zrzeszenia START, Bogumiłem Bujakiem, wybrali

¹⁸⁴⁷ APK, Biuro Wojewódzkiej Rady Narodowej w Kielcach, sygn. 1164/487, Protokoły z posiedzeń Komisji Zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN nr 1-8/80, s. 487.

¹⁸⁴⁸ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/14, Zrzeszenie Sportu i Rehabilitacji Start w Kielcach, lata 1983-1994, s. 19.

¹⁸⁴⁹ Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Zrzeszenia Sportowego Start w Kielcach za lata 1988-1993, s. 2.

¹⁸⁵⁰ „Echo Dnia”, 1991, nr 99, s. 12.

¹⁸⁵¹ Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Zrzeszenia Sportowego Start w Kielcach za lata 1988-1993, s. 2.

¹⁸⁵² „Słowo Ludu”, 1981, nr 61, s. 8.

¹⁸⁵³ Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Zrzeszenia Sportowego Start w Kielcach za lata 1988-1993, s. 3.

honorową dziesiątkę sportowców-inwalidów Kielecczyny w 1992 r.: Marian Czerwiak (szachy), Jerzy Dąbrowski (lekkoatleta), Wiesław Król (pływanie), Andrzej Gawryś (łucznictwo), Elżbieta Gorgoń (lekkoatletyka), Ryszard Olejnik (łucznictwo), Józef Przybył (szachy), Tadeusz Relidzyński (szachy), Roman Snopek (lekkoatleta), Marian Januchta (narciarstwo)¹⁸⁵⁴. W 1993 r. wyróżnieni zostali: Jerzy Dąbrowski (lekkoatletyka, narciarstwo), Paweł Gajewski (pływanie), Andrzej Gawryś (łucznictwo), Elżbieta Gorgoń (lekkoatletyka), Tadeusz Ksel (narciarstwo klasyczne), Małgorzata Olejnik (łucznictwo), Ryszard Olejnik (łucznictwo), Józef Przybył (szachy), Tadeusz Relidzyński (szachy), Janusz Wójcik (lekkoatletyka)¹⁸⁵⁵. W 1994 r. wyróżnieni zostali ponownie Jerzy Dąbrowski, Elżbieta Gorgoń, Tadeusz Ksel, Małgorzata Olejnik, Ryszard Olejnik i Janusz Wójcik oraz Ernest Gardynik i Paweł Kostrzewa (tenis stołowy), Adam Godzisz (łucznictwo), Krystyna Korpikiewicz (pływanie), Roman Snopek (lekkoatletyka)¹⁸⁵⁶.

W 1977 r. uczestnictwo w krajowych zawodach inwalidów przyniosło reprezentantom Startu 18 medali. Drużynowo uplasowali się na 5 miejscu w pływaniu, zaś w siatkówce i lekkoatletyce na 6¹⁸⁵⁷. W latach 1978-1982 reprezentanci Startu około 300 razy stawali podium mistrzostw Polski¹⁸⁵⁸. M.in. w 1980 r. na MP inwalidów w łucznictwie w konkurencji mężczyzn (pojedyncza runda FITA) duży sukces odniósł Andrzej Gawryś ze Stelli Słowik, zdobywając brązowy medal¹⁸⁵⁹. W 1981 r. wychowankowie OSW w Busku na MP inwalidów w pływaniu, które odbyły się w Oświęcimiu zdobyli 4 złote, 4 srebrne i 2 brązowe medale oraz 13 tzw. miejsc punktowanych. Najlepsze rezultaty osiągnęli: Ryszard Borkowski, Bożena Mikołajczyk, Małgorzata Chmiel, Anna Sadło, Tomasz Ziemka¹⁸⁶⁰. W 1987 r. sportowcy reprezentujący Start zdobyli na lekkoatletycznych MP inwalidów 13 złotych, 4 srebrne i 7 brązowych medali. 6 tytułów mistrzowskich zdobył Sylwester Sałuda, Wojciech Senderek zwyciężył w 4 konkurencjach (obaj z OSW w Busku) a Jerzy Dąbrowski ze spółdzielni inwalidów Współpraca w Kielcach zdobył 3 złote medale. W punktacji drużynowej zespół z Kielc zajął 13 miejsce¹⁸⁶¹. W tym samym roku, Wiesław Król

¹⁸⁵⁴ „Słowo Ludu”, 1993, nr 7, s. 16.

¹⁸⁵⁵ „Słowo Ludu”, 1994, nr 7, s. 19.

¹⁸⁵⁶ „Słowo Ludu”, 1994, nr 300K, s. 19.

¹⁸⁵⁷ „Echo Dnia”, 1978, nr 39, s. 8.

¹⁸⁵⁸ AUW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/14, Zrzeszenie Sportu i Rehabilitacji Start w Kielcach, lata 1983-1994, s.24.

¹⁸⁵⁹ „Echo Dnia”, 1980, nr 187, s. 8.

¹⁸⁶⁰ „Słowo Ludu”, 1981, nr 61, s. 8.

¹⁸⁶¹ „Echo Dnia”, 1987, nr 128, s. 16.

zdobył 5 medali na MP inwalidów w pływaniu¹⁸⁶². W 1989 r. w Kielcach odbył się ogólnopolski finał Międzyspółdzielniczej Spartakiady Inwalidów. We wszystkich konkurencjach – lekkoatletycznych i rekreacyjnych - startowali kobiety i mężczyźni. Reprezentacja Kielc w ogólnej punktacji zajęła 2 miejsce¹⁸⁶³. W 1991 r. sportowcy STARTU zdobyli 12 medali na imprezach o randze MP¹⁸⁶⁴. W tym samym roku, niepełnosprawni sportowcy z Kielc startowali m.in. także w półmaratonie na trasie Ustka-Słupsk. Elżbieta Gorgoń zajęła 2 miejsce wśród kobiet, a Roman Snopek był 4 w konkurencji mężczyzn¹⁸⁶⁵. W 1992 r. Marian Czerwiak, szachista ze Skarżyska podczas MP inwalidów w szachach wywalczył brązowy medal. W tym samym roku, Jerzy Dąbrowski wywalczył 3 tytuły MP sportowców niepełnosprawnych w pchnięciu kulą, rzucie oszczepem i rzucie dyskiem. Został także wyróżniony złotym medalem za wybitne osiągnięcia sportowe. Andrzej Gawryś wywalczył brązowy medal podczas halowych MP inwalidów w łucznictwie. Lekkoatletka z Kielc – Elżbieta Gorgoń w 1992 r. z powodzeniem startowała w półmaratonie w Wałbrzychu oraz w maratonie w Radomiu zaliczanym do MP inwalidów – oba te biegi ukończyła na 1 miejscu. Także Roman Snopek, lekkoatleta wygrał w swojej grupie schorzeń te dwa biegi długodystansowe. Ponadto Elżbieta Gorgoń podczas lekkoatletycznych MP inwalidów wywalczyła także złoty medal w biegu na dystansie 200 m oraz była druga w biegu na dystansie 100 m. Marian Januchta, narciarz z Kielc podczas MP inwalidów wywalczył brązowy medal w supergigancie. Wiesław Król w 1992 r. w zawodach rangi MP aż 4 razy stawał na najwyższym stopniu podium, zdobywając złote medale w pływaniu w wyścigach na dystansach: 50 m i 100 m stylem dowolnym, 100 m stylem grzbietowym oraz 200 m stylem zmiennym. Otrzymał także brązowy medal za osiągnięcia sportowe. Ryszard Olejnik podczas MP alpejczyków wywalczył brązowy medal na trasie supergiganta, a ponadto był 4 w slalomie specjalnym i gigancie. Zdobył także tytuł halowego MP inwalidów w łucznictwie, zaś rywalizując w Pucharze Polski ze sportowcami pełnosprawnymi zajął 14 lokatę, wypełniając normę na Gwiazdę FIT A. Józef Przybył oraz Tadeusz Relidziński wywalczyli brązowe medale podczas MP sportowców niepełnosprawnych w szachach¹⁸⁶⁶. W 1993 r. łucznik Ryszard Olejnik zdobył złoty medal w MP seniorów w strzelaniu na dystansie 30 m, wyprzedzając

¹⁸⁶² „Echo Dnia”, 1987, nr 205, s. 8.

¹⁸⁶³ „Echo Dnia”, 1989, nr 177, s. 8

¹⁸⁶⁴ „Echo Dnia”, 1991, nr 244, s. 8.

¹⁸⁶⁵ „Echo Dnia”, 1991, nr 181, s. 12.

¹⁸⁶⁶ „Słowo Ludu”, 1993, nr 7, s. 16.

olimpijczyków z Barcelony, a w wieloboju uplasował się na 9 miejscu (były to MP zawodników pełnosprawnych)¹⁸⁶⁷. Małgorzata Olejnik na łuczniczych MP niepełnosprawnych w Kielcach także stanęła na najwyższym stopniu podium. Jerzy Dąbrowski wywalczył ponownie trzy tytuły mistrza Polski – w rzucie dyskiem, oszczepem i pchnięciu kulą¹⁸⁶⁸. Cztery medale na MP w 1993 r. zdobył również pływak Paweł Gajewski (2 miejsce na dystansie 100 m stylem motylkowym oraz 3 miejsca na dystansach: 100 m stylem klasycznym, 200 m stylem zmiennym i 400 m stylem dowolnym). Elżbieta Gorgoń wywalczyła srebrne medale MP na dystansie 100 m i 200 m. Tadeusz Ksel wywalczył dwa brązowe medale MP inwalidów w narciarstwie klasycznym, w biegach narciarskich na dystansach 6 km i 15 km. Szachista Józef Przybył zajął 3 miejsce w indywidualnych MP inwalidów w grze błyskawicznej a także wywalczył 2 lokatę wraz z drużyną (z Tadeuszem Relidzyńskim i Wiesławem Lalewiczem). Janusz Wójcik zajął 2 miejsce w konkursie rzutu oszczepem podczas MP Niewidomych¹⁸⁶⁹. Roman Snopek zdobył tytuł mistrza Polski w biegach długodystansowych, Anna Szumigaj zdobyła na MP niewidomych 2 miejsce w skoku w dal i 3 w biegu na dystansie 100 m¹⁸⁷⁰. MP Inwalidów w łucznictwie, które odbyły się w Kielcach w 1994 r. zakończyły się sukcesem gospodarzy – zawodników kieleckiego Startu. Po dwa złote medale (halowy i na torach otwartych) wywalczyli Małgorzata i Ryszard Olejnik¹⁸⁷¹. Na MP Inwalidów w tenisie stołowym, kielczanie Paweł Kostrzewa i Ernest Gardynik zdobyli srebrny medal w grze podwójnej. W klasyfikacji drużynowej Kielce zajęły 8 miejsce na 23 startujące kluby¹⁸⁷². W 1994 r. odbyły się w Kielcach na stadionie Budowlanych Mistrzostwa Polski Inwalidów Narządu Ruchu i Niewidomych w lekkoatletyce. Była to największa impreza dla niepełnosprawnych w kraju, wzięło w niej udział około 400 zawodników i zawodniczek¹⁸⁷³. Na tej imprezie m.in. Elżbieta Gorgoń zdobyła złote medale w biegach na dystansie 100 i 200 m, Jerzy Dąbrowski został mistrzem Polski w pchnięciu kulą i rzucie dyskiem, a Janusz Wójcik zdobył tytuł Mistrza Polski Niewidomych w rzucie oszczepem¹⁸⁷⁴. Kolejne sukcesy na tej imprezie odniosła Krystyna Korpikiewicz, pływaczka z Ostrowca Św. Zdobyła ona złote medale

¹⁸⁶⁷ „Echo Dnia”, 1993, nr 167, s. 16.

¹⁸⁶⁸ „Słowo Ludu”, 1993, nr 259, s. 20.

¹⁸⁶⁹ „Słowo Ludu”, 1994, nr 7, s. 19.

¹⁸⁷⁰ „Echo Dnia”, 1994, nr 7, s. 15.

¹⁸⁷¹ „Słowo Ludu”, 1994, nr 61, s. 22.

¹⁸⁷² „Słowo Ludu”, 1994, nr 74, s. 15.

¹⁸⁷³ „Słowo Ludu” (Magazyn), 1994, nr 1818, s. 38.

¹⁸⁷⁴ „Słowo Ludu”, 1994, nr 300K, s. 19.

w pływaniu na dystansach 100 m stylem dowolnym oraz 100 m stylem grzbietowym oraz wywalczyła brązowy medal w wyścigu na dystansie 50 m stylem dowolnym. Julian Kopeć zdobył brązowy medal na dystansie 50 m stylem dowolnym¹⁸⁷⁵. Także w 1994 r. Adam Godzisz zdobył złoty medal łuczniczych MP inwalidów na torach otwartych, Tadeusz Ksel zdobył 2 brązowe medale na MP w narciarstwie w Jakuszycach w biegach na dystansach 15 km i 6 km. Roman Snopek odniósł sukces m.in. w MP Inwalidów, Półmaratonie Świętokrzyskim¹⁸⁷⁶. W 1995 r. na MP Inwalidów w narciarstwie klasycznym, Roman Snopek zajął dwa razy 7 miejsce, Tadeusz Ksel był także 7, a Ryszard Olejnik – 9. Ponadto, Tadeusz Ksel otrzymał specjalną nagrodę jako najstarszy uczestnik zawodów¹⁸⁷⁷. W tym samym roku, na halowych MP inwalidów w Zamościu, kieleccy łucznicy zdobyli 3 złote medale. Byli to Małgorzata i Ryszard Olejnikowie oraz drużyna Startu Kielce w składzie: M. i R. Olejnikowie, Adam Godzisz¹⁸⁷⁸. W 1995 r. kieleccy lekkoatleci zdobyli 15 medali (10 złotych, 3 srebrne, 2 brązowe) podczas rozgrywanych w Grudziądzu mistrzostw Polski osób niepełnosprawnych. Najwięcej wyróżnień zdobyła Katarzyna Kubicka, która w kategorii osób niewidomych wywalczyła 3 złote medale (pchnięcie kulą, rzut dyskiem i rzut oszczepem) oraz Mariusz Tabilewicz – złote medale w biegach na dystansach 100 m i 400 m oraz brązowe medale w biegach na dystansach 200 m i 800 m¹⁸⁷⁹. Reprezentanci Startu zdobyli także złoty i srebrny medal z MP w maratonie i półmaratonie, rozegranych w Zamościu. Złoty medal wywalczyła Elżbieta Gorgoń, a srebrny – Roman Snopek¹⁸⁸⁰. Kolejne medale (4 złote i brązowy) z MP niepełnosprawnych, które odbyły się w Poznaniu przywieźli łucznicy. Najwyższe laury – złote medale – zdobyli Małgorzata i Ryszard Olejnik, Elżbieta Jońska, a także drużyna w składzie: Małgorzata i Ryszard Olejnik oraz Adam Gawryś. Ponadto brązowy medal indywidualnie zdobył także Adam Gawryś¹⁸⁸¹. W 1996 r. Małgorzata Olejnik startowała także w halowych MP w Krakowie, gdzie w stawce najlepszych polskich łuczniczek uplasowała się na 7 miejscu¹⁸⁸². W 1996 r. w Radomiu odbył się II Ogólnopolski Turniej Sportowy Głuchych. Głuchoniemi zawodnicy z Ostrowca, Kielc, Radomia, Lublina i Warszawy rywalizowali w 4 konkurencjach: piłce siatkowej, nożnej,

¹⁸⁷⁵ „Echo Dnia”, 1994, nr 76, s. 16.

¹⁸⁷⁶ „Słowo Ludu”, 1994, nr 300K, s. 19.

¹⁸⁷⁷ „Słowo Ludu”, 1995, nr 43, s. 22.

¹⁸⁷⁸ „Echo Dnia”, 1995, nr 62, s. 15.

¹⁸⁷⁹ „Echo Dnia”, 1995, nr 140, s. 15.

¹⁸⁸⁰ „Echo Dnia”, 1995, nr 206, s. 15.

¹⁸⁸¹ „Echo Dnia”, 1995, nr 224, s. 15.

¹⁸⁸² „Echo Dnia”, 1996, nr 33, s. 24.

szachach i tenisie stołowym. Sportowcy z Koła PZG z Kielc wygrali turniej szachowy oraz w piłce nożnej mężczyzn, a sportowcy z ZSP PZG Elkom z Ostrowca – w tenisie stołowym¹⁸⁸³. 17 medali (5 złotych, 7 srebrnych, 5 brązowych) zdobyli zawodnicy kieleckiego Startu na MP lekkoatletów niepełnosprawnych, które odbyły się w 1996 r. w Grudziądzu. Reprezentanci województwa kieleckiego zajęli 12 miejsce na 29 sklasyfikowanych województw. W zawodach startowało około 450 zawodników. Kielczanin Jerzy Dąbrowski poprawił w Grudziądzu własny, rekordowy wynik w pchnięciu kulą o ponad pół metra (14,98 m), niestety nie został on uznany za nowy rekord świata z powodu niedopełnienia regulaminowych wymagań. Zdobył jednak złoty medal, a drugi wywalczył w konkurencji rzutu dyskiem. 2 złote medale zdobyła Elżbieta Gorgoń ze Startu Kielce w biegach na dystansach 100 i 200 m. Pozostałe medale zdobyli zawodnicy ze OSW w Busku-Zdroju. Mariusz Tubielewicz zdobył złoty medal w biegu na dystansie 400 m, srebrny w biegu na dystansie 1500 m, brązowe medale w biegach na dystansach: 200 m, 400 m i 800 m. Rafał Gorzkowicz wywalczył srebrny medal w rzucie maczugą i dyskiem oraz brązowy medal w pchnięciu kulą, a Andrzej Ufniarz – brązowy medal w rzucie oszczepem¹⁸⁸⁴. W tym samym roku, Roman Snopek ze Startu zajął trzecią lokatę w MP niepełnosprawnych w Wałbrzychu, w półmaratonie biegnąc o kulach¹⁸⁸⁵.

Sport niepełnosprawnych od 1990 r. został objęty dotacjami z UW¹⁸⁸⁶. Dzięki temu, od początku lat 90-tych XX w. uwaga zrzeszenia skoncentrowana została na pracy ze sportowcami niepełnosprawnymi, którzy reprezentowali Polskę na arenach międzynarodowych, w tym na MŚ, ME i na Igrzyskach Paraolimpijskich¹⁸⁸⁷. Przyznawane środki pozwoliły utrzymywać sport na dość wysokim poziomie¹⁸⁸⁸.

Wiesław Król w 1985 r. na ME w Rzymie zdobył 5 medali w pływaniu (1 złoty, 3 srebrne i brązowy). W 1986 r. w MŚ Niewidomych wywalczył srebrny i brązowy medal. W 1987 r. na ME Niewidomych w Moskwie zdobył srebrny medal w wyścigu na dystansie 400 m stylem dowolnym oraz brązowy w wyścigu na dystansie 400 m stylem zmiennym¹⁸⁸⁹. W 1990 r. na MŚ Niepełnosprawnych w Holandii, kielczanie Wiesław Król oraz Jerzy Dąbrowski wywalczyli łącznie 7 medali. Wiesław Król, który startował

¹⁸⁸³ „Echo Dnia”, 1996, nr 54, s. 23.

¹⁸⁸⁴ „Echo Dnia”, 1996, nr 139, s. 15.

¹⁸⁸⁵ „Echo Dnia”, 1996, nr 146, s. 15.

¹⁸⁸⁶ Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Zrzeszenia Sportowego Start w Kielcach za lata 1988-1993, s. 2.

¹⁸⁸⁷ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 273.

¹⁸⁸⁸ Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Zrzeszenia Sportowego Start w Kielcach za lata 1988-1993, s. 2.

¹⁸⁸⁹ „Echo Dnia”, 1987, nr 205, s. 8.

na pływalni w gronie zawodników niedowidzących wywalczył 4 medale, potwierdzając swoją przynależność do czołówki światowej. Zwyciężył w wyścigu na dystansie 100 m stylem grzbietowym (czas: 1.16:50), był 2 na dystansach 50 m stylem dowolnym i 400 m stylem zmiennym, a także wywalczył brązowy medal w konkurencji 200 m stylem zmiennym. Jerzy Dąbrowski wywalczył mistrzostwo świata w pchnięciu kulą (14,17 m) oraz rzucie dyskiem (49,98 m) ustanawiając równocześnie dwa rekordy świata oraz brązowy medal w rzucie odszczepem¹⁸⁹⁰. W 1991 r. Wiesław Król zdobył 2 medale (srebrny i brązowy) na ME w Barcelonie, a Andrzej Gawryś na ME w Belgii, w łucznictwie zajął 5 miejsce¹⁸⁹¹. W 1993 r. kolejne sukcesy odnieśli łucznicy, którzy na ME w Belgii zdobyli: Ryszard Olejnik – złoty medal w strzelaniu indywidualnym, Andrzej Gawryś – srebrny medal w strzelaniu indywidualnym oraz zespół Ryszard Olejnik, Andrzej Gawryś i Ryszard Czachowicz - złoty medal w strzelaniu drużynowym¹⁸⁹². W 1993 r. Jerzy Dąbrowski w prestiżowym, międzynarodowym mityngu lekkoatletycznym w Goettingen zwyciężył w konkursie pchnięcia kulą oraz zajął drugą lokatę w rzucie dyskiem. Andrzej Gawryś wywalczył indywidualnie tytuł halowego wicemistrza Europy w łucznictwie, a drużynowo zdobył złoty medal¹⁸⁹³. W 1994 r. Elżbieta Gorgoń ukończyła maraton w Nowym Jorku¹⁸⁹⁴. W 1995 r. kolejne sukcesy na arenie międzynarodowej odniosło łucznicze małżeństwo – Małgorzata i Ryszard Olejnikowie. W lutym na halowych ME Niepełnosprawnych w Belgii, Ryszard Olejnik zdobył złoty medal, a Małgorzata – medal brązowy. W Paryżu, na ME zdobyli tytuły Mistrza i Mistrzyni Europy Niepełnosprawnych¹⁸⁹⁵. Ponadto łucznicza reprezentacja Polski, w składzie której był Ryszard Olejnik także zdobyła złoty medal w rywalizacji drużynowej¹⁸⁹⁶. Kolejne sukcesy odnieśli kieleccy niepełnosprawni łucznicy na Międzynarodowych Mistrzostwach Słowacji Niepełnosprawnych rozegranych w Kezmeroku. Mistrzynią Słowacji indywidualnie wśród kobiet została Małgorzata Olejnik, wśród mężczyzn – Ryszard Olejnik, a Adam Godzisz zdobył brązowy medal. Złoty medal zdobyła także drużyna Startu w składzie: Małgorzata

¹⁸⁹⁰ „Słowo Ludu”, 1990, nr 177, s. 7.

¹⁸⁹¹ Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Zrzeszenia Sportowego Start w Kielcach za lata 1988-1993, s. 2-3.

¹⁸⁹² „Słowo Ludu”, 1993, nr 67, s. 22, „Echo Dnia”, 1993, nr 58, s. 15.

¹⁸⁹³ „Słowo Ludu”, 1994, nr 7, s. 19.

¹⁸⁹⁴ Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Zrzeszenia Sportowego Start w Kielcach za lata 1988-1993, s. 2-3.

¹⁸⁹⁵ „Echo Dnia”, 1995, nr 170, s. 15.

¹⁸⁹⁶ „Echo Dnia”, 1995, nr 172, s. 15.

Olejniki, Ryszard Olejnik, Adam Godzisz¹⁸⁹⁷. W 1996 r. Małgorzata i Ryszard Olejnikowie zostali mistrzami Hiszpanii niepełnosprawnych w łucznictwie¹⁸⁹⁸. Kolejny sukces łuczniczy na arenie międzynarodowej odnieśli we Francji. Małgorzata Olejnik zdobyła Puchar Europy inwalidów w konkurencji indywidualnej, natomiast Ryszard Olejnik wraz ze Stanisławem Jońskim z Kielc i Tomaszem Leżańskim z Warszawy wywalczyli Puchar Europy w turnieju drużynowym¹⁸⁹⁹.

Niepełnosprawni sportowcy zdobywali także laury na najbardziej prestiżowej i najważniejszej imprezie dla każdego sportowca – Igrzyskach Olimpijskich. W 1980 r. czteroosobowa reprezentacja województwa kieleckiego, startująca na IO Inwalidów w Arnheim zdobyła 18 medali (na 179 medali zdobytych przez 80-osobową reprezentację Polski)¹⁹⁰⁰. Danuta Koźlak, wychowanka OSW w Busku-Zdroju w konkurencjach lekkoatletycznych zdobyła aż 5 medali¹⁹⁰¹. Na Światowych Igrzyskach Paraplegików w Anglii, Małgorzata Adamik zdobyła 8 medali. Do najcenniejszych osiągnięć należały także sukcesy 2 zawodników – Jerzego Dąbrowskiego (lekkoatletyka) oraz Wiesława Króla (pływanie). Byli oni uczestnikami Igrzysk Paraolimpijskich w Seulu w 1988 r., gdzie zdobyli łącznie 7 medali oraz w Barcelonie w 1992 r., skąd „przywieźli” 4 medale¹⁹⁰². Wśród reprezentantów Polski na Igrzyska Paraolimpijskie w Atlancie w 1996 r. znalazło się czworo kielczan – łuczniczki Małgorzata i Ryszard Olejnikowie i Stanisław Joński oraz lekkoatleta Jerzy Dąbrowski¹⁹⁰³. Zdobyli oni łącznie 5 medali – 4 złote i 1 srebrny. Jerzy Dąbrowski wywalczył 2 złote medale (pchnięcie kulą, rzut dyskiem), a Ryszard Olejnik - złoty (indywidualnie) i razem ze Stanisławem Jońskim i Tomaszem Leżańskim - srebrny medal (drużynowo). Złoty medal zdobyła także Małgorzata Olejnik¹⁹⁰⁴. Za zasługi otrzymali oni z rąk prezydenta Polski Aleksandra Kwaśniewskiego najwyższe odznaczenia państwowe: Jerzy Dąbrowski i Ryszard Olejnik otrzymali Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Małgorzata Olejnik – Złoty Krzyż Zasługi, a srebrny wręczono Stanisławowi Jońskiemu¹⁹⁰⁵.

¹⁸⁹⁷ „Echo Dnia”, 1995, nr 182, s. 15.

¹⁸⁹⁸ „Echo Dnia”, 1996, nr 105, s. 16.

¹⁸⁹⁹ „Echo Dnia”, 1996, nr 123, s. 16.

¹⁹⁰⁰ A UW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/14, Zrzeszenie Sportu i Rehabilitacji Start w Kielcach, lata 1983-1994, s.24.

¹⁹⁰¹ „Słowo Ludu”, 1981, nr 61, s. 8.

¹⁹⁰² A UW, Wydział Rozwoju Regionalnego i Zagospodarowania Przestrzennego UW w Kielcach, sygn. 6/14, Zrzeszenie Sportu i Rehabilitacji Start w Kielcach, lata 1983-1994, s.24.

¹⁹⁰³ „Echo Dnia”, 1996, nr 147, s. 19.

¹⁹⁰⁴ „Echo Dnia”, 1996, nr 197, s. 16, „Echo Dnia”, 1996, nr 198, s. 16, „Echo Dnia”, 1996, nr 200, s. 1, „Echo Dnia”, 1996, nr 201, s. 16.

¹⁹⁰⁵ „Echo Dnia”, 1996, nr 206, s. 16.

Realizując zapotrzebowanie na masową kulturę fizyczną, Zrzeszenie zorganizowało m.in. takie imprezy jak: festyny z Okazji Międzynarodowego Dnia Dziecka, Złoty Brygad Pracy Socjalistycznej, turnieje piłki nożnej, siatkówki, festyny dla inwalidów, rajdy turystyczne, zawody pływackie, festyny dla dzieci niepełnosprawnych, otwarte mistrzostwa miasta w narciarstwie klasycznym dla niepełnosprawnych, mistrzostwa województwa kieleckiego inwalidów w szachach¹⁹⁰⁶. W 1988 r. koła sportowe w spółdzielniach inwalidów zorganizowały 192 imprezy sportowo-rekreacyjne i 56 imprez turystycznych, w których uczestniczyło 4961 osób, zaś w 1993 r. zorganizowano zaledwie 10 imprez, w których udział wzięło około 100 osób¹⁹⁰⁷. Ponadto, w 1993 r. w Kielcach odbyła się trzydniowa, ogólnopolska spartakiada dzieci i młodzieży ze szkół dla niewidomych, zorganizowana przez WZS Start w Kielcach. W imprezie wzięło udział około 150 dzieci z 10 krajowych ośrodków. Zawody odbyły się w 2 dyscyplinach sportowych – lekkoatletyce i pływaniu¹⁹⁰⁸. W imprezie wystartowała 5-osobowa grupa kielczan, która wywalczyła 3 medale (Anna Szumigaj – srebrny medal w skoku w dal, brązowy medal w biegu na dystansie 100 m oraz Janusz Wójcik – srebrny medal w rzucie oszczepem)¹⁹⁰⁹.

Wojewódzkie ZSSP Start pozwoliło osobom niepełnosprawnym zaspokajać potrzeby ruchowe, kształtować sprawność fizyczną, a także rozwijać umiejętności ruchowe w ramach określonych dyscyplin i konkurencji sportowych. Zasłużonymi działaczami w badanym okresie byli m.in. Franciszek Kurek, Witold Wódkowski, Zbigniew Wodnicki, Czesław Piskorz i Bogumił Bujak¹⁹¹⁰.

Dla sportowców niepełnosprawnych rywalizacja w halach i na stadionach miała wymiar nie tylko sportowy. Oprócz rywali mieli oni do pokonania także swą fizyczną ułomność, a często jeszcze bardziej dotkliwą barierę psychiczną.

¹⁹⁰⁶ APK, Biuro Wojewódzkiej Rady Narodowej w Kielcach, sygn. 1164/487, Protokoły z posiedzeń Komisji Zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN nr 1-8/80, s. 487, Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Zrzeszenia Sportowego Start w Kielcach za lata 1988-1993, s. 3, „Słowo Ludu” (Magazyn), 1993, nr 1752, s. 31, „Słowo Ludu”, 1993, nr 267, s. 14.

¹⁹⁰⁷ Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Zrzeszenia Sportowego Start w Kielcach za lata 1988-1993, s. 3.

¹⁹⁰⁸ „Słowo Ludu” (Magazyn), 1993, nr 1160, s. 39.

¹⁹⁰⁹ „Słowo Ludu”, 1993, nr 124, s. 15.

¹⁹¹⁰ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 273.

2. Działalność Kieleckiego Klubu Sportowego Polskiego Związku Głuchych SURDUS

W Kielcach działał Kielecki Klub Sportowy Polskiego Związku Głuchych SURDUS założony w 1953 r. Założycielem klubu był Ryszard Kosiecki, instruktor wychowania fizycznego głuchoniemych. Od 1982 r. klub nosił nazwę Kielecki Klub Sportowy Głuchych (dalej: KKSG) Łysica. W analizowanym okresie funkcję prezesa pełnili: Jan Kot (1975-1976; 1982-1988), Ryszard Kosiecki (1976-1980), Jan Pokładek (1980-1982), Stanisław Śliwa (1988-1992), Mariusz Waszkiewicz (od 1996 r.)¹⁹¹¹. W dniu 12 grudnia 1992 r. Zarząd Oddziału Polskiego Związku Głuchych w Kielcach zwrócił się do Wydziału Spraw Obywatelskich UW w Kielcach z prośbą o zarejestrowanie Stowarzyszenia Sportowego Kielecki Klub Sportowy Głuchych Łysica z siedzibą w Kielcach. Na podstawie decyzji nr 5/92 z dnia 5 lutego 1992 r. wpisano do rejestru stowarzyszeń kultury fizycznej i ich związków Wydziału Spraw Obywatelskich UW w Kielcach stowarzyszenie pod nazwą: Kielecki Klub Sportowy Głuchych Łysica w Kielcach pod pozycją nr 146. Jednocześnie zatwierdzono statut, uchwalony na spotkaniu założycielskim w dn. 12 grudnia 1991 r.¹⁹¹² Wybory zarządu odbyły się 22 marca 1992 r. w lokalu Koła Polskiego Związku Głuchych w Kielcach. Zarząd KKSG SURDUS ukonstytuował się następująco: prezesem został Edward Stanek, I wiceprezesem – Ryszard Kosiecki, II wiceprezesem – Sławomir Pasternak, sekretarzem – Janusz Kot, gospodarzem – Zbigniew Grunt, członkowie – Mariusz Waszkiewicz oraz Jarosław Krawiec. W skład komisji rewizyjnej powołano Jerzego Garbola (przewodniczący), Czesława Ogłązę (sekretarz) i Sławomira Stęplewskiego (członek). Postanowiono również zmienić nazwę klubu¹⁹¹³. Decyzją nr 18/92 UW w Kielcach z 10 sierpnia 1992 r. zatwierdzono zmianę nazwy z Kieleckiego Klubu Sportowego Głuchych Łysica w Kielcach na Klub Sportowy Głuchych (dalej: KSG) SURDUS w Kielcach¹⁹¹⁴. Stowarzyszenie od momentu zarejestrowania nie podjęło żadnej działalności, w związku z tym decyzją nr 43/94 UW w Kielcach z dnia 30 grudnia 1994 r. zostało rozwiązane i wykreślone z rejestru stowarzyszeń kultury fizycznej i ich związków¹⁹¹⁵.

¹⁹¹¹ Tamże, s. 281.

¹⁹¹² AUW, UW w Kielcach, Wydział Kultury, Sportu i Turystyki, sygn. 5/44, Kielecki Klub Sportowy SURDUS w Kielcach przy P Zw. Głuchych w Kielcach 1991-1994, s. 3-4.

¹⁹¹³ Tamże, s. 36.

¹⁹¹⁴ Tamże, s. 37.

¹⁹¹⁵ Tamże, s. 39-41.

Celem Klubu było: podnoszenie poziomu sportowego i etycznego jego członków, przygotowanie ich do osiągnięcia jak najlepszych wyników sportowych oraz wychowanie na wartościowych obywateli, upowszechnianie wśród niesłyszących wychowania fizycznego i sportu¹⁹¹⁶. W pierwszym okresie w klubie działały sekcje koszykówki mężczyzn, tenisa stołowego, szachów, a następnie poszerzono działalność o sekcje siatkówki, lekkoatletyki, piłki nożnej i strzelectwa sportowego. Członkowie klubu uprawiali również turystkę pieszą i narciarską oraz uczestniczyli w rajdach motocyklowych¹⁹¹⁷.

Najbardziej znanymi zawodnikami klubu byli lekkoatleci: sprinter Zbigniew Grunt, medalista ME (1980 r.), Światowych Igrzysk Głuchych w Kolonii (1981 r.) i Międzynarodowych Mistrzostw Głuchych w Magdeburgu (1982 r.) oraz długodystansowiec Jerzy Śmistek, który w 1978 r. podczas Maratonu Pokoju w Warszawie czasem 2.30,04 min. ustanowił nowy rekord świata głuchoniemych. Siatkarze SURDUS Kielce w 1983 r. wygrali ogólnopolski turniej głuchych, zawodnikami tej sekcji byli wówczas: Edward Stanek, Sławomir Pasternak, Ryszard Zapała, Jarosław Kaczmarczyk, Krzysztof Przywara, Zbigniew Grunt¹⁹¹⁸.

¹⁹¹⁶ Tamże, s. 2.

¹⁹¹⁷ M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyska Encyklopedia...*, s. 281.

¹⁹¹⁸ Tamże, s. 281-282.

Zakończenie

W związku z wprowadzonym 1 czerwca 1975 r. nowym dwustopniowym podziałem administracji w Polskiej Rzeczpospolitej Ludowej, sprawami sportu w UW w Kielcach zajmował się Wydział Kultury Fizycznej i Turystyki. Powołano także Wojewódzki Komitet Kultury Fizycznej i Turystyki, który był organizacją społeczną, a jego członkowie pełnili funkcje doradcze dla władz UW. W wyniku likwidacji powiatów, początkowo sprawami kultury fizycznej i turystyki zajęli się pracownicy urzędów gminnych i miejskich. Niestety w większości byli to ludzie nieprzygotowani do rozwiązywania problemów związanych ze sportem, dlatego w późniejszym okresie w każdej gminie powołano komitety kultury fizycznej i turystyki. W ich skład wchodziłi najbardziej doświadczeni aktywiści sportowi i turystyczni w regionie. Kładziono nacisk głównie na tworzenie warunków do powszechnego uprawiania sportu, a szczególnie ćwiczeń fizycznych przez jak największą liczbę mieszkańców z naciskiem na młodzież, modernizację i budowę infrastruktury sportowej. W zakładach pracy działały rady kultury fizycznej i turystyki, które miały znaczącą rolę w upowszechnianiu sportu, gdyż zajmowały się organizowaniem aktywności fizycznej swoim pracownikom. Władze województwa bardzo poważnie traktowały wartości ideowo-wychowawcze i zdrowotne kultury fizycznej. Przejawem tego była także uchwała WRN, w której sprecyzowano zadania dla wojewódzkich organizacji kultury fizycznej i turystyki, państwowych i spółdzielczych jednostek organizacyjnych w zakresie: wychowania fizycznego i sportu dzieci i młodzieży, powszechnej kultury fizycznej i turystyki w zakładach pracy i miejscach zamieszkania, poprawy bazy sportowej, działalności turystyczno-wypoczynkowej, działalności propagandowo-uświadamiającej.

Istotne znaczenie dla rozwoju sportu w województwie kieleckim miało także utworzenie Wojewódzkiej Federacji Sportu. Organizacja ta zrzeszała okręgowe związki sportowe i kluby koordynując przez to rozwój sportu wyczynowego w województwie. W latach 1975-1998 w województwie kieleckim istniały 22 okręgowe związki sportowe, których siedziby znajdowały się głównie w Kielcach. W Kielcach funkcjonowały także zarządy wojewódzkie – LZS, SZS, TKKF, ZSSP Start, które miały znaczący wpływ na rozwój sportu w województwie. Niestety, w latach 90-tych XX w. nastąpił kryzys. W pierwszej połowie lat 90-tych XX w. (okres transformacji ustrojowej) nastąpiło zmniejszenie środków finansowych przeznaczanych na kulturę fizyczną, m.in. w 1993 r. z budżetu państwa na kulturę fizyczną przeznaczono 0,13% środków budżetu państwa.

Rozwiązanie WFS, brak porozumienia pomiędzy urzędnikami a ludźmi sportu, niewystarczające środki finansowe i nieumiejętne gospodarowanie finansami przeznaczonymi na kulturę fizyczną spowodowały, że postanowiono powołać do życia społeczną organizację, która miała być ciałem opiniodawczym, decydującym, pilnującym i egzekwującym w sprawach kultury fizycznej i sportu w Kielcach. Niestety pomimo powstania tej organizacji, jej członkowie nie podjęli żadnej działalności. Sport przestał być wartością priorytetową w województwie.

Ważnym aspektem rozwoju sportu było zaplecze finansowe. Kryzys gospodarczy na początku lat 80-tych XX w. wpłynął negatywnie na stopień realizacji zadań w zakresie sportu. Środki, które były zabezpieczane w budżecie wojewódzkim na działalność sportową były niewystarczające. Braki w budżecie, kluby i organizacje sportowe starały rekompensować sobie poprzez składki członkowskie, wpływy z wypożyczanego sprzętu, dochody ze stałych sekcji ćwiczących, dotacje z zakładów pracy, prowadzenie działalności gospodarczej, społeczną działalność instruktorów i trenerów. Powołano nawet specjalny fundusz – Wojewódzki Fundusz Rozwoju Kultury Fizycznej i Sportu, a zgromadzone tam środki przeznaczane były w formie dotacji na upowszechnianie kultury fizycznej, szkolenie sportowe oraz organizację imprez sportowych, utrzymanie, budowę, rozbudowę, modernizację i remonty obiektów sportowych i rekreacyjnych, doksztalcanie i doskonalenie zawodowe pracowników kultury fizycznej, współpracę w dziedzinie kultury fizycznej z zagranicą oraz na finansowanie bieżącej działalności organizacji społecznych kultury fizycznej. Lata 90-te XX w. były dla działalności sportowej w województwie okresem zmagania z problemami finansowymi, które wynikały z ograniczonej pomocy państwa jak i prywatyzacji zakładów pracy. Nieadekwatne do potrzeb nakłady finansowe, jak również brak obiektów sportowych lub niewłaściwe ich przygotowanie negatywnie wpływały na realizację statutowych i programowych założeń stowarzyszeń kultury fizycznej działających na terenie województwa..

W latach 1975-1998 upowszechnił się sport szkolny. Za jego realizację na szczeblu szkolnictwa podstawowego i ponadpodstawowego odpowiedzialny był SZS. Pełnił on rolę animatora i organizatora współzawodnictwa sportowego. Szczególnie trudny dla sportu szkolnego był okres lat 90-tych XX w. Zmniejszenie nakładów finansowych z budżetu państwa w związku z transformacją ustrojową, wpłynęło na zaprzestanie prowadzenia zajęć nadobowiązkowych. Sytuacja ta odnosiła się także do województwa kieleckiego. Działalność zawiesiła większość szkolnych klubów sportowych. Pomimo tego, dzięki zaangażowaniu SZS sport szkolny stał na wysokim

poziomie. Uczniowie startując w imprezach na różnych szczeblach, odnosili znaczące sukcesy.

Sport wyczynowy w województwie kieleckim w latach 1975-1998 w działalności klubowej nie rozwijał się w jednakowym stopniu. Większość klubów i towarzystw sportowych w tym czasie rozwijała działalność w Kielcach oraz w największych miastach województwa – Ostrowcu Świętokrzyskim, Skarżysku-Kamiennej, Starachowicach, Włoszczowie, Jędrzejowie. Stowarzyszenia te prowadziły działalność głównie w zakresie jednej, dwóch lub trzech sekcji. W odniesieniu do wyników sportowych i organizacyjnych wyróżniały się: Budowlani Kielce, Błękitni Kielce, MKS Korona Kielce, KS Kolporter Korona Kielce, Iskra Kielce, Kolejarz Kielce, Stella Słowik (Kielce), Tęcza Kielce. Poza miastem wojewódzkim znaczący wpływ na rozwój kultury fizycznej i sportu miała działalność takich klubów jak: Orlich Suchedniów, Jodła Bodzentyn, KSZO Ostrowiec Świętokrzyski, Star Starachowice, Naprzód Jędrzejów, Hetman Włoszczowa. Warto zaznaczyć, iż działalność klubów sportowych była szczególnie trudna w okresie transformacji ustrojowej – głównie w pierwszej połowie lat 90-tych XX w. Zmniejszenie się liczby członków oraz organizowanych imprez sportowych i rekreacyjnych nastąpiło w działalności organizacji i towarzystw, m.in. TKKF czy WZ LZS w Kielcach. Podobne tendencje były widoczne także w innych województwach Polski. Do wiodących dyscyplin w województwie kieleckim – na tle ogólnopolskim – w omawianym okresie należy zaliczyć: akrobatykę sportową, judo, karate, kolarstwo, łucznictwo, piłkę ręczną, piłkę wodną, sporty motorowe, a także w mniejszym zakresie: boks, biathlon, lekkoatletykę, narciarstwo, piłkę nożną, podnoszenie ciężarów i szachy.

W latach 1975-1998 sportowcy z Kielecczyny, we wszystkich kategoriach wiekowych zdobyli na MP ponad 1395 medali (brak danych z lat 1997-1998), w tym ponad 407 złotych medali. W sporcie dzieci i młodzieży, w klasyfikacji zespołowej, reprezentanci województwa kieleckiego plasowali się najczęściej w drugiej i trzeciej dziesiątce w Polsce. Sukcesy odnosili we współzawodnictwie na arenie międzynarodowej. Na ME zdobyli 19 medali oraz 2 brązowe medale na MŚ (brak danych z lat 1996-1998). W latach 1975-1998 w Igrzyskach Olimpijskich uczestniczyło 9 zawodników urodzonych w województwie kieleckim. Brązowy medal zdobył Jerzy Melcer, członek reprezentacji Polski piłki ręcznej, podczas IO w 1976 r. w Montrealu. Srebrny medal zdobył Andrzej Kobylański - uczestniczył w IO w 1992 r. w Barcelonie jako członek reprezentacji Polski w piłce nożnej (napastnik).

Sportem osób niepełnosprawnych w województwie kieleckim zajmowały się następujące stowarzyszenia: Zrzeszenie Sportowe Spółdzielczości Pracy oraz Kielecki Klub Sportowy Polskiego Związku Głuchych SURDUS. Niepełnosprawni sportowcy odnosili znaczące sukcesy w takich dyscyplinach jak: lekkoatletyka, pływanie, łucznictwo, narciarstwo klasyczne, szachy. Zwycięstwa odnosili nie tylko na arenie krajowej, ale także na międzynarodowych imprezach sportowych dla osób z dysfunkcjami różnych narządów (słuchu, wzroku, kończyn, z porażeniami i innymi schorzeniami aparatu ruchu) oraz Igrzyskach Paraolimpijskich.

Reasumując, należy stwierdzić, że lata 1975-1998 stanowiły zróżnicowany okres w rozwoju sportu na terenie województwa. W latach 1975-1989 powoływano organizacje i stowarzyszenia zajmujące się działalnością w obszarze sportu, co sprzyjało rozwojowi tej dziedziny, a pojawiające się problemy natury społeczno-politycznej i finansowej nie utrudniały w znaczący sposób odnoszenia sukcesów. Natomiast w latach 1990-1998 na działalności sportowej odcisnął swoje piętno kryzys ekonomiczny, jaki miał miejsce w Polsce. W tym okresie upadły bądź podupadły największe organizacje sportowe, młodzieżowe i społeczne w województwie kieleckim: znacząco zmniejszyła się liczba sekcji sportowych w każdej dyscyplinie, spadła liczba ogniw w Zrzeszeniu LZS, likwidacji uległo większość ognisk TKKF.

Bibliografia

1. Źródła

1.1. Źródła archiwalne

1.1.1. Archiwum Państwowe w Kielcach

- Biuro Wojewódzkiej Rady Narodowej w Kielcach
- Gminna Rada Narodowa w Bodzentynie
- Gminna Rada Narodowa w Łagowie
- Gminna Rada Narodowa w Sitkówce-Nowinach
- Gminna Rada Narodowa w Zagnańsku
- Kielecki Klub Sportowy "Błękitni" w Kielcach 1945-2000 [2002]
- Komitet Miejsko-Gminny PZPR Kazimierza
- Komitet Miejsko-Gminny PZPR Miechów
- Komitet Miejsko-Gminny PZPR Stąporków
- Komitet Miejsko-Gminny Włoszczowa
- Urząd Gminy i Miasta w Chęcinach
- Urząd Miejski w Kielcach [1970] 1974-1990
- Urząd Wojewódzki w Kielcach 1973-1975
- Zakładowy Klub Sportowy „Skórzani” w Skarżysku-Kamiennej 1967-1975, 1979-1993.
- Związek Zawodowy Pracowników Spółdzielczości Pracy-Zarząd Okręgu w Kielcach 1968-1973 [1981]

1.1.2. Archiwum Państwowe w Kielcach – oddział w Sandomierzu

- Zrzeszenie Sportowe Spółdzielczości Pracy „Start” w Sandomierzu 1978-1989.

1.1.3. Archiwum Urzędu Wojewódzkiego w Kielcach

- „Chemar” Ognisko TKKF w Kielcach, lata 1982-1991.
- „Kielecki Klub Kung-Fu Siedmiogwiezdnej Modliszki” w Kielcach 1990-1992.
- Budowlany Klub Sportowy „Promień” Busko-Zdrój 1986-1995.
- Jeździecki Klub Sportowy „Borków” w Borkowie 1983-1993.
- Kielecki Klub Jeździecki „Maag” w Kielcach 1992-1998.
- Kielecki Klub Karate-Do „Tsunami” w Kielcach 1989-1998.
- Kielecki Klub Morski „Horn” w Kielcach 1991-1994.
- Kielecki Klub Sportowy „Błękitni” w Kielcach 1979-1994.

- Kielecki Klub Sportowy „Surdus” w Kielcach przy PZw. Głuchych w Kielcach 1991-1994.
- Kielecki Okręgowy Związek Piłki Siatkowej i Koszykówki w Kielcach 1990-1995.
- Klub Jeździecki „Drogowiec” w Kajetanowie 1988-1994.
- Klub Sportowy „Budowlani” w Kielcach 1984-1994.
- Klub Sportowy „Desperados” Starachowice 1992-1998.
- Klub Sportowy „Granat” Skarżysko-Kamienna 1983-1991.
- Klub Sportowy „Kolejarz” w Przededworzu, gmina Chmielnik 1983-1996.
- Klub Sportowy „Tęcza-Społem” w Kielcach, 1957, 1979, 1985-1995.
- Klub Sportowy „Źródło” Białogon-Kielce 1991-1995.
- Klub Sportowy MPK Ostrowiec Św. 1987-1992.
- Klub Wioślarski „Rejów” Skarżysko-Kamienna 1972-1992.
- Klub Żeglarski „Szekła” przy Urzędzie Wojewódzkim w Kielcach 1990-1991.
- Kolejowy Klub Sportowy „Ruch” Skarżysko-Kamienna 1981-1994.
- Kontrola w stowarzyszeniach kultury fizycznej 1996-1997.
- Ludowy Klub Sportowy „Czarni” Parszów 1984-1997.
- Ludowy Klub sportowy „Gród” w Wiślicy 1978-1992.
- Ludowy Klub Sportowy „Orlęta” w Kielcach 1972-1985.
- Miechowski Klub Warcabowy w Miechowie 1993-1998.
- Miejski Klub Sportowy „Orlicz” Suchedniów 1982-1993.
- Międzyzakładowy Klub Sportowy „Białogon” w Kielcach 1985-1992.
- Międzyzakładowy Klub Sportowy „Ogniwo” we Włoszczowie 1979-1990.
- Międzyzakładowy Ludowy Klub Sportowy „Piaś” w Stopnicy 1977-1995.
- Międzyzakładowy Ludowy Klub Sportowy „Sparta” w Kazimierzy Wielkiej 1981-1991.
- MKS „Neptun” Końskie.
- Młodzieżowy Klub Tenisowy „WeMAn” w Kielcach 1995-1998.
- Oddział Wojewódzki Szkolnego Związku Sportowego w Kielcach 1985-1995.
- Ognisko TKKF „Bucik” Skarżysko-Kamienna 1978-1991.
- Ognisko TKKF „Budowlani” w Kielcach 1981-1994.
- Ognisko TKKF „Drukarz” przy Prasowych Zakładach Graficznych 1983-1991.
- Ognisko TKKF „Ikar” przy Aeroklubie Kieleckim w Kielcach 1976-1991.
- Ognisko TKKF „Łączność” w Kielcach.

- Ognisko TKKF „Skalnik” w Wiśniówce k/Kielc 1978-1994.
- Ognisko TKKF „Stawki” Ostrowiec Św. 1988-1994.
- Ognisko TKKF „Sygnał” Skarżysko-Kamienna 1989-1991.
- Ognisko TKKF „Syrena” w Kielcach przy RSM Armatury 1966-1991.
- Ognisko TKKF „Transbud” w Kielcach 1976-1991.
- Ognisko TKKF „Wodnik” we Włoszczowie 1984-1992.
- Ognisko TKKF „Zamtał” w Końskich 1971-1997.
- Ognisko TKKF „Zorza” w Kielcach 1984-1991.
- Ognisko TKKF „Zryw” Ostrowiec Św. 1984-1994.
- Ognisko TKKF Cementownia Małogoszcz w Małogoszczy 1974-1991.
- Ognisko TKKF przy Fabryce Urządzeń Transportowych w Suchedniowie 1984-1997.
- Ognisko TKKF przy Kieleckiej Fabryce Pomp w Białogonie 1981-1991.
- Ognisko TKKF przy OSM Ostrowiec Św., lata 1966-1991.
- Ognisko TKKF przy Przedstawicielstwie Sprzętu i Transportu Wodno-Melioracyjnego, Kielce-Sieje 1987-1991.
- Rada Kultury Fizycznej i Turystyki w Kielcach 1992-1993.
- Rejestracja stowarzyszeń kultury fizycznej (decyzje) 1985-1996.
- Robotniczy Klub Sportowy „Stąporków” w Stąporkowie 1983-1994.
- Starachowicki Klub Sportowy „Star” w Starachowicach 1978, 1982-1991.
- Świętokrzyskie Towarzystwo Sportowe „Dragon” w Kielcach 1992-1997.
- Uczniowski Klub Sportowy „Piętnastka” SP nr 15 w Kielcach 1995-1998.
- Wojewódzkie Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe w Kielcach 1982-1991.
- Wojewódzkie Zrzeszenie Ludowe Zespoły Sportowe w Kielcach 1984-1987.
- Wojewódzkie Zrzeszenie Ludowe Zespoły Sportowe w Kielcach 1988-1995.
- Zakładowy Klub Sportowy „Skórzani” w Skarżysku-Kam. 1984-1994.

1.1.4. Składnice akt szkół podstawowych i ponadpodstawowych.

- Składnica Akt Zespołu Szkół Ponadgimnazjalnych nr 1 w Bodzentynie.

1.1.5. Składnice akt klubów sportowych, zrzeszeń, towarzystw i organizacji sportowych.

- Składnica Akt Szkolnego Związku Sportowego w Kielcach.

- Składnica Akt Wojewódzkiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Kielcach.

- Składnica Akt Wojewódzkiej Federacji Sportu w Kielcach.

1.1.6. Składnice akt osób prywatnych.

- Składnica Akt Mariana Barczewskiego.

- Składnica Akt Zygmunta Sitka.

1.2. Źródła drukowane

1. Analiza do planu społeczno-gospodarczego rozwoju na lata 1976-1980 i na 1977 r. w zakresie sportu i turystyki w mieście i gminie Pińczów.
2. Analiza stanu młodzieży na terenie gminy Sitkówka-Nowiny w 1984 r.
3. Analiza stanu organizacyjnego Zrzeszenia LZS w oparciu o ankietę statystyczną na 1985 r. w województwie kieleckim.
4. Analiza z wykorzystania środków finansowych kultury fizycznej, sportu i turystyki w Mieście i Gminie Skalbmierz w 1984 r.
5. Decyzja nr 12/92 UW w Kielcach, Wydział Spraw Obywatelskich.
6. Decyzja nr 18/92 UW w Kielcach, Wydział Spraw Obywatelskich.
7. Decyzja nr 43/95 UW w Kielcach, Wydział Kultury, Sportu i Turystyki.
8. Decyzja nr 5/92 UW w Kielcach, Wydział Spraw Obywatelskich.
9. Informacja dotycząca aktualnego stanu kultury, kultury fizycznej, sportu i turystyki na terenie Miasta i Gminy Kazimierza Wielka z czerwca 1986 r.
10. Informacja dotycząca aktualnej sytuacji w zakresie rozwoju wychowania fizycznego dzieci i młodzieży, sportu, turystyki i wypoczynku na terenie miasta Skarżyska-Kamiennej w 1986 r.
11. Informacja dotycząca kształcenia kadr dla potrzeb kultury fizycznej w woj. kieleckim.
12. Informacja dotycząca opieki medycznej nad dziećmi i młodzieżą szkolną z uwzględnieniem rozwoju sportu i rekreacji w województwie kieleckim do 1990 r.
13. Informacja dotycząca rozwoju kultury fizycznej i sportu na terenie gminy Bodzentyn w latach 1975-1977.

14. Informacja dotycząca wdrożenia Uchwały WRN o planie społeczno-gospodarczego rozwoju w zakresie kultury fizycznej, sportu i turystyki w województwie kieleckim w 1980 r.
15. Informacja o działalności KS KSZO przy Hucie im. M. Nowotki za 1982 r.
16. Informacja o działalności Międzyzakładowego Klubu Sportowego Orlicz w Suchedniowie z dn. 30.XI.1984 r.
17. Informacja o działalności oddziału stowarzyszenia pn. Zakładowy Klub Sportowy Granat za rok 1984.
18. Informacja o działalności oddziału stowarzyszenia pod nazwą Klub Wioślarski Rejów za 1984 r.
19. Informacja o działalności przyfabrycznego Klubu Sportowego Star za okres od 3.12.1982 r. do 31.7.1984 r.
20. Informacja o działalności przyfabrycznego Klubu Sportowego Star za okres od 01.12.1982 r. do 31.07.1984 r.
21. Informacja o działalności sekcji żeglarskiej przy Urzędzie Wojewódzkim z dnia 23.05.1990 r.
22. Informacja o działalności stowarzyszenia pn. KS KSZO przy Hucie im. M. Nowotki za 1982 r.
23. Informacja o działalności szkół w roku szkolnym 1981/82 i I półroczu roku 1982/83 w gminie Zagnańsk.
24. Informacja o funduszach celowych i sposobie ich wykorzystania w 1983 r.
25. Informacja o realizacji zadań funduszy celowych za rok 1985 przez Wydział Kultury Fizycznej Sportu i Turystyki UW w Kielcach.
26. Informacja o stanie urządzeń sportowych i rekreacyjnych przy szkołach podstawowych na terenie gminy Miedziana Góra.
27. Informacja o zadaniach i programie rozwoju kultury fizycznej i turystyki w 1985 roku na terenie Miasta i Gminy Kazimierza Wielka.
28. Informacja uzupełniająca do projektu planu na 1983 r.
29. Informacja z działalności stowarzyszeń pn. Aeroklub Kielecki Lotnisko Masłów za 1979 r.
30. Informacja z działalności stowarzyszeń pn. Aeroklub Kielecki Lotnisko Masłów za 1982 r.
31. Informacja z przygotowania Ośrodka Sportu i Rekreacji w Sielpi do sezonu letniego 1976 r.

32. Informacja Zarządu Wojewódzkiego Związku Młodzieży Wiejskiej w Kielcach nt. „Realizacja potrzeb socjalno-bytowych młodych mieszkańców wsi” w 1981 r.
33. Kształcenie kadr dla potrzeb kultury fizycznej w województwie kieleckim w 1979 r.
34. Kultura fizyczna, sport i turystyka w gminie w 1981 r.
35. Lista obecności członków przedstawicieli klubów na zebraniu założycielskim Kieleckiego Okręgowego Związku Piłki Siatkowej i Koszykówki z dn. 18 grudnia 1990 r.
36. Materiały na IX Wojewódzki Zjazd Delegatów TKKF woj. kieleckiego.
37. Materiały na posiedzenie Egzekutywy Komitetu Miejsko-Gminnego PZPR we Włoszczowie w sprawie realizacji uchwały Biura Politycznego KC PZPR z 1977 r. i wniosków Egzekutywy KW PZPR z 1978 r. dotyczących rozwoju sportu, rekreacji i turystyki.
38. Materiały sprawozdawcze 1981-1984, Szkolny Związek Sportowy, Zarząd Oddziału Wojewódzkiego, Kielce 1984.
39. Materiały sprawozdawcze 1985-1988, Kuratorium Oświaty i Wychowania, Szkolny Związek Sportowy, Zarząd Oddziału Wojewódzkiego w Kielcach, Kielce 1984.
40. Materiały sprawozdawcze 1989-1992, Szkolny Związek Sportowy, Zarząd Oddziału Wojewódzkiego, Kielce 1992.
41. Model rozwoju sportu dzieci i młodzieży oraz jego realizacja w województwie kieleckim w latach 1984-1986.
42. Ocena działalności sportu, turystyki i rekreacji na terenie Miasta i Gminy Miechów za okres 1977 r. oraz plan rozwoju w tym zakresie na lata 1978-1980.
43. Ocena działalności sportu, turystyki i rekreacji na terenie Miasta i gminy Miechów za okres 1977 r. oraz plan rozwoju w tym zakresie na lata 1978-1980.
44. Ocena realizacji uchwały Egzekutywy Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Kielcach w zakresie rozwoju sportu, turystyki i rekreacji w Mieście i Gminie Kazimierza Wielka z lipca 1979 r.
45. Ocena realizacji uchwały Egzekutywy Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Kielcach w zakresie rozwoju sportu, turystyki i rekreacji w Mieście i Gminie Kazimierza Wielka z lipca 1979 r.
46. Ocena rozwoju sportu wyczynowego, masowego, rekreacji i wypoczynku na terenie miasta i gminy Stąporków z kwietnia 1980 r.

47. Ocena rozwoju sportu wyczynowego, masowego, rekreacji i wypoczynku na terenie miasta i gminy Stąporków z kwietnia 1980 r.
48. Ocena sportu wyczynowego województwie i ocena realizacji inwestycji w zakresie kultury fizycznej, sportu i turystyki w 1982 r.
49. Ogólna charakterystyka rozwoju kultury fizycznej, sportu i turystyki w mieście i gminie Chęciny do 1984 r.
50. Podstawowe wielkości planu społeczno-gospodarczego na rok 1985 w mieście i gminie Busko-Zdrój.
51. Postanowienie o rozwiązaniu Świętokrzyskiego Towarzystwa Sportowego Dragon w Kielcach z dnia 13.05.1997 r.
52. Program działania w zakresie rozwoju kultury fizycznej, turystyki i wypoczynku na terenie miasta Skarżyska-Kamiennej na lata 1986-1990 z perspektywą do 1995 r.
53. Program rozwoju kultury fizycznej, sportu i turystyki na terenie Miasta i Gminy Chęciny na lata 1984-1985.
54. Program rozwoju sportu, turystyki i rekreacji na terenie miasta i gminy Kazimierza Wielka na lata 1976-1980.
55. Protokół nr 11/86 z posiedzenia Prezydium Rady Wojewódzkiej Zrzeszenia LZS odbytego w dniu 30.12.1986 r. w Kielcach.
56. Protokół nr 2/83 posiedzenia Komisji Wychowania, Oświaty, Kultury i Spraw Socjalnych GRN w Łagowie, które odbyło się w dniu 10 marca 1983 r.
57. Protokół nr 4 ze spotkania działaczy i trenerów z władzami miasta Kielce w dniu 11 marca 1992 r.
58. Protokół z dnia 12 marca 1992 roku z zebrania założycielskiego Kieleckiego Klubu Jeździeckiego MAAG.
59. Protokół z kontroli kompleksowej w Wojewódzkim Zrzeszeniu LZS w Kielcach przeprowadzonej w dniach 20-23 września 1988 r.
60. Protokół z kontroli problemowej w Kieleckim Okręgowym Związku Jeździeckim w dniach 25-29 listopada 1996 r.
61. Protokół z kontroli problemowej w Kieleckim Okręgowym Związku Judo w dniach 18-30 września 1996 r.
62. Protokół z kontroli problemowej w Kieleckim Okręgowym Związku Lekkiej Atletyki w Kielcach w dn. 20 listopada 1997 r.

63. Protokół z kontroli problemowej w Kieleckim Okręgowym Związku Strzeleckim w Kielcach w dniach 22 i 29 luty 1996 r.
64. Protokół z kontroli problemowej w Kieleckim Okręgowym Związku Tenisa Stołowego w Kielcach w dniach 14-22 listopada 1996 r.
65. Protokół z kontroli problemowej w KSHiS Tęcza w Kielcach w dniach 28-29 lipca 1993 r.
66. Protokół z kontroli problemowej w Okręgowym Związku Kolarskim w Kielcach w dn. 10-15 maja 1996 r.
67. Protokół z kontroli przeprowadzonej w Okręgowym Związku Żeglarskim w Kielcach w dniu 4 czerwca 1987 r.
68. Protokół z kontroli przeprowadzonej w WTKKF w Kielcach w dniach 22.10.1987-11.11.1987 r.
69. Protokół z kontroli w Kieleckim Okręgowym Związku Piłki Ręcznej w Kielcach w dniach 21-28 marca 1997 r.
70. Protokół z kontroli w Wojewódzkim Szkolnym Związku Sportowym w Kielcach w dniach 28-29.04.1997 r. i 06.05.1997 r.
71. Protokół z kontroli w WSZS w Kielcach w dniach 28-29.04.1997 r. i 6.05.1997 r.
72. Protokół z nadzwyczajnego walnego zebrania członków stowarzyszenia Młodzieżowego Klubu Tenisowego WeMan-Kielce z dn. 27.05.1998 r.
73. Protokół z odbytego w dniu 17 lutego 1981 r. zebrania dotyczącego działalności Kultury Fizycznej i Sportu na terenie Miasta i Gminy w Chęcinach.
74. Protokół z posiedzenia Zarządu Kieleckiego Klubu Karate Kyokushinkay odbytego w dniu 1986.09.08.
75. Protokół z posiedzenia Zarządu Kieleckiego Klubu Karate Kyokushinkay odbytego w dniu 1987.05.18.
76. Protokół z posiedzenia Zarządu Kieleckiego Klubu Karate Kyokushinkay odbytego w dniu 1987.10.12.
77. Protokół z posiedzenia Zarządu Kieleckiego Klubu Karate Kyokushinkay w dniu 1992.10.26.
78. Protokół z posiedzenia Zarządu KS Stella odbytego w dniu 29 grudnia 1990 r. na okoliczności ukonstytuowania nowo wybranego Zarządu.
79. Protokół z Walnego Zebrania Kieleckiego Klubu Karate-Do Tsunami z dn.1993.11.02.

80. Protokół z Walnego Zebrania klubu Sportowego KSZO w Ostrowcu odbytego dn. 23.03.84 r.
81. Protokół z Walnego Zebrania Klubu Sportowego KSZO w Ostrowcu odbytego dn. 23.03.1984 r.
82. Protokół z Walnego Zebrania Sprawozdawczo-Likwidacyjnego Kielecki Okręgowy Związek Piłki Siatkowej i Koszykówki przeprowadzonego w dniu 20 kwietnia 1995 r. w Kielcach.
83. Protokół z Walnego Zebrania Sprawozdawczo-Wyborczego Klubu Sportowego KSZO odbytego w dniu 22.04.1994 r.
84. Protokół z Walnego Zebrania Sprawozdawczo-Wyborczego Klubu Sportowego Handlowców i Spółdzielców Tęcza Kielce odbytego w dniach 1986.03.20 i 1986.05.14.
85. Protokół z Walnego Zebrania Sprawozdawczo-Wyborczego Klubu Sportowego KSZO Ostrowiec Św. odbytego w dn. 27.09.1988 r.
86. Protokół z Walnego Zebrania Sprawozdawczo-Wyborczego Klubu Sportowego KSZO odbytego w dniu 22.04.1994 r.
87. Protokół z walnego zebrania założycielskiego Klubu Żeglarskiego przy Urzędzie Wojewódzkim w Kielcach odbytego w dniu 25.11.1990 r.
88. Protokół z Walnego Zgromadzenia członków MKS Neptun w Końskich w dniu 19.IV.1984 r.
89. Protokół z Walnego Zgromadzenia Klubu Sportowego Stella, odbytego w dniu 29 grudnia 1990 r. w siedzibie klubu w Kielcach, ul. Krakowska 374.
90. Protokół z Walnego Zgromadzenia Sprawozdawczo-Wyborczego Delegatów Aeroklubu Kieleckiego odbytego 8.11.1987 r. w Kielcach.
91. Protokół z zebrania konstytucyjnego Kieleckiego Klubu Karate Kyokushinkay odbytego w dniu 1986.07.28.
92. Protokół z zebrania sprawozdawczo-wyborczego klubu sportowego SKS Star odbytego w dniu 29.09.1987 r. w sali ZIK PSC.
93. Protokół z zebrania sprawozdawczo-wyborczego Łuczniczego Klubu Sportowego „Stella” przeprowadzonego w dniu 7 grudnia 1984 r.
94. Protokół z zebrania założycielskiego Kieleckiego Klubu Karate-do Tsunami z dn. 1989.10.23.
95. Protokół z zebrania założycielskiego Kieleckiego Klubu Kung-Fu Siedmiogwiezdej Modliszki z dn. 05.10.1990 r.

96. Protokół z zebrania założycielskiego Kieleckiego Stowarzyszenia Wschodnich Sztuk Walki Tang-Lang z dnia 01.09.1992 r.
97. Protokół z zebrania założycielskiego Klubu Jeździeckiego Drogowiec w Kajetanowie 129 odbytego dnia 1988.08.29.
98. Protokół z zebrania założycielskiego Klubu Sportowego Politechnika Kielce z dn. 11.10.1993 r.
99. Protokół z zebrania założycielskiego Rady Kultury Fizycznej i Turystyki z dnia 18 marca 1992 r.
100. Rozwój kultury fizycznej, sportu i turystyki. Korelacja tych zagadnień na terenie gminy Łagów.
101. Skład osobowy Zarządu Międzyzakładowego Klubu Sportowego Orlicz w Suchedniowie wybrany na nadzwyczajnym walnym zebraniu sprawozdawczo-wyborczym w dniu 6 stycznia 1990 r.
102. Skład Zarządu GKS Błękitni w Kielcach wybranego na Walnym Zebraniu Członków Klubu w dniu 9 czerwca 1988 r.
103. Skład Zarządu Gwardyjskiego Klubu Sportowego Błękitni w Kielcach wybranego na Walnym Zebraniu Członków Klubu w dniu 11 stycznia 1983 r.
104. Skład Zarządu KSMiS Tęcza Kielce – stan na dzień 10.VII.1992 r.
105. Skład Zarządu Międzyzakładowego Klubu Sportowego Orlicz w Suchedniowie ul. Sportowa 5 wybranego na Walnym zebraniu sprawozdawczo-wyborczym w dniu 11 sierpnia 1982 r. wraz z danymi personalnymi i stanowiskami pełnionymi w Klubie.
106. Sport i wychowanie fizyczne młodzieży w województwie w 1982 r.
107. Sprawozdanie Komisji Rewizyjnej na Walne Zgromadzenie Sprawozdawczo-Wyborcze Klubu Sportowego Budowlani Kielce za okres od 24.02.1984 do 30.12.1987 r.
108. Sprawozdanie Komisji Rewizyjnej z działalności Gwardyjskiego Klubu Sportowego „Błękitni” w Kielcach za lata 1975-1976 i pierwszą połowę 1977 r.
109. Sprawozdanie na IX Wojewódzki Zjazd Delegatów TKKF za lata 1981-1984.
110. Sprawozdanie Rady Wojewódzkiej Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Kielcach z działalności w latach 1975-1978.
111. Sprawozdanie Rady Wojewódzkiej Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Kielcach z działalności w latach 1979-1983.
112. Sprawozdanie Wojewódzkiej Federacji Sportu w Kielcach za rok 1983.

113. Sprawozdanie z działalności Aeroklubu Kieleckiego w latach 1983-1987.
114. Sprawozdanie z działalności dotyczącej rozwoju sportu, turystyki i rekreacji na terenie gminy Sitkówka-Nowiny w 1980 r.
115. Sprawozdanie z działalności Gwardyjskiego Klubu Sportowego „Błękitni” w Kielcach za okres od 12 stycznia 1983 r. do 31 maja 1988 r.
116. Sprawozdanie z działalności Gwardyjskiego Klubu Sportowego „Błękitni” w Kielcach za okres od 1 maja 1973 r. do 24 listopada 1977 r.
117. Sprawozdanie z działalności Gwardyjskiego Klubu Sportowego „Błękitni” w Kielcach za okres od 25 listopada 1977 r. do 31 grudnia 1982 r.
118. Sprawozdanie z działalności Gwardyjskiego Klubu Sportowego „Błękitni” w Kielcach za okres od 10 czerwca 1988 r. do 30 września 1990 r.
119. Sprawozdanie z działalności Kieleckiego Okręgowego Związku Piłki Siatkowej i Koszykówki za lata 1991-1995 w nawiązaniu do jubileuszu 50-lecia Związku Gier Sportowych (siatkówka, koszykówka, piłka ręczna).
120. Sprawozdanie z działalności Klubu i Zarządu Zakładowego Klubu Sportowego Granat za okres 17 listopad 1983-15 maj 1987 r.
121. Sprawozdanie z działalności Klubu Sportowego „Błękitni” w Kielcach za okres od 1.05.1992 r. do 26.11.1993 r.
122. Sprawozdanie z działalności Klubu Sportowego Star Starachowice z dn. 01.02.1984 r.
123. Sprawozdanie z działalności Klubu Sportowego Stella za okres od 29.XII.1990 r. do 26.II.1994 r.
124. Sprawozdanie z działalności Klubu Sportowego Stella za okres od 7.XII.84 r. do 29.XII.1990 r.
125. Sprawozdanie z działalności LKJ Borków w 1987 r.
126. Sprawozdanie z działalności łuczniczego Klubu Sportowego Stella za okres od 15 stycznia 1979 r. do marca 1984 r.
127. Sprawozdanie z działalności Okręgowego Związku Piłki Nożnej WFS w Kielcach za lata 1976-1979.
128. Sprawozdanie z działalności Okręgowego Związku Tenisowego za okres od 03.04.1980 do 16.12.1984 r.
129. Sprawozdanie z działalności rekreacyjno-wypoczynkowej i kulturalnej Kieleckiego Kombinatoru Cementowo-Wapienniczego „Nowiny” za rok 1977 oraz I półrocze 1978 r.

130. Sprawozdanie z działalności sekcji judo KS Błękitni w okresie sprawozdawczym 1.05.92-25.11.93
131. Sprawozdanie z działalności sportowo-rekreacyjnej i turystycznej prowadzonej na terenie Miasta i Gminy Włoszczowa w 1978 r.
132. Sprawozdanie z działalności stowarzyszenia pn. Aeroklub Kielecki w Masłowie za 1977 r.
133. Sprawozdanie z działalności stowarzyszenia pn. Aeroklub Kielecki w Masłowie za 1976 r.
134. Sprawozdanie z działalności stowarzyszenia pn. Robotniczy Klub Sportowy Stąporków w Stąporkowie za rok 1983.
135. Sprawozdanie z działalności WFS w Kielcach za rok 1986.
136. Sprawozdanie z działalności WFS w Kielcach za rok 1989.
137. Sprawozdanie z działalności WFS za rok 1987.
138. Sprawozdanie z działalności WFS za rok 1990.
139. Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego TKKF w Kielcach za lata 1990-1994.
140. Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1984-1987.
141. Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1988-1990.
142. Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1996-1999.
143. Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Zrzeszenia Sportowego Start w Kielcach za lata 1988-1993.
144. Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiej Federacji Sportu za lata 1982-1985.
145. Sprawozdanie z działalności Zarządu Międzyzakładowego Klubu Sportowego Orlicz w Suchedniowie za okres kadencji od 11.08.1982 r. do 31.01.1987 r.
146. Sprawozdanie z przeprowadzonej kontroli w Gminnej Radzie Narodowej w Sędziszowie dnia 29.06.1981 r. przez Komisję zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki.
147. Sprawozdanie z przeprowadzonej kontroli w Urzędzie Gminy Mirzec dnia 22.06.1981 r. przez Komisję Zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki.

148. Sprawozdanie z przeprowadzonej kontroli w Urzędzie Gminy w Łopusznie dnia 19.06.1981 r. przez Komisję Zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki.
149. Sprawozdanie z przeprowadzonej kontroli w Urzędzie Gminy Waśniów, LZS Momina dnia 19.06.1981 r. przez Komisję Zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki.
150. Sprawozdanie z przeprowadzonej kontroli w Urzędzie Gminy Zagnańsk dnia 19.06.1981 r. przez Komisję Zdrowia, Spraw Socjalnych, Opieki Społecznej.
151. Sprawozdanie z przeprowadzonej kontroli w Urzędzie Miasta i Gminy w Busku-Zdroju dnia 17.06.1981 r. przez Komisję Zdrowia, Spraw Socjalnych, Kultury Fizycznej i Turystyki WRN.
152. Sprawozdanie z realizacji programu Wojewódzkiego Zrzeszenia Sportowego Spółdzielczości Pracy „Start” w Kielcach za rok 1984.
153. Sprawozdanie z realizacji zadań wynikających z Programu Rozwoju Kultury Fizycznej i Turystyki za rok 1989 w mieście i gminie Busko-Zdrój.
154. Sprawozdanie z Walnego Zebrania Członków LKJ Borków w Borkowie, które odbyło się dnia 11 listopada 1984 r.
155. Sprawozdanie z wykonania planu społeczno-gospodarczego rozwoju i budżetu województwa kieleckiego za 1979 r.
156. Sprawozdanie za lata 1993-1999, Wojewódzki Szkolny Związek Sportowy w Kielcach, Kielce 1999.
157. Sprawozdanie Zarządu Klubu Sportowego Handlowców i Spółdzielców Tęcza Kielce za lata 1981-1985.
158. Sprawozdanie Zarządu Klubu Sportowego Handlowców i Spółdzielców Tęcza przy Społem PSS w Kielcach za lata 1986-1990.
159. Sprawozdanie Zarządu Klubu Sportowego KSZO za okres od 23.03.84 do 27 września 1988 r.
160. Sprawozdanie Zarządu Klubu Sportowego KSZO za okres od marca 1976 r. do marca 1984 r.
161. Sprawozdanie zbiorcze z działalności Ogniwa Zrzeszenia LZS, LKS za rok 1991.
162. Sprawozdanie zbiorcze z działalności Zrzeszenia LZS za 1991 r.
163. Sprawozdanie zbiorcze z działalności Zrzeszenia LZS za 1992 r.
164. Sprawozdanie zbiorcze z działalności Zrzeszenia LZS za 1993 r.

165. Sprawozdanie zbiorcze z działalności Zrzeszenia LZS za 1994 r.
166. Sprawozdanie zbiorcze z działalności Zrzeszenia LZS za 1995 r.
167. Statut Aeroklubu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.
168. Statut Kieleckiego Klubu Sportowego Głuchych „Łysica”.
169. Statut Klubu Jeździeckiego Drogowiec w Kajetanowie k/Kielc.
170. Statut Rady Kultury Fizycznej i Turystyki w Kielcach z dn. 18 marca 1992 r.
171. Syntetyczna informacja o działalności Starachowickiego Klubu Sportowego Star w 1983 r. oraz zamierzenia do 1986 r. – roku 60-lecia działalności Klubu w mieście.
172. Tabela stanu organizacyjnego sportu województwa kieleckiego 1982 r.
173. Tabele do Sprawozdania Rady Głównej na XI Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS.
174. Tradycje, rozwój, sukcesy, porażki i nadzieje. 45 lat działania, Szkolny Związek Sportowy, Warszawa 1999.
175. Uchwała Nadzwyczajnego Walnego Zebrania Ludowego Klubu Jeździeckiego Borków w Borkowie z dnia 2 listopada 1993 r. w sprawie połączenia się z Kieleckim Klubem Jeździeckim.
176. Uchwała nr 1/94 Walnego Zgromadzenia Kieleckiego Stowarzyszenia Wschodnich Sztuk Walki Tang-Lang z dnia 23.09.1994 r.
177. Uchwała nr V/20/84 Rady Narodowej Miasta i Gminy w Chęcinach z dnia 28 grudnia 1984 r. w sprawie utworzenia Miejsko-Gminnego Funduszu Rozwoju Kultury Fizycznej.
178. Uchwała Walnego Zebrania członków Kieleckiego Klubu Kung-fu Siedmiogwiazdnej Modliszki z dn. 1992.02.05.
179. Warunki socjalne a zatrudnienie młodych ludzi na wsi województwa kieleckiego.
180. Wniosek o rozwiązanie stowarzyszenia Klub Sportowy Politechnika Kielce z dn. 10.02.1998 r.
181. Wniosek o wpis do rejestru Kieleckiego Okręgowego Związku Piłki Siatkowej i Koszykówki.
182. Wniosek w sprawie zarejestrowania Kieleckiego Stowarzyszenia Wschodnich Sztuk Walki Tang-Lang z dnia 01.09.1992 r.
183. Wojewódzka Federacja Sportu w Kielcach. Sprawozdanie z działalności za rok 1986.

184. Wojewódzka Federacja Sportu w Kielcach. Sprawozdanie z działalności za 1987 rok.
185. Wyciąg z protokołu posiedzenia konstytucyjnego Zarządu Klubu Sportowego Handlowców i Spółdzielców Tęcza Kielce odbytego w dniu 86.05.14.

1.3. Źródła internetowe

1. <http://bridge.kielce.com.pl> - dostęp 25.05.2014 r.
2. <http://bridge.kielce.com.pl/mainmenu.html> - dostęp 26.07.2018 r.
3. <http://mogi.el.net/POL/3-9596/3-lublin.htm> - dostęp 02.01.2013 r.
4. http://pogon.miechow.net.pl/index.php?option=com_content&task=blogsection&id=2&Itemid=82 - dostęp 26.01.2014 r.
5. http://ts.akwedukt.kielce.pl/?page_id=236 - 26.12.2013 r.
6. <http://www.ck.90minut.pl/compdetails.php?Comp=76&S=97> -dostęp 02.01.2013 r.
7. <http://www.dwudziestolecie.muzhp.pl> - dostęp 20.05.2014 r.
8. <http://www.hppn.pl/liga/kluby/151,Star-Starachowice/sezon-po-sezonie/36,sezon-1975-76> - dostęp 01.01.2014 r.
9. <http://www.hppn.pl/liga/kluby/151,Star-Starachowice/sezon-po-sezonie/33,sezon-1978-79> - dostęp 01.01.2014 r.
10. <http://www.hppn.pl/liga/kluby/274,Nida-Pinczow/sezon-po-sezonie/13,sezon-1997-98> - dostęp 02.01.2013 r
11. <http://www.hppn.pl/liga/kluby/368,Hetman-Wloszczowa/sezon-po-sezonie/14,sezon-1996-97> - dostęp 02.01.2013 r.
12. <http://www.hppn.pl/liga/kluby/368,Hetman-Wloszczowa/sezon-po-sezonie/13,sezon-1997-98> - dostęp 02.01.2013 r.
13. <http://www.hppn.pl/liga/kluby/381,Bucovia-Bukowa/sezon-po-sezonie/16,sezon-1990-91> - dostęp 02.01.2014 r.
14. <http://www.hppn.pl/liga/kluby/479,Stadion-Kielce/sezon-po-sezonie/24,sezon-1987-88> –dostęp_02.01.2013 r.
15. <http://www.hppn.pl/liga/kluby/479,Stadion-Kielce/sezon-po-sezonie/22,sezon-1989-90> - dostęp 02.01.2013 r.
16. <http://www.hppn.pl/liga/kluby/479,Stadion-Kielce/sezon-po-sezonie/16,sezon-1990-91> - dostęp 02.01.2013 r.
17. http://www.judo.msos.kielce.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=25&Itemid=64 - dostęp 20.05.2014 r.

18. <http://www.rsssf.com/tablesp/polcuphistfull.html#81> - dostęp 02.01.2013 r.
19. <http://www.rsssf.com/tablesp/polcuphistfull.html#98> - dostęp 02.01.2013 r.
20. http://zsowolica.checiny.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=29&Itemid=26 - dostęp 12.01.2014 r.

1.4. Prasa

1. „Echo Dnia” 1971-1998
2. „Gazeta Jędrzejowska” 1993-1998
3. „Gazeta Ostrowiecka” 1951-1998
4. „Gazeta Wyborcza” 1989-1998
5. „Słowo Ludu” 1949-1998
6. „Sztandar Młodych” 1984
7. „Trybuna Ludu” 1948-1990
8. „Tygodnik Konecki” 1996-1998
9. „Tygodnik Nadwiślański” 1981-1998
10. „Tygodnik Ponidzia” 1993
11. „Tygodnik Skarżyski” 1998
12. „Tygodnik Starachowicki” 1994-1998

1.5. Relacje

1. Relacja ustna Zygmunta Sitka (trener w KS Jodła Bodzentyn) z dnia 26.01.2012 r.
2. Relacja ustna Mariana Barczewskiego (prezes SZS w Kielcach) z dnia 15.03.2012 r.
3. Relacja ustna Stanisława Kasperka (działacz sportowy) z dnia 25.05.2013 r.

2. Literatura

2.1. Publikacje

1. *25 lat Aeroklubu Kieleckiego*. Kielce 1970.
2. *25 lat LZS w Kielecczyźnie*. Kielce 1971.
3. *40 lat Technikum Mechaniczno-Odlewniczego w Końskich (1945-1985)*. Końskie 1985.
4. *60 lat ze znakiem LZS na ziemi świętokrzyskiej*, Kielce 2006.
5. Adamczyk M., Pastuszka S.: *Starachowice- zarys dziejów*, Warszawa 1984.
6. Bryła W.: *Z dziejów LZS Łysica Bodzentyn 1948-1998*. Bodzentyn 1998.

7. Cender M., Kotwica P.: *50-lecie Okręgowego Związku Piłki Ręcznej w Kielcach 1958-2008*. Kielce 2008.
8. Cepcer J.: *Uchwała kwietniowa z 1973 roku o kulturze fizycznej i jej znaczenia*. [w:] Woltmann B. (red.): *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, t. V. Gorzów Wlkp. 2002.
9. Chruściki D., Konieczny A., Marcinek K.: *Sportowcy XXX-lecia*. Warszawa 1974.
10. Ciosek I.: *Rola instytucji państwowych, samorządowych i organizacji społecznych w rozwoju wychowania fizycznego i sportu w Kielcach (1918-1939)*. Kielce 2004.
11. Ćmok J., Stachurski M., Tomków M.: *Województwo kieleckie, radomskie, tarnobrzeskie*. Warszawa 1985.
12. Daniel J.: *Kalendarz Świętokrzyski 2005*. Kielce 2004.
13. Dominiczak H.: *Wstęp do badań historycznych*. Częstochowa 1998.
14. Drażdżewski S.: *Ludowe Zespoły Sportowe*. Warszawa 1974.
15. Drażdżewski S.: *Ludowe Zespoły Sportowe. Zarys dziejów 1946-1964*. Warszawa 1967.
16. Drogosz L.: *Czarodziej ringu – wspomnienia*. Chicago 1998.
17. Drozdek-Małolepsza T., Małolepszy E.: *Przyczynek do dziejów Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w województwie kieleckim w latach 1919-1939*. [w:] Rocznik Naukowy IWFIS w Białej Podlaskiej, t. VII. Biała Podlaska 2000.
18. Drozdek-Małolepsza T., Rodziewicz-Gruhn J. (red.): *Z dziejów kultury fizycznej i turystyki w Polsce*, t.2. Częstochowa 2011.
19. Dubrawski T.: *Status prawny stowarzyszeń kultury fizycznej według ustawy z dnia 3 lipca 1984 r.* [w:] B. Woltmann (red.): *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, t. V. Gorzów Wlkp. 2002.
20. Dutkiewicz W. (red.): *XXX lat Międzywydziałowego Studium Wychowania Fizycznego i Sportu Akademii Świętokrzyskiej w Kielcach*. Kielce 2001.
21. *Dzieje szkoły w latach 1945-1982 w kalejdoskopie historii miasta*. Końskie 1985.
22. Dziekan Ł., Zaręba E.: *Zarys historii piłki ręcznej w Ostrowcu Świętokrzyskim 1964-2009. 80-lecie Klubu Sportowego KSZO Ostrowiec Świętokrzyski*. Ostrowiec Świętokrzyski 2009.
23. Frańczak W.: *Piłkarskie potyczki ostrowieckiego klubu – 80 lat KSZO*. Starachowice 2009.
24. Frysztański K., Kościółek A. (red.): *Miasto... Studia nad Kielcami*. Kielce 1998.

25. Gaj J., Hądzelek K.: *Dzieje kultury fizycznej w Polsce w XIX i XX wieku: koncepcje, uwarunkowania i efekty instytucjonalnej działalności*. Poznań 1991.
26. Gaj J., Hądzelek K.: *Dzieje kultury fizycznej w Polsce*. Poznań 1997.
27. Gaj J., Pieczyński P., Urban R.: *Sport w Polsce w okresie transformacji ustrojowej*, [w:] J. Gaj, B. Woltmann (red.): *Zarys historii sportu w Polsce 1867-1997*. Gorzów Wlkp. 1999.
28. Gaj J., Woltmann B. (red.): *Sport w województwie gorzowskim 1975-1990*, Gorzów Wlkp. 1993;
29. Gaj J., Woltmann B. (red.): *Zarys historii sportu w Polsce 1867-1997*. Gorzów Wlkp. 1999;
30. Gaj J.: *Wychowanie fizyczne i sport w Polsce Ludowej*. Warszawa-Poznań 1987.
31. Gajos R.: *Ikar i skrzydła Gór Świętokrzyskich*. Kielce 1997.
32. Gawkowski R.: *Sport w II Rzeczypospolitej*. Warszawa 2012.
33. Głaz A., Lipski J., Żurawski J., Chełmecki J., Tracewski J.: *Historia polskich zapasów 1922-2012*, Polski Związek Zapaśniczy Warszawa 2012.
34. Głuszek Z.: *Leksykon polskich olimpijczyków*. Warszawa 1999.
35. Godlewski P.: *Polski Związek Zapaśniczy 1922-2004*. Gorzów Wlkp. 2004.
36. Godlewski P.: *Sport w Polsce na tle politycznej rzeczywistości lat 1944-1956*, Poznań 2006.
37. Godlewski P.: *Sport w Polsce na tle politycznej rzeczywistości lat 1944-1956*. AWF Poznań 2006.
38. Gowarzewski A. (red.): *Encyklopedia piłkarska Fuji. 75 lat PZPN: Księga jubileuszowa, t. XII*. Katowice 1994.
39. Gowarzewski A. (red.): *Encyklopedia piłkarska Fuji. Liga Polska 1920-2000, t. XXV*. Katowice 2000.
40. Gowarzewski A. (red.): *Encyklopedia piłkarska Fuji. Rocznik 91, t. I*. Katowice 1991.
41. Gowarzewski A. (red.): *Encyklopedia piłkarska Fuji. Rocznik 92-93, t. V*. Katowice 1992.
42. Gowarzewski A. (red.): *Encyklopedia piłkarska Fuji. Rocznik 93-94, t. VII*. Katowice 1993.
43. Gowarzewski A. (red.): *Encyklopedia piłkarska Fuji. Rocznik 94-95, t. XI*. Katowice 1994.

44. Gowarzewski A. (red.): *Encyklopedia piłkarska Fuji. Rocznik 95-96, t. XV.* Katowice 1995.
45. Gowarzewski A. (red.): *Encyklopedia piłkarska Fuji. Rocznik 96-97, t. XVII.* Katowice 1996.
46. Gowarzewski A. (red.): *Encyklopedia piłkarska Fuji. Rocznik 97-98, t. XIX.* Katowice 1997.
47. Gowarzewski A. (red.): *Encyklopedia piłkarska Fuji. Rocznik 98-99, t. XXII.* Katowice 1998.
48. Grabowski H. (red.): *Metody empiryczne w naukach o kulturze fizycznej.* Kraków 1996.
49. Grabowski H.: *Teoria Wychowania Fizycznego.* Kraków 1994.
50. Guldon Z., Marcinkowski S., Wirska E.: *Kielce, materiały źródłowe do połowy XIX wieku.* Kielce 1971.
51. Guldon Z., Massalski A.: *Historia Kielc.* Kielce 2000.
52. Hanusz H., Wryk R. (red.): *Akademicki Związek Sportowy w Polsce Ludowej,* Poznań 2014;
53. *Historia sportu w Kielcach do 1990 roku.* Kielce 2012.
54. Hojda S., Krawczyk J., Krześniak W., Marcickiewicz D., *30 lat działalności Studium Wychowania Fizycznego i Sportu WSP w Kielcach* [w:] W. Dutkiewicz (red.) *XXX lat Międzywydziałowego Studium Wychowania Fizycznego i Sportu Akademii Świętokrzyskiej w Kielcach,* Kielce 2001.
55. Izdebski H.: *Historia administracji.* Warszawa 1996.
56. Jastrzębski W.: *Historia kultury fizycznej.* Bydgoszcz 2005.
57. Jaworski Z., Łysakowski J.: *Makrostruktury organizacyjne kultury fizycznej w Polsce w latach 1946-1980.* Warszawa 1985.
58. Jerzmanowski J.: *W starych Kielcach.* Łódź 1984.
59. Jurek T. (red.): *Studia z dziejów kultury fizycznej,* Gorzów Wlkp. 2002;
60. Jurek T., Woltmann B.: *Kultura fizyczna w województwie zielonogórskim 1950-1989,* Zielona Góra 1990.
61. Kaleta M.: *60 lat pięściarstwa na Kielecczyźnie.* Kielce 1988.
62. Kaleta M.: *Sport Kielecczyzny 1945-1980.* Kielce 1980.
63. *Kielce – historia, kultura, sztuka.* Kielce 2003.
64. *Kielecczyzna 1993-1996 cz. II,* Kielce 1997.
65. *Kielecczyzna 1993-1996,* Kielce 1997.

66. *Kieleckie 2000 - W drodze ku przyszłości*. Kraków 1996.
67. Kita K.: *Sparta Kazimierza Wielka 1921-2000*. Kazimierza Wielka 2009.
68. Kosik J., Pytel J., Olszewski P.: *Szkoła Olimpijczyków*. Kielce 2000.
69. Kowalski M. (red.): *Ludzie Ostrowieckiego Ringu*. Ostrowiec Świętokrzyski 2009.
70. Krawczyk Z. (red.): *Kultura fizyczna, sport*. Warszawa 1997.
71. Kulesza J.: *Podziemny futbol 1939-1944*, Warszawa 2012.
72. *Kultura i turystyka w województwie świętokrzyskim w 2000 r.*. Urząd Statystyczny w Kielcach, Kielce 2001.
73. Lachman R., Szalewicz A., *Badminton*, Wyd. Sport i Turystyka, Warszawa 1987.
74. Latuszkiewicz B.: *Zielone bractwo*. Warszawa 2000.
75. Lesiak Z.: *Granat – 75 lat piłkarskiej przygody*. Skarżysko-Kamienna 2003.
76. Leśniak A., Stachurski M., Wójtowicz B.: *Przyroda województwa kieleckiego*. Kielce 1995.
77. Łuczak M.: *50 lat działalności Poznańskiego Okręgowego Związku Szermierczego 1948-1998*, Poznań 1998.
78. Łuczak M.: *Szermierka w Polsce w latach 1945-1989*, Poznań 2002.
79. Małolepszy E., Nowakowski A., Ponczek M. (red.): *Wybrane problemy z najnowszych dziejów kultury fizycznej w Polsce (po 1918 roku)*. Częstochowa 1997.
80. Małolepszy E.: *Działalność Powiatowych Komitetów Wychowania Fizycznego i Przynależenia Wojskowego na przykładzie Częstochowy, Kielc i Miechowa w latach 1927-1939 (zarys problematyki)*. [w:] B. Maksimowska, A. Nowakowski, S. Podobiński (red.): *Z najnowszych dziejów kultury fizycznej w Polsce (1918-1989)*. Częstochowa 1999.
81. Małolepszy E.: *Kultura fizyczna na wsi w województwie kieleckim w latach 1919-1939 (zarys problematyki)*. [w:] M. Adamczyk (red.): *Wszechnica Świętokrzyska*, Kielce 2001.
82. Małolepszy E.: *Kultura fizyczna w działalności wiejskich organizacji młodzieżowych w II Rzeczypospolitej*. Częstochowa 2004.
83. Małolepszy E.: *Polityka władz II Rzeczypospolitej wobec wychowania fizycznego i sportu na wsi*. [w:] J. Rodziewicz-Gruhn, E. Małolepszy (red.): „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna”, z. VI. Częstochowa 2005.

84. Małolepszy E.: *Z dziejów organizacji i zarządzania kulturą fizyczną w Polsce w latach 1918-1998*, [w:] J. Rodziewicz-Gruhn, E. Małolepszy (red.): „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna”, z. IV. Częstochowa 2001.
85. Marszałek B.: *Zarządzanie sprawami kultury fizycznej na szczeblu lokalnym w Polsce w latach 1973-1990*. [w:] J. Rodziewicz-Gruhn, E. Małolepszy (red.): „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna”, z. V. Częstochowa 2003.
86. Massalski A.: *Dzieje koneckiego gimnazjum i liceum 1915-1995*. Końskie 1995.
87. Mazur M.: *50 lat LZS*. Piotrków Trybunalski 1997.
88. Mecner K.: *80 lat polskiej siatkówki. Od przebijanki do ligi światowej*. Warszawa 2002.
89. Michniak M. (red.): *60 lat ze znakiem LZS na ziemi świętokrzyskiej*. Kielce 2006.
90. Michniak M., Pawłowski A.: *40 lat w Koronie*. Kielce 2013.
91. Michniak M., Pawłowski A.: *Cykliści z Gór Świętokrzyskich*. Kielce 2000.
92. Michniak M., Pawłowski A.: *Iskra dumą Kielc. 35 lat Klubu Sportowego Iskra Kielce*. Kielce 1999.
93. Michniak M., Pawłowski A.: *Od Czwartaków do Korony-Kolportera: historia piłki nożnej w Kielcach*. Kielce 2006.
94. Michniak M., Pawłowski A.: *Świętokrzyska Encyklopedia Sportu*. Kielce 2004.
95. Michniak M., Pawłowski A.: *Świętokrzyski Leksykon Sportowy*. Kielce 2002.
96. Michniak M., Pawłowski A.: *Z piłką nożną przez Kielecczyznę. 70 lat Kieleckiego Okręgowego Związku Piłki Nożnej 1928-1998*. Kielce 1998.
97. Michniak M.: *25 lat futbolu w Nowinach*. Kielce 1999.
98. Michniak M.: *30 lat w Koronie: od Ludwikowa do Kolportera*. Kielce 2003.
99. Michniak M.: *Vive Kielce: zdobywca Pucharu Polski i Mistrz Polski w Piłce Ręcznej mężczyzn/Klub Sportowy Vive Kielce*. Kielce 2003.
100. Mikurda R.: *Historia Automobilklubu Kieleckiego plaketami pisana*. Kielce 2012.
101. Mirowski R.: *Świętokrzyski album. Cz. 3*. Kielce 2001.
102. Miśkiewicz B.: *Wprowadzenie do badań historycznych*. Poznań 1993.
103. *Monografia Technikum Budowlanego w Kielcach 1950-2000*. Kielce 2000.
104. Moskwa Z.: *Kielecki sport z myszką*. Kielce 2000.
105. Moskwa Z.: *Kieleckie wąsy cara*. Kielce 1988.

106. Muszkieta R., Żukow W., Napierała M., Saks E. (red.): *Stan i rozwój regionalnego sportu i rekreacji*. Bydgoszcz 2010.
107. Niebudek J.: *Dwadzieścia lat minęło... Sekcja piłki nożnej Klubu Uczelnianego AZS Politechniki Świętokrzyskiej w latach 1976-1999*. Kielce 1999.
108. Nowak L.: *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce, t. VI*. Gorzów Wlkp. 2004.
109. Nowak Z. (red.): *60 lat ze znakiem LZS na ziemi świętokrzyskiej*. Kielce 2006.
110. Nowakowski A. (red.): *Z dziejów kultury fizycznej w Polsce Południowej*. Wadowice 2001.
111. Nowakowski A.: *Zarządzanie kulturą fizyczną w Polsce w latach 1944-2001: studium historyczno-porównawcze*, Rzeszów 2005.
112. Osiński R.: *Sport w czasie okupacji w Jędrzejowie*. [w:] A. Wohl (red): *Sport robotniczy. Współczesne zagadnienia kultury fizycznej: opracowania, dokumenty, wspomnienia, t. VII*. Warszawa 1971.
113. Osmólski P.: *Leksykon boksu*. Warszawa 1989.
114. Pasko A.: *Zmiany w zarządzaniu sportem w Polsce w latach osiemdziesiątych XX wieku*, [w:] J. Rodziewicz-Gruhn, E. Małolepszy (red.): „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna”, z. X. Częstochowa 2011.
115. Pawlik A. (red.): *Ekonomik w latach 1989-1999*. Kielce 1999.
116. Piasecka R.: *Spoleczeństwo powiatu jędrzejowskiego w latach 1918-1939*. Kielce 2000.
117. Piasta Sz., Wikło D.: *75 lat świętokrzyskiej piłki nożnej*. Kielce 2003.
118. Piasta Sz., Wikło D.: *Orlicz – najstarszy klub świętokrzyski*. Suchedniów 2000.
119. Piasta Sz.: *80 lat Świętokrzyskiego Związku Piłki Nożnej*. Kielce 2008.
120. Pierściński P.: *Między Wisłą a Pilicą – Skarby przyrody kultury*. Lublin 2001.
121. *Podstawowe dane statystyczne według miast i gmin za 1987 r.*, Kielce 1988.
122. *Podstawowe dane statystyczne według miast i gmin za 1989 r.*, Kielce 1990.
123. Polak J.: *Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcące w Końskich*. Końskie 1992.
124. Ponczek M. (red.): *Tradycje i współczesność kultury fizycznej*, Katowice 2001.
125. *Powiat jędrzejowski, współczesność i tradycje historyczne*. Jędrzejów 2004.
126. *Powiat jędrzejowski*. Bydgoszcz 2008.
127. Rachtan S. (red.): *Dziewięćdziesiąt lat szkoły średniej w Bodzentynie 1918-2008*. Bodzentyn 2008.

128. Rachtan S. (red.): *Kronika Jubileuszowa 80-lecia szkoły: Liceum Ogólnokształcące im. Józefa Szermentowskiego w Bodzentynie*. Bodzentyn 1998.
129. Rak A., *Zarys dziejów sportu w Bodzentynie w latach 1945-1998 ze szczególnym uwzględnieniem działalności Międzyszkolnego Klubu Sportowego Jodła Bodzentyn* [w:] J. Rodziewicz-Gruhn, E. Małolepszy (red.), „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie Kultura Fizyczna”, zeszyt XI, Częstochowa 2012.
130. Rak L., Małolepszy E. (red.): *Narciarstwo Polskie 1888–2008*. Jasło 2009.
131. *Rocznik statystyczny województw 1996*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 1996.
132. *Rocznik statystyczny województwa kieleckiego 1980 r.* Kielce 1980.
133. *Rocznik statystyczny województwa kieleckiego 1981*, Kielce 1981.
134. *Rocznik statystyczny województwa kieleckiego 1998*, Kielce 1998.
135. *Rocznik statystyczny województwa świętokrzyskiego 2001*, Kielce 2001.
136. Rotkiewicz M., Hądzelek K.: *Powstanie i działalność polskich związków sportowych (I). Przełom wieku XIX i XX*. „Sport Wyczynowy”, 2007, nr 7-9, s. 137-138.
137. Sawicki W.: *Podstawy organizacyjno-prawne i finansowe stowarzyszeń kultury fizycznej w Polsce*. Warszawa 1997.
138. Sitek Z.: *Sport szkolny w Bodzentynie (1945-1998)*. [w:] S. Rachtan (red.): *Kronika jubileuszowa 80 - lecia szkoły*. Bodzentyn 1998.
139. Sitek Z.: *Sport szkolny w Bodzentynie (1945-2008)*. [w:] S. Rachtan (red.): *Dziewięćdziesiąt lat szkoły średniej w Bodzentynie*. Bodzentyn 2009.
140. Stachura S., Rolak M.: *70 lat pięściarstwa na Kielecczyźnie*. Kielce 1999.
141. Swajdo J.: *Między Wisłą a Pilicą. Dzieje podziałów administracyjnych w regionie kielecko-radomskim do 1975 roku*. Kielce 2005.
142. Szalewicz A., *Historia badmintona w Polsce*, Polski Związek Badmintona, Warszawa 2002.
143. Szproch D.: *Naprzód, klubie Ty nasz... 80 lat Klubu Sportowego Naprzód Jędrzejów*. Jędrzejów 2008.
144. Szymański L.: *Kultura fizyczna i turystyka w polityce Polski ludowej 1944-1989*. Wrocław 2004.

145. Szymański L.: *Sejm lat osiemdziesiątych wobec problemów kultury fizycznej w Polsce*. [w:] B. Woltmann (red.): *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, t. V. Gorzów Wlkp. 2002, s. 313 - 329.
146. Szymański L.: *Ze studiów nad modelem kultury fizycznej w Polsce Ludowej 1944-1980*. Wrocław 1984.
147. Ślusarski J.: *Od Alarmu do Zenitu*. Chmielnik 2006.
148. Świercz J.: *Z historii sportu w Wodzisławiu cz. I*. [w:] W. Musiał (red.): *Przyjaciel Wodzisławia*, z. 5. Kielce 1988.
149. Świercz J.: *Z historii sportu w Wodzisławiu cz. IX*. [w:] W. Musiał (red.): *Przyjaciel Wodzisławia*, z. 20. Kielce 2002.
150. Świercz J.: *Z historii sportu w Wodzisławiu cz. VI*. [w:] W. Musiał (red.): *Przyjaciel Wodzisławia*, z.14. Kielce 1995.
151. Świercz J.: *Z historii sportu w Wodzisławiu cz. VII*. [w:] W. Musiał (red.): *Przyjaciel Wodzisławia*, z.15. Kielce 1995.
152. Świercz J.: *Z historii sportu w Wodzisławiu cz. VIII*. [w:] W. Musiał (red.): *Przyjaciel Wodzisławia*, z. 17. Kielce 1996.
153. Tomik R.: *Działalność Uczniowskich Klubów Sportowych*. Katowice 2006.
154. Toporowicz K.: *Elementy metodologii badań historycznych w naukach o kulturze fizycznej*. [w:] H. Grabowski (red.): *Metody empiryczne w naukach o kulturze fizycznej*. Kraków 1996, s. 121-135.
155. Tuszyński B., Kurzyński H.: *Leksykon Olimpijczyków Polskich 1924-2006*. Warszawa 2007.
156. Tuszyński B., Kurzyński H.: *Od Chamonix i Paryża do Vancouver. Leksykon olimpijczyków polskich 1924-2010*. Warszawa 2010.
157. Tuszyński B.: *100 lat Warszawskiego Towarzystwa Cyklistów kolarstwa polskiego*. Warszawa 1986.
158. Tuszyński B.: *50 razy Tour de Pologne*. Warszawa 1993.
159. Tuszyński B.: *70 lat Tour de Pologne*. Warszawa 1999.
160. Tuszyński B.: *Polscy olimpijczycy XX wieku (1924-2002)*. Wrocław 2004.
161. Tuszyński B.: *Tour de Pologne: 60 lat*. Warszawa 1989.
162. Tuszyński B.: *Wyścig Pokoju: 1948-1989*. Warszawa 1989.
163. Tuszyński B.: *Złota księga kolarstwa polskiego*. Warszawa 1995.
164. Urbański K.: *Kielce w okresie powstania styczniowego*. Kielce 1996.

165. Wohl A., Młodzianowska H., Krajewski M. (red.): *Sport robotniczy. Współczesne zagadnienia kultury fizycznej: opracowania, dokumenty, wspomnienia, t. VII.* Warszawa 1971.
166. *Wojewódzki Biuletyn Statystyczny*, Kielce 1998.
167. *Województwo kieleckie w latach 1990–1995.* Urząd Wojewódzki – Wydział Polityki Regionalnej, Urbanistyki i Architektury. Kielce 1996.
168. *Województwo kieleckie w liczbach.* Wojewódzki Urząd Statystyczny w Kielcach. Kielce 1991.
169. *Województwo kieleckie. Dane statystyczne.* Wojewódzki Urząd Statystyczny w Kielcach. Kielce 1990.
170. *Województwo kieleckie. Rozwój społeczno-gospodarczy w okresie kadencji rad narodowych 1984-1987,* Kielce 1988.
171. *Województwo kieleckie. Sytuacja społeczno-gospodarcza 1988-1989,* Kielce 1990.
172. Woltmann B. (red.): *Przeobrażenia w systemie kultury fizycznej w Polsce i w Niemczech po 1989 roku.* Gorzów Wlkp. 2002.
173. Woltmann B. (red.): *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce, t. IV.* Gorzów Wlkp. 2000.
174. Woltmann B. (red.): *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce, t. V.* Gorzów Wlkp. 2002.
175. Wójcikiewicz W. (red.): *Automobilklub Kielecki 1936-1996.* Kajetanów 1996.
176. Wroczyński R.: *Powszechne dzieje wychowania fizycznego i sportu.* Wrocław 2003.
177. Zieliński J.: *Kielce w Polsce Ludowej.* Warszawa 1978.
178. Znojkowa B.: *Korzenie i skrzydła: opowieści o Jędrzejowie.* Jędrzejów 2000.

2.2. Prace niepublikowane

2.2.1. Prace licencjackie

1. Barański T., Uczestnictwo kieleckiego społeczeństwa w kulturze tanecznej, WŚ Kielce 2005.
2. Bieniek M., Historia sekcji piłki nożnej Ludowego Zespołu Sportowego Łysica Bodzentyn w latach 1945-2001, AWF Katowice 2002.
3. Bieniek T., Działalność Gwardyjskiego Klubu Sportowego Błękitni Kielce w latach 1970-1979, AWF Kraków 1980.

4. Bodasiński T., Działalność sekcji piłki ręcznej w Końskich, WŚ Kielce 2001.
5. Borowiec P., Starachowicki Klub Sportowy Star. Sekcja piłki nożnej seniorów, WŚ Kielce 1998.
6. Brotkiewicz P., Sport dla wszystkich w Miejskim Klubie Sportowym Końskie, WŚ Kielce 2003.
7. Cedro E., Rozwój judo w Kielcach w latach 1969-1995, AWF Kraków 1997.
8. Chechłowski A., Historia i osiągnięcia Klubu Sportowego Granat Skarżysko w latach 1928-2003, WŚ Kielce 2003.
9. Chrapkiewicz A., Rozwój i działalność Gwardyjskiego Klubu Sportowego Błękitni Kielce w latach 1960-1979, AWF Kraków 1987.
10. Chrzanowski R., Międzyzakładowy Klub Sportowy "Start-AKS" w Busku-Zdroju w latach 1949-1988, AWF Katowice 1989.
11. Czarnecki P., Sekcja kolarska Międzyzakładowego Klubu Sportowego Korona Kielce i Miejskiego Klubu Sportowego Cyclo-Korona Kielce w latach 1973-1999, AWF Katowice 2000.
12. Czarny R., Kultura fizyczna w Jędrzejowie w okresie transformacji ustrojowej (1989-2001), AWF Katowice 2002.
13. Dąbrowski D., Społeczne uwarunkowania kariery sportowej piłkarzy nożnych KPP Błękitni Kielce i KS Hetman Włoszczowa, AWF Katowice 2000.
14. Domagała M., Działalność Aeroklubu Pińczowskiego w latach 1994-2002, AWF Warszawa 2003.
15. Durlik S., Rys historyczny i rozwój sekcji piłki nożnej klubu sportowego Korona Kielce, WŚ Kielce 2006.
16. Dziewit M., Historia Klubu Sportowego Zenit Chmielnik, AWF Katowice 2002.
17. Franczyk K., Historia Skarżyskiego Towarzystwa Sportowego w latach 1993-2007, AWF Katowice 2007.
18. Gula G., Historia Klubu Sportowego Vive Kielce, WŚ Kielce 2005.
19. Guzik M., Rys historyczny i rozwój klubu sportowego LKS Skała Tumlin (w 55-lecie powstania klubu), WŚ Kielce 2006.
20. Hańcko T., Społeczne uwarunkowania kariery sportowej piłkarzy nożnych KS Piast Chęciny i KS Nowiny, AWF Katowice 2001.
21. Idzik P., Powstanie i działalność Kieleckiego Klubu Sportowego Arka Kielce, WŚ Kielce 2005.

22. Jagielska A., Rozwój męskiej piłki ręcznej w województwie kieleckim i świętokrzyskim w latach transformacji ustrojowej, AWF Katowice 2001.
23. Jagieła M., Powstanie i rozwój sekcji koszykówki przy Starachowickim Klubie Sportowym Star (1951-1997), AWF Katowice 1998.
24. Jakubczyk A., Historia Klubu Sportowego Znicz Podzamcze, WŚ Kielce 2004.
25. Janczak W., Powstanie i rozwój piłki ręcznej w Kielcach w latach 1955-2003, AWF Warszawa 2004.
26. Janiszewski R., Geneza i rozwój sekcji piłki nożnej seniorów Miejskiego Klubu Sportowego Końskie w latach 1946-2001, WŚ Kielce 2001.
27. Jasiński M., Historia sekcji piłki wodnej Klubu Sportowego Zakładów Ostrowieckich w latach 1932-2003, AWF Katowice 2005.
28. Jędrzejczyk A., Z dziejów łucznictwa osób niepełnosprawnych w Zrzeszeniu Sportu i Rehabilitacji Start w Kielcach w latach 1969-2000, AWF Kraków 2002.
29. Józwik K., Poziom lekkiej atletyki w województwie kieleckim w latach 1950-1987 w konkurencji mężczyzn, AWF Katowice 1988.
30. Józwik L., Poziom lekkiej atletyki w województwie kieleckim w latach 1951-1987 (konkurencje kobiet), AWF Katowice 1988.
31. Kaliński D., Kielecki Klub Sportowy Błękitni w latach 1994-1995, AWF Katowice 1995.
32. Kapińska M., Monografia Klubu Sportowego ŁKS Stella, WŚ Kielce 1999.
33. Kiniorski R., 50-lecie LKS Skała Tumlin – próba monografii, WŚ Kielce 1998.
34. Kołodziejcki R., Program i organizacja Kieleckiego Klubu Karate Kyokushin, WŚ Kielce 2002.
35. Kondela P., Międzyzakładowy Klub Sportowy Korona Kielce w latach 1973-1983, WŚ Kielce 2000.
36. Koriat M., Wkład klubów sportowych ze Starachowic w dorobek sportu polskiego w latach 1945-1980, WŚ Kielce 1998.
37. Kozłowska K., Monografia Klubu Sportowego Zakładów Ostrowieckich – sekcja piłki nożnej ze szczególnym uwzględnieniem ostatniego 10-lecia, WŚ Kielce 2004.
38. Kozub G., Rozwój kolarstwa w regionie świętokrzyskim na przykładzie działalności klubu MKS Cyclo Korona Kielce w latach 1973-2000, AWF Warszawa 2004.

39. Kozub G., Rys historyczny i działalność klubu kolarskiego MKS Cyclo-Korona Kielce, WŚ Kielce 2004.
40. Kruk D., Tenis stołowy na ziemi kieleckiej w latach 1945-1996, AWF Kraków 1997.
41. Krzywonos M., SKS STAR Starachowice do 1986 roku ze szczególnym uwzględnieniem sekcji piłki nożnej, AWF Katowice 1994.
42. Krzyżek M., Działalność sekcji piłki nożnej Międzyzakładowego Klubu Sportowego "Korona" w Kielcach w latach 1973-1999, AWF Warszawa 1999.
43. Kuleta T., Dzieje Klubu Sportowego Błękitni Kielce ze szczególnym uwzględnieniem sekcji futbolowej (1945- 1998), AWF Katowice 1999.
44. Kusiński T., Działalność klubów sportowych Neptun i Stal w Końskich w latach 1945-1988, WŚ Kielce 1996.
45. Kuterasiński A., Działalność Międzyzakładowego Klubu Sportowego Korona Kielce, AWF Kraków 1996.
46. Kutryba R., Rozwój ostrowieckiego judo w latach 1978-2001, AWF Katowice 2002.
47. Lipiec P., Działalność uczniowskich klubów sportowych w powiecie starachowickim, AWF Katowice 2005.
48. Lniany M., Historia Gminnego Klubu Sportowego Nowiny w latach 1974-2002, AWF Katowice 2002.
49. Mazanka D., Historia Międzyzakładowego Klubu Sportowego Zenit Chmielnik, AWF Katowice 2002.
50. Mazurek S., Rozwój lekkiej atletyki w województwie kieleckim w XXXV-leciu PRL. (Na podstawie średnich wartości dziesięciu najlepszych wyników uzyskanych w poszczególnych konkurencjach w latach 1951-1980), AWF Kraków 1981.
51. Mądzik K., Z Dziejów Kieleckiego Pięściarstwa, AWF Kraków 2002.
52. Michalski T., Droga do sukcesu piłkarzy ręcznych z Kielc, AWF Warszawa 1996.
53. Mierzwa P., Monografia Korony Kielce (sekcja piłkarska), WŚ Kielce 2006.
54. Młynarczyk Z., Historia kieleckiego klubu karate kyokushin, AWF Katowice 1999.
55. Mroczek A., Historia klubu Star Starachowice, AWF Katowice 1998.
56. Nawrot H., Historia Klubu Sportowego Świt Wolica UKS, WŚ Kielce 2004.

57. Niewadzisz K., Powstanie i działalność klubu sportowego Granat Skarżysko-Kamienna w latach 1929-1993, WŚ Kielce 2005.
58. Nowak K., Powstanie i rozwój sekcji tenisa ziemnego – klub sportowy Tęcza Społem Kielce, WŚ Kielce 2006.
59. Ogłędziński M., Historia międzyszkolnego klubu sportowego Jodła Bodzentyn, AWF Katowice 2001.
60. Oleksiak R., Rozwój sportu w Jędrzejowie w latach 1872-1978, AWF Katowice 2007.
61. Pabian I., Lekkoatletyka w Klubie Sportowym Budowlani Kielce (1953-1994), AWF Katowice 1995.
62. Pająk A., Historia sekcji piłki nożnej klubu Ludowego Zespołu Sportowego Łysica Bodzentyn w latach 1945-2001, WŚ Kielce 2001.
63. Pietrasiewicz J., Historia Kieleckiego Klubu Sportowego Korona w latach 1973-2006, AWF Katowice 2006.
64. Piorun A., Działalność uczniowskich klubów sportowych w powiecie sandomierskim, AWF Katowice 2005.
65. Piotrowski J., Monografia Klubu Sportowego Granat Skarżysko, WŚ Kielce 2001.
66. Piwnik M., Znaczenie działalności uczniowskich klubów sportowych dla rozwoju sportu w powiecie skarżyskim, AWF Katowice 2007.

2.2.2. Prace magisterskie

1. Barański R., Geneza i rozwój sekcji piłki nożnej Klubu Sportowego Zakładów Ostrowieckich w Ostrowcu Świętokrzyskim ze szczególnym uwzględnieniem lat 90-tych XX wieku, AWF Katowice 2002.
2. Jach R., Kształtowanie się poziomu sportowego sekcji lekkoatletycznej w Zakładowym Klubie Sportowym "Granat" w Skarżysku-Kamiennej w latach 1968-1975 i 1989-1997, AWF Katowice 1998.
3. Jachimczyk A., Ludowe Zespoły Sportowe na Kielecczyźnie w latach 1946-1992. Szkic do portretu, WSP Kielce 1994.
4. Janicki K., Klub sportowy Nida Pińczów w latach 1946-2006, AWF Katowice 2005.
5. Pakaszewski G., Historia Klubu Sportowego Handlowców i Spółdzielców Tęcza Kielce, ze szczególnym uwzględnieniem sekcji akrobatyki sportowej (1945-1995), AWF Katowice 1998.

6. Przeździecki T., Funkcjonowanie i struktura organizacyjno-szkoleniowa Klubu Sportowego Łysogóry Kielce, AWF Warszawa 2002.
7. Rabiej T., Historia Gminnego Klubu Sportowego Nowiny w latach 1974-2003, WŚ Kielce 2003.
8. Rak A., Historia KS Naprzód Jędrzejów w latach 1928-2006, AWF Katowice 2006.
9. Rak M., Monografia Klubu Sportowego Naprzód w Jędrzejowie, AWF Katowice 1991.
10. Rękawik R., Sportowe i wychowawcze efekty działalności sekcji pięściarskiej KSZO z Ostrowca Świętokrzyskiego, AWF Katowice 2002.
11. Rogala M., Rys historyczny rozwoju sekcji piłki nożnej klubu sportowego Nida w Pińczowie, WŚ Kielce 2005.
12. Siemieniuch A., Działalność Klubu Sportowego Korona Kielce w latach 1973-2005, WŚ Kielce 2005.
13. Sikora S., Rozwój narciarstwa biegowego w MKS Jodła Bodzentyn, WŚ Kielce 2002.
14. Smorąg K., Monografia Klubu Sportowego KS Naprzód Jędrzejów, WŚ Kielce 2005.
15. Snopek A., 70-lat Zakładowego Klubu Sportowego Granat Skarżysko-Kamienna, AWF Katowice 2002.
16. Sobczyńska M., Działalność Wojewódzkiego Zrzeszenia Sportowego Spółdzielczości Pracy "Start" w Kielcach w latach 1981-1997 ze szczególnym uwzględnieniem sportu inwalidów, AWF Katowice 1997.
17. Sołtys R., Zarys dziejów koszykówki w Kielcach, AWF Kraków 2000.
18. Sowa A., Historia Klubu Sportowego Orlicz w Suchedniowie (1924-2000), AWF Katowice 2002.
19. Stanek J., Działalność Wojewódzkiego Zrzeszenia Sportowego Spółdzielczości Pracy Start w Kielcach w latach 1980-1990, AWF Kraków 1993.
20. Stasińska M., Działalność uczniowskich klubów sportowych w powiecie ostrowieckim, AWF Katowice 2005.
21. Stokowiec M., Historia klubu sportowego Orłęta Kielce w latach 1950-2002, AWF Katowice 2002.
22. Stradomski Ł., Działalność Klubu Sportowego Vive Kielce, WŚ Kielce 2005.

23. Strojanowska M., Historia sekcji tenisa ziemnego GKS Błękitni Kielce w latach 1960-1995, AWF Katowice 1995.
24. Szafarczyk M., Monografia Kieleckiego Klubu Karate Kyokushinkai, AWF Gdańsk 1996.
25. Szafarz M., Rozwój Wodnego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego w Kielcach w latach 1969-1991, AWF Kraków 1992.
26. Szafranski M., Piłka nożna we Włoszczowie na przykładzie Klubu Sportowego Hetman Włoszczowa w latach 1994-2005, AWF Katowice 2005.
27. Szczygieł M., Przyczynek do dziejów Ludowych Zespołów Sportowych na Kielecczyźnie w latach 1946-2000, AWF Katowice 2002.
28. Sz wajkowski T., Monografia Klubu Sportowego Hetman Włoszczowa. Sekcja piłki nożnej, WŚ Kielce 2002.
29. Ślęzak B., Historia Klubu Sportowego Granat Skarżysko-Kamienna w latach 1928-2007, AWF Katowice 2007.
30. Śliwiński K., Rozwój sportu na terenie miasta Końskie, WŚ Kielce 2003.
31. Taca A., Historia klubu sportowego LKS Łysica w Bodzentynie, AWF Katowice 2001.
32. Tłuczyńska P., Społeczne uwarunkowania kariery sportowej piłkarzy ręcznych Iskry Kielce, AWF Katowice 2006.
33. Todorowski T., Historia Międzyzakładowego Klubu Sportowego Zenit w Chmielniku: ze szczególnym uwzględnieniem sekcji piłki nożnej, AWF Katowice 1998.
34. Ubysz T., Zarys monograficzny działalności Zakładowego Klubu Sportowego Granat Skarżysko-Kamienna w latach 1928-1990, AWF Katowice 1991.
35. Urbanowski M., Historia piłki ręcznej w Kielcach, WŚ Kielce 2005.
36. Woźnica M., Historia klubu sportowego Hetman Włoszczowa, AWF Katowice 2002.
37. Wójcik H., Społeczny status piłkarzy nożnych Klubów G.K.S. Błękitni Kielce i K.S. Hetman Włoszczowa po zakończeniu kariery sportowej, AWF Katowice 2000.
38. Wójcik M., Piłka ręczna mężczyzn w Kielcach w latach 1965-1993, AWF Katowice 1993.
39. Wrona S., Baza treningowo-szkoleniowa Okręgu Kieleckiego Piłki Nożnej, AWF Kraków 1993.

40. Wróblewski A., Historia boksu na Kielecczyźnie w latach 1928-1990, AWF Warszawa 1995.
41. Zarzycki S., Monografia Klubu Sportowego Zakładów Ostrowieckich ze szczególnym uwzględnieniem sekcji piłki wodnej, AWF Katowice 1996.

2.2.3. Prace doktorskie

1. Bakota D., Kultura fizyczna w województwie częstochowskim w latach 1975-1998, ZWKF Gorzów Wlkp. 2012.
2. Ciosek I., Miejsce i rola kultury fizycznej w życiu mieszkańców Kielc 1918-1939, WSP Kielce 2000.
3. Drozdek-Małolepsza T., Dzieje Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” okręgu częstochowskiego w latach 1906-1939, AWF Gdańsk 1998.
4. Golanko R., Kultura fizyczna w województwie białskopodlaskim w latach 1975-1995, AWF Poznań 1999.
5. Jaszczur-Nowicki J., Infrastruktura sportowa w województwie elbląskim w latach 1975-1995, AWF Gdańsk 1997.
6. Król P., Kultura fizyczna w województwie tarnobrzeskim w latach 1975-1998, AWF Poznań 2004.
7. Małolepszy E., Dzieje kultury fizycznej i przysposobienia wojskowego w powiecie częstochowskim w latach 1918-1939, AWF Katowice 1995.
8. Nowak J., Ruch sportowy w Częstochowie w latach 1887-1939, AWF Wrocław 1973.
9. Pezdan-Śliż I., Kultura fizyczna w województwie rzeszowskim w latach 1975-1998, ZWKF Gorzów Wlkp. 2010.
10. Płomiński A., Kultura fizyczna w województwie sieradzkim w latach 1975-1998, ZWKF Gorzów Wlkp. 2014.
11. Podgórski H., Kultura fizyczna w Kielcach na tle przemian społeczno-ekonomicznych w latach 1863-1939, AWF Poznań 1975.
12. Połaniecka A., Kultura fizyczna w województwie słupskim w latach 1975-1998, ZWKF Gorzów Wlkp. 2011.
13. Szmyd Ł., Rozwój turystyki w regionie świętokrzyskim w latach 1945-1989, ZWKF Gorzów Wlkp. 2010.
14. Świder P., Kultura fizyczna w województwie krośnieńskim w latach 1975-1998, ZWKF Gorzów Wlkp. 2007.

15. Warchoł K., Kultura fizyczna w województwie przemyskim w latach 1975-1998, AWF Warszawa 2000.

Wykaz skrótów

- AK – Armia Krajowa
AKS – Amatorski Klub Sportowy
AL – Armia Ludowa
APK – Archiwum Państwowe Kieleckie
AUW – Archiwum Urzędu Wojewódzkiego
AZS – Akademicki Związek Sportowy
b.d. – brak danych
BCh – Bataliony Chłopskie
CFRKFIS – Centralny Fundusz Rozwoju Kultury Fizycznej i Sportu
CKS – Częstochowski Klub Sportowy
COP – Centralny Okręg Przemysłowy
FŁT – Fabryka Łożysk Toczących
FSC – Fabryka Samochodów Ciężarowych
GK – Gminny Komitet
GKKFiS – Główny Komitet Kultury Fizycznej i Sportu
GKKFiT – Główny Komitet Kultury Fizycznej i Turystyki
GKPWiWF – Gminny Komitet Przysposobienia Wojskowego i Wychowania Fizycznego
GKT – Główny Komitet Turystyki
GL – Gwardia Ludowa
GOPR – Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe
GRN – Gromadzka Rada Narodowa
GWKS – Garnizonowy Wojskowy Klub Sportowy
KdSMiKF – Komitet ds. Młodzieży i Kultury Fizycznej
KJ – Klub Jeździecki
KKM – Kielecki Klub Motorowy
KKS – Kielecki Klub Sportowy
KKSG – Kielecki Klub Sportowy Głuchych
KOiW – Kuratorium Oświaty i Wychowania
KOZB – Kielecki Okręgowy Związek Bokserski
KOZJ – Kielecki Okręgowy Związek Jeździecki
KOZKol. – Kielecki Okręgowy Związek Kolarski

KOZKosz. – Kielecki Okręgowy Związek Koszykówki
KOZLA – Kielecki Okręgowy Związek Lekkiej Atletyki
KOZN – Kielecki Okręgowy Związek Narciarski
KOZP – Kielecki Okręgowy Związek Pływacki
KOZPN – Kielecki Okręgowy Związek Piłki Nożnej
KOZPR – Kielecki Okręgowy Związek Piłki Ręcznej
KOZPSiK – Kielecki Okręgowy Związek Piłki Siatkowej i Koszykówki
KOZS – Kielecki Okręgowy Związek Strzelecki
KOZT – Kielecki Okręgowy Związek Tenisa
KOZTS – Kielecki Okręgowy Związek Tenisa Stołowego
KOZZS – Kielecki Okręgowy Związek Związków Sportowych
KPW – Klub Pływacko-Wioślarski
KS – Klub Sportowy
KSG – Klub sportowy Głuchych
KSMMiŻ – Katolickie Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej i Żeńskiej
KSZO – Klub Sportowy Zakładów Ostrowieckich
KTC – Kieleckie Towarzystwa Cyklistów
KTN – Kieleckie Towarzystwo Naukowe
KW PZPR – Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej
KZWM – Kieleckie Zakłady Wyrobów Metalowych
LKJ – Ludowy Klub Jeździecki
LKS – Ludowy Klub Sportowy
LO – liceum ogólnokształcące
LOK – Liga Obrony Kraju
LUKS – Lekkoatletyczny Uczniowski Klub Sportowy
LZS – Ludowy Zespół Sportowy
ŁKS – Łuczniczy Klub Sportowy
ŁOZPN – Łódzki Okręgowy Związek Piłki Nożnej
ŁTS – Łabędzkie Towarzystwo Sportowe
MDK – Młodzieżowy Dom Kultury
MEN – Ministerstwo Edukacji Narodowej
MiG – Miasto i Gmina
MKS – Międzyszkolny Klub Sportowy
MKWF – Miejski Komitet Wychowania Fizycznego

MLKS – Miejski Ludowy Klub Sportowy
MOS – Międzyszkolny Ośrodek Sportowy
MOSiR – Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji
MZSP – Miejska Zawodowa Straż Pożarna
NSZ – Narodowe Siły Zbrojne
ODN – Oddział Doskonalenia Nauczycieli
OIMS – Ogólnopolskie Igrzyska Młodzieży Szkolnej
OMTUR – Organizacja Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego
ORZS – Okręgowa Rada Związków Sportowych
OSM – Ogólnopolska Spartakiada Młodzieży
OSW – Ośrodek Szkolno-Wychowawczy
OZ – Okręgowy Związek
OZB – Okręgowy Związek Bokserski
OZBad. – Okręgowy Związek Badmintona
OZBrydż. – Okręgowy Związek Brydża Sportowego
OZGS – Okręgowy Związek Gier Sportowych
OZJ – Okręgowy Związek Jeździecki
OZJudo – Okręgowy Związek Judo
OZKol. – Okręgowy Związek Kolarski
OZKosz. – Okręgowy Związek Koszykówki
OZLA – Okręgowy Związek Lekkiej Atletyki
OZŁucz. – Okręgowy Związek Łuczniczy
OZN – Okręgowy Związek Narciarski
OZP – Okręgowy Związek Pływacki
OZPN – Okręgowy Związek Piłki Nożnej
OZPR – Okręgowy Związek Piłki Ręcznej
OZPS – Okręgowy Związek Piłki Siatkowej
OZPSiK – Okręgowy Związek Piłki Siatkowej i Koszykówki
OZS – Okręgowy Związek Sportowy
OZSzach. – Okręgowy Związek Szachowy
OZZ – Okręgowy Związek Zapaśniczy
OZZ – Okręgowy Związek Żeglarski
PFS – Polska Federacja Sportu
PKOl – Polski Komitet Olimpijski

POW – Polska Organizacja Wojskowa
PŚ – Politechnika Świętokrzyska
PTTK – Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze
PWiWF – Przynależenie Wojskowe i Wychowanie Fizyczne
PZB – Polski Związek Bokserski
PZBad. – Polski Związek Badmintona
PZBrydż. – Polski Związek Brydża Sportowego
PZKosz. – Polski Związek Koszykówki
PZMot. – Polski Związek Motorowy
PZPN – Polski Związek Piłki Nożnej
PZPR – Polski Związek Piłki Ręcznej
PZSS – Polski Związek Strzelectwa Sportowego
PZU – Polski Zakład Ubezpieczeń
PZZ – Państwowy Zakład Zbrojeniowy
RKFiT – Rada Kultury Fizycznej i Turystyki
RKS – Robotniczy Klub Sportowy
RKU – Rejonowa Komenda Uzupełnień
RP – Rzeczpospolita Polska
RW ZLZS – Rada Wojewódzka Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe
SKS – Szkolny Klub Sportowy
SMS – Szkoła Mistrzostwa Sportowego
SOP – Staropolski Okręg Przemysłowy
SP – szkoła podstawowa
SPN WKKF – Sekcja Piłki Nożnej Wojewódzkiego Komitetu Kultury Fizycznej
SPP – szkoła ponadpodstawowa
SWFiS – Studium Wychowania Fizycznego i Sportu
SWKKF – Społeczny Wojewódzki Komitet Kultury Fizycznej
SZS – Szkolny Związek Sportowy
T - technikum
TdP – Tour de Pologne
TE – technikum ekonomiczne
TKKF – Towarzystwo Krzewienia Kultury Fizycznej
TPPR – Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej
TR – technikum rolnicze

TUR – Towarzystwo Uniwersytetu Robotniczego
UKFiT – Urząd Kultury Fizycznej i Turystyki
UKS – Uczniowski Klub Sportowy
UMiG – Urząd Miasta i Gminy
UW – Urząd Wojewódzki
WFRKFiS – Wojewódzki Fundusz Rozwoju Kultury Fizycznej i Sportu
WFS – Wojewódzka Federacja Sportu
WGiD – Wydział Gier i Dyscypliny
WGiE – Wydział Gier i Ewidencji
WKFiT – Wydział Kultury Fizycznej i Turystyki
WKFSiT – Wydział Kultury Fizycznej, Sportu i Turystyki
WKKFiT – Wojewódzki Komitet Kultury Fizycznej i Turystyki
WKS – Wojskowy Klub Sportowy
WLKS – Wojewódzki Ludowy Klub Sportowy
WOPR – Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe
WOSiR – Wojewódzki Ośrodek Sportu i Rekreacji
WOSL – Wyższa Oficerska Szkoła Lotnicza
WRN – Wojewódzka Rada Narodowa
WRSW – Wojewódzka Rada Sportu Wiejskiego
WRZZ – Wojewódzka Rada Związków Zawodowych
WSBiP – Wyższa Szkoła Biznesu i Przedsiębiorczości
WSEiA – Wyższa Szkoła Ekonomii i Administracji
WSH – Wyższa Szkoła Handlowa
WSP – Wyższa Szkoła Pedagogiczna
WSS – Wydział Spraw Sędziowskich
WSU – Wyższa Szkoła Ubezpieczeń
WSZS – Wojewódzki Szkolny Związek Sportowy
WŚ – Wszechnica Świętokrzyska
WUKO – Wytwórnia Urządzeń Komunalnych
WWiD – Wydział Wychowania i Dyscypliny
WZ – Wojewódzkie Zrzeszenie
WZMS – Wojewódzki Zespół Metodyczno-Szkoleniowy
WZSSP – Wojewódzkie Zrzeszenie Sportowe Spółdzielczości Pracy
ZG PZM – Zarząd Główny Polskiego Związku Motorowego

ZHP – Związek Harcerstwa Polskiego
ZPZS – Związku Polskich Zrzeszeń Sportowych
ZSMP – Związek Socjalistycznej Młodzieży Polskiej
ZSSP – Zrzeszenie Sportowe Spółdzielczości Pracy
ZTPPR – Związek Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej
ZWM – Związek Walki Młodych
ZZK – Zakładowy Związek Kolejarzy
ZZPP - Związek Zawodowy Pracowników Poczty

Spis tabel

Tabela 1. Ludność województwa kieleckiego w latach 1975-1998.

Tabela 2. Ruch naturalny na 1000 osób w latach 1975-1998.

Tabela 3. Wysokość budżetu Wojewódzkiej Federacji Sportu w Kielcach w latach 1982-1989.

Tabela 4. Budżet Wojewódzkiego Zrzeszenia LZS w latach 1979-1989.

Tabela 5. Dochody i wydatki KOZPSiK w latach 1991-1994.

Tabela 6. Wysokość budżetu WSZS w Kielcach w latach 1990-1998 (w złotych).

Tabela 7. Stan urządzeń sportowych w województwie kieleckim w latach 1975-1979.

Tabela 8. Sekcje SKS w szkołach gminy Zagnańsk w latach 1980-1985.

Tabela 9. Sukcesy (miejsca I-V) reprezentantów woj. kieleckiego w Ogólnopolskich Igrzyskach Młodzieży Szkolnej w latach 1986-1992.

Tabela 10. Sukcesy (miejsca I-III) reprezentantów woj. kieleckiego w imprezach na szczeblu centralnym w latach 1981-1998.

Tabela 11. Liczba medali zdobytych na MP przez zawodników z Kielecczyny we wszystkich kategoriach wiekowych w latach 1975-1990.

Tabela 12. Liczba medali zdobytych na MP i ME przez zawodników z Kielecczyny we wszystkich kategoriach wiekowych w latach 1991-1998.

Tabela 13. Drużyny brydżowe skupione w Okręgowym Związku Brydża Sportowego w latach 1977-1998.

Tabela 14. Ogniska statutowe i regulaminowe WTKKF w Kielcach w latach 1975-1997.

Tabela 15. Stan organizacyjny LZS w województwie kieleckim w latach 1975-1998.

Tabela 16. Dorobek medalowy kartingowców z Automobilklubu Kieleckiego na Mistrzostwach Polski w latach 1983-1996.

Tabela 17. Drużyny brydżowe skupione w Okręgowym Związku Brydża Sportowego w latach 1977-1998.

Indeks nazwisk

Adach W.	295	Banasiewicz Z.	226, 309, 310
Adamczak S.	187	Banasik A.	54, 57, 72
Adamczyk I.	262, 263	Banasik J.	142, 253, 329
Adamczyk M.	45, 285, 394, 398	Banasik Z.	330, 336
Adamczyk P.	268, 274	Banasiński W.	273
Adamczyk R.	269	Banaśkiewicz Z.	185
Adamczyk S.	57	Bandura A.	260, 262
Adamczyk Z.	61, 216, 218	Baran B.	301
Adamik M.	363, 370	Baraniecki J.	171
Adamkiewicz J.	221, 229, 338	Baranowska B.	126
Adamski J.	171, 203	Barańska A.	262
Adamus S.	289, 290	Barańska M.	331
Adamusa S.	288	Barański B.	57
Albiński M.	221	Barański K.	305
Aloszko D.	323	Barański R.	276, 407
Ambroży R.	304	Barański T.	403
Andronowska B.	328	Barchólski A.	61
Anduła A.	292	Barcic W.	337, 338
Anioł Z.	272, 274	Barczewski M.	89, 140, 141, 142, 302
Antoń W.	251	Barinow J.	270
Arendarska M.	311	Bartkiewicz J.	343
Arendarski Z.	175, 199, 236	Bartkowski W.	290, 291
Armata T.	79	Bartonicek A.	201
Artwiński S.	20	Bartos Ł.	337
Aścik	45	Bartos T.	242
August II	15	Bartosiewicz T.	310
Augustyn R.	330	Bartosik B.	165, 166, 320
Babiarczyk M.	209	Bartosik O.	180, 256, 352
Babiarz P.	282, 283	Bartosik P.	256
Babiński J.	67	Bartosik R.	214
Babka W.	46, 47	Bartosz Głowacki	16
Bachan J.	362	Bartosz K.	305
Bačkowiak H.	267	Bartoś J.	278
Bačkowski	274	Barwicka B.	344
Bačkowski H.	267	Baryła A.	252
Bačkowski J.	70, 71, 269, 271, 272	Baryła J.	189
Badura A.	259	Bass C.	72
Badura J.	281	Batko J.	305
Bajer R.	251, 361	Batog A.	173
Bakalarz B.	166, 321	Bator S.	329
Bakalarz L.	223, 354, 355	Batorski S.	58, 60, 72
Bakalarz M.	172	Batugowski J.	214, 288
Bakota D.	7, 8, 410	Bażant G.	142
Balicki W.	139	Bączal J.	302, 303
Banaczkowski M.	223	Bąk	273
Banaczkowski Z.	295	Bąk A.	305
Banak B.	71	Bąk M.	257
Banak Z.	267, 268	Bąkiewicz M.	304
Banasiewicz M.	309	Bątor S.	328

Beczyński J.	341	Bobiński J.	69
Bednarczyk J.	167	Bobkiewicz S.	210
Bednarski J.	210	Bocian B.	270
Bednarz G.	229	Bodack A.	126
Belczowski S.	66	Bodasiński S.	304
Belicki M.	353	Bodasiński T.	404
Bełczewski H.	59	Bodzioch A.	257
Bełus J.	126, 185	Bogdan	75
Bentkowski H.	223, 356	Bogusz E.	276
Bera P.	360	Bolesław Chrobry	13
Berens D.	331	Bolesław Krzywousty	13
Bereszko I.	49	Boliński	45
Bernat T.	298	Bomba A.	279, 280
Betlej T.	332	Bomba E.	174, 312
Bętkowski A.	203	Bomba T.	309
Białczyk J.	279	Bonarski L.	46
Bialecki A.	221	Boras A.	273
Białobok J.	195, 196	Borchólski A.	61, 63, 69
Biechoński W.	17	Borej I.	354
Bielawski P.	305, 306	Borkowski R.	364
Bielczyk J.	278	Boroń J.	252
Bielecki C.	76, 317	Borowczyk J.	188
Bielecki T.	206, 328, 329	Borowiec I.	323
Bielicz A.	313	Borowiec J.	201
Bieniek M.	403	Borowiec K.	323, 324
Bieniek T.	403	Borowiec M.	311
Bieńkowski J.	203	Borowiec P.	404
Biernacki M.	234, 334, 335	Borowiecki R.	197
Biernat A.	227	Borowiecki W.	322
Biernat S.	85, 227	Borowski J.	306
Bieroń A.	46	Borusińska M.	301
Biesiada B.	75	Borycki L.	290
Bigaj A.	301	Borys B.	276
Bilewski M.	267, 268, 270, 271	Bosak W.	126
Bilewski W.	207	Boszczyk B.	262
Bilski T.	226	Boszczyk J.	341
Bilski Z.	225, 362	Boszczyk M.	67, 302, 303
Biłozerski.	288	Boś W.	355
Binkiewicz J.	361	Bożyk J.	277
Bis P.	345, 346	Brejnak H.	280
Biskup Z.	209	Brodecki W.	265
Biszewski J.	229	Broniś J.	59, 63
Bitnerowska I.	262	Broniś M.	62, 63
Bitnerowski J.	262, 263	Bronowski	73
Blay J.	43	Brotkiewicz P.	404
Bledziwski Z.	209	Brożyna T.	182, 267, 268, 269, 270, 271
Blicharz M.	320	Bryła M.	345, 346
Błach M.	174	Bryła W.	8, 47, 299, 394
Błaszczyk E.	200	Brytan D.	288
Błaszczkowski	348	Brzeszczański A.	289, 290

Brzeziński B.	53	Chelmecki J.	327, 396
Brzeziński M.	329	Chęciński W.	57
Brzozowski 45		Chęć T.	361, 362
Brzozowski S.	68	Chmiel M.	364
Brzyszkiewicz A.	282	Chmielarski A.	195, 196
Budulski J.	255	Chmielarski P.	196
Budziosz G.	126	Chmielecki W.	226
Budziosz M.	142, 175, 176	Chmielewski P.	269, 270
Budźko J.	54, 56, 58, 59	Chmurzyński C.	361
Bugajny J.	185	Chojnacki M.	336
Bugajski J.	324	Chorażek 75	
Bugajski R.	323	Choreb S.	79
Bujak B. ... 89, 208, 361, 362, 363, 371		Chowanec B.	305
Bujak C.	352	Chrabąszcz K. 200, 266, 268, 269, 272	
Bujak H.	356	Chrabień J.	59
Bujak M.	339	Chrapkiewicz A.	404
Bukowski K.	58	Chrapkiewicz M. 54, 84, 139, 140, 141, 175, 176, 186, 187	
Bułgakow W.	291	Chrósciel S.	47
Buras M.	327	Chruszcz P.	173
Burchart D.	295	Chruściki D.	395
Burek L.	216, 218	Chrzan T.	221
Bysiecki H.	139, 142, 197	Chrzanowski A.	306
Bzymek K.	75	Chrzanowski J.	306
Cabała P.	279	Chrzanowski R.	404
Cedro A.	285	Chrzęszczyk G.	285
Cedro B.	285	Chudy B.	277
Cedro E.	404	Chudy J.	203, 277
Cedro G.	301, 341, 342	Chumikowska A.	279
Cedro M.	174	Chwałek S.	236
Cegieła J.	305	Chyb J.	250
Celowska M.	320	Chyb M.	230, 263
Cender M. 8, 215, 300, 301, 302, 305, 306, 395		Chytrowski J.	310
Cendrowski E.	232	Ciba G.	341
Cepcer J.	395	Cicho K.	304
Chaba E.	234	Cichoń A.	324
Chabacki J.	185	Cichoń P.	292
Chabik J.	342	Cieciura R.	288
Chabior S.	324	Ciepielak S.	170
Chabocki J.	185	Cieśla L.	172
Chachaj T.	355	Cieślak M.	356
Chałuda Z.	257	Cieślak W.	355
Chałupko J.	59, 65, 66	Cieślik G.	299
Charabień J.	62	Cieślikiewicz J.	250
Charabin S.	187	Cieśliński S.	49
Charkiewicz L.	276	Cioch E.	319
Charnicki M.	359	Ciok A.	183, 328
Chądryński A.	49	Ciosek I.	9, 395, 410
Chechłowski A.	404	Ciosek M.	119
Chećko W.	56, 74	Ciosek T.	170

Ciosk B.	309	Czyżowicz J.	350
Cisowska K.	278	Ćmok J.	21, 23, 25, 30, 39, 395
Ciszek M.	276	Ćwieluch.	45
Ciuka L.	76	Ćwieluch K.	277
Ciura M.	295	Daniel J.	348, 395
Comber J.	166, 256, 343, 345, 346	Darczuk M.	358
Comber S.	343	Dąbczyńska A.	119, 282
Cor P.	350	Dąbrowski A.	332
Cudak J.	231	Dąbrowski D.	404
Cudek J.	57	Dąbrowski J.	363, 364, 365, 366, 368, 369, 370
Cukrowski E.	76	Dąbrowski Z.	66
Cukrowski M.	171	Dąbski W.	355
Cupryjak A.	326	Deja T.	253
Cybulski J.	47	Dejworek S.	295
Cybulski W.	215	Dekutowski.	45
Cygan J.	46	Demel M.	129
Cyna K.	195	Denkowski W.	175, 176
Cyroń E.	61, 62, 63	Derejska E.	259
Czaban J.	226, 308	Derejska Z.	259
Czachowicz R.	369	Derela R.	337
Czaja H.	66	Derlatka I.	66
Czaja K.	301	Derlatka I.	65, 66
Czaja Z.	225	Detka A.	230
Czajka M.	286	Detka W.	229
Czajkowska R.	260, 261	Detko J.	352, 355, 356
Czajkowski H.	206	Detko W.	352
Czajkowski S.	49	Deyna K.	214
Czak W.	59	Dębicki D.	346
Czapelski T.	268	Dębowski F.	280
Czaplarski S.	175, 187, 237	Dębowski K.	304
Czaplarski W.	236	Dębski I.	126
Czarnecka A.	79	Dębski W.	141, 142, 300, 302, 303
Czarnecki J.	42	Długosz H.	251
Czarnecki P.	404	Długosz R.	272, 273
Czarniecki J.	214	Dobosz J.	66
Czarnocki S.	72, 79	Dobrowolska M.	327
Czarny R.	404	Dobrowolski K.	195
Czech J.	223, 224	Doliński J.	94, 175, 241
Czechowski J.	56, 57, 58, 72	Doliński T.	226
Czekaj G.	353	Domagała D.	277
Czekaja L.	46	Domagała J.	339
Czekała S.	140, 175, 176, 208	Domagała M.	404
Czepal A.	226	Domański M.	305
Czepek W.	44	Domański W.	220
Czernek S.	197	Dominiczak H.	395
Czerwiak M.	363, 364, 365	Donabidowicz K.	210
Czerwonka J.	74	Doniec T.	43
Czokow P.	220	Dorywalski J.	305, 306
Czoków P.	313	Dowbor W.	48
Czyżkowski M.	290		

Drażdżewski S.....	85, 395
Drela R.....	337
Dreszer G.....	44
Drewniany F.....	277
Drezno D.....	280
Drogosz H.....	79, 330, 336
Drogosz L.....	8, 76, 89, 187, 316, 395
Drozdek-Małolepsza T.....	9, 395, 410
Drożdżeński S.....	55, 57
Dryjas W.....	287
Drzewięcki R.....	232, 233
Dubrawski T.....	83, 88, 395
Duczyński R.....	62, 63
Duda A.....	223
Dudek A.....	172, 224, 355
Dudek B.....	75
Dudek J.....	353
Dudzik C.....	341
Dudzik S.....	173, 287
Dudzińska M.....	260
Dudziński J.....	348
Dulęba A.....	278
Dulęba J.....	199
Duliński S.....	223, 356
Dulnik K.....	361, 362
Dulny A.....	305
Dumin M.....	273
Durdyń J.....	172
Durlik K.....	232
Durlik S.....	404
Dutkiewicz M.....	175, 205
Dutkiewicz W.....	9, 129, 395, 397
Dworak H.....	262
Dworak M.....	304
Dybczyński T.....	46
Dygasiński A.....	17
Dyk G.....	343
Dyk W.....	46
Dylewski B.....	330
Dylewski H.....	80, 84, 175
Dymanowski T.....	288
Dytman J.....	304
Dzianok H.....	333, 334, 337
Dzida I.....	279
Dziedzic J.....	354, 356
Dziedzic K.....	259, 260
Dziedzic M.....	305
Dziedzic S.....	187
Dziekan Ł.....	8, 395
Dziekan S.....	187
Dziewierz K.....	200, 235
Dziewięcki R.....	207, 210
Dziewit M.....	404
Dzik A.....	277
Dzik D.....	172
Dzionak L.....	79
Dziób K.....	166
Dziub K.....	166
Dziurski Z.....	59, 65, 171
Dziurzyński J.....	303
Edward Strzecha.....	65
Erdowski R.....	340, 341
Ereth M.....	58
Erygiel W.....	59
Fabrowski J.....	172, 354
Falkowska J.....	46
Farys R.....	287
Fatyga T.....	210
Fedon.....	168
Ferlina L.....	77
Fibak W.....	308
Fijarczyk A.....	291
Fijas M.....	301
Fila.....	74
Filipowicz M.....	277
Filipowski M.....	63
Fitas E.....	354
Fituch E.....	139
Fiuk Z.....	342
Florczyk J.....	203
Florczyk Z.....	51, 54, 61, 62, 68, 69
Florin H.....	170
Foder B.....	207
Fogiel J.....	201
Fomin M.....	58
Fondreste M.....	270
Forma H.....	279
Forma M.....	70, 71, 199, 200, 235
Fornal Z.....	354
Fornalczyk B.....	70
Fotfolc J.....	214
Franczyk K.....	404
Frandofert J.....	69
Franek J.....	332
Frankiewicz J.....	224, 231, 356
Frańczak W.....	8, 288, 395
Frąckiewicz M.....	306
Frąszczak M.....	237
Frąteczak U.....	283
Fręjowski S.....	270

Frelich E.	79	Gąsior P.	173
Fronczak J.	289	Gąsior T.	226
Fronk K.	276	Gąsior W.	292
Fryderyk Jagiellończyk	15	Gija A.	291
Frysztacki K.	34, 35, 36, 395	Gil J.	280
Fudalej C.	289	Gil M.	332, 334
Furmanek Z.	139, 203, 250	Gil P.	289, 292
Gabszewicz J.	79	Gil S.	360
Gada P.	173	Giziński D.	295
Gadalski.	273	Gleń M.	306
Gadomski W.	85	Glijer Z.	295
Gaj J.	7, 81, 82, 396	Gliwiński M.	295
Gajda A.	286	Gładys S.	227
Gajda K.	308	Głaz A.	327, 396
Gajek E.	327	Głogowska A.	278
Gajewicz J.	257	Głowacki W.	340
Gajewski A.	207	Głowacz G.	319
Gajewski E.	66	Głowacz J.	221
Gajewski K.	142	Głowacz K.	279
Gajewski M.	229, 337, 338	Głuchowski C.	75
Gajewski P.	363, 364, 366	Głuchowski I.	119
Gajewski S.	194	Głuszek Z.	396
Gajewski W.	142	Goca B.	173
Gajewski Z.	295	Godek J.	226, 227
Gajos R.	229, 230, 231, 337, 338, 341, 359, 396	Godlewski P.	7, 396
Gala B.	279	Godula A.	332
Galiński T.	55	Godzisz A.	364, 367, 369, 370
Gała M.	301	Godzisz D.	280
Gałczyński M.	284	Gola M.	259
Gała K.	193, 348, 350	Golanko R.	7, 8, 410
Gałka J.	356	Golenia E.	209
Gałużka J.	285	Goliat W.	303
Gancewski R.	336	Golla J.	289
Garbacz M.	279	Golowiecki J.	187
Garbacz S.	169, 209	Gołasz H.	59
Garbała B.	277	Gołąb J.	50
Garbol J.	372	Gołdyś S.	226, 309, 353, 354
Gardynik E.	364, 366	Gołdziński R. ...	80, 142, 197, 198, 320
Gardynik G.	348	Gołębiowski G.	283
Gawel D.	353	Gołębiowska A.	282
Gawęcki J.	194, 350, 351	Gołębiowski G.	257, 282
Gawkowski R.	41, 396	Gomuła M.	172
Gawlicki S.	47	Gomuła Z.	313
Gawlik D.	292	Gomułka E.	174
Gawrys A.	329, 363, 364, 365, 367, 369	Gonciara W.	295
Gąbka D.	310	Gondek W.	320
Gądek E.	229, 230	Gonera K.	341
Gąsior A.	226	Gontarz H.	253
Gąsior M.	285	Gorbacki H.	46

Gorgoń E.	363, 364, 365, 366, 367, 368, 369
Gorgoń J.	276
Gorgoń M.	278
Gorłowska K.	220, 356, 357
Gorzkowicz R.	368
Gorzkowski J.	50
Goska S.	289
Gospodarczyk E.	287
Gotowiecki J.	187
Gowarzewski A.	396, 397
Gozdur B.	209, 210, 214, 288, 290
Goźdź M.	357
Górecki	45
Górecki A.	267, 268
Górecki J.	216
Górecki M.	235
Górka T.	310, 311
Górniak U.	320
Górnicki J.	175, 176, 201
Górska M.	205
Górski A.	195
Górski J.	195, 198, 224
Górski W.	16
Górski Z.	139, 142
Górzyński H.	78
Góźdź M.	357
Góźdź S.	235
Graba M.	288, 295
Graba P.	343, 345
Grabarczyk M.	79
Grabda K.	356
Grabosz D.	311
Grabosz M.	308
Grabowski H.	397, 402
Grabowski K.	197, 198
Grabowski P.	339
Grabowski S.	252
Grabowski Z.	306
Graczyk P.	335
Grad E.	276
Gradzik A.	142
Gradziński M.	318
Grajek H.	301
Grecki M.	200
Grejner J.	75
Greszczyński W.	73
Grobdziński A.	46
Grochmalicki C.	361
Gromulski T.	215
Grosz S.	209
Gruba M.	301
Gruca B.	282
Grudzień H.	278, 279
Grudzień E.	279
Grudzień W.	285
Grudzień Z.	182, 327
Grudziński Z.	197
Grunt Z.	372, 373
Gruszczyński S.	319
Gruszka B.	355
Gruszka E.	174
Gruszka M.	225
Gruszko W.	198
Grygiel M.	187
Gryz	74
Grzegorzczak D.	336
Grzegorzczak F.	339
Grzegorzczak H.	66
Grzegorzczak F.	339
Grzelak W.	269
Grzelka M.	203, 277
Grzesik M.	142, 176, 215, 300
Grzeszczyk S.	338, 339
Grzybek S.	295
Grzywacz J.	359
Grzywna Z.	278
Gubała Z.	66
Gula G.	404
Gula J.	280
Guldon Z.	14, 15, 17, 18, 19, 20, 397
Guliński J.	219
Gumowski B.	234
Guzik M.	404
Gwóźdź	45
Haba J.	340
Haber B.	259
Haber M.	292
Hagdej M.	126
Hajduk E.	200
Haman R.	337
Hanusz H.	7, 397
Hańcko T.	404
Haponiuk W.	189
Harazim G.	79
Haszczyn	288
Hayes D.	287
Hądzelek K.	7, 41, 81, 82, 396, 401
Hebda W.	78
Heimlich M.	356

Heinich M.	355	Jagiela M.	405
Heinrich E.	292	Jagiello A.	329
Hejduk A.	305	Jagodziński A.	252
Henigman J.	41	Jakóbczyk M.	267
Henzel W.	78	Jakubczyk A.	405
Herman J.	284	Jałowiec K.	321
Hermanowicz A.	289, 290	Jamrocka E.	301
Hermaszewski W.	229	Jamrozik M.	319
Hińcza Z.	209	Jamrozy D.	285
Hojda S.	89, 129, 303, 397	Jamróż C.	232
Holtz M.	196	Jamróż K.	359
Holz M.	264	Jamróż L.	183, 359
Hołody Z.	225	Jamróż M.	163, 167, 168, 182
Homaj M.	312	Jamróż S.	359
Hornik R.	323	Jamski M.	309
Horodyński G.	337	Jan Aleksander Lipski	16
Husarski	73	Janaszek T.	267
Hyb M.	263	Janczak W.	405
Hysiak B.	175	Janeczek Z.	235
Hyziak B.	85	Janicki J.	142
Ibadulajew	62	Janicki K.	257, 301, 306, 352, 353, 407
Ichniowski S.	359	Janiec S.	57
Idzik P.	404	Janikowski A.	302, 303
Ilic V.	287	Janiszewski R.	405
Imielska J.	262	Jankowski	348
Imiołek W.	173, 201, 218	Jankowski J.	351
Imiołek Z.	201, 218	Jankowski R.	189
Iskierko M.	356	Janowski B.	61, 63
Iwan B.	326	Janowski J.	194, 350, 351
Iwanek M.	323	Januchta M.	363, 364, 365
Iwanow A.	305	Janus H.	355
Iwańska E.	327	Janusz J.	225, 312
Iwańska M.	285	Januszek	273, 274
Iwański E.	140, 277	Januszek A.	301
Iwański M.	354	Januszewski M.	219
Izdebski H.	397	Januszowski W.	352
Jabłoński A.	171	Janyst M.	69, 329
Jabłoński K.	195	Jańczyk K.	278
Jabłoński M.	59, 65	Jarecki R.	187
Jaboński M.	66	Jarek M.	220
Jabóbczyk	273	Jarmołowicz J.	89, 250, 342
Jach R.	277, 407	Jaromin E.	184
Jachimczyk A.	106, 111, 113, 120, 244, 245, 248, 407	Jaros G.	324
Jachna A.	278, 279	Jaros K.	203
Jachna J.	278	Jaroszewicz A.	232
Jachowicz Z.	208	Jaroszewicz M.	315
Jaciw W.	46	Jaroszewski C.	139, 140
Jaćwiąg W.	205, 242, 253, 329	Jaroszewski J.	7, 8
Jagielska A.	405	Jarząbek J.	285
		Jas E.	351

Jas L.	219	Jóźwik T.	200
Jasek T.	271, 273	Jung J.	62
Jasiński A.	58	Jurczak S.	250
Jasiński M.	405	Jurecki R.	176, 186, 187
Jastrzębski W.	397	Jurek K.	322
Jaszczur-Nowicki J.	7, 8, 410	Jurek T.	7, 397
Jaszczurówna I.	72	Jurkiewicz E.	330
Jaszewski M.	184, 217	Jurkiewicz L.	330
Jaśnikowski S.	361	Justyński K.	306
Jawor A.	329	Juszczak A.	281
Jaworska A.	220, 259	Kabała A.	203
Jaworski Z.	81, 397	Kabała T.	237
Jaworz J.	77, 208	Kabziński A.	231
Jaworz-Dutka J.	77	Kaciński R.	280
Jedynak M.	278	Kaczmarczyk J.	185, 373
Jelonek K.	209	Kaczmarek A.	278
Jerzmanowski J.	397	Kaczmarek C.	308
Jeziarska D.	264	Kaczmarska D.	174, 312
Jeziarski W.	195	Kaczmarski B.	51, 58, 59, 60
Jeziorski T.	305	Kaczmarski J.	171
Jezulin A.	282	Kaczmarzyk M.	345, 346
Jeż L.	187	Kaczor K.	305
Jeżak S.	353, 354	Kaczor M.	279
Jeżewski R.	279	Kaczorek E.	301
Jeżowski A.	232	Kafar F.	43, 330
Jędrasik B.	321	Kajetan Sołtyk.	16
Jędrasik E.	166, 167, 321, 322	Kalara M.	353
Jędraski A.	46	Kaleta L.	339
Jędraski F.	46	Kaleta M. 8, 9, 60, 68, 74, 76, 186, 397	
Jędryka A.	215	Kalinowska U.	260, 261, 262, 263
Jędryka K.	295, 299	Kaliński D.	405
Jędrzejczyk.	45	Kalita A.	165
Jędrzejczyk A.	405	Kalwat J.	268
Jędrzejczyk E.	197	Kalwat M.	356, 357
Jędrzejczyk M.	180, 260, 261	Kałuża P.	235, 332, 333
Jędrzejczyk P.	54, 60	Kałuża Z.	79, 232, 331, 336
Jędrzejkiewicz J.	200, 235	Kamińska D.	310
Jobkiewicz W.	362	Kamińska I.	308
Jokiel W.	48	Kamińska J.	174
Jońska E.	367	Kamiński A.	339
Joński S.	205, 370	Kamiński L.	79
Jopkiewicz E.	262	Kamiński M.	341
Jopowicz M.	59	Kamiński T.	52, 72, 73
Jóźwiak J.	62	Kania D.	339
Jóźwic T.	200	Kania P.	48
Jóźwicki A.	79, 330, 336	Kapela S.	50
Jóźwik A.	68, 89, 182, 203	Kapińska M.	405
Jóźwik H.	68	Kapralski S.	59
Jóźwik K.	203, 405	Kapusta E.	275
Jóźwik L.	405	Kaputa R.	340

Karaś F.	43	Kielan M.	351
Karaś J.	43, 59	Kieloch M.	315, 316
Karbownik I.	328, 329	Kieraseni.	62
Karbownik Z.	290	Kieres J.	355, 356
Karch A.	170, 171	Kieres Józef.	356
Karczewska M.	331	Kieres T.	354, 355, 356
Karczewski K.	207, 232	Kiereś K.	353, 354
Kardynalski W.	182, 220	Kiernożycki J.	208
Kargulewicz M.	61	Kierysz A.	73
Karkowski Z.	352	Kierysz M.	73
Karpeta M.	295	Kij G.	287
Karpiński P.	313	Kilar J.	216, 217
Karwacki D.	287	Kilian A.	306
Karwowski J.	59	Kiniorski R.	405
Karyś A.	320	Kisiel E.	346
Kasiński J.	359	Kiszkis H.	215, 289
Kasiura W.	66	Kita A.	7
Kasperek R.	142, 176, 203, 326	Kita J.	208
Kasperek S.	176, 236, 237	Kita K.8, 46, 257, 280, 286, 297, 309, 354, 398	
Kasperek Stefan.	237	Kita P.	194
Kasperek Z.	252	Kita R.	319
Kasperski A.	142	Klaczka D.	286
Kasprzycka E.	119, 186, 284	Klesyk T.	231
Kasprzycki J.	119, 185, 341	Klicki K.	308
Kasprzycki M.	185	Klimczak J.	139, 306
Kasprzyk K.	182, 210	Klimczyk B.	354
Kateusz M.	278	Klimczyk K.	46
Katra D.	352	Klimczyk M.	271, 272, 273
Kazik T.	168	Klimczyk T.	46
Kazimierczak J.	352	Klimczyk Z.	302
Kazimierczak P.	332	Klimecki Z.	79
Kazimierz Sprawiedliwy.	14	Klimek H.	206, 207, 231
Kazimierz Wielki.	14	Klimek M.	295
Kazubiński M.	345	Klimek S.	63
Kazubiński Z.	46	Kliś.	45
Kazusek M.	304	Klukowski J.	350
Kądziała A.	168, 169	Klusek G.	362
Kepel W.	142	Kłuźniak J.	80, 171
Kewajn J.	77	Kłoczko A.	201, 202
Kębłowski M.	318, 319	Kmieć J.	201
Kęćko T.	325	Kmieć M.	165, 166, 321
Kędracki A.	46	Knawa A.	194
Kędracki J.	46	Kobiec K.	339
Kędracki S.	46	Kobiec M.	358
Kędzia M.	251	Kobierski A.	124
Kędzior A.	173	Kobos B.	173
Kędzior J.	56, 57, 58	Kobus B.	295
Kędzior M.	139, 176, 302	Kochański Z.	142
Kędziora R.	221	Kocia L.	295
Kiejda I.	320		

Kocia M.	220	Korduba J.	51, 56, 58
Kocyga B.	307, 310	Korduba R.	51, 57
Kojac H.	77	Korfel A.	309, 353, 354
Kokoszka Z.	289	Koriat M.	405
Kolasa J.	254	Korpik R.	318, 319
Kolberg O.	37	Korpikiewicz K.	364, 366
Kolendo H.	231	Korpikiewicz M.	363
Kolomski J.	252, 253, 329	Korus K.	328
Kołaczk K.	270	Korus M.	278
Kołda T.	59	Korytek K.	287
Kołodziec	74	Korzeniak T.	260, 261
Kołodziej J.	315	Korzeniowski A.	215, 295
Kołodziej S.	126	Kosa M.	132
Kołodziej W.	69	Kosańkiewicz M.	198, 322
Kołodziej Z.	198	Kosela F.	69, 70
Kołodziejczyk E.	176	Kosiba M.	325, 326
Kołodziejczyk K.	277	Kosiecki R.	372
Kołodziejczyk W.	187	Kosik J.	9, 398
Kołodziejski J.	60, 361	Kosiński L.	46
Kołodziejski R.	405	Kosowska E.	301
Kołomańska E.	163, 167, 321, 322	Kosowski J.	174
Kołomański J.	187, 188	Kossakowski B.	323
Kołomski J.	205	Kossowski J.	176, 229
Komisarczyk A.	279	Kostka S.	68, 69
Komisarczyk B.	165, 343, 344	Kostrzewa P.	364, 366
Komorniczak J.	337, 338	Kostrzewa T.	304
Komorowicz S.	176	Koszła T.	65
Kondela P.	405	Kosztowniak K.	139
Kondrak J.	197	Koszyka G.	305
Konieczny A.	395	Kościołek A.	34, 35, 36, 395
Konitz R.	78	Kośmider M.	306
Konopka B.	279	Kot F.	142
Konopka T.	326	Kot J.	306, 372
Konrad Mazowiecki	14	Kotkowski	74
Kopacz Z.	170	Kotlarski P.	275
Kopczyński P.	314	Kotonowicz J.	236
Kopczyński R.	314	Kotrysa K.	221
Kopecki B.	63	Kotulski E.	250
Kopecki K.	57	Kotulski J.	305
Kopeć J.	363, 367	Kotwica A.	186
Kopeć K.	43, 176, 255	Kotwica J.	295
Kopeć M.	363	Kotwica P.8, 215, 300, 301, 302, 305, 306, 395	
Kopeć S.	231	Kowal E.	320, 322
Koper A.	353	Kowal S.	68
Kopyś W.	277, 278	Kowalczyk J.	205, 231, 320
Koralewski K.	201, 202, 218	Kowalczyk K.	237
Korczak Z.	223	Kowalczyk R. 266, 267, 268, 272, 320	
Korczyński J.	141, 142	Kowalczyk S.	320
Kordalski S.	207	Kowalczyk Z.	66, 298
Korduba G.	51, 53, 54, 55, 57, 58, 72		

Kowalik K.....	277	Krażek W.....	174
Kowalik S.	276	Kreprzyńska M.	285
Kowalska Anna.....	259	Krogulec T.....	43, 46
Kowalska M.....	313	Kropisz S.	318
Kowalski A.	119, 185	Król I.....	166, 167
Kowalski J.	257	Król J.....	186, 319
Kowalski M.	8, 173, 257, 305, 398	Król Jan	186, 187, 188
Kowalski P.....	339	Król K.....	305
Kowalski R.	189, 194	Król P.	8, 73, 364, 410
Kowalski Z.	225	Król T.....	359
Kowerski J.	132, 329	Król W....	363, 364, 365, 368, 369, 370
Koza M.	208	Krudysz Z.	269
Kozak P.	290, 291, 292	Krug K.....	48
Kozak T.	59	Kruk D.....	337, 406
Kozakiewicz B.....	78	Kruk E.	300, 301
Kozera A.....	47	Kruk R.	187, 188
Kozera F.	47	Kruk T.	205, 242
Kozieł J.....	221, 318	Krukowski P.	332
Kozieł M.....	185	Krukowski T.....	332, 333, 334
Kozińska D.	285	Krukowski W.....	234, 331, 334
Kozioł M.....	140	Krupiński L.....	353
Kozioł W.	236	Krupiński Z.....	353
Kozłowska A.	89, 182, 219, 313	Kruszewski	74
Kozłowska K.	405	Kryczka E.....	260, 278, 279
Kozłowski A.	210	Kryztofiak P.	316
Kozub G.....	405, 406	Krzemień R.....	350
Kozubek D.....	292	Krzemiński M.....	347
Kozubek H.....	59	Krzemiński S.	269
Kozubek S.....	355	Krześniak W.	129, 397
Koźbiał W.....	223	Krzystek C.....	232
Koźlak D.....	363, 370	Krzywda B.....	321
Koźmiński H.....	306	Krzywda S.	318
Krajewska W.	195, 196	Krzywicki K.	267
Krajewski M.	176, 215, 403	Krzywonos M.....	406
Krakowiak J.	305	Krzywonos P.....	305
Krakowiak K.....	168	Krzyżanowski K.	79
Krakowiak L.	203	Krzyżek M.....	406
Krakowski A.	329	Krzyżkiewicz.....	41
Krakowski T.	44	Ksel E.	259, 260
Kraska A.....	176, 205	Ksel K.....	320
Kraska S.....	227	Ksel T.	69, 363, 364, 366, 367
Krasowski M.....	184	Książek S.....	350
Krause J.	56, 57	Ksyta D.....	348, 351
Krawczyk.....	273, 335	Kubiakowski J.	176
Krawczyk D.....	170	Kubicka I.	167
Krawczyk J.	129, 397	Kubicka K.....	367
Krawczyk M.	268	Kubicki J.	292
Krawczyk Z.	398	Kubik J.	210, 252
Krawiec A.....	355, 356	Kubik M.	322
Krawiec J.....	372	Kubikowski Z.	326

Kuc R.	172	Kusal L.	269, 272
Kucab R.	232	Kusek B.	301
Kuchar T.	53	Kusiak S.	319
Kuchara W.	214	Kusińska W.	361
Kucharczak T.	342	Kusiński T.	406
Kucharski H.	58	Kusociński J.	204
Kucharski P.	351	Kusto J.	173
Kucharski Z.	312	Kuszewski.	348, 351
Kuchciński J.	237	Kusztyk P.	295
Kuchnecka T.	285	Kusznir W.	171
Kuchta J.	200	Kuś S.	309
Kudliński S.	46	Kuterasiński A.	406
Kudła M.	76, 316	Kuternoga W.	340
Kudzia E.	232	Kuternoga Z.	340
Kudzia J.	353	Kutryba R.	406
Kujawa R.	67	Kutwin R.	185, 284
Kujawski.	68	Kutyła K.	356
Kukuła W.	139	Kuzian M.	287
Kula J.	205, 242	Kuźniar A.	330
Kulas M.	269	Kuźniar L.	330
Kulczycki J.	75	Kwarciany W.	288
Kulczycki M.	51, 74, 75	Kwasiborski A.	66
Kulczycki S.	51, 74, 187	Kwaśniewska K.	283
Kulczykowski J.	359	Kwaśniewski A.	83, 150, 370
Kulesza J.	49, 50, 398	Kwaśniewski Ad.	221
Kulesza M.	61, 62, 63	Kwaśniewski R.	75, 200, 274
Kuleta D.	304	Kwiatkowski K.	61, 62, 305
Kuleta T.	406	Kwiatkowski R.	185
Kulik Z.	337, 338	Kwiatkowski T.	281
Kulińskiego D.	259	Kwiatkowski W.	328
Kuliś R.	340	Kwiecień B.	174
Kumańska R.	277	Kwiecień G.	140
Kumor A.	218, 287	Kwiecień H.	186, 187, 188, 210
Kundera W.	200, 235	Kwiecień J.	61, 63, 279
Kupis P.	346	Kwiecień K. ...	285, 301, 327, 328, 329
Kupisz M.	343	Kwiecień S.	224
Kuprij.	62	Kwiecień St.	301
Kuras Z.	270	Kwieciński O.	79
Kurczyna T.	300	Kwietniewska B.	275
Kurczyński J.	330	Labnic M.	49
Kurczyński S.	187, 188	Lachman R.	184, 398
Kurdziej H.	66	Lachowicz M.	214
Kurek F.	371	Lamcha Z.	330
Kurek S.	74, 75	Lamparski S.	57
Kuropatwa Z.	343, 344	Lange W.	63
Kurzak B.	225	Langiewicz M.	17
Kurzyński H.	8, 271, 402	Lańczyk A.	278
Kusak S.	285	Larek K.	341
Kusak T.	257	Laskowski E.	61, 63
Kusal.	274	Laskowski R.	41

Lasocki L.	329	Luberecki H.	303
Lasocki R.	288	Lućko A.	189, 194, 348, 350
Lassota L.	8	Ludew L.	361
Latałski I.	216	Ludwiniak Z.	270
Latała A.	343	Lutomski.....	350
Latała R.	124	Lutomski B.	189
Lato P.	309	Łagan Z.	331
Latoś K.	303	Łakomiec A.	295
Latuszkiewicz B.	398	Łakomiec E.....	197
Lauke G.	201	Łakomiec S.	317, 318
Lech J.	279	Łański J.	302
Ledwójcik K.	344	Łapiński A.	54, 56, 57, 58, 59
Lelonek K.	209	Łapka J.	343, 344
Lepczyk Z.	288	Łasak-Dudzik E.	259
Lesiak J.	142	Łata J.	333, 334
Lesiak Z.	8, 78, 296, 398	Łatasiewicz M.....	72
Lesiakowski A.	306	Łepkowski A.....	348
Lesiakowski J.....	306	Łękowski Z.	269
Lesiewicz.....	50	Łęski J.	57, 72
Lesisz M.	345, 346	Łojek J.	126, 185, 287
Leszczyński	348	Łojek R.	353, 354
Leszczyński L.	236	Łosak B.	266, 268, 269
Leśniak A.....	22, 24, 398	Łosicki D.	277
Leśniak G,.....	198	Łoś R.	234
Leśniak G.....	197, 322	Łoziński A.	289
Leśniczak P.....	302	Łuczak M.....	7, 398
Leśniczek P.....	303	Łuczyńska M.	259
Lewicki J.	228	Łuka P.	217
Lewicki R.	269	Łukaszewicz L.	139
Leżański T.	370	Łukawski L.....	303
Lichnowski J.	224	Łukomski A.	348
Liczbiński W.....	341	Łukomski Z.	228
Liedke A.	129, 170, 175	Łyczkowski J.	304
Lipa K.....	350	Łyczkowski W.....	59
Lipicki W.....	315	Łygoński P.....	273
Lipiec P.....	406	Łysakowski J.	81, 397
Lipiński S.....	72	Łyś K.....	303
Lipka A.....	303	M. Porębski.....	352
Lipko R.....	175, 209	M. Walczak.....	357
Lipski J.	327, 396	Macherski P.	305
Lipski T.	197	Machnik A.	200
Lis A.....	336	Maciąg J.	264
Lis K.	354	Maciejczak Z.	57
Lisicki S.....	62, 63	Maćkowski J.	357
Lisiecki A.	57	Madeja R.	292
Listek W.	188	Magala C.	274, 275
Litwinowicz M.....	182, 321	Magiera S.	298
Litwiński K.	305	Maj S.	290, 340
Lniany M.	406	Majcher S.	358
Loranty K.....	305	Majchrzyk A.	61

Majewski J.	187
Majewski M.	234, 334, 335
Majewski P.	44
Majewski T.	343
Majokowski.	350
Majtyka I.	343, 345
Makowiecki S.	54
Makowski A.	259, 261, 262
Makowski T.	172
Maksimowska B.	398
Maksymow B.	182, 320, 322
Malanowski Z.	73
Malarczyk L.	348
Malczak Z.	295
Malec A.	338, 339
Malicka E.	163, 168
Malinowska A.	166
Malinowski J.	216
Malinowski L.	57, 72
Malinowski M.	171, 250
Maliszewska K.	174, 225, 312
Małolepszy E. <i>I, 7, 9, 12, 82, 83, 88, 256,</i> <i>395, 398, 399, 400, 401, 410</i>	
Małolepszy M.	289
Małyja K.	226
Mamela A.	284
Mamełło E.	75
Mamełło J.	75
Maniarski P.	306
Maniok A.	46
Maniok B.	46
Marcickiewicz D.	129, 397
Marcinek K.	395
Marciniak B.	290
Marcinkiewicz R.	182, 328, 329
Marcinkowski A.	305
Marcinkowski S.	397
Marcyś W.	74, 75
Marczewski J.	49, 317
Marczewski M.	63
Mardeusz Z.	224
Marenin L.	265
Markiewicz A.	278
Markiewicz J.	305
Markiewicz M.	79
Markiewicz S.	198
Markiewicz W.	254
Markiewicz Z.	227
Markowski J.	63
Maro J.	223
Marszałek B.	82, 399
Marzec A.	185
Marzec E.	286
Marzec J.	225, 343, 345, 346
Marzecki J.	236
Masłowska I.	329
Massalski A. <i>9, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 21,</i> <i>302, 397, 399</i>	
Mastyna B.	224
Matajaśkiewicz	45
Materek C.	311
Materek J.	278
Matuszczyk J.	209, 210
Matuszewski M.	70
Matuszyk J.	209, 210
Matyja K.	362
Matyjasik M.	304
Matyjasik R.	304
Matysek G.	283
Matysek M.	278, 283, 343
Matysiak H.	338
Mazanka D.	406
Mazur A.	54
Mazur D.	281
Mazur I.	217
Mazur J.	59, 242
Mazur L.	253
Mazur M.	324, 325, 399
Mazur R.	209
Mazur W.	209, 216, 218
Mazur Z.	342
Mazura M.	324
Mazurczak R.	168
Mazurek K.	346
Mazurek S.	406
Mazurek St.	275
Mazurek W.	340
Mazurek Z.	340, 341
Mazurkiewicz A.	356, 357
Mazurkiewicz J.	343
Mazurkiewicz M.	345, 346
Mazurkiewicz T.	345, 346
Mądzik K.	406
Mądzik W.	188
Mąkosa G.	207
Mąkosa K.	217
McIver R.	287
Mecner K.	399
Medyński W.	226
Megier W.	290

Mela J.	200, 274	Mierzwa P.	406
Mela M.	69, 199, 200, 274	Miękina J.	255
Melcer J.	85, 302, 303, 377	Mihango A.	167
Mendak M.	284	Mijas W.	361, 362
Merwart A.	285	Mika M.	53
Metoga.	46	Mikołaj Rej.	15
Meuś B.	328, 329	Mikołajczyk B.	364
Michalak.	45, 273	Mikurda R. 8, 108, 124, 207, 232, 233, 234, 235, 330, 331, 332, 333, 334, 399	
Michalczyk M.	142	Mila A.	185
Michalec A.	295	Milcarz J.	266
Michalewicz A.	321	Milicic I.	287
Michalik K.	305	Miller M.	79
Michalska M.	300, 301	Milner R.	304
Michalski A.	305	Miodek E.	220
Michalski J.	50	Miodek M.	302
Michalski K.	57, 58	Miodek P.	172
Michalski P.	262	Mirkowski.	57
Michalski Paweł.	262	Mirkowski G.	277
Michalski T.	406	Mirowski R.	195, 264, 399
Michalski W.	295	Misiowiec M.	289, 290
Michałowicz J.	65, 214	Misiuda W.	231
Michniak C.	74	Mistak K.	303
Michniak M. 8, 9, 42, 43, 48, 50, 54, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 74, 77, 78, 79, 80, 83, 101, 112, 119, 124, 126, 129, 150, 171, 172, 173, 174, 175, 185, 186, 188, 189, 195, 196, 197, 199, 201, 202, 204, 206, 207, 208, 209, 211, 214, 215, 217, 221, 223, 224, 227, 231, 232, 234, 235, 237, 250, 251, 252, 256, 259, 261, 262, 264, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 274, 275, 277, 282, 287, 292, 297, 298, 300, 302, 303, 311, 313, 314, 315, 320, 323, 325, 329, 330, 335, 336, 337, 342, 356, 361, 368, 371, 373, 399	Misztka.	45	
Michniewski W.	229	Miś T.	290
Michta J.	339	Miśkiewicz B.	399
Michta M.	79	Mitek J.	216, 218
Michta W.	300	Młodzianowska H.	403
Mickiewicz J.	270	Młynarczuk.	351
Miechowicz E.	65	Młynarczyk A.	60
Miechówka J.	359	Młynarczyk E.	163, 168
Miegoń S.	46	Młynarczyk Z.	322, 406
Mielus W.	142	Młynarski J.	51, 52, 66
Miernik I.	329	Moćko Z.	320
Miernik J.	280	Modelski A.	353
Mierzejewski A.	269	Modelski R.	353, 355
Mierzejewski M.	323, 324	Modrzejewski E.	231, 232
		Modzelewski J.	229
		Mogielska K.	174
		Mojecki J.	63
		Molenda A.	290
		Molenda B.	242
		Mołda W.	132, 205, 252, 253, 329
		Moneka R.	303
		Morajda B.	342
		Morawiak.	75
		Morzyk B.	228
		Moskal Z.	61
		Moskwa Z.	399
		Mosur H.	44, 45

Mosur J.	44, 45, 59
Motyka J.	96
Motyl M.	281
Mozer L.	205, 329
Mozer W.	172, 215, 234
Mroczek A.	406
Mroczek Z.	308
Mrowiński Z.	330
Mrozij J.	361
Mróz M.	166
Mróz R.	295
Mucharski M.	290, 291
Muciek B.	77
Mucowski A.	362
Mulik L.	66
Murawski K.	260, 261
Musiał J.	139
Musiał P.	305
Musiał T.	242
Musiał W.	402
Musioł J.	184
Muszkiet R.	400
Muszyński G.	305
Myszka S.	277
Mytnik J.	214
Mytnik T.	271
Mzyk B.	279
Nagadowska W.	328
Najberg T.	319
Nańczyk A.	219, 313
Napierała M.	400
Napierała R.	304
Naporowski C.	61, 62
Nawrocki C.	59, 66
Nawrot H.	406
Nawrot K.	176, 253
Nawrot M.	165
Niciński Z.	205
Niebudek J.	9, 80, 171, 400
Niebudek S.	76, 316
Niechciał E.	51
Nieckarz E.	354
Niedziałek S.	305
Niedźwiecki	73
Niedźwiecki W.	289
Niewadzisz K.	407
Niewęglowski A.	304
Niezabitowski R.	300
Niezgoda T.	319
Nitkowski J.	257
Niziołek E.	206
Nowak J.	139, 351, 410
Nowak Jacek	278
Nowak Janusz	279
Nowak Józef	232
Nowak K.	407
Nowak L.	7, 142, 203, 400
Nowak Lech	289
Nowak M.	50, 52, 172
Nowak S.	123
Nowak St.	123
Nowak T.	59, 214, 285
Nowak U.	343
Nowak Z.	8, 41, 69, 229, 304, 400
Nowaka J.	346
Nowakowski A.	7, 398, 400
Nowakowski C.	188
Nowakowski M.	306
Nowakowski W.	319
Nowicki R.	356
Nowicki Z.	330
Nowocień M.	205
Nowocień S.	175, 209
Nowotny E.	309
Nuke E.	44
Obara T.	175
Obara Z.	208, 342
Ogłodziński M.	343, 345, 346, 407
Ogłaza C.	372
Olbracht T.	348
Olearczyk M.	329
Olech J.	182, 183, 358
Olech M.	183
Olejarczyk M.	205
Olejarz B.	329
Olejniak M.	363, 364, 366, 367, 369, 370
Olejniak R.	205, 363, 364, 365, 366, 367, 369, 370
Oleksiak R.	407
Oleksyk P.	126
Olesiak K.	362
Olesiński T.	126
Olesińska G.	285
Olesiński T.	303
Olesiński W.	309
Olszewski D.	282
Olszewski J.	59
Olszewski M.	232
Olszewski P.	9, 49, 398
Omański W.	351

Opala A.....	188
Opalka A.....	215
Openchowski A.....	78, 330
Orawic	45
Orawiec S.	54, 57, 58, 60, 72
Ordysiński A.	123, 124, 210
Orlik K.....	215
Orliński Z.....	302, 303
Orłowski E.....	175, 205
Orłowski M.....	305
Orłowski T.....	174, 230
Orman T.....	74, 75
Orzechowska A.....	262
Orzekała S.....	140
Orzelska E.....	185, 186, 284
Osiński H.	306
Osiński J.	72
Osiński K.	306
Osiński M.	306
Osiński R.	44, 50, 59, 400
Osiński T.	306
Osman A.....	182, 277
Osmólski P.....	400
Ostaszewski J.....	277
Ostatkiewicz W.....	188
Osterczy H.	170
Ostrowska D.	328, 329
Osuchowski W.....	175
Otko T.	337
Ozan W.....	215, 295
Ozdoba J.....	203
Ozga E.....	167
Ozgowski E.....	78
Oziębłowski H.	96
Ozimek J.....	188
Ożugowska I.....	220
Pabian I.....	407
Pabis A.	360
Pacelt J.....	73
Pacoń J.....	292
Paczkowski H.	59, 66
Paczkowski P.....	303
Paja J.	332, 333
Pajak A.	295, 407
Pakaszewski G.....	106, 107, 121, 215, 217, 219, 220, 224, 225, 227, 253, 259, 260, 407
Pakuła A.	301
Pakuła B.....	342
Pakuła K.	342
Pakuła S.....	306
Palik C.....	210, 288, 289, 290, 291, 295
Palimąka	273
Palmer N.....	324
Palmowski A.....	362
Palmowski J.....	351
Palosz A.....	354
Paluch S.....	198
Pałosz A.....	223, 354, 355, 356
Pałys M.....	271, 273
Panek M.....	304
Pańczyk W.....	305
Pańszczyk R.....	279
Pańtak Z.....	306
Papaj L.	197
Parada J.	279
Parlak D.....	286
Parzyszek M.	290, 298
Pasek K.....	229
Pasikowski A.	328
Pasko A.	7, 82, 400
Paskowska A.....	277
Pasternak S.	372, 373
Pasternak W.....	251
Pastuszka M.....	292
Pastuszka S.	45, 394
Pastuszko R.	171, 173, 230
Paszkowski J.....	319
Paszyc S.....	49
Paszyc W.....	79
Patro A.	338, 339
Patyński J.....	186
Pawelec A.....	338
Pawelkiewicz W.	341
Pawlak R.	167, 168
Pawlak Z.....	236, 237, 251
Pawlik A.....	9, 84, 205, 309, 400
Pawlik F.....	226, 227, 308
Pawlik I.	308
Pawlik J.	296
Pawlonka R.....	326
Pawlukiewicz S.....	119, 126, 185, 284
Pawlusiński R.	306
Pawłow	288
Pawłowski A.....	8, 9, 42, 43, 48, 50, 54, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 74, 78, 79, 80, 83, 101, 112, 119, 124, 126, 129, 150, 171, 172, 173, 174, 175, 185, 186, 188, 189, 195, 196, 197, 199, 201, 202, 204, 206, 207, 208, 209, 211,

<i>214, 215, 217, 221, 223, 224, 227, 231, 232, 234, 235, 237, 250, 251, 256, 259, 261, 262, 264, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 274, 275, 277, 282, 287, 292, 297, 298, 300, 302, 303, 311, 313, 314, 315, 320, 323, 325, 329, 330, 335, 336, 337, 342, 356, 361, 368, 371, 373, 399</i>	
Pawłowski E.....	256
Pawłowski P.....	285
Pawłowski R.	295
Paździor M.....	306
Paździsz W.....	295
Peczela B.....	337, 338, 339
Pela K.	341
Pela L.....	341
Peler J.	295
Pezdan-Śliż I.	8, 410
Pędzich J.	205
Pędzisz M.....	277
Pękała E.	276
Piasecka R.....	400
Piasecki J.....	189
Piasecki Z.....	306
Piasta J.	277
Piasta S.8, 9, 43, 44, 45, 63, 64, 71, 211, 212, 213, 214, 257, 278, 280, 282, 283, 284, 287, 288, 293, 294, 296, 297, 298, 299, 300, 311, 312, 400	
Piątek J.....	306, 318
Piątek K.	126
Piątek M.....	313
Piątek W.....	50
Piątek Z.182, 236, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272	
Piechota E.	123
Pieczynski P.....	7, 396
Pierściński P.....	14, 17, 19, 21, 400
Pietrasiewicz J.....	407
Pietrasinski T.....	292
Pietruch T.....	65, 66
Pietrzak T.....	59
Pietrzyk B.	44
Pietrzyk J.....	278, 362
Pietrzyk W.	59
Pięta K.	277
Pięta W.....	277
Piętak J.....	185, 219
Pijanowska J.....	321
Pikulska H.....	259
Pikulski M.....	230
Pikus W.....	350
Pilsak T.	187
Piłsudski J.	19
Pinek E.....	46
Piorun A.....	407
Piotr Statorius.....	15
Piotrowicz J.....	67, 302, 303
Piotrowicz M.....	323
Piotrowski A.	50
Piotrowski J.....	407
Piotrowski M.....	260, 262, 263
Piotrowski S.	359
Pióro M.	323
Pisiewicz W.	124, 207, 232
Piskorz C.....	371
Pius VII.....	16
Piwko R.	269
Piwnik M.	407
Piwowarczyk A.	318, 326
Piwowoński M.	68, 69, 176, 285
Plaskojć.....	73
Pląsek R.	269
Plebanek F.	123
Plewicki M.....	356
Plisak T.	188
Pluciński S.	232
Pluta L.	356
Płaszczyńska K.	324
Płatos Z.	264
Płomiński A.	8, 410
Płonecki L.	226
Podgórski H.	250, 410
Podobiński S.	398
Podolski J.....	303
Podolski R.....	332, 333
Podolski Rafał.....	332, 333
Podsiadło A.....	332
Podsiadło D.....	322
Podsiadło J.	332
Podsiadło M.	182, 186, 187
Podsiadło W.....	203, 305
Pogańska I.....	301
Pokładek J.....	372
Polak J.	400
Polak Z.....	319
Polakowski J.	355
Poleski	45
Polewski M.	199
Polit R.....	197

Połaniecka A.....	8, 410
Połetek M.....	267, 268, 272
Pomorski S.....	254
Ponczek M.....	7, 398, 400
Poniewierski K.....	79
Ponikowski A.....	182, 328
Porczyk K.....	260
Porębska E.....	165, 166, 321
Porębski J.....	352
Porwet M.....	51, 58
Potocki A.....	197
Potocki M.....	17, 79
Pozłotko D.....	285
Požoga A.....	183
Požoga S.....	132, 220
Półkośnik A.....	269
Pragłowski S.....	48
Prasek K.....	265
Prasek M.....	324, 325
Predygier R.....	210, 288
Prokop D.....	286
Prokop R.....	279
Prokopek S.....	75
Pronobis D.....	180, 260, 261
Pronobis H.....	277
Prostalt K.....	319
Przesmycki A.....	227
Przeworski A.....	65
Przeździk T.....	408
Przybylik Z.....	303
Przybylski K.....	303
Przybylski M.....	303
Przybył J.....	363, 364, 365, 366
Przybysławska J.....	260, 261
Przybysławski S.....	209
Przybyszewski.....	348
Przybytniewski.....	74
Przygoda M.....	352, 356
Przygoda T.....	355
Przygodzka I.....	176
Przyjemnska U.....	285
Przyjemski Z.....	283
Przywara K.....	373
Puchalski M.....	289
Puchała L.....	94, 175, 241
Pukus.....	351
Pulicki J.....	355
Pyk M.....	205, 252
Pyk W.....	132, 205, 253
Pyskaty K.....	292
Pyszczyk M.....	273
Pytel J.....	9, 59, 398
Pytel M.....	267, 268
Pytlas R.....	304
Pytlas W.....	303
Pytłasińska D.....	301
Pyzik J.....	46
Pyzik K.....	46
Rabiej T.....	408
Rabikowska G.....	341
Rabikowski J.....	341
Rachlewicz B.....	59
Rachlewicz M.....	287
Rachtan S.....	9, 140, 342, 400, 401
Raczkowski J.....	332
Radek M.....	79
Radek R.....	361
Radek W.....	54, 57
Radlica E.....	266, 267, 268, 274
Radlica G.....	266, 267, 272, 273
Radomski E.....	69
Radomski P.....	262
Radosz R.....	270
Radowicz A.....	169, 229
Radziejewska J.....	283
Radziejewski J.....	306
Radziejewski W.....	257, 311
Radziszewska H.....	285, 286
Rafalczuk W.....	291
Rafalski M.....	351
Rajca Z.....	80
Rajkowski M.....	287
Rak A.....	256, 310, 401, 408
Rak Andrzej.....	284
Rak K.....	284
Rak L.....	401
Rak M.....	408
Rakow M.....	228
Randla K.....	295
Ratał S.....	74, 75
Reczyński J.....	340, 341
Reinhole A.....	59
Rejdaka Z.....	324
Relidzyński T.....	363, 364, 365
Renke M.....	175
Reński S.....	306
Rezner W.....	176, 199, 200, 235
Rębosz D.....	301
Rękawik R.....	408
Robak D.....	286

Robert Z.	303	Rybski T.	75
Rodziewicz-Gruhn J.7, 82, 83, 256, 395, 398, 399, 400, 401		Rycerz S.	265
Rodzim W.	220	Rychlicki.....	273
Rogała J.	323, 324	Rychliński W.	304
Rogała M.....	305, 408	Rychłowski W.....	277
Rogała T.....	229	Rydz E.	259, 262
Rogowska A.....	323	Rylski L.	209
Rogóyski K.	67	Rym K.	124
Roguski M.....	281	Rzadkowska A.	346
Rojek M.	230	Rzadkowski T.	343
Rokita T.	132	Rzędowski G.....	360
Rola W.	255	Rzędowski M.	267, 273
Rolak B.	305	Rzymkiewicz S.	306
Rolak E.	330	Sabal P.	347
Rolak M. 305, 316, 317, 318, 319, 401		Sabat W.....	139, 175, 209
Rolak T.	229	Sabatowski W.	302, 303
Romaniszyn A.	76	Sachajski H.	59
Romańczuk L.	359	Sadecki M.	126
Rosołowski A.	306	Sadkowski E.	47
Rosół P.....	353	Sadkowski J.	46, 47
Rostalski Z.	176	Sadło A.	364
Rot J.....	295	Sadowski G.....	305
Roter M.....	236	Sadowski S.....	209
Rotkiewicz M.....	41, 401	Sagan D.....	280
Rowiński J.....	304	Sajnok I.....	221
Rozmianiec W.....	229, 230	Sajtyna K.	353
Roztalski Z.	176	Sakra E.....	163, 167
Rozwadowski A.	230	Saks E.	400
Rożej I.....	167, 168	Salawa W.	319
Rożej W.	203	Salwa H.....	267
Różalski L.	269	Salwa J.....	339
Różalski W.....	269	Salwa W.....	208
Różański S.	139	Salwerowicz A.	277
Rubach I.....	321, 323	Sałaj M.....	139
Rubinkiewicz J.	47	Sałapski J.	313
Rubinkiewicz J.	46	Sałek K.	306
Rudnicki J.	309	Sałek M.....	309
Rudnicki K.....	78	Sałuda S.	364
Rudnicki Z.	309	Sambor.....	168
Rusinek S.	266	Sambor M.	168
Rusinowicz T.	360	Samson L.	356
Rutka M.	358	Sandecki W.....	335
Rutka S.....	292	Sanek K.....	274
Rutkowski.....	351	Sapa A.	123
Rutkowski W.....	84, 175, 176	Sapulski R.....	306
Rutkowski Z.....	59	Saraceń Z.	255
Ruzikowski Z.	46	Sarapata M.....	196
Ryba K.	280	Sarbian J.	320
Rybak M.	355	Sarbian M.....	320
		Sarna E.....	68, 155, 203

Sarna M.	68, 85, 155, 175	Siudak S.	59, 210
Sas-Jaworski B.	264	Siudziński 74	
Sawczuk I.	275	Siwek J.	234
Sawicki S.	256	Siwiec J.	362
Sawicki W.	401	Siwoń W.	216
Schab M.	320	Skierniewski G.	305
Schmeidel S.	61	Skoczylas E.	48
Segieciński J.	228	Skopenko 201, 274	
Sejdzński G.	288	Skorodzień M.	225
Semik W.	196	Skoruch B.	286
Sendorek W.	364	Skorupski.....	69
Sendrowicz Z.	76	Skowerska A.	275
Serediuk A.	269, 272	Skowerski B.	180
Serek J.	201, 218, 255	Skowerski J.	197
Seremak G.	292	Skowerski R.	281
Serwin A.	305	Skowron Z.	250
Seweryn Z.	341	Skowronek L.	180, 327, 328
Sewerzyński T.	60	Skowroński J.	281
Sęk J.	216	Skóra J.	301
Sękowski J.	119, 185, 282, 283	Skrobot A.	306
Sępowicz.....	74, 75	Skrobot G.	353
Sianek K.	200	Skrobot M.	57, 58, 72
Sidowski K.	167	Skrobot P.	353
Sieczka R.	66	Skrobot Z.	59
Siedlak T.	75	Skrzyniarz A.	344
Siedlecki W.	78, 330	Skrzyniarz L.	343, 345
Siekiera S.	165, 320	Skrzyniarz S.	342, 344
Siemieniuch A.	408	Skuza Z.	236, 237
Siemieniuch B.	58, 59	Skwark F.	354
Sienkiewicz M.	302	Slaski J.	79
Sienkiewicz W.	186	Sławiński K.	305
Sieradzki R.	75	Sławiński M.	200, 305
Sieradzki Z.	57, 58	Sławiński T.	57
Siewruk M.	300, 301	Słomka J.	186
Sikora J.	344	Słomka K.	287
Sikora M.	277	Słomka M.	51
Sikora S.	175, 345, 408	Słomka T.	287
Sikora T.	331, 332	Słoń M.	54, 58
Sikora Z. 186, 187, 188, 236, 237, 336		Słota K.	262
Sikorski S.	205, 329	Słota R.	184
Sipiński J.	74	Słowikowska I.	308
Sitek A.	165, 343, 344, 345	Słowińska T.	363
Sitek R.	165, 344, 345	Słupczyński W.	142
Sitek Z. 256, 342, 343, 344, 345, 346, 382, 394, 401		Smolarczyk J.	264
Sitnicki G.	292	Smolarczyk M.	302, 303
Sito E.	343	Smolarski J.	249
Siuda K.	304	Smołuch R.	304
Siuda L.	356	Smorąg K.	408
Siuda R.	66	Smurzyński S.	361
		Snopek A.	408

Snopek R.	363, 364, 365, 366, 367, 368
Sobczyk E.	285, 286
Sobczyk J.	341
Sobczyńska M.	408
Sobecki	348
Sobierajska M.	170
Soboń A.	329
Soboń P.	227
Sobóra J.	200
Sobura J.	199, 200, 235
Sokolnicki M.	354
Sokołowski W.	290
Sokół A.	47, 305
Solarz L.	256
Solarz T.	232, 234
Sołkiewicz M.	56, 57, 72
Sołowow M.	173, 218
Sołtykow M.	354
Sołtys R.	408
Sołtys T.	301
Sołtysiak K.	357
Sorbian S.	361, 362
Sornat R.	340
Sosnowski A.	305
Sot M.	328
Sowa A.	408
Sowiński A.	59
Sowiński G.	287
Sowiński J.	303
Sójka S.	341
Spaltenstein R.	43
Spiehs B.	269
Spurek D.	259
Sroczyński	45
Sroka M.	203
Stachera E.	324, 325
Stachura S.	316, 317, 318, 319, 401
Stachurski A.	234
Stachurski M.	21, 22, 23, 24, 25, 30, 39, 48, 395, 398
Stachurski R.	221
Stachurski W.	76, 85, 316
Stafiej K.	182, 268, 270, 271, 272
Stanek E.	372, 373
Stanek J.	408
Stanek K.	200, 270
Staniek W.	72, 74
Staniewski M.	59
Stanisław Kulczycki	74
Stanisław Leszczyński	15
Stanisław ze Skalbmierza	14
Stanisławiak W.	236
Stankiewicz A.	59, 60, 66
Stanula W.	348
Stańczak B.	303
Stańczyk	348
Stańczyk J.	250
Stańko Z.	319
Starz B.	278
Starz R.	278
Starzyński J.	208, 342
Stasiak T.	189
Stasińska M.	408
Staszewski H.	229, 230
Staszewski S.	228
Staszewski Z.	338
Stawecki M.	316
Stawiarz Z.	94, 227, 241, 242
Stawski A.	76, 186, 187
Stefański R.	290, 292
Stefański T.	185
Stelmaszczyk E.	328, 329
Stemplewski W.	329
Stępień B.	277
Stępień G.	308
Stępień M.	310
Stępień W.	176, 251
Stęplewski R.	328
Stęplewski S.	372
Stęplewski T.	317
Stępniewski	74
Stępnik Z.	362
Stępowski L.	308
Stobecki W.	59
Stobiecki W.	182, 183, 189, 194, 348, 349, 350, 351
Stoblewski R.	329
Stochła A.	352
Stodulski K.	126
Stojek S.	176
Stokowiec M.	408
Stolarczyk K.	305
Stopa T.	283
Stopa W.	270
Stradomski Ł.	408
Stradomski Z.	175
Stradowski S.	68, 69
Strojanowska M.	409
Strojanowski A.	47
Stróżyk D.	331, 332, 333, 334

Stróżyk W.	359	Szczodrak G.	339
Strząbalski Z.	57, 59	Szczukiewicz L.	227
Strząbała E.	67, 302, 303, 305	Szczurek J.	343, 346
Strzelec J.	362	Szczurkiewicz A.	316
Strzemińska J.	174	Szczurowicz A.	201
Strzębalski Z.	51, 72, 176, 209, 218	Szczygieł M.	96, 102, 116, 132, 166, 242, 244, 320, 409
Strzycki P.	171	Szczykutowicz M.	167
Strzykała M.	329	Szelągowski A.	58
Stypuła L.	251	Szemraj G.	89, 210
Suchański J.	174, 203	Szerła S.	140, 142
Suchmiel A.	306	Szerszyński M.	269
Suchmiel T.	306	Szewczyk R.	293
Suchojad T.	357	Szęśniak M.	359
Sudwoj E.	59	Szlachetko D.	186
Sulek J.	62, 63	Szlezyngier S.	59, 63
Sułowski S.	209	Szmalec C.	253
Superek P.	304	Szmyd Ł.	410
Surgiel A.	170	Szołowski A.	356
Surlit W.	289	Szołowski F.	357
Surowiecki K.	73	Szozda S.	201
Suski J.	184	Szpakowski D.	343
Suskiewicz A.	139, 203	Szpakowski R.	214
Suwała W.	361, 362	Szperl A.	264
Swajdo J.	7, 401	Szproch D.	9, 44, 50, 298, 306, 310, 353, 401
Swat M.	279	Szrajer H.	195, 264
Sychowski B.	361, 362	Szrajer O.	195, 264
Sydoryk A.	309	Szrajer Z.	195
Sygut Z.	175, 176, 216, 218	Sztolf H.	139, 140
Sykulski J.	74, 75	Szufel S.	232
Sylwester K.	278	Szukalski E.	303
Syska J.	79	Szuliński J.	184
Szadyn T.	264	Szumigaj A.	366, 371
Szafarczyk M.	409	Szurkowski R.	269, 271
Szafarz M.	409	Szwajkowski T.	409
Szafrąński M.	409	Szwarc G.	305
Szalewicz A.	184, 398, 401	Szwed A.	225, 312
Szaran J.	305	Szwed S.	187, 188
Szatkowska D.	283	Szybalski B.	337
Szatkowska J.	283	Szybowska S.	283
Szcząber I.	260	Szychowski B.	361
Szczechowicz M.	209, 214, 288	Szyda J.	256, 342, 344
Szczecina K.	362	Szyda W.	343
Szczekocki J.	305	Szydłowski M.	343
Szczepanek E.	285	Szymański A.	315, 335
Szczepański L.	317	Szymański G.	124, 184, 217, 219
Szczepański Z.	229, 250	Szymański J.	43, 44, 295
Szczepkowski J.	79	Szymański L.	7, 401, 402
Szczerba M.	309	Szymański S.	65
Szczerbala R.	287		
Szcześniak B.	295		

Szymański W.	172	Taratata T.	358
Szymczyk M.	253, 329	Tarnawski J.	200, 235
Szymura M.	174	Tarnowski	349
Szyszkowski B.	315	Tatarata T.	183, 358
Ścibor A.	287	Tatarek S.	302, 303
Ścibor S.	76	Tchórz M.	210
Ścibor T.	75	Tekiel L.	201
Ściegienny P.	17	Telus J.	188
Ścisłowicz K.	267	Terczyński T.	306
Śląski R.	361	Terpiłowski J.	56, 57
Ślęzak B.	409	Terpiński M.	72
Śliwa S.	372	Tetelewski P.	304
Śliwak Z.	304	Tkaczyk H.	306
Śliwiński K.	409	Tłuczyńska P.	409
Śliwiński M.	176, 203	Tłuczyński A.	303
Ślusarczyk W.	301	Tłuczyński Z.	67, 180, 302, 303
Ślusarski J.	9, 281, 352, 402	Tłustochowicz A.	210
Śmigielski W.	221	Tobjasz J.	195, 196
Śmistek J.	373	Tobolik K.	290
Śniadecki J.	18, 68	Todorowski T.	409
Śniadowski A.	255	Tokarczyk T.	289, 290
Świat A.	58	Tokarska U.	277
Świat M.	173, 285	Tomasik	276
Świątek S.	353	Tomasik B.	228
Świątkiewicz L.	46, 47	Tomasik Z.	317
Świder P.	8, 410	Tomaszewski W.	184
Świdarska B.	167, 168	Tomicki S.	49
Świdarski A.	318	Tomik R.	148
Świdarski J.	46	Tomków M.	21, 23, 25, 30, 39, 395
Świdarski T.	221	Topolski A.	349
Świdowski Z.	362	Toporkiewicz J.	46, 47
Świeboda W.	140	Toporkiewicz Z.	342
Świczko L.	341, 342	Toporowicz K.	402
Świerz F.	79	Toporski B.	59, 65
Świerz J.	9, 402	Tracewski J.	327, 396
Świerz L.	172	Tracz I.	319
Świerz P.	304	Tracz J.	279
Świerz W.	316, 319	Tracz Z.	226, 309
Świerczyński I.	302	Traczyk J.	292
Świerzewski H.	352	Treliński M.	76, 187, 188
Świt T.	203	Trestka T.	292
Świt W.	253	Trlik M.	306
Świt Z.	89, 219	Trofim E.	210
Tabilewicz M.	367	Trojan K.	174
Taborek W.	123, 124	Trojanowski S.	304
Taborski J.	314	Troszczyńska Ł.	339
Taca A.	409	Trybus A.	78
Tadeusz Kościuszko	16	Trzaska L.	51, 57, 58
Tańczyk J.	305	Trzebiński I.	326
Taras A.	276	Trzepieciński Z.	76

Trzeźniowski J.	205	Wąsacz R.	255
Trzęsak E.	234	Wąsala M.	187
Trzmiel R.	303	Wąsowski K.	315
Tubielewicz M.	368	Wątek S.	279
Tumin B.	277, 278	Wątroba A.	263
Turek E.	199	Wątroba T.	76
Turek K.	224	Wcisło D.	303
Turlej J.	351	Wdowicz Z.	303
Turlejski T.	65, 66	Wejcenberg.	41
Tusień M.	334	Welke L.	348
Tusznio E.	278	Wengorski M.	267
Tuszyński B.	8, 271, 402	Wenus Z.	252
Tuta	273	Werner K.	331
Tutaj M.	155	Wesołowski L.	361
Tutak K.	232	Wesołowski S.	289, 290
Tutka M.	193	Wesołowski T.	260
Tymborowski P.	267, 268	Wesołowski W.	57, 262
Tyszkiewicz S.	185	Wesołowski Z.	65
Ubysz T.	409	Węglarz K.	289
Uchański Z.	79	Węglasz L.	355
Ufniarz A.	368	Węgrecki W.	278, 279
Ujazdowski K.	188, 348	Węsikowski A.	314
Ulicki	61, 62	Wiatkowska A.	262
Urban R.	7, 396	Wiatr K.	269
Urban W.	356	Wiączek Z.	362
Urbanowicz H.	55, 57, 62, 71	Wicha M.	301
Urbanowski M.	409	Widowska A.	262
Urbański C.	231	Wieczorek J.	173
Urbański K.	402	Wieczorek M.	301
Urbański Z.	232	Wieczorek S.	54, 58
Uryga M.	269	Wieczorek W.	171
Urywkow J.	250	Wieczorek Z. ...	79, 302, 303, 306, 336
Usak J.	308	Wiederek J.	313
Utnikówna J.	73	Wielgus K.	302
Wachła A.	202	Wierczuk J.	335
Waciński S.	47	Wierzbiński Z.	219
Waglewski M.	189, 351	Wierzbowicz G.	216, 218
Wagner H.	217	Wierzbowska M.	323
Walentek B.	44	Więckowski M.	284
Walicki A.	232	Wijas J.	205
Waliszewski K.	227	Wikło D.8, 9, 43, 44, 63, 64, 211, 212,	
Waniew M.	339	213, 214, 257, 278, 280, 282, 283,	
Wachoł K.	8, 411	284, 287, 288, 294, 299, 300, 311,	
Wasiewicz K.	61	312, 400	
Wasik K.	262, 263	Wikło K.	284
Wasilak P.	355	Wikło S.	282
Waszkiewicz J.	285	Wilczek H.	279
Waszkiewicz M.	372	Wilczyński R.	302
Ważniewicz B.	170	Wilczyński W.	51, 67
Wągradzki K.	350	Wilk D.	279

Wilk J.....	266	Wolnicki R.....	58, 72
Wilk S.....	142	Wolny R.....	355
Wilk T.....	362	Wolski M.....	58
Wilkos W.....	205	Wolski T.....	256
Winiarska A.....	276	Wolski W.....	43
Winiarski A.....	79	Woltmann B.7, 395, 396, 397, 402, 403	
Winiarski B.....	176, 276	Wołczyk M.....	348
Winiarski W.....	305	Wołonkiewicz M.....	220
Wirska E.....	397	Wołowiec J.....	303
Wiślicz-Iwańczyk E.....	79	Wołowiec L.....	165, 166, 320, 322
Wiśniewski M.....	57, 58, 124	Woźniak J.....	47
Wiśniewski P.....	354	Woźniak M.....	196, 285, 287
Witczak W.....	63	Woźniak P.....	353
Witecki M.....	267, 268	Woźniak W.....	52, 69
Witka B.....	186	Woźniaka M.....	201
Witkowicz.....	45	Woźnica M.....	409
Witkowicz A.....	197, 320, 321	Woźniczka A.....	280
Witkowski J.....	170	Wódkowski W.....	362, 371
Witkowski S.....	231, 232	Wójcicki C.....	342
Wlazły M.....	328, 329	Wójcicki R.....	343
Władysław Łokietek.....	14	Wójcik A.....	314
Włoszczyński S.....	304	Wójcik E.....	230
Wnuk A.....	76	Wójcik H.....	409
Wnuk M.....	291, 298	Wójcik J.....	340, 364, 366, 371
Wnuk R.....	184, 217, 219	Wójcik L.....	290
Wodnicki Z.....	361, 371	Wójcik M. 58, 165, 200, 320, 321, 409	
Wohl A.....	403	Wójcik R.....	182, 277
Wojciechowska M.....	195, 196	Wójcik S.....	219
Wojciechowski.....	62, 63	Wójcik T.....	61
Wojciechowski A.....	195	Wójcikiewicz W.8, 48, 50, 78, 207, 231, 232, 330, 331, 332, 333, 335, 403	
Wojciechowski H.....	268, 274	Wójtowicz B.....	22, 24, 398
Wojciechowski M.....	196	Wójtowicz U.....	225
Wojciechowski P.....	195	Wroczyński R.....	403
Wojciechowski R.....	59, 66	Wrona H.....	241
Wojciechowski Z.....	185	Wrona J.....	287
Wojczyński T.....	361	Wrona L.....	356
Wojtachnio W.....	281	Wrona S.....	409
Wojtan R.....	355	Wrona W.....	250, 312
Wojtarowicz R.....	169, 251	Wrona Z.....	270
Wojtasiewicz Z.....	281	Wróbel H.....	232
Wojtasik A.....	285	Wróbel M.....	288
Wojtaś M.....	328	Wróblewski A.....	410
Wojtowicz K.....	289	Wróblewski M.....	360
Wojtyna B.....	339	Wryk R.....	7, 397
Wokalska T.....	49	Wrzosek M.....	215
Wolański A.....	266, 268, 272	Wsół J.....	272
Woldan S.....	287	Wuczyński G.....	305
Wolff H.....	289	Wychowaniec R.....	301
Wolicki M.....	183	Wyciskiewicz I.....	218
Woliński K.....	203		

Wyciślik J.	289	Zatorski S.	340, 341
Wydra A.	210	Zawadzka K.	329
Wydra S.	124	Zawadzki B.	79
Wypchło J.	354, 355	Zawadzki Z.	337
Wyřebkiewicz B.	215	Zawalski W.	237
Wyrozumski J.	306	Zawierucha J.	340, 341
Wysiec A.	305	Zawistowski T.	361, 362
Wziątek D.	273	Zawisza A.	315
Wzorek W.	344	Zawisza W.	228
Zaborowski	41	Zawor K.	329
Zaborowski H.	209	Zawór Z.	220, 281
Zaborski C.	227	Ząbek P.	354
Zaborski Z.	323	Zbierańska D.	132, 252, 329
Zacharski A.	319	Zborowski A.	307
Zacharski J.	226	Zbroiński M.	209
Zaganiacz M.	277	Zbroja	45
Zagdan I.	176, 205	Zbroja S.	59
Zagórski D.	291	Zbroja Z.	62, 63
Zagórski M.	61	Zdeb B.	184
Zagórski S.	61, 62, 63	Zdradowska M.	260, 261
Zagrodzki E.	79	Zdrodowska M.	262
Zajac A.	122, 167	Zdunek J.	331
Zajac J.	287	Zdybiewski J.	227, 308, 310
Zajac L.	286, 357	Zeiberliņš	288
Zajac M.	79, 353, 354	Zelek M.	163, 167, 168, 323
Zajac R.	357	Zembała E.	166
Zajaczkowski	73	Zemła M.	232
Zakrzewska B.	185	Zemsta C.	175, 176, 235, 242
Zakrzewska O.	170	Zep Z.	203
Zakrzewski D.	269	Ziąber W.	359
Zakrzewski J.	297	Zielińska	168
Zalauf J.	228	Zielińska A.	168
Załęcki K.	273	Zielińska W.	195
Załoski A.	15, 16	Zieliński J.	23, 24, 403
Zamorska M.	195	Zieliński M.	210
Zapała D.	329	Zieliński P.	270
Zapała K.	304	Zielonko A.	341
Zapała R.	70, 373	Zielonko R.	203
Zapart M.	337, 340, 341	Ziemka Z.	364
Zapart S.	76, 180, 317, 318	Ziemlewicz R.	326
Zaraska W.	269	Ziemniak T.	353, 354
Zaraś D.	356, 357	Ziemski R.	173
Zarecki T.	52, 53	Ziental M.	59, 61, 62, 63, 236
Zaręba A.	338	Zięba A.	303
Zaręba E.	8, 305, 395	Zięba G.	285
Zarzycki M.	199	Zięba L.	305
Zarzycki R.	73	Zięba Z.	59
Zarzycki S.	235, 410	Ziętal M.	236
Zatoński S.	341	Ziętkowski D.	284
Zatorska A.	284	Zimnicki Z.	225

Zioło J.	279	Żelazna U.	285
Ziółkowski K.	277	Żelazowski I.	287
Ziółkowski W.	72	Żelazowski T.	288
Złotek K.	292	Żelichowski M.	41
Złotnicki K.	353	Żeromski S.	18, 22, 37, 68
Złotnicki W.	353	Żmijewski W.	220
Znojek A.	220, 341	Żmiński T.	355
Znojek Ar.	351	Żółciński S.	59
Znojkowa B.	403	Żrałek S.	56, 57, 58
Zolbach J.	280	Żukow W.	400
Zuba J.	350	Żurawski H.	326
Zubrzycki A.	305	Żurawski J.	327, 396
Zwierzyński B.	231	Żurawski W.	287
Zymer H.	61	Żurawski Z.	232
Zyśk M.	184	Żurkowski M.	66
Żabicka D.	327	Żurowski J.	308
Żak R.	354	Żwirek J.	355
Żak W.	175, 176	Żyła E.	76, 320
Żakowicz C.	312	Żyła J.	303
Żarnotał R.	66	Żywczyk K.	305

Summary

The aim of my dissertation is to present the history of sport in the province of kieleckie. The chronological range covers years 1975-1998. The initial date is 1975 when the province of kieleckie was established. During the administrative reform in 1998, this voivodeship was liquidated. Most of its area is located in the newly created Świętokrzyskie Voivodeship. Kielce Voivodeship belonged to medium-sized voivodeship units and consisted of 80 communes and 19 towns.

Sport matters in the Voivodeship Office in Kielce were dealt with by the Department of Physical Culture and Tourism. The Provincial Committee of Physical Culture and Tourism was also established, which was a social organization. Committees for physical culture and tourism have been established in each commune. They were composed of the most experienced sports and tourist activists in the region. They created conditions for practicing sports, especially physical exercise, for the largest possible number of residents, young people and modernization and construction of sports infrastructure. There were physical culture and tourism councils operating in workplaces, and they organized physical activity for their employees.

The creation of the Provincial Sports Federation was also of great importance for the development of sport. This organization united district sports associations and clubs in which professional sport was developing. In the years 1975-1998, there were 23 district sports associations in the Kielce Voivodeship. In Kielce, there were also provincial boards - LZS, SZS, TKKF, ZSSP Start, which had a significant impact on the development of sport in the province.

High-performance sport in the Kielce voivodeship between 1975 and 1998 in club activities did not develop to the same extent. Most clubs and sports associations at that time developed their activities in Kielce and in the largest cities of the province - Ostrowiec Świętokrzyski, Skarżysko-Kamienna, Starachowice, Włoszczowa, Jędrzejów. These associations were mainly active in one, two or three sections. In terms of sporting and organisational performance the following stood out: Budowlani Kielce, Błękitni Kielce, MKS Korona Kielce, KS Kolporter Korona Kielce, Iskra Kielce, Kolejaczki Kielce, Stella Słowik (Kielce), Tęcza Kielce. Outside the provincial city, the activity of such clubs as Orlicz Suchedniów, Jodła Bodzentyn, KSZO Ostrowiec Świętokrzyski, Starachowice, Naprzód Jędrzejów, Hetman Włoszczowa had a significant impact on the development of physical culture and sport.

The leading disciplines in the Kielce voivodship - against the all-Polish background - in the period under discussion were: sports acrobatics, judo, karate, cycling, archery, handball, water polo, motor sports, and to a lesser extent: boxing, biathlon, athletics, skiing, football, weightlifting and chess.

In the years 1975-1998, school sport became popular. The School Sports Association (SZS) was responsible for its implementation. He was the organizer of sports competitions. School sport was at a high level. The students participated in various events with great success.

The following associations dealt with sports for the disabled: the Sports Association of Labor Cooperatives and the Kielce Sports Club of the Polish Deaf Association SURDUS. Disabled athletes were successful in such disciplines as: athletics, swimming, archery, skiing, and chess. They won at competitions in the country and around the world for people with dysfunctions of various organs (hearing, sight, limbs) and at the Paralympic Games. For disabled athletes, the competition in halls and stadiums had more than just a sporting dimension. In addition to rivals, they also had to overcome their physical handicaps, and often even more severe mental barriers.

In the years 1975-1998, athletes from the Kielce region, in all age categories, won more than 1395 medals at the Polish Championships (no data available for 1997-1998), including more than 407 gold medals. In children's and youth sports, in the team classification, the representatives of the Kielce voivodeship were most often ranked in the second and third ten in Poland. They were successful in international competitions. They won 19 medals at the European Championships and 2 bronze medals at the World Championships (no data available for 1996-1998). Between 1975 and 1998, 9 athletes born in the Kielce region participated in the Olympic Games. The bronze medal was won by Jerzy Melcer, a member of the Polish national handball team, at the 1976 IO in Montreal. The silver medal was won by Andrzej Kobylanski - he participated in the 1992 IO in Barcelona as a member of the Polish national football team (striker).

Unfortunately, in the 1990s there was a crisis. WFS resolved. There was too little money and incompetent management of finances intended for physical culture. Too few sports facilities, and their improper preparation negatively affected the implementation of statutory and program assumptions of physical culture associations. Sport has ceased to be a priority in the voivodeship.

In summary, it must be said that the years 1975-1998 represented a varied period in the development of sport in the province. Between 1975 and 1989, organisations and

associations involved in sporting activities were established, which was conducive to the development of this field, and emerging socio-political and financial problems did not significantly impede success. However, between 1990 and 1998, the economic crisis in Poland left its mark on sports activities. During this period, the largest sport, youth and social organisations in the Kielce voivodeship collapsed or declined: the number of sports sections in each discipline significantly decreased, the number of links in the LZS Association fell, and most TKKF centres were liquidated.